

z małej **szkoły**
w wielki **świat**

Dzieci obywatele

Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje
społeczne i obywatelskie oraz umiejętność uczenia się w kl. 1–3 SP

Publikacja jest częścią pakietu, w którego skład wchodzi:

- „Dzieci odkrywają świat. Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje matematyczne i naukowo-techniczne oraz umiejętność uczenia się w kl. 1–3 SP”
- „Dzieci badają świat. Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje matematyczne i naukowo-techniczne oraz umiejętność uczenia się w kl. 4–6 SP”
- „Dzieci obywatele. Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje społeczne i obywatelskie oraz umiejętność uczenia się w kl. 1–3 SP”
- „Dzieci aktywne w społeczności. Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje społeczne i obywatelskie oraz umiejętność uczenia się w kl. 4–6 SP”
- „Dzieci w świecie nauki. Materiały edukacyjne związane z rozwijaniem ruchu naukowego w szkole podstawowej”

Publikacje te są efektem projektu „**Z Małej Szkoły w Wielki Świat**”

realizowanego w ramach **Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki**,

Priorytet III „**Wysoka jakość systemu oświaty**”,

Działanie 3.3. „Poprawa jakości kształcenia”,

Poddziałanie 3.3.4. „Modernizacja treści i metod kształcenia”,

współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

REDAKCJA MERYTORYCZNA

Olga Napiontek, Joanna Pietrasik

REDAKCJA METODYCZNA

Izabela Witczak, Katarzyna Koszewska

RECENZJA

dr hab. Małgorzata Żytko, dr hab. Marta Zahorska-Bugaj, dr Grażyna Czetwertyńska

KONSULTACJE DOTYCZĄCE OCENIANIA KSZTAŁTUJĄCEGO

Lidia Pasich

PROJEKT GRAFICZNY

Joanna Czyż

PROJEKT GRAFICZNY OKŁADKI

Kotbury.pl

REDAKCJA I KOREKTA JĘZYKOWA

Magdalena Woynarowska

SKŁAD

Tomasz Biderman

Publikacja bezpłatna

ISBN: 978-83-915184-6-5

© Copyright by Federacja Inicjatyw Oświatowych, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, 2013

WYDAWCA

Federacja Inicjatyw Oświatowych

Warszawa 2013

SPIS TREŚCI

Elżbieta Tołwińska-Królikowska Wstęp	V
Elżbieta Tołwińska-Królikowska, Tomasz Siemież O Projekcie „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”	VII
Janina Zawadowska Kompetencje kluczowe – najważniejszy element wspólnej Europy	XV
Olga Napiontek Kompetencje społeczne i obywatelskie – czym są i w jaki sposób można je rozwijać dzięki projektom edukacyjnym?	XVIII
Elżbieta Tołwińska-Królikowska Umiejętność uczenia się – jak ją rozwijać w szkole podstawowej?	XXIII
Anna Jurewicz Kilka uwag na temat uczenia się	XXVI
Jacek Królikowski Co to są projekty edukacyjne?	XLI
Barbara Benyskiewicz, Maria Furtak Projektowa instrukcja dla ucznia	XLIX
Beata Kossakowska Ocenianie kształtujące – podstawowa wiedza oprószona projektową praktyką	LII
Elżbieta Tołwińska-Królikowska Segregatory „Co już umiemy” – portfolio zespołowego uczenia się	LXII
Elżbieta Tołwińska-Królikowska, Tomasz Siemież Realizacja zajęć projektowych – wskazówki dla nauczyciela	LXIV

Dzieci obywatele

Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje społeczne i obywatelskie w kl. 1–3 SP

A Anna Dereń, Ewa Taszarek Portrety	3
B Anna Dereń, Lidia Pasich, Ewa Taszarek Wybieramy przedstawicieli samorządu uczniowskiego (SU)	19
C Anna Jurewicz, Elżbieta Michalak, Wojciech Papaj „Skarby” naszej wsi	35
D Barbara Benyskiewicz, Maria Furtak, Ewa Taszarek Szkolne reguły – nasze znaki drogowe	51
E Ewa Taszarek, Anna Jurewicz, Anna Dereń Poznajemy różne części świata. Organizujemy „Dzień poznawania świata” dla młodszych dzieci	69
F Elżbieta Michalak, Wojciech Papaj Kampania dla przyszłości	89

G	Ewa Taszarek, Anna Jurewicz Nocka w szkole	105
H	Lidia Pasich, Ewa Taszarek Ważne rozmowy o ważnych sprawach	125
I	Anna Jurewicz, Wojciech Papaj Z wizytą u sąsiadów	145
J	Lidia Pasich, Elżbieta Michalak, Anna Jurewicz Audycja radiowa: Co to znaczy „być dobrym obywatelem”?	161
K	Anna Dereń, Wojciech Papaj, Ewa Taszarek Szkolna mediateka, czyli o tym, jak mądrze korzystać z mediów	175
L	Anna Jurewicz, Wojciech Papaj Nasi reprezentanci	189
M	Olga Napiontek, Joanna Pietrasik Dzieci są ważne i mają swoje prawa	203
N	Olga Napiontek, Elżbieta Tołwińska-Królikowska Dziecięca gmina	227
O	Anna Dereń, Anna Jurewicz, Ewa Taszarek Gazeta, czyli co zrobić, żeby świat się o nas dowiedział	243

z małej szkoły w wielki świat

Scenariusze zajęć projektowych opracowane przez nauczycieli uczestniczących w Projekcie „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”

Katarzyna Wojciechowska Ile opowieści pamięć nasza mieści	263
Agnieszka Leszczyńska Każdy mocny, razem mocniejsi	277
Małgorzata Urbaniak, Elżbieta Maciejewska Podróże dalekie i bliskie. Planujemy wspólną podróż	291
Agnieszka Mateja Poznaj flagi krajów Europy	301
Agnieszka Mateja Poznaj kraje Europy	333
Agnieszka Brzoza Sołtys sojusznikiem dzieci	361
Agnieszka Szymańska, Anna Paszkiewicz Zatrzymane w czasie... Tworzymy lokalne muzeum	375
Agnieszka Mateja Zobacz moje i swoje prawa	383

WSTĘP

Drodzy Czytelnicy – nauczyciele, dyrektorzy szkół, przedstawiciele organów prowadzących szkoły, członkowie organizacji pozarządowych, macie przed sobą jeden z tomów pakietu składającego się z 5 publikacji:

- „Dzieci obywatele. Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje społeczne i obywatelskie oraz umiejętność uczenia się w kl. 1–3 SP”
- „Dzieci aktywne w społeczności. Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje społeczne i obywatelskie oraz umiejętność uczenia się w kl. 4–6 SP”
- „Dzieci odkrywają świat. Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje matematyczne i naukowo-techniczne oraz umiejętność uczenia się w kl. 1–3 SP”
- „Dzieci badają świat. Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje matematyczne i naukowo-techniczne oraz umiejętność uczenia się w kl. 4–6 SP”
- „Dzieci w świecie nauki. Materiały edukacyjne związane z rozwijaniem ruchu naukowego w szkole podstawowej”

Materiały te zostały opracowane do wykorzystywania ich podczas realizacji podstawy programowej różnych przedmiotów, i do takiego ich użycia najgoręcej namawiamy. Mogą też być podstawą do działań wychowawczych i edukacyjnych prowadzonych po lekcjach.

Cały ten pakiet to efekt realizacji Projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”, którego celem było m.in. rozwinięcie u uczennic i uczniów małych wiejskich szkół podstawowych trzech wybranych kompetencji kluczowych z listy zaleconej przez Parlament Europejski:

- matematycznych i podstawowych naukowo-technicznych,
- społecznych i obywatelskich,
- umiejętności uczenia się.

Powyższe kompetencje postanowiliśmy rozwijać stosując metodę projektu edukacyjnego, planując realizację projektów społeczno-obywatelskich i matematyczno-przyrodniczych (odpowiednio do pierwszych dwu wybranych kompetencji). Trzecią kompetencję postanowiliśmy rozwijać niejako „przy okazji” nie planując specjalnie jej poświęconych zajęć, ale wykorzystując metodę projektu oraz ocenianie kształtujące do jej rozwijania.

Przygotowując w grupach autorskich scenariusze projektów edukacyjnych zawartych w 4 tomach pakietu zastanawialiśmy się jak pogodzić metodę projektu edukacyjnego z gotowym scenariuszem. Projekt edukacyjny jako metoda pracy dydaktycznej ma z założenia formę otwartą, jego temat, cele i sposoby działania powinny być opracowane wraz z uczennicami i uczniami i odpowiadać na spostrzeżone potrzeby, problemy – czy to związane z aktualnymi w świecie zagadnieniami, czy ważne dla uczennic i uczniów lub lokalnie. Przy tym założeniu scenariusz może powstać tylko we współpracy dzieci i nauczycielki/nauczyciela.

Z drugiej strony zależało nam na tym, aby zajęcia realizowane w ramach Projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” umożliwiały rozwijanie konkretnych składowych części kompetencji kluczowych opisanych przez Parlament UE oraz miały związek z zapisami podstawy programowej dla szkoły

podstawowej. Zależało nam też na konkretnych sposobach realizacji, metodach prowadzenia różnych działań projektowych. Wiedzieliśmy też, że nauczycielkom/nauczycielom mniej doświadczonym w realizacji projektów edukacyjnych musimy dać oparcie, którego na początku będą potrzebowali, a z czasem zastąpią je pomysłami dzieci i swoimi.

Po długich dyskusjach w grupie autorskiej uznaliśmy, że przygotujemy szczegółowe materiały, według których można przeprowadzić zajęcia z uczennicami i uczniami, ale pokazując poszczególne rozwiązania jako przykłady, które nauczycielka/nauczyciel może zastosować wprost, może też zmienić je lub uznać tylko za inspirację.

Po trzech pełnych latach szkolnych pracy z ponad 600 nauczycielami w 119 małych wiejskich szkołach podstawowych, zgodnie z opracowanymi przez nas scenariuszami, uważamy, że nasza koncepcja sprawdziła się. Dlatego, nawet jeżeli któryś scenariusz wydaje się Wam ryzykowny, wymagający zbyt dużego nakładu czasu i pracy, czy mało interesujący dla uczennic i uczniów – pamiętajcie, każdy z nich był przeprowadzony przez ponad 100 nauczycielek/nauczycieli i pod wpływem ich doświadczeń oraz recenzji wysokiej klasy ekspertów – poprawiony tam, gdzie była taka potrzeba.

Kolejnym potwierdzeniem użyteczności naszych metod jest zawarcie w 4 tomach scenariuszy ponad 30 scenariuszy zajęć projektowych, napisanych w trzecim roku realizacji Projektu przez nauczycielki i nauczycieli uczestniczących w nim. Cieszymy się, że spodobała się im proponowana przez nas metoda pracy i zechcieli wykorzystać własne doświadczenia do przygotowania opracowań, z których skorzystają inni.

Scenariusze były pisane specjalnie do użytku szkół w małych miejscowościach, aby pokazać, że nowoczesna edukacja nie wymaga znakomitego wyposażenia czy infrastruktury (których takie szkoły często nie mają), ale maksymalnego wykorzystania szkolnych i lokalnych zasobów, a przede wszystkim – otwartych i kreatywnych nauczycielek/nauczycieli. Jesteśmy przekonani, że mała wiejska szkoła może być najlepszą szkołą, a przed jej uczniami i nauczycielami wielki świat stoi otworem!

Mamy więc nadzieję, że i Wy – Czytelnicy tych materiałów, niezależnie od miejsca, w którym pracujecie, zrobicie z tych materiałów dobry użytek, dostosowując je do zainteresowań dzieci i do szkolnych oraz lokalnych warunków i potrzeb. Powodzenia!

W imieniu autorów materiałów oraz realizatorów projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”

Elżbieta Tołwińska-Królikowska – koordynatorka projektu

**Elżbieta Tołwińska-Królikowska,
Tomasz Siemież**

O PROJEKCIE „Z MAŁEJ SZKOŁY W WIELKI ŚWIAT”

Projekt „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” (ZMSwWS) był realizowany od grudnia 2009 roku do października 2013 roku na terenie 9 województw: mazowieckiego, warmińsko-mazurskiego, pomorskiego, kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego (obejmujących region centralny), zachodniopomorskiego, lubuskiego, dolnośląskiego i opolskiego (obejmujących region zachodni). Uczestniczyli w nim uczniowie, nauczyciele i dyrektorzy 119 małych, wiejskich szkół podstawowych z tych terenów.

Zajęcia z uczennicami i uczniami były prowadzone w szkołach przez 3 lata szkolne – od IX 2010 do VI 2013 roku.

Projekt był realizowany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Priorytet III „Wysoka jakość systemu oświaty”, Działanie 3.3 „Poprawa jakości kształcenia”, Poddziałanie 3.3.4 „Modernizacja metod i treści kształcenia” i był odpowiedzią na konkurs Ministerstwa Edukacji Narodowej. Na realizację działań projektowych przyznano ponad 18 milionów złotych. Projekt miał charakter partnerski, łącząc zasoby: Federacji Inicjatyw Oświatowych (FIO) – lidera oraz Fundacji Wspierania Aktywności Lokalnej „FALA” (FALA), Fundacji Partnerstwo dla Środowiska (FPdŚ), Fundacji Civis Polonus (FCP) i Szkoły Wyższej Przymierza Rodzin (SWPR) – partnerów.

Geneza Projektu

Federacja Inicjatyw Oświatowych od 2000 roku wspiera społeczności lokalne ratujące małe, wiejskie szkoły przed likwidacją, a potem podejmujące trud prowadzenia szkoły przez lokalne stowarzyszenia założone w tym celu przez rodziców. Takie szkoły nazywamy Małymi Szkołami. Pod tą nieformalną nazwą stały się one trwałym elementem systemu edukacji – jest ich już w Polsce kilkaset. Obecnie nadal wiele szkół wiejskich jest zagrożonych likwidacją – w czasie kryzysu ekonomicznego i demograficznego koszt utrzymania małej szkoły jest dla wielu wiejskich gmin trudny do ponoszenia. Federacja nadal jednak broni idei Małych Szkół uważając, że z zamknięciem szkoły dzieci mają utrudniony dostęp do edukacji, a wieś traci nie tylko najczęściej jedyną placówkę edukacji, kultury, sportu i wspierania rozwoju lokalnego, lecz także miejsce zapewniające znakomite środowisko edukacji małych dzieci.

Powszechnie funkcjonuje opinia, że poziom nauczania w małej, wiejskiej szkole jest niski oraz że prowadzenie zajęć w klasach łączonych (a tak wiele z nich organizuje pracę) to anachronizm. Nic bardziej mylnego! Taki model edukacji w wiejskich szkołach podstawowych funkcjonuje w wielu krajach Europy, np. Francja, Szwajcaria, łącznie z Finlandią, która od wielu lat jest liderem rankingu badań umiejętności uczennic i uczniów PISA. W ramach projektów finansowanych przez Program Leonardo da Vinci uczestniczyliśmy w wymianach, podczas których obserwowaliśmy pracę małych, wiejskich szkół w Holandii, Walii i Finlandii. Zobaczyliśmy, jakimi metodami i w jakich warunkach pracują. Stwierdziliśmy, że to nie wyposażenie czy budynki szkolne są najważniejsze, ale metody pracy.

Szkoły o niewielkiej liczbie uczennic i uczniów są bardziej bezpieczne, umożliwiają nauczycielce/nauczycielowi indywidualizację w pracy dydaktycznej i wychowawczej, poprzez bliskość miejsca zamieszkania pozwalają na utrzymywanie stałego kontaktu z rodzinami uczennic i uczniów, a klasy

łączone sprzyjają stosowaniu metod aktywizujących, ze szczególnym uwzględnieniem metody projektu. Dzieci mogą też w pełni korzystać z oferty dodatkowych zajęć oferowanych przez szkołę.

Nie ma też żadnych badań potwierdzających gorszą jakość nauczania w takich szkołach. Przeciwnie – wyniki badań prof. Ryszarda Pęczkowskiego¹ pokazują, że umiejętności czytania, pisania i liczenia na koniec klasy III są porównywalne u uczennic i uczniów uczących się w klasach łączonych i w zorganizowanych tradycyjnie. Wiejscy nauczyciele nie ustępują też nauczycielom z miast poziomem kwalifikacji zawodowych.

Wspierając przez lata małe, wiejskie szkoły, poznaliśmy ich słabe i mocne strony.

Słabe strony małych szkół:

- odległość od centrów nauki, kultury, sportu,
- słabsze wyposażenie i infrastruktura,
- „samotność” nauczycieli-specjalistów (jeden przyrodnik, matematyk, historyk w szkole),
- słabszy rozwój kompetencji społecznych dzieci i młodzieży z powodu małej liczby uczennic i uczniów i znanego sobie środowiska,
- nieuwzględnianie w programach nauczania i podręcznikach warunków lokalnych,
- częste nauczanie w klasach łączonych, postrzeganych jako oferujące złej jakości edukację.

Mocne strony małych szkół:

- mała liczba uczennic i uczniów w szkole i w klasach – wszyscy się znają, szansa na indywidualizację nauczania,
- łatwość wyjścia z dziećmi poza mury – do „rzeczywistego” świata,
- mało liczne grono pedagogiczne – ułatwiona współpraca, działania interdyscyplinarne,
- łatwiejsze wprowadzanie innowacji, zmian organizacyjnych z powodu małej wielkości instytucji,
- przyjazne szkole najbliższe otoczenie – rodzice i mieszkańcy doceniający rolę szkoły.

Uznaliśmy, że konkurs ogłoszony przez Ministerstwo Edukacji Narodowej da nam szczególną możliwość wsparcia edukacji w Małych Szkołach i przekonania opinii publicznej, władz oświatowych i samorządowych, że taka placówka może oferować edukację na najwyższym poziomie; że mamy okazję opracowania programu, który pozwoli na wykorzystanie mocnych stron Małych Szkół i zminimalizowanie oddziaływania tych słabych. Przygotowaliśmy więc Projekt „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”, który zyskał uznanie oceniających ekspertów i został przyjęty do realizacji.

Główne założenia Projektu

Idea i pomysł na realizację Projektu ZMSwWS wynika wprost z wcześniejszej działalności Federacji Inicjatyw Oświatowych (FIO) w zakresie działań społeczno-edukacyjnych na terenach wiejskich. FIO od 1999 roku wspiera tworzenie Stowarzyszeń Rozwoju Wsi i zakładanie przez nie, w miejsce placówek zamykanych przez gminy, Małych Szkół. Autorami projektu są 3 osoby, które od dawna wspierały działania na rzecz małych szkół, a w przygotowaniu wniosku do konkursu połączyły nie tylko swoją wiedzę i doświadczenie, lecz także zasoby swoich organizacji, tworząc tym samym projekt partnerski: Elżbieta Tołwińska-Królikowska (FIO), Tomasz Siemieź (FALA) i Andrzej Biderman (FPdŚ).

Nasz Projekt promuje odmienny od tradycyjnego model funkcjonowania małych, wiejskich szkół i ich miejsce w polskim systemie edukacji. Przystępując do pracy nad koncepcją projektu, uznaliśmy, że:

- rozwijanie kompetencji kluczowych, aby było skuteczne, musi rozpocząć się jak najwcześniej – już od I klasy szkoły podstawowej,
- istnienie małych, wiejskich szkół jest bardzo ważne dla edukacji dzieci mieszkających we wsiach i dla rozwoju terenów wiejskich – trzeba je wspierać i promować,
- mała, wiejska szkoła musi pełnić specyficzną rolę – centrum rozwoju wsi: społecznego, kulturalnego, sportowego, instytucji aktywizującej społeczność.

W związku z tym podjęliśmy decyzję o skierowaniu działań edukacyjnych do wszystkich uczennic i uczniów (klasy I–VI) małych, wiejskich szkół podstawowych i zaprojektowaniu ich tak, aby wspierały rozwój najważniejszych, naszym zdaniem, kompetencji i budowały nową rolę szkoły. Napisaliśmy koncepcję projektu, która zakładała wdrożenie do każdej ze szkół innowacyjnych metod nauczania i organizacji pracy, a mianowicie projektu edukacyjnego i oceniania kształtującego.

¹ R. Pęczkowski, „Funkcjonowanie klas łączonych w polskim systemie edukacji”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010

Podjęliśmy też decyzję o wyborze kompetencji kluczowych, które chcemy rozwijać. W konkursie MEN jako obowiązkowe wskazane były kompetencje matematyczne i podstawowe naukowo-techniczne. Z katalogu 9 kompetencji kluczowych zalecanych przez Parlament Europejski wybraliśmy jeszcze 2: kompetencje społeczne i obywatelskie oraz umiejętność uczenia się.

Realizacja celów Projektu

Bezpośrednimi beneficjentami Projektu były dzieci z klas I–VI małych, wiejskich szkół podstawowych, prowadzonych przez samorządy gminne (ok. 50%) oraz lokalne stowarzyszenia rozwoju wsi i inne podmioty (ok. 50%). Wiedzieliśmy jednak, że bez silnego wsparcia dla nauczycieli i dyrektorów tych szkół, bez przekonania ich do naszych pomysłów, nasze cele nie będą zrealizowane, dlatego pośrednimi beneficjentami Projektu byli dyrektorzy i nauczyciele ww. szkół.

Ogólnym celem Projektu było wsparcie uczennic i uczniów małych wiejskich szkół podstawowych w rozwijaniu 3 kompetencji kluczowych:

- kompetencji matematycznych i podstawowych kompetencji naukowo-technicznych,
- kompetencji społecznych i obywatelskich,
- umiejętności uczenia się.

Przyjęliśmy, że pierwsze 2 kompetencje będą rozwijane za pomocą realizacji przez uczennice i uczniów projektów edukacyjnych dwojakiemu rodzaju: matematyczno-przyrodniczych i społeczno-obywatelskich. Trzecia kompetencja miała być rozwijana niejako „przy okazji”.

Po dyskusjach nad sposobem przygotowania nauczycielek/nauczycieli do rozwijania 3 wybranych kompetencji przy zastosowaniu metody projektu i oceniania kształtującego uznaliśmy, że konieczne jest przygotowanie scenariuszy zajęć projektowych matematyczno-przyrodniczych i społeczno-obywatelskich, osobno dla każdego etapu nauczania, zawierających elementy oceniania kształtującego. W ten sposób każdy nauczyciel, realizując na podstawie przygotowanych scenariuszy projektowych, które adaptował do potrzeb uczennic i uczniów i swoich warunków pracy, zajęcia projektowe, powodował rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich lub matematyczno-przyrodniczych oraz umiejętności uczenia się.

Wiedzieliśmy, że chcemy dać nauczycielkom i nauczycielom okazję do doświadczenia pracy z większą grupą dzieci niż pracują na co dzień i to jeszcze złożoną z 3 roczników – z klas I–III lub IV–VI.

Scenariusze były napisane tak, aby:

- uczennice i uczniowie, realizując projekty, jak najczęściej wychodzili poza mury szkoły, w realny świat,
- poznawali swoje środowisko społeczne i przyrodnicze, aby zwiększała się ich identyfikacja z nim i poczucie dumy z miejsca pochodzenia,
- metoda projektu umożliwiła uczennicom i uczniom nie tylko poznawanie, lecz także zmienianie świata wokół nich,
- w działania projektowe włączani byli rodzice i przedstawiciele środowiska lokalnego,
- w każdym projekcie dzieci używały sprzętu cyfrowego,
- jak najczęściej budowały, kleiły, wycinały, malowały.

Wierzyliśmy, i tę wiarę staraliśmy się przekazać nauczycielkom i nauczycielom, że podczas stosowania projektu jako metody nauczania, wykorzystanych będzie wiele jego zalet:

- ujawnią się indywidualne zainteresowania uczennicy/ucznia, zdolności, uzdolnienia, potrzeby oraz aspiracje,
- uczennice i uczniowie zintegrują się, nauczą współpracy w grupie,
- będą stosować zdobytą w szkole wiedzę w praktyce,
- nauczą się planowania, organizacji własnej pracy, poszukiwania i selekcjonowania informacji, a także posługiwania się nowymi źródłami informacji,
- usamodzielniają się pod przewodnictwem nauczycielki/nauczyciela,
- uzyskują wiedzę zintegrowaną, nie podzieloną na kawałki odpowiadające szkolnym przedmiotom,
- projekt zaktywizuje uczennice i uczniów w procesie uczenia się,
- pozwoli rozwinąć uczennicom i uczniom umiejętności potrzebne na współczesnym rynku pracy,
- zachęci dzieci do poznawania współczesnego świata w aspekcie przeszłym i teraźniejszym oraz dalszym i bliższym.

W trzecim roku realizacji Projektu zorganizowaliśmy konkurs dla uczestniczących w nim nauczycielek i nauczycieli na scenariusze projektów edukacyjnych. Ponad 30 scenariuszy pokazało, że nauczyciele zaakceptowali nasze założenia i twórczo je wykorzystali.

Mieliśmy nadzieję, że dzięki udziałowi w Projekcie uczennice i uczniowie nie tylko zdobędą potrzebną wiedzę i umiejętności, lecz także dobrze poznają swoje miejscowości (ich zalety i problemy), silniej się z nimi zwiążą i pokochają je. Tylko wtedy zechcą do nich kiedyś wrócić i czynić lepszymi miejscami do życia.

Jednocześnie realizacja Projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” miała nam pomóc w wypracowaniu modelu małej, wiejskiej szkoły, która pracuje metodą projektu edukacyjnego, wykorzystuje zalety klas łączonych do rozwijania kompetencji społecznych uczennic i uczniów i umiejętności pracy grupowej, jednocześnie realizuje zadania dydaktyczne w ścisłym kontakcie z rodzicami i środowiskiem lokalnym, rozbudzając zainteresowanie dzieci zagadnieniami naukowymi.

Realizowane projekty edukacyjne

Zgodnie z przyjętymi założeniami Projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” przygotowaliśmy 4 pakiety scenariuszy projektów edukacyjnych:

1. scenariusze projektów rozwijających kompetencje matematyczne i naukowo-techniczne w klasach I–III,
2. scenariusze projektów rozwijających kompetencje matematyczne i naukowo-techniczne w klasach IV–VI,
3. scenariusze projektów rozwijających kompetencje społeczne i obywatelskie w klasach I–III,
4. scenariusze projektów rozwijających kompetencje społeczne i obywatelskie w klasach IV–VI.

W każdej szkole uczestniczącej w projekcie powstał Szkolny Zespół Projektowy składający się z 4 nauczycieli, z których każdy realizował projekty z jednego z 4 pakietów. Projekty dla klas I–III były zaplanowane na 16 godzin pracy nauczyciela, a projekty dla klas IV–VI – na 20 godzin. Czas każdego projektu podzielony był na 2 części: $\frac{1}{4}$ czasu była przeznaczona na realizację projektu podczas godzin lekcyjnych (ale nadal z grupą złożoną z 3 roczników), a $\frac{3}{4}$ czasu – na realizację projektu podczas dodatkowych zajęć pozalekcyjnych. Wszystkie dzieci, które przystąpiły do Projektu ZMSwWŚ (w żadnej ze szkół nie było to mniej niż 90% uczniów), uczestniczyły we wszystkich projektach edukacyjnych.

Liczba przygotowanych scenariuszy:

- dla klas I–III – po 5 scenariuszy projektów społeczno-obywatelskich i matematyczno-przyrodniczych do realizacji w ciągu jednego roku szkolnego, a więc każde dziecko z klas I–III w pierwszym roku szkolnym (2010/2011) uczestniczyło w 10 projektach. Pod wpływem doświadczeń pierwszego roku zmniejszyliśmy liczbę obowiązkowych projektów edukacyjnych dla klas I–III (z 2×5 na 2×4 w roku szkolnym) i tak też pracowano w kolejnych 2 latach.
- dla klas IV–VI – po 4 scenariusze projektów społeczno-obywatelskich i matematyczno-przyrodniczych w ciągu jednego roku szkolnego, a zatem każde dziecko z klas IV–VI w każdym roku szkolnym (przez trzy lata) uczestniczyło w 8 projektach.

Tak więc w większości szkół dziecko, które było przez 3 lata beneficjentem Projektu ZMSwWŚ, uczestniczyło w minimum 32 projektach edukacyjnych różnej długości (zależnej od etapu edukacyjnego). Tak intensywnemu udziałowi w zajęciach projektowych można przypisać niewątpliwą sukces, polegający na wdrożeniu się uczennic i uczniów do pracy projektowej (wraz z jej wszystkimi elementami) i rozwinięciu ważnych umiejętności.

Inaczej pracowały najmniejsze szkoły. W pierwszym roku szkolnym okazało się, że jest 10 szkół, które w klasach I–VI mają poniżej 25 uczennic i uczniów. W takich szkołach praca w podziale na 2 grupy (klasy I–III i IV–VI) nie pozwalała na wykorzystanie zalet metody projektu – brak było dynamiki, możliwości przyjmowania przez dzieci różnych ról, poważnej pracy zespołowej. Zadania projektowe rozkładały się na tak niewielką grupę dzieci, że często nie było możliwe wykonanie ich w całości. Postanowiliśmy sięgnąć do zagranicznych inspiracji. Eksperti FIO mieli w 2009 roku okazję do obserwowania pracy małych, wiejskich szkół podstawowych w Finlandii. Wiele z tych szkół miało około 20 dzieci w 6 rocznikach i tam nauczyciel stosując metodę projektu, pracował z uczennicami i uczniami całej szkoły jednocześnie. Oczywiście ta sytuacja wymagała od niego starannego przygotowania zadań dla różnych grup; pilnowania, aby materiał edukacyjny był dostosowany do potrzeb i możliwości każdej

X

z nich. Uznaliśmy, że i my spróbujemy takiej organizacji pracy, dlatego od roku szkolnego 2011/2012 najmniejsze szkoły projektowe pracowały w jednej grupie, a zajęcia prowadzili na zmianę dwaj nauczyciele – specjalista od kompetencji społecznych i obywatelskich oraz specjalista od kompetencji matematycznych i naukowo-technicznych. W większości szkół ten eksperyment przyniósł dobre efekty, choć wymagał od nauczycieli większych nakładów pracy.

Jednak większe szkoły były zobowiązane przeprowadzić po 16 projektów w roku szkolnym (4×2 kompetencje $\times$ 2 etapy edukacyjne). W szkołach na początku roku powstawał harmonogram realizacji projektów – szkoły mogły go sobie układać samodzielnie, dostosowując kolejność realizacji poszczególnych projektów do terminów tradycyjnych imprez szkolnych i lokalnych, warunków atmosferycznych itp. Wyjątkiem od tej zasady były 2 projekty rozwijające podstawowe umiejętności społeczne, które w każdej szkole w pierwszym roku szkolnym miały być przeprowadzone jako pierwsze: dla klas I–III – projekt „Portrety” a dla klas IV–VI – projekt „Magiczny pojazd”. Naszym zamiarem było, poprzez realizację tych projektów, wdrożyć dzieci do pracy zespołowej, stworzyć warunki do lepszego poznania się uczennic i uczniów, którzy dotąd pracowali podzieleni na 3 klasy.

Nauczyciele realizowali projekty przez 3 kolejne lata szkolne, zdobywając nowe umiejętności, ucząc się, wraz z uczennicami i uczniami, pracy z grupą zróżnicowaną wiekowo, coraz śmiej dopasowując scenariusz zajęć do lokalnych potrzeb i możliwości. Po każdym zrealizowanym projekcie nauczyciel wypełniał dziennik projektowy umieszczony na platformie edukacyjnej, zawierający część formalną (tytuł projektu, daty realizacji, liczba godzin, lista obecności dzieci) oraz część merytoryczną (ukierunkowana pytaniami otwartymi refleksja na temat scenariusza oraz realizacji zajęć). Każdy dziennik był sprawdzany formalnie oraz merytorycznie przez eksperta ds. rozwijania danej kompetencji. Ekspert przekazywał nauczycielce/nauczycielowi informacje zwrotne i akceptował dziennik lub odsyłał do uzupełnienia. Informacje zawarte w tysiącach dzienników dały nam ogromny materiał porównawczy, pozwalający na ocenę zaproponowanych materiałów edukacyjnych.

Drugim źródłem informacji o jakości przygotowanych materiałów edukacyjnych były opinie ekspertów, których poprosiliśmy o recenzje pakietów zawierających scenariusze.

Dzięki uwagom zawartym w recenzjach oraz informacjom od nauczycielek/nauczycieli, zbieranym przez 3 lata realizacji Projektu ZMSwWŚ, przygotowaliśmy ostateczne, poprawione wydanie pakietu 4 tomów scenariuszy projektów edukacyjnych, uzupełnionego o tom poświęcony rozwijaniu ruchu naukowego.

Efekty projektu

Szczególnie ważny jest dla nas fakt, że skuteczność zastosowanych metod pracy została potwierdzona, co też uprawnia nas do rekomendowania materiałów zawartych w pakiecie.

Instytut Badań Kompetencji w Wałbrzychu przez czas trwania Projektu ZMSwWŚ prowadził badania podłużne monitorujące zarówno rozwój wybranych 3 kompetencji kluczowych, jak i umiejętności z podstawy programowej kształcenia ogólnego. Cyklicznie, w każdym roku szkolnym (2010/2011, 2011/2012, 2012/2013) przeprowadzano badania testowe.

Próba badawcza obejmowała 70 małych, wiejskich szkół podstawowych: 50 realizujących Projekt ZMSwWŚ oraz 20 szkół z grupy kontrolnej. Ta sama grupa uczennic i uczniów (ponad 2100) trzykrotnie rozwiązywała 2 rodzaje testów. W pierwszym cyklu badań były to dzieci z klas I–IV, które podczas trzeciego badania uczęszczali już do klas III–VI.

W badaniu zastosowano 2 rodzaje narzędzi pomiarowych:

- test sprawdzający wiedzę i umiejętności w zakresie 3 wybranych kompetencji kluczowych, jednolity dla wszystkich grup wiekowych – nazywany *testem warszawskim*,
- stosowane powszechnie przez IBK testy sprawdzające wiedzę i umiejętności w odniesieniu do podstawy programowej kształcenia ogólnego, zróżnicowane dla każdej z klas – nazywane *testami wałbrzyskimi*.

W obu rodzajach narzędzi zastosowano zadania otwarte (krótkiej odpowiedzi oraz z luką) i zamknięte (wyboru wielokrotnego, na dobieranie oraz prawda–fałsz). Rzetelność badań zapewniało zarówno zastosowanie zewnętrznych wystandaryzowanych narzędzi (*test wałbrzyski*), jak i sprawdzanie zadań otwartych przez zewnętrznych egzaminatorów posługujących się jednolitym kluczem punktowania.

Czy nastąpił przyrost wybranych w Projekcie 3 kompetencji kluczowych?

Test warszawski skoncentrowany był na monitorowaniu rozwoju kompetencji: matematycznych i naukowo-technicznych, społecznych i obywatelskich oraz umiejętności uczenia się (oczywiście takich ich elementów, które można było zbadać w pisemnym badaniu testowym).

Wykres pokazuje różnicę wykonalności całości testu (wszystkie 3 kompetencje kluczowe) między grupą kontrolną a grupą realizującą Projekt ZMSwWŚ w kolejnych latach. Należy zaznaczyć, że łatwość testu warszawskiego w kolejnych 3 badaniach oscylowała między 0,69 a 0,57. W pierwszym i drugim badaniu wynik uczennic i uczniów z grupy realizującej Projekt był niższy od wyniku grupy kontrolnej, aby w 2013 roku przewyższyć go o 0,68%. Widoczna w kolejnych latach tendencja wzrostowa pokazuje przyrost badanych kompetencji w kolejnych 3 latach aż o 3,85%. Jest to wymierny efekt realizacji Projektu ZMSwWŚ.

Badania pokazują także tendencje wyników w obszarach poszczególnych kompetencji. Najmocniej rozwinęła się u dzieci uczestniczących w Projekcie umiejętność uczenia się (różnica 5,16%) oraz kompetencje społeczne i obywatelskie (wzrost o 4,52%). Brak wyraźnej tendencji wzrostowej oraz słabszy, ale jednak przyrost wyniku (o 2,62%) – wystąpiły w zakresie kompetencji matematycznych i naukowo-technicznych.

Upewniliśmy się, że w wyniku realizacji Projektu nastąpił przyrost wszystkich wybranych kompetencji kluczowych, przy czym najsilniej – umiejętności uczenia się. Uważamy, że jest to efekt konsekwentnego kształcenia tych kompetencji podczas zajęć dodatkowych u uczennic i uczniów realizujących Projekt. Takiej możliwości nie miały dzieci z grupy kontrolnej.

Czy Projekt przyczynił się do rozwoju umiejętności zawartych w podstawie programowej?

Odpowiedź na to pytanie mogliśmy uzyskać dzięki cyklicznym badaniom prowadzonym w oparciu o testy *wałbrzyskie* w grupie kontrolnej i grupie realizującej Projekt ZMSwWŚ.

W pierwszym cyklu badań dzieci z grupy projektowej rozwiązały test aż o 5,4% słabiej niż ich koledzy z grupy kontrolnej. W kolejnych latach było coraz lepiej. Nadal wyższe wyniki uzyskiwały dzieci z grupy kontrolnej, ale od pierwszego do ostatniego badania różnica wyników między grupą kontrolną a projektową zmniejszyła się o 4,2%. Znaczący skok nastąpił już po pierwszym roku. Najbardziej widoczna u dzieci realizujących Projekt ZMSwWŚ jest tendencja wzrostu umiejętności matematycznych i technicznych ujętych w podstawie programowej – o 6,9%. Należy podkreślić, że były one silnie reprezentowane w projektach edukacyjnych prowadzonych w Projekcie ZMSwWŚ. W mniejszym stopniu rozwinęły się u naszych uczennic i uczniów badane testem umiejętności polonistyczne i przyrodnicze.

Upewnia nas to, że Projekt ZMSwWŚ przyczynił się do rozwinięcia umiejętności zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

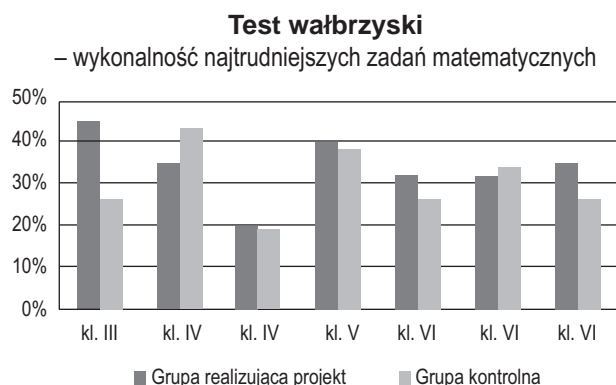
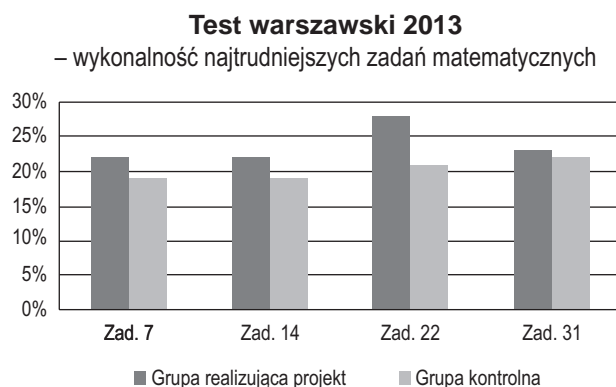
z małej szkoły w wielki świat

„Górna ćwiartka”¹

Od wielu lat badacze edukacyjni rozmawiają o polskim problemie górnej ćwiartki. Debata zainicjowały wyniki międzynarodowych badań PISA. Problem górnej ćwiartki został zdefiniowany jako niezaspokojona przez polską szkołę *potrzeba rozwijania u uczniów umiejętności złożonych, których istotą jest odchodzenie od wyćwiczonych sposobów rozwiązań i interpretacji ku podejmowaniu własnych strategii rozwiązania danego problemu. Szkole potrzebna jest umiejętność kształtowania w uczniu postaw sprzyjających śmiałości zmierzenia się z nieznanym zagadnieniem. Polska szkoła, z niezbyt licznymi wyjątkami, nie wie, jak rozwinąć u ucznia odwagę myślenia, która jest niezbędna, by zmierzyć się z każdym nowym problemem. Szkoła wyrabia pewne nawyki i jest to jej ważne zadanie, ale trzeba pogodzić je z umiejętnością odchodzenia od schematów, z wykształceniem postaw gotowości podjęcia problemów, w rozwiązywaniu których nie pomogą poznane wcześniej algorytmy i schematyczne interpretacje.*²

Szczególna analiza wyników naszych badań z 2013 roku pozwala przypuszczać, że w Projekcie „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” znaleźliśmy drogę do rozwiązania problemu tzw. „górnej ćwiartki”. Przeanalizujemy rozwiązywalność najtrudniejszych dla uczennice i uczniów, najbardziej złożonych zadań matematycznych zarówno w teście warszawskim, jak i wałbrzyskim z 2013 roku.

Z zadaniami nietypowymi, które wymagały podejmowania własnych strategii rozwiązania problemu lepiej radziły sobie dzieci, które uczestniczyły w Projekcie. Na 11 trudnych zadań (wykonanych przez uczennice i uczniów nie więcej niż w 40%), aż 9 zostało przez nie lepiej rozwiązanych.

Różnice wykonalności w większości przypadków są znaczne, np. w zadaniu nr 22 testu warszawskiego różnica wynosi aż 7% na korzyść dzieci z grupy projektowej. Ta prawidłowość nie miała miejsca ani w pierwszym, ani w drugim badaniu.

¹ na podst. tekstu Beaty Kossakowskiej pt. „W czym upewniają nas badania kompetencji uczniów?” w: „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” - realizacja projektu i jego efekty. Raport, Warszawa, 2013

² Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD PISA. Wyniki badania 2009 w Polsce.

z małej szkoły w wielki świat

22 Na podstawie mapy wyznacz najkrótszą trasę ze Świerków do Dusznik Zdroju. Podaj liczbę kilometrów.

Odpowiedź:

Prezentowane zadanie wymaga umiejętności czytania mapy, szukania dróg dojazdu, porównywania wyników. Jednak kluczowa dla rozwiązania jest optymalizacja trasy, na co nie ma szkolnych schematów. Jednocześnie wiemy, że w toku zajęć projektowych nie było zadania o podobnej treści, więc dzieci uczestniczące w Projekcie nie mogły wytrenować jego rozwiązań. Nasi uczniowie po prostu częściej myślą odważnie, samodzielnie znajdując rozwiązania.

Poprzez realizację Projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” chcieliśmy pokazać, że małe, wiejskie szkoły mogą być znakomitym miejscem dobrej edukacji. Zobaczyliśmy, że uczestniczący w Projekcie nauczyciele i uczniowie uwierzyli w to – jest to dla nas szczególnie ważne. W toku realizacji Projektu wszyscy musieliśmy się wiele nauczyć: organizatorzy – jak najlepiej wesprzeć szkolną kadre, jak zainspirować ją do dalszego rozwoju, nauczyciele – jak inaczej spojrzeć na swoje zadania, na uczennice i uczniów, na rolę szkoły w środowisku lokalnym. Bardzo się cieszymy, gdy słyszymy, jak zmieniła się przez te 3 lata rola „naszych” szkół w środowisku – jak zaczęły być inaczej postrzegane, jak doceniono ich pracę, jak rodzice chcą, aby dzieci uczyły się w nich m.in. ze względu na realizację zajęć projektowych. Marzymy, aby również decydenci – na szczeblu centralnym, regionalnym i lokalnym – uwierzyli, jak ważna jest rola małych, wiejskich szkół, jak dobrze potrafią przygotować do nauki, życia i pracy w wielkim świecie i jak ważne jest ich istnienie.

Więcej szczegółów dotyczących realizacji Projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” i osiągniętych rezultatów można znaleźć na www.malaszkoła.pl

Janina Zawadowska

KOMPETENCJE KLUCZOWE – NAJWAŻNIEJSZY ELEMENT WSPÓLNEJ EUROPY

Po raz pierwszy termin „kompetencje kluczowe” został sformułowany na Sympozjum Rady Europy w lutym **1996 roku w Bernie**. Uczestniczki i uczestnicy starali się znaleźć odpowiedź na pytanie:

Jakie kompetencje są najważniejsze dla wszystkich młodych Europejczyków i dla budowania wspólnej Europy?

Wynikiem ich pracy było opisanie wielu potrzebnych Europejczykom kompetencji, z których po przeprowadzeniu rankingu wyodrębniono następujące: uczenie się, myślenie, poszukiwanie, doskonalenie się, komunikowanie się, współpraca, działanie.

Obecnie Parlament Europejski i Rada Europy przeformułowały nieco kompetencje kluczowe i zalecają państwom członkowskim stosowanie ich **nie tylko w nauce szkolnej, ale i w uczeniu się przez całe życie**. (Rezolucja legislacyjna Parlamentu Europejskiego (COM(2005)0548 – C6-0375/2005 – 2005/0221 (COD) 26 września 2006 r. – Strasbourg). Jest to rozwinięcie Strategii Lizbońskiej (23–24 marca 2000 r.), w której ustalono między innymi, że konieczne jest sformułowanie europejskich ram określających nowe umiejętności podstawowe uzyskiwane w procesie uczenia się przez całe życie, stanowiących główny element działania Europy w obliczu globalizacji oraz przejścia do modelu gospodarki opartej na wiedzy.

Ustanowiono wówczas osiem kompetencji kluczowych:

1. Porozumiewanie się w języku ojczystym

Oznacza to umiejętność porozumiewania się w mowie i piśmie w różnych sytuacjach komunikacyjnych, a także obserwowania swojego sposobu porozumiewania się i przystosowywania go do wymogów sytuacji. Kompetencja ta obejmuje również umiejętności, gromadzenia i przetwarzania informacji, wykorzystywania pomocy oraz formułowania i wyrażania własnych argumentów w mowie i w piśmie w przekonujący sposób, odpowiednio do kontekstu.

2. Porozumiewanie się w językach obcych

Na niezbędne umiejętności w zakresie komunikacji w językach obcych składa się zdolność rozumienia komunikatów słownych, inicjowania, podtrzymywania i kończenia rozmowy oraz czytania, rozumienia i pisania tekstów. Pozytywna postawa obejmuje świadomość różnorodności kulturowej, a także zainteresowanie i ciekawość języków i komunikacji międzykulturowej.

3. Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne

W zakresie tej kompetencji mieści się niezbędna wiedza w dziedzinie matematyki, to jest: umiejętność liczenia, znajomość miar i struktur, głównych operacji i sposobów prezentacji matematycznej, rozumienie terminów i pojęć matematycznych, a także świadomość pytań, na które matematyka może dać odpowiedź. Są to także umiejętności stosowania głównych zasad i procesów matematycznych w codziennych sytuacjach prywatnych i zawodowych. W przypadku nauk przyrodniczych i techniki, niezbędna wiedza obejmuje główne zasady rządzące naturą, podstawowe pojęcia naukowe, a także rozumienie wpływu nauki i technologii na świat przyrody. Kompetencje te powinny umożliwiać osobom lepsze rozumienie korzyści, ograniczeń

i zagrożeń wynikających z teorii i zastosowań nauk przyrodniczych oraz techniki w społeczeństwach w powiązaniu z podejmowaniem decyzji, wartościami, zagadnieniami moralnymi, kulturą itp.

4. Kompetencje informatyczne

Kompetencje informatyczne wymagają solidnego rozumienia i znajomości natury, roli i możliwości TSI w codziennych kontekstach: w życiu osobistym i społecznym, a także w pracy. Konieczne umiejętności obejmują zdolność poszukiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji oraz ich wykorzystywania w krytyczny i systematyczny sposób, przy jednoczesnej ocenie ich odpowiedniości.

5. Umiejętność uczenia się

W sytuacji, kiedy uczenie się skierowane jest na osiągnięcie konkretnych celów pracy lub kariery, uczący się powinien posiadać znajomość wymaganych kompetencji, wiedzy, umiejętności i kwalifikacji. We wszystkich przypadkach umiejętność uczenia się wymaga znajomości i rozumienia własnych preferowanych strategii uczenia się, silnych i słabych stron, a także zdolności poszukiwania możliwości kształcenia i szkolenia się oraz dostępnej pomocy lub wsparcia.

6. Kompetencje społeczne i obywatelskie

Podstawowe umiejętności w zakresie tej kompetencji obejmują zdolność do konstruktywnego porozumiewania się w różnych środowiskach, wykazywania się tolerancją, wyrażania i rozumienia różnych punktów widzenia, negocjowania połączonego ze zdolnością tworzenia klimatu zaufania, a także zdolność do empatii.

Kompetencje obywatelskie opierają się na znajomości pojęć demokracji, sprawiedliwości, równości, obywatelstwa i praw obywatelskich, łącznie ze sposobem ich sformułowania w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej i międzynarodowych deklaracjach oraz ich stosowaniem przez różne instytucje na poziomach lokalnym, regionalnym, krajowym, europejskim i międzynarodowym. Obejmują one również znajomość współczesnych wydarzeń, jak i głównych wydarzeń i tendencji w narodowej, europejskiej i światowej historii.

7. Inicjatywność i przedsiębiorczość

Kompetencja ta obejmuje zdolność identyfikowania dostępnych możliwości działalności osobistej, zawodowej lub gospodarczej, takich jak ogólne rozumienie zasad działania gospodarki, a także szans i wyzwań stojących przed pracodawcami i organizacjami. Umiejętności odnoszą się do proaktywnego zarządzania projektami (co obejmuje np. planowanie, organizowanie, zarządzanie, kierowanie i zlecanie zadań, analizowanie, komunikowanie, sporządzanie raportów, ocenę i sprawozdawczość). Niezbędna jest umiejętność oceny i identyfikacji własnych mocnych i słabych stron, a także oceny ryzyka i podejmowania go w uzasadnionych przypadkach.

8. Świadomość i ekspresja kulturalna

Wiedza kulturalna obejmuje świadomość lokalnego, narodowego i europejskiego dziedzictwa kulturalnego oraz jego miejsca w świecie. Obejmuje ona podstawową znajomość najważniejszych dzieł kultury, w tym współczesnej kultury popularnej. Niezbędne jest rozumienie kulturowej i językowej różnorodności w Europie i w innych regionach świata oraz konieczności jej zachowania, a także zrozumienie znaczenia czynników estetycznych w życiu codziennym. Dogłębne zrozumienie własnej kultury oraz poczucie tożsamości mogą być podstawą szacunku i otwartej postawy wobec różnorodności ekspresji kulturalnej. Ważne jest uznanie faktu, że liczni Europejczycy żyją w rodzinach i społecznościach dwujęzycznych lub wielojęzycznych oraz że język urzędowy kraju, w którym mieszkają, może nie być ich językiem ojczystym.

Wszystkie kompetencje kluczowe uważane są za jednakowo ważne, ponieważ każda z nich może przyczynić się do osiągnięcia sukcesu w społeczeństwie wiedzy. Zakresy wielu spośród tych kompetencji częściowo się pokrywają i są powiązane, aspekty niezbędne w jednej dziedzinie wspierają kompetencje w innej. Dobre opanowanie podstawowych umiejętności językowych, czytania, pisania, liczenia i umiejętności w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ITC) jest niezbędną podstawą uczenia się; umiejętność uczenia się sprzyja wszelkim innym działaniom kształceniowym. Niektóre zagadnienia mają zastosowanie we wszystkich elementach ram odniesienia: krytyczne

z małej szkoły w wielki świat

myślenie, kreatywność, inicjatywność, rozwiązywanie problemów, ocena ryzyka, podejmowanie decyzji i konstruktywne kierowanie emocjami są istotne we wszystkich ośmiu kompetencjach kluczowych.

Podstawową wartością Europy jest kapitał ludzki

Badania dotyczące edukacji (Maastricht 2004) pokazują znaczną lukę pomiędzy poziomami wykształcenia wymaganymi w nowych miejscach pracy, a poziomami osiąganymi przez europejskich pracowników. **Ponad jedną trzecią pracowników w Europie (80 mln ludzi) stanowią osoby o niskich umiejętnościach**, tymczasem według szacunków do 2010 r. prawie 50% nowych miejsc pracy będzie wymagało wyższego wykształcenia, niewiele poniżej 40% – wykształcenia średniego drugiego stopnia, zaś tylko 15% będzie odpowiednie dla osób z wykształceniem podstawowym. Wyposażenie młodych ludzi w niezbędne kompetencje kluczowe oraz poprawa poziomu osiągnięć edukacyjnych jest zasadniczą częścią Zintegrowanych Wytycznych na rzecz Wzrostu Gospodarczego i Zatrudnienia na lata 2005–2008, przyjętych przez Radę Europy w czerwcu 2005 r. **Parlament Europejski i Rada zaleca więc państwom członkowskim rozwijanie oferty kompetencji kluczowych dla wszystkich w ramach ich strategii uczenia się przez całe życie, w tym strategii osiągnięcia powszechnej alfabetyzacji.**

Oznacza to dostępność środków na kształcenie w celu rozwijania kompetencji kluczowych dla wszystkich młodych ludzi w celu przygotowania ich do dorosłego życia, a także dla osób dorosłych do uaktualniania tych umiejętności w powiązaniu z potrzebami rynku pracy.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że gdy rozpoczęto przygotowania do Reformy Systemu Edukacji w Polsce (1998), kompetencje kluczowe sformułowane w Bernie stały się bardzo istotnym elementem nowej Podstawy Programowej. W następnych latach, w kolejnych Podstawach Programowych, o tym wyraźnie zapomniano.

Wprowadzanie kompetencji kluczowych do nauczania w polskich przedszkolach, szkołach, uczelniach i instytucjach uczenia się przez całe życie, wydaje się obecnie pilnym wyzwaniem dla polskiej edukacji.

Olga Napiontek

KOMPETENCJE SPOŁECZNE I OBYWATELSKIE – CZYM SĄ I W JAKI SPOSÓB MOŻNA JE ROZWIJAĆ DZIĘKI PROJEKTOM EDUKACYJNYM?

W procesie edukacyjnym i wychowawczym rozwijanie kompetencji społecznych i obywatelskich przygotowuje młodych ludzi do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, politycznym i zawodowym. Kompetencje te są niezbędne w każdym momencie życia, gdyż pozwalają funkcjonować wśród ludzi i z ludźmi, dotyczą bowiem współpracy, rozwiązywania konfliktów, budowania zaufania.

Rozwijanie kompetencji społecznych ma na celu przygotowanie młodych ludzi do funkcjonowania w zmieniających się warunkach społecznych. Współczesne społeczeństwa przechodzą wielowymiarową zmianę, która sprawia, że należy szczególną uwagę poświęcić rozwijaniu odpowiedniej wiedzy o procesach społecznych oraz umiejętności działania w tych nowych warunkach.

Współczesne społeczeństwa są mobilne na wiele sposobów: geograficznie – jednostki w ciągu życia zmieniają miejsce pobytu wielokrotnie, społecznie – zmieniają grupy, w których funkcjonują, ale także są mobilne intelektualnie, co przejawia się m.in. otwartością na różnego typu poglądy i zmienianiem ich w ciągu życia. Odnosi się to także do mobilności zawodowej. Trudno obecnie zdobyć zawód na całe życie. Konieczne jest branie pod uwagę zmiany profesji związanej z przemianami rynku pracy, zmianami technologicznymi.

Spółczesne społeczeństwa są zglobalizowane, co oznacza, że zwiększa się różnorodność i intensywność kontaktów, wymiany pomiędzy jednostkami a grupami ponad granicami państw. Dzieje się tak dzięki ułatwieniom w podróżowaniu, komunikacji. Intensywna wymiana dotyczy idei, kultury, produktów, wiedzy. Globalizacja oznacza również, że warunki w jakich żyjemy zależą od procesów światowych, jak również odwrotnie, że nasze działania kształtują rzeczywistość nie tylko lokalną ale globalną.

Jedną z cech tak charakterystycznych dla współczesnych czasów jest wielokulturowość społeczeństw. Czasowe i stałe migracje sprawiają, że żyjemy wśród ludzi o różnym wyznaniu, różnych zwyczajach. Dzięki temu nasza kultura się wzbogaca, ale wymaga to również otwartości oraz zdolności do porozumienia się pomimo różnic.

Kolejną cechą współczesnych społeczeństw jest ich indywidualizacja, która oznacza osłabienie dawnych form społecznych, takich jak klasy społeczne, rodzina, wspólnoty sąsiedzkie. Oznacza również nałożenie na jednostkę nowych wyzwań, zadań i obowiązków, związanych z braniem odpowiedzialności za siebie, decydowaniem o sobie. Można powiedzieć, że jednostki doświadczają nie tyle wolności wyboru, ale przymusu decydowania. Indywidualizacja ma również ważny wymiar społeczny. Jednostki nie są określane poprzez więzi społeczne, ale jednostka więzi wybiera i współtworzy – wymaga to wysiłku i szczególnych umiejętności.

Wobec tych wyzwań Parlament Europejski w następujący sposób **zdefiniował najważniejsze kompetencje społeczne**, które powinny być rozwijane w procesie edukacyjnym:

Wiedza

- rozumienie zasad postępowania i reguł zachowania ogólnie przyjętych w różnych społeczeństwach i środowiskach (np. w pracy, w szkole, urzędzie),

- znajomość podstawowych pojęć dotyczących osób, grup, organizacji zawodowych,
- rozumienie zasad równości płci i niedyskryminacji,
- wiedza i rozumienie wielokulturowych i społeczno-ekonomicznych wymiarów społeczeństw europejskich.

Umiejętności

- konstruktywnego porozumiewania się w różnych środowiskach z osobami o różnym pochodzeniu, różnych zainteresowaniach, różnych poglądach,
- wykazywania się tolerancją, wyrażania i rozumienia różnych punktów widzenia,
- negocjowania połączonego ze zdolnością tworzenia klimatu zaufania,
- radzenia sobie ze stresem i frustracją oraz do wyrażania ich w konstruktywny sposób.

Postawy

- otwartość na współpracę, asertywność, prawość,
- zainteresowanie rozwojem społeczno-gospodarczym,
- docenianie różnorodności i poszanowanie innych ludzi, a także gotowość na pokonywanie uprzedzeń i osiąganie kompromisu.

Kompetencje obywatelskie

Obecnie mamy do czynienia z dynamicznym rozwojem demokracji obywatelskiej (partycypacyjnej), której jakość zależy od tego, czy jednostki odnajdują się w roli obywateli – osób zaangażowanych, współdecydujących o sprawach publicznych. Sfera publiczna rządzona logiką partycypacji wymaga od obywateli większego zaangażowania niż w przypadku demokracji reprezentacyjnej. Udział w życiu publicznym przestaje być ograniczony do cyklicznego aktu wyboru przedstawicieli, ale przejawia się w udziale w różnego typu debatach, konsultacjach, głosowaniach, inicjowaniu projektów, realizacji oddolnych inicjatyw.

Wskazanie kompetencji obywatelskich przez Parlament Europejski jako jednych z kluczowych treści w procesie uczenia się przez całe życie wynika z przekonania podzielanego przez wspólnotę europejską, że działania edukacyjne powinny mieć na celu przygotowanie jednostek do aktywnego obywatelstwa. Aktywne obywatelstwo w UE na potrzeby polityki edukacyjnej, zostało zdefiniowane poprzez cztery rodzaje uczestnictwa w życiu publicznym. Pierwszy, należący do porządku demokracji przedstawicielskiej, to przede wszystkim udział w głosowaniu, członkostwo w partiach politycznych. Kolejny wymiar aktywnego obywatelstwa to protest oraz inicjowanie i uczestniczenie w zmianach społecznych, poprzez działalność w organizacjach pozarządowych, demonstrowanie, podpisywanie petycji, inicjowanie debat, co stanowi odniesienie do aktualnych tendencji i preferencji uczestniczenia w polityce. Aktywne obywatelstwo oznacza również partycypację na poziomie społeczności lokalnej, rozumianą jako uczestniczenie w procesach podejmowania decyzji, możliwość udziału w oddolnych inicjatywach, aktywność społeczną. Wreszcie aktywne obywatelstwo odnosi się do pielęgnowania wartości demokratycznych, takich jak prawa człowieka oraz wielokulturowość.

Rozwijanie kompetencji obywatelskich opiera się na jednoczesnym wzbogacaniu wiedzy, kształtowaniu odpowiednich postaw, oraz doskonaleniu praktycznych umiejętności.

Parlament Europejski wskazuje następujące **elementy kompetencji obywatelskich**:

Wiedza

- znajomości pojęć demokracji, sprawiedliwości, równości, obywatelstwa i praw obywatelskich, łącznie ze sposobem ich sformułowania w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej i międzynarodowych deklaracjach oraz ich stosowaniem przez różne instytucje na poziomach lokalnym, regionalnym, krajowym, europejskim i międzynarodowym,
- znajomość współczesnych wydarzeń, jak i głównych wydarzeń i tendencji w narodowej, europejskiej i światowej historii,
- znajomość integracji europejskiej oraz struktur UE z ich głównymi celami i wartościami,
- świadomość różnorodności i tożsamości kulturowych w Europie.

Umiejętności

- zdolność do efektywnego zaangażowania, wraz z innymi ludźmi, w działania publiczne zarówno polityczne jak i społeczne,

- wykazywania solidarności z innymi ludźmi, rozumienie problemów różnych grup społecznych jak i zainteresowanie rozwiązywaniem problemów stojących przed lokalnymi i szerszymi społecznościami,
- krytyczna i twórcza refleksja,
- konstruktywne uczestnictwo w działaniach społeczności lokalnych i sąsiedzkich,
- uczestnictwo w procesach podejmowania decyzji na wszystkich poziomach, od lokalnego, poprzez krajowy, po europejski, szczególnie w drodze głosowania.

Postawy

- pełne poszanowanie praw człowieka, w tym równości, jako podstawy demokracji,
- uznanie i zrozumienie różnic w systemach wartości różnych religii i grup etnicznych,
- wykazywanie poczucia przynależności do własnego otoczenia, kraju, Unii Europejskiej i Europy jako całości oraz do świata, jak i gotowość do uczestnictwa w demokratycznym podejmowaniu decyzji na wszystkich poziomach,
- wykazywanie się poczuciem obowiązku,
- aktywne obywatelstwo – nie ograniczające się do aktu głosowania wyborach,
- poszanowanie idei zrównoważonego rozwoju (rozwój, który zaspokaja potrzeby obecnego pokolenia bez pozbawiania możliwości przyszłych pokoleń do zaspokojenia ich potrzeb),
- gotowość poszanowania wartości i prywatności innych osób.

Scenariusze projektów edukacyjnych zawarte w niniejszej publikacji koncentrują się na rozwijaniu tych kompetencji społecznych i obywatelskich, które są ważne, a jednocześnie określane jako deficytowe w polskim społeczeństwie oraz niewystarczająco dobrze rozwijane w polskich szkołach:

- umiejętność współpracy z innymi,
- wykazywanie zainteresowania przeszłością i przyszłością swojej okolicy oraz jej rozwojem społeczno-gospodarczym.

Jeśli chodzi o kompetencje obywatelskie szczególny nacisk położyliśmy na umiejętności, które są kluczowe dla bycia aktywnym obywatelem społeczności lokalnej:

- wyrażanie własnej opinii i udział w procesach decyzyjnych,
- konstruktywne uczestnictwo w działaniach społeczności lokalnej i sąsiedzkiej.

Rozwój wspomnianych kompetencji następuje dzięki doświadczaniu przez uczennice i uczniów autentycznych aktywności obywatelskich.

Uczennice i uczniowie zwiększają swoje zainteresowanie społecznością lokalną – jej historią, teraźniejszością i rozwojem. Projekty społeczno-obywatelskie rozwinęły wśród dzieci nawyk interesowania się kwestiami społecznymi dotyczącymi najbliższej okolicy. Uczennice i uczniowie analizowali jaką jest sytuacja dzieci w gminie, jakie są najważniejsze ich problemy, jakie są ich potrzeby i co należy zrobić, by ich wieś, gmina była bardziej przyjazna najmłodszym. Poznały zadania sołtysa i dowiedziały się jak mieszkańcy mogą zmieniać swoją wieś. Ponadto dzieci dzięki podejmowaniu własnych poszukiwań, realizacji wywiadów z rodziną i sąsiadami poznały lokalne tradycje i historię. To zbudowało w nich zrozumienie dla lokalnych zwyczajów oraz poczucie bycia częścią wspólnoty. Dzięki temu dzieci są bardziej świadomymi mieszkańcami swoich wsi. Jak w projekcie „Jesteśmy u siebie – z wizytą u sąsiadów”, w ramach którego uczennice i uczniowie zastanawiali się, kto mieszka wokół nich, odwiedzali sąsiadów, zadawali im pytania. W ten sposób zgromadzili ciekawe informacje o spotkanych ludziach, tworząc „kalejdoskopy” historii i osiągnięć odwiedzonych rodzin. Zaprezentowali je na samodzielnie zorganizowanym międzypokoleniowym spotkaniu sąsiedzkim.

Uczennice i uczniów szkoły podstawowej w Jerzmanicach Zdroju zaskoczył efekt projektu „W zgodzie z naturą i tradycją – krajobraz kulturowy mojej okolicy”.

Nie sądzili bowiem, że w ich miejscowości jest tyle ciekawych miejsc, miejsc, które warto polecić innym, a także samemu odwiedzać. Istotnym faktem było także zwracanie uwagi na detale, o których wcześniej większość uczniów nie miała pojęcia. (...) Już po zrealizowanym projekcie chłopiec przyznał, że zaczął organizować krótkie wypady swoim rodzicom, by im uświadomić, że żyją w pięknym miejscu, wystarczy tylko otworzyć oczy.

Monika Janczura, nauczycielka

Uczestniczki i uczestnicy projektów uczą się, że działania społeczne powinny być oparte na analizie, a ich projekty i działania wymagają refleksji i dyskusji. Uczennice i uczniowie formułowali swoje

z małej szkoły w wielki świat

opinie i dzielili się nimi na forum szkoły. Dyskutowali o bezpieczeństwie, żywieniu w szkole, sposobach spędzania wolnego czasu. Diagnozowali szkolne i wiejskie problemy i znajdowali rozwiązania. W czasie zajęć projektowych nauczycielki i nauczyciele zachęcali dzieci do częstego wyrażania opinii. Dzięki praktykowaniu zabierania głosu, dzielenia się swoimi spostrzeżeniami uczennice i uczniowie nabrali pewności siebie i wiary, że ich sposób postrzegania różnych zjawisk jest ważny i godny szacunku. W projekcie „Dialog obywatelski w szkole” dzieci, nauczycielki i nauczyciele oraz dyrekcja przekonali się, że możliwe i wartościowe jest wspólne rozmawianie o sprawach szkolnych. Rozmowy były konkretne, merytoryczne i związane z codziennym życiem szkoły. Uczennice i uczniowie najpierw badali, jakie są ich najważniejsze problemy. Następnie organizowali debatę, w czasie której szukali rozwiązań tych problemów. Potem spotykali się z dyrekcją, by zaplanować najlepszy sposób wprowadzenia w życie tych rozwiązań. W wielu szkołach regularne spotkania reprezentacji samorządu uczniowskiego z dyrekcją stały się zwyczajem.

Projekty zamieszczone w tej publikacji pomagają rozwijać umiejętność uczestniczenia w procesach decyzyjnych w szkole i społeczności lokalnej. Dzięki realizacji projektów edukacyjnych odżyły samorządy uczniowskie. To właśnie samorządy uczniowskie są naszym zdaniem najlepszym sposobem doświadczania wywierania wpływu i uczestniczenia w procesach decyzyjnych. W szkołach organizowane były otwarte, przejrzyste i angażujące wybory reprezentacji samorządu uczniowskiego. Kandydaci debatowali i zachęcali do rozmów o przyszłości szkoły. Następnie wszyscy uczniowie i uczennice mieli szansę zagłosować. Wybrana rada samorządu uczniowskiego spotykała się regularnie z dyrektorem szkoły. W czasie tych spotkań uczennice i uczniowie konsultowali planowane decyzje jakie mają zostać podjęte, a dotyczą dzieci. W ten sposób zrodził się na terenie szkoły dialog obywatelski, włączający uczennice i uczniów w proces podejmowania decyzji.

Wpływ dzieci nie ograniczał się do szkoły. Dzięki projektowi „Jak wpływać na gminę” dzieci zbierały opinie mieszkańców o gminie, poznały jej mocne i słabe strony, opracowały diagnozę jakości życia w społeczności. Następnie przedstawiały wnioski płynące z przeprowadzonych badań i opracowanej diagnozy, radnym i władzom gminy na Sesji Rady Gminy.

W Strzebielewie wójt, radni i sołtysi bardzo długo bili uczniom brawo (...), podchodzili do uczniów i zadawali rozmaite pytania i gratulowali osobiście odwagi i profesjonalizmu, mówili, że największa siła działania jest w młodzieży – a my właśnie na naszym terenie ją mamy.

Marta Siwak, nauczycielka

Wiele wniosków uczennic i uczniów zostało uwzględnionych w działaniach Urzędów Gmin. W miejscowości Laski stworzono plac zabaw, a w wiosce Podmokle Małe – przejścia dla pieszych.

Niewątpliwie najważniejsze dla nas było rozwijanie umiejętności konstruktywnego uczestnictwa w działaniach społeczności lokalnych i sąsiedzkich, w tym także szkoły. Dzieci praktykowały aktywne obywatelstwo poprzez podejmowanie konkretnych działań na rzecz lokalnego dobra wspólnego. Organizowały spotkania międzypokoleniowe, w czasie których rozmawiano o lokalnych tradycjach, historii miejscowości i jej mieszkańców. Dzieci prowadziły akcje informacyjne, dzięki którym ich koledzy, sąsiedzi dowiedzieli się o wyzwaniach globalizacji, konieczności dbania o środowisko. Uczennice i uczniowie przy udziale rodziców i nauczycieli brali sprawy w swoje ręce. W ramach projektu „Dziecięca gmina” uczennice i uczniowie zastanawiali się, jak żyje się dzieciom w ich gminie, jakie są ich problemy. Następnie szukali pomysłów na ich rozwiązanie, a przy wsparciu rodziców zmieniali otoczenie szkoły. W SP w Trzeciewnicy uczennice i uczniowie, rodzice, nauczycielki i nauczyciele wspólnie zaplanowali kącik kwiatowy i rekreacyjny na boisku szkolnym i odmalowali salkę gimnastyczną.

W SP w Gąskach dzieci poczuły moc. Zaproponowały rodzicom przystosowanie ogródka szkolnego do ich potrzeb. Okazało się, że dorośli bardzo chętnie włączyli się w prace, dokonali remontów podniszczonych sprzętów, jednogłośnie przyjęli plan pracy wyznaczony przez najmłodszych. Na jesień czeka nas jeszcze trochę pracy, ale myślę, że nikt się nie wycofa.”

Magdalena Augustyn, nauczycielka

Wszystkie działania podejmowane w ramach projektów uczyły dzieci jasnej i otwartej komunikacji, współpracy w grupie, rozwiązywania konfliktów. Staraliśmy się, by projekty społeczno-obywatelskie przekonały uczennice i uczniów, że aktywność obywatelska może być przyjemnością, robieniem czegoś ciekawego i bardzo ważnego.

Realizując projekty edukacyjne zamieszczone w tej publikacji warto pamiętać Korczakowską sentencję „Nie ma dzieci są ludzie”. Sukces tych projektów zależy bowiem od przekonania nauczycielki/nauczyciela, że uczennice i uczniowie już dziś są obywatelami swojej społeczności. Potrafią obserwować lokalne problemy, posiadają opinię na ich temat, której warto poważnie wysłuchać. Jako obywatele mają prawo wypowiadać krytyczne uwagi, proponować i w miarę możliwości realizować działania na rzecz polepszenia jakości życia w ich najbliższej okolicy.

Projekty rozwijające kompetencje społeczne i obywatelskie są świetną okazją do realizacji w szkołach zapisów podstawy programowej, szczególnie w zakresie samorządności uczniowskiej. Co ważne, zawarte w nich działania wprost odpowiadają wyzwaniom, jakie dziś stawiane są przed szkołami, a wyraźnie zostały sformułowane w rządowej Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego przyjętej w 2013 roku.

Mówi się w niej, że Szkoła powinna być postrzegana jako instytucja godna zaufania, w społeczności lokalnej, rozwijając postawy i kompetencje społeczne uczennic i uczniów, ale także nauczycielek/nauczycieli. Ważną rolę odgrywają tu takie obszary, jak wspieranie samorządności uczniowskiej, jako realizacji prawa uczennic i uczniów do współorganizowania pracy szkoły oraz własnej aktywności, włączenie rodziców jako równorzędnych partnerów w procesy szkolnej demokracji aktywności szkoły.

Dokładnie tak stało się w 119 szkołach uczestniczących w projekcie „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”.

z małej szkoły w wielki świat

UMIĘTNOŚĆ UCZENIA SIĘ – JAK JĄ ROZWIJAĆ W SZKOLE PODSTAWOWEJ?

Podjmując decyzję o ukierunkowaniu działań projektowych na rozwój 3 kompetencji kluczowych: matematycznych i naukowo-technicznych, społecznych i obywatelskich oraz umiejętności uczenia się, wiedzieliśmy, że ta ostatnia jest szczególna, bo bez jej rozwinięcia nie uda się satysfakcjonująco rozwinąć pierwszych dwu. Stwierdzenie, że świat szybko się zmienia i dlatego musimy uczyć się przez całe życie jest już truizmem. Jednak w większości polskich szkół nadal nie przykładamy uwagi do rozwijania umiejętności uczenia się.

Aby zaproponować sposób zmiany tej sytuacji, musieliśmy przeanalizować zapisy załącznika do ZALECENIA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY W SPRAWIE KOMPETENCJI KLUCZOWYCH W PROCESIE UCZENIA SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE z dnia 18 grudnia 2006 r., w którym zostały zdefiniowane i omówione wszystkie kompetencje kluczowe z katalogu zatwierdzonego przez Parlament Europejski, w tym – Umiejętność uczenia się.

Kompetencja ta została zdefiniowana następująco:

„Umiejętność uczenia się” to zdolność konsekwentnego i wytrwałego uczenia się, organizowania własnego procesu uczenia się, w tym poprzez efektywne zarządzanie czasem i informacjami, zarówno indywidualnie, jak i w grupach. Kompetencja ta obejmuje świadomość własnego procesu uczenia się i potrzeb w tym zakresie, identyfikowanie dostępnych możliwości oraz zdolność pokonywania przeszkód w celu osiągnięcia powodzenia w uczeniu się. Kompetencja ta oznacza nabywanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy i umiejętności, a także poszukiwanie i korzystanie ze wskazówek. Umiejętność uczenia się pozwala osobom nabyć umiejętność korzystania z wcześniejszych doświadczeń w uczeniu się i ogólnych doświadczeń życiowych w celu wykorzystywania i stosowania wiedzy i umiejętności w różnorodnych kontekstach – w domu, w pracy, a także w edukacji i szkoleniu. Kluczowymi czynnikami w rozwinięciu tej kompetencji u danej osoby są motywacja i wiara we własne możliwości.

Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją:

W sytuacji, kiedy uczenie się skierowane jest na osiągnięcie konkretnych celów pracy lub kariery, osoba powinna posiadać znajomość wymaganych kompetencji, wiedzy, umiejętności i kwalifikacji. We wszystkich przypadkach umiejętność uczenia się wymaga od osoby znajomości i rozumienia własnych preferowanych strategii uczenia się, silnych i słabych stron własnych umiejętności i kwalifikacji, a także zdolności poszukiwania możliwości kształcenia i szkolenia się oraz dostępnej pomocy lub wsparcia.

Umiejętność uczenia się wymaga po pierwsze nabycia podstawowych umiejętności czytania, pisania, liczenia i umiejętności w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych koniecznych do dalszego uczenia się. Na podstawie tych umiejętności, osoba powinna być w stanie docierać do nowej wiedzy i umiejętności oraz zdobywać, przetwarzać i przyswajać je.

Wymaga to efektywnego zarządzania własnymi wzorcami uczenia się, kształtowania kariery i pracy, a szczególnie wytrwałości w uczeniu się, koncentracji na dłuższych okresach oraz krytycznej refleksji na temat celów uczenia się.

Osoby powinny być w stanie poświęcać czas na samodzielną naukę charakteryzującą się samodyscypliną, ale również na wspólną pracę w ramach procesu uczenia się, czerpać korzyści z różnorodności grupy oraz dzielić się nabytą wiedzą i umiejętnościami. Powinny one być w stanie organizować własny proces uczenia się, ocenić swoją pracę oraz w razie potrzeby szukać rady, informacji i wsparcia. Pozytywna postawa obejmuje motywację i wiarę we własne możliwości w uczeniu się i osiąganiu sukcesów w tym procesie przez całe życie. Nastawienie na rozwiązywanie problemów sprzyja zarówno procesowi uczenia się, jak i zdolności osoby do pokonywania przeszkód i zmieniania się. Chęć wykorzystywania doświadczeń z życia i uczenia się, a także ciekawość w poszukiwaniu możliwości uczenia się i wykorzystywania tego procesu w różnorodnych sytuacjach życiowych to niezbędne elementy pozytywnej postawy.

Postanowiliśmy opracować materiały, które pomogą nauczycielkom i nauczycielom w rozwijaniu tak zdefiniowanych uczniowskich umiejętności uczenia się. Wiedzieliśmy jednocześnie, że nie chcemy proponować zajęć, które będą poświęcone umiejętności uczenia się, tylko chcemy ją rozwijać w naturalny sposób – poprzez ich praktykowanie i ćwiczenie przez uczennice i uczniów podczas różnych działań projektowych.

Zrodził się kłopot, ponieważ opis kompetencji w dokumencie Parlamentu Europejskiego odnosi się do ludzi dorosłych, a my mieliśmy pracować z uczennicami i uczniami szkoły podstawowej, nawet 6-, 7-letnimi.

Po przeanalizowaniu dokumentów pod kątem potrzeb i możliwości uczennic i uczniów szkoły podstawowej uznaliśmy, że priorytetowymi umiejętnościami, na których rozwinięcie położymy nacisk będą:

- zarządzanie informacją – poszukiwanie informacji, ich selekcjonowanie i porządkowanie;
- uczenie się we współpracy – konsekwentne przestrzeganie zasad pracy w grupie, umiejętność pełnienia różnych ról grupowych, sięganie po pomoc innych jak i udzielanie jej;
- planowanie własnych działań – pracy, nauki, i działanie zgodnie z planem;
- dokonywanie adekwatnej samooceny – opartej na autorefleksji ale i na analizie otrzymanych informacji zwrotnych.

W związku z tym, że na główny sposób rozwijania pierwszych dwu kompetencji (matematycznych i naukowo-technicznych oraz społecznych i obywatelskich) wybraliśmy metodę projektu edukacyjnego, wiedzieliśmy, że to podczas realizacji projektów uczennice i uczniowie muszą rozwijać umiejętność uczenia się. Jednocześnie wiedzieliśmy, że podstawowym narzędziem rozwijania najważniejszych umiejętności uczennic i uczniów będzie Ocenianie Kształtujące – nie tyle rodzaj oceniania co cała strategia nauczania – uczenia się. W efekcie w każdym scenariuszu projektu edukacyjnego zawarliśmy liczne działania rozwijające elementy kompetencji umiejętność uczenia się.

Elementami projektu edukacyjnego, które szczególnie wspierały rozwój umiejętności uczenia się były jego etapy i formy pracy:

- formułowanie celu i pytania kluczowego,
- planowanie,
- poszukiwanie informacji,
- współpraca w zespołach,
- prezentacja efektów własnej pracy,
- podsumowanie.

Po uwzględnieniu w każdym scenariuszu zajęć projektowych Oceniania Kształtującego, zyskaliśmy kolejne:

- formułowanie/uzgadnianie kryteriów oceny pracy / jej efektu,
- pytania otwarte, problemowe,
- samoocena i ocena koleżeńska,
- informacja zwrotna od nauczycielki/nauczyciela.

Wiedzieliśmy, że tylko systematyczne stosowanie w pracy uczennic i uczniów tych elementów może przynieść efekty i że pojawią się one wtedy niejako naturalnie. Podkreślaliśmy wagę świadomego uczenia się a więc i świadomego przechodzenia uczennic i uczniów przez etapy projektu czy stosowania elementów Oceniania Kształtującego.

Aby wspierać świadomość uczennic i uczniów i dać im możliwość monitorowania efektów swojej pracy, zaleciliśmy prowadzenie przez nauczycieli i uczniów portfolio zespołowego uczenia się – segregatorów „Co już umiemy”.

W każdym ze scenariuszy, na marginesach umieściliśmy ikonki oznaczające 4 wybrane przez nas składowe kompetencje umiejętności uczenia się:

– współpraca

– poszukiwanie informacji

– planowanie

– samoocena

Mamy nadzieję, że zwrócą one uwagę nauczycielek/nauczycieli na momenty realizacji projektu, które są szczególnie istotne dla rozwijania umiejętności uczenia się.

Zachęcam też do przeczytania materiałów poświęconych rozwijaniu umiejętności uczenia się, zgodnej z założeniami, jakie przyjęliśmy w projekcie „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”:

- „Kilka uwag na temat uczenia się” Anny Jurewicz
- „Co to są projekty edukacyjne?” Jacka Królikowskiego
- „Projektowa instrukcja dla ucznia” Barbary Benyskiewicz i Marii Furtak
- „Ocenianie kształtujące – podstawowa wiedza oprószona projektową praktyką” Beaty Kossakowskiej
- „Portfolio zespołowego uczenia się” Elżbiety Tołwińskiej-Królikowskiej

Anna Jurewicz

KILKA UWAG NA TEMAT UCZENIA SIĘ

Kiedy podczas wizyt monitorujących realizację zadań projektowych w szkołach uczestniczących w Projekcie „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” pytałam uczennice i uczniów czego nauczyli się w wyniku udziału w projektach edukacyjnych, mówili o tym, że nauczyli się współpracować w grupie, rozwiązywać konflikty, brać odpowiedzialność za zadania, które mieli wykonać, planować, dyskutować i prezentować efekty swojej pracy. Kiedy drążyłam dalej i pytałam o konkretną wiedzę, to stwierdzali, że nie, niczego się nie nauczyli. Ja jednak nie poddawałam się, bo wydawało mi się nieprawdopodobne, aby realizując np. projekt „Dzień zabaw ze świata” nie przyswoiły sporej dawki wiedzy z zakresu geografii. Dalej więc dopytywałam, jak przebiegał projekt, co zrobili, jak działali. Wtedy zaczęli opowiadać (uczennice i uczniowie klas I-III!), jak rysowali kontynenty, jak wielka jest Afryka, co jedzą i gdzie mieszkają Eskimosi, i że choć Australia jest po drugiej stronie globu, to ludzie nie chodzą tam do góry nogami itd., itp. Jednym słowem sypali wiadomościami jak z rękawa. Moje dalsze pytania doprowadzały zazwyczaj do takiego stwierdzenia: „No tak, w czasie projektów dużo się dowiedzieliśmy, ale to nie jest takie prawdziwe uczenie się. Prawdziwe uczenie się jest wtedy, kiedy siedzimy w ławkach, czytamy, piszemy, wypełniamy ćwiczenia.”

Co sprawia, że w większości polskich szkół kultura uczenia się oznacza bierne siedzenie w ławkach dzieci i aktywnego nauczyciela organizującego proces nauczania. Co sprawia, że ciągle jeszcze (a może nawet coraz bardziej) nauczycielki/nauczyciele planując proces nauczania – uczenia się skupiają się na realizacji programu a nie na dziecku i tym, czy ono opanuje to, co określa Podstawa Programowa. Co sprawia, że radosne i ciekawe świata dzieci idące do pierwszej klasy, zmieniają się w sfrustrowanych, niedocenianych uczniów, u których dominującym uczuciem jest nuda (patrz: <http://www.szkolabezprzemocy.pl/479,badania>). Odpowiedź jest trudna i niejednoznaczna, a może w ogóle niemożliwa. Dlatego warto przypomnieć sobie, czym naprawdę jest uczenie się.

Umiejętność uczenia się jest jedną z kluczowych kompetencji określonych w Zaleceniu Parlamentu Europejskiego i Rady UE. W dokumentach zapisano, że jest to: *zdolność konsekwentnego i wytrwałego uczenia się, organizowania własnego procesu uczenia się, w tym poprzez efektywne zarządzanie czasem i informacjami, zarówno indywidualnie, jak i w grupach. Kompetencja ta obejmuje świadomość własnego procesu uczenia się i potrzeb w tym zakresie, identyfikowanie dostępnych możliwości oraz zdolność pokonywania przeszkód w celu osiągnięcia powodzenia w uczeniu się. Kompetencja ta oznacza nabywanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy i umiejętności, a także poszukiwanie i korzystanie ze wskazówek. Umiejętność uczenia się pozwala osobom nabyć umiejętność korzystania z wcześniejszych doświadczeń w uczeniu się i ogólnych doświadczeń życiowych w celu wykorzystywania i stosowania wiedzy i umiejętności w różnorodnych kontekstach – w domu, w pracy, także w edukacji i szkoleniu. Kluczowymi czynnikami w rozwinięciu tej kompetencji u danej osoby są motywacja i wiara we własne możliwości.*

Bez opanowania umiejętności uczenia się trudno sobie wyobrazić dobre funkcjonowanie we współczesnym, stale zmieniającym się świecie. Szkoła myśląca o dobrym przygotowaniu dziecka do życia w XXI wieku powinna kłaść duży nacisk na kształtowanie tej kompetencji, która pozwoli na stały rozwój przez całe życie.

Warto zastanowić się nad kilkoma zagadnieniami czy też obszarami, które pozwolą nam na uzmysłowienie sobie kierunków zmian prowadzących do podnoszenia efektywności nauczania oraz tworzenia w szkole środowiska sprzyjającego uczeniu się i nabywaniu umiejętności uczenia się.

Neurodydaktyka

Największym wrogiem uczenia się jest nuda! To hasło jak mantrę powtarzają wszyscy, którzy zajmują się neurodydaktyką. Jak pisze Marzena Żylińska na swoim blogu¹: *„Liczni reformatorzy edukacji, psychologowie, konstruktywiści, a ostatnio również badacze mózgu próbują obalić ów szkodliwy mit, który każe nauczycielom skupiać się na własnej, a nie na organizowaniu uczniowskiej aktywności. Dla procesu uczenia się to ona ma fundamentalne znaczenie. Dzięki coraz lepszej znajomości sposobu funkcjonowania mózgu wiadomo już, że inne struktury są aktywne, gdy uczniowie słuchają wyjaśnień nauczyciela lub gdy coś oglądają, a inne, gdy sami znajdują rozwiązania i wypracowują własne strategie. Własna aktywność jest zawsze efektywniejsza niż słuchanie kogokolwiek bądź oglądanie czegośkolwiek. Nauczyciele powinni zatem najpierw sprawdzić, czy uczniowie sami umieliby poradzić sobie z hasłami programowymi i zachęcać ich do tego.”*

Co jest największym sprzymierzeńcem nudy w szkole? Wszechwiedzący nauczyciel, który planuje tylko jedynie słuszny sposób nauczania się (najczęściej niestety taki, w którym to on będzie aktywny, a uczennice/uczniowie bierni). Dzieci samotnie siedzące w ławkach i oglądające plecy swoich koleżanek i kolegów. Działanie wg jednego wzorca, zabijanie kreatywności w rozwiązywaniu problemów. I wiele, wiele innych elementów. Co więc może być czynnikiem likwidującym nudę, sprawiającym, że uczennice i uczniowie uznają za interesujące to, czego mają się nauczyć? Manfred Spitzer w swej książce *„Jak uczy się mózg”* stwierdza, że na uczenie się w największym stopniu wpływają uwaga, emocje i motywacja.

Uważaj na lekcji! Ileż razy nauczyciele i rodzice powtarzają to dzieciom. Ale co tak naprawdę oznacza uważanie. Jest to proces, kiedy nasz umysł jest rozbudzony, jest zaintrygowany. Czyli jeśli dzieje się coś na początku uczenia się, co wywoła efekt „WOW”, albo po prostu zainteresowanie, to już mamy większą gwarancję, że pobudzona uwaga doprowadzi do lepszej koncentracji i lepszego zapamiętywania. Jednym z tych czynników, na które zwraca uwagę jest zaangażowanie emocjonalne. Jeśli przyjmiemy założenie, że emocje dzielimy na pozytywne i negatywne, to przykłady licznych badań przytaczanych przez Spitzera wskazują, że pozytywnie na proces uczenia się wpływają emocje pozytywne. Emocje negatywne, takie jak strach czy obawa (częsty efekt postępowania nauczycielek/nauczycieli, którzy groźbą chcą „zachęcić” dzieci do nauki) w dłuższym wymiarze czasowym jest niekorzystny dla procesu uczenia się i zapamiętywania.

Proces uczenia się jest tym bardziej efektywny, im bardziej związany jest z pozytywnym doświadczeniem. Dla ludzi pozytywne doświadczenia i emocje wiążą się z pozytywnymi kontaktami społecznymi. Tak więc możliwość współpracy w procesie uczenia się stwarza pozytywne środowisko dla naszego mózgu.

Tradycyjnie prowadzone lekcje, podczas których komunikowanie się z innymi uczennicami i uczniami jest zakazane nie sprzyja uczeniu się! Nie dość, że dzieci nie mogą wymieniać się swoją wiedzą i doświadczeniem, że nie tworzymy środowiska uczenia się we współpracy, to jeszcze każde z dzieci pozostawione same z tym czego ma się nauczyć może popełnić więcej błędów i doświadczać mocniejszego lęku.

Kolejnym czynnikiem wymienionym przez Spitzera jest motywacja. Wnioski z badań są następujące: *„ludzie są z natury zmotywowani i nie potrafią inaczej, gdyż służy temu bardzo efektywny układ wbudowany w ich mózg”* (Spitzer s. 144). Ten układ to jeden z trzech układów dopaminergicznych, który odpowiada za ocenę bodźców cały czas do nas napływających. On nas napędza, motywuje nasze działania i określa czego się uczyliśmy. Tym, co może doprowadzić do jego aktywacji są m.in. miłe spojrzenie czy przyjazne słowo. Nie warto więc stawiać pytania: jak motywować uczennice i uczniów, a raczej: co zrobić, aby ich nie demotywować!

Jeśli w szkole chwali się lub wyróżnia tylko najlepszych, to wszyscy pozostali bardzo szybko tracą motywację do uczenia się. Kluczowe jest indywidualne podejście, w którym każdy otrzymuje nagrodę

¹ <http://osswiata.pl/zylinska/2013/01/01/ulatywianie-przez-utudnianie-czyli-o-tym-jak-nasz-mozg-lubi-sie-uczyc/#more-444>

(ale nie stopień!) za postęp. Niezwykle istotna jest osoba nauczycielki/nauczyciela. Jeśli ona/on ma iskrę w oku i z entuzjazmem potrafi opowiadać o tym czego naucza, to „tylko” to wystarcza, by uczennice i uczniowie podążali za nią/nim.

Edukacja sprzyjająca rozwojowi powinna opierać się na współpracy, a nie rywalizacji między dziećmi. Szkoła, w której nauczycielki i nauczyciele stawiają stopnie (a więc polska szkoła) kształtuje środowisko rywalizacyjne. Wszak uczeń jest określany jako „dobry” lub „zły” ze względu na to, jakie stopnie otrzymuje. Rankingi wewnątrzklasowe i międzyklasowe są tworzone najczęściej w oparciu o średnią ocen wyrażonych stopniem. Podczas wywiadówek nauczycielki/nauczyciele wymieniają uczennice/uczniów, którzy uzyskali najwyższą średnią i te dzieci otrzymują też świadectwa z paskiem i inne wyróżnienia, oczywiście jeśli zachowują się odpowiednio, co też jest wyrażane oceną. Tworzymy takie środowisko edukacyjne naszym uczennicom i uczniom i nie zdajemy sobie sprawy, że to właśnie może być przyczyną ich niepowodzeń, czy też osiągnięć nieadekwatnych do możliwości.

Konstruktywizm

Konstruktywizm to teoria oparta na obserwacji i badaniach naukowych, dotycząca problemu „jak ludzie się uczą”. Zakłada, że uczymy się poprzez interakcję z otoczeniem, że konstruujemy swoją wiedzę wykorzystując wiedzę już posiadaną. (Stanisław Dylak *Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli*)

Konstruktywiści odwołują się do dorobku takich badaczy jak: Piaget, Wygotski, J. Bruner.

Konstruktywizm składa się z wielu, często zwalczających się nurtów. Tym, co łączy je wszystkie jest określenie, z czym nie zgadzają się konstruktywiści. Przeciwstawiają się przekonaniu, że wiedza jest czymś obiektywnym, istniejącym na zewnątrz, poza człowiekiem, co może być przekazane bezpośrednio przez książki lub nauczycielkę/nauczyciela. Uznają, że poznanie ma charakter czynny i każda czynność poznawcza prowadzi do indywidualnego przekształcania napływających informacji.

Podstawowe założenia konstruktywizmu to:

1. Wiedza nie jest „poza nami”. Rzeczywistość nie istnieje oddzielnie od obserwatora. To obserwator, podmiot poznający rzeczywistość, nadaje jej znaczenie.
2. Wiedza jest aktywnie konstruowana przez podmiot poznający.
3. Wiedza jest konstrukcją zbudowaną przez podmiot poznający, ale jest ona także konstruowana społecznie.
4. Wiedza nie składa się wyłącznie z faktów, zasad i teorii wyprowadzanych z obserwacji zjawisk i zdarzeń. Wiedza to także zdolność wykorzystania informacji w racjonalny sposób. Wiedza to także uczucia i nieustanna interpretacja znaczenia zdarzeń i zjawisk. (Dylak s. 4)

Ocenianie, prawo do błędu, motywacja

Jednym z kluczowych postulatów konstruktywizmu jest to, aby oceniać wyniki uczennicy/ucznia w kontekście procesu kształcenia oraz zapewnionych warunków.

Wydaje się, że w polskiej szkole minionie dziesięciolecia doprowadziły do skrajnej unifikacji sposobów myślenia (Klus-Stańska s. 10). Nauczyciel, który na początku lekcji prezentuje materiał, a potem – jeśli nawet stawia pytania, to oczekuje jedynej słusznej na nie odpowiedzi, w rzeczywistości zabija w uczennicach/uczniach chęć uczenia się i odbiera im – niezbędne w procesie uczenia się – prawo do błędu. Założenie, że takie postępowanie nauczycielki/nauczyciela będzie sprzyjać braniu przez uczennice i uczniów odpowiedzialności za własne uczenie się jest pozbawione sensu.

Konstruktywistyczne założenia, gdzie rolą nauczycielki/nauczyciela jest stworzyć sytuację, podczas której dziecko będzie mogło swoją dotychczasową wiedzę potoczną wykorzystać do nadbudowania na niej nowej wiedzy „naukowej”, pozwalają na budowanie własnego rozumienia badanych zagadnień, formułowania uogólnień i konfrontowania ich z innymi opiniami przez uczennicę/ucznia. To prowadzi do brania odpowiedzialności za własne uczenie się, a popełnianie błędów i udzielanie niewłaściwych odpowiedzi jest okazją do uczenia się, a nie porażką zniechęcającą do podejmowania dalszych wysiłków.

Jest to szczególnie ważne w kontekście rozwijania motywacji do uczenia się. Dzieci, które doświadczają w szkole stałych niepowodzeń, mimo podejmowanych wysiłków doświadczają „wyuczonej bezradności” i rezygnują z jakichkolwiek prób uczenia się, upatrując przyczyn niepowodzeń w braku zdolności lub przyczyn obiektywnych, takich jak trudność zadania lub brak szczęścia (Ann Brich, Tony Malim, „Psychologia rozwojowa w zarysie”, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 116).

Konstruktywizm zdecydowanie kładzie nacisk na budowanie wewnętrznej motywacji uczennicy/ucznia do uczenia się.

Nauczanie we współpracy

Konstruktywizm nie jest teorią nauczania, ale sugeruje inne niż tradycyjne podejście do nauczania. Oznacza konieczność wykorzystania różnorodnych metod, form, sposobów kształcenia, szczególnie takich, które tworzą warunki do samodzielnych działań dziecka. Określa inną rolę nauczyciela – nie tego, który jest źródłem wiedzy i tym, który „zna dobrą odpowiedź”, ale tego, który organizuje środowisko uczenia się, stawia pytania i problemy do rozwiązania i wspomaga dzieci w poszukiwaniu własnych odpowiedzi.

Istotnym elementem, szczególnie ważnym w społecznym nurcie konstruktywizmu, jest uczenie się dzieci we współpracy. Uznaje się, że pozwala to na:

1. równy podział pracy i branie przez grupę odpowiedzialności za uczenie się,
2. popełnianie mniejszej liczby błędów,
3. lepszą motywację i osiąganie lepszych wyników w uczeniu się,
4. uczennice i uczniowie mają więcej satysfakcji ze swojej pracy i uczenie się sprawia im więcej przyjemności,
5. dzieci uczą się wzajemnie dbać o siebie, pomagać sobie, wykorzystywać swoje indywidualne zasoby, dzielić się nimi, a także kształtują swoje kompetencje społeczne,
6. każdy członek grupy ma swój udział w osiągnięciu celu i każdy mógł określić swoje cele,
7. każdy może uczyć się w sposób dla niego najbardziej odpowiedni.

Wydaje się, że paradoksalnie powyższe założenia uczenia się we współpracy wskazują na ogromną możliwość indywidualizacji procesu uczenia się. Każdy członek grupy może postawić sobie cele związane z uczeniem się, które są dla niego w danym momencie dostępne (zgodnie z jego aktualnymi możliwościami) i osiągać je, a więc osiągać sukces w uczeniu się. To buduje jego motywację do dalszego uczenia się, ponieważ wzrasta oczekiwanie dziecka, co do własnych możliwości związanych z uczeniem się. Można by powiedzieć, że zaczyna działać zasada, że „sukces rodzi sukces”. Równocześnie obecność rówieśników, którzy mogą w naturalny i nieoceniający sposób korygować błędy swoich kolegów i koleżanek, jest elementem przyspieszającym proces uczenia się.

Nauczyciel jako organizator procesu uczenia się (facylitator)

W koncepcji konstruktywistycznej kluczowa wydaje się być na nowo określona rola nauczycielki/nauczyciela. Zdecydowanie odbiega ona od – jakże ugruntowanej w polskiej tradycji – roli nauczyciela mistrza ceremonii, tego, który wszystko wie i którego zadaniem jest przelanie tej wiedzy „do pustych naczyń” czyli głów uczennic i uczniów. Zdobywanie wiedzy przez dzieci to proces, który zachodzi w ich głowach, a więc nauczycielka/nauczyciel ma stworzyć warunki do podejmowania działań poznawczych. W myśl założeń konstruktywizmu nauczycielka/nauczyciel to osoba, która inspirowa i akceptuje autonomię uczennic i uczniów w uczeniu się. Jej zadaniem jest stwarzanie klimatu i inspirowanie uczących się do zadawania pytań oraz projektowania działań, które pozwolą na te pytania odpowiedzieć.

Nauczyciel niekonstruktywista (tradycyjny)	Nauczyciel konstruktywista (facylitator, organizator)
Daje wykład lub pogadankę.	Pomaga uczącym się dotrzeć do źródeł wiedzy.
Uczeń jest biernym odbiorcą działań nauczyciela.	Uczeń aktywnie poszukuje wiedzy.
Wydaje polecenia.	Prosi, proponuje, rozmawia.
Określa czego, w jakim tempie, w jaki sposób dzieci mają się nauczyć.	Negocjuje, ustala program wspólnie z uczennicami/uczniami.
Zadaje pytania.	Pozwala uczennicom/uczniom formułować pytania.
Udziela odpowiedzi zgodnie z programem nauczania.	Dostarcza wskazówek gdzie znaleźć odpowiedź, pozwala uczennicom/uczniom samodzielnie znaleźć odpowiedź.
Strategie nauczania: metody podające	Strategie nauczania: projekt edukacyjny, puzzle, wzajemne uczenie się uczennic/uczniów, dyskusje, debaty, praca w małych grupach, „klasa układanka”.
Ocenianie służy określeniu, na ile uczennica/uczeń spełnia kryteria.	Ocenianie służy wspieraniu uczennicy/ucznia w procesie uczenia się.

Style uczenia się

Konstruktywistyczne założenie, że uczenie się to proces dochodzenia do wiedzy przez każdego ucznia skłania do postawienia sobie pytania: czy wszyscy ludzie uczą się w taki sam sposób. Oczywiście nie, każdy z nas posiada swój specyficzny, indywidualny styl uczenia się.

Jednym z najpopularniejszych podziałów na style uczenia się, jest podział na wzrokowców, słuchowców i kinestetyków. Warto też uświadomić sobie istnienie prawo- i lewopółkulowców oraz przypomnieć teorię inteligencji wielorakich Howarda Gardnera.

Co to znaczy być wzrokowcem, słuchowcem lub kinestetykiem (WAK)?

Informacje ze świata odbieramy polisensorycznie. Wykorzystujemy wzrok, słuch, smak, węch i dotyk oraz to, co czuje nasze ciało, aby czerpać informacje o świecie oraz nadawać znaczenie tym informacjom. Choć wykorzystujemy wszystkie zmysły do poznawania świata, zazwyczaj mamy jeden zmysł preferowany, przy pomocy którego odbywa się interpretowanie i przetwarzanie wewnątrz naszego umysłu informacji z zewnątrz.

Preferowanie jednego systemu reprezentacji nie oznacza, że odcinamy się od pozostałych. Należy też pamiętać, że żaden system reprezentacji nie jest lepszy lub gorszy od innego. Nasze preferencje określają jedynie naszą indywidualną strategię zachowywania w pamięci naszych doświadczeń.

W wielu publikacjach można znaleźć mylne informacje dotyczące tego, że większość ludzi to wzrokowcy. To nieprawda. Wzrokowcy stanowią najmniej liczną grupę w populacji (patrz rys. 1) Prawdą jest, że wzrok to zmysł dominujący i 80% informacji odbieramy za pomocą wzroku, ale nie oznacza to, że wszyscy jesteśmy wzrokowcami!

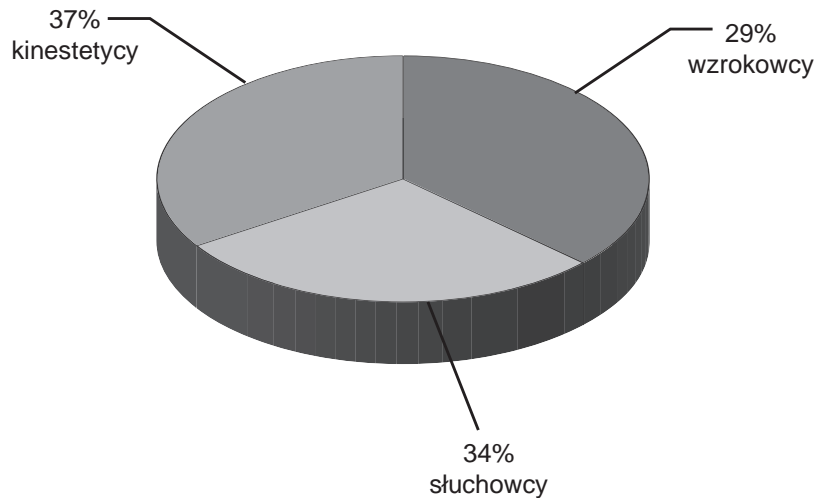
Preferencje związane z systemem reprezentacji – system WAK – stanowią o tym, jak „zapisujemy” informacje, a nie jak je czerpiemy ze świata zewnętrznego.

XXX

Systemy Reprezentacji – liczba osób w populacji

Rys. 1. wg Smith *Przyspieszone uczenie się w klasie*

Preferowany system reprezentacji determinuje naszą osobistą strategię uczenia się i styl komunikowania się z innymi.

Jak uczyć wzrokowców?

- Niech w czasie wykładów i pogadań widzą to, o czym mówisz: pokazy, wykresy, schematy, ilustracje i inne środki wizualne.
- Jeśli mają słuchać wykładu, niech najpierw zapoznają się z zarysem jego treści. Najlepiej pokaż go w formie graficznej.
- Najlepiej uczą się czytać metodą wzrokową lub fonetyczną. Łatwiej im będzie zrozumieć tekst, jeśli im podpowiesz, by wykorzystali swoje wrodzone umiejętności wizualizacji i wyobraźni, o czym czytają.
- Nie mają problemów z ortografią. Potrafią pisać jasno i zwięźle i łatwo dostrzegają błędy w tekście.
- Łatwo się uczą, jeśli najpierw mogą zobaczyć to, czego mają się nauczyć, a dopiero potem wykonać to samodzielnie. Na przykład ucząc się o budowie kwiatu powinni oglądać czytelnie opisany kolorowy schemat i omawiać funkcję każdej części.
- Kluczem do ich efektywnej nauki jest powiązanie nowo zdobytej wiedzy z rzeczywistością. Zachęcajcie ich do poszukiwania własnych skojarzeń z wcześniej opanowanymi wiadomościami.
- Mogą mieć trudność z opanowaniem niektórych ćwiczeń fizycznych. Najpierw trzeba im pokazać, co będą robić i wytłumaczyć, do czego będzie im to potrzebne – szczególnie w kontekście innych umiejętności. Warto im wizualizować, np. *Wyobraź sobie, że jesteś zegarem. Wyciągnij ramiona jak wskazówki na godzinie 2. i 10.*

Jak uczyć słuchowców?

- Daj im dość czasu, aby powiedzieli własnymi słowami, to co usłyszeli.
- Pozwalaj im uczyć inne dzieci – pomaga im to w utrwalaniu wiadomości, stwarza okazję do mówienia i pozwala czuć się użytecznym.
- Ważne jest, aby w czasie lekcji znalazł się czas na zadawanie przez nich pytań.
- Ponieważ ucząc się często mamroczą pod nosem, potrzebują w klasie miejsca, gdzie nie przeszkadzając innym, będą mogli cicho mówić do siebie.
- Łatwo zapamiętują rzeczy zasłyszane, szczególnie coś rytmicznego.
- W nauce ortografii lub poszerzeniu słownictwa pomagają im układanie wierszyków lub haseł.
- Słuchowcy potrafią dobrze pracować z hałasem w tle. Niektórzy wręcz muszą czegoś słuchać. Ale nadmierny hałas ich dekoncentruje.

- Lepiej zadawać im więcej prac ustnych lub krótkie prace pisemne. Mogą korzystać z pomocy magnetofonu lub innego nośnika, na który nagrają to, co chcą napisać.
- Mając do czynienia ze zbyt szczegółowym tekstem pisanym łatwo się wyłączają. Instrukcje pisemne muszą odczytywać na głos albo opowiedzieć komuś własnymi słowami, jak to rozumieją.
- To, co piszą lub rysują oraz to, co otrzymują w takiej formie jest dla nich bardzo ważne. Pisemne gratulacje lub słowa zachęty znaczą dla nich bardzo wiele.
- Trzeba omawiać z nimi ich prace lub napisać komentarz na osobnej kartce.
- W pracy pomaga im nakreślenie słownego planu, który następnie wypełni się szczegółami, np. *Dziś będziemy mówić o przyczynach drugiej wojny światowej.*
- Są nieśmiały wzrokowo – zazwyczaj słuchają nie nawiązując kontaktu wzrokowego.
- Często potrzebują pomocy, by znaleźć właściwy dla siebie sposób utrzymywania kontroli nad tym, co gdzie jest.
- Należy ich zachęcać, aby opowiadali o swoich twórczych koncepcjach, by je przemyśleli, oceniali i urzeczywistniali.

Jak uczyć kinestetyków?

- Najlepszy dla nich sposób uczenia się to konkretne działania, prace ręczne, eksperymenty. Uczą się na wycieczkach, korzystając z modeli lub korzystając z autentycznych obiektów, których mogą dotknąć, powąchać, poczuć.
- Najłatwiej przyswajają sobie to, co mogą natychmiast wykorzystać lub to, co w jakiś sposób wiąże się z ich doświadczeniami. Na przykład jeśli na matematyce uczą się o znaczeniu miejsca, jakie zajmuje cyfra, niech wstaną i ustawią się np. tak, aby wskazać liczbę setek.
- Jak najczęściej powinni odgrywać i przedstawiać w sposób materialny to, o czym się uczą.
- Najlepiej zapamiętują rzeczy, które same zrobili, zwłaszcza jeśli zaangażowany jest w to zmysł dotyku, węchu lub smaku. Na przykład do nauki o budowie oka powinni mieć model, który mogliby rozebrać na części podczas omawiania, zamiast czytać o nim w podręczniku lub oglądać schemat.
- Potrzebują częstych przerw, żeby się trochę poruszać i swobody ruchu, gdy słuchają. Warto mieć pod ręką jakieś przedmioty albo trochę plasteliny, które mogliby trzymać albo bawić się nimi, żeby móc łatwiej się skoncentrować. Jeśli mają słuchać, pozwól im „bazgrać”, rysować lub bawić się plasteliną.
- Dobrze reagują na takie gesty, jak poklepywanie po plecach.
- Nauka czytania i pisania to dla nich trudne i mozolne zajęcie. Trzeba ich uczyć czytania w sposób całościowy.
- Szczególnie ważne jest, aby słowo pisane miało dla nich osobistą wartość: powinni sami wybierać sobie książki, które naprawdę chcą przeczytać.
- Czytanie może wychodzić im lepiej w ruchu, niż gdy siedzą spokojnie. Czasami pomocny okazuje się fotel na bieżniach.
- Nie zaskakuj ich koniecznością udzielania nagłych, szybkich odpowiedzi. To je stresuje bardziej niż inne dzieci. Niech mają możliwość spokojnie rozważyć pytanie.
- Pozwól im chodzić, gdy myślą. Ruch pozwala im znaleźć odpowiednie słowa. Często wydaje im się, że nie wiedzą czegoś, bo brakuje im słów, przy pomocy których mogą to wyrazić.
- Trudno im czytać polecenia – lepiej sobie radzą otrzymując ustne wskazówki lub jeśli mogą coś najpierw samodzielnie wypróbować.
- Pisanie: początki nauki pisania powinny wypływać bezpośrednio z ich życia. Trzeba dać im więcej czasu na prace pisemne, wyznaczać krótkie zadania do napisania czy przeczytania. Można dać im do wykonania coś zastępczego – niech zademonstrują swoją wiedzę w postaci modelu czy projektu lub dyskusji. Jeśli muszą pisać, niech spacerując nagrywają to, co mają do powiedzenia na magnetofon (telefon komórkowy?), a potem niech przepiszą.
- Opanowanie ortografii jest dla nich bardzo trudne i żmudne. Mogą sobie pomóc operując głosem i ciałem. Niech piszą na dużej tablicy, tak by uczestniczyło w tym całe ciało. Niech ćwiczą ortografię pisząc wyrazy w powietrzu, na piasku, lakierem w sprayu itp.
- Czytać powinni uczyć się w sposób całościowy.
- Niech piszą opowiadania o własnych przeżyciach, a potem uczą się odczytywać słowa, które napisali – jako całość i w kontekście.
- Nauka pisania – na początku niech piszą dużymi literami, czasami muszą się uczyć cyfr, liter i wyrazów metodą skojarzeń, np. A – „pod górkę, z górki i samochodem przez most”.
- Starszym dzieciom pomaga pisanie na komputerze.

- Pod wpływem zbyt wielu szczegółów wyłączają się.
- Nie oczekujcie od nich wizualnego porządku. To one gromadzą swoje rzeczy w stosach.

Można zapytać, kto odniesie sukcesy w typowych szkolnych konkurencjach:

- ładne pisanie,
- schludne zeszyty,
- pisanie bez błędów,
- aktywny udział w lekcji – wypowiedzianie się
- grzeczne zachowanie na lekcjach – nie gada, spokojnie siedzi,
- „uwaga” na lekcji.

Odpowiedź jest jedna: uczeń wzrokowiec. Jeśli chcemy efektywnie uczyć wszystkich naszych uczniów, to niezbędne jest takie organizowanie nauczania, aby stwarzać warunki do uczenia się i wzrokowcom, i słuchowcom, i kinestetykom. Organizujemy proces nauczania – uczenia się tak, by uczeń „widział, słyszał i czuł”. Jeśli tak się nie dzieje, to bądźmy świadomi, że w szkole dokonuje się dyskryminacja uczniów kinestetycznych. W większości są skazani na porażkę, tak jak uczniowie wzrokowcy na sukces.

Dominacje półkulowe

Nasz mózg zbudowany jest z dwóch półkul i każda z nich ma swoje specyficzne zadania.

Lewa półkula odpowiada za: język, logikę, działania matematyczne, pojęcie liczby, nadawanie porządku, linearność, analizę, tworzenie tekstów piosenek, uczenie się części, a dopiero potem całości, czytanie fonetyczne, marzenie na jawie.

Prawa półkula odpowiada za: kształty i wzory, manipulowanie przestrzenią, rytmiczność, muzykalność, wyobraźnię, postrzeganie wymiaru, syntezę, tworzenie melodii piosenek, uczenie się całości, a dopiero potem części, postrzeganie luźnych faktów, czytanie całościowe, integrację treści.

W procesie uczenia się wyróżnia się osoby: prawopółkulowe, lewopółkulowe i obupółkulowe. Każda z nich potrzebuje innych bodźców, aby się nauczyć. Dominacja półkulowa daje skłonność do działania zgodnie ze sposobem charakterystycznym dla danej półkuli. Zadania o charakterze sekwencyjnym (krok po kroku) służą rozwijaniu lewej półkuli, natomiast działania o charakterze całościowym sprzyjają rozwojowi prawej.

Tradycyjny system edukacji jest skierowany do lewopółkulowców. Jednak również dla nich możliwość rozwijania wyobraźni, synteza, ogarnianie całości jest ważne.

Mózg dziecka kształtuje się nieustająco poprzez to, jakie rodzaje aktywności wykonuje. Najlepiej radzą sobie w życiu ci, którzy potrafią wykorzystywać obie półkule. Warto więc stymulować takie aktywności w procesie uczenia się, aby prowadzić do rozwoju obu półkul mózgowych.

Inteligencje wielorakie

Teoria Wielorakich Inteligencji stworzona została przez dr Howarda Gardnera (profesora Uniwersytetu Harvarda) w 1983 roku. Wcześniej znano i uznawano za jedyny miernik inteligencję IQ – mierzoną tradycyjnym testem na inteligencję. Gardner stwierdził, że inteligencja IQ nie jest jedyną, która określa możliwości człowieka. Uznał, że istnieje kilka rodzajów inteligencji związanych z różnymi aktywnościami człowieka. Pierwotnie określił 7 rodzajów inteligencji (wizualno-przestrzenna, logiczno-matematyczna, językowa, muzyczna, kinestetyczna, interpersonalna, intrapersonalna), później dodał jeszcze inteligencję przyrodniczą. Dzięki Gardnerowi odkryliśmy, że każdy posiada wiele różnych inteligencji, rozwiniętych w różnym stopniu. Ponadto każdy z nas ma swój indywidualny rozkład tych inteligencji, które można rozwijać. (oprac. na podstawie Faliszewska, J. *Teoria inteligencji wielorakich*)

• Inteligencja wizualno-przestrzenna – Pokaż mi!

Charakteryzuje się łatwością używania w myśleniu wyobraźni i obrazów. Osoby o wysokim poziomie tej inteligencji lubią malować, rysować, wytwarzać ciekawe prace używając farb, kredek, pisaków – po prostu wielu kolorów. Mają dobre wycucie przestrzeni. Dobrze odczytują mapy.

Do uczenia się potrzebują otoczenia bogatego w „oprzyrządowanie artysty”, a więc stale dostępne farby, kredki, mazaki, glinę, papier, kleje, piasek, wodę, nożyczki, taśmę klejącą, komputerowy

software, kolorowe drukarki etc. Uczący się potrzebuje wykresów, ilustracji, rysunków, szkiców i map, puzzli, pracy wyobraźni, wizualizacji, marzeń i filmów.

- **Inteligencja logiczno-matematyczna – Wyjaśnij to precyzyjnie!**

Charakteryzuje się łatwością w posługiwaniu się liczbami, logicznym myśleniem, schematami. Osoby obdarzone wysokim poziomem takiej inteligencji lubią eksperymenty, puzzle, pracę z liczbami i operacjami matematycznymi, rozwiązywanie problemów. Zazwyczaj są zorganizowane i systematyczne.

Aby rozwijać tę inteligencję program nauki powinien być konkretny, oparty o krytyczne myślenie, logikę i wnioskowanie matematyczne (indukcyjne i dedukcyjne). Uczenie się powinno stopniowo prowadzić do świata symboliki matematycznej, muzyki i języka abstrakcji. Ćwiczenia powinny obejmować odróżnianie faktów od fikcji, analizę, porównania, ocenę i logiczne podsumowania. Uczący potrzebuje faktów, list rankingowych, danych liczbowych, dowodów, wniosków i oszacowań.

- **Inteligencja werbalno-językowa – Kto mówi?**

Charakteryzują ją zdolności do czytania, mówienia, pisania, zastanawiania się nad znaczeniem słów. Osoby o wysokim poziomie tej inteligencji lubią mówić (zarówno przy okazjach formalnych – przemówienia, publiczne wystąpienia, jak i nieformalnych – rozmowy z innymi), czytać, pisać pamiętniki, notatki, sprawozdania i streszczenia. Lubią też słuchać wiadomości, muzyki, lubią media. Aby rozwijać tę inteligencję potrzeba słów, rozmów, pisania, słuchania, czytania.

- **Inteligencja muzyczna – Słyszę to!**

Charakteryzują ją wrażliwość na rytm, tonację, barwę dźwięków. Osoby obdarzone wysokim poziomem tej inteligencji szybko opanowują umiejętność śpiewania, gry na instrumentach, potrafią odtwarzać melodie i rytm po jednokrotnym ich usłyszeniu. Często posiadają też zdolności językowe. Szybko uczą się „melodii” danego języka, „łapią akcent”.

Aby rozwijać tę inteligencję dziecko potrzebuje zabaw z muzyką, rytmu i tempa. Ważne jest śpiewanie piosenek, recytacje wierszyków, rytmiczne skandowanie. Jej rozwijaniu służy również rozpoznawanie melodii, słuchanie muzyki przed, w trakcie i po uczeniu się, nauka gry na dowolnym instrumencie, relaksacja przy muzyce czy oddawanie ruchem muzyki.

- **Inteligencja kinestetyczna – Po prostu to zrób!**

Takie osoby potrzebują interakcji z innymi uczennicami/uczniami i nauczycielką/nauczycielem. Lubią ruch, sport, taniec. Są uzdolnione manualnie.

Uczennica/uczeń lubi wszelkie roboty ręczne, ruch, wycieczki edukacyjne, zajęcia na powietrzu, wizyty w muzeach, wszystko to, co dostarcza w procesie uczenia się wrażeń zmysłowych. Lubi uczenie odkrywczе. Potrzebuje boiska, sali gimnastycznej i kompleksów sportowych. Chce rzucać, łąpać, składać, rozmontowywać, dotykać i formować. Szczególnie dla takich uczennic/uczniów ważne jest stosowanie modelu konstruktywistycznego, aktywnego, w którym poprzez własną aktywność dochodzą do pojmowania znaczeń.

- **Inteligencja interpersonalna – Możemy porozmawiać?**

Charakteryzuje ją umiejętność współpracy, działania w grupie, odczytywania nastrojów i uczuć innych ludzi. Osoby o wysokim poziomie tej inteligencji wykazują empatię i rozumienie punktu widzenia innych ludzi. Często mają zdolności w rozwiązywaniu konfliktów, negocjacjach, mediacjach. Aby rozwijać tę inteligencję potrzeba konwersacji, dzielenia się, sympatii, uwagi i troski, szeptów, śmiechu, wrzawy, tłumy, spotkań. Wskazana jest zespołowa praca nad projektami, przeprowadzanie wywiadów, udzielanie wywiadów.

- **Inteligencja intrapersonalna – Co to oznacza dla mnie?**

Charakteryzuje ją dobrze rozwinięta samoświadomość, zdolność do autorefleksji, rozpoznawanie i rozumienie własnych uczuć.

Uczennica/uczeń potrzebuje długofalowych rzeczywistych planów, strategii, lubi refleksyjne oceny, celowe działania, testy samooceny (słabe i mocne strony). Uczy się samotnie, często jest samoukiem. Chętnie medytuje, planuje, pisze wiersze, dzienniki, tworzy, pisze piosenki, scenariusze, komentarze. Łatwo dokonuje introspekcji.

Zadania rozwojowe w okresie szkolnym

Świadomość, że każda/y z naszych uczennic/uczniów jest odrębną indywidualnością, posiada swój indywidualny styl uczenia się i może potrzebować innych bodźców, metod, technik, sposobów, żeby się nauczyć, należy osadzić w kontekście psychologii rozwojowej, co stanowić będzie ramy odniesienia do indywidualizacji nauczania. Pamiętajmy, że dziecko w wieku szkolnym nie jest jeszcze w pełni ukształtowanym człowiekiem. Przy planowaniu procesu nauczania niezbędne jest uwzględnianie tego, jak się rozwija w tym wieku i jakie ma do zrealizowania zadania rozwojowe, aby podjąć działania, które umożliwią naszym uczennicom/uczniom te zadania zrealizować.

Okres szkolny to ostatni etap dzieciństwa w rozwoju człowieka. Bywa nazywany późnym lub dojrzałym dzieciństwem. Należy również pamiętać, że jest to dla dziecka czas bardzo trudny, związany z realizacją wielu zadań rozwojowych. Dziecko ma opanować bardzo wiele nowych umiejętności oraz nawiązać nowe relacje zarówno z nowymi dorosłymi (nauczycielki/nauczyciele), jak i rówieśnikami.

Zadania rozwojowe – wiek szkolny: 6/7–10/12 rok życia

- a) opanowanie mowy pisanej jako nowego języka, opanowanie podstawowych szkolnych umiejętności („korzystanie” z czytania, pisania i liczenia),
- b) powstanie systemu elementarnych pojęć naukowych,
- c) opanowanie sprawności fizycznych i umysłowych umożliwiających udział w zabawach zespołowych i grach zespołowych,
- d) rozwój umiejętności współdziałania z innymi (zdolności społecznej, kooperacji),
- e) przejście od realizmu do relatywizmu moralnego, rozwój sumienia, rozwój systemu wartości,
- f) rozwijanie się kontroli nad emocjami, osiąganie względnej emocjonalnej niezależności od innych,
- g) kształtowanie się samooceny opartej coraz mniej na sądach innych osób o dziecku, a coraz bardziej na analizowaniu rezultatów własnych działań i porównywaniu się z innymi, kształtowanie się obrazu samego siebie (pojawienie się ok. 10/11 lat samoświadomości).

W realizacji tych zadań wspiera uczennicę/ucznia nauczyciel/ka. Wiek szkolny jest jedynym okresem rozwojowym, gdy nauczyciel/ka staje się jedną z najważniejszych osób znaczących w życiu dziecka. Doświadczają tego mocno szczególnie rodzice dzieci z klas I–III, kiedy ich zdanie przestaje się liczyć, bo „pani powiedziała inaczej”. Nauczycielka/nauczyciel w szkole podstawowej jest więc z jednej strony przedmiotem „uwielbienia”, a z drugiej – osobą, która decyduje w znaczący sposób o całej dalszej szkolnej karierze uczennicy/ucznia, a także często o jej/jego dalszych losach, szczególnie w kontekście pracy zawodowej.

Obszary zmian rozwojowych w wieku szkolnym obejmują:

1. rozwój poznawczy
2. rozwój emocjonalny
3. rozwój moralny
4. rozwój społeczny

Wszystkie te obszary wpływają na siebie wzajemnie, zmiana w jednym obszarze wywołuje zmianę w innych i ostatecznie prowadzą do kształtowania poczucia kompetencji i samooceny dziecka.

Rozwój poznawczy

Zmiany w sferze poznawczej wiążą się przede wszystkim z nabywaniem umiejętności samodzielnej (zależnej od własnej woli) koncentracji uwagi, co umożliwi kontrolowanie własnych czynności i wybór tych, które mogą doprowadzić dziecko do osiągnięcia celu poznawczego. Jest to umiejętność kluczowa dla skutecznego uczenia się. Poza tym uczennica/uczeń rozwija umiejętności:

- ujmowania rzeczywistości z różnych punktów widzenia,
- łączenia zgromadzonych informacji ze sobą,
- wyjaśniania związków między przyczynami i skutkami,
- analizowania, planowania, przewidywania konsekwencji własnych działań oraz działań innych osób
- szeregowania, klasyfikowania pojęć,
- posługiwania się pojęciami przestrzeni, czasu, prędkości.

Wszystko to odbywa się jednak w odniesieniu do konkretnych przedmiotów i zdarzeń, z którymi dziecko bezpośrednio się styka.

Rolą nauczycielki/nauczyciela jest pokazywać dziecku świat konkretnie, „zanurzać” je w rzeczywistości i na tej podstawie konstruować w jego umyśle wiedzę.

Rozwój emocjonalny

U dzieci w wieku szkolnym obserwuje się postęp w kontroli emocjonalnej. Konieczność radzenia sobie ze szkolnymi zadaniami, z reżimem czasowym i koniecznością działania wspólnie w grupie sprawia, że bardziej świadomie kontrolują swoje emocje, na skutek czego swoje działania potrafią poddać kontroli woli, a nie reagować wyłącznie spontanicznie i emocjonalnie. Przedszkolak, kiedy nie może dostać tego, czego chce, może tupać, krzyczeć lub płakać. Dziecko w wieku szkolnym już będzie reagować inaczej. Jego reakcję zazwyczaj poprzedzi namysł, refleksja, zastanowienie się nad skutkami oraz skutecznością zachowania.

Ważną kwestią jest wzrastająca u dzieci w wieku szkolnym odporność na stres. Wiąże się to ze zdolnością znoszenia dłuższych napięć, co skutkuje umiejętnością odraczania gratyfikacji (nagrody). Według prof. Zimbardo jest to umiejętność decydująca o przyszłym sukcesie życiowym człowieka. W swojej książce „Paradoks czasu” przedstawia on wyniki eksperymentu, który wykazał, że dzieci potrafiące poczekać na nagrodę, jako dorośli osiągnęli sukcesy, a te które za swoje działania chciały otrzymać nagrodę natychmiast, gorzej sobie radziły w życiu.

Rozwój moralny

W wieku szkolnym rozwój moralny to proces, który powinien doprowadzić do moralności autonomicznej dziecka czyli opartej na uwewnętrznionych normach. A więc takiego postępowania, które jest zgodne z przyjętymi zasadami bez względu na okoliczności, a nie tylko z obawy przed karą lub z chęci uzyskania nagrody. Pod koniec szkoły podstawowej dzieciom powinno sprawiać satysfakcję samo postępowanie zgodne z normami. Aby do tego doprowadzić należy ukierunkowywać dzieci na dokonywanie samodzielnych ocen poprawności lub niepoprawności swoich działań i czynów. Należy zachęcać je do refleksji nad postępowaniem swoim lub innych, poprzez dyskusowanie, wspólnie ustalanie norm i wspólne reagowanie, gdy ktoś je łamie. Autorytarne narzucanie norm jest mało skutecznym sposobem na rozwój moralny dziecka.

Rozwój społeczny

Wiek szkolny to faza życia o największym znaczeniu dla rozwoju umiejętności społecznych. Forma pracy, która umożliwia zaspakajanie potrzeb typowych dla tego wieku, to praca grupowa. Dzieci pracując w grupie mają możliwość efektywnie przyswajając wiedzę, a także uczyć się współpracy z innymi, doświadczać bycia ważnym i docenionym.

Szkoła podstawowa to czas i miejsce, gdzie dziecko uczy się kształtować swoje relacje z rówieśnikami. Poziom umiejętności społecznych ma decydujące znaczenie dla procesu włączania się w życie klasy i szkoły, a tym samym łączyć się będzie z kwestią samooceny, a więc i wpływać na sukcesy szkolne uczennicy/ucznia.

Tym, co spaja grupy koleżeńskie we wczesnym wieku szkolnym, jest wspólnota działania. Dla dzieci w tym wieku ważne jest to, co razem robią (dlatego wspólne realizowanie projektów jest tak ważne rozwojowo!).

Należy pamiętać, że w tym wieku występuje wyraźna „segregacja” płciowa. Chłopcy bawią się z chłopcami, a dziewczynki z dziewczynkami. Równocześnie podstawowym wyznacznikiem dla pojęcia przyjaźni staje się wzajemne zaufanie. (Dla dzieci przedszkolnych jest to dzielenie się, a dla gimnazjalistów – podobne poglądy).

Nie oczekujemy jednak, że dzieci w wieku szkolnym będą zawsze ze sobą w zgodzie. Wręcz odwrotnie – są one bardzo krytyczne wobec siebie i często się kłócą. Jednak gdy pojawia się konflikt, chętnie podejmują działania, by go zażegnać. Ważne jest tu wsparcie nauczyciela, który będzie pokazywał

uczennicom/uczniom możliwości rozwiązywania konfliktów w drodze negocjacji, na zasadzie wygrany-wygrany.

Pamiętajmy, grupa jest bardzo ważna dla uczennic/uczniów na etapie szkoły podstawowej. Jest dla dziecka miejscem, gdzie:

- rozwija i nabywa nowe umiejętności – głównie społeczne, ale również wszystkie pozostałe (poznawcze, moralne, emocjonalne), dzieci mogą wspaniale uczyć się od siebie wzajemnie;
- następuje rozwój poczucia solidarności społecznej;
- ujawnić się mogą talenty, uzdolnienia poszczególnych dzieci (na tle rówieśników wyraźniej widać czym się różnią od siebie, jakie są mocne strony każdego z nich);
- uczą się współdziałania, dyskusowania, konieczności uwzględniania punktu widzenia innych osób;
- doświadczają efektywności współpracy;
- otrzymują wiele informacji zwrotnych od rówieśników, co znacząco wpływa na kształtowanie się samooceny;
- może doświadczyć wsparcia w trudnych momentach czy w rozwiązywaniu problemów.

Wszystkie dobrodziejstwa związane z realizowaniem zadań rozwojowych dla dzieci w wieku szkolnym poprzez pracę w grupach są aktualne również wtedy (a może nawet jeszcze bardziej), gdy nauczycielka/nauczyciel prowadzi:

Grupy zróżnicowane wiekowo

Codzienna rzeczywistość edukacji formalnej – przedszkolna i szkolna przyzwyczała nas do prowadzenia zajęć w grupach jednorodnych wiekowo. Warto uświadomić sobie, że jest wiele korzyści płynących z pracy z grupą zróżnicowaną wiekowo. Oto niektóre z nich:

- grupa zróżnicowana wiekowo swoją strukturą przypomina rodzeństwo w rodzinie wielodzietnej i stwarza naturalne warunki rozwoju społecznego i umysłowego dzieci,
- dzieci nie posiadające rodzeństwa mogą doświadczać sytuacji podobnych do tych, w których funkcjonuje się z rodzeństwem,
- umożliwia przebywanie ze sobą rodzeństwa, znajomych, co ma duże znaczenie w procesie adaptacji lub przy lęklności dziecka,
- wzmacnia się poczucie bezpieczeństwa ze względu na fakt obecności w tej samej grupie znajomych dzieci, przyjaciół czy rodzeństwa,
- przebywając w grupie zróżnicowanej wiekowo każde dziecko doświadcza różnych pozycji w grupie, co uczy i daje wiele satysfakcji,
- młodsze dzieci mogą przejmować od starszych wiedzę, doświadczenia i umiejętności, szybciej rozwija się u nich także mowa,
- dzieci stają się bardziej wrażliwe i otwarte na potrzeby innych, tworzy się większe poczucie więzi,
- dzieci starsze mają okazję do prezentowania swojej wiedzy i umiejętności młodszym koleżankom/kolegom, mogą opiekować się młodszymi, co sprzyja wyrabianiu wrażliwości oraz podnosi samoocenę,
- każde dziecko w grupie może odnosić sukcesy na miarę swoich indywidualnych możliwości,
- zróżnicowany wiek dzieci w grupie sprzyja również indywidualizacji podejścia nauczycielki/nauczyciela do każdego dziecka, zmniejsza też czynnik rywalizacji między dziećmi.

Przy prowadzeniu grup zróżnicowanych wiekowo nauczyciel powinien zwracać szczególną uwagę na:

- tworzenie środowiska sprzyjającego współpracy, a nie rywalizacji między dziećmi,
- zachęcanie dzieci do wzajemnego uczenia się,
- zachęcanie dzieci, by wzajemnie troszczyły się o siebie i pomagały,
- odwoływanie się do wspólnie przyjętych zasad postępowania,
- pozwalanie, by błędy popełniane przez dzieci były sposobnością do zastanowienia się nad tym, jak ich uniknąć w przyszłości, a nie porażką kogokolwiek.

Podsumowanie

Jeśli spojrzymy na wyniki badań diagnozujących osiągnięcia polskich uczennic i uczniów to zwraca naszą uwagę to, że najgorzej mają opanowane umiejętności takie jak: korzystanie z informacji

(śr. 2,79/możliwych4), wykorzystanie wiedzy w praktyce (3,72/8) oraz rozumowanie (4,11/8) http://www.cke.edu.pl/images/stories/0000000000_sprawdzian2012/2012_Sprawdzian.pdf.

Ogólnopolskie Badanie Trzecioklasistów prowadzone w latach 2006–2011 w ramach projektu finansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego oraz badania OBUT 2011 i 2012 wskazały jednoznacznie, że dzieci dobrze radzą sobie z wyszukiwaniem informacji w tekście, ich przekształcaniem i wykorzystywaniem w nowej sytuacji, natomiast mają trudności z formułowaniem uogólnień, własnych opinii, krytycznym analizowaniem tekstu. W zakresie pisania potrafią skonstruować krótką wypowiedź na określony temat, radzą sobie dobrze z pisanem tekstów użytkowych, ale rzadko ćwiczonych w szkole typu: ogłoszenie, list perswazyjno-argumentacyjny, bajka narracyjna (na podstawie wywiadu prof. Małgorzata Żytko w: „45 Minut. Toruński Przegląd Edukacyjny” 03/2013). Dobrze sobie radzą z typowymi zadaniami słownikowymi, słabiej sobie radzą z zadaniami nietypowymi wymagającymi wykorzystania wiedzy i umiejętności w nietypowych sytuacjach. Podobnie jest z umiejętnościami matematycznymi. Dobrze sobie radzą w sytuacjach typowych, wykorzystując algorytmy, gorzej w nowych, nietypowych. Największym paradoksem, który zauważa prof. Żytko jest fakt, że „dzieci mają lepiej opanowane te umiejętności, których nie przepracowała z nimi szkoła i nie pozbawiła ich tym samym twórczego aspektu ich aktywności”. Takie wnioski wyciągnęła prof. Żytko na podstawie analizy przeprowadzonych badań.

Jakie wnioski możemy wyciągnąć my wszyscy, zaangażowani w proces nauczania – uczenia się. Przede wszystkim należy jak najszybciej odejść od tradycyjnego, podawczego, transmisyjnego stylu nauczania. Należy tak prowadzić proces nauczania – uczenia się, aby nie zabijać naturalnej potrzeby i chęci uczenia się dzieci.

Ewa Filipiak w swej książce *Rozwijanie zdolności uczenia się* przedstawia składowe szkolnej kultury uczenia się w rozumieniu Brunera. Są to: poczucie sprawstwa, refleksja, kultura i współpraca.

Poczucie sprawstwa to poczucie skuteczności własnych działań, to brak obawy przed popełnieniem błędu, który rozumie się jako naturalny etap uczenia się. W poczuciu sprawstwa ważne jest przechodzenie od wykonywania zadań zleczanych przez innych (nauczycielki/nauczyciela) do samosterowania. Wiąże się to też z ciągłym poszerzaniem własnych strategii uczenia się i monitorowaniem go. Mówiąc najprościej poczucie sprawstwa to doprowadzenie do sytuacji, w której uczennica/uczeń bierze odpowiedzialność za swoje uczenie się.

Współpraca jest naturalnym uzupełnieniem poczucia sprawstwa. Poprzez rozmowy z innymi, współpracę, wymianę doświadczeń oraz wzajemne podpatrywanie swoich strategii uczenia się uczennica/uczeń poszerza własny repertuar skutecznych strategii uczenia się w bezpiecznym środowisku.

Refleksja związana jest z dokonywaniem oglądu własnego postępowania, procesu uczenia się, przyswajanych treści i sposobu, w jaki się to odbywa, aby w przyszłości świadomie je stosować. To również zmierzanie do zrozumienia sensu podejmowanych działań, co doprowadza do tego, że uczennica/uczeń staje się samosterowalną jednostką.

Kultura rozumiana jest przez Brunera jako „zestaw technik i procedur rozumienia świata i dawania sobie w nim rady” (Filipiak s. 114). Kulturę szkoły czy też nauczania tworzą nauczycielki/nauczyciele stosując takie, a nie inne procedury służące opanowaniu wiedzy i umiejętności przez uczennice i uczniów, budowaniu wspólnoty klasowej i relacji z uczennicami/uczniemi.

Jeśli te cztery czynniki są nastawione na indywidualny rozwój dziecka i wspieranie go w uczeniu się, uzyskujemy wysoką efektywność procesu nauczania – uczenia się.

Uczenie uczenia się w projekcie „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”

Projekt „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” zakładał rozwój umiejętności uczenia się przede wszystkim poprzez stosowanie oceniania kształtującego podczas zajęć projektowych. I tak też się stało. Nauczycielki/nauczyciele początkowo nieufne/i wobec stosowania jednoznacznych kryteriów uzgodnionych z uczennicami/uczniemi czy określonych przez nich, udzielania im informacji zwrotnej, dokonywania przez nich samooceny i oceny koleżeńskej, stopniowo zaczęły dostrzegać niezwykle pozytywne efekty stosowania tych wszystkich strategii. W większości szkół kryteria szybko zagościły na typowych (nie projektowych) lekcjach. Domagali się tego sami uczniowie, a nauczyciele dostrzegli, jak pozytywny i motywujący wpływ ma to na proces uczenia się.

Jednak kształtowanie umiejętności uczenia się przynosiła również sama metoda projektu edukacyjnego. Przede wszystkim dzieci wiedziały, jaki ma być ostateczny produkt, **znaly cel działań**, ale drogę dojścia, to w jaki sposób każdy z nich się zaangażuje, określały same. Taki sposób działania nauczył ich samosteroowności, dał im poczucie sprawstwa.

Stałym elementem realizacji każdego projektu edukacyjnego był **etap planowania działań**. Tworzenie planu nie tylko pozwoliło na ćwiczenie tej ważnej umiejętności, ale i pozwalało po zakończeniu działań odnieść się do pierwotnych założeń i ocenić, czy były dobre.

Zajęcia były bardzo **zróżnicowane** jeśli chodzi o **aktywności uczennic/uczniów**. Każdy więc mógł wybierać to, co było zgodne z jego stylem uczenia się, z jego potrzebami. Jak podkreślali nauczyciele nagle odkryto wiele talentów i uzdolnień uczennic/uczniów, którzy dotychczas wydawali się niczym nie wyróżniać, cicho siedząc w ostatnich ławkach lub przeszkadzając innym. Pisali, czytali, poszukiwali informacji ale też śpiewali, tańczyli, budowali, mierzyli, rysowali, konstruowali, organizowali itd. itp. Przyczyniło się to do lepszego kształtowania ich poczucia własnej wartości.

Dzieci **uczyły się współpracy**. Praca w małych grupach dobieranych losowo początkowo sprawiała wiele trudności. Nie dość tego – były to **grupy zróżnicowane wiekowo** (z trzech roczników), co było kompletnie niespójne z dotychczasowymi doświadczeniami większości szkół. I tu praktyka szybko uświadomiła nauczycielkom/nauczycielom korzyści płynące z pracy w grupach różnowiekowych. Dzieci starsze uczyły młodszych, przez co same pogłębiały swoją wiedzę i umiejętności, doświadczały poczucia kompetencji, widziały wymierne korzyści z nauki. Dzieci młodsze miały wzorce osobowe ze swoich kolegów i koleżanek. Rozumiały lepiej sens uczenia się.

Każdy projekt kończył się **wspólną i indywidualną refleksją**: czego się nauczyłem/nauczyłam, jak pracowałem/pracowałam, co następnym razem można zrobić inaczej, a z czego jesteśmy zadowoleni. Dzięki temu dzieci rozumiały proces dochodzenia do celu, osiągnięcia efektu końcowego.

Przygotowane scenariusze zajęć projektowych były tak opracowane, aby projekty były ciekawe dla uczennic i uczniów. Jest w nich tak **wiele interesujących aktywności**, że zalecenia neurodydaktyki o zaciekawianiu umysłu były w pełni uwzględniane.

Stosowanie metody projektu i oddanie aktywności uczennicom i uczniom przekonało nauczycielki/nauczycieli, że proces uczenia się, to proces którego musi doświadczać uczennica/uczeń podczas lekcji. Mówiący nauczyciel nie przeleje wiedzy do głowy dziecka. Ono musi zdobyć ją samo. Na zajęciach więc zaczęli mówić i działać uczniowie i uczennice, a nauczycielki/nauczyciele stali się facylitatorami, organizatorami procesu uczenia się przez uczennice/uczniów. Dzieci wdrożone do planowania i podsumowywania swoich działań zaczęły stosować te umiejętności z własnej inicjatywy. W jednej ze szkół uczennice i uczniowie dzień po przygotowanej przez nich akademii przyszli do dyrektora z pytaniem kiedy odbędzie się spotkanie podsumowujące akademię, aby przeanalizować co wyszło dobrze, co gorzej i wyciągnąć wnioski na przyszłość.

Jak podkreślali dyrektorzy i nauczyciele szkół, w których realizowany był projekt, w ich placówkach zmieniła się kultura szkoły. Nauczycielki/nauczyciele zaczęli stosować inne strategie uczenia, inaczej komunikowali się z uczennicami/uczniami, sami zaczęli lepiej współpracować ze sobą, innego wymiaru nabrała współpraca z rodzicami. Przyniosło to wiele różnorodnych zmian w tych małych społecznościach. Na przykład dyrektorka Szkoły Podstawowej w Samsiecznie stwierdziła, że po trzech latach realizacji projektu uczennice/uczniowie w jej szkole już nie biegają podczas przerw. Ponieważ znają się wszyscy ze wszystkimi (efekt pracy w grupach różnych wiekowo), więc chętnie ze sobą rozmawiają, proszą o pomoc, wymieniają się pomysłami i... planują nowe projekty.

Jak więc przekonujemy się, realizacja projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” sprawiła, że większość zaleceń nowoczesnej edukacji została wykorzystana w szkołach projektowych i przyniosła wymierne, imponujące efekty. Nauczycielki/nauczyciele uwierzyli, że mogą pracować inaczej i nabrali odwagi w podejmowaniu różnorodnych działań. Uczennice/uczniowie nabyli wiele nowych umiejętności, a przede wszystkim nauczyli uczyć się. W szkołach powstała kultura uczenia się zawierająca: poczucie sprawstwa, refleksję, kulturę i współpracę.

Dla tych, którzy zechcą skorzystać z doświadczeń projektu i realizować projekty edukacyjne ważne jest, aby robić to zgodnie z proponowaną metodyką. Aby to uczeń był tym, który działa, dokonuje samooceny i refleksji. Najważniejsze to oddać proces uczenia się w ręce (a właściwie głowy) uczennic i uczniów!

Literatura:

1. Brich Ann, Malim Tony *Psychologia rozwojowa w zarysie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995
2. Brzezińska Anna Izabela (red.) *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, GWP, Gdańsk 2005
3. Dylak Stanisław *Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli*, <http://www.cen.uni.wroc.pl/teksty/konstrukcja.pdf>
4. Faliszewska Jolanta, *Teoria inteligencji wielorakich Howarda Gardnera w edukacji wczesnoszkolnej*, *Życie Szkoły*. – 2007, nr 8, s. 45–48
5. Filipiak Ewa, *Rozwijanie zdolności uczenia się*, GWP, Sopot 2012
6. Klus-Stańska Dorota *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2000
7. Markowa D., Powell A. *Twoje dziecko jest inteligentne*, Książka i Wiedza, Warszawa 1996
8. Radwańska Jadwiga, *Czas na feedback dla oświaty*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010
9. Smith Alistair, *Przyspieszone uczenie się w klasie*, Wojewódzki Ośrodek Metodyczny, Katowice 1997
10. Spitzer Manfred, *Jak uczy się mózg*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007
11. Taraszkiewicz Małgorzata *Jak uczyć jeszcze lepiej?*, Wydawnictwo ARKA, Poznań 2001
12. Taraszkiewicz Małgorzata, Colin Rose *Atlas efektywnego uczenia się*, Transfer Learning i CODN, Warszawa 2006
13. Ziętał Katarzyna, Guzik Beata *Galimatias czyli grupa mieszana*, w: *Bliżej przedszkola*, nr 2/2009
14. <http://osswiata.pl/zylinska/>
15. <http://www.szkolabezprzemocy.pl/479,badania>
16. <http://www.kpcen-torun.edu.pl/journal>, nr 03/2013, wywiad z prof. M. Żytko
17. <http://www.cke.edu.pl/pl/58-informacje-o-wynikach.html>
18. http://www.obut.edu.pl/artykuly/files/135/raport_krajowy_OBUT_2012.pdf

CO TO SĄ PROJEKTY EDUKACYJNE?

POjęcie „projekt” upowszechniło się w naszym języku, nie jest już taką nowością jak jeszcze kilkanaście lat temu. Instytucje publiczne, ale także prywatne firmy starają się o dofinansowanie swoich „projektów” z funduszy europejskich, szkoły realizują „projekty” w ramach unijnego programu Sokrates, małe organizacje pozarządowe mogą starać się o dofinansowanie swoich „projektów” w ramach programu „Działaj Lokalnie” Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności czy unijnego programu Leader +. Czym różni się „projekt” od innych, bieżących działań podejmowanych przez różne instytucje i organizacje? Projekt jest działaniem, które ma przynieść określone rezultaty (doprowadzić do realizacji planowanych celów) w określonym czasie (zwykle od kilku tygodni do dwóch, trzech lat), do którego realizacji wyznaczona zostaje grupa osób kierowana przez lidera, którym nie musi być formalny lider danej organizacji czy instytucji (prezes, dyrektor, kierownik itp.). Po zakończeniu projektu przeprowadza się jego ocenę (ewaluację), aby określić w jakim stopniu osiągnięte zostały jego cele, ale także by ustalić, co można poprawić planując i realizując kolejne projekty.

Projekt edukacyjny ma cechy podobne do wyżej opisanych, a podstawowa różnica polega na tym, że ważnymi rezultatami projektu są kompetencje, które zdobywają uczennice/uczniowie podczas jego planowania i realizacji, a także określone postawy, które szkoła chce kształtować. Nie oznacza to, że materialne efekty projektów edukacyjnych (raporty, prezentacje, efekty działań podejmowanych w środowisku lokalnym) są bez znaczenia. Chodzi o to, że mają one mniejsze znaczenie, niż w przypadku projektu na przykład polegającego na tym, by dostarczyć do szkół komputery i podłączyć je do internetu. Firma realizująca tego rodzaju projekt może się wiele nauczyć przy tej okazji, ale najważniejsze jest, by sprawnie wykonała swoje zadanie. Z kolei za udany możemy uznać projekt edukacyjny, w ramach którego uczennicom i uczniom nie uda się w pełni wykonać jakiegoś zadania, ale za to nauczą się, jak je zrealizować lepiej następnym razem.

Podsumowując projekt edukacyjny to takie zadanie realizowane przez uczennice i uczniów, które:

- Ma określone cele, zaplanowane działania i ich rezultaty.
- Na ogół realizowane jest w zespołach, które odpowiadają za poszczególne zadania, a na ich czele stoi lider.
- Ma określony czas realizacji (na ogół od kilku dni do kilku tygodni).
- Wymaga od uczennic i uczniów wyszukiwania informacji, ich krytycznej analizy, zaprezentowania efektów i oceny podjętych działań.
- Ma planowy charakter, co znaczy, że zarówno nauczycielka/nauczyciel, jak i uczennice/uczniowie najpierw planują cele, zadania, sposób oceny efektów projektu, a następnie przystępują do działania (w trakcie realizacji projektu plan ten może być modyfikowany).

Istotą projektu edukacyjnego jest nieco inny podział ról pomiędzy nauczycielką/nauczycielem i uczennicami/uczniwami, niż dzieje się to podczas typowych zajęć szkolnych (można je porównać do bieżących działań instytucji czy organizacji wspomnianych wcześniej). Nauczycielka/nauczyciel w większym stopniu dzieli się z uczennicami i uczniami odpowiedzialnością za przebieg procesu nauczania – uczenia się: jego zadaniem jest organizacja tego procesu (wyznaczenie ram projektu, jego celów, zadań, formy prezentacji efektów, systemu oceny), natomiast uczennice i uczniowie

przejmują większą odpowiedzialność za jego przebieg, są bardziej samodzielni, podejmują decyzje o tym, jak realizować określone zadania. Oczywiście stopień tej samodzielności, a tym samym odpowiedzialności zależy od wieku uczennic/uczniów, ich kompetencji (badawczych, społecznych) i doświadczeń w samodzielnej pracy. Przy takim podziale ról nauczycielka/nauczyciel ma większą możliwość obserwowania uczennic i uczniów, pomagania im w trudnych sytuacjach czy udzielania informacji zwrotnych. Taki podział ról (uczennice i uczniowie samodzielnie realizujący zaplanowane działania – nauczycielka/nauczyciel wspierający w sytuacjach trudnych) może u niektórych nauczycielek/nauczycieli budzić niepokój: czy uczennice/uczniowie poradzą sobie z realizacją zadania, czy pozwalać im na popełnianie błędów? Niepokój taki, zwłaszcza na początku pracy metodą projektów wydaje się naturalny, ale nie ma chyba innego sposobu, by uczennice i uczniowie nauczyli się brania odpowiedzialności za swoje uczenie się. Ponadto brak ściślejszego nadzoru (kontroli) jest tu rekompensowany tym, że nauczycielka/nauczyciel ma większą niż zwykle możliwość obserwowania uczennic i uczniów w trakcie pracy, a tym samym więcej podstaw do udzielania uczennicom i uczniom użytecznej informacji zwrotnej na temat tego, jak się uczą, jak planują swoje działania, jak zachowują się podczas pracy w grupie.

Projekty edukacyjne można podzielić na następujące rodzaje:

- **Projekty zespołowe**, czyli takie, w trakcie których uczennice i uczniowie pracują w zespołach, ucząc się przy tym wielu umiejętności społecznych (współpracy w grupie, prowadzenia i uczestniczenia w dyskusji, zespołowego podejmowania decyzji itp.).
- **Projekty indywidualne**, które uczennice i uczniowie realizują pracując indywidualnie, a tym samym rozwijając kompetencje związane z samodzielnym planowaniem i realizacją zadań.
- **Projekty badawcze**, w trakcie których uczennice i uczniowie rozwijają kompetencje związane z korzystaniem z różnych źródeł informacji, ich krytyczną analizą, opracowywaniem raportów itp. Projekty te można podzielić na takie, które koncentrują się na badaniach społecznych oraz takie, które bazują na metodach badawczych stosowanych w naukach przyrodniczych.
- **Projekty działania lokalnego**, w trakcie których uczennice i uczniowie identyfikują i badają określony problem w środowisku lokalnym, a następnie podejmują działanie przyczyniające się do jego rozwiązania.

1. Korzyści z realizacji projektów

Projekt edukacyjny wymaga wysiłku związanego z jego przygotowaniem, jego realizacja jest też dużo trudniejsza niż przeprowadzenie typowych zajęć lekcyjnych. Dlatego też warto zastanowić się nad tym, jakie korzyści może on przynieść uczennicom i uczniom, co zyskuje szkoła, nauczycielka/nauczyciel, rodzice, społeczność lokalna.

Metoda projektów jest jedną z odpowiedzi na wyzwania, jakie stoją obecnie przed systemem edukacji, a które można w skrócie opisać jako przygotowanie uczennic i uczniów do funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy, czyli takim społeczeństwie, w którym sukces zależy od umiejętności korzystania z różnych źródeł wiedzy, do których – dzięki nowoczesnym technologiom informacyjnym i komunikacyjnym jest powszechny dostęp – a uczenie się nie kończy się w szkole średniej lub na uniwersytecie, a trwa przez całe życie. Nasi uczniowie, aby radzić sobie w takim społeczeństwie powinni:

- Umieć korzystać w krytyczny sposób z powszechnie dostępnych zasobów wiedzy, nie zatrzymując się w jej poszukiwaniu na Wikipedii.
- Sprawnie posługiwać się nowoczesnymi technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi.
- Potrafić planować i realizować projekty, które stają się coraz bardziej typową formą funkcjonowania instytucji i organizacji, w których uczennice i uczniowie będą w przyszłości pracować.
- Umieć współpracować w zespołach, podejmować decyzje, pełnić różne funkcje w grupie w tym przywódcze, skutecznie komunikować się z innymi.
- Stale doskonalić swoje kompetencje związane z „uczeniem się przez całe życie”.

Wśród różnych metod nauczania projekt edukacyjny wydaje się szczególnie skuteczny jeśli chodzi o przygotowanie uczennic i uczniów do funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy. Dzięki projektom uczennice i uczniowie mogą rozwijać – między innymi – następujące kompetencje:

- stawianie hipotez badawczych

- identyfikacja problemów społecznych
- korzystanie z różnych źródeł wiedzy, ich krytyczna analiza
- posługiwanie się technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi
- opracowywanie efektów badań w formie raportów
- prezentacja wyników badań (efektów projektu)
- współpraca w grupie
- skuteczne komunikowanie się w grupie
- pełnienie w grupie różnych ról w tym przywódczych
- podejmowanie decyzji
- rozwiązywanie konfliktów
- ocena efektów podejmowanych działań (indywidualna – samoocena, zespołowa)

Ponadto projekty dają okazję do kształtowania postaw ważnych z punktu widzenia funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy, w tym zwłaszcza:

- podejmowania samodzielnych decyzji
- brania odpowiedzialności za swoje uczenie się
- poczucia odpowiedzialności za sukces zespołu

Realizacja projektów pozwala zatem nauczycielkom/nauczycielom na przygotowanie uczennic i uczniów do funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy, a tym samym pomaga szkołom w wywiązywaniu się z zadania, jakim jest oferowanie wysokiej jakości edukacji i przyczynianie się w ten sposób do zaspokajania aspiracji edukacyjnych rodziców, a także rozwoju społeczności lokalnej.

Wyżej opisane kompetencje i postawy zapisane są także w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. A zatem realizacja projektów pozwala także na skuteczną realizację podstawy programowej co należy do ważnych zadań szkół. W podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej zapisano między innymi:

„Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w szkole podstawowej należą (...):

- myślenie naukowe – umiejętność formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;
- umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym także dla wyszukiwania i korzystania z informacji;
- umiejętność uczenia się jako sposób zaspokajania naturalnej ciekawości świata,
- odkrywania swoich zainteresowań i przygotowania do dalszej edukacji;
- umiejętność pracy zespołowej.

Ważnym zadaniem szkoły podstawowej jest przygotowanie uczennic i uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczycielki/nauczyciele powinni stwarzać uczennicom i uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych, na zajęciach z różnych przedmiotów. Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczycielki/nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielkami/nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczennic i uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.”¹

Projekty edukacyjne pozwalają też w kompleksowy sposób rozwijać kompetencje kluczowe opisane w „Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie”, w tym zwłaszcza następujące:

- kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne
- kompetencje informatyczne
- umiejętność uczenia się
- kompetencje społeczne i obywatelskie

¹ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, Załącznik nr 2 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.

2. Etapy realizacji projektu

Pracę metodą projektu edukacyjnego można podzielić na szereg etapów, w trakcie których nauczycielka/nauczyciel i uczennice/uczniowie dzielą się odpowiedzialnością za określone działania. Proponuję podział projektu na następujące etapy:

1. **Sformułowanie problemu i celów projektu** – Na tym etapie następuje identyfikacja problemu, do którego rozwiązania przyczynić mają się działania realizowane w ramach projektu. Uczennice i uczniowie muszą wiedzieć po co podejmują te działania i co ma być ich efektem.
2. **Planowanie działań** – Zanim podejmie się określone działania trzeba je najpierw zaplanować. Nauczycielka/nauczyciel wraz z uczennicami/uczniowami planuje działania, dzięki którym rozwiązany zostanie zidentyfikowany wcześniej problem i osiągnięte zakładane cele projektu.
3. **Działania uczennic i uczniów** – Na tym etapie następuje realizacja zaplanowanych działań, a uczennice i uczniowie – na ogół pracujący w zespołach – kierują się regułami/zasadami opisanymi w scenariuszu i instrukcji projektu.
4. **Prezentacja** – Uczennice i uczniowie prezentują efekty swoich działań.
5. **Refleksja** – Uczennice i uczniowie i nauczycielka/nauczyciel zastanawiają się nad tym, w jakim stopniu udało się osiągnąć zakładane efekty projektu, czego się nauczyli i co można zrobić lepiej realizując kolejne projekty.

Sformułowanie problemu i celów projektu

Na tym etapie uczennice i uczniowie powinni poznać bliżej problem, którym mają się zająć, a także zakładane efekty projektu. Do zadań nauczycielki/nauczyciela należy:

1. Realizacja aktywności opisanych w scenariuszu, których celem jest przybliżenie uczennicom i uczniom problemu, którym mają się zająć, tego w jaki sposób problem ten występuje / przejawia się w ich najbliższym otoczeniu i dlaczego wart jest ich uwagi i wysiłku.
2. Wyjaśnienie uczennicom i uczniom, jakie będą efekty projektu, co powstanie w rezultacie ich pracy (produkty), jak i czego się nauczą i do czego ta wiedza przyda im się obecnie i w przyszłości. Efekty warto zapisać na dużym arkuszu papieru i powiesić w klasie tak, aby – zwłaszcza w przypadku dłuższych projektów – uczennice i uczniowie stale pamiętali o tym, po co realizują poszczególne działania w ramach projektu. Zwłaszcza, że do efektów projektu powrócą na etapie refleksji oceniając, co się udało osiągnąć, a co nie i dlaczego.

Planowanie działań

Rozumiejąc, na czym polega problem, którym mają się zająć oraz jakie mają być efekty projektu uczennice i uczniowie przy pomocy nauczycielki/nauczyciela powinni zaplanować odpowiednie działania. Do zadań nauczycielki/nauczyciela na tym etapie należy:

1. Wyjaśnienie uczennicom i uczniom korzyści wynikających z samego planowania zwłaszcza w przypadku dłuższych projektów, w ramach których realizowane są całe sekwencje działań.
2. Zaproponowanie uczennicom i uczniom pomocy w organizacji procesu planowania (zależnie od wieku uczennic/uczniów, ich wiedzy i doświadczeń nauczycielka/nauczyciel powinna/nien w jak największym stopniu pozwolić dzieciom na podejmowanie samodzielnych decyzji i ponoszenie związanego z tym ryzyka). Jedną z form pomocy może być zaproponowanie uczennicom i uczniom określonej procedury planowania (co po kolei powinni zrobić, aby w efekcie powstał plan działań), zasad obowiązujących w trakcie planowania realizowanego przez zespoły (zasady dobrej współpracy w grupie) lub konkretnych narzędzi służących do planowania (często znajdują się one w scenariuszach projektów).
3. Pomoc uczennicom i uczniom w spisaniu efektów procesu planowania np. w formie planu działań określającego co ma zostać zrobione, przez kogo i w jakim czasie.

Działania uczennic i uczniów

Na tym etapie uczennice i uczniowie przejmują w większym stopniu odpowiedzialność za działania realizowane w ramach projektu. Do typowych zadań nauczycielki/nauczyciela należy natomiast:

1. Organizacja konsultacji dla uczennic i uczniów realizujących projekt zgodnie z przyjętymi w instrukcji projektu zasadami. Dotyczy to zarówno pomocy ze strony nauczycielki/nauczyciela opiekującego się realizacją projektu, innych nauczycieli danej szkoły, bibliotekarki szkolnej jak i wszystkich organizacji/institucji oraz ekspertów zewnętrznych, z którymi współpracę uzgodniono na poprzednim etapie. Szczególnie polecałbym włączenie do współpracy biblioteki szkolnej oraz bibliotek publicznych i ich filii. Nauczyciel opiekujący się projektem mógłby zorganizować spotkanie wszystkich bibliotekarzy, poinformować ich o tematyce projektu, poprosić o przegląd zasobów wiedzy jakimi biblioteki dysponują oraz o udzielanie pomocy uczennicom i uczniom, którzy w bibliotekach będą szukali pomocy. Biorąc pod uwagę, że biblioteki posiadają zwykle sprzęt, który mógłby być pomocny w trakcie poszukiwania przez uczennice i uczniów wiedzy jak i przygotowywania prezentacji (komputery z dostępem do internetu, drukarki) warto postarać się o dobrą współpracę z tymi placówkami.
2. Przyjmowanie od uczennic i uczniów raportów na temat postępów w realizacji działań przez zespoły, ewentualnych trudnościach, opóźnieniach itp. (szczególnie w przypadku dłuższych projektów).
3. Moderowanie ewentualnych konfliktów, do których może dojść w zespołach lub pomiędzy zespołami, jeśli uczennice i uczniowie nie potrafią sami sobie z nimi poradzić.
4. Motywowanie uczennic i uczniów, zwłaszcza w trakcie dłuższych projektów, kiedy początkowy zapał może być trudny do utrzymania. Motywowaniu może służyć:
  - Rzetelne wyjaśnienie uczennicom i uczniom założeń projektu oraz korzyści, jakie mogą odnieść zarówno oni sami, jak i szkoła oraz społeczność lokalna.
  - Włączenie uczennic i uczniów w opracowanie mapy zasobów wiedzy.
  - Stawianie uczennicom i uczniom wyzwań, proponowanie działań, określanie oczekiwanych efektów, które wymagają wysiłku ale są realne do osiągnięcia.
  - Regularne sprawdzanie postępów w realizacji zadań przez zespoły oraz sposobów korzystania przez nie z konsultacji. Może to się odbywać podczas bezpośrednich spotkań lub/ oraz za pośrednictwem poczty elektronicznej, forum lub bloga. W przypadku informacji zwrotnych zaczynanie od sukcesów osiągniętych przez poszczególne dzieci i zespoły.
  - Ocenianie poszczególnych etapów realizacji działań przez zespoły, wprowadzenie elementów samooceny indywidualnej i zespołowej, a także zapraszanie do udziału w procesie oceniania ekspertów zewnętrznych.
  - Danie uczennicom i uczniom rzeczywistej samodzielności – której poziom zależy od etapu ich rozwoju – jeśli chodzi o sposoby realizacji działań, przy akceptacji ryzyka, iż popełnią jakieś błędy i nie wszystkie efekty zostaną osiągnięte. Musi temu towarzyszyć refleksja nad przyczynami tych błędów i sposobami ich unikania w przyszłości.
  - Zaproszenie na prezentacje rodziców, dzieci z innych klas, przedstawicieli organizacji / instytucji oraz ekspertów zewnętrznych wspierających uczennice i uczniów w trakcie realizacji działań. Taka publiczność może działać motywująco.

Prezentacja efektów projektu

Na tym etapie uczennice i uczniowie prezentują efekty działań realizowanych przez poszczególne zespoły w formie ustalonej na etapie planowania i zawartej w instrukcji projektu. Przygotowanie prezentacji wymaga od uczennic i uczniów kompetencji związanych z wyborem najistotniejszych efektów (syntezą przeprowadzonych badań lub podsumowaniem najistotniejszych efektów działań w środowisku lokalnym) oraz ich zwięzłym i atrakcyjnym przedstawieniem. Do najważniejszych zadań nauczyciela należy:

1. Zapewnienie uczennicom i uczniom pomocy w wyborze najistotniejszych efektów realizowanych badań /działań i przygotowaniu atrakcyjnej prezentacji. Pomocą służyć tu mogą – oprócz nauczyciela – bibliotekarze z biblioteki szkolnej i publicznej. Jeśli wymagana jest prezentacja wykorzystująca technologie informacyjne i komunikacyjne biblioteki na ogół mogą zaofiarować dostęp do komputerów, oprogramowania i internetu.

2. Przygotowanie wspólnie z uczennicami i uczniami miejsca prezentacji oraz potrzebnego wyposażenia / sprzętu (np. komputera, rzutnika multimedialnego, ekranu itp.). Prezentacja może odbywać się w sali lekcyjnej, ale także w bibliotece szkolnej lub publicznej, sali domu kultury lub urzędu gminy. Jeśli w prezentacjach ma wziąć udział „publiczność” (rodzice, dzieci i nauczyciele, władze lokalne, przedstawiciele instytucji / organizacji oraz eksperci zewnętrzni wspierający uczennice i uczniów itp.) to wybór sali musi uwzględniać liczbę zaproszonych osób.
3. W przypadku udziału w prezentacji wymienionych wyżej gości przygotowanie wspólnie z uczennicami i uczniami zaproszeń oraz programu. Jeśli niektórzy z gości mają wziąć udział w ocenie prezentacji należy ich zapoznać z kryteriami, narzędziami oraz przebiegiem procesu oceniania. Warto – zwłaszcza w przypadku długotrwałych, wymagających szczególnego wysiłku projektów – uczynić z prezentacji swego rodzaju lokalne wydarzenie tak, by dzieci czuły się zmotywowane do pracy, a zaproszeni goście mogli poczuć się dumni ze swojej szkoły.
4. Moderowanie prezentacji: pilnowanie ustalonego czasu i kolejności, zapraszanie gości do wyrażania opinii itp.
5. Przeprowadzenie procesu oceny prezentacji zgodnie z ustalonymi formami i kryteriami. Przygotowanie narzędzi do oceny.

Refleksja nad przebiegiem i efektami projektu

Na tym etapie uczennice i uczniowie zastanawiają się, w jakim stopniu udało im się osiągnąć zakładane efekty projektu oraz jak przebiegała praca na opisanych wyżej etapach: Co się udało? Co się nie udało? Co można zrobić lepiej w przyszłości? Czego się nauczyli? Jak mogą wykorzystać to, czego się nauczyli obecnie i w przyszłości? Do zadań nauczycielki/nauczyciela należy:

1. Moderowanie procesu refleksji z wykorzystaniem procedur i narzędzi opracowanych w trakcie przygotowywania się nauczycielki/nauczyciela do realizacji projektu. Procedury te powinny uwzględniać refleksję na poziomie indywidualnym (autorefleksja), zespołowym i całej klasy (wszystkich zespołów): Czego ja się nauczyłam/em? Czego nauczył się nasz zespół? Czego nauczyliśmy się wszyscy? Nauczycielka/nauczyciel może przedstawić uczennicom i uczniom rezultaty własnej refleksji związanej z przebiegiem projektu.
2. Zadbanie o to, by rezultaty refleksji zostały spisane, powieszono w klasie – lub w inny sposób dostępne dla uczennic i uczniów np. na stronie internetowej szkoły (klasy) projektu i były wykorzystywane w trakcie realizacji kolejnych projektów.

3. Przygotowanie się nauczycielki/nauczyciela do realizacji projektu

Uczestnicy projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” otrzymują gotowe scenariusze projektów. Nie muszą zatem wykonywać wielu prac związanych z wyborem tematu projektu i opracowywaniem zasad jego realizacji. Mimo tego warto jednak wykonać następujące działania:

1. Przeczytać uważnie scenariusz projektu i zastanowić nad jego realizacją (co może sprawić trudność, jak temu zaradzić itp.). Niewykluczone, że z różnych powodów (brak odpowiednich zasobów, specyficzne doświadczenia uczennic i uczniów, warunki środowiska lokalnego itp.) jakieś elementy scenariusza będą musiały zostać nieco zmodyfikowane.
2. Opracować listę zasobów potrzebnych do realizacji projektu, którymi dysponuje szkoła lub inne organizacje i instytucje działające w środowisku lokalnym. Chodzi tu zarówno o sprzęt (komputery, oprogramowanie, rzutnik multimedialny, aparaty cyfrowe, miejsca z dostępem do internetu, mikroskopy i inne pomoce naukowe itp.), jak i miejsca, w których spotykać się będą uczennice i uczniowie (nie zawsze musi to być klasa szkolna) oraz miejsce, w którym odbędą się prezentacje projektów (może to być biblioteka szkolna lub publiczna, sala w domu kultury czy urządzenie gminy itp.). Podsumowując, należy się upewnić, czy dysponujemy wszystkim tym, co niezbędne, by zrealizować projekt zgodnie ze scenariuszem.

3. Opracować instrukcję projektu dla uczennic i uczniów na podstawie scenariusza. Zwłaszcza w przypadku dłuższych projektów instrukcja powinna zawierać podstawowe informacje, o których dzieci powinny pamiętać oraz zasady, których powinny przestrzegać. Przykładowa instrukcja – w artykule Barbary Benyskiewicz i Marii Furtak.
4. Posługując się instrukcją projektu (np. w formie prezentacji PP, której wydruk otrzymuje każdy uczestnik), przedstawić uczennicom i uczniom temat projektu, wyjaśnić ogólnie na czym projekt polega i jakie korzyści przyniesie im samym, a także szkole i środowisku lokalnemu. Upewnić się, że uczennice i uczniowie rozumieją instrukcję, np. poprosić, by przedyskutowali ewentualne wątpliwości w małych zespołach, a następnie przeprowadzić dyskusję na forum.
5. Wykorzystując instrukcję warto też przedstawić projekt rodzicom oraz instytucjom/organizacjom i osobom (ekspertom zewnętrznym – patrz niżej), które mogą udzielić uczennicom i uczniom pomocy w poszukiwaniu i krytycznej analizie różnych źródeł wiedzy. Im więcej będą oni wiedzieć o samym projekcie, korzyściach jakie przynosi uczennicom/uczniom i środowisku lokalnemu, tym bardziej będą skłonni poświęcić swój czas, posiadane materiały czy sprzęt, by pomóc uczennicom i uczniom w jego realizacji.
6. Opracować (w kl. IV–VI wspólnie z uczennicami i uczniami) mapę zasobów wiedzy w środowisku lokalnym, które mogą być wykorzystane w trakcie realizacji projektu. Mapa taka powinna obejmować wszystkie te instytucje, organizacje czy osoby, które mogą pomóc uczennicom i uczniom. Może ona obejmować między innymi: bibliotekę szkolną, biblioteki publiczne, urząd gminy (wydział stosowny do tematyki projektu), organizacje pozarządowe, domy kultury, ośrodki pomocy społecznej, leśnictwa a także osoby, które dysponują wiedzą, która może przydać się uczennicom i uczniom (eksperti zewnętrznymi) – nie tylko mieszkający w tej samej miejscowości, ponieważ kontakt z nimi może odbywać się za pośrednictwem poczty elektronicznej czy Skype'a. Warto wykonać mapę na dużym arkuszu papieru, zaznaczając zidentyfikowane zasoby wiedzy i powiesić ją w klasie tak, by uczennice i uczniowie mogli z niej na bieżąco korzystać.
7. Ustalić z organizacjami/instytucjami i ekspertami zasady, na jakich uczennice i uczniowie będą mogli się z nimi kontaktować itp.

Dodatkowe źródła wiedzy dotyczące metody projektów

Wybrane publikacje dotyczące metody projektów :

- K. Chałas, *Metoda projektów i jej egzemplifikacja w praktyce. W poszukiwaniu strategii edukacyjnych zreformowanej szkoły*, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2003
 J. Królikowski, *Projekt edukacyjny*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 2001

Publikacja dostępna w Nauczycielskiej Internetowej Księgarni Edukacyjnej: http://www.nike.codn.edu.pl/product_info.php?products_id=60

- A. Mikina, B. Zając: *Jak wdrażać metodę projektów*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006

Publikacje Centrum Edukacji Obywatelskiej dotyczące wykorzystania metody projektu, oceniania oraz opisy przykładowych projektów:

Program Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej zawierający między innymi pomysły dotyczące oceniania projektów

http://www.ceo.org.pl/portal/b_oferta_wydawnicza_bezplatne_publicacje_do_pobrania_doc?docId=47232

- A. Pacewicz, T. Merta, *Jak oceniać uczniów? Wskazówki dla nauczycieli realizujących program KOSS*
http://www.ceo.org.pl/portal/b_oferta_wydawnicza_bezplatne_publicacje_do_pobrania_doc?docId=46781

Żywa lekcja samorządności. Program aktywnej edukacji obywatelskiej we współpracy z instytucjami publicznymi – projekty działania lokalnego
http://www.ceo.org.pl/portal/b_oferta_wydawnicza_bezplatne_publicacje_do_pobrania_doc?docId=45734

Ślady przeszłości. Materiały pomocnicze

http://www.ceo.org.pl/portal/b_oferta_wydawnicza_bezplatne_publikacje_do_pobrania_doc?docId=45710

Inne materiały dotyczące metody projektów dostępne w sieci:

M. Kaczmarzyk, D. Kopeć, *Metoda projektu edukacyjnego jako sposób kształtowania kompetencji ucznia*
http://partnerzy-w-nauce.us.edu.pl/biuletyn/dane/pobieralnia/biologia/metoda_projektu_educacyjnego.pdf

J. Angel, A. Szarzyńska, *Metoda projektu w edukacji geograficznej*
<http://www.edupress.pl/pdf/11/3123.pdf>

Jak przeprowadzić lekcje w terenie? Pigułka informacyjna z przykładami dla nauczycieli, którym bliska jest edukacja ekologiczna. Materiał edukacyjny polskiego klubu ekologicznego
<http://www.pke-zg.org.pl/edukacja/poradnik.pdf>

Opisy projektów do pobrania:

<http://www.publikacje.edu.pl/archiwum.php?dzial=projekty>

<http://www.cen.uni.wroc.pl/!!!old/teksty/pustynia.pdf>

<http://www.uczyc-sie-z-historii.pl/?site=st20051103162118>

Bibliografie

W sieci dostępnych jest wiele zestawień bibliograficznych dotyczących metody projektów przygotowanych przez biblioteki i ośrodki doskonalenia nauczycieli, oto kilka wybranych:

http://www.bibliotekacen.pl/zestawienia/metoda_projektow.htm

<http://e-pedagogiczna.edu.pl/upload/file/zasoby/zestawienia/zest171.pdf>

http://www.dbp.wroc.pl/biblioteki/wroclaw/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=60&Itemid=71

z małej szkoły w wielki świat

Barbara Benyskiewicz, Maria Furtak

PROJEKTOWA INSTRUKCJA DLA UCZNIĄ

Istota projektu uczniowskiego polega na tym, że uczennice i uczniowie, pracując najczęściej zespołowo, realizują złożone i czasochłonne przedsięwzięcie, często badawcze, wykraczające poza ramy klasowo-lekcyjne. Jednym z ważniejszych elementów metody projektu jest samodzielność wykonywania działań przez uczennice i uczniów. Rolą nauczycielki/nauczyciela jest zainspirowanie i wprowadzenie dzieci w istotę problemu, wspólne zaplanowanie działań, a następnie, w trakcie ich realizacji, wspieranie, konsultowanie, monitorowanie, a na koniec podsumowanie i ocena, przeprowadzone wspólnie zgodnie z przyjętymi wcześniej i znanymi uczennicom i uczniom kryteriami.

Aby uczennice i uczniowie wiedzieli co i jak mają w trakcie samodzielnej pracy robić, a nauczyciel wiedział, że dzieci pracują zgodnie z ustalonym wcześniej, szczegółowym planem, opracowuje instrukcję do projektu. Instrukcja minimalizuje ryzyko, że uczennice/uczniowie będą realizować działania niezgodnie z wcześniejszymi ustaleniami. Powinna być krótka, prosta, napisana zrozumiałym językiem, skierowana bezpośrednio do uczennic i uczniów tak, aby po przeczytaniu wiedzieli, co mają robić. Stanowić ma swoisty przewodnik po projekcie. Może być ona zapisana na wiele sposobów. Dla uczennic i uczniów początkujących w metodzie projektów powinna być bardziej szczegółowa i objaśniająca. Uczennice i uczniowie z doświadczeniem w realizacji projektów mogą korzystać z uproszczonej, bardziej hasłowej instrukcji lub napisać ją z nauczycielką/nauczycielem bądź samodzielnie.

Dla dzieci realizujących projekty w klasach I–III, które wymagają stałej opieki i wsparcia nauczycielki/nauczyciela, instrukcje mogą być przygotowane w formie uproszczonej jako krótkie, zapisane na kartce zadania.

Na ogół instrukcja składa się z następujących elementów:

1. Temat projektu
2. Cel dla uczennicy/ucznia: co będzie efektem, produktem ich działań (np. folder, kronika, wystawa, gra, wycieczka, piknik itp.)
3. Źródła informacji
4. Formy prac
5. Zadania do wykonania
6. Harmonogram
7. Terminy konsultacji
8. Sposób prezentacji
9. Kryteria oceny

W pracy metodą projektów z punktu z widzenia efektywności i osiągnięcia zamierzonych celów, umiejętność napisania przez nauczycielkę/nauczyciela instrukcji jest jedną z ważniejszych.

Zachęcamy nauczycielki/nauczycieli realizatorów projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” (szczególnie w kl. IV–VI), by w oparciu o ten przykład samodzielnie lub ze swoimi uczennicami i uczniami tworzyli

instrukcje do scenariuszy projektów. Dzieci powinny otrzymać instrukcje po etapie planowania, przed podjęciem samodzielnych działań. Nie ma instrukcji uniwersalnej, musi ona uwzględnić rozwiązania przyjęte w danej szkole.

Poniżej przedstawiamy przykład instrukcji do projektu dla klas IV–VI „Kronika Skarbów”.

INSTRUKCJA DO PROJEKTU dla uczennicy/ucznia (PRZYKŁAD)

1. **TEMAT PROJEKTU:** Kronika Skarbów
2. **CEL:** Przygotowanie Kroniki Skarbów swojej miejscowości.
3. **ŹRÓDŁA INFORMACJI:** Mieszkańcy miejscowości, rodzina, biblioteka, urząd gminy, ośrodek kultury, własne badania i obserwacje, internet i inne.
4. **FORMY PRACY:** Będziecie pracować w grupach 5-osobowych. Każda grupa przygotowuje jeden rozdział kroniki zgodnie z przydzielonym obszarem badań:
  - ludzie (znani, ciekawi, zawody, zainteresowania itd.),
  - ciekawe miejsca (zabytki, budynki itd.),
  - przyroda (ciekawostki, pomniki przyrody, zwierzęta, ptaki itd.),
  - skarby niematerialne (historia, legendy, tradycje, specyficzne potrawy itd.).
5. **PRODUKT:** Kronika ma być wykonana w formacie A4. Każdy rozdział kroniki ma zawierać:
  - Tytuł (ew. podtytuły),
  - Treść, 4–6 stron pisane czcionką Comic Sans MS rozmiar 14,
  - 7–10 elementów graficznych (rysunki, zdjęcia, grafiki, przyklejone elementy),
  - Okładka – kolorowy papier o grubości co najmniej 160 g/m² z elementami graficznymi ma zawierać: element graficzny (np. herb miejscowości) oraz tytuł: „Kronika Skarbów miejscowości X”,
  - Strona tytułowa – ma zawierać tytuł, imiona i nazwiska autorów w podziale na grupy, klasę, miejscowość i rok (ew. podziękowania),
  - Spis treści – ma zawierać tytuły rozdziałów oraz imiona i nazwiska autorów.
6. **ORGANIZACJA PRACY:** W ramach każdej grupy podzielcie się zadaniami (kto wyszukuje informacje, kto robi zdjęcia, rysunki, kto tworzy treść, kto zapisuje w komputerze, kto pisze sprawozdanie). Wybierzcie lidera, który będzie łącznikiem grupy z nauczycielką/nauczycielem. Pamiętajcie o tym, że zadania mają realizować wszyscy członkowie grupy. Lider wyznaczy terminy spotkań, na których będziecie dzielić się informacjami, przedstawiać efekty swojej pracy, wspólnie podejmować decyzje w imieniu grupy, ustalać treści do sprawozdania.
7. **ZADANIA DO WYKONANIA:**
  - a. Dokonajcie podziału pracy w grupie.
  - b. Przygotujcie potrzebne środki i materiały: aparaty fotograficzne, dyktafony, kartki, długopisy, ołówki, kredki.
  - c. Zbierajcie informacje z różnych źródeł, a następnie dokonajcie ich selekcji pod kątem atrakcyjności wykorzystania w kronice.
  - d. Prowadźcie na bieżąco sprawozdanie z realizacji zadań (zapisywane w komputerze).
  - e. Wydelegujcie z zespołu jedną osobę do grupy opracowującej i wykonującej część wspólne kroniki (okładka, spis treści).
  - f. Opracujcie projekt rozdziału (treść, oprawa graficzna).
  - g. Opracujcie ostateczną wersję rozdziału.
  - h. Napiszcie plan prezentacji zawierający zadania do wykonania oraz osoby odpowiedzialne.
  - i. Przygotujcie prezentację.
8. **HARMONOGRAM:**
  - Do 30 września – podział zadań w ramach grupy
  - Do 15 października – projekty rozdziałów oraz okładki
  - Do 31 października – opracowane rozdziały kroniki oraz okładki

- Do 15 listopada – pomysł na prezentację
  - Do 30 listopada – plan prezentacji
  - Do 10 grudnia – przygotowana prezentacja
  - 16 grudnia – prezentacja
  - 16 grudnia – podsumowanie, wspólna ocena projektu
9. TERMINY KONSULTACJI: wtorki godz. 13.00–15.00 (konsultacja realizacji zadań wg harmonogramu). W ramach konsultacji omawiane będą poszczególne etapy pracy: Co się udało? Z czym były problemy? Jak pracuje grupa? (w oparciu m.in. o zapisy w sprawozdaniu).
10. MOŻLIWE SPOSOBY I CZAS PREZENTACJI: Prezentacja kroniki odbędzie się 16 grudnia na uroczystej sesji Rady Gminy z udziałem gości z miasta partnerskiego. Będzie miała charakter wystawy połączonej z prezentacją. Każda grupa będzie mieć do dyspozycji sztalugę i stół o wymiarach 1,20 m × 0,80 m, na których wyeksponuje kartki ze swojego rozdziału oraz 3–4 minuty na ustne zaprezentowanie swojej pracy. Na zakończenie liderzy wszystkich grup wspólnie rozdziałą w całość i przekażą wójtowi gminy na stałą ekspozycję w Ośrodku Kultury.
11. KRYTERIA OCENY KRONIKI:
- spełnienie wszystkich wymagań instrukcji, w tym systematyczny udział w konsultacjach,
  - oryginalność (własne inwencje i pomysły, dotarcie do różnorodnych źródeł informacji)
  - estetyka wykonania
  - współpraca w grupie – na podstawie samooceny w przygotowanej karcie
12. KRYTERIA OCENY PREZENTACJI:
- sposób ekspozycji – estetyczny, pomysłowy
  - ciekawy, komunikatywny sposób prezentacji
  - zgodność z planem i harmonogramem,
  - sposób mówienia – słyszalne, zrozumiałe wypowiedzi, język dostosowany do tematu,
  - udział wszystkich członków grupy w przygotowaniu prezentacji

KARTA SAMOOCENY WSPÓŁPRACY W GRUPIE

Zespół:

Kryteria samooceny	TAK	ŚREDNIO	NIE
Czy – jako grupa – wykonaliśmy nasze zadania?			
Czy pomagaliśmy sobie nawzajem?			
Napisz, co można poprawić we współpracy twojej grupy			

Beata Kossakowska

OCENIANIE KSZTAŁTUJĄCE – PODSTAWOWA WIEDZA OPRÓSZONA PROJEKTOWĄ PRAKTYKĄ

Czym jest **ocenie kształtujące (OK)** – odpowiedź nie jest ani prosta ani jednoznaczna. Utkwiła mi wypowiedź jednego z angielskich nauczycieli, uczestników programu wdrażania OK:

Ocenianie, które pomaga się uczyć, jest sposobem myślenia, prawie filozofią nauczania.¹

Wielu z nas posiada zapewne intuicję, wycinkową praktykę w stosowaniu takiego sposobu oceniania. Ale OK wymusza kolejną wielką nauczycielską zmianę – zmianę myślenia, zmianę strategii nauczania, zmianę sposobu pracy z uczennicami i uczniami. Bo stawia na pierwszym miejscu patrzenie na nauczanie z perspektywy ułatwiania uczennicom i uczniom nauki, zamiast zadania „przerobienia” za wszelką cenę programu. Głównym zadaniem nauczycielskim w OK jest zatem **pomaganie uczniom i uczniom w uczeniu się**.

Warto zaznaczyć, że termin ten robi oszałamiającą karierę w środowisku edukacyjnym od przeszło 20 lat. Wokół niego koncentrują się debaty, badania teoretyczne i praktyczne. A odkąd w 2002 intensywnie zajęło się **oceniem kształtującym** Centrum OECD ds. Badań i Innowacji Edukacyjnych (CERI) – cały świat edukacyjny przygląda mu się jeszcze staranniej. W miarę kolejnych doniesień badawczych ewoluują definicje OK, wzbogacane są nauczycielskie praktyki, rosną rzesze jego zwolenników.

W ramach projektu **Z Małej Szkoły w Wielki Świat** także obsiewaliśmy, podlewaliśmy i pielęgnowaliśmy nasze poletko OKeja. Dziś, bogatsi o doświadczenia, odważniej włączamy się do światowej debaty.

1. OK – wokół pojęcia

Geneza terminu ocenie kształtujące sięga 1971, kiedy to Bloom, Hastings i Maddaus przedstawiają myśl, że ocenianie nie musi służyć jedynie sumatywnej ocenie wyników uczennic i uczniów w nauce. Jego celem powinna być także informacja zwrotna dla dzieci oraz korekta błędów zmierzająca do udoskonalania ich pracy.

Ale przełomem jest rok **1998**, kiedy ukazuje się przeglądowy tekst Blacka i Wiliama oraz oparta na nim broszura „Wewnątrz czarnej skrzynki”². Autorzy dokonali w niej szczegółowej analizy piśmiennictwa, które odnosiło się do oceniania kształtującego. Opisali w tym zakresie: stan badań, wskazania do stosowania praktycznego tego typu oceniania, a także zasadność ujęcia OK w strategiach polityk oświatowych. Zdefiniowali ten rodzaj oceniania jako **obejmujący wszystkie działania podejmowane przez nauczycieli i/lub ich uczniów, które zapewniają informacje zwrotne pomagające modyfikować działania, w które są zaangażowani**.

W latach 2002–2005 Centrum OECD ds. Badań i Innowacji Edukacyjnych (CERI) prowadzi szeroko zakrojone międzynarodowe badania dotyczące oceniania kształtującego. Dokonano między innymi analizy studiów przypadków funkcjonowania OK w ośmiu systemach edukacji (Australia – Queensland, Kanada, Dania, Anglia, Finlandia, Włochy, Nowa Zelandia i Szkocja) z opisami stosowania elementów

¹ P. Black, Ch. Harrison, C. Lee, B. Marshall, D. Wiliam, *Jak oceniać, aby uczyć?*, CEO, Warszawa 2006

² P. Black i D. Wiliam (1998b), *Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment*, t. 80, str. 139–148.

oceny kształtującego w praktyce szkolnej. W 2005 r. ukazał się raport¹ podsumowujący, który przedstawia koncepcję i metody oceniania kształtującego oraz jego związki ze strategiami nauczania. Sformułowano także poniższą definicję OK

Ocenianie kształtujące odnosi się do **częstego, interaktywnego** oceniania postępów i wiedzy ucznia w celu określenia jego potrzeb edukacyjnych i odpowiedniego dostosowania do nich nauczania.

W projekcie właśnie ta definicja służyła nam jako wyznacznik praktycznych działań. Często w gronie nauczycielek i nauczycieli do niej wracaliśmy – omawialiśmy, interpretowaliśmy, uściślali.

Częste ocenianie rozumieliśmy zarówno jako częstotliwość jak i okresowość. Stosowaliśmy:

- natychmiastową informację zwrotną przekazywaną wielokrotnie podczas każdego spotkania z uczennicami i uczniami i dotyczącą konkretnych zadań wykonywanych w tym czasie przez nich,
- ocenę dłuższych działań uczennic i uczniów w odniesieniu do założonych celów i kryteriów,
- refleksję na zakończenie każdego projektu – co nam się udało, co warto poprawić, o co wzbogacić w przyszłości działania.

Interaktywne ocenianie interpretowaliśmy jako dbałość o dotarcie z informacją zwrotną do każdego dziecka. Nauczyciele stosowali takie metody i techniki jej przekazywania, aby każdy miał szansę na odbieranie informacji i reagowanie na nią.

Świadomi tego, że *informacje zwrotne przekazywane uczennicom i uczniom podczas lekcji są niczym znaczna liczba butelek wrzuconych do morza. Nikt nie może mieć pewności, że to, co w nich zawarte, znajdzie kiedyś odbiorcę*²

podczas zajęć projektowych **wrzucaliśmy mnóstwo kolorowych butelek**.

2. Skąd wiemy, że OK działa?

My – realizatorzy projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” wiemy głównie z wizyt monitorujących odbywanych w szkołach uczestniczących w projekcie, rozmów z uczennicami i uczniami, nauczycielskich refleksji – czasami wierszowanych, tak jak po zimowych seminariach w 2012 r.

1

*Gdy OK szanujemy, powolutku się zmieniamy,
radość dzieci dostrzegamy i sami się uśmiechamy.
Bo to mądrze wyważone, jeśli wiemy,
co oznacza światło zielone, żółte i czerwone.
Jeśli poznasz dobre i złe strony
to **kierunek jest już wyznaczony.***

2

Dobre ocenianie kształtujące
nie jest dołujące,
uczniowi korzyści przynosi.
Gdy nauczyciel po klasówce mowę swą spokojną wygłosi
od dobrego zacznie, o poprawki grzecznie poprosi,
uczeń niezwykajny do tak łagodnego traktowania
każdą nawet trudną poprawkę uczyni bez większego szemrania.
Może nawet przyzna nieoczekiwanie
że potrzebne było nauczyciela gadanie.
Gdy wakacje nadejdą, belfer usłyszy wszystkie dzieci wiwatujące
Hura! Ocenianie kształtujące jest mobilizujące!

¹ Formative Assessment: Improving Learning In Secondary Classrooms, OECD, Paris 2005

² Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce, Redakcja H. Dumont, D. Istance, F. Benavides, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, str. 223.

Już w przeglądzie literatury dotyczącej OK Black i Wiliam stwierdzili, że *jest to jedna z najważniejszych, kiedykolwiek badanych interwencji edukacyjnych*.⁵ Opierając się na przeglądzie 250 różnych badań opisują wpływ skutecznego stosowania OK następująco:

*Przedstawione tu wyniki pokazują wyraźnie, że ocenianie kształtujące poprawia wyniki kształcenia. (...) Żeby to zilustrować, warto uświadomić sobie, jak duży jest poziom skuteczności wynoszący 0,7. Gdyby o tyle wzrósł średni wynik z matematyki krajów na średnim pod tym względem poziomie, jak Wielka Brytania, Nowa Zelandia czy Stany Zjednoczone, znalazłyby się one w pierwszej piątce, za Singapurem, Koreą Południową, Japonią i Hongkongiem.*⁶

Jednak szczególnie istotny jest fakt wykazany w badaniach Bangert-Drowns, Kulik i Kulik z 1991 r. Pokazują one, że **częstotliwość stosowania oceniania kształtującego** ma pozytywny wpływ na wyniki osiągnięte przez uczennice i uczniów.

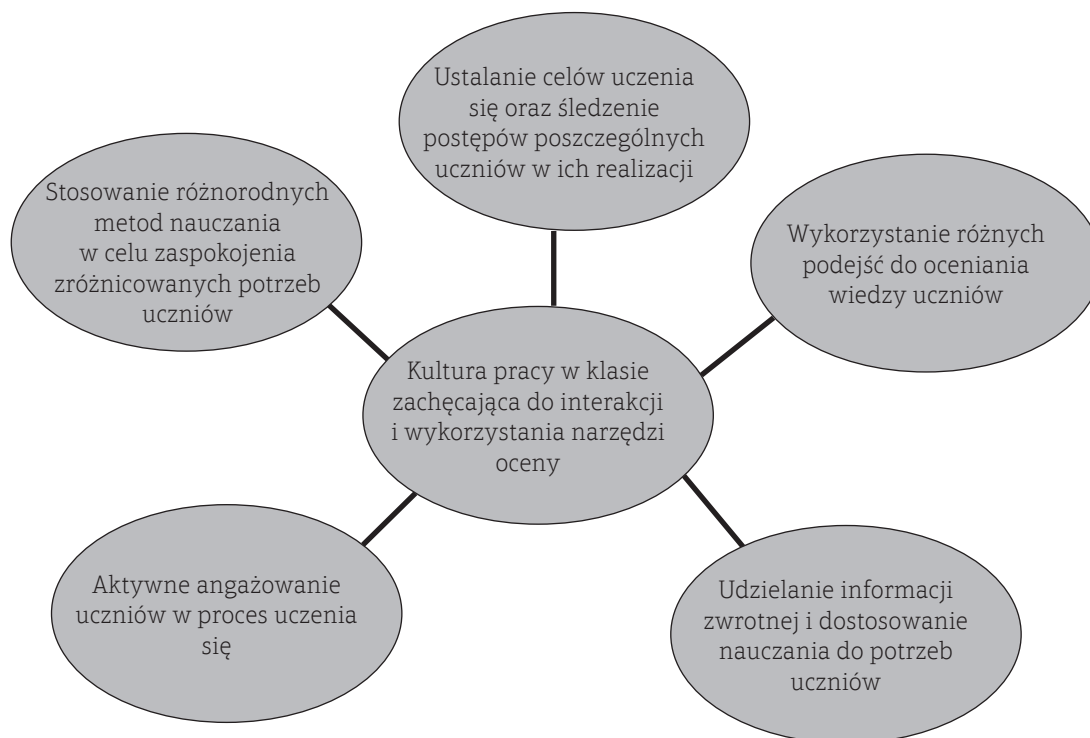
Badania Centrum OECD ds. Badań i Innowacji Edukacyjnych (CERI) pokazują, że ocenianie kształtujące jest jedną z najbardziej skutecznych strategii realizacji celów uczenia się przez całe życie:

- promowania wysokich wyników w nauce – podnoszenia poziomu osiągnięć uczennic i uczniów,
- promowania wysokiego stopnia równości – edukacji dla wszystkich,
- kształtowania u uczennic i uczniów umiejętności uczenia się.

Kiedy te trzy składowe są wykorzystywane razem, mają szczególną moc. Powodują, że nauczycielki/nauczyciele mogą porządkować swoje myślenie na temat aranżowania sytuacji w klasie sprzyjających uczeniu się, poznawaniu potrzeb uczennic i uczniów oraz aktywnego włączania uczennic i uczniów w proces uczenia się. Tym samym uczennice i uczniowie zdają sobie sprawę z tego, w jaki sposób się uczą – lepiej radzą sobie z ustalaniem celów, opracowaniem nowych strategii, kontrolą procesu uczenia się.

3. Elementy oceniania kształtującego

Na podstawie przeanalizowanych studiów przypadków i światowych badań Centrum OECD ds. Badań i Innowacji Edukacyjnych (CERI) wyodrębniło kluczowe elementy OK. Zilustrowano je na grafie:

⁵ P. Black i D. Wiliam (1998), *Assessment and Classroom Learning*, Assessment in Education, t. 5, str. 7–71.

⁶ tamże

A co się pod poszczególnymi hasłami kryje?

Kultura pracy w klasie zachęcająca do interakcji i wykorzystania narzędzi oceny jest centralna, podstawowa, kluczowa... Od niej zaczyna się budowanie oceniania kształtującego.

Kultura pracy to kompleks wartości powstałych we współdziałaniu i współzyciu ludzi w procesie pracy. Do naczelnych wartości OK należy **poczucie bezpieczeństwa**, dlatego szczególnie ważne jest, aby nauczyciele pomagali uczniom i uczniom w pokonywaniu strachu przed podejmowaniem ryzyka i popełnianiem błędów. Wtedy dzieciom łatwiej przychodzi mówienie o tym, co nie sprawia im kłopotu oraz ujawnianie tego, czego nie rozumieją. Istotne jest **współdecydowanie** – uzgadnianie z dziećmi czego, w jakim zakresie i w jaki sposób będą się uczyli. Pogłębia to przynależność do grupy i nawiązywanie więzi, rozwijanie kompetencji emocjonalnych. Dopelnieniem jest **odpowiedzialność**, której służy dawanie okazji do wyboru własnych dróg edukacyjnych, skupianie uwagi uczennic i uczniów na doskonaleniu własnych umiejętności, paradoksalnie – najlepiej podczas „uczenia się we współpracy”.

Taka kultura pracy wpływa na **budowanie poczucia własnej wartości uczennic i uczniów, ich motywację i zdolność regulowania procesu uczenia się**.

Ustalanie celów uczenia się oraz śledzenie postępów poszczególnych uczennic/uczniów w ich realizacji.

Uczenie się przez cele – to jakoby przeniesiona na grunt edukacyjny metoda zarządzania zasobami ludzkimi (zarządzanie przez cele). Idea przewodnia ZPC skoncentrowana jest na wspólnym określeniu i negocjowaniu celów, wspólnym ustalaniu mierników pożądanych wyników końcowych oraz na wspólnych okresowych przeglądach i ocenie uzyskanych rezultatów.

Ocenianie kształtujące wymaga zatem:

1. Wspólnego (nauczyciele i uczniowie) uszczegóławiania, definiowania, redagowania, opisywania celów uczenia się – w języku zrozumiałym dla uczennic i uczniów.
2. Wspólnego określenia mierników. **Kryteria osiągania celów** są dla uczennic i uczniów formą drogowskazów – odpowiadają na pytania: czy zmierzam w dobrym kierunku? w którym miejscu drogi już jestem?
3. Odwoływania się do celów i kryteriów na różnych etapach uczniowskiego działania – wspólnego śledzenia zarówno procesu, jak i efektów uczenia się.

U podstaw **uczenia się przez cele** leży przekonanie, że gdy dzieci wiedzą jak ma wyglądać dobrze wykonana praca, ta za którą odpowiadają – wzmacnia to w nich poczucie pewności siebie i motywuje do działania.

Stosowanie różnorodnych metod nauczania w celu zaspokojenia zróżnicowanych potrzeb uczennic i uczniów

OK promuje stosowanie **tylko i aż nowoczesnej metodyki**, która w dużym stopniu korzysta z odkryć o pracy ludzkiego mózgu. Zatem znajomość neurodydaktyki jest u nauczycielek/nauczycieli stosujących ocenianie kształtujące obowiązkowa. Nowoczesna metodyka wykorzystuje teorię konstruktywizmu; wiedzę o tym, że inaczej uczą się wzrokowcy, słuchowcy i kinestetycy; dociera do prawy i lewopółkulowców. Tylko wtedy jest szansa na codzienne rozwiązywanie trudnego edukacyjnego równania:

różnorodność ludzi + odpowiednie traktowanie każdego człowieka = różnorodność podejść¹

Wiedza o tym **jak ja się uczyć** to kapitał uczennic i uczniów w budowaniu wiary we własne umiejętności oraz zdolności do zarządzania własnym procesem uczenia się.

¹ Perrenoud P. (1998 r.) „From Formative Evaluation to a Controlled Regulation of Learning Processes. Towards a Wider Conceptual Field”, *Assessment in Education: Principles, Policy and Practice*, CARFAX, Oxfordshire, t. 5

Wykorzystanie różnych podejść do oceniania wiedzy uczennic i uczniów

Ten element OK jest analogiczny do poprzedniego. Aby każde dziecko mogło korzystać z oceny do regulowania własnego procesu uczenia się – muszą się pojawiać **różnorodne momenty dydaktyczne sprzyjające ocenianiu:**

- na różnych etapach procesu nauczania: na początku, w trakcie i na koniec,
- w różnorodnych sytuacjach: szkolnych, symulowanych, rzeczywistych,
- różnych elementów: produktu, procesu,
- odnoszące się do różnorodnych kryteriów: znormalizowanych, zindywidualizowanych.

Służy temu cały arsenal metod i technik właściwy do kontekstu oceniania. Mogą to być zestawienia, portfolio, prezentacje czy „technika światła” lub zadawanie pytań „do wszystkich”.

Udzielanie informacji zwrotnej i dostosowanie nauczania do potrzeb uczennic i uczniów

Nauczyciel nie może się uczyć za ucznia – sprzężenie zwrotne musi się pojawiać w umysłach i czynnościach uczniów, a więc oni są głównymi adresatami informacji o swoich osiągnięciach.¹ Dlatego ważna, czy może najważniejsza jest w OK konkretna i odpowiednio umiejscowiona w czasie informacja zwrotna. Dobra informacja zwrotna jest dopasowana do kryteriów dotyczących spodziewanych wyników uczenia się, co sprawia, że proces ten jest bardziej przejrzysty i modeluje umiejętności uczennic/uczniów związane z kompetencją uczenia się. Nauczyciele natomiast wykorzystując systematycznie praktykę informacji zwrotnej, zwracają większą uwagę na to, co uczennice i uczniowie robią i czego nie rozumieją. Pozwala im to dostosować strategie nauczania do indywidualnych potrzeb uczennic i uczniów.

Aktywne angażowanie uczennic i uczniów w proces uczenia się to przyzwolenie na uczniowskie **decydowanie, działanie, mówienie, przeżywanie**. O ile szybciej i prościej jest zdecydować samemu, czego będziemy uczyć, opowiedzieć o tym lub dzieciom, częściowo wykonać i przeżyć smak dobrze spełnionego obowiązku.

Ale smak oceniania kształtującego wymaga od nauczycielki/nauczyciela:

- zaciekawienia uczennic i uczniów – wykorzystania zagadnień praktycznych, najlepiej z ich bliskiego otoczenia,
- utrzymania tempa pracy,
- zadawania pytań otwartych i przeznaczenia czasu na szukanie odpowiedzi,
- zadań czynnościowych, także wywołujących aktywność fizyczną,
- możliwości dyskursu, prezentowania swojego stanowiska,
- osobistego zaangażowania!

Dobrze, jeśli spis proponowanych działań oparty jest na współpracy, planowaniu zadań i ról w grupie.

4. Przykłady metod pracy w służbie OK

Jak wiadomo **od teorii lepsze są przykłady**, czyli czas na praktykę nauczycielską. Po trzech latach badania w działaniu sprawdziliśmy o czym warto pamiętać wdrażając OK, jakich zasad przestrzegać, jakie metody uwzględnić w pracy z uczennicami i uczniami, które techniki są szczególnie skuteczne. Poniżej ich krótki przegląd poparty przykładowymi rozwiązaniami metodycznymi ze scenariuszy zajęć oraz nauczycielskimi komentarzami. Niech będą drogowskazem do OKeja!

Zasada 1. Jeśli to możliwe, podejmij pracę metodą problemową

My wykorzystaliśmy metodę projektu edukacyjnego, która bardzo sprzyja OK. Każdy projekt inicjuje Starter, który ma pomóc w postawieniu pytania kluczowego, przybliżeniu problemu projektu, zmotywowaniu uczennic i uczniów do działania. Startery z założenia miały mieć duży walor emocjonalny i czynnościowy, bo *motywacja i emocje są dla edukacji niezbędne, ponieważ zapewniają, że uczniowie w dużym stopniu przyswajają nową wiedzę i umiejętności*.² I tak starter projektu *Domek dla przyjaciela* odwołuje się do wierzeń Hindusów w reinkarnację i pozwala uczennicom i uczniom wcielić się w wybranego zwierzęcia – z jego zachowaniem, ruchami, odczuciami. Natomiast projekt

¹ Brookhart S. (2003 r.) „Developing measurement theory for classroom assessment purposes and uses”, *Educational Measurement: Issues and Practice*, t. 4

² *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Redakcja H. Dumont, D. Istance, F. Benavides, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, str. 142.

Nocka w szkole rozpoczyna opis emocjonujących przygód zawartych w literaturze dziecięcej, aby w każdym dziecku zrodziły się pytania: co ja przeżywam, co będę przeżywać w trakcie realizacji projektu? Wielokrotnie startery bazują na zabawach i grach edukacyjnych skoncentrowanych wokół inicjowanego tematu.

Starter pomagał w stawianiu przez uczennice i uczniów **pytań kluczowych**, które wspólnie formułowaliśmy i umieszczaliśmy w widocznym miejscu – to okazało się ważne. Towarzyszyły nam w trakcie trwania projektu, wracaliśmy do nich na różnych jego etapach, bo pomagały:

- wzmacniać cele uczenia i przyspieszać ich osiągnięcie,
- zainteresować uczennice i uczniów uzyskaniem odpowiedzi,
- angażować uczennice i uczniów,
- stawiać przed uczennicami i uczniami wyzwania,
- pobudzać do samodzielnego myślenia i poszukiwania odpowiedzi,
- zachęcać do uzasadniania poglądów i sposobu rozumowania.

Zasada 2. Określ cel w języku zrozumiałym dla uczennicy/ucznia

Przed każdym spotkaniem z uczniami należy się zastanowić, jakie cele chcemy wspólnie osiągnąć – czego się nauczyć? My pracowaliśmy z listą pytań: po co tego uczyć, do czego przyda się dzieciom ta wiedza, jak wykorzystają ją w przyszłości, co będą pamiętać za kilka lat? Warto odświeżać te pytania wspólnie w gronie pedagogicznym, aby nie popaść w rutynę i trywializowanie odpowiedzi. Warto jak najczęściej zadawać je uczniom.

Pamiętaj, że **cel w języku zrozumiałym dla ucznia** to ten, który np. potrafi przekazać rodzicom, porozmawiać o nim z kolegą, zilustrować przykładem. Ważne, aby uczniowie wiedzieli, czego i po co będą się uczyć – przyjęli owe cele, jako własne. Nie da się tego zrobić poza nimi. Zawsze zatem poświęć odpowiednią ilość czasu, aby uczniowie rozumieli i pamiętali co ważnego się dziś wydarzy – z jaką wiedzą, umiejętnościami wyjdą po dzisiejszym spotkaniu, czego konkretnego się dzisiaj nauczą, czego dokonają np. *sporządzimy listę dań regionalnych; zbudujemy instrumenty perkusyjne i przygotujemy koncert; wyszukamy skarby przyrodnicze w okolicy; dowiemy się co to jest fundusz sołecki; opracujemy i wygramy manifest „Co my możemy zrobić dla świata?”; poznamy zasady prowadzenia udanego dialogu.*

W scenariuszach proponujemy, aby zarówno pytanie kluczowe, jak i cel główny projektu były jasno określone, spisane i umieszczone w widocznym miejscu sali, w której spotkacie się z uczniami. Zachęcamy, aby odwoływać się do nich, wzbogacać o cele szczegółowe, efekty działań, obudowywać graficznie, symbolicznie – tworzyć wokół nich wspólnie z uczniami projektową „mapę myśli”.

Zasada 3. Określ kryteria oceniania

Jeśli cel jest jasny dla uczniów bez trudu uda się wspólnie wytyczyć **kryteria oceniania**. Możecie je znać pod żartobliwie spolszczoną nazwą „NaCoBeZu” (z ang. **WILF – what I am looking for**), czyli na co będę zwracać uwagę przy ocenie wykonanej pracy uczniowskiej. Kryteria powinny być na tyle czytelne i konkretne, aby uczennice i uczniowie sami mogli poznać po nich czy już zrealizowali zakładane cele, zdobyli założone umiejętności, właściwie wykonali zadanie. W scenariuszach są propozycje kryteriów, które można wykorzystać – zmodyfikować po uzgodnieniu z uczennicami/uczniom. Np. kryteria oceny prezentacji wybranej potrawy regionalnej zawierają:

- czas prezentacji – maksymalnie 2 minuty
- konieczny udział obu osób, które przygotowywały informację o potrawie
- włączenie do prezentacji rekwizytu
- cechy formy prezentacji – musi zaciekać, zaskoczyć widzów
- należy zachować tajemnicę o treści i formie prezentacji do czasu wieczoru autorskiego.

Po prezentacji uczennice i uczniowie bez trudu sami są w stanie określić, które kryteria i w jakim stopniu spełnili, które i w jakim stopniu spełnili ich koledzy. Pozwala na to „mierzalność” zastosowanych wskaźników.

A oto kryteria wykonania autorskiego modelu papierowego samolotu:

- samolot lata – min. 2 m
- zgięcia papieru są starannie wykonane

- model jest czysty
- konstrukcja jest oryginalna

Zauważyliście z pewnością, że najłatwiejsze do oceny są kryteria ilościowe (2 min., 2 m, dwie osoby), mniej wymierne – jakościowe. Warto je zatem określać jednoznacznie, bez stopniowania (model jest prawie czysty, czysty, bardzo czysty) i nie oceniać intuicyjnie np. większej lub mniejszej oryginalności.

Pamiętajmy też o tym, że kryteriów oceny nie może być za dużo – w scenariuszach zazwyczaj proponujemy od 3 do 6. Są ku temu dwa powody: wiek naszych uczestniczek i uczestników, ale przede wszystkim – koncentrowanie się w danym momencie na rzeczach **naprawdę najważniejszych**.

Po pierwszym zrealizowanym projekcie („Magiczny pojazd”) widzę, że gdy uczniowie sami określili kryteria oceny pojazdu (czy wcześniejszych zadań cząstkowych), faktycznie „trzymał się” tego i w samoocenie, i ocenie koleżeńskiej odnosili się do tego świadomie (mówili o rzeczach dla siebie oczywistych, gdyż sami je zaproponowali). (Anna Tysler, SP w Czerniewie).

Bardzo skuteczne i użyteczne było tworzenie kryteriów oceny do tworzonej gazety. Po pierwsze sposób – tworzenie przez dzieci i to tak, że pomysłów było sporo, naprawdę jasnych i klarownych. A to wpłynęło na to, że przy tworzeniu gazety uczniowie dokładnie wiedzieli czego się trzymać – nie było wątpliwości jak to zrobić. To na pewno drogowskaz dla ucznia, mobilizacja i zielone światło, szczególnie dla tych mniej uzdolnionych. Rzetelne kryteria budują atmosferę równania szans, a nie współzawodnictwa i rywalizacji. (Anna Grzybowska, SP we Włodowicach).

Zasada 4. Udzielaj profesjonalnej informacji zwrotnej

Informacja zwrotna powinna się pojawiać jak najczęściej w trakcie zajęć, aby uczennice i uczniowie mieli szansę na poprawianie swojej pracy. Winna się odnosić do ustalonych kryteriów oceny – *oceniaamy pracę Jasia, a nie Jasia*. Przekazać ją może nauczyciel, kolega/koleżdy (ocena koleżeńska) lub uczeń sam sobie (samoocena). Doskonalenie przez nauczycieli umiejętności udzielania informacji zwrotnej oraz uczenie tego uczniów, to jedno z kluczowych zadań OK.

Należy wiedzieć, że **pełna informacja zwrotna uwzględnia cztery poniższe elementy** przekazane we wskazanej kolejności:

1. Wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów w pracy uczennicy/ucznia.
2. Odnotowanie tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy ze strony uczennicy/ucznia.
3. Wskazówki, w jaki sposób dziecko powinno poprawić konkretną pracę.
4. Wskazówki, w jakim kierunku dziecko powinno pracować dalej.

Z badań wynika, że *optymalny moment do przekazania informacji zwrotnych wydaje się w dużej mierze zależeć od rodzaju uczenia się. Natychmiastowe informacje zwrotne są zwykle najskuteczniejsze w przypadku przyswajania procedur lub w sytuacji, gdy zadanie znacznie przewyższa poziom ucznia (jak na początku procesu uczenia się). Informacje przesunięte w czasie są natomiast bardziej odpowiednie w przypadku zadań, których rozwiązanie najbardziej leży w granicach możliwości młodego człowieka, lub w sytuacji, gdy oczekuje się przeniesienia wiedzy lub umiejętności do innych kontekstów.*¹

Według teorii Okien Johari nasza **samowiedza** dzieli się na cztery obszary. **Aby poszerzyć obszar wiedzy o sobie** musimy zarówno pytać innych o opinię na własny temat i słuchać tych informacji zwrotnych jak i pokazywać siebie. **Uczenie się przyjmowania i udzielania informacji zwrotnych** pomaga człowiekowi poszerzać sferę świadomej wiedzy o samym sobie (*arena i fasada*). Tylko wtedy jego praca ewoluuje i uczy się on świadomie kierować własnym rozwojem.

¹ *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Redakcja H. Dumont, D. Istance, F. Benavides, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, str. 220–221.

Okna Johari (Joseph Luft oraz Harrington Ingham)

Arena – obszar świadomy *Ja wiem, widzę, inni wiedzą, widzą*

To, co widoczne i znane, zarówno jednostce, jak i jej otoczeniu (cechy fizyczne, niektóre zachowania, itp.)

Zasłona – obszar niewidoczny *Ja nie wiem, nie widzę, inni wiedzą, widzą*

Aspekty osobowości widoczne dla innych, ale nieświadomione przez jednostkę (werbalne i niewerbalne zachowania – gesty, nadużywane słowa, itp.)

Fasada – obszar ukryty *Ja wiem, widzę, inni nie widzą, nie wiedzą*

Aspekty znane jednostce, ale ukryte dla otoczenia (motywacje i myśli, których człowiek nie chce ujawnić)

Strefa nieznana – podświadomość *Nikt nic nie widzi, nie wie*

Cechy ukryte zarówno dla jednostki, jak i otoczenia, ale pojawiające się w wyjątkowych okolicznościach (np. w sytuacji zagrożenia)

Zasada 5. Stosuj ocenę koleżeńską i samoocenę

Obydwie te formy są klasyczną informacją zwrotną tylko wyrażoną przez inne dzieci lub przekazaną samemu sobie. Bardzo często polecamy w naszych scenariuszach techniki, które temu służą: światła drogowe, rundka bez przymusu, lubię / nie lubię, kupuję..., zabieram ze sobą... itp. Nie zawsze oczekujemy, że taka informacja zwrotna będzie pełna (czteroelementowa). Powinniśmy stopniowo wdrażać do niej uczennice/uczniów – na początek warto się skupić na identyfikowaniu i docenieniu dobrych elementów w pracy kolegów, czy własnej.

Samoocena jest szczególnie bezpieczna i użyteczna dla uczennic/uczniów, bo pozwala odpowiedzieć na pytania:

- co już umiem?
- nad czym muszę popracować?
- co powinienem zmienić w swoim sposobie uczenia się?
- jakie powinienem przyjąć postanowienia na przyszłość?

Pamiętaj: Refleksja i samoocena pogłębiają rozumienie oczekiwań, wzmacniają motywację, prowadzą do poczucia dumy z pozytywnych osiągnięć i oferują realistyczne metody oszacowania słabych stron¹ (Towler i Broadfoot).

Przykład pytań refleksyjnych do oceny własnej prezentacji mógłby brzmieć:

1. Czy jesteś dobrym prezenterem? Dlaczego tak sądzisz?
2. Co sprawia, że ktoś dobrze prezentuje swoją pracę?
3. Co robisz, gdy nie wiesz, jak przygotować prezentację?
4. Jak mógłbyś pomóc komuś, kto ma kłopoty z prezentacją swojej pracy?

Zaskoczyła mnie grupa dokonując samooceny – dzieciaki oceniały bardzo krytycznie, cały czas odnosząc się do kryteriów, które przyjęliśmy na wcześniejszych zajęciach. Sama byłam mile zaskoczona. (Beata Szymczakowska, SP w Niwnicy).

Zasada 6. Stosuj różnorodne techniki zadawania pytań

Nie chodzi tu o zadanie pytania jednemu, dwóm uczniom, lecz całej klasie. Musi to być odpowiednio sformułowane pytanie, odpowiedź na nie wszyscy uczniowie zapisują na niedużych białych tabliczkach, które pokazują nauczycielowi. Ten szybko orientuje się, czego które z dzieci nie rozumie i od razu tłumaczy powiedział prof. Dylan Wiliam, który spotkał się w styczniu 2010 r. Biblioteki Narodowej w Warszawie z polskimi nauczycielami. Pamiętajcie:

- stosujemy często pytania otwarte (dlaczego? co? kto? jak? kiedy? po co?),
- —————przeznaczamy określony czas oczekiwania na odpowiedź uczennicy/ucznia (min. 3 s.),

¹ L. Towler, P. Broadfoot (1992) *Self-assessment on the primary school*, Educational Review, t. 44, s. 137–151.

- kierujemy pytania do wszystkich dzieci („światła”, rundka, pytanie – wszyscy piszą, głosowanie, zdania podsumowujące)
- zachęcamy do poszukiwania odpowiedzi w parach, grupach,
- nie karzemy za błędne odpowiedzi – budujemy na nich kolejne pytania do poszukiwań rozwiązania problemu.

Zamiast podsumowania (marzec 2011)

Jestem zadowolona z tego co proponują scenariusze i oferowane w nich elementy oceniania kształtującego. Uczestnicy działań oswajają się z tym, że sami mogą wpływać na elementy oceny, kształtują swoją samoocenę, są czujniejsi w podejmowaniu zadania, czyż nie jest to właśnie naszym celem...? Ładnie wychodzą nam podsumowania i nie „brakuje” nam stopni szkolnych! Możemy mówić o tym co nam się konkretnie w działaniach projektowych udało, z czego jesteśmy dumni. Niedociągnięcia też możemy opisać, bo wiemy co miało być. Podoba mi się ta forma komunikacji z uczniem nie jest dla nikogo obciążająca, pozwala się doskonalić. Z drugiej strony u dzieci najmłodszych to niesamowicie trudna sprawa. Nie mają jeszcze wystarczającej bazy doświadczeń, na której mogliby oprzeć swoje wymagania. Delikatne propozycje, pogadanki w zespole nieco starszych kolegów czegoś ich uczą, do czegoś przyzwyczajają. Jest to jednak trudne – postawić sobie samemu wymaganie. (Halina Kazimierczak, SP w Wielowosi).

Dziś zastosowałam elementy OKeja na lekcji zastępczej z przyrody. Wykorzystałam ją do zapoznania uczniów z czasopismami ekologicznymi dostępnymi w naszej bibliotece. Po podaniu tematu zapisałam cele lekcji na tablicy, przydzieliłam zadania oraz zapisałam na tablicy kryteria oceny. Początkowa niechęć uczniów do przeglądania czasopism oraz wyszukiwania interesujących artykułów szybko minęła. Prezentując efekty swojej pracy sami wypowiadali się na temat spełniania kryteriów. Słuchali również z uwagą swoich kolegów i koleżanki oraz ich oceny. Lekcja ta przebiegła bardzo szybko i niektórzy żalowali, że nie zdążyli się zaprezentować. Wspólnie doszli do wniosku, że w czasopismach ekologicznych można znaleźć wiele ciekawych informacji. (Helena Roszak, SP w Kierzkowie).

5. Jak uprawiać OK?

Dla wszystkich odważnych, którzy chcieliby uprawiać OK w swojej szkole kilka użytecznych rad.

1. Warto przygotować **glebę pod uprawę OK**, czyli poznać bogatą literaturę przedmiotu, międzynarodowe przykłady zebrane przez CERI oraz rozwiązania stosowane w polskich szkołach – dużo materiałów znajduje się na stronach Centrum Edukacji Obywatelskiej. Warto skorzystać ze szkoleń, spotkań z osobami, które już to robią, a może odwiedzić jedną z Małych Szkół?
2. **Zasiewu** najlepiej dokonać przy dobrej atmosferze w gronie pedagogicznym tak, aby była to wspólna decyzja nauczycielek/nauczycieli. Powinniście posiadać wiedzę zarówno o użyteczności OK, jaki i świadomość pracochłonności, trudu działań z nim związanych. Bez chęci i umiejętności wspólnego uczenia się zespołu wprowadzającego OK nie będzie to łatwe – pracujecie nad tym.
3. **Pielęgnacją OK** od początku winien się zająć przekonany do niego dyrektor. We wszystkich projektowych szkołach od jego zaangażowania i umiejętności zarządzania wdrożeniem zależała zarówno atmosfera jak i efekty.
4. **Nawadnianie** to praca z OK w oparciu o mocne strony naszej dydaktyki. Projekt pokazał, że są to: umiejętność formułowania celów, tworzenie kryteriów wymagań. Warto wprowadzać na początku łatwiejsze dla nas elementy, uczyć się ich wzajemnie z uczennicami i uczniami.
5. **Konieczne jest użyźnianie** – czyli rozwijanie umiejętności w obszarach deficytowych. Wiemy wszyscy jak trudna jest otwarta komunikacja. Szczególnie dużo czasu z uczennicami i uczniami należy poświęcić na trening udzielania i przyjmowania informacji zwrotnej. Nie zrażać się niedoskonałością oceny koleżeńskiej i samooceny.
6. **Dodatkowe nasłonecznianie OK**, to w szczególności ciągła troska o samodzielność intelektualną i refleksyjność uczennic i uczniów. W każdym nauczycielu pracującym z OK musi być zgoda na elastyczne, eksperymentalne podejście do jego stosowania OK tak, abyście wy i wasi uczniowie mieli przestrzeń na poszukiwanie własnych rozwiązań.

A potem przyjdzie czas na zbiory: poczucie bezpieczeństwa u uczennic i uczniów, ich otwartość, odpowiedzialność za własne uczenie się, aktywność i motywację do pracy, dobrą komunikację interpersonalną, pogłębioną wiedzę uczennic i uczniów o własnych osiągnięciach oraz kierunkach rozwoju, umiejętność dokonywania rzetelnej samooceny i oceny koleżeńskiej.

z małej szkoły w wielki świat

Zapewniamy Was na koniec, że **jest w ocenianiu kształtującym jeszcze wiele tajemnicy**. Szukajcie jej, bo

Najpiękniejszą rzeczą, jakiej możemy doświadczyć jest oczarowanie tajemnicą. Jest to uczucie, które stoi u kolebki prawdziwej sztuki i prawdziwej nauki. Ten, kto go nie zna i nie potrafi się dziwić, nie potrafi doznawać zachwyty, jest martwy, niczym zdmuchnięta świeczka. (Albert Einstein)

Elżbieta Totwińska-Królikowska

SEGREGATORY „CO JUŻ UMIEMY” – PORTFOLIO ZESPOŁOWEGO UCZENIA SIĘ

Podczas realizacji projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” wprowadziliśmy jako dodatkową pomoc dydaktyczną segregatory „Co już umiemy”. Zależało nam na dokumentowaniu w nich postępów w rozwijaniu umiejętności uczenia się oraz innych kompetencji.

Inspiracją było dla nas rozwiązanie zaobserwowane we wdrażających reformę oświaty szkołach podstawowych w Walii. Tam, w związku z wprowadzeniem nowych rozwiązań metodycznych, np. częstego prowadzenia lekcji poza klasą, indywidualizowania zadań dla uczennic/uczniów, braku (a nawet zakazu) podręczników czy gotowych zeszytów ćwiczeń uznano, że potrzebne jest dokumentowanie procesu nauczania – uczenia się. Każda klasa na etapie nauczania początkowego ma segregator, w którym dokumentuje sposoby i efekty uczenia się, np.:

Dziś byliśmy w parku. Obserwowaliśmy drzewa i krzewy i teraz umiemy: odróżnić i nazwać kilka z nich (klon, kasztanowiec, dąb), poznaliśmy kształty i kolory liści oraz nauczyliśmy się jak porównać grubość drzew. – Do takiego opisu dołączone były zapisy dzieci (dziś nauczyłem się...) oraz 2–3 zdjęcia.

Do czego służyły portfolia?

To rozwiązanie spodobało się nam, ponieważ dzięki niemu i uczniowie i nauczyciele i rodzice mogą mieć wgląd w przebieg procesu uczenia się, poddawać refleksji gdzie i kiedy dzieci zdobywały wiedzę i umiejętności oraz kształtowały postawy. Takie portfolio umożliwia dzieciom sprawdzenie co było dla nich nowością kilka miesięcy wcześniej, umożliwia refleksję nad tym jak bogata jest teraz ich wiedza, jak wiele posiadły umiejętności.

W toku realizacji projektów edukacyjnych uczennice i uczniowie mają liczne okazje do prezentowania wyników swojej pracy w rozmaitych formach: wystaw prac plastycznych, prezentacji PP, przedstawień, zdjęć, gazetek itp. Widzowie – rodzice, społeczność lokalna – mają wtedy szansę zobaczenia co dzieci zrobiły, czym się zajmowały, jaki to przyniosło pożytek. Jednak to co można wtedy zauważyć, to na ogół materialne efekty wysiłku dzieci i Państwa, nie pozwalające na wykazanie wszystkich osiągnięć edukacyjnych uczennic i uczniów.

Zależy nam, aby zarówno sami uczniowie jak i ich rodzice byli świadomi postępującego procesu uczenia się dzieci, aby też wiedzieli, że zajęcia odbierane często jak zabawa dają ważne efekty edukacyjne. Stąd nasz pomysł na wspólne z dziećmi dokumentowanie procesu uczenia się.

Jak wyglądały portfolia zespołowego uczenia się?

W toku realizacji Projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” każdy nauczyciel realizujący projekty wpinał do segregatora kolorowe karty, na których było ilustrowane i zapisywane to, czego dzieci się nauczyły w toku realizacji każdego z projektów. Na jeden projekt edukacyjny przeznaczone były 2–3 karty, na których:

- umieszczana była ilustracja (wklejone zdjęcie lub praca dziecka lub rysunek itp.) procesu nabywania jakiejś umiejętności,
- wpisane były (ręką ucznia/uczniów) to, czego się uczniowie nauczyli.

Na przykład dokumentując efekty realizacji projektu „Wybieramy samorząd” można było:

- zilustrować dyskusję nad cechami dobrego kandydata do władz samorządu (zdjęcie lub rysunek) i napisać: „dyskutując o cechach dobrego kandydata do władz SU uczyliśmy się wyrażać własne zdanie”,
- zilustrować plakaty kampanii wyborczej lub wystąpienia kandydatów i napisać: „podczas kampanii wyborczej uczyliśmy się publicznych prezentacji” lub „uczyliśmy się przekonywać innych do naszych pomysłów”.

Przy projekcie „Potrawy regionalne” można było np. wkleić etykiety potraw i napisać: „nauczyliśmy się opracowywać krótkie teksty w edytorze tekstów i drukować je”.

Ważne dla nas było, aby:

- to dzieci formułowały twierdzenia o tym, czego się nauczyły,
- język zapisów był dla nich i ich rodziców zrozumiały,
- napisać o 2–3 umiejętnościach, których nabywania dzieci są świadome,
- wspólnie decydować, czy zapis będzie w formie dokonanej „nauczyliśmy się” czy niedokonanej „uczyliśmy się” – wtedy, gdy wiadomo było, że to był dopiero początek drogi.

Na kolejnych kartach, dotyczących kolejnych projektów edukacyjnych, można było dokonywać zapisów ukazujących stopniowy rozwój danej umiejętności, np.: „coraz lepiej umiemy prezentować własne poglądy” lub „pierwszy raz osiągnęliśmy kompromis, na który wszyscy się zgodzili”.

Zależy nam, aby wypełnianie kartki poświęconej projektowi było częścią końcowej refleksji nad właśnie zrealizowanym projektem. Ważne też, aby wtedy wracać do poprzednich stron i poddawać refleksji wcześniejsze wpisy.

Zależało nam na tym, aby podczas spotkań z rodzicami portfolia były dostępne, aby rodzice byli nimi inspirowani do zadawania dzieciom pytania „Czego się dziś nauczyłeś?” zamiast „Jakie stopnie dziś dostałeś?”.

REALIZACJA ZAJĘĆ PROJEKTOWYCH – WSKAZÓWKI DLA NAUCZYCIELA

Zanim zaczniesz realizować projekty zgodnie z otrzymanymi scenariuszami

- zorientuj się, czego dotyczą, jak ich tematyka wpisuje się w realizowany przez siebie program nauczania, w podstawę programową dla danego etapu edukacyjnego;
- zorientuj się, jaki mogą mieć związek z działalnością szkoły, jej misją, programem wychowawczym,
- zorientuj się, jakich warunków wymaga realizacja poszczególnych projektów (np. pory roku, pomocy dydaktycznych, współpracy z instytucjami);
- sprawdź, czy może interesujący cię projekt edukacyjny jest powiązany z innym, który warto z uczennicami i uczniami zrealizować przed lub po wybranym przez siebie projekcie, a może jest powiązany z projektem dla drugiego etapu nauczania i efekt będzie lepszy, gdy zrobicie je równolegle w klasach 1–3 i 4–6;
- pomyśl, jak proponowane przez autorów sposoby prezentacji efektów pracy uczennic i uczniów mają się do planu szkolnych imprez i uroczystości, które z prezentacji można wpisać w szkolne i lokalne tradycje, a które można połączyć z prezentacjami innych – realizowanych równolegle projektów; a może propozycje zainspirują cię do przyjęcia rozwiązania bardziej interesującego dla twoich uczennic i uczniów i bardziej zgodnego z warunkami pracy twojej szkoły.

Zanim przystąpisz do realizacji pierwszego projektu przeczytaj uważnie jego scenariusz i:

- pomyśl, jakie zasoby masz w środowisku – osoby, miejsca, źródła wiedzy, pomieszczenia, wyposażenie, które chcesz wykorzystać w działaniach projektowych;
- zastanów się, co w scenariuszu wymaga zmiany, aby zrealizować jego cele przy jak najlepszym uwzględnieniu potrzeb, możliwości i specyfiki lokalnej waszego środowiska;
- zaplanuj ramy czasowe, aby potem z uczennicami i uczniami móc zaplanować szczegóły pracy;
- przygotuj zarys instrukcji dla uczennic i uczniów, którą wręczysz im przed etapem samodzielnej pracy – szczegóły wpiszesz po ustaleniach dokonanych z dziećmi.

Zwróć uwagę, że aby zrealizować cele, jakie postawili autorzy scenariuszy zajęć projektowych oraz rozwinąć kompetencje, musisz pamiętać, że przy stosowaniu zaproponowanej ci metody bardzo ważne są:

- **samodzielność i odpowiedzialność uczennicy/ucznia** – to dziecko, niezależnie od wieku, powinno przejąć większość odpowiedzialności za swoje uczenie się, dlatego jest ważne, aby znało i rozumiało cele działań, podejmowało decyzje, planowało swoją pracę, realizowało zamiary i samodzielnie przedstawiało efekty;
- pomimo tego, że w każdym projekcie zaplanowany jest jakiś produkt/efekt uczniowskiej pracy, **najważniejszy dla procesu nauczania – uczenia się w realizacji projektu jest proces** (a nie efekt końcowy); daj więc uczennicom i uczniom prawo do popełniania błędów, pozwól na prawdziwie

samodzielne wykonywanie zadań, nawet jeśli końcowy produkt miałby z tego powodu mieć gorszą jakość;

- **świadome uczenie się** – jest możliwe tylko, gdy uczennice i uczniowie znają i rozumieją cele, świadomie przechodzą przez wszystkie etapy projektu; pomagać im w tym mają: plakaty z zapisywanymi najważniejszymi ustaleniami, instrukcja do projektu przygotowywana przez nauczycielkę/nauczyciela do etapu samodzielnej pracy uczennic i uczniów, Ocenianie Kształtujące rozwijające **umiejętność uczenia się**;
- **równie ważne są wszystkie etapy projektu:** formułowanie problemu / potrzeby, zbieranie informacji, planowanie, realizacja działania, prezentacja jego efektów – dlatego nie rezygnuj z żadnego z nich, planowo i świadomie przeprowadzaj przez nie uczennice i uczniów;
- **współpraca z rodzicami** jest kluczowa dla realizacji projektów – mogą wesprzeć swoje dziecko w rozwoju, wtedy gdy staną się ważnymi osobami w procesie nabywania kompetencji; dlatego powinni poczuć, że szkoła jest ważnym dla nich miejscem, gdzie są potrzebni i traktowani po partnersku;
- **stosowanie różnorodnych metod nauczania / uczenia się** – uczennice i uczniowie mają różne style uczenia się, są w różnym wieku, zajęcia mają być nakierowane na osiągnięcie postawionego w projekcie celu przez każde dziecko i przebiegać inaczej niż stereotypowe lekcje;
- **grupa zróżnicowana wiekowo** – z taką grupą będziesz pracował/a – wykorzystaj jej zalety, nie dziel uczennic i uczniów na podgrupy wiekowe, staraj się świadomie wykorzystać jej walory ważne dla procesu uczenia się i społecznego rozwoju uczennic i uczniów;
- **uwzględnianie potrzeb i możliwości lokalnych** – nie ma uniwersalnego scenariusza projektu, to ty wiesz co jest ważne i możliwe w twojej szkole i miejscowości; dostosowuj scenariusze do tych warunków, wzbogacaj je o własne pomysły, wykorzystuj pomysły dzieci, idź za ich zainteresowaniami;
- **uczenie się w realnych sytuacjach życiowych** – ważne, aby projekt nie był kolejnym szkolnym działaniem „tylko” dla realizacji celów dorosłych; uczennice i uczniowie muszą mieć poczucie, że projekt jest realizowany, aby przynieść im, szkole, otoczeniu, prawdziwe korzyści;
- **zaproszeni eksperci zewnętrzni** – ważne, aby nauczycielka/nauczyciel nie był jedyną osobą posiadającą potrzebną dzieciom wiedzę; pamiętaj, że rozwijane kompetencje kluczowe mają się uczennicom i uczniom przydać w życiu – zapraszaj do udziału w projekcie lokalnych ekspertów – uczenie się będzie oparte na wiedzy praktyków, co spowoduje wzrost wagi przekazywanych informacji, wzrost motywacji do uczenia się i otwarcie szkoły na świat wokół;
- **więź ze środowiskiem lokalnym** – bardzo ważne jest, aby dzieci pogłębiły swoją więź ze środowiskiem lokalnym, poznały swoje miejscowości rodzinne i poczuły się z nich dumne – dlatego wykorzystuj w realizacji projektów wszystkie zasoby środowiska, włączaj mieszkańców, samorządy sołecki/osiedlowy i gminny, przedsiębiorców, lokalne instytucje i organizacje;
- **poszukiwanie informacji w różnych źródłach** – uczennice i uczniowie muszą nabrać nawyków i rozwinąć umiejętności poszukiwania potrzebnych informacji w najróżniejszych źródłach – nie tylko szkolnych podręcznikach i zasobach szkolnej biblioteki, dlatego rób z dziećmi przeglądy dostępnych źródeł i zachęcaj do ich wykorzystywania – internet, biblioteka gminna, dom kultury, członkowie rodziny, mieszkańcy, instytucje, organizacje;
- **praca grupowa** – projekt jest metodą, w której bardzo ważna jest współpraca w grupie, dbaj więc o to, aby w grupach dzieci planowały, przydzielaly sobie role i zadania, rozliczały się z ich realizacją, dokonywały samooceny i oceny koleżeńskiej; nie zniechęcaj się niepowodzeniami w jej wdrażaniu, uczennice i uczniowie też muszą się jej nauczyć, ten wysiłek będzie procentował w przyszłości.

Projekt edukacyjny nie jest metodą nauczania łatwą w stosowaniu, ale dostarcza niezapomnianych przeżyć i uczniom i nauczycielowi; może być wspaniałą przygodą, czego gorąco życzę wszystkim czytelnikom.

Dzieci obywatele

Scenariusze projektów edukacyjnych rozwijających kompetencje społeczne i obywatelskie oraz umiejętność uczenia się w kl. 1–3 SP

PORTRETY

AUTORKI **Anna Dereń** | **Ewa Taszarek**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Wzajemne poznanie się dzieci umożliwia rzeczywistą współpracę w grupie, budowanie społeczności otwartej na ludzką różnorodność. Dzięki niemu dzieci będą mogły wnieść swój indywidualny, zgodny z ich możliwościami wkład w rozwój grupy, kreowanie różnych wizji świata. Realizacja projektu stwarza dzieciom świetną okazję do rozmów o różnorodności ludzi, ich pasjach, talentach, marzeniach i o tym, jak ważne jest dzielenie się swoimi zdolnościami, żeby wspólnie osiągać istotne cele. Dzieci będą pracowały w parach (przeprowadzenie wywiadów); stworzą portrety w formie rozbudowanych kolaży; spróbują pracy w grupach zadaniowych (przygotowanie wernisażu); wspólnie określą warunki realizacji głównego zadania projektowego; opracują zasady zbierania informacji, prowadzenia notatek (rysowanych i pisanych); utworzą listy pytań; przygotują prezentację swojej koleżanki/swojego kolegi, a także wspólnie opracują kartę projektową oraz harmonogram realizowanych zadań.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Odkryjemy i docenimy różnorodność innych ludzi.

CELE SZCZEGÓLWE

- Poznamy inne osoby.
- Zrozumiemy potrzeby, pasje i zainteresowania innych ludzi.
- Sformułujemy pytania pozwalające na poznanie innych osób.
- Przeprowadzimy wywiady, rozmowy z rówieśnikami.
- Zaangażujemy się w realizację przyjętych planów działania.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- Portrety-kolaże.
- Wernisaż prac.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: zdolność do empatii, wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

- **Wybrane zadanie szkoły:**

8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

- **Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:**

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

1. Korzysta z informacji:
  - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji,
  - d. zna formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki; potrafi z nich korzystać.
3. Tworzy wypowiedzi:
  - a. w formie ustnej i pisemnej: kilkudzaniową wypowiedź, krótkie opowiadanie i opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie,
  - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,
  - c. uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych.

Edukacja plastyczna. Uczeń:

2. W zakresie ekspresji przez sztukę:
  - a. podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne),
  - b. realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym (stosując określone narzędzia i wytwory przekazów medialnych).

Edukacja społeczna. Uczeń:

4. Jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej itp.; wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa.

UWAGI

Niektóre zadania projektowe, np. opis kolegi, rysowanie, mogą być realizowane w ramach lekcji (edukacja polonistyczna, informatyczna, plastyczna, techniczna). Inne, np. zbieranie materiałów ilustracyjnych, kończenie wywiadów, mogą być wykonane przez dzieci po lekcjach, w domu lub w czasie spotkań z koleżankami i kolegami.

z małej szkoły w wielki świat

z malej szkoły w wielki świat

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	A1. Starter: Zgadnij, o kim mowa? Dzieci uczestniczą w zabawach, które przygotowują je do zebrania informacji o koleżankach/kolegach. Budują skojarzenia, zastanawiają się nad tym, jakie wiadomości pomagają w poznawaniu innych osób. Dzieci poznają cel projektu i ustalają wymagania dotyczące portretu.	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	A2. Przygotowujemy się do wykonania portretów Uczestnictwo w zabawach umożliwia dzieciom zebranie informacji do wykonania opisu koleżanki/kolegi oraz portretu grupy.	2 godz.	od: ..... do: .....
	A3. Dobre pytania – dobre odpowiedzi Dzieci przygotowują się do przeprowadzenia wywiadów, opracowują listy pytań, planują kartę projektową. Wypisują imiona osób współpracujących w parze, zadania do wykonania, terminy ich realizacji itp.	2 godz.	od: ..... do: .....
Działania	A4. Wywiad z gwiazdą Dzieci poznają zasady prowadzenia wywiadu i w parach ćwiczą umiejętność jego przeprowadzania.	2 godz.	od: ..... do: .....
	A5. Portrety w pięknych ramach Dzieci najpierw wykonują portrety swoich klasowych koleżanek/kolegów (mają one jak najlepiej oddać ich cechy wyglądu, zainteresowania i inne cechy osobiste), a następnie robią kolaże ich przedstawiające.	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	A6. Bez planu ani rusz Dzieci planują wernisaż swoich prac. Ustalają m.in. miejsce wystawy, sposób prezentacji pracy projektowej, listę gości i sposób ich zaproszenia, przebieg wernisażu. Dzielą się zadaniami do wykonania (kto?, co?, kiedy?).	2 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	A7. Wernisaż, czyli uroczyste spotkanie znajomych Dzieci prezentują wyniki swojej pracy innym koleżankom i kolegom oraz zaproszonym gościom.	3 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	A8. Podsumowanie projektu: co nam się udało, a o czym zapomnieliśmy? Dzieci dokonują oceny realizacji projektu, odnosząc się do kryteriów przyjętych na etapie planowania.	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.**Działania:** ustalenie, jakie wiadomości pomagają w poznawaniu innych osób.**Pomoce:** opisy osób (do przeczytania dzieciom; opisywaną osobą możesz być ty, jakaś charakterystyczna osoba z klasy, dyrektorka/dyrektor szkoły, bohaterka/bohater ulubionego filmu lub znanej dzieciom lektury); kredki, kartki do rysowania formatu A4, klej, tablica z magnesami lub duże arkusze papieru typu *flipchart*; worek lub duże pudełko, które stanie się tzw. „workiem różnorodności”, różne przedmioty, które wskazują na to, co ktoś lubi, czym się może interesować, np. but, bo ktoś lubi biegać lub wędrować (przedmioty te włożysz do „worka różnorodności”).

A1

 Starter:
Zgadnij, o kim mowa**Uwaga:**

Wstępne zabawy mają przygotować dzieci do realizacji złożonego zadania, jakim jest zebranie informacji o koleżance/koleździe, zaprezentowanie ich w formie specjalnie przygotowanych portretów oraz zorganizowanie wystawy tych portretów. Przećwiczenie stawiania pytań, znajdowania różnych symboli zainteresowań, talentów pomoże dzieciom w planowaniu i realizacji przedsięwzięcia. Poniżej zaproponowano dwa ćwiczenia wstępne: „Rysunek” oraz „Worek różnorodności”. W załączniku 1 zamieszczono dwa inne warianty tych ćwiczeń („Dodatkowe propozycje starterów”).

Kolejne kroki:

1. Zaprosz dzieci do udziału w zabawie „Rysunek”.
  1. 1. Poproś dzieci o wysłuchanie przygotowanego przez ciebie opisu osoby i próbę odgadnięcia, kogo on dotyczy (opis powinien być dość ogólny, żeby nie była możliwa natychmiastowa identyfikacja opisanej osoby).
  1. 2. Przeczytaj dzieciom opis osoby i zapytaj, czy wiedzą, kogo on dotyczy. Jeżeli odgadną, przeczytaj kolejny, przygotowany przez ciebie opis. Jeśli nie uda im się tego odgadnąć, powiedz, że każde dziecko może zadać trzy pytania, które pomogą zebrać dodatkowe informacje, pozwalające na odkrycie, o kim mowa. Poproś dzieci o zadawanie pytań i udzielaj im odpowiedzi.
  1. 3. Po odgadnięciu zagadki poproś dzieci, aby na podstawie zebranych informacji narysowały portret opisywanej osoby. Rozdaj dzieciom czyste kartki formatu A4 oraz kredki.
  1. 4. Przyklej rysunki wykonane przez dzieci na dużym arkuszu papieru lub przyczep je magnesami do tablicy.
  1. 5. Omów ćwiczenie, pytając:
    - Skąd wiedzieliście, kogo narysować?
    - Jakich informacji potrzebowaliście?
    - Które informacje najbardziej wam pomogły?
    - Jakie pytania pomogły wam je uzyskać?
2. Przedstaw dzieciom zabawę „Worek różnorodności” – zgadywanka.
  2. 1. Powiedz dzieciom, że poznawanie innych osób, np. koleżanek, kolegów z klasy, szkoły, podwórka, członków rodziny, nie polega tylko na zdobywaniu wiedzy o tym, jak te osoby wyglądają. Ważne jest także to, co te osoby lubią robić, czym się interesują, w czym są dobre. Zapytaj dzieci, jak zdobyć informacje na ten temat. Wysłuchaj ich odpowiedzi i uporządkuj je/podsumuj, mówiąc, że aby poznać innych warto:

z małej szkoły w wielki świat

- obserwować, np. zapytaj: *Co można pomyśleć o osobie, którą widzi się z książką?* Poproś dzieci o udzielenie odpowiedzi na to pytanie (np. może to świadczyć o tym, że ta osoba lubi czytać, że może pisać książki, zbiera je, kolekcjonuje);
- zadawać pytania, np.:
  - *Co ta osoba lubi?*
  - *Czym się ta osoba interesuje?*
  - *W czym ta osoba jest dobra?*

Zapisz przykłady pytań na arkuszu/tablicy (wykorzystasz je w dalszej pracy; w przypadku pracy z dziećmi, które nie czytają, do każdego pytania dołącz symboliczny rysunek (uśmieшек, lupa, ludzik z podniesionymi rękami w geście zwycięstwa). Poproś dzieci, by zadały pytania do następujących odpowiedzi: „Ta osoba lubi czytać”. „Ta osoba interesuje się książkami”.

2. 2. Zaprosz dzieci do zabawy. Wyciągnij dowolny przedmiot z „worka różnorodności” i pokaż go dzieciom. Proś po kolei ochotniczki/ochotników o zadanie pytania i wskazanie osoby, która udzieli na nie odpowiedzi.

Uwaga! Zaczynaj od przedmiotów wzbudzających proste skojarzenia: cukierek, książka, kostka do gry, w dalszej kolejności pokaż przedmioty wymagające większego namysłu i budzące różne skojarzenia, np.: but (spacerowanie, bieganie, gra w piłkę, wędrówka, skakanie – ważne jest podkreślenie różnorodności), marchewka (warzywa, karmienie chomika lub konia, praca w ogródku, pomaganie mamie w gotowaniu, sok marchewkowy), ziemniak (frytki, placki ziemniaczane, chipsy, ludki z ziemniaków, pomoc w zbieraniu lub sadzeniu ziemniaków, pieczenie ziemniaków w ognisku, robienie pieczętek – za każdym razem podkreślaj różnorodność). Inne możliwości: kubek, klej, cyrkiel, lupa, zdjęcie, znaczek, globus, kwiatek, widokówka, maskotka, pędzel, skakanka, śrubokręt, pompka rowerowa.

2. 3. Na zakończenie poproś, żeby dzieci opowiedziały, czym się zajmowały, czego się dowiedziały i jak mogą wykorzystać swoją wiedzę. Zapytaj, kto, kiedy i gdzie posługuje się pytaniami (np. dziennikarze w wywiadach prasowych, telewizyjnych).
3. Podsumuj dotychczasową pracę, mówiąc dzieciom: *Umiecie zadawać takie pytania, jakie zadają dziennikarze w prawdziwych wywiadach w gazetach lub programach telewizyjnych. Umiecie też narysować portret osoby. Możemy wykorzystać te umiejętności w praktyce. Proponuję, żebyście przeprowadzili wywiady ze swoimi koleżankami i kolegami, narysowali swoje portrety, tworząc portret całej grupy, i zorganizowali wystawę. Zapytaj dzieci, co myślą o takiej propozycji projektu, zachęć ich do niej.*
4. Zapowiedz dzieciom: *Dzięki naszemu projektowi będziemy odkrywać różnorodność ludzi. Zrobimy wywiady z koleżankami i kolegami. Wykonamy portrety. Zorganizujemy wystawę. Zapisz na plakacie (dużym arkuszu) tytuł projektu, jego cele i etapy; umieść plakat tak, by był widoczny w trakcie realizacji całego projektu (por. przykład w ramce).*

Projekt pt. PORTRETY

CEL: Poznamy się nawzajem.

- ETAPY:
1. Przeprowadzimy wywiady z koleżankami i kolegami.
  2. Narysujemy portrety.
  3. Zorganizujemy wystawę.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.**Działania:** zebranie informacji do sporządzenia opisu koleżanki/kolegi i wykonania portretu grupy.**Pomoce:** opis, charakterystyka postaci literackich (np.: Pana Kleksa lub innych bohaterów/bohatek książek dla dzieci), wycinki zdjęć z gazet, które pasują do zilustrowania prezentowanej charakterystyki postaci, kartki A4, duże arkusze papieru, klej.

A2 Przygotowujemy się do wykonania portretów

Kolejne kroki:

1. Powiedz, że dziś będziecie się przygotowywać do wykonania portretów koleżanek i kolegów.
2. Na wstępie tej pracy ustal z dziećmi dwa/trzy kryteria oceny portretów, np.:
  - Portret jest wyraźny, barwny, jest wykonany określoną techniką (np. kredkami, farbami plakatowymi, w formie wydzieranki) albo techniką mieszaną.
  - Można rozpoznać, kto jest na portrecie: zawiera on cechy charakterystyczne danej postaci – cechy wyglądu, zainteresowania, umiejętności, inne cechy osobiste (co najmniej 3).
  - Portret jest starannie wykonany.
 Jeśli dzieci wymyślą inne kryteria, uwzględnij je. Zapiszcie je wyraźnie i umieśćcie w widocznym miejscu sali. Powiedz, że po wykonaniu portretów będziecie się im przyglądać i oceniać je, biorąc pod uwagę te zapisy.
3. Przypomnij dzieciom, że aby portrety trafnie oddawały cechy portretowanych osób, trzeba zdobyć o tych osobach jak najwięcej informacji. Zaproponuj im trzy poniżej opisane zabawy, które umożliwią im zebranie niezbędnego materiału.
4. Zaprosz dzieci do zabawy „Gromadzimy wyrazy”.
  4. 1. Przygotuj tyle kartek, ile jest w grupie 4-osobowych zespołów. Na każdej kartce umieść inny nagłówek, np.: *oczy, kształt twarzy, włosy, usta, tułów*. Grupy losują kartki. Ich zadaniem jest wysłuchanie opisu postaci, wybranie informacji odnoszących się do wyglądu danej części jej ciała i opracowanie zbioru wyrazów potrzebnych do jego opisu.
  4. 2. Wolno czytaj przygotowany opis postaci. Grupa, która usłyszy informacje dotyczące wyglądu części ciała zapisanej w nagłówku umieszczonym na jej karcie, szybko podnosi ręce. Dzieci zapisują to, co usłyszały. Kto nie umie, ten rysuje.
  4. 3. Wspólnie odczytajcie zapiski, mogą być one następujące: *kolor oczu: niebieskie, modre..., kształt twarzy: owalna, okrągła..., kształt ust: wąskie, uśmiechnięte, w podkówkę...* itp.
  4. 4. Daj zespołom czas na dopisanie jeszcze innych swoich propozycji.
  4. 5. Naklejcie wspólnie kartki na dużym arkuszu papieru.
5. Zaproponuj zabawę: „Chcę o tobie wiedzieć jak najwięcej”.
  5. 1. Jeśli to możliwe, poproś dzieci, by usiadły w kręgu, np. na dywanie. Poproś je o wysłuchanie kolejnych fragmentów charakterystyki wybranej postaci literackiej, ilustrowanie ich pantomimą i wycinkami z gazet.
  5. 2. Przeczytaj charakterystykę wybranej postaci literackiej, dzieląc ją na fragmenty. Po każdym fragmencie proś ochotniczki/ochotników o:
    - pokazanie za pomocą pantomimy, czego dowiedziały/dowiedzieli się o prezentowanej postaci (np.: dzieci pokazują łowienie ryb, liczenie piegów itp.),
    - wybór gazetowej ilustracji pasującej do opisu i przyklejenie jej w dowolnym miejscu na dużym arkuszu (na tym, na którym naklejone zostały kartki z zebraniem słownictwem); naklejać mogą te dzieci, które nie mają odwagi pokazywać pantomimicznie.

z małej szkoły w wielki świat

6. Utwórz „pary badawcze”. Poinformuj dzieci, że od tej chwili będą gromadziły różne informacje o sobie nawzajem. Zaproponuj dobór osób w parach według przygotowanych losów.
7. Poproś, by dzieci przypomniały sobie pytania, które pomagają poznać jakąś osobę. Wykorzystaj arkusz z pytaniami z ćwiczenia „Worek różnorodności”, dopisz więcej pytań według propozycji dzieci, np.:
  - *Jak wygląda ta osoba?*
  - *Co lubi robić?*
  - *Czym się interesuje?*
  - *Co sprawia jej największą przyjemność?*
  - *W czym jest naprawdę dobra?*

Uwaga! Kierując rozmową dzieci, zadbaj o to, żeby wszystkie miały możliwość zabierania głosu, akceptowania lub odrzucania propozycji.
8. Podsumuj, przypominając dzieciom wypracowane już plansze: kolaż z zebranych słownictwem do opisu osoby, planszę z pytaniami do wywiadu. Poproś dzieci, żeby przypomniały sobie, przy której z nich dobrze im się pracowało, i żeby usiadły lub ustawiły się blisko tej planszy. Poproś kilka osób o uzasadnienie wyboru. Porozmawiaj z dziećmi o tym:
  - *Co za nami?* Odnieś się do wypracowanych przez dzieci plansz. Pokaż, jak dużo pracy już mają za sobą, że są przygotowane do dalszych etapów projektu.
  - *Co przed nami?* Powiedz dzieciom, że na następnych spotkaniach dowiedzą się jak najwięcej o swojej koleżance/koleździe z pary badawczej, opisz ją/jego, narysuj, zbiorą różne „dowody” jej/jego zainteresowań, talentów, hobby. Zadaniem każdego dziecka będzie zebranie informacji o partnerce/partnerze z pary, wykonanie portretu-kolażu tej osoby (podobnego jak ten, który dzieci sporządziły wspólnie) oraz przekazanie jej informacji o sobie, aby i ona mogła wykonać kolaż.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: sporządzanie listy pytań do wywiadu, zaplanowanie karty projektowej.

Pomoce: lista pytań opracowana w zabawie „Worek różnorodności”, duży arkusz papieru, mazak.

A3 Dobre pytania
– dobre odpowiedzi

Kolejne kroki:

1. Powiedz, że ludzie często opowiadają jedni o drugich, często przekazują wieści zasłyszane od osób, które lubią plotkować. Nie zawsze są to informacje prawdziwe. Najlepiej zbierać informacje bezpośrednio od osoby, która nas interesuje. Powiedz, że celem tego etapu pracy jest przygotowanie się do przeprowadzenia wywiadów.
2. Zachęć dzieci do uzupełnienia listy pytań. Zapytaj je o informacje, które warto zdobyć, przeprowadzając z kimś wywiad. Zanotuj ich propozycje, tworząc listę:
  - *imię i nazwisko,*
  - *rodzeństwo,*
  - *wygląd/rysopis,*
  - *co lubi robić?*
  - *czym się interesuje?*
  - *co sprawia jej/mu największą przyjemność?*
  - *w czym jest naprawdę dobra/dobry?*
  - *czego nie lubi?*

Uwaga! Powyższa lista jest tylko przykładem – to dzieci ustalają jej treść. Na podstawie listy sporządzona zostanie karta wywiadu, którą dostanie każde dziecko. Nawiąż współpracę z nauczycielem informatyki. Dzieci z klas starszych mogą zrobić kartę dla dzieci z klas I–III. Dobrze byłoby, gdyby przy pytaniach wstawiły rysunki – symbole (*cliparty*).

3. Zaplanuj razem z dziećmi: „Kto, co, kiedy i jak?”. Przygotuj na dużym arkuszu papieru wspólną kartę projektową, tabelę planowania (por. przykład niżej). Wpisz imiona współpracujących par, zadania, terminy ich wykonania, ewentualnie to, co będzie potrzebne do ich realizacji. Posłuż się uproszczonymi rysunkami, dzieciom będzie łatwiej zapamiętać, odkodować znaczenie zapisu.

Pary dzieci (wypisujemy imiona współpracujących w parach dzieci)	Zadania (ustalamy je wspólnie)	Termin	Czego potrzebujemy?
	Przeprowadzenie wywiadów	Środa rano	Magnetofon, dyktafon, aparat fotograficzny, kartka papieru, ołówek
Zosia i Adam	Wykonanie portretu	Środa po południu	Papier, farby, klej, zdjęcia
Jola i Basia Artur i Olga Krystian i Asia itd.	Zebranie ilustracji dotyczących talentów, zainteresowań, tego, co dzieci robią, lubią. Wybieramy przykłady innych osób, które też robią, lubią to, co portretowana/y koleżanka/kolega	Do poniedziałku	Różne rzeczy, które ilustrują zainteresowania, talenty koleżanki/kolegi (ilustrowane tygodniki, kamyki, kostki do gry, płyta CD, kawałek skakan-ki, odcisk łapy psa, nuty itp.); zdjęcia tych osób, rysunki lub związane z nimi ilustracje
	Wykonanie kolaży, czyli pełnych portretów	Wtorek	Kolorowy brystol, portrety koleżanek/kolegów, papier do wykonania ramek, pisaki, białe kartki na podpisy i opisy, klej, nożyczki, wybrane materiały ilustracyjne

4. Podsumuj, zachęcając dzieci do odpowiedzi na pytanie: *Do czego przyda się nam plan, który zrobiliśmy?*
5. Jeśli masz kalendarz wiszący na ścianie, to wyraźnie zaznacz na nim ustalone terminy. Powiedz dzieciom, że każde z nich otrzyma kartę z ustalonymi przez nie pytaniami (karta wywiadu). Dzięki niej zbiorą pełne informacje o koleżance/koledze z pary i z łatwością wykonają kolaże, które zaprezentują na wystawie. Zaprosz dzieci na następne spotkanie. Zapowiedz, że nauczą się na nim przeprowadzać wywiad.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: przeprowadzenie wywiadu.

Pomoce: karty z pytaniami do wywiadu.

A4 Wywiad z gwiazdą

Kolejne kroki:

1. Powiedz dzieciom, że dzisiejsze spotkanie będzie służyło ćwiczeniu umiejętności przeprowadzania wywiadu. Wyjaśnij, że wywiad nie jest zwykłą rozmową. Spytaj dzieci, czy widziały jakiś wywiad w telewizji. Poproś, by przypomniwały go sobie i zastanowiły się nad tym, czym różnił się on od rozmowy.
2. Zachęć dzieci do ćwiczenia „Wywiad z gwiazdą”.
  - 2.1. Na wstępie omów z dziećmi zasady prowadzenia wywiadu, np. uważnie słuchamy się wzajemnie, zapisujemy albo rysujemy to, czego się dowiedzieliśmy, staramy się znaleźć odpowiedzi na wszystkie pytania.
  - 2.2. Daj dzieciom przykład prowadzenia wywiadu. Zaaranżuj miejsce wywiadu (ustaw dwa krzesła przy stoliku). Zaproś do niego ochotniczkę/ochotnika i przeprowadź z nią/nim krótki wywiad. Następnie poproś chętną parę dzieci do zaprezentowania prowadzonego przez siebie wywiadu. Pomagaj, podpowiadaj, pokazuj, jak robić notatki.
  - 2.3. Poproś, aby dzieci w parach przeprowadziły wywiady ze sobą nawzajem. Określ czas wywiadu. Zapewnij warunki sprzyjające rozmowie: niekrępujące miejsce, w którym dzieci nie będą sobie wzajemnie przeszkadzały. Kontroluj czas, dbaj o to, żeby dzieci nie rezygnowały zbyt szybko z rozmowy, zachęcaj do sprawdzania, czy dowiedziały się tego, co, ich zdaniem, jest najważniejsze.
  - 2.4. Po zakończeniu wywiadów zachęć, aby każde dziecko powiedziało, czego się dowiedziało o koleżance/koledze. Zadawaj pytania pomocnicze, np.:
    - *W jaki sposób można jeszcze podkreślić kolor oczu?*
    - *Jakie przedmioty, ilustracje mogą opowiedzieć o zainteresowaniach twojej koleżanki/twojego kolegi, tak żeby inni dowiedzieli się o niej/nim tego, co ty już wiesz?*
    - *Jaka rzecz najlepiej charakteryzuje twoją koleżankę/twojego kolegę?*
    - *Co sprawi jej/jemu największą przyjemność, gdy popatrzy na swój portret?*
3. Powiedz dzieciom, że dzięki wywiadom są gotowe do kolejnego etapu pracy projektowej, tj. do wykonywania portretów i sporządzania kolaży.

Działania

Czas: 2 godz.**Działania:** narysowanie portretów, wykonanie kolaży.**Pomoce:** kredki pastelowe, kolorowe kartki do wydzieranki, pisaki i kredki, czarne lub granatowe kartki z bloku A3 dla każdego dziecka, kolorowe tygodniki, różne przedmioty, które można przykleić do kolażu, kolorowe arkusze brystolu dla każdego dziecka, paski kolorowego brystolu lub falistej tektury na ramy obrazów, wycięte z papieru gwiazdki, księżycy, chmurki, klej.A5 Portrety
w pięknych ramach**Kolejne kroki:**

1. Powiedz dzieciom, że teraz będą wykorzystywać to, czego dowiedziały się o koleżankach/kolegach, i przygotują ich portrety. Mają one możliwie wiernie oddawać ich cechy wyglądu, zainteresowania i inne cechy osobiste.

2. Zapowiedz ćwiczenie „Portret rysowany, malowany”. Poproś dzieci o narysowanie portretów osób, z którymi przeprowadzały wywiad.

Uwaga! Rysowanie portretów najlepiej jest zacząć tuż po przeprowadzeniu wywiadów. Dzieci powinny zdecydować, w jaki sposób przedstawią swoje koleżanki, swoich kolegów. Pamiętaj też o przyjętych przez dzieci kryteriach, w tym o technice wykonania prac (np. farby, kredki pastelowe, wydzieranka, pisaki i kredki).

3. Przejdź do pracy nad kolażami. Poproś dzieci, aby nakleiły portret na kolorowy brystol i stworzyły wokół niego kolaż dopełniający portret (doklejenie charakterystycznych przedmiotów, zdjęć, ilustracji, krótkich napisów i opisów). Zostaw dzieciom całkowitą dowolność.

Uwaga! W zależności od charakteru zainteresowań dzieci, zorganizuj warunki do poszukiwania „materiałów ilustracyjnych”, np. może się okazać, że konieczna jest wyprawa w teren, żeby zebrać patyczki, liście i kwiatki do suszenia, płaskie kamyczki.

4. Zachęć dzieci do podsumowania i oceny prac. Poproś, aby przyjrzały się im okiem znawców i weszły w rolę mecenasów sztuki. Odwołaj się do kryteriów opracowanych wspólnie na początku projektu. Powiedz dzieciom, że zastosujecie ocenę koleżeńską. Dzieci spotkają się w grupkach, po dwie pary, i wspólnie obejrzą cztery portrety. Jedna para opowie drugiej parze, jak odbiera poszczególne portrety, i zastosuje wobec nich punktację „ikonkową”, tzn. para oceniająca przyczepia obok obu portretów:

- gwiazdkę, gdy kryterium jest spełnione,
- księżyc, gdy kryterium jest częściowo spełnione,
- chmurkę, gdy kryterium nie jest spełnione.

Uznanie kryterium za niespełnione musi być uzasadnione. W ten sposób każdy z portretów otrzyma trzy ikonki – każdą do jednego kryterium.

Uwaga! Może się zdarzyć, że dzieci będą chciały poprawić swoje portrety, Pozwól im na to. Jest to świetne ćwiczenie uzmysławiające proces uczenia się i stwarzające możliwość doskonalenia własnego działania.

5. Po zakończeniu prac daj dzieciom jeszcze 6 minut na rozmowę w parach. Niech usiądą przy swoich portretach i pooglądają swoje dzieła. Zachęć je do rozmowy, mówiąc np.: *A teraz macie tylko dla siebie 6 najbardziej tajemniczych i wspaniałych minut. Siedzicie przy swoich portretach. Są wspaniałe, interesująco opowiadają o tym, co można odkryć w drugim człowieku. Każde z was było odkrywczą swojej koleżanki, swojego kolegi. Każde z was opowiadało o sobie, dzieliło się swoimi talentami, pasjami, mądrościami. Te 6 minut spędzicie razem, ze sobą i waszymi portretami. Niech każda para znajdzie dla siebie dobre miejsce i rozmawia bardzo cicho, tak aby nikt inny tej rozmowy nie słyszał. To, o czym będziecie rozmawiać, będzie waszym sekretem.*

z małej szkoły w wielki świat

6. Po zakończeniu rozmów wywieście kolaże na ścianach klasy.
7. Odnieś się do zapisów z tabeli planowania. Sprawdźcie, czy wszystko zostało zrobione zgodnie z planem.
Uwaga! Bardzo ważne jest, żeby dzieci poczuły się zadowolone z tego, co zrobiły, żeby miały możliwość opowiedzenia, co im się najbardziej udało, co odkryły i w jaki sposób chciałyby opowiedzieć o sobie innym osobom.
8. Zachęć dzieci do zrobienia wspólnej wystawy i zaprezentowania jej innym osobom. Zapytaj wstępnie:
  - Czy warto opowiedzieć o sobie innym ludziom?
  - Czego będą się oni mogli o nas dowiedzieć?
  - W jaki sposób możemy zaprosić kogoś na wystawę?
  - Gdzie ją najlepiej zrobić?
  - Kogo powinniśmy zaprosić?
9. Umów się, że na następnym spotkaniu porozmawiacie o wernisażu, czyli uroczym otwieraniu wystawy.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: opracowanie planu organizacji wystawy.

Pomoce: odtwarzacz CD, nagranie spokojnej, zachęcającej do powolnego działania muzyki, duże arkusze papieru, mazaki.

A6 Bez planu ani rusz

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci i powiedz, że teraz, gdy już mamy piękne portrety, warto pokazać je innym. Dlatego przypomnij, że przygotowują wystawę.
2. Przeprowadź ćwiczenie „Zapraszam na wystawę”: zaproponuj dzieciom spacer przy muzyce. Powiedz: *Zapraszam na wystawę słynnych portrecistów. Na ścianach wiszą obrazy w pięknych ramach. Możecie spokojnie przyglądać się słynnym dziełom, wolno przechodząc od jednego do drugiego, przyglądając się im, ich szczegółom, technice wykonania, wybierając ulubione.* Włącz muzykę i pozwól dzieciom obejrzeć ich prace jeszcze raz.
3. Porozmawiaj z dziećmi o tym, co wiedzą o wystawach. Zapytaj, kto i gdzie je urządza, jak się zachowują ludzie zwiedzający wystawy, po co chodzą oni na wystawy.
4. Zachęć dzieci do zastanowienia się nad tym, dlaczego/po co robią one wernisaż swoich prac. Odpowiedzi (np. „żeby inni się o nas dowiedzieli”, „żeby pokazać naszą pracę”, „żeby inni cieszyli się pięknem prac”) mogą być zapisane na paskach szarego papieru, w formie tzw. „paska telewizyjnego” (pasek z najnowszymi informacjami, który często pojawia się na dole ekranu). Zapiszcie wszystkie odpowiedzi i zawieście je pod kolażami.
5. Przejdź do ćwiczenia „Planowanie wystawy”. Zapisz plan działań w formie rysunków lub pojedynczych wyrazów. Omów z dziećmi kwestie związane z planowaniem i organizacją wystawy. Zapytaj dzieci:
  - Gdzie jest najlepsze miejsce w szkole na wernisaż?
  - Jak pokażemy całą naszą pracę w projekcie?
  - Kto podpisze portrety? (każdy może podpisać swój)
  - Kogo zaprosimy?
 Zapisuj propozycje zgłaszane przez dzieci.

6. Porozmawiaj z dziećmi o tym, co trzeba zrobić, aby zawiadomić wszystkich o wystawie. Zbierz odpowiedzi (np.: przygotować zaproszenia imienne, reklamy, plakaty informujące o wydarzeniu). Zapytaj także, kto może im pomóc w przygotowaniu materiałów informacyjnych.

Uwaga! Zasugeruj dzieciom nawiązanie współpracy ze starszymi klasami (wyznaczone dzieci mogą iść do nauczycielek/nauczycieli oraz uczennic i uczniów kl. IV–VI, przedstawić projekt i poprosić o współpracę przy przygotowaniu zaproszeń. Warto, aby dzieci robiły je wspólnie ze starszymi koleżankami i kolegami, nawet gdy będą tylko obserwowały ich pracę).

7. Poproś dzieci o zastanowienie się nad przydziałem kolejnych zadań:
- *Kto wpisze w zaproszeniach imiona i nazwiska zaproszonych osób?*
  - *Kto dostarczy zaproszenia do ich adresatów?*
  - *Kto przyniesie kronikę szkoły?*
  - *Co będziemy robić w czasie wystawy, gdy przyjdą goście? (oprowadzanie, opowiadanie o portretach, o pracach przygotowawczych).*

Wypełnijcie wspólnie tabelę przydziału zadań (por. tabela poniżej).

Kto?	Co?	Kiedy?
Ania, Kacper	Zaproszą do współpracy dzieci z klas IV–VI.	Wtorek/informatyka
Bartek, Marcin, Łukasz, Ela, Zosia	Wypełnią zaproszenia.	Środa
Tomek, Lusia, Wioletka, Basia	Dostarczą zaproszenia.	Czwartek
Wszyscy	Wykonają karty z podpisami.	Piątek
Leszek, Monika, Natalka, Szymon, Marek, Pani	Wywieszą portrety	Piątek
Mariola, Kasia	Przyniosą kronikę z sekretariatu szkoły.	Piątek
	WERNISAŻ	PONIEDZIAŁEK

8. Podsumuj, prosząc dzieci, by przypomniały sobie po kolei, co dotychczas robiły. Pomóż im przypomnieć sobie wszystko od pierwszego spotkania.
9. Zachęć dzieci do zastanowienia się nad tym, czego dowiedziały, nauczyły się, pracując nad projektem. Poproś je o dokończenie zdań:
- *Dowiedziałam/em się, że...*
  - *Nauczyłam/em się...*

Podaj przykład: *Dowiedziałam/em się, że trzeba uważnie słuchać opisu, aby narysować zgodny z nim portret osoby.* Wskaż jedno dziecko i poproś o rozpoczęcie rundki (wskazane dziecko może powiedzieć np.: *Nauczyłam/em się przeprowadzać wywiad,* kolejne: *Dowiedziałam/em się, że portrety mogą być wykonane różnymi technikami*). Zachęć wszystkie dzieci do wypowiedzi. W razie potrzeby, pomagaj.

Prezentacja

Czas: 3 godz.

Działania: pokazanie prac dzieci zainteresowanym osobom.

Pomoce: aparat fotograficzny, księga wpisów lub kronika klasy/szkoły.

A7 Wernisaż, czyli uroczyste spotkanie znajomych

Kolejne kroki:

1. Umieść w widocznym miejscu kartę z tytułem i celem projektu.
2. Zachęć dzieci, aby witały wchodzących i oprowadzały ich po wystawie. Rozmawiaj z przybyłymi, wskazuj na zaangażowanie i pracę dzieci.
3. Zachęcaj gości do robienia wpisów do kroniki lub księgi wpisów.
4. Rób zdjęcia w czasie wernisażu. Można będzie rozesłać je rodzicom dzieci, wybrane z nich wkleić do kroniki lub powiesić w klasie dla upamiętnienia wystawy. Można będzie także rozdać je dzieciom na pamiątkę realizacji projektu.

Refleksja

Czas: 1 godz.

Działania: przeprowadzenie ewaluacji końcowej projektu.

Pomoce: kartki, kredki, wycięte papieru kółeczka w kolorze świateł drogowych.

A8 Podsumowanie projektu: co nam się udało, a o czym zapomnieliśmy?

Kolejne kroki:

1. Przeprowadź z dziećmi rozmowę (forma ewaluacji końcowej) na temat:
  - ich satysfakcji z realizacji projektu. Poproś dzieci, by:
    - odpowiedziały sobie na pytanie, ile radości dała im wykonana praca,
    - zrobiły – adekwatnie do stopnia swego zadowolenia – rysunek głowy z uśmiechem (każde dziecko rysuje indywidualnie; rysunek ten może być wklejony przez dzieci do zeszytu);
  - trudności napotkanych przez nie w trakcie realizacji projektu i sposobów ich uniknięcia w przyszłości.
2. Odnieś się do wszystkich działań w projekcie i zastosuj samoocenę na poziomie indywidualnym po to, by zobaczyć samoocenę grupy. Poproś dzieci, aby przyczepiły kółeczka w kolorze świateł drogowych w odpowiednim miejscu narysowanej na tablicy lub arkuszu papieru tabeli:

	Dużo się nauczyłam/em i czułam/em się świetnie (zielone kółeczko)	Nie zawsze wiedziałam/em, jak to zrobić i czułam/em się niepewnie (żółte kółeczko)	Nie wiedziałam/em, na czym polega zadanie i źle się czułam/em (czerwone kółeczko)
Gdy przygotowywałam/em się do wywiadu,...			
Gdy robiłam/em wywiady,...			
Gdy malowałam/em portrety,...			
Gdy planowaliśmy wystawę,...			
Gdy pokazywałam/em gościom wernisaż,...			
Liczba kółeczek			

- Podlicz wspólnie z dziećmi liczbę kolorowych kółeczek dla całej grupy. Przeanalizujcie ten wynik. Jeśli w którymś z obszarów było dużo czerwonych kółeczek, zastanów się z dziećmi, dlaczego tak się stało i co zrobić, by uniknąć takiej sytuacji w przyszłości.
- Podziękujcie sobie serdecznie za piękną, twórczą pracę, która sprawiła, że lepiej się poznaliście i na nowo odkryliście. Podziękowaniem dla wszystkich może być zaśpiewanie ulubionej piosenki.

Załącznik 1. Dodatkowe propozycje starterów

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z malej szkoły w wielki świat

Wariant 1. „Lusterko”

- A. Rozdaj dzieciom lusterka i poproś, żeby przez chwilę:
- poprzeglądały się w nich,
  - uśmiechnęły się do swego odbicia w lustrze,
  - przyjrzały się oczom, kolorowi włosów, uszom, ustom.
- B. Kiedy uznasz, że dzieci mogą spokojnie patrzeć w swoje lusterka, poproś, żeby opowiedziały o sobie:
- *Na co zwracają uwagę, co widzą w pierwszej kolejności?*
  - *Jaki mają kolor oczu, włosów, jaki kształt brwi, nosa, brody? Może ktoś ma dziurkę w brodzie?*
  - *Jak wyglądają, kiedy marszczą czoło, nadymają policzki?*
  - *Jaki mają uśmiech?*
- C. Poprowadź swobodną rozmowę, stawiając dzieciom pytania, prosząc o precyzowanie odpowiedzi.

Wariant 2. „Co lubią Tygrysy?”

- A. Przeczytaj fragment „Chatki Puchatka” dotyczący tego, co lubią Tygrysy.
- B. Porozmawiaj z dziećmi, zadając im następujące pytania:
- *Czym kierowali się bohaterowie, charakteryzując Tygrysa?*
  - *Czy te opisy były trafne?*
  - *W jaki sposób zdobywamy wiedzę o innych osobach, dowiadujemy się, co lubią?*
  - *Czy znamy nasze koleżanki/naszych kolegów?*
- C. Zainicjuj krótką zabawę: każdy rysuje na kartce to, co lubi. Zbierz kartki, pomieszaj je i rozdaj dzieciom. Usiądźcie w kręgu, dzieci kolejno pokazują kartkę z rysunkiem i zgadują, kto był jego autorką/autorem.

WYBIERAMY PRZEDSTAWICIELI SAMORZĄDU UCZNIOWSKIEGO (SU)

B

AUTORKI **Anna Dereń | Lidia Pasich | Ewa Taszarek**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Realizacja projektu przygotowuje dzieci do pełnego uczestnictwa w życiu demokratycznego społeczeństwa. Podstawową cechą tego społeczeństwa jest udział w wyborach do różnego rodzaju ciał samorządowych. Zazwyczaj dzieci z klas I-III nie uczestniczą w życiu szkolnych struktur samorządowych i dopiero po przejściu do klasy IV zaczynają pełnić funkcje w szkolnym samorządzie. Projekt, w ramach którego dzieci opracują i przeprowadzą wybory swoich kandydatów do rady SU, umożliwi im naukę podejmowania decyzji, ponoszenia odpowiedzialności i współdziałania na rzecz wspólnego dobra.

Dzieci będą pracowały w grupach, przeprowadzą badania, wywiady, zrobią notatki, poproszą starsze koleżanki/starszych kolegów lub dorosłych o współpracę. Poznają swoją szkołę jako zorganizowaną społeczność, w której obowiązują określone prawa, a jej członkowie pełnią różne role. Dowiedzą się, w jaki sposób działa społeczność szkolna, skąd biorą się prawa, jak podejmowane są decyzje. Rozmowy z koleżankami i kolegami ze starszych klas, nauczycielkami i nauczycielami, dyrekcją szkoły oraz rodzicami pomogą im w przygotowaniu własnej kampanii wyborczej. Dzieci będą odpowiedzialne za realizację zadań, za sposób podjęcia pracy w SU, a ich aktywność rzeczywiście będzie służyć rozwijaniu samorządności uczniowskiej i świadomości, że mają te same prawa, co starsze koleżanki i starsi koledzy, i że podobnie dzieje się w świecie dorosłych.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Zaangażujemy się w działania na rzecz wspólnego dobra.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Poznamy prawa dzieci i dorosłych.
- Poznamy uprawnienia i działalność SU.
- Poznamy własne potrzeby oraz potrzeby szkolnych koleżanek i kolegów.
- Zaplanujemy i przeprowadzimy kampanię do SU.

PRODUKT KOŃCOWY PROJEKTU

- Kampania wyborcza do SU.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności szkolnej.

- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH:

• Wybrane zadania szkoły:

5. Poszanowanie godności dziecka; zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej.
8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

• Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

1. Korzysta z informacji:
  - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji,
  - b. czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci na I etapie edukacyjnym i wyciąga z nich wnioski,
  - c. wyszukuje w tekście potrzebne informacje.
3. Tworzy wypowiedzi:
  - a. w formie ustnej i pisemnej: kilkudzaniową wypowiedź (...), zaproszenie,
  - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,
  - c. uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych.

Edukacja społeczna. Uczeń:

5. Zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), respektuje je; uczestniczy w szkolnych wydarzeniach.

UWAGI

- Wskazane jest, aby projekt był realizowany w czasie:
  - wyborów do samorządu terytorialnego lub innych akcji wyborczych (w Polsce lub w innych krajach),
  - przygotowania szkolnej kampanii wyborczej do SU.
- Przed przystąpieniem do realizacji projektu sprawdź koniecznie, czy regulamin SU w twojej szkole przewiduje udział przedstawicieli z klas I–III w jego władzach, czy wcześniej opracowane procedury wyborcze pozwalają na przystąpienie do wyborów wszystkich uczennic i uczniów szkoły. Jeżeli regulamin nie uwzględnia kandydowania dzieci z klas I–III do władz SU, wspólnie z dziećmi należy wystąpić z postulatem wprowadzenia poprawek do regulaminu. Należy napisać petycję, doprowadzić do jej podpisania przez wszystkich zainteresowanych, złożyć petycję u dyrektorki/dyrektora szkoły, spotkać się w tej sprawie z przedstawicielami rady rodziców oraz ustępujących władz SU.
- Należy sprawdzić zasady wyboru przedstawicieli klasowych do SU w twojej szkole. Najlepszym rozwiązaniem jest system mandatowy, tj. każda klasa ma zapewniony udział 1 lub 2 przedstawicieli. Wówczas głosujemy na listy kandydatów i dzieci mogą głosować też na osoby z innych klas. Zgodnie z procedurą kandydaci klasowi i tak mają zapewnione miejsce w strukturach SU. Ponieważ wybory zazwyczaj przeprowadzają dzieci z klas starszych, zasady działania powinny być ustalone z nimi. Dlatego zaplanuj spotkanie z przedstawicielem ustępującego SU lub zaproponuj spotkanie z Komisją ds. organizacji wyborów (por. projekt *Wybieramy przedstawicieli samorządu uczniowskiego dla klas IV–VI*), aby dowiedzieć się, jak działa ordynacja wyborcza i czy młodsze dzieci mogą mieć swoich przedstawicieli w SU. Jeśli nie, to spotkanie będzie okazją do zgłoszenia takiego postulatu.
- Po zakończonych wyborach, twoje uczennice i twoi uczniowie od czasu do czasu będą się spotykali w grupie samorządowej, którą opiekuje się inna nauczycielka/inny nauczyciel. Przemyśl, w jaki sposób „przekażesz swoje dzieci” opiekunowi SU.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	B1. Starter: Pierwsze posiedzenie: rozmowy w kręgu Dzieci uczestniczą we wspólnej „naradzie”, której celem jest podjęcie decyzji, czy chciałyby coś zmienić w klasie, szkole. Dzieci dyskutują, w jaki sposób można będzie wprowadzić te zmiany.	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	B2. Kto rządzi w szkole? – planujemy wyprawę badawczą (dziennikarską) Dzieci przygotowują się do przeprowadzenia wywiadów (zdobywają dzięki nim wiedzę o tym, kto i w jaki sposób rządzi w szkole), opracowują listę pytań, ustalają terminy wywiadów.	1 godz.	od: ..... do: .....
Działania	B3. Dziennikarki i dziennikarze w akcji – zbieramy informacje Dzieci zbierają informacje o tym, kto i o czym decyduje w szkole, przeprowadzają wywiady z dorosłymi oraz uczennicami i uczniami, przedstawiają grupowe raporty ze swoich działań.	2 godz.	od: ..... do: .....
	B4. Tajemnicza przesyłka – analizujemy regulaminy i dokumenty Dzieci poznają obowiązujące w szkole reguły, prawa i obowiązki, analizują teksty (regulaminy, statut szkoły) pod kątem zapisów dotyczących dzieci.	2 godz.	od: ..... do: .....
	B5. Jak to się robi? – poznajemy procedury wyborcze Dzieci rozmawiają o organizacji wyborów do władz SU, poznają procedurę wyborczą, wskazują krok po kroku działania, które towarzyszą kampanii.	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	B6. Tajny plan – budujemy klasową kampanię wyborczą Dzieci planują kolejne etapy kampanii wyborczej, uwzględniając podział zadań i sposób wyboru przedstawicieli do SU.	2 godz.	od: ..... do: .....
	B7. Nasz człowiek w SU – ustalamy cechy kandydatki/kandydata Dzieci określają cechy i umiejętności osoby, która działa w SU w ich imieniu.	1 godz.	od: ..... do: .....
Działania	B8. Do dzieła! – realizujemy kampanię Dzieci realizują kampanię wyborczą do SU zgodnie z zasadami przyjętymi i współtworzonymi przez całą społeczność uczniowską.	2 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	B9. Bierzemy udział w wyborach Dzieci przypominają sobie zasady głosowania oraz kryteria „dobrego kandydata” do SU, uczestniczą w wyborach.	1 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	B10. Zamykamy kampanię, czyli o tym, czego się nauczyliśmy Dzieci dokonują oceny realizacji projektu, odnosząc się do kryteriów przyjętych na etapie planowania.	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: przeprowadzenie rozmowy w grupie oraz podjęcie zespołowej decyzji.

Pomoce: szary papier lub papier typu *flipchart*, mazaki lub tablica, kreda.

B1

Starter:

Pierwsze posiedzenie:

– rozmowy w kręgu

z małej szkoły w wielki świat

Kolejne kroki:

1. Poproś, aby dzieci usiadły w kręgu. Wyjaśnij im, jakie znaczenie ma krąg: nikt nie ma jakiegoś najważniejszego miejsca, wszyscy dobrze się widzą i słyszą, krąg stwarza warunki sprzyjające rozmowie o ważnych sprawach. Poproś, aby dzieci zabierały głos pojedynczo, dzięki temu łatwo będzie słyszeć każdą wypowiedź, jest to także wyraz szacunku dla innych (każda wypowiedź uczestniczki/uczestnika kręgu jest ważna). Zapytaj dzieci, jak się czują na swoich miejscach, czy wydaje im się, że rzeczywiście dobrze będzie się im rozmawiało o ważnych sprawach. Zadbaj, żeby wszystkie dzieci mogły zabrać głos.

2. Wyjaśnij dzieciom, że odbędziecie naradę. Jej celem będzie podjęcie decyzji o tym, czy chciałyby coś zmienić w klasie, szkole, oraz dyskusja dotycząca sposobu, w jaki można będzie wprowadzić te zmiany w życie.

2. 1. Daj dzieciom 30 sekund do namysłu, a następnie poproś, żeby zgłaszały po kolei swoje propozycje zmian w klasie, szkole. Wywołując do odpowiedzi, wykorzystaj piłeczkę albo inny przedmiot nadający się do rzucania. Rzuć pierwsza/y, a potem niech dzieci rzucają do siebie. Ważne, aby każdemu dać możliwość i czas na udzielenie odpowiedzi. Zapisuj pomysły dzieci na dużym arkuszu papieru, w pierwszej kolumnie (Propozycja: co?) tabeli (por. niżej).

2. 2. Po zapisaniu wszystkich propozycji dzieci (Co?), poproś dzieci o ich uzasadnienie (Po co?). Zapisz te uzasadnienia w drugiej kolumnie tabeli.

2. 3. Poproś dzieci, aby zastanowiły się nad tym, czy zapisane pomysły są możliwe do realizacji (jeżeli jakiś pomysł jest nierealny, trzeba go wykreślić).

2. 4. Przejrzyj z dziećmi listę propozycji jeszcze raz i zastanówcie się razem nad sposobem ich realizacji (Jak to zrobić?). Zapisz pomysły dzieci w trzeciej kolumnie tabeli.

Uwaga! Propozycje dzieci mogą stać się ważnym elementem kampanii wyborczej: mogą być uwzględnione w programach wyborczych, a potem w planie pracy SU. Po wyborach ważne będzie kontrolowanie przez grupę realizacji przyjętych zadań.

Propozycja: co?	Po co?	Sposób realizacji: jak to zrobić?
Np.: zawiesimy obrazki	Np.: aby było ładniej	

3. Zachęć dzieci do refleksji nad tym, w jaki sposób podejmuje się decyzje w domu, np.:

- W jaki sposób rodzina wybiera miejsce wyjazdu na wakacje, decyduje o zakupie sprzętu domowego, jedzenia, o tym, co będzie na obiad, co będzie oglądać w TV itp.?
- Kto rządzi w domu i wpływa na różne sprawy?

4. Podsumuj, mówiąc, że w niektórych sytuacjach decyzje wymagają zgody wszystkich domowników (np. zakup psa), a w innych decyzję podejmuje się indywidualnie; czasami decyzję może podjąć dziecko (np. wybór książki do czytania), a czasami należy ona do dorosłych (np. ustalanie godziny powrotu dziecka do domu).
5. Przejdź teraz do rozmowy o szkole. Możesz w niej wykorzystać np. następujące pytania:
  - *Kto podejmuje decyzje w szkole?*
  - *Z jakiego powodu podejmowane są te decyzje?*
  - *Kiedy decyzje są podejmowane?*
  - *Kto rządzi w szkole?*
  - *W jaki sposób ten ktoś rządzi w szkole?*
  - *Skąd wiadomo, kiedy trzeba posprzątać, podlać kwiaty, kupić nową mapę albo komputer, zorganizować bal albo festyn szkolny?*
  - *Czy każda klasa wygląda jednakowo?*
  - *Czy uczennice i uczniowie każdej klasy mają przerwy w tym samym czasie?*
  - *Co robi dyrektorka/dyrektor w swoim gabinecie?*
  - *Czy uczennice i uczniowie o czymś decydują?*
6. Podsumuj spotkanie. Zapytaj dzieci, co robiły, o czym mówiły, co zapamiętały.

Planowanie działań

Czas: 1 godz.

Działania: zaplanowanie i przeprowadzenie wywiadów z innymi osobami w celu zdobycia informacji na temat reguł i zasad obowiązujących w szkole.

Pomoce: szary papier lub papier typu *flipchart*, mazaki, zeszyty 16-kartkowe, ołówki, identyfikatory lub tekturowe „legitymacje prasowe”, aparaty fotograficzne, kopie *Karty wywiadu* (załącznik 1).

B2

Kto rządzi w szkole?
– planujemy
wyprawę badawczą
(dziennikarską)

Kolejne kroki:

1. Powiedz dzieciom, że czeka ich niezwykła wyprawa: staną się dziennikarzami, badaczami, i przeprowadzą wywiady z osobami, które mogą im dostarczyć informacji na kluczowe pytanie: *Kto i w jaki sposób rządzi w szkole?* Zapisz to pytanie na dużym arkuszu papieru i powieś je w widocznym miejscu w klasie.
2. Poproś dzieci, aby określiły, z kim trzeba przeprowadzić rozmowy. Zbierz pojawiające się propozycje i zapisz je na dużym arkuszu papieru lub tablicy, np.:
  - uczennice i uczniowie kl. IV,
  - uczennice i uczniowie kl. V,
  - uczennice i uczniowie kl. VI,
  - panie lub panowie pracujący w sekretariacie szkoły,
  - panie woźne lub panowie woźni,
  - pani dyrektor lub pan dyrektor,
  - władze SU,
  - władze stowarzyszenia prowadzącego szkołę.

Uwaga! Pozwól dzieciom na samodzielne stworzenie tej listy. Nawet jeśli pojawią się na niej osoby, które mało wiedzą o decyzjach podejmowanych w szkole, będzie to dla nich bardzo ważne doświadczenie.

3. Podziel dzieci (np. przez losowanie) na grupy badawcze, które zbiorą informacje od różnych osób. Zapisz imiona dzieci należących do poszczególnych grup. Ustal, z kim dana grupa przeprowadzi wywiad.

4. Ustal wspólnie z dziećmi listę pytań, które zadadzą swoim respondentom, np.:

- O czym decydują?
- Kto o tym zdecydował?, kto im dał te uprawnienia?
- Jak podejmują decyzje?, z kim je konsultują?
- Czym się kierują, podejmując decyzje?
- Za co są odpowiedzialni?
- Co chcą zmienić, wprowadzić w szkole?

Spisz pytania na dużym arkuszu papieru i powieś ten arkusz w sali, obok pytania kluczowego. Poproś dzieci, by przepisały pytania na swoje kartki. Każda grupa powinna nimi swobodnie dysponować: będą one stanowiły plan wywiadów, które zostaną przeprowadzone następnego dnia.

Uwaga! Ważne jest, by dzieci przeprowadziły wywiady samodzielnie.

5. Powiedz dzieciom, że każda dziennikarka/każdy dziennikarz w czasie wywiadu notuje to, co mówi jej/jego rozmówczyni/rozmówca. Dzięki temu łatwiej jest zapamiętać informacje i je uporządkować. Wręcz dzieciom *Kartę wywiadu* (załącznik 1) i wyjaśnij, do czego ona służy.

6. Poproś dzieci, aby przeprowadziły swoje wywiady następnego dnia. Powiedz, że wywiad powinien trwać 15–30 minut. Poproś, by dzieci wcześniej umówiły czas i miejsce wywiadu z konkretnymi osobami (warto ustalić jedną godzinę spotkań ze wszystkimi „badanymi”, np. 8.00 rano). Następnie rozdaj dzieciom dziennikarskie rekvizyty: zeszyt 16-kartkowy, „dyżurny” aparat fotograficzny, ołówki, legitymacje „dziennikarskie” lub identyfikatory uprawniające grupy do składania wizyt i prowadzenia rozmów z różnymi osobami.

7. Powiedz dzieciom, że zadanie będzie wykonane, jeśli (podaj kryteria):

- zadadzą różne pytania (co najmniej 3) i uzyskają na nie odpowiedzi,
- zapiszą propozycje zmian do wprowadzenia w szkole, które im przyszły do głowy w trakcie wywiadu,
- przedstawią samodzielnie wyniki wywiadu całej grupie projektowej.

Omów z dziećmi kryteria. Może dodadzą swoje lub zmodyfikują twoje propozycje. Powiedz, że te ustalenia pozwolą ocenić jakość wywiadów. Zapisz kryteria na arkuszu papieru i zawieś je obok arkusza z pytaniami do rozmówców.

z małej szkoły w wielki świat

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: zebranie informacji o tym, kto i o czym decyduje w szkole.

Pomoce: szary papier lub papier typu *flip-chart*, mazaki, tablica, kreda, wycięte z papieru „uśmiechnięte buziaki”.

B3

Dziennikarki i
dziennikarze w akcji
– zbieramy informacje

Kolejne kroki:

1. Po przeprowadzeniu wywiadów poproś dzieci, by przypomniały, co do tej pory zrobiły. Poinformuj, że celem tego spotkania jest raportowanie. Wyjaśnij, że raportowanie to ważna część zbierania informacji – wtedy je prezentujemy innym i wyciągamy z nich wnioski. Jest to *Złota księga wiedzy*, z której warto nauczyć się korzystać.

2. Grupy przygotowują się do składania raportu. Robią to po kolei i planowo.
  2. 1. Najpierw poproś, żeby dzieci przypomniały sobie, jaki jest układ sal/pomieszczeń szkolnych, w których przeprowadzały wywiady. Narysuj duży (na szarym papierze) plan szkoły, zgodnie ze wskazówkami dzieci (por. przykład poniżej). Wpiszesz tu informacje zebrane przez grupy badawcze.

Panie woźne/ Panowie woźni	Władze SU	Klasa IV (tu wpisujemy informacje uzyskane od dzieci)
Sekretariat		NASZA KLASA
Dyrekcja		Klasa V
		Klasa VI

2. 2. Zaprosz dzieci do raportowania: grupy prezentują odpowiedzi swoich rozmówców, korzystając z informacji zapisanych w czasie wywiadu (załącznik 1. *Karta wywiadu*). Zapisuj te informacje na plakacie.
2. 3. Poproś dzieci, aby w grupach oceniły ustne raporty poprzez odwołanie się do kryteriów. Zastosuj ocenę koleżeńską. Dzieci przyznają grupie odpowiednią liczbę „uśmiechniętych buziaków”, które przyklejają w tym miejscu na plakacie, w którym jest zapisany rozmówca grupy. Jeden „uśmiechnięty buziak” odpowiada spełnieniu jednego kryterium. Każda grupa ocenia koleżeńsko wszystkie raporty, z wyjątkiem swojego. Jeśli twierdzi, że kryterium nie jest spełnione, musi uzasadnić swoją opinię. Czuwaj, aby uzasadnienie było czytelne, dbaj o konstruktywną wymianę argumentów.
2. 4. Podsumuj pracę dzieci poprzez podkreślenie nabytych przez nie umiejętności. Powiedz im, że ludzie, którzy cały czas doskonalą swoje umiejętności, nazywa się profesjonalistami.
3. Po zakończeniu raportowania umieść na nowym arkuszu propozycje zmian w szkole. Może on nosić tytuł *Zmiana jest dobra na wszystko*. W ten sposób uzyskasz zwizualizowaną strukturę całej szkoły wraz z potencjalnymi możliwościami modyfikacji rzeczywistości szkolnej.
4. Odwołaj się do informacji, z jakimi przyszła grupa robiąca wywiad z władzami SU. Grupa ta powinna przynieść wiadomość o trwających lub zapowiedzianych wyborach do władz SU w szkole. Jeśli tak się nie stało, sama/sam poinformuj o tym wydarzeniu. Ta informacja stanie się tematem dalszej części spotkania.
5. Zastanów się wspólnie z dziećmi nad tym, w jaki sposób mogą się włączyć w kampanię wyborczą do SU:
  - Czy dzieci wezmą udział w wyborach?
  - Czy uczennice i uczniowie powinni reprezentować klasy I–III we władzach samorządowych?
 Przedstaw cel projektu: *zaplanowanie kampanii wyborczej i przeprowadzenie wyborów przedstawicieli do władz SU w klasach I–III*. Porozmawiaj o nim z dziećmi, zapisz go na dużym arkuszu papieru i powieś w widocznym miejscu. Będzie wam towarzyszył podczas dalszych spotkań.
6. Podsumuj dotychczasową pracę: poproś, aby dzieci usiadły w kręgu i odpowiedziały na pytania:
  - Czego się nauczyłam/em, dowiedziałam/em?
  - Co było trudne?
  - Co było łatwe?
  - Czego chciał(a)bym się jeszcze dowiedzieć?

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: poznanie obowiązujących w szkole regul, praw i obowiązków.

Pomoce: duża koperta, szary papier lub papier typu *flipchart*, mazaki, tablica, kreda, szkolne regulaminy, inne dokumenty (kopie tylko tych fragmentów, które dotyczą spraw uczennic i uczniów, warto wykonać znaczne powiększenie), regulamin SU, regulamin kampanii wyborczej), ołówki, kredki, papier (blok rysunkowy).

B4

Tajemnicza przesyłka,
– analizujemy
regulaminy i dokumenty

Kolejne kroki:

1. Do dużej koperty włóż potrzebne materiały (kopie fragmentów regulaminów, statutu szkoły, które dotyczą spraw uczennic i uczniów), zaklej kopertę i napisz na niej nazwę adresata tak, by zaintrygować dzieci (np. „Trzeciaki samorządaki”, „Drugoklasiści nie mają listy?”, „Pierwszaki poufne” itp.). Kiedy dzieci wejdą do klasy, powinny znaleźć kopertę w jakimś widocznym miejscu. Zastanówcie się wspólnie nad tym:
  - *Kto jest odbiorcą listu?*
  - *Kto powinien otworzyć kopertę?*
  - *Do kogo należy to, co jest w środku?***Uwaga!** Zwróć uwagę dzieci na to, że nie wolno otwierać kopert, które nie są adresowane do nich.
2. Zaproponuj, aby dzieci usiadły przy wspólnym stole i rozłożyły na nim dokumenty. Przeczytaj je razem z dziećmi, sprawdź, czy dzieci rozumieją zapisy. Poproś o podawanie przykładów sytuacji szkolnych związanych z tymi zapisami (np. dzieci mają prawo wyboru nauczycielki/nauczyciela pełniącej/pełniącego rolę opiekunki/opiekuna SU).
3. Poproś, żeby dzieci zdecydowały, co zrobią z dokumentami. Zadbaj, żeby uzasadniły swój pomysł i żeby mogły go zrealizować. Jeżeli np. zdecydują, że założą teczkę, poproś, by zaprojektowały okładkę, napisały (lub narysowały) spis treści. Będziecie mogli dokładać do niej kolejne, wspólnie wypracowane dokumenty, raporty, opracowane plakaty, artykuły z gazet, regulaminy itp., tworząc w ten sposób klasową „Księgę samorządową”.

z małej szkoły w wielki świat

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: poznanie sposobu organizacji wyborów oraz kampanii wyborczej do SU.

Pomoce: regulamin SU i regulamin kampanii SU, ścienny kalendarz, duży arkusz szarego papieru, pisaki, karki z bloku, kredki, tablica, magnesy, klej, arkusze typu *flipchart*.

B5

Jak to się robi?
– poznajemy procedury wyborcze

Kolejne kroki:

1. Usiądźcie w kręgu i porozmawiajcie o organizacji wyborów do władz SU. Przypomnij cel projektu i wasze dotychczasowe działania. Odwołuj się do szkolnego regulaminu SU oraz innych informacji związanych z organizacją kampanii. Wyjaśnij dzieciom procedurę wyborczą do władz SU, zapisując jej elementy na kartkach z bloku, skorzystaj z zapisów w dokumentach szkolnych, np. w statucie szkoły.
Uwaga! Możesz zaprosić uczennice i uczniów z klas starszych, np. pracujących w Komisji ds. organizacji wyborów i w Zespole obsługi medialnej kl. IV–VI, aby opowiedzieli, jak będzie wyglądać kampania wyborcza do władz SU. Wtedy dzieci lepiej zrozumieją swoją rolę w wyborze swojego kandydata.
2. Po tych wyjaśnieniach dzieci wykonują ilustracje do poszczególnych elementów przyjętej procedury, np.: dzieci odrysowują swoje stopy na kartkach z bloku, numerują ślady, dołączają kartkę z opisem etapu oraz rysunek. Wykorzystaj to, że narysowane stopy należą do poszczególnych dzieci, i przydziel każdemu z nich zadanie związane z „jego” krokiem (np. przypominanie, co jest do zrobienia, kontrola wykonania, prezentowanie efektu itp.). Umieść kroki w widocznym miejscu w klasie, np. przyczep je magnesami do tablicy lub przyklej na dużym arkuszu papieru. Graficzne przedstawienie całej procedury postępowania pomoże dzieciom w zorientowaniu się, na jakim etapie się znajdują, do czego powinny się przygotować, co jeszcze powinny zrobić, co wiedzieć. Wykorzystajcie kalendarz ścienny: zaznaczcie w nim, co będziecie robić przez kolejne dni aż do dnia wyborów.
3. Poproś, żeby dzieci zapisały datę wyborów i zawiesiły ją w jakimś ważnym miejscu (każde z dzieci zapisuje datę w dowolny sposób). Na drzwiach sali spotkań klasy umieśćcie napis, np. „Komitet wyborczy klas I–III”.
4. Na koniec spotkania zaproponuj, żeby dzieci porozmawiały z rodzicami lub innymi dorosłymi i dowiedziały się, w jaki sposób powstają samorządy, rządy, jak wybiera się kandydatów, co to jest kampania wyborcza. Pomoże w tym dzieciom list przewodni, który prześlą poproszonym o rozmowę dorosłym (załącznik 2). W liście tym wyjaśniono, czym zajmują się dzieci, i sformułowano prośbę do dorosłych. Zapowiedz, że kolejny dzień rozpocznie się od rozmowy na temat przeprowadzonych wywiadów.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: zaplanowanie organizacji kampanii wyborczej.

Pomoce: kartki z bloku, pisaki, zszywki, klej, mazaki, ołówki, duże arkusze papieru.

B6

Tajny plan
– budujemy klasową
kampanię wyborczą

Kolejne kroki:

1. Usiądźcie w kręgu. Przypomnij dzieciom cel projektu i porozmawiajcie o tym, czego dzieci dowiedziały się od rodziców lub innych dorosłych, z którymi przeprowadziły wywiady.
2. Przed planowaniem kampanii wyborczej zapytaj dzieci:
  - Czy rzeczywiście 7-, 8-latek powinien zajmować się takimi sprawami?
  - Czy dzieci chcą mieć na coś wpływ w szkole?
  - Czy głos 8-latka jest tak samo ważny jak 10-latka?
  - Co można zrobić, aby był tak samo ważny?
3. Ustal wspólnie z dziećmi kryteria, które powinna spełnić kampania wyborcza, np.:
  - Kandydaci muszą być zaprezentowani w ciekawy sposób.
  - Kampania musi być atrakcyjna plastycznie i muzycznie.
  - Wszyscy z klasy biorą w niej udział.
  - Rozmawiamy, gdy mamy odmienne zdania.
4. Przejdź do planowania kampanii wyborczej.
  4. 1. Zapytaj dzieci:
    - Co trzeba zrobić, organizując kampanię wyborczą?
    - Jakie działania należy wykonać krok po kroku?
  4. 2. Zaproponuj dzieciom, by zbudowały symboliczny projekt kampanii. Poproś, by przygotowały „cegiełki” do budowy kampanii (mogą to być np. pudełka złożone przez dzieci z papieru formatu A3). Dzieci układają pudełka jedno na drugim. Za chwilę na pudełkach tych zostaną zapisane wymyślone przez dzieci działania. Poproś, żeby dzieci podawały swoje pomysły dotyczące przygotowania kampanii. Zapisuj je najpierw na dużym arkuszu papieru. Po zebraniu wszystkich propozycji przemyślcie je i wybierzcie takie, które, zdaniem dzieci, są ciekawe, skuteczne, mądre, pomysłowe (możecie nad każdym głosować: kto jest za?) i spełniają wcześniej przyjęte kryteria. Sprawdź, czy wśród pomysłów dzieci są wszystkie działania niezbędne do przygotowania kampanii (nie muszą być zapisane po kolei). Zapisz wybrane pomysły na pudełkach (każdy pomysł na oddzielnym pudełku).
  4. 3. Teraz przejdźcie do ułożenia cegiełek – pudełek w takiej kolejności, żeby powstał cały plan działania. Napisy na pudełkach są zadaniami na najbliższe dni aż do wyborów. Dzieci zapisują swoje imiona i nazwiska na małych kartkach i wrzucają te kartki do pudełek z wybranym przez siebie zadaniem (np. zrobić transparent, przygotować ulotki, zrobić konferencję prasową). Kiedy dopiszecie na pudełkach daty, uzyskacie przestrzenną kartę projektową. Możecie skleić pudełka, spiąć je zszywkami, powiesić na ścianie, ułożyć na stole itp.
5. Podsumuj zajęcia. Zaprosz dzieci do kręgu. Zapytaj, czym się dziś zajmowaliście i jakie są efekty waszej pracy. Poproś dzieci o dokończenie zdania: *Jestem odpowiedzialna/odpowiedzialny za...*

z małej szkoły w wielki świat

Planowanie działań

Czas: 1 godz.**Działanie:** określenie cech, umiejętności osoby działającej w imieniu dzieci w SU.**Pomoc:** duże arkusze szarego papieru, kredki, mazaki.

B7

Nasz człowiek w SU
– ustalamy cechy
kandydatki/kandydata
do SU**Kolejne kroki:**

- Spotkajcie się w kręgu. Przypomnij cel i przebieg projektu. Zapytaj:
  - *Czy znacie sposoby informowania o wyborach i kandydatach?*
  - *Które z nich możemy wykorzystać w szkole?*
  - *W jaki sposób możemy poznać naszych kandydatów?*
  - *Jakie cechy powinien mieć kandydat?*
- Podziel dzieci na 2–3-osobowe zespoły. Każdy zespół wybiera osobę, która położy się na dużym arkuszu szarego papieru. Zadaniem dzieci pracujących w zespołach będzie narysowanie konturu sylwetki ludzkiej w naturalnych rozmiarach (dzieci odrysowują sylwetkę leżącą na papierze osoby). W tak powstały kontur ludzki dzieci z każdego zespołu wpisują cechy, walory osobiste i talenty ich wymarzonego kandydata do SU.
- Powieś prace dzieci w klasie. Poproś, by dzieci je obejrzały, przeczytały zamieszczone na nich zapiski, zastanowiły się, czy dzieci z poszczególnych grup miały podobne pomysły.
- Poproś, żeby dzieci podyktowały swoje propozycje, i zapisz je na dużej kartce papieru, tworząc słownik „obywatelski”. W rozmowie pomogą dodatkowe pytania, np.:
  - *Czy będziecie ciekawi, o czym wasz kandydat będzie rozmawiał na spotkaniach SU?*
  - *Jakie umiejętności kandydata pomogą w przedstawieniu wam tematu spotkań?*
  - *Czy będziecie chcieli, żeby kandydat zaprezentował wasze stanowisko w jakiejś sprawie?, co powinien umieć i wiedzieć, żeby dobrze to zrobić?*
  - *Czym może zajmować się wasz kandydat?*
  - *Co szczególnego może wyróżniać waszego kandydata?*
- Powiedz dzieciom, że teraz przećwiczycie przygotowanie kandydata do udziału w kampanii. Poproś dzieci, żeby odegrały zachowania ilustrujące wybrane przez nie cechy, wystąpienia kandydatów lub ich udział w konferencji prasowej, wystąpienie w telewizji itp.

Uwaga! To bardzo ważny etap przygotowawczy. Pozwala on na określenie wyobrażeń dzieci, porządkowanie ich wiedzy o zadaniach i roli „samorządowca”, urealnienie oczekiwań, powiązanie oczekiwań dzieci z możliwościami działania w samorządzie.
- Możecie teraz przejść do etapu klasowych wyborów kandydatów zgodnie ze szkolnym regulaminem SU. Przed wami:
  - tworzenie listy kandydatów i ich komitetów wyborczych (np. 1 kandydat – 5-osobowy komitet),
  - uzasadnianie, dlaczego proponowani są dani kandydaci,
  - tworzenie raportów z opisem, kto i w jaki sposób został wybrany jako kandydat klasy, np. „My I klasa zgłaszamy 2 kandydatów do wyborów do władz SU. Wybraliśmy ich w klasowym głosowaniu. Uważamy, że są... (uzasadniamy krótko, opis może służyć jako element kampanii, tekst na plakatach)”,
  - przekazanie raportów szkolnej komisji wyborczej (Komisji ds. organizacji wyborów) jako zgłoszenie kandydatów.

Działania

Czas: 2 godz. + aktywność własna dzieci.

Działania: zrealizowanie kampanii wyborczej.

Pomoce: papiery, farby, kredki, płótna, nagrania z muzyką, kolorowa bibuła, małe karteczki na ulotki, pisaki, fotografie dzieci itp.

B8

Do dzieła!
– realizujemy kampanię

Uwaga:

Na kampanię składają się: plakaty, ulotki, prezentacje programów wyborczych, zorganizowana debata na forum szkoły (np. 3 minuty dla kandydata), piosenki napisane specjalnie na tę okazję, „spoty reklamowe” odgrywane na wszystkich przerwach w różnych miejscach szkoły, cisza wyborcza. Kampania powinna przebiegać zgodnie z przyjętymi zasadami (współtworzonymi przez całą społeczność uczniowską).

Kolejne kroki:

1. Poproś dzieci, aby wraz z wybranymi kandydatami stworzyły komitety wyborcze. Będą one pracowały nad plakatami wyborczymi, przygotowywały i wybierały hasła wyborcze. Dzieci mogą też organizować konferencje prasowe, debaty, na dużej przerwie mogą przeprowadzić prezentację kandydatów (np. 45 sekund dla kandydata), przygotować ulotki. Ważne, żeby wszyscy zaangażowali się w te działania.

Uwaga!

- W pełni polegaj na pomysłowości dzieci, ich możliwościach i wyobrażeniach związanych z przeprowadzaniem kampanii. Nie powinna ona naśladować kampanii dorosłych ani posługiwać się schematami typu „dłuższe przerwy – krótsze lekcje”, „więcej wycieczek”, „dzień bez ocen”. Zadbaj o to, by wszystkie postulaty, hasła programowe dotyczyły rzeczywistości dzieci i były do zrealizowania w waszej szkole.
- Możesz wykorzystać wasz pudełkowy plan i dodawać do niego informacje o tym, co już zrobiliście, czego się nauczyliście, jakie hasła wymyśliście. Wykorzystacie go do przeprowadzenia ewaluacji przedsięwzięcia.
- Odwołuj się do ustalonych kryteriów „dobrej kampanii klasowej” i sprawdzaj, czy propozycje dzieci są z nimi zgodne.
- W przypadku, gdy jakieś dzieci nie chcą wchodzić w skład konkretnego komitetu wyborczego, możesz wybrać jeden z następujących wariantów postępowania:
  - wariant 1: zaproponuj dzieciom stworzenie własnej kampanii na rzecz udziału w demokratycznych wyborach. Wówczas ich zadaniem będzie opracowanie plakatów, ulotek, konferencji prasowych reklamujących wybory do SU. Zakładamy, że dzieci z klas I–III uczestniczą w wyborach ogólnoszkolnych i są zapisane na szkolnej liście kandydatów;
  - wariant 2: dzieci mogą wziąć udział w pracy sztabów wyborczych (patrz: Kampania dla klas IV–VI), według opracowanych procedur.

2. Zachęć komitety wyborcze do przeprowadzenia w szkole badania na temat tego, czego dzieci oczekują od SU, co chciałyby zmienić, wprowadzić w swojej klasie, szkole. W tym celu można przygotować prostą ankietę (np. na zajęciach komputerowych). Można ją wypełnić tekstem lub rysunkami (por. przykład poniżej).

	Napisz	Narysuj
Chciał(a)bym, żeby było więcej...		
Chciał(a)bym, żeby było mniej...		
Dobrze byłoby, gdyby raz w miesiącu/tygodniu...		

z małej szkoły w wielki świat

Prezentacja

Czas: 1 godz. + aktywność własna dzieci

Działania: udział w wyborach, omówienie wrażeń z udziału w wyborach.

Pomoce: brak.

B9

Bierzemy udział w wyborach

Kolejne kroki:

1. Dzień przed wyborami, podczas krótkiego spotkania, dokonaj podsumowania dotychczasowych działań. Poproś, by dzieci przypomniały, po co są wybory i jakie jest ich znaczenie dla życia szkoły.
2. Przypomnij dzieciom o zasadach głosowania, kryteriach „dobrego kandydata”. Porozmawiaj też o tym, że nie każdy zostanie wybrany (jeżeli jest więcej kandydatów niż miejsc), ale to nie oznacza przegraną. Taka osoba z pewnością znajdzie dla siebie ciekawe zajęcie w jakiejś grupie działania (kółka zainteresowań, sekcje).
3. Po wyborach porozmawiaj z dziećmi o tym, jak czuły się, zaznaczając na karcie imię i nazwisko swojego kandydata, jakie emocje towarzyszyły im, gdy wrzucały swoją kartkę do urny, gdy znajdowały się wśród uczennic i uczniów innych klas.

Refleksja

Czas: 1 godz.

Działanie: sprawdzenie, czego się dzieci nauczyły, ocena tego, w jaki sposób można wykorzystać wiedzę i nowe doświadczenia.

Pomoce: duży arkusz papieru z narysowaną na nim tabelą pt „Ten arkusz prawdę Ci powie” (wariant 1), kolorowe kartki z bloku (wariant 2), pisaki.

B10

Zamykamy kampanię, czyli o tym, czego się nauczyliśmy

Kolejne kroki:

1. Wybierz jeden z dwóch wariantów postępowania:

Wariant 1. „Ten arkusz prawdę Ci powie”

- A. Po przeprowadzonej kampanii i wyborach porozmawiaj z dziećmi o projekcie, jego celu i efektach. Poproś je o dokonanie samooceny pracy grup pod hasłem „Ten arkusz prawdę Ci powie” (por. poniżej). Grupy ustalają, co wpiszą lub narysują na dużym plakacie w odpowiedzi na postawione pytania.
- B. Poproś dzieci, by przeanalizowały wyniki swej pracy, przedyskutowały i uzasadniły wyniki punktacji.

**Ten arkusz prawdę Ci powie...
Ta kampania była udana, ponieważ:**

	Miejsce na odpowiedzi grup	Punktacja od 1 do 6
Dużo zyskaliśmy – co?		
Kontrolowaliśmy naszą pracę – jak?		
Dużo dowiedzieliśmy się o swojej szkole – co?		
Zdobyliśmy umiejętności – jakie?		
Działania, które podobały nam się najbardziej w czasie kampanii – jakie?		
Najlepsze pomysły – które?		
Liczba uzyskanych punktów		...../na 36 możliwych

Wariant 2. „Powrót do pudełkowego planu”

- A. Zachęć dzieci, by wróciły do pudełkowego planu, plakatów, dokumentów. Poproś, by przejrzały ich zawartość, oceniły, czego się nauczyły, co zrozumiały.
- B. Poleć dzieciom, by indywidualnie zapisały na kartkach (trochę większych od pudełek) to, co, ich zdaniem, było dla nich najważniejsze.
- C. Następnie poproś je o naklejenie kartek na pudełka. W ten sposób symbolicznie zamkniecie tegoroczną kampanię (i pudełka).

2. Podziękuj dzieciom za pracę w projekcie.

Załącznik 1. Karta wywiadu

Ciekawość to droga do... wiedzy

z małej szkoły w wielki świat

Jesteście dziennikarkami i dziennikarzami. Zdobywacie informacje. Wykorzystajcie wspólnie opracowaną listę pytań. Pytania te zadajcie swoim rozmówczyńom lub rozmówcom. Wszystkie informacje zanotujcie w tabeli.

Imię i nazwisko osoby udzielającej wywiadu:.....

Zadane pytanie	Odpowiedź na pytanie	Imię i nazwisko dziecka, które zadało pytanie

Propozycje zmian do wprowadzenia w szkole, które przyszły nam do głowy w czasie prowadzenia wywiadu:

.....

.....

.....

Załącznik 2. List do rodziców lub innych dorosłych mogących udzielić dzieciom informacji

z małej szkoły w wielki świat

.....
miejsowość, data

Szanowna Pani/Szanowny Panie,

Przygotowujemy się do przeprowadzenia wyborów do władz samorządu uczniowskiego w naszej szkole. Od dwóch dni wspólnie z dziećmi z klas I-III zastanawiamy się, kto rządzi w klasie, szkole, jak działa samorząd uczniowski.

Zwracamy się do Pani/Pana z serdeczną prośbą o opowiedzenie .....
imię dziecka
o samorządzie w Pani/Pana dawnej szkole, o rozmowę tym, jak powinna wyglądać kampania wyborcza, o Pani/Pana udziale w wyborach, np. do rad sołeckich lub gminnych. Jutro porozmawiamy o tym na lekcjach.

Będziemy wdzięczni za udzielone informacje, z pewnością wzbogacą one wiedzę dzieci.

Z wyrazami szacunku,

.....
podpis nauczycielki/nauczyciela

.....
miejsowość, data

Szanowna Pani/Szanowny Panie,

Przygotowujemy się do przeprowadzenia wyborów do władz samorządu uczniowskiego w naszej szkole. Od dwóch dni wspólnie z dziećmi z klas I-III zastanawiamy się, kto rządzi w klasie, szkole, jak działa samorząd uczniowski.

Zwracamy się do Pani/Pana z serdeczną prośbą o opowiedzenie .....
imię dziecka
o samorządzie w Pani/Pana dawnej szkole, o rozmowę tym, jak powinna wyglądać kampania wyborcza, o Pani/Pana udziale w wyborach, np. do rad sołeckich lub gminnych. Jutro porozmawiamy o tym na lekcjach.

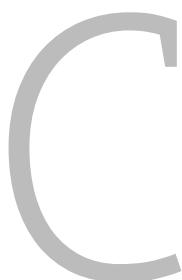
Będziemy wdzięczni za udzielone informacje, z pewnością wzbogacą one wiedzę dzieci.

Z wyrazami szacunku,

.....
podpis nauczycielki/nauczyciela

„SKARBY” NASZEJ WSI

AUTORZY **Anna Jurewicz | Elżbieta Michalak | Wojciech Papaj**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I–III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Projekt służy poznaniu i docenieniu najbliższej okolicy oraz jej społeczności. Dzieci badają i opisują „skarby” rodzinnej wsi, którymi mogą być charakterystyczne miejsca lub obiekty w okolicy, przedmioty, opowieści, piosenki, melodie, tańce, ubrania, rozrywki, produkty lokalne (np. miody, sery, rękodzieło) i inne lokalne ciekawostki i osobliwości. Mamy nadzieję, że dzięki realizacji projektu dzieci zaciekawią się swoim otoczeniem, co wzmocni ich zainteresowanie sprawami lokalnymi, a także docenią i polubią swoją okolicę. Utożsamianie się ze swoją społecznością, odczuwanie zadowolenia z tego, że jest się jej członkiem, niezwykle ułatwia bycie aktywnym obywatelem. Przyjemnie jest działać na rzecz wspólnego dobra.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Poznamy najbliższą okolicę i odkryjemy wyjątkowość naszej małej ojczyzny.

CELE SZCZEGÓLNE

- Wskażemy ważne miejsca i obiekty w najbliższej okolicy.
- Wykonamy mapę najbliższej okolicy.
- Dokonamy promocji najbliższej okolicy.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- Wielkoformatowa mapa wsi/miejscowości z zaznaczonymi na niej „skarbami”.
- Mini-przewodnik umożliwiający zapoznanie się z najważniejszymi „skarbami”, tj. mapka szlaku spacerowego wydrukowana w formacie A4 oraz – na odwrocie – rymowanki prezentujące kolejne „skarby” na trasie szlaku.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności lokalnej, wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

- **Wybrane zadania szkoły:**

4. Kształtowanie u dziecka pozytywnego stosunku do nauki oraz rozwijanie ciekawości w poznawaniu otaczającego świata i w dążeniu do prawdy.
8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

- **Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:**

- **Edukacja społeczna.** Uczeń:

6. Zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje; wie, w jakim regionie mieszka; uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność.

UWAGI

Ze względu na „plenerowy” charakter projektu najkorzystniejszym okresem jego realizacji jest początek lub koniec roku szkolnego (tj. wrzesień/październik lub maj/czerwiec).

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	C1. Starter: Poszukiwacze skarbów, do dzieła! Dzieci, uczestnicząc w zabawach, porządkują wiedzę na temat zasobów, „skarbów”, swojej miejscowości (odpowiadają na pytania: skąd się biorą „skarby”, gdzie ich szukać?, czy „skarbem” można nazwać jakąś osobę? itp.; poszukują „skarbów” w sobie i swojej miejscowości).	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	C2. Jak znaleźć „skarb”? – ustalamy trasę spacerową w naszej miejscowości Dzieci poznają mapę najbliższej okolicy, uczą się ją czytać, nanoszą na nią „skarby” miejscowości. Podczas spaceru po wsi/najbliższej okolicy mają możliwość zobaczenia wszystkich „skarbów” „na żywo”, szkicują wstępne mapki w terenie.	4 godz.	od: ..... do: .....
	C3. Jak wykonamy mapę i mini-przewodnik po wsi? Dzieci ustalają zasady i organizację pracy nad mapą okolicy oraz rymowankami do mini-przewodnika.	3 godz.	od: ..... do: .....
Działania	C4. Wykonujemy mapę i mini-przewodnik oraz przygotowujemy się do ich prezentacji Dzieci, w zespołach roboczych, systematycznie i zgodnie z przyjętym terminarzem, pracują nad swoimi zadaniami, tzn. wykonują mapę i redagują rymowanki. Prowadzą bieżącą „kontrolę jakości” wykonywanej pracy. Dzieci przygotowują prezentację mapy i szlaku dla uczennic, uczniów oraz nauczycielek i nauczycieli szkoły oraz dla rodziców i innych mieszkańców miejscowości. Ustalają ostateczną listę gości oraz przebieg prezentacji, uwzględniając możliwości i ograniczenia organizacyjne i techniczne.	4 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	C5. Pochwalmy się naszą pracą! – prezentacja produktów Dzieci przedstawiają efekty swojej pracy społeczno-szkolnej i lokalnej.	2 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	C6. Podsumowanie projektu Dzieci dokonują oceny realizacji projektu, odnosząc się do wcześniej ustalonych kryteriów.	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.**Działania:** przeprowadzenie rozmowy na temat skarbów, wykorzystanie dotychczasowej wiedzy dzieci na ten temat.**Pomoce:** duże arkusze papieru, papier formatu A4, A3, pisaki; ilustracje dotyczące różnych skarbów z podpisami; tekst dowolnej baśni, w której skarbem okazuje się coś niematerialnego (np. „Spóźniony słowik” J. Tuwima (piękno wieczoru), „Słowik” J.C.H. Andersena (cudowny głos); bloki rysunkowe i przybory do rysowania – kredki, farby itp.; wycięty z dużego arkusza papieru szablon sylwetki ludzkiej.

C1

 Starter: Poszukiwacze skarbów, do dzieła!

z małej szkoły w wielki świat

Kolejne kroki:

1. Zachęć dzieci do rozmowy o skarbach w ogóle. Wykorzystaj następujące pytania:

- Co to znaczy „skarb”?
- Dlaczego coś nazywamy skarbem?
- Czy skarbem można nazwać kogoś?
- Jakie skarby znacie?
- Skąd biorą się skarby?
- Gdzie ich szukać?
- Czy znacie poszukiwaczy skarbów?
- Czego potrzebują poszukiwacze skarbów?

Uwaga! Celem tego ćwiczenia jest umożliwienie dzieciom „rozgadania się”, zgodnie ze znaną w psychologii twórczości zasadą: *Aby mieć dobry pomysł, musisz mieć dużo pomysłów.* Wśród wielu spontanicznych wypowiedzi pojawią się i takie, które pozwolą dzieciom łatwiej wejść w temat projektu (dotyczące tajemnicy, przygody, ukrycia i poszukiwania map i planów, wyposażenia poszukiwacza – łopaty, latarki, ale może i odwagi, ciekawości, wieloznaczności słowa „skarb” itp.). W razie potrzeby naprowadź dzieci na różne znaczenia słowa „skarb”. Możesz mieć przygotowane zdania (najlepiej jako podpisy do ilustracji), w których wyraz ten występuje w różnych kontekstach i znaczeniach, np.: *mój skarbie, ukryte skarby piratów, szuflada pełna dziecięcych skarbów, skarbiec króla, skarby przyrody, głos jako skarb* itp. Możesz też odwołać się do baśni, w których największym skarbem okazuje się coś niematerialnego, np. „Spóźniony słowik” J. Tuwima (piękno wieczoru), „Słowik” J.C.H. Andersena (cudowny głos).

2. Rozdaj dzieciom arkusze papieru formatu A3 podzielone pionową linią na pół. Poproś dzieci, aby narysowały na nich swoje „skarby”:

- *To, co lubię i cenię w sobie (po lewej stronie arkusza).*
- *To, co lubię i cenię w mojej miejscowości (po prawej stronie arkusza).*

Uwaga! Rysowanie jest przydatne zwłaszcza w przypadku dzieci młodszych, które nie umieją jeszcze pisać.

3. Zaprosz dzieci do kręgu. Poproś dzieci, by złożyły swoje rysunki na pół, tak aby widać było tylko ich pierwszą część (*To, co lubię i cenię w sobie*). Daj każdemu dziecku możliwość pokazania rysunku i wypowiedzenia się na temat tego, co uznaje za własne mocne strony. Zapytaj:

- *Co narysowaliście?*
- *Dlaczego właśnie to lubicie w sobie?*
- *Jak te cechy przydają się wam w życiu?*
- *Czy chcielibyście posiadać którąś z cech, którą mają wasze koleżanki/wasi koledzy? Dlaczego?*

Uwaga! Wypowiedzi na temat własnych cech dzieci można zapisywać (zadanie dla trzecioklasistów), a potem przyklejać na szablonie sylwetki ludzkiej (zadanie dla dzieci młodszych).

4. Zastosuj przerywnik zabawowy. Poproś dzieci, aby rozproszyły się po sali (zabawę można przeprowadzić również w terenie). Powiedz: *Zachowujcie się jak pirat szukający skarbu ukrytego na bezludnej wyspie – możecie się poruszać, chodzić, robić miny, naśladować ruchy, wydawać dźwięki. Szukamy, szukamy... Nie możemy znaleźć! Gdzie to jest?! Jak zachowuje się pirat, który nie może znaleźć skarbu? Wreszcie znaleźliśmy – jest!!! Jak cieszy się pirat?*
5. Ponownie zaprosz dzieci do kręgu. Poproś o złożenie rysunków na pół, tak aby widoczna była ich druga część (*To, co lubię i cenię w mojej miejscowości*). Zachęć wszystkie dzieci do pokazania rysunków i rozmowy na ich temat. Zapytaj:

- Co narysowaliście?
- Czy to, co lubicie w swojej miejscowości, można nazwać „skarbem”?
- W jaki sposób możemy odkryć wszystkie „skarby” w naszej miejscowości?
- W jaki sposób możemy pokazać innym ludziom nasze „skarby”?

Te pytania potraktuj jako kluczowe dla całego projektu. Wypowiedzi dzieci notuj na specjalnie przygotowanym plakacie. Niech efektem tej rozmowy będzie przedstawienie dzieciom pomysłu na projekt, tj.:

- Tytuł projektu: Odkrywamy „skarby” naszej wsi.
- Cel pracy: Poznanie naszej okolicy i przygotowanie materiałów zachęcających innych do jej poznania.
- Zadania dzieci (jako bezpośredni efekt dyskusji nad pytaniami kluczowymi): zaprojektowanie trasy spacerowej po okolicy wraz z mapą i mini-przewodnikiem (rymowanki opisujące wybrane miejsca i obiekty).

Uwaga! Cel pracy możesz sformułować sama/sam i po prostu podać go dzieciom. Możesz także poprosić dzieci o podjęcie samodzielnej próby jego sformułowania, np. po określeniu zadań możesz zapytać: *Co osiągniemy dzięki zaprojektowaniu trasy, wykonaniu mapy i przewodnika? Jakie będą dla nas skutki tej pracy?* Decyzję w tej sprawie podejmij samodzielnie na podstawie znajomości swojej grupy. Niezależnie od wariantu, na który się zdecydujesz, po zapisaniu ustalonego celu koniecznie porozmawiaj z dziećmi o tym, jak go rozumieją – w wyniku tej rozmowy cel może zostać nieco przeformułowany. Pytania kluczowe i cel projektu umieść w widocznym miejscu i pozostaw je tam przez cały czas realizacji projektu.

6. Na zakończenie spotkania powieście rysunki dzieci na tablicy, tworząc z nich wystawę, która będzie wam towarzyszyć w czasie realizacji projektu.

Planowanie działań

Czas: 4 godz.

Działania: zapoznanie z mapą; ustalenie listy „skarbów” naszej miejscowości.

Pomoce: schematyczna mapa (np. klasy); miód lub słodycze; pisaki; kolorowe kartki (*światła drogowe*); rysunki „skarbów” (wyjątkowych miejsc i obiektów miejscowości) wykonane przez dzieci na poprzednich zajęciach i rozsypanki wyrazowe na ich temat; przybory do rysowania.

C2

Jak znaleźć skarb? –
ustalamy trasę spacerową
w naszej miejscowości

Uwaga:

- Przygotuj:
  - bardzo schematyczną mapę przestrzeni, w której będą poruszać się dzieci, zaznaczając na niej – lecz nie opisując – tylko najbardziej charakterystyczne jej elementy, np. biurko nauczycielki/nauczyciela w sali lekcyjnej, kącik zabaw, okna, szafki itp.; zrób kilka wersji mapy dla kilku grup – na każdej z nich zaznacz znakiem X inne miejsce ukrycia „skarbu” – tj. miodu, czekolady lub innych słodyczy);

– rozsypanki wyrazowe do „skarbów” miejscowości narysowanych przez dzieci na poprzednich zajęciach (np. *W cieniu – dwóch – starych – lip – na skrzyżowaniu – stoi – kapliczka lub Dom – państwa – Kowalskich – jest – najstarszy – we wsi*).

- Ćwiczenia przedstawione w tej części odbywają się w klasie i w terenie (spacer, wywiady z rodzicami, dziadkami i sąsiadami).
- Przeprowadzenie wywiadów z rodzicami/sąsiadami – praca własna uczniów: 1–3 dni.

Kolejne kroki:

1. Rozpocznij spotkanie zabawą. Zapytaj:

- *Czy znacie Kubusia Puchatka?* (w przypadku, gdyby nie wszystkie dzieci znały tę postać, miej w zanadru wybrany fragment opowiadania o Kubusiu Puchatku, „Misiu o Bardzo Małym Rozumku”, i kilka rekwizytów, np.: maskotkę, plakat, słoik miodu itp.).
- *A kto z was pamięta, co Kubuś lubił najbardziej na świecie?* (oczywiście miodek; ale także Krzysia, Prosiaczka i innych przyjaciół, mruczanki, wchodzenie na drzewa).

Wyjaśnij dzieciom: *Miodek to dla Kubusia skarb. Puchatek zrobiłby wiele, żeby zdobyć ten smakołyk. Pomóżmy mu znaleźć kilka słoiczków ukrytych gdzieś tutaj (w naszej sali/świetlicy/szkole itp.). Miejsce ich ukrycia zaznaczono na mapie (pokaż mapę). Niestety nie jest ona opisana, najpierw musimy się zastanowić, jak ją odczytać.*

2. Zaproponuj dzieciom pracę z mapą.

2. 1. Podziel dzieci na kilka grup.

2. 2. Rozdaj grupom egzemplarze mapy (wydrukowane lub skopiowane) i poproś, aby dzieci w grupach:

- zastanowiły się nad tym, jakie obiekty są na niej zaznaczone,
- opisały je,
- dorysowały inne ważne obiekty, które uczynią mapę bardziej czytelną,
- dorysowały dowolny obiekt poza tą przestrzenią (najlepiej za oknem), który pomoże nam lepiej orientować się, gdzie jesteśmy, i tak ułożyć mapę, aby móc ją wygodnie odczytywać.

2. 3. Poproś dzieci o obejrzenie map i odszukanie „skarbów”. Powiedz, że w nagrodę każda grupa będzie mogła zjeść swój „skarb”.

2. 4. Po zakończeniu zabawy, poproś, aby dzieci usiadły w kręgu. Zadaj pytania:

- *W jaki sposób odnaleźliście „skarby”?*
- *Co wam w tym pomogło?*
- *Co było łatwe?*
- *Co było trudne?*
- *Jak „działa” mapa?*

2. 5. Przeprowadź samoocenę przy użyciu techniki „Światła drogowych” (dzieci dostają trzy karteczki: czerwoną, żółtą i zieloną; jeśli na twoje pytanie mogą odpowiedzieć „tak”, podnoszą zieloną kartkę, jeśli „nie” – czerwoną, jeśli nie do końca są pewne – żółtą). Zadaj pytanie: *Czy wiecie, jak odnaleźć skarb przy pomocy mapy?* Jeżeli będzie taka potrzeba, jeszcze raz wyjaśnij zasady posługiwania się mapą.

3. Zgromadź dzieci wokół siebie i zapytaj:

- *W naszym projekcie chcemy zaprojektować trasę spacerową po naszej wsi oraz ułożyć rymowanki, które pozwolą zwiedzającym zapoznać się bliżej z naszymi „skarbami”. Co już udało nam się ustalić na temat tych „skarbów”?*
- *Popatrzcie: wokół nas rozwieszono są wasze rysunki z poprzednich zajęć. Przedstawiają to, co w naszej wsi wam się podoba, co w niej lubicie. Przypomnijmy sobie raz jeszcze – co to było?*

Poproś, by dzieci wymieniły wszystkie ujęte na rysunkach miejsca i obiekty – pomóż im podsumować to, co wiedzą: poproś o ułożenie przygotowanych wcześniej przez ciebie rozsypanek dotyczących tych miejsc i obiektów.

Uwaga! Refleksja tego typu „już wiemy” zwraca uwagę dzieci na to, jak dobrze znają swoją okolicę, a zatem o ile łatwiej będzie im wykonać zadanie; podkreśla też ich rolę w realizacji projektu (wiedza uprzednia, motywacja).

4. Zabierz dzieci na spacer po wsi (i ewentualnie jej najbliższej okolicy). Poproś, by w czasie wycieczki postarały się zaobserwować jakieś nowe elementy (miejsca, obiekty itp.), które do tej pory nie były omawiane. Zadanie dla dzieci może być sformułowane następująco: *Teraz zobaczymy wszystkie nasze „skarby” w rzeczywistości. Chciał(a)bym, żeby ten spacer pozwolił nam dowiedzieć się więcej o waszych ulubionych miejscach we wsi: jak wyglądają, gdzie się znajdują, jak są rozmieszczone. Weźcie ze sobą przybory do rysowania! Spróbujcie narysować mapę naszej wsi! Rozglądajcie się uważnie! Może uda się zobaczyć coś, o czym zapomnieliśmy? Zadawajcie pytania – i mnie, i innym napotkanym dorosłym! Pamiętajcie, że podróże – nawet te nieduże – kształcą!*

Uwaga! Wycieczka powinna być krótka – chodzi o orientację w terenie, zobaczenie wszystkich „skarbów” „na żywo”, szkicowanie mapek (możesz zwrócić się do konkretnych dzieci: *Kasiu i Paulinko, spróbujcie narysować, jak wyglądałaby na mapie okolica mostu*) oraz – przede wszystkim – o zwrócenie uwagi na inne „skarby” wsi, o których być może do tej pory nie było mowy (warto zapytać innych mieszkańców o zdanie na ten temat). Refleksja typu „chcemy się dowiedzieć” pozwala określić zakres niewiedzy dzieci. To także moment na zastanowienie się nad tym, skąd zdobyć informację.

5. Po powrocie z wycieczki omów z dziećmi wyniki ich obserwacji, obejrzyjcie szkice, które powstały w trakcie wyprawy.
6. Zapytaj dzieci: *Czy widzieliście kiedyś w telewizji wywiad przeprowadzany ze znaną osobistością (politykiem, artystą, naukowcem)?* Zaproponuj im, by spróbowali wejść w skórę reporterów i przeprowadzić ze swoimi rodzicami, dziadkami, sąsiadami wywiady na temat „skarbów” miejscowości. Poproś dzieci, aby porozmawiały z najbliższymi o tym, co oni uważają za „skarby” w ich miejscowości i dlaczego właśnie to miejsce, rzecz czy też produkt lokalny jest tym „skarbem”. Dzieci powinny otrzymać czyste kwestionariusze wywiadu do wypełnienia przez dorosłych (załącznik 1).

Uwaga! Kwestionariusze powinni wypełnić dorośli, z którymi dzieci będą rozmawiały. Starsze dzieci, które umieją już pisać, mogą je wypełniać same. Ustal z dziećmi termin wykonania tego zadania.

7. Po przeprowadzeniu wywiadów porozmawiaj z dziećmi na ich temat. Zapytaj o „skarby” wymienione przez osoby, z którymi dzieci przeprowadziły wywiad. Jeśli nie było ich na rysunkach dzieci, poproś je o dorysowanie nowych elementów. Nowe rysunki powieście razem z rysunkami przygotowanymi wcześniej (wystawa). To jest dokumentacja dzieci, a zarazem materiał do wykonania zadania.
8. Obejrzyj rysunki razem z dziećmi. W razie nadmiaru propozycji przeprowadź zwykłe głosowanie:
- *Które z narysowanych miejsc, obiektów są najatrakcyjniejsze dla przybysza spoza naszej wsi?*
  - *Które powinny znaleźć się na naszym szlaku spacerowym?*
9. Zakończ ten etap podsumowaniem. Zapytaj: *Czy cel etapu został zrealizowany? Czy możemy przejść dalej?* Możesz również poprosić dzieci o zastanowienie się nad odpowiedziami na następujące pytania:
- *Czego się nauczyłam/em?*
  - *Co było łatwe?*
  - *Co było trudne?*
  - *Nad czym jeszcze muszę popracować?*

Następnie poproś, by kilkoro chętnych dzieci udzieliło odpowiedzi na te pytania na forum grupy. Daj całemu zespołowi czas na rozmowę na ten temat.

Planowanie działań

Czas: 3 godz.

Działania: ustalenie sposobu pracy nad mapą okolicy oraz rymowanekami do mini-przewodnika.

Pomoce: duże arkusze papieru typu *flipchart*, magnesy, pisaki; kalendarz; przybory rysunkowe; arkusze brystolu; ew. pocięte mapy do obu wariantów zabaw z mapami, kolorowe kartki.

C3 Jak wykonamy mapę i mini-przewodnik po wsi?

Uwaga:

Wszystkie dzieci planują wykonanie mapy i mini-przewodnika. Produkty te będą później wykonywane przez dzieci w dwóch grupach. Podział na te grupy nastąpi w fazie planowania.

Kolejne kroki:

1. Zapoznaj dzieci z celami tego etapu (przygotowanie do wykonania mapy i mini-przewodnika). Podkreśl, że najpierw zajmiecie się ustaleniami dotyczącymi wykonania mapy. Poinformuj dzieci, jak będzie wyglądała wasza praca: *Musimy teraz wspólnie ustalić, w jaki sposób będziemy wykonywać mapę naszej wsi/okolicy. Zrobimy to na zasadzie kuli śnieżowej. Robiliście kiedyś kule ze śniegu? Co się dzieje, kiedy małą śnieżkę zaczniemy toczyć po śniegu? (dzieci udzielają odpowiedzi). No, właśnie – i podobnie będzie rosnać lista naszych propozycji wykonania mapy.*

1. 1. Poproś dzieci, by indywidualnie, w milczeniu, zastanowiły się nad tym, jak wykonać mapę:

- Z czego będzie zrobiona?
- Jakich środków i narzędzi będziemy potrzebować do jej wykonania?

Daj im 30–40 sekund na zastanowienie się.

1. 2. Po upływie wyznaczonego czasu poproś dzieci, aby połączyły się w pary z koleżanką lub kolegą siedzącymi obok i aby w parach przez minutę porozmawiały o swoich propozycjach.

1. 3. Następnie pary połącz w czwórki i poproś dzieci, by ponownie porozmawiały o swoich propozycjach. Poproś, aby starsze i sprawniej piszące dzieci sporządziły krótkie notatki, zapisując propozycje w punktach (ok. 3–4 minuty). Zbierz propozycje, notując je na tablicy po odczytaniu przez poszczególne grupy. Tam, gdzie pojawi się kilka wykluczających się propozycji (np. *mapa z masy papierowej – mapa malowana na płótnie – mapa malowana na kartonie*), wspólnie zdecydуйте (np. przez głosowanie), która z nich odpowiada większości dzieci. Efektem tego działania powinny być ustalenia dotyczące tego, jak będzie wyglądać wasza mapa i jakimi metodami ją wykonacie.

Uwaga! Mapę warto sporządzić w możliwie dużym formacie, aby można ją było wygodnie prezentować szerszej publiczności. W tym celu możesz np. wykonać foliogram z mapy wsi, wyświetlić go na płóciennym ekranie (np. na zwykłym prześcieradle) i poprosić dzieci o odrysowanie konturów mapy markerami; działanie to można przeprowadzić w czasie zajęć lekcyjnych, co jest wskazane szczególnie wtedy, gdyby dzieci miały problemy z samodzielnym wykonaniem zadania.

2. Podziel dzieci na dwie grupy:

- wykonawcy mapy (grupa 3–6 osób),
- wykonawcy mini-przewodnika.

Poproś, by dzieci same zdecydowały, które zadanie chcą wykonywać.

3. Z dziećmi, które zgłoszą się do wykonania mapy, ustal terminarz realizacji tego zadania:

- Kiedy spotkamy się, aby zrobić mapę?
- Czy będziemy potrzebować jeszcze jednego/dwóch wyjść w teren?
- Kiedy mapa będzie ostatecznie gotowa?
- Kto i jak wykona pomniejszoną mapę (w formacie A4) ze szlakiem spacerowym i „skarbami” do mini-przewodnika?

Zapiszcie te ustalenia.

Uwaga! Wykonawcy mini-przewodnika są obserwatorami twojej rozmowy z wykonawcami mapy. Dzięki temu będą wiedzieć, na czym polega ich zadanie.

4. Opracuj razem ze wszystkimi dziećmi kryteria oceny mapy. Zapytaj dzieci:

- *Kiedy uznamy, że mapa spełnia nasze oczekiwania, podoba się nam?*
- *Jaka musi być?*

Uwaga! Możliwe propozycje kryteriów oceny mapy:

- Mapa jest namalowana na płótnie.
- Mapa ma wymiary... (np. 210 x 180 cm).
- Mapa pokazuje naszą wieś.
- Mapa jest czytelna (łatwo rozpoznać najważniejsze elementy – drogi, zabudowania, rzeki, stawy, lasy, góry itp.).
- Na mapie zaznaczono ważne obiekty wsi (szkoła, kościół, poczta...).
- Na mapie zaznaczono wyraźnym kolorem trasę szlaku spacerowego.
- Na trasie szlaku zaznaczono wszystkie wybrane wcześniej obiekty.

Zapisz ustalone kryteria na dużym arkuszu papieru i powieś go (przytnij magnesami) w widocznym miejscu w klasie.

5. Jeżeli uważasz, że to dobry moment, przed przejściem do planowania pracy nad mini-przewodnikiem zaproponuj wszystkim dzieciom zabawę z fragmentami mapy, wybierając jeden z wariantów przedstawionych w załączniku 2.

6. Przypomnij dzieciom, że drugim celem tego etapu jest przygotowanie do wykonania mini-przewodnika, i powiedz, że teraz skupicie się właśnie na tym. Powiedz dzieciom, że musicie ustalić sposób pracy nad wierszykami do mini-przewodnika. Wyjaśnij, że teksty powinny być raczej krótkie – liczyć kilka linijek; wskazane, by zawierały rymy; w treści trzeba podać kilka charakterystycznych szczegółów pozwalających rozpoznać obiekt. Jeśli dzieci przygotowują kilka wariantów wierszyków, mogą zaproponować wszystkie z nich do wyboru.

Uwaga! Wykonawcy mapy są obserwatorami twoich ustaleń z wykonawcami mini-przewodnika. Dzięki temu będą wiedzieli, na czym polega ich zadanie.

7. Poproś dzieci opracowujące mini-przewodnik, by podzieliły się na dwu-, trzyosobowe zespoły robocze. Poproś, aby każdy zespół wybrał co najmniej jeden obiekt spośród tych, o których wcześniej mówiliście. Dalsza praca zespołu będzie dotyczyła tego obiektu.

Uwaga! Możesz przydzielić zespołom obiekty poprzez losowanie.

8. Przedstaw zespołom zajmującym się mini-przewodnikiem kolejne zadania do wykonania:

- Przygotujcie „bank słówek” dla każdego obiektu (pomocny może być formularz zamieszczony w załączniku 3):
  - *Co to jest?* – różne możliwe nazwy,
  - *Jakie to jest?* – rozmiar, kolor, kształt, wiek itp.,
  - *Do czego to służy?* – funkcje, rola obiektu,
  - *Co o tym wiemy?* – historia obiektu itp.
- Wymyślcie i zapiszcie wierszyki o każdym obiekcie (możecie prosić o pomoc rodziców, rodzeństwo, nauczycieli, ale starajcie się pracować samodzielnie),
- Spiszcie wierszyki odręcznie (bardzo starannie) lub przepiszcie je na komputerze (możecie poprosić o pomoc nauczycieli, innych dorosłych, starszych uczniów szkoły). Rymowanki powinny zmieścić się na jednej stronie formatu A4.
- Przygotujcie estetyczną oprawę mini-przewodnika.

Uwaga! Możesz przedstawić te zadania np. w formie zabawnych rysunków i rozdać dzieciom, aby pamiętały o nich.

9. Ustal wspólnie z dziećmi pracującymi nad mini-przewodnikiem:

- terminy twoich spotkań z zespołami roboczymi (zapisz je w kalendarzu ściennym),
- ostateczny termin wykonania wszystkich prac (zapisz go w kalendarzu ściennym).

10. Opracuj razem ze wszystkimi dziećmi kryteria oceny wierszy do mini-przewodnika. Zapytaj dzieci:

- *Kiedy uznamy, że napisane przez nas rymowanki spełniają nasze oczekiwania, podobają się nam?*
- *Jakie muszą być?*

Uwaga! Możliwe propozycje kryteriów oceny rymowanek do mini-przewodnika:

- Każdy wierszyk liczy co najmniej cztery linijki.
- Każdy wierszyk mówi o obiekcie wylosowanym/wybranym przez grupę.
- Każdy wierszyk zawiera najważniejsze informacje o tym obiekcie.
- Każdy wierszyk jest rymowany.
- Cały przewodnik został wydrukowany lub ładnie przepisany ręcznie i estetycznie oprawiony.

Zapisz ustalone kryteria na dużym arkuszu papieru i powieś go (przytnij magnesami) w widocznym miejscu w klasie.

11. Zakończ ten etap podsumowaniem. Zapytaj:

- Czy cele etapu zostały zrealizowane?
- Czy możemy przejść dalej?

Zastosuj technikę „Światła drogowych” (dzieci dostają trzy karteczki: czerwoną, żółtą i zieloną; jeśli na twoje pytanie mogą odpowiedzieć „tak”, podnoszą zieloną kartkę, jeśli „nie” – czerwoną, jeśli nie do końca są pewne – żółtą).

Działania

Czas: 4 godz.

Działania: przygotowanie mapy, rymowanek oraz prezentacji całości dla społeczności szkolnej i lokalnej.

Pomoce: materiały niezbędne do wykonania mapy techniką ustaloną na etapie planowania działań; plakaty z kryteriami oceny mapy i wierszyków; duże arkusze papieru.

C4

Wykonujemy mapę i mini-przewodnik oraz przygotowujemy się do ich prezentacji

Uwaga:

- Zgodnie z założeniami wyjściowymi w tym projekcie dążymy do stworzenia:
  - mapy „skarbów” naszej miejscowości wraz ze szlakiem spacerowym umożliwiającym zapoznanie się z lokalnymi atrakcjami,
  - kilkuwersowych rymowanek opisujących kolejne przystanki.
 Ustal z dziećmi zasady ich pracy. Aby tworzenie produktów przebiegało sprawnie, zadбай, żeby zespoły robocze zorganizowane na poprzednim etapie pracowały nad swoimi zadaniami systematycznie i zgodnie z przyjętym terminarzem – podczas rozmów z zespołami wykonującymi mapę i redagującymi rymowanki przypominaj o zasadach organizacji pracy ustalonych wcześniej oraz o kryteriach oceny! Niech dzieci prowadzą bieżącą „kontrolę jakości” wykonywanej pracy i niech zapamiętają takie postępowanie jako zasadę ogólną.
- Wykonanie zadań projektowych przez zespoły robocze – praca własna dzieci: 2–4 dni.

Kolejne kroki:

1. Przedstaw dzieciom cele tego etapu (wykonanie mapy i mini-przewodnika), przedyskutujcie je wspólnie. Upewnij się, że wszyscy dobrze wiedzą, co i z kim mają zrobić, a także czy pamiętają, jakie przyjęliście kryteria oceny (powinny być wywieszane w widocznym miejscu) – w tym momencie także poproś, by dzieci na bieżąco obserwowały, czy to, co robią, spełnia te kryteria! Dzięki temu po wykonaniu zadania dzieci będą mogły od razu powiedzieć, że produkt jest zgodny z założeniami.

2. Przypomnij wszystkim raz jeszcze termin (lub terminy) spotkań konsultacyjnych z zespołami roboczymi oraz termin ostatecznego wykonania pracy – będzie to zarazem termin kolejnego spotkania ze wszystkimi uczestnikami projektu. Wskaż terminy w kalendarzu wiszącym w klasie. Życz wszystkim powodzenia w pracy nad ich zadaniami!
3. Zachęć dzieci do rozpoczęcia pracy.
4. Kolejne spotkanie ogólne ze wszystkimi uczestnikami projektu rozpocznij od przeglądu przygotowanych przez zespoły produktów. Obejrzyjcie dużą i małą mapę, przeczytajcie rymowanki. Sprawdźcie raz jeszcze, czy spełniają one założone kryteria. Przygotujcie matrycę mini-przewodnika do kopiowania (kartka formatu A4, z jednej strony mapka, z drugiej rymowanki). Pogratuluj dzieciom wykonania zadań. Zachęć je do refleksji nad przebiegiem ich pracy:
  - Co i jak robiliście? (a może, czego postanowiliście NIE robić?). Poproś każde dziecko o dokończenie zdania: *Chcę powiedzieć, że...*
  - Co moglibyście zrobić inaczej? (nie znaczy to, że obiecujecie to zrobić!). Dokończcie „w myślach” zdanie: *Następnym razem...*
5. Przypomnij dzieciom, że w planie mają także zorganizowanie prezentacji mapy i szlaku dla uczennic i uczniów, nauczycielek i nauczycieli oraz rodziców i innych mieszkańców wsi.
6. Podziel dzieci na 4 grupy i poproś, by każda z nich zastanowiła się nad odpowiedziami na następujące pytania:
  - Kto może być zainteresowany naszym dziełem?
  - Dlaczego? W jaki sposób na nim skorzysta?
  - Jak możemy zaprezentować nasze dzieło innym?
  - Co możemy powiedzieć innym o naszej wspólnej pracy nad nim?
 Pozwól dzieciom na swobodną rozmowę na ten temat (wspomagaj ją, zadając dodatkowe pytania) – niech jej efektem będzie ostateczna lista gości, którą zapiszesz na plakacie.
7. Przedyskutuj z dziećmi różne propozycje przebiegu prezentacji – uwzględnijcie możliwości i ograniczenia organizacyjne i techniczne. Pomocne mogą być następujące pytania:
  - Na czym będzie polegała prezentacja i gdzie może się ona odbyć? (przeście szlakiem spacerowym?, prezentacja w sali?, czy sala pomieści wszystkich gości?, czy przygotujemy kopie mini-przewodnika dla naszych gości?)
  - Kiedy może się odbyć prezentacja?
  - Jakich środków będziemy potrzebować – nagłośnienia, sceny, aparatu lub kamery?
  - Czy postaramy się zorganizować mały poczęstunek?
  - Czy będą konieczne zaproszenia?
  - Kiedy spotkamy się, aby przygotować nasze wystąpienia?
8. Po podjęciu tych decyzji (czas, miejsce, przebieg) zapytaj dzieci:
  - Kto zaprojektuje zaproszenia?
  - Kto je napisze i narysuje (ręcznie lub na komputerze)?
  - Kto je dostarczy zaproszonym gościom?
  - Kto przygotuje kopie mini-przewodnika dla uczestników prezentacji?
  - Kto poprowadzi prezentację? – potrzeba kogoś, kto opowie o projekcie i jego przebiegu (*Jak pracowaliśmy nad mapą i mini-przewodnikiem?*) i kogoś, kto omówi sam produkt, tj. mapę i szlak z poszczególnymi przystankami, ewentualnie oprowadzi gości po szlaku (te osoby będą sporo mówiły).
  - Kto zapyta rodziców/dziadków o możliwość dostarczenia gościom prezentacji małego poczęstunku (*domowy placek/ciasteczka itp.*)?
 Zapisz ustalenia na plakacie i powieś go w widocznym miejscu w klasie.
9. Na koniec ustalcie kryteria oceny prezentacji. Zapytaj dzieci:
  - Co w tej prezentacji będzie dla was najważniejsze?
  - Co musi się powieść, żeby całą prezentację można było uznać za udaną?**Uwaga!** Możliwe kryteria oceny prezentacji:
  - Prezentację obejrżeli uczniowie i nauczyciele z całej szkoły.
  - Prezentację obejrżeli goście ze wsi i okolicy.
  - Uczestnikom prezentacji przedstawiliśmy przebieg naszej wspólnej pracy nad projektem.
  - Przedstawiliśmy mapę naszej wsi i szlak spacerowy wraz z poszczególnymi przystankami.
  - Wyjaśniliśmy, dlaczego właśnie te miejsca i obiekty umieściliśmy na szlaku.
  - Goście prezentacji zostali skromnie ugoszczeni.

Prezentacja

Czas: 2 godz.

Działania: przedstawienie efektów pracy członkom społeczności szkolnej i lokalnej.

Pomoce: zależnie od przyjętej przez grupę formuły prezentacji (do ustalenia w toku projektu).

C5

Pochwalmy się naszą pracą! – prezentacja produktów

Uwaga:

Postaraj się, aby prezentacja mapy „skarbów” oraz szlaku spacerowego stała się wydarzeniem co najmniej ogólnoszkolnym – dobrze by było, gdyby wzięli w niej udział także niektórzy rodzice oraz inni goście, np. sołtyska/sołtys, rada sołecka, proboszcz. Pamiętaj jednak, że głównymi „beneficjentami” całego przedsięwzięcia są dzieci uczestniczące w projekcie. To one zdobywają nowe umiejętności, także w czasie prezentacji – niezależnie od mniej lub bardziej efektownej jej oprawy.

Kolejne kroki:

Przeprowadźcie prezentację według przyjętych założeń.

Refleksja

Czas: 1 godz.

Działania: podsumowanie działań w projekcie.

Pomoce: przygotowane w poprzednich etapach projektu plakaty, kalendarz ścienny, mapa, ew. zdjęcia z uroczystości związanej z prezentacją efektów.

C6

Podsumowanie projektu

Kolejne kroki:

- Po zakończonej prezentacji poproś dzieci o dokonanie jej oceny w oparciu o ustalone wcześniej kryteria.
- Zaproś dzieci do kręgu i zastanówcie się nad przebiegiem i efektami wspólnej pracy:
  - *Czy osiągnęłam/osiągnąłem/osiągnęliśmy zakładane cele?*
  - *Czego się nauczyłam/em?*
  - *Co sprawiało mi najwięcej problemów?*
  - *Co dało mi najwięcej satysfakcji i radości?*
  - *Jakie wnioski powinienam/powinienem wyciągnąć na przyszłość?*

Zadbaj o to, aby każdy mógł się swobodnie wypowiedzieć.
- Podziękuj dzieciom za udział w projekcie.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 1. Kwestionariusz wywiadu z rodzicami, dziadkami, sąsiadami

z malej szkoły w wielki świat

„SKARBY” NASZEJ MIEJSCOWOŚCI

Mamo/Tato, Babciu/Dziadku, Szanowna Pani/Szanowny Panie,

Moja klasa realizuje projekt, który polega na zbadaniu i opisaniu zasobów – „skarbów” – rodzinnej wsi i jej najbliższej okolicy oraz zaproponowaniu atrakcyjnej trasy ich zwiedzania. „Skarby” naszej miejscowości to charakterystyczne miejsca lub obiekty w okolicy, przedmioty, opowieści, piosenki, melodie, tańce, ubrania, rozrywki, produkty lokalne (np. miody, sery, rękodzieło) i inne lokalne ciekawostki i osobliwości. „Skarbem” może być wszystko, co naszą miejscowość wyróżnia na tle innych – czy to w oczach nas samych, czy w oczach naszych sąsiadów lub gości.

Bardzo proszę o udzielenie mi odpowiedzi na pytanie:

Co jest „skarbem” naszej miejscowości?

Dzięki otrzymanym informacjom, będę więcej wiedzieć o naszej miejscowości.

Dziękuję za udzielenie odpowiedzi ☺

Imię i nazwisko osoby przeprowadzającej wywiad: .....

Imię i nazwisko osoby udzielającej wywiadu: .....

Uważam, że skarbem naszej miejscowości jest .....

.....,

ponieważ .....

.....

.....

.....

.....

Załącznik 2. Zabawy z mapami

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z małej szkoły w wielki świat

Wariant 1. „Mapa”

- A. Podziel dzieci na kilkusobowe grupy.
- B. Każdej grupie przekaż wycięty fragment mapy (o wymiarach ok. 15 cm x 15 cm) w dość dużej skali (powinny być na nim widoczne różne elementy: drogi główne i boczne, drogi polne, osiedla ludzkie, rzeki, góry itp. Najlepiej posłużyć się standardową turystyczną mapą jakiegoś regionu – raczej odległego od miejsca realizacji projektu i nieznanego powszechnie jego uczestnikom). Do tego załącz skopiowaną z oryginalnej mapy legendę.
- C. Poproś o przyklejenie mapy na środku dużego arkusza papieru.
- D. Przekaż instrukcje: *Zapoznajcie się z mapą i jej legendą. Wyjaśnijcie sobie w grupach, co moglibyście zobaczyć, gdybyście byli na tamtym terenie.*
- E. Z każdej strony mapki dorysujcie jakiś jej „ciąg dalszy”; nie ograniczajcie się tylko do dróg i rzek, ale wymyślcie też inne elementy krajobrazu – zaznaczcie je odpowiednimi znakami według legendy.

Opracowano na podstawie: S. Bowkett (2000) *Wyobraź sobie, że...*, Warszawa: WSiP, s. 69.

Wariant 2. „Układanka” (puzzle)

Uwaga:

- To ćwiczenie jest raczej odprężające niż edukacyjne (choć rozwija wyobraźnię przestrzenną oraz umiejętność strategicznego myślenia i podejmowania decyzji).
  - Nauczycielka/nauczyciel pełniący rolę sędziego musi bardzo dobrze znać mapę!
- A. Na środku bardzo dużego arkusza białego papieru przyklej środkowy fragment wycięty z mapy (najlepiej kwadrat o boku długości 10–15 cm). Pozostałą część mapy potnij na wiele kwadratów tego samego rozmiaru; wymieszaj fragmenty.
  - B. Podziel dzieci na grupy i rozdaj każdej grupie po kilka kwadratów; grupy w wymuszonej i stałej kolejności wykładają po jednym kwadracie, starając się umieścić go w prawidłowym miejscu całej mapy. Jeśli grupa nie jest pewna tego miejsca, może powstrzymać się od ruchu, ale jeśli popełni błąd (sygnał sędziego!), zabiera pechowy fragment z powrotem i traci jedną kolejkę.
  - C. Wygrywa grupa, która najszybciej pozbędzie się swoich kwadratów.

Załącznik 3. „Bank słówek”

Opracujcie „bank słówek” charakteryzujących opisywany przez was „skarb” waszej okolicy. Pomogą wam w tym zamieszczone w tabeli pytania i podpowiedzi.

z małej szkoły w wielki świat

Charakteryzowany „skarb”: .....

<p>Co to jest? (różne nazwy)</p> <p>.....</p>	
<p>Jakie to jest? (rozmiar, kolor, kształt, wiek itp.)</p> <p>.....</p>	
<p>Do czego to służy? (rola obiektu)</p> <p>.....</p>	
<p>Co o tym wiemy? (historia obiektu)</p> <p>.....</p>	

Skład zespołu: .....

.....

SZKOLNE REGUŁY – NASZE ZNAKI DROGOWE

D

AUTORKI **Barbara Benyskiewicz | Maria Furtak | Ewa Taszarek**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I–III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

W państwie demokratycznym obywatele współuczestniczą w procesie tworzenia reguł. Szkoła ma uczyć dzieci aktywności i wychowywać młodych obywateli, którzy będą czuć się współodpowiedzialni za otaczającą ich rzeczywistość, w tym rzeczywistość szkolną. Dlatego w tym projekcie dzieci będą uczestniczyć w procesie wypracowywania szkolnych reguł i uczyć się przy tym współpracy w grupie. Projekt zakłada wypracowanie z uczennicami i uczniami klas I–III kilku/kilkunastu reguł zachowania w szkole. Dzieci – poprzez analogię do sytuacji na ulicy (na chodniku i na jezdni) – mają zrozumieć potrzebę tworzenia oraz przestrzegania reguł zachowania w gronie rówieśników i w świecie dorosłych. Dzieci stworzą *szkolne znaki drogowe* – symbole reguł zachowania, które zawisną w całej szkole jako reguły dzieci młodszych z następującym przesłaniem: *Przestrzegamy szkolnych reguł. Tak się zachowujemy*. Upowszechnieniu tych znaków wśród dzieci klas IV–VI służyć będzie przedstawienie (prezentacja znaków, reguł i rymowanek na ich temat) oraz konkurs na rymowanki dotyczące prawidłowego zachowania, które będą umieszczone na *Ścianie Rymowanych Reguł Zachowania w Szkole*.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Zaangażujemy się na rzecz społeczności szkolnej.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Wypracujemy i wdrożymy reguły zachowania w szkole i otoczeniu.
- Upowszechnimy wypracowane reguły zachowania w środowisku szkolnym.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- *Szkolne znaki drogowe* – piktogramy przedstawiające reguły zachowania w szkole.
- Przedstawienie *Przestrzegamy naszych znaków drogowych*.
- *Ściana Rymowanych Reguł Zachowania w Szkole*.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności szkolnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

- **Wybrane zadania szkoły:**

5. Poszanowanie godności dziecka; zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej.
8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

- **Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:**

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

1. Korzysta z informacji:
  - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji.
3. Tworzy wypowiedzi:
  - a. w formie ustnej i pisemnej; kilkudzaniową wypowiedź.

Edukacja społeczna. Uczeń:

2. Odróżnia dobro od zła, stara się być sprawiedliwym i prawdomównym; nie krzywdzi słabszych i pomaga potrzebującym.
3. Wie, jak należy zachowywać się w stosunku do dorosłych i rówieśników (formy grzecznościowe).
4. Zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), respektuje je; uczestniczy w szkolnych wydarzeniach.

z małej szkoły w wielki świat

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	<p>D1. Starter: Kto, tak jak ja?</p> <p>D2. Wizyta w czystym mieście</p> <p>Uczestnicząc w ćwiczeniach, dzieci lepiej się poznają, dostrzegają, w czym są do siebie podobne, a czym się różnią, odpowiadają sobie na pytanie, do czego potrzebne są reguły.</p>	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	<p>D3. Po co są znaki drogowe?</p> <p>W czasie spaceru po najbliższej okolicy (w najbardziej ruchliwym miejscu w danej miejscowości) dzieci poznają niektóre znaki drogowe (szczególnie znaki nakazu i zakazu). Dzięki temu, w dalszej części projektu będą mogły stworzyć swoje szkolne znaki bezpiecznego poruszania się po szkole.</p> <p>D4. Do czego służą reguły?</p> <p>Dzieci przypominają sobie, po co są reguły, dowiadują się, gdzie i kiedy są stosowane, kto może je ustalać i w jakich dokumentach są spisane.</p>	1 godz.	od: ..... do: .....
Działania	<p>D5. Wędrówka po szkole</p> <p>Dzieci uczestniczą w wędrówce po szkole i przyglądają się zachowaniu wszystkich napotkanych osób – określają, jakie reguły zachowania chciałoby wprowadzić w swojej szkole.</p> <p>D6. Znaki drogowe naszej szkoły – reguły zachowania w szkole</p> <p>Dzieci opracowują (wymyślają i wykonują) <i>znaki drogowe – reguły zachowania</i> w szkole z wykorzystaniem symboliki prawdziwych znaków drogowych (kształt, kolor znaków nakazu, zakazu).</p> <p>D7. Rymowanki</p> <p>Dzieci układają rymowanki na temat reguł zachowania w szkole.</p>	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	<p>D8. Przygotowanie przedstawienia</p> <p>Dzieci szykują się do zaprezentowania przedstawienia na temat reguł zachowania w szkole z wykorzystaniem znaków i rymowanek.</p>	5 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	<p>D9. Przedstawienie</p> <p>Dzieci pokazują przedstawienie na temat reguł zachowania w szkole (pokazują wcześniej wykonane znaki, wyjaśniają ich znaczenie, przedstawiają rymowanki dotyczące prezentowanych reguł, organizują konkurs na rymowanki dla starszych klas).</p>	1 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	<p>D10. Podsumowanie projektu</p> <p>Dzieci dokonują oceny realizacji projektu, odnosząc się do kryteriów przyjętych na etapie planowania.</p>	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 1 godz.

Działania: poznanie osób w grupie.

Pomoce: krzesła.

D1

Starter:
Kto, tak jak ja?

Kolejne kroki:

1. Zaproś dzieci do zabawy „Kto, tak jak ja”.
  1. 1. Ustaw krzesła w kręgu (krzesel powinno być o jedno mniej niż dzieci).
  1. 2. Poproś dzieci, żeby stanęły przed krzesłami.
  1. 3. Powiedz dzieciom, że za chwilę będą mówić o tym, co same lubią, i dowiadywać się, co lubią inni. Poproś je, by pomyślały o tym, co lubią (w co lubią się bawić, co lubią jeść, jakie jest ich ulubione zwierzątko, jak lubią się ubierać itp.).
  1. 4. Poszukaj ochotniczki/ochotnika, która/y rozpocznie zabawę. Poproś, by stanęła/stanął w środku kręgu. Pozostałe dzieci siadają na krzesłach.
  1. 5. Wyjaśnij, na czym polega zabawa. Jedno dziecko staje w środku kręgu, przedstawia się i pyta, kto tak jak ono, lubi coś robić (np. *Jestem Adaś. Kto, tak jak ja, lubi jeździć na rowerze?*). Wszystkie dzieci, które lubią to robić, wstają z krzesel i podchodzą do mówiącego. Chwilę przyglądają się sobie, wymieniają swoje imiona. Następnie, na sygnał dany przez nauczycielkę/nauczyciela (np. kłaśnicie, dzwoneczek), wracają na puste krzesła. To dziecko, dla którego zabraknie miejsca, wraca na środek i kontynuuje zabawę (np. *Jestem Małgosia. Kto, tak jak ja, ma niebieskie oczy?*).
  1. 6. Poproś ochotniczkę/ochotnika o rozpoczęcie zabawy. Kontynuuj ją tak długo, aż wszystkie dzieci będą miały okazję do przedstawienia się w kręgu.
Uwaga! Jeżeli ktoś z dzieci będzie miał problem z zadaniem pytania – pomóż mu.
  1. 7. Na zakończenie dołącz do kręgu swoje krzesło. Poproś, by dzieci, które lubią to, co wymienisz, machały ręką i przyglądały się sobie wzajemnie. Zadaj pytania:
    - *Kto, tak jak ja, lubi czuć się bezpiecznie na drodze?*
    - *Kto, tak jak ja, lubi czuć się bezpiecznie w szkole?*
    - *Kto, tak jak ja, lubi wiedzieć, jak się trzeba zachowywać w szkole?*
2. Podziękuj dzieciom za udział w zajęciach. Zaproś je na następne spotkanie.

z małej szkoły w wielki świat

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 1 godz.**Działania:** zrozumienie, do czego potrzebne są reguły.**Pomoce:** losy; odtwarzacz CD i dynamiczne nagranie, które ośmieli dzieci do wejścia w rolę pieszych i kierujących pojazdami; kreda; akcesoria stroju policjantki/policjanta (czapka, lizak), mogą być tylko białe rękawiczki dla ciebie, ponieważ będziesz kierować ruchem na skrzyżowaniu; arkusz szarego papieru, mazak.

D2

 Wizyta w dziwnym mieście**Uwaga:**

- Przygotuj tyle losów, ile jest dzieci; losy mają dzielić dzieci na 3 równoliczne grupy – piesi, samochody, rowery; losy mogą różnić się kolorami, symbolami lub napisami. Zamiast losów, możesz przygotować szarfy w 3 kolorach, np.: żółte – rowery, niebieskie – piesi, szare – samochody. Dobór do grup ma być przypadkowy.
- Ogranicz przestrzeń, na której będzie się odbywał ruch pieszych i pojazdów; możesz narysować kredą na podłodze skrzyżowanie: chodniki, jezdnie.

Kolejne kroki:

1. Zaprosz dzieci do zabawy „W dziwnym mieście”.
  1. 1. Powiedz dzieciom: *Zapraszam was do miasta, w którym wszyscy mają dobre serca i dbają o siebie wzajemnie, żeby nikomu nie stała się żadna krzywda. Mieszkańcy i przyjezdni mają jednak problem: w tym mieście nie obowiązują żadne reguły ruchu drogowego. Wyobrażacie to sobie? Jak to może wyglądać?* (poproś dzieci o podanie kilku przykładów zachowań). Kontynuuj: *Włączę muzykę, a wy – piesi, samochody, rowery – poruszajcie się tak, jak się każdemu podoba, bez żadnych ograniczeń. Pamiętajcie, by nie zrobić sobie krzywdy. Wyłączenie muzyki oznacza: Stop! Każdy nieruchomieje.* Podziel dzieci na grupy.
  1. 2. Powtórz włączanie i wyłączanie ruchu 3–4 razy. Daj dzieciom szansę doświadczenia bałaganu na chodnikach i jezdniach.
  1. 3. Po ostatnim wyłączeniu muzyki, gdy dzieci znieruchomieją, kontynuuj opowiadanie: *Pewnego dnia do miasta sprowadziła się nowa osoba. Zmartwiło ją to, co działo się na ulicach. Zdecydowała, że tu zostanie i weźmie się do pracy.* Teraz wejdź w rolę policjantki/policjanta, stań na środku skrzyżowania. Kieruj ruchem bez słów, tylko gestami (podkład muzyczny nie będzie już potrzebny). Dzieci mają skończyć zabawę wyciszone, uspokojone, gotowe do rozmowy.
  1. 4. Zaprosz uczestników ruchu drogowego na parking (środek sali). Poproś o zajęcie miejsc w kręgu.
  1. 5. Omów ćwiczenie razem z dziećmi. W rozmowie możesz wykorzystać następujące pytania:
    - *Jak wyglądał ruch uliczny na początku zabawy?*
    - *Co wam się przydarzyło na jezdni i chodnikach?*
    - *Jak się czuliście w zaistniałej sytuacji?*
    - *Czy zauważyliście, kiedy nastąpiła zmiana?*
    - *Skąd wiedzieliście, jak się poruszać, gdy stanęłam/ąłem na środku skrzyżowania? Przecież nie odzywałam/em się ani słowem.*
    - *Kim byłam/em?*
2. Podsumuj, pytając: *Do czego potrzebne są reguły?* Zachęć dzieci do rozmowy, kieruj nią i pomóż dzieciom wysnuć wnioski:
  - Brak reguł powoduje bałagan i liczne sytuacje zagrażające bezpieczeństwu.
  - Policjantka/policjant wprowadziła/wprowadził reguły, które pokazywała/pokazywał tylko gestami, ale były to gesty zrozumiałe dla wszystkich.

- Wprowadzone reguły pomogły zorientować się, w jaki sposób piesi i pojazdy mają się zachowywać, żeby nie było wypadków.
  - Jeśli wprowadza się reguły, które służą bezpieczeństwu i dobrej pracy całej grupy, to wszyscy powinni ich przestrzegać.
3. Na arkuszu papieru zapisz tytuł *REGUŁY*. Powiedz dzieciom, że jest to zagadnienie, którym będziecie się zajmować na kolejnych zajęciach.

Planowanie działań

Czas: 1 godz.

Działania: poznanie niektórych znaków drogowych (szczególnie znaków nakazu i zakazu), żeby być bezpiecznym na drodze i stworzyć swoje szkolne znaki bezpiecznego poruszania się po szkole.

Pomoce: karty z wybranymi znakami drogowymi, arkusz szarego papieru, gruby mazak.

D3 Po co są znaki drogowe?

Uwaga:

Istotnym elementem tych zajęć jest spacer. Jeśli nie masz możliwości, by wyjść z dziećmi w teren, możesz pokazać im fragment filmu o ruchu ulicznym lub odpowiednią ilustrację, planszę.

Kolejne kroki:

1. Zaproponuj dzieciom spacer po okolicy. Zabierz je w najbardziej ruchliwe miejsce w waszej miejscowości. Poproś, by przez 5 minut obserwowały ruch uliczny. Zwróć ich uwagę na znaki drogowe pionowe i poziome (namalowane na jezdni).
2. Wróćcie do szkoły. Porozmawiaj z dziećmi o ich obserwacjach.
3. Wskaż różne reguły w ruchu drogowym, szczególnie takie, które są ważne dla dzieci, i wyjaśnij, czemu służą, np.:
  - Znak drogowy „Uwaga dzieci” ostrzega o miejscu na drodze, które jest szczególnie uczęszczane przez dzieci, lub o jego bliskości, co zapewnia dzieciom bezpieczeństwo w drodze do szkoły i do domu.
  - Jeśli idzie się szosą bez pobocza, to trzeba iść zawsze lewą stroną.
  - Pieszy i rowerzysta powinni być wyposażeni w elementy odblaskowe (np. zawieszki przy ubraniu, na plecaku, paski odblaskowe na ubraniu, lampki rowerowe), dzięki temu są lepiej widoczni na drodze i bezpieczniej mogą dotrzeć do celu.
4. Pokaż dzieciom różne, wybrane przez siebie, znaki drogowe, sprawdź, które znają i czy potrafią je nazwać. Omów z dziećmi znaczenie znaków drogowych, szczególnie znaków nakazu i zakazu. Zwróć uwagę dzieci na wygląd znaków, ich kształt, kolor i symbolikę.
5. Podsumuj, mówiąc dzieciom: *W ruchu drogowym obowiązują pewne reguły, które zapewniają ludziom bezpieczeństwo na drodze. Ludzie chcą się czuć bezpieczni także w innych miejscach, np. w szkole. Dlatego w szkole także powinny obowiązywać pewne reguły zapewniające bezpieczeństwo. Wzorując się na znakach drogowych, opracujemy szkolne znaki oznaczające reguły zachowania w szkole.*

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: przypomnienie, po co istnieją reguły, poznanie, gdzie i kiedy są stosowane, kto może je ustalać i w jakich dokumentach są spisane, przedstawienie celów projektu i działań, które będą podjęte w jego ramach.

Pomoce: duży arkusz papieru z napisem *REGUŁY*, duży arkusz papieru do zapisania informacji o projekcie, gruby mazak; przygotowane wcześniej plakietki z napisem: *SZKOLNE REGUŁY – NASZE ZNAKI DROGOWE (dla każdego dziecka)*.

D4 Do czego służą reguły?

Kolejne kroki:

1. Poproś, by dzieci dobrały się w trójki. Mogą usiąść na podłodze w tzw. „gniazdkach trójkowych”, żeby im się dobrze rozmawiało. Poproś dzieci, by przypomniały sobie, do czego służą reguły, o których była mowa na poprzednich zajęciach, i pomyślały, w jakich innych znanych im miejscach obowiązują reguły. Daj trójkom czas na wspólne przemyślenie tematu i wybór przedstawiciela, który weźmie udział w rozmowie na forum grupy.
2. Po upływie wyznaczonego czasu poproś przedstawicieli trójek o podzielenie się przemyśleniami ich zespołów.
Uwaga! Czuwaj nad tym, by w rozmowie głos zabrał przedstawiciel każdej trójki. Może to być krótka wypowiedź. Pilnuj wartkiego tempa ćwiczenia.
3. Podsumuj rozmowę dzieci. Zapisz na arkuszu z napisem *REGUŁY*:
  - *Po co są reguły?* (bezpieczeństwo, spokój, wiadomo, co i jak robić, wiadomo, jak się zachowywać).
  - *Gdzie stosujemy reguły?* (jezdnia, szosa, dom, boisko, szkoła).
4. Powiedz dzieciom, że spis reguł zachowania na ulicy zamieszczono w Kodeksie Ruchu Drogowego. Został on stworzony przez specjalistów i zatwierdzony przez władze naszego państwa. Zapytaj:
  - *Czy wiecie, gdzie zapisane są reguły zachowania w szkole?*
  - *Kto tworzy reguły w szkole?*
5. Wysłuchaj odpowiedzi dzieci. Krótko je podsumuj: *W szkole odpowiednikiem przepisów ruchu drogowego są przepisy zawarte w szkolnych dokumentach, np. w statucie szkoły, regulaminach, kontraktach klasowych. W tworzeniu tych dokumentów powinna uczestniczyć cała społeczność szkolna (dyrekcja, nauczyciele i inni pracownicy szkoły, dzieci, ich rodzice), która poprzez swoje dalsze działania może mieć wpływ na zawarte w nim zapisy.*
6. Zaprezentuj dzieciom tytuł projektu, jego cel i planowane w nim działania, zapisując je skrótowo na arkuszu papieru (por. niżej):
  - *Zapraszam was do udziału w projekcie pt. Szkolne reguły – nasze znaki drogowe (zapisz na arkuszu tytuł projektu).*
  - *Dzięki udziałowi w tym projekcie nauczymy się wspólnie wypracowywać reguły obowiązujące w szkole (zapisz cel projektu).*
  - *Reguły te przedstawicie w postaci znaków drogowych. Zaprezentujecie je pozostałym dzieciom, nauczycielom i pracownikom szkoły oraz powiesicie w różnych miejscach w szkole. Żeby łatwiej zapamiętać reguły, będziecie układać do nich rymowanki. Ogłosimy też konkurs dla uczennic i uczniów klas IV–VI na podobne rymowanki do naszych reguł. Wszystkie rymowanki zawisną na naszej Ścianie Rymowanych Reguł (zapisz główne działania w projekcie).*

Uwaga! Weryfikuj, czy dzieci rozumieją przekazywane informacje.

Projekt pt. Szkolne reguły - nasze znaki drogowe

- CEL: Wypracowanie reguł zachowania obowiązujących w szkole
- ETAPY:
1. Stworzymy szkolne znaki drogowe.
  2. Ułożymy rymowanki.
  3. Przedstawimy reguły wszystkim dzieciom i dorosłym w naszej szkole.
  4. Zorganizujemy konkurs na rymowanki dla uczennic i uczniów starszych klas, by wszyscy lepiej zapamiętali reguły.

7. Umieść arkusz z informacjami o projekcie w widocznym miejscu sali. Będzie on wam towarzyszył w czasie realizacji projektu. Wręcz dzieciom przygotowane wcześniej plakietki z napisem *SZKOLNE REGULY – NASZE ZNAKI DROGOWE*, pasując je w ten sposób na uczestniczki i uczestników projektu. Plakietki te będą także formą promocji projektu w całej szkole.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: wypracowanie reguł zachowania, które chcemy wprowadzić w szkole.

Pomoce: materace, koce do siedzenia, arkusz dużego papieru do zapisywania wypowiedzi dzieci, pocięty w pasy arkusz papieru A4 (na tych pasach zapiszesz hasła), arkusz dużego papieru z nagłówkami: *Nakazy, Zakazy*.

D5 Wędrówka po szkole

Uwaga:

Proponowane ćwiczenie ma następującą strukturę:

1. Wizualizacja i zapisywanie opisywanych przez dzieci sytuacji.
2. Formułowanie haseł, kwalifikowanie ich do dwóch grup: zakazy i nakazy.

To ćwiczenie nie ma charakteru relaksacyjnego. W czasie wizualizacji dzieci będą wyobrażały sobie wędrówkę po różnych pomieszczeniach szkoły i przypominały sobie różne sytuacje, które w nich się zdarzyły. Mów wolno, spokojnie, rób przerwy, daj dzieciom możliwość wyobrażenia sobie, jak wędrują po szkole. Po „przejściu” przez dane pomieszczenie (korytarz, szatnia, klasa) dzieci opowiedzą, co „widziały”, co sobie przypominały. Krótko zapisuj wyobrażenia dzieci na dużym arkuszu papieru, np.: *chłopcy szarpią kolegę, mówię „dzień dobry” nauczycielce, dzieci niebezpiecznie biegną w czasie przerwy, chłopcy szarpią się w szatni, dziewczynka krzyczy*. To ważny etap, ponieważ z zapisów powstaną hasła – podpisy do znaków stanowiących reguły zachowań w szkole. Na kolejnym spotkaniu, na ich podstawie dzieci opracują znaki drogowe – reguły zachowania w szkole z wykorzystaniem symboliki prawdziwych znaków drogowych (kształt, kolor znaków nakazu, zakazu).

Inny wariant: zamiast wizualizacji możesz zaproponować dzieciom rzeczywistą wędrówkę po szkole, prowadzenie obserwacji, robienie notatek lub zarejestrowanie na wideo tego, co dzieje się w wybranych miejscach w szkole.

Kolejne kroki:

1. Zaproponuj dzieciom ćwiczenie wizualizacyjne:
  1. 1. Powiedz:

Za chwilę każde z was rozpocznie wędrowkę po szkole, a ja będę waszym przewodnikiem. Proszę, abyście usiedli wygodnie i zamknęli oczy.
  1. 2. Kiedy wszystkie dzieci usiądą wygodnie, zamkną oczy, kiedy nastanie cisza, kontynuuj opowiadanie:

Wyobraź sobie, że wchodzisz do szkoły. Najpierw idziesz przez korytarz. Tam stoją twoi koledzy i koleżanki. Zobacz, co robią, przyjrzyj się im uważnie. Jak ty się zachowujesz? Co robisz? Teraz idź dalej. Właśnie idzie twoja pani wychowawczyni/twój pan wychowawca. Co robisz? Co mówisz? Jak zachowuje się pani nauczycielka/pan nauczyciel? Posłuchaj. Ja stoję koło okna. Policzę do trzech. Gdy usłyszysz „trzy”, otwórz oczy i spójrz na mnie. STOP. Opowiedz, co widziałas/ęś.
  1. 3. Poproś dzieci o podzielenie się swoimi wyobrażeniami. Notuj ich wypowiedzi.

Uwaga! Nie oceniaj i nie cenzuruj wypowiedzi dzieci. Ważne, żeby zapisać wszystkie ich wyobrażenia.
  1. 4. Kontynuuj wędrowkę dzieci po szkole:

Usiądź wygodnie. Zamknij oczy. Wracasz do szkoły. Wyobraź sobie, że zbliżasz się do szatni. Co tam się dzieje? Sprawdź, może coś słyszysz? Co mówią dzieci? Nagle ktoś wbiega do szatni z krzykiem, rzuca plecakiem, rozpycha się. Co robisz? Co robią inne dzieci? Przyjrzyj się tej sytuacji. Teraz wyjdź z szatni. Ja stoję koło okna. Policzę do trzech, gdy usłyszysz „trzy”, otwórz oczy i spójrz na mnie. STOP. Opowiedz, co widziałas/ęś.
  1. 5. Ponownie poproś dzieci o podzielenie się swoimi wyobrażeniami i zapisz je.
  1. 6. Opowiadaj dalej:

Znowu usiądź wygodnie. Zamknij oczy. Zobacz, jak idziesz do klasy. Wejdź do sali. Idź do swojego stolika. Zobacz, ile dzieci jest w klasie. Co robią? Co mówią? Teraz ktoś zaczyna krzyczeć, ktoś biegnie po sali. Zobacz, co się dzieje. Jak się zachowują inne dzieci?. Wchodzi pani wychowawczyni/pan wychowawca. Co się teraz dzieje w klasie? Zaczyna się lekcja. Pani/pan pokazuje ciekawy obrazek. Chcesz wiedzieć, co to jest. Właśnie ktoś zaczyna rozmawiać i przerywać pani/panu. Jak się czujesz? Co robisz? Wyobraź sobie teraz, że wszystkie dzieci siedzą cichutko przy stolikach. Policzę do trzech, gdy usłyszysz „trzy”, otwórz oczy i spójrz na mnie. STOP. Opowiedz, co widziałas/ęś.
  1. 7. Po raz trzeci poproś, by dzieci opowiedziały o swoich wyobrażeniach i zapisz je.
  1. 8. Zapytaj dzieci:
    - *W jakiej sytuacji czuliście się szczególnie przyjemnie i bezpiecznie?*
    - *W jakich sytuacjach odczuwaliście niepewność i zagrożenie?*
    - *Czy widzieliście sytuacje, które były szczególnie niemiłe dla was i waszych koleżanek i kolegów?*

Uwaga! Pozwól na to, aby każde dziecko mogło się wypowiedzieć.
2. Zaproponuj dzieciom udział w zabawie „Gumowe ludziki”. Jej celem jest „odczarowanie” dzieci. Powiedz: *Jesteście gumowymi ludzikami. Wydam wam polecenie, a gdy klasnę, zróbcie to, co powiedziałam/em:*
  - *Wstańcie, podnieście wolno jedną rękę nad głowę, teraz wolno podnieście drugą rękę!*
  - *Opuśćcie ręce wzdłuż ciała!*
  - *Dotknijcie brodą do obojczyka!*
  - *Schylcie się do przodu!*
  - *Machajcie rękoma swobodnie!*
  - *Wyprostujcie się!*
  - *Zróbcie kilka głębokich wdechów!*

3. Wróć do zapisów wyobrażeń dzieci. Przeczytajcie je. Zwróć uwagę dzieci na to, że wiele zapisów dotyczy zachowań niepożądanych. Poproś dzieci, by zastanowiły się nad tym, jak należy się zachowywać, i by sformułowały reguły zachowania w postaci hasła (por. przykłady niżej). Każdą regułę w postaci hasła zapisz na pasku papieru.

Zapis wyobrażenia	Reguła zachowania: hasło
Chłopcy szarpią się, biją w szatni.	Bicie jest zabronione!
Dzieci rzucają śmieci na podłogę.	Śmieci wyrzucamy do kosza!

Uwaga! Pamiętaj, by reguły były sformułowane bardzo konkretnie i w taki sposób, aby nie zaczynać od słowa „nie” w formie nakazu lub zakazu: np. *Bicie jest zabronione* (zakaz) zamiast *Nie bijemy*; *Śmieci wyrzucamy do kosza* (nakaz) zamiast *Nie śmiecimy*. Zapewne dzieci będą mówiły: *Nie wolno się bić*, *Nie można popychać*, *Nie należy rzucać śmieci na podłogę* itp. Pozwól im na swobodne wypowiedzi. Powiedz jednak, że w odniesieniu do znaków drogowych nie mówimy: *Nie wolno skręcać w prawo*, tylko: *Zakaz skrętu w prawo*, *Skręt w prawo jest zabroniony*, dlatego też zaproponuj im podobny sposób zapisu waszych reguł, czyli zamiast zapisu: *Nie wolno popychać koleżanek i kolegów*, *Nie popychamy koleżanek i kolegów*, zapis: *Zakaz popychania się* lub *Popychanie się jest zabronione*.

4. Poproś dzieci, by dobrały się w dwójki lub trójki (zależnie od liczby hasła). Zbierz paski z regułami-hasłami, rozłóż je jak wachlarz i rozłóż między grupami. Poproś grupy o zastanowienie się nad tym, co dokładnie oznacza dana reguła, czy jest to nakaz, czy zakaz. Zachęć grupy do wypowiedzi na temat swojej reguły. Po każdej wypowiedzi grupa przykleja swoją regułę na przygotowanym przez siebie arkuszu z tabelą (por. przykład niżej).

Nakazy	Zakazy
<ul style="list-style-type: none"> – W czasie przerwy zachowujemy się spokojnie. – Pomagamy sobie. – Mówimy dorosłym <i>Dzień dobry</i>. – Śmieci wyrzucamy do kosza. – Przed jedzeniem i w toalecie myjemy ręce. 	<ul style="list-style-type: none"> – Obrażanie innych jest zabronione. – Popychanie innych jest zabronione. – Niszczenie rzeczy swoich i cudzych jest zabronione.

5. Podsumuj pracę. Przeczytaj dzieciom wypracowane wspólnie reguły z podziałem na nakazy i zakazy. Zapytaj:
- *Czy chcielibyście je uzupełnić albo zmienić?*
  - *Czy jesteście zadowoleni z tego, co zrobiliśmy? Z jakiego powodu?*
  - *Jak przestrzeganie tych reguł może wpłynąć na życie w szkole?*
6. Poproś, by dzieci powiedziały, jak im się pracowało w grupie – słuchaj uważnie i zapamiętaj ich odpowiedzi. Wróćcie do nich na kolejnych zajęciach, ustalając kryteria dobrego udziału w pracy grupowej.

Działania**Czas: 5 godz.****Działania:** zrobienie znaków odnoszących się do reguł zachowania w szkole, po to, żeby wszyscy w szkole czuli się w niej lepiej i bezpieczniej.**Pomoce:** brzości, kartony, kolorowe kartki A4, pisaki, farby, pędzle, kredki, sznurek, klej, listewki, masa mocująca do ściany, nożyczki, kopie karty samooceny udziału w pracy grupowej (załącznik 1).**D6**

Znaki drogowe naszej szkoły – reguły zachowania w szkole

Kolejne kroki:

1. Przypomnij dzieciom wypracowane reguły i ich znaczenie (podkreśl, że jest to efekt ich pracy).
2. Powiedz dzieciom, że będą wymyślać znaki – symbole, które będą oddawać sens wypracowanych reguł. Pokaż dzieciom jeszcze raz wybrane znaki drogowe nakazu i zakazu. Poproś, aby dzieci wytłumaczyły, jaki związek ma symbol umieszczony na znaku z jego przekazem informacyjnym. Zapytaj dzieci, gdzie spotkały się z innymi symbolami i co one oznaczały (np. piktogramy oznaczające toalety, bankomat, wyjście ewakuacyjne).
3. Podaj cel tych zajęć. Powiedz, że dzieci będą pracowały w grupach. Zwróć uwagę na to, że aby grupa odniosła sukces, wszyscy muszą przyłożyć się do pracy, muszą współpracować. Powiedz, że warto uczyć się współpracy i oceniać, na ile się ona udaje. Wyjaśnij, że aby móc dokonać takiej oceny, musicie ustalić, po czym można poznać dobrą współpracę, czyli określić kryteria jej oceny. Przypomnij dzieciom ich wypowiedzi na temat tego, jak im się pracowało w grupach (por. podsumowanie poprzedniego spotkania).
4. Zaproponuj następujące kryteria oceny udziału w pracy grupy:
  - Każdy stara się jak najlepiej wykonać swoje zadanie będące częścią zadania grupy.
  - Każdy stara się wysłuchać tego, co mają do powiedzenia inni.
  - Każdy prosi innych członków grupy o pomoc, jeśli jej potrzebuje.
  - Każdy stara się pomóc tym, którzy potrzebują pomocy.
 Spytaj, jak dzieci rozumieją te zapisy, czy mogą podać przykłady sytuacji, w których opisane zachowanie będzie ważne. Być może trzeba zmienić jakiś zapis na bardziej zrozumiały. Powiedz, że po wykonaniu zadania grupy, każde dziecko dokona samooceny swojego udziału w pracy grupowej.
5. Podziel dzieci na 4–5-osobowe grupy. Zadbaj o to, aby w każdej grupie znalazły się dzieci młodsze i starsze oraz co najmniej jedno dziecko uzdolnione plastycznie lub lubiące rysować.
6. Poproś, by każda grupa wylosowała 1, 2 lub 3 reguły (w zależności od liczebności grupy i liczby reguł). Poproś, by dzieci wspólnie (w zespole) wymyśliły i wykonały znaki symbolizujące wylosowane reguły. Określ kolejność zadań do wykonania:
  - Przygotowanie wstępnego szkicu na kartkach formatu A4 – pomysły ilustracji haseł.
  - Zaprezentowanie pomysłu innym, aby sprawdzić, czy znak jest czytelny dla innych.
  - Wprowadzanie ewentualnych poprawek do pomysłów.
  - Wykonanie znaków.
7. Postępuj dalej zgodnie z przedstawionym planem.
  7. 1. Daj dzieciom czas na pracę nad pomysłem i wstępnymi szkicami (45 minut).
  7. 2. Poproś grupy o prezentację wstępnych szkiców na forum klasy. Zadaniem dzieci z innych grup jest odgadnięcie znaczenia symbolu i udzielenie życzliwych uwag umożliwiających udoskonalenie znaku.
  7. 3. Pozwól dzieciom zastanowić się nad uwagami do ich projektów i wprowadzić ewentualne poprawki do swoich szkiców.

7. 4. Poproś dzieci, by przystąpiły do wykonania znaków. Udostępnij im farby, pędzle, ołówki, pisaki i wycięte z brystolu koła. Przygotuj tyle materiałów, by dzieci mogły swobodnie je wybrać. Podkreśl, że znaki powinny być wykonane estetycznie i starannie, ponieważ będą umieszczone w różnych miejscach szkoły.

Uwaga! Pamiętaj, że do każdego znaku dzieci muszą dołączyć związaną z nim regułę.

8. Poproś dzieci, aby zaprezentowały swoje znaki i wyjaśniły ich znaczenie pozostałym grupom.
9. Zapowiedz dzieciom, że wszystkie znaki będą w przyszłości umieszczone na tablicy w uczęszczanym miejscu szkoły. Będą przypominały wszystkim o prawidłowych zachowaniach. Ustal z przełożoną/przełożonym, która/y podejmuje decyzje w takich sprawach, w którym miejscu w szkole można stworzyć taką ekspozycję (będzie to tzw. *Ściana Rymowanych Reguł Zachowania w Szkole*).
10. Podziękuj dzieciom za pracę. Powiedz, że jej efekty zaprezentują pozostałym dzieciom i nauczycielom w szkole w czasie przygotowanej przez nich prezentacji – przedstawienia.
11. Teraz przystąp do oceny udziału dzieci w pracy grupy.
11. 1. Rozdaj karty samooceny udziału w pracy grupowej (załącznik 1). Wyjaśnij, jak dokonać samooceny. Zweryfikuj, czy dzieci rozumiały, co mają zrobić (poproś, by dzieci wyjaśniły to swoimi słowami). Następnie poproś dzieci, aby:
- indywidualnie oceniły swój udział w pracy grupowej,
  - w grupach, w których wcześniej pracowały, przedstawiły swoje samooceny i dowiedziały się od koleżanek i kolegów, czy podobnie oceniali ich wkład pracy w grupie.
11. 2. Porozmawiajcie wspólnie o tym:
- *Czy łatwo jest ocenić swoją pracę?*
  - *Czy łatwo jest ocenić pracę koleżanki/kolegi?*
  - *Czy oceny różniły się? Jak? Jakie wnioski możecie wyciągnąć dla swojej pracy w grupach w przyszłości?*
12. Podsumowując, zapytaj dzieci:
- *Czy jesteście zadowoleni z efektów swojej pracy?*
  - *Czy wykonane przez was znaki drogowe – reguły są czytelne i zrozumiałe?*
  - *Czy dobrze wam się pracowało w grupie, czy każdy wiedział, co ma zrobić, i wykonywał swoje zadania?*

Działania

Czas: 1 godz.

Działania: przygotowanie rymowanek dotyczących reguł zachowania w szkole. Rymowanki te będą przedstawione innym razem ze znakami symbolizującymi reguły zachowań w szkole, dzięki czemu reguły te będą lepiej zapamiętane.

Pomoce: kolorowe kartki papieru formatu A4, pisaki, kredki.

D7 Rymowanki

Uwaga:

Poniżej opisano proces samodzielnego przygotowania rymowanek przez dzieci. Możesz wykorzystać też inny wariant pracy nad rymowanekami, np. „Rymowanki – rozsypanki”. Jeżeli się na to zdecydujesz, przygotuj wcześniej rymowanki w formie rozsypank wyrazowych (duże litery). Poproś zespoły o: wylosowanie 2, 3 rymowanek, ułożenie ich, staranne przyklejenie na kolorowym papierze oraz przyporządkowanie do znaków odnoszących się do opracowanych reguł zachowania.

Kolejne kroki:

1. Dzieci pracują w tych samych grupach, w których wykonywały znaki drogowe. Poproś, aby przypomniły sobie, jakie wnioski na przyszłość wyciągnęły z samooceny pracy w grupie. Powiedz, że teraz będą miały możliwość ich wykorzystania.
2. Powiedz dzieciom, że będą układać krótkie rymowanki dotyczące przygotowanych wcześniej reguł zachowania w szkole i symbolizujących je znaków. Wyjaśnij, że dzięki tym rymowankom, łatwiej będzie zapamiętać reguły.
3. Przedstaw dzieciom przykłady rymowanek (załącznik 2). Zachęć dzieci do wspólnego ułożenia pierwszych wierszyków. Następnie przejdź do pracy grupowej i poproś, by dzieci w ciągu 10 minut opracowały w zespołach 2–3 rymowanki ilustrujące regułę zachowania, do której opracowały znak.
4. Poproś dzieci, by zaprezentowały swoje rymowanki na forum grupy. Wspólnie wybierzcie te, które będą prezentowane ze znakami w czasie przedstawienia.
5. Poproś dzieci o staranne zapisanie rymowanek na kolorowych kartach papieru. Karty te będą umieszczone w wybranym miejscu szkoły podczas przedstawienia, na którym dzieci zaprezentują swoją pracę, a potem także na tablicy w często uczęszczanym miejscu szkoły (tzw. *Ściana Rymowanych Reguł Zachowania w Szkole*).

Planowanie działań

Czas: 1 godz.

Działania: przygotowanie przedstawienia, w czasie którego zaprezentujemy nasze znaki i rymowanki społeczności szkoły z przesłaniem, żeby przestrzegać reguł w nich zawartych.

Pomoce: wykonane znaki.

D8 Przygotowanie przedstawienia

Kolejne kroki:

1. Powiedz dzieciom, że będą przygotowywać przedstawienie, w czasie którego każda grupa w ciągu 3 minut:
  - zaprezentuje swój znak drogowy dotyczący zachowania w szkole,
  - wyjaśni regułę, której on dotyczy,
  - wyrecytuje rymowankę dotyczącą prezentowanej reguły, aby ułatwić publiczności jej zapamiętanie. Zwróć uwagę na to, że podczas prezentacji każde dziecko z grupy musi mieć przydzielone zadanie.
2. Poproś dzieci, aby w zespołach, w których pracowały, porozmawiały o tym, w jaki sposób przedstawią swój znak, jak zaprezentują reguły i rymowanki. Zachęć do kilku prób w wybranym przez zespoły miejscu, tak aby nie przeszkadzać sobie nawzajem.

Uwaga! W razie potrzeby udzielaj dzieciom pomocy, rady.
3. Zbierz wszystkie dzieci. Poproś, aby poszczególne zespoły przedstawiły na forum przygotowane przez siebie fragmenty przedstawienia. Udziel dzieciom aprobaty, jeśli trzeba zasugeruj drobne korekty, doradź.
4. Zaproponuj dzieciom, żeby podczas lub po zakończeniu przedstawienia ogłosiły konkurs dla publiczności (uczennic i uczniów klas IV–VI) na dodatkowe rymowanki związane z regułami zachowania. Zapytaj, kto przygotowuje i przeprowadzi taki konkurs w czasie przedstawienia. Przydziel zadania osobie/osobom, która/e zgłosi/szą się na ochotnika. Będzie do nich należało:
  - wyjaśnienie, jaka powinna być rymowanka: krótka, śmieszna, zgodna z normą,
  - określenie czasu pracy nad rymowankami (10 minut),

- zwrócenie się z prośbą do uczennic i uczniów starszych klas, aby połączyli się w grupki złożone z 3 lub 4 osób,
  - rozdanie kartek i długopisów z prośbą o zapisanie rymowanek,
  - poproszenie przedstawicielek/przedstawicieli zespołów o zaprezentowanie rymowanek na forum,
  - zebranie kartek z zapisanymi rymowanekami.
5. Powiedz, że gdy zbierzemy wszystkie rymowanki, powstanie *Ściana Rymowanych Reguł Zachowania w Szkole*. Przypomnij, że uzgodnisz, w którym miejscu w szkole taką ścianę można stworzyć.
  6. Ustalcie kolejność wystąpień i dwie osoby prowadzące przedstawienie. Możesz zapisać wspólnie z dziećmi scenariusz przedstawienia.
  7. Powiedz dzieciom, że teraz przyszła pora na zaproszenie uczennic i uczniów klas IV–VI na przedstawienie. Poproś o zgłoszenie się kilku ochotniczek/ochotników, którzy udadzą się do klas starszych i osobiście zaproszą je na przedstawienie (daj im karteczkę z datą, godziną, miejscem i tytułem przedstawienia).
- Uwaga!**
- Możesz też przygotować z dziećmi plakat z zaproszeniem i wywiesić go w widocznym miejscu w szkole.
  - Skontaktuj się z wychowawczyniami i wychowawcami klas IV–VI. Zaproś ich na przedstawienie przygotowane przez dzieci. Poproś ich o pomoc w czasie jego trwania, szczególnie w momencie przygotowywania rymowanek przez zespoły z klas IV–VI. Ważne jest, aby rymowanki, które stworzą, spełniały podane normy, nikogo nie obrażały, nie zawierały „brzydkich” słów, były zabawne i krótkie.

Prezentacja

Czas: 1 godz.

Działania: prezentacja przedstawienia, zaangażowanie innych osób w działania na rzecz przestrzegania reguł w szkole.

Pomoce: wykonane znaki, kijki, sznurki, taśma do zawieszania, masa mocująca, mikrofon, kartki papieru.

D9 Przedstawienie

Uwaga:

W dniu przedstawienia zrób z dziećmi jego próbę generalną, udekoruj salę zrobionymi przez dzieci znakami i rymowanekami.

Kolejne kroki:

1. Razem z dziećmi prowadzącymi przedstawienie powitaj zebranych. Przedstawcie im tytuł waszego przedstawienia. Krótko opowiedz o celu projektu, jego etapach i dotychczasowych efektach. Zwróć uwagę zebranych na dekorację sali. Oddaj głos dzieciom, które dalej będą prowadziły spotkanie.
2. Dzieci prezentują swoje wystąpienia w określonej kolejności, zgodnie z ustalonym scenariuszem.

3. W trakcie lub po zakończeniu przedstawienia (w zależności od ustaleń) dzieci odpowiedzialne za konkurs ogłaszają błyskawiczny konkurs dla klas IV–VI na wymyślenie innych rymowanek do prezentowanych znaków i reguł zachowania. Dzieci te:
  - określają, jaka powinna być rymowanka,
  - określają, jak długo może trwać praca nad jej tworzeniem (czas),
  - dzielą uczennice i uczniów klas IV–VI na mniejsze zespoły,
  - rozdają kartki i długopisy,
  - proszą o zapisanie pomysłów,
  - informują, że nagrodą w konkursie będzie umieszczenie rymowanek w wybranym miejscu szkoły (tzw. *Ściana Rymowanych Reguł Zachowania w Szkole*).

Po upływie wyznaczonego czasu dzieci prowadzące konkurs proszą o prezentację nowopowstałych rymowanek.

Uwaga! Dzieci prezentujące rymowanki nagradzane są brawami.
4. Dzieci zbierają wszystkie karteczki z zapisami rymowanek.
5. Po przedstawieniu wspólnie rozwieście reguły – znaki drogowe i wszystkie zebrane rymowanki (wasze i konkursowe) w ustalonym miejscu (*Ściana Rymowanych Reguł Zachowania w Szkole*).

Refleksja

Czas: 1 godz.

Działania: podsumowanie projektu, sprawdzenie, czego się dzieci nauczyły, ocena tego, w jaki sposób można wykorzystać wiedzę i nowe doświadczenia.

Pomoce: kartki, kredki, wycięte kółka z papieru do narysowania buźki, taśma klejąca.

D10

Podsumowanie projektu

Kolejne kroki:

1. Bezpośrednio po zawieszeniu znaków dokonaj podsumowania projektu. Usiądź z dziećmi w kręgu. Zadbaj o to, aby każde dziecko miało możliwość wypowiedzi. Zapytaj:
  - *Jak się czujecie po wykonaniu zadania?* (zamiast wypowiedzi możesz poprosić dzieci o narysowanie na wyciętym z papieru kółku buźki-emojona zgodnie ze stanem ich samopoczucia. Dzieci podnoszą kółka z buźkami lub przyczepiają je sobie do ubrania kawałkiem taśmy klejącej). Koniecznie porozmawiaj z tymi dziećmi, które narysowały smutne buźki.
  - *Co było najprzyjemniejsze w czasie prezentacji projektu?*
  - *Co było najtrudniejsze w czasie prezentacji projektu?*
  - *Jak się czuliście, wykonując zadania w grupach?* (tu dzieci mogą wrócić do kart samooceny (załącznik 2), ocenić się ponownie i stwierdzić, czy tym razem było lepiej niż za pierwszym razem).
  - *Czego nauczyliście się w czasie pracy nad projektem?*

Uwaga! Pamiętaj, aby w czasie rozmowy każde dziecko chociaż raz zabrało głos.
2. Podziękuj dzieciom za pracę, podkreśl, jak ważna była ta praca oraz jej efekty dla szkoły.

Załącznik 1. Karta samooceny udziału w pracy grupowej

Wersja dla dziewcząt:

Odpowiedz na pytania. Wstaw znak X w jednej kolumnie w każdym wierszu.

Kryteria samooceny udziału w pracy grupowej	Tak	Średnio	Nie
Czy moje zadania wykonałam najlepiej jak umiałam?			
Czy poprosiłam o pomoc, gdy jej potrzebowałam?			
Czy słuchałam tego, co mówią inni?			
Czy pomagałam innym osobom w grupie, gdy tego potrzebowały?			

z małej szkoły w wielki świat

Wersja dla chłopców:

Odpowiedz na pytania. Wstaw znak X w jednej kolumnie w każdym wierszu.

Kryteria samooceny udziału w pracy grupowej	Tak	Średnio	Nie
Czy moje zadania wykonałem najlepiej jak umiałem?			
Czy poprosiłem o pomoc, gdy jej potrzebowałem?			
Czy słuchałem tego, co mówią inni?			
Czy pomagałem innym osobom w grupie, gdy tego potrzebowały?			

Załącznik 2. Przykłady rymowanek

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z malej szkoły w wielki świat

Poniższy zestaw rymowanek to jedynie materiał pomocniczy. Możesz się nim posłużyć, by dostarczyć dzieciom przykładu, zachęcić, zmotywować je do tworzenia własnych rymowanek. Możesz także wykorzystać te rymowanki w niezmienionej formie lub dzieci mogą je zmieniać w zależności od własnych pomysłów. Pamiętaj, że do jednego znaku drogowego można opracować kilka rymowanek. Jedna z nich będzie prezentowana przez dzieci w czasie przedstawienia, pozostałe mogą znaleźć się na *Ścianie Rymowanych Reguł Zachowania w Szkole*.

- Wiedzą o tym wszystkie dzieci, gdzie należy wrzucać śmieci.
- W naszej szkole czysto mamy, wszyscy o porządek dbamy.
- Czy słoneczny dzień, czy chłodny – mówimy dorosłym *Dzień dobry*.
- Nie jesteśmy bobry – mówimy *Dzień dobry*.
- Szanuj stary obyczaj, który od lat się nie zmienia – starszych witaj: *Dzień dobry*, żegnaj: *Do widzenia*.
- Prosta zasada nasza – mówić *proszę, dziękuję, przepraszam*.
- Każdy życzliwie cię potraktuje, gdy usłyszysz: *przepraszam, proszę, dziękuję*.
- W głowie słowa noszę: *dziękuję, przepraszam, proszę*.
- Kiedy bardzo czegoś chcemy, słowa *proszę* użyjemy.
- Dzieci o tym pamiętają: kiedy trzeba, *przepraszają*.
- Jesteś potrzebny mi, a ja tobie – pomagajmy sobie.
- Nie ma z nami taty, mamy, a my sobie pomagamy.
- Gdy potrafię i mogę, chętnie innym pomogę.
- Chyba nikt nie zaprzeczy, że lepiej nie niszczyć rzeczy.
- Szanuj swoje i moje rzeczy – środowisko się ucieszy.
- O wszystkie rzeczy dbamy i sobie pomagamy.
- Nie robimy sobie przykrości – dobre słowo zamiast złości.
- Nie chce mi się iść do klasy, w której wiecznie są hałasy.
- Schody to nie miejsce na sportowe zawody.
- Korytarz szkolny – to nie ring wolny.
- Gdy myjemy – to myjemy.
- Kiedy jemy, to ręce myjemy.
- To higienicznie i zdrowo – myjemy ręce obowiązkowo.
- Każde dziecko myje ręce w toalecie.
- Zła higiena – bakterii arena.

POZNAJEMY RÓŻNE CZĘŚCI ŚWIATA. ORGANIZUJEMY „DZIEŃ POZNAWANIA ŚWIATA” DLA MŁODSZYCH DZIECI

E

AUTORKI **Ewa Taszarek | Anna Jurewicz | Anna Dereń**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Żyjemy w epoce globalizacji oraz dynamicznego rozwoju nowych technologii i komunikacji. Z tego powodu kontakty między ludźmi mówiącymi różnymi językami i reprezentującymi różne kultury intensyfikują się. Aby kontakty te sprzyjały dobremu współistnieniu i współpracy, konieczne jest przygotowanie do nich ludzi, zwłaszcza młodych.

Pierwszym krokiem na tej drodze jest poznanie różnych części świata, zdanie sobie sprawy z tego, że tam też mieszkają, uczą się i bawią dzieci. Dlatego w projekcie tym proponujemy dzieciom zdobywanie wiadomości o różnych częściach świata oraz dzielenie się nimi z młodszymi dziećmi przeplatane różnymi zabawami. Zabawa jest ważną aktywnością dzieci w młodszym wieku szkolnym, a podstawową aktywnością dzieci w wieku przedszkolnym, uatrakcyjnia i ułatwia uczenie się, budzi ciekawość poznawczą.

Projekt ten przygotowuje dzieci do spotkań międzykulturowych w przyszłości, przybliża dzieciom inne części świata, zachęca do ich poznawania. Stwarza także możliwość aktywizacji społeczności lokalnej i promocji szkoły.

CELE OGÓLNE PROJEKTU

- Zaangażujemy się na rzecz młodszych dzieci mieszkających w naszej miejscowości.

CELE SZCZEGÓLNE

- Poznamy części świata.
- Poznamy nowe zabawy.
- Zorganizujemy w szkole „Dzień poznawania świata” dla dzieci w wieku przedszkolnym.

PRODUKT KOŃCOWY PROJEKTU

- „Dzień poznawania świata” – impreza na temat różnych części świata zorganizowana przez dzieci z klas I-III dla dzieci w wieku przedszkolnym z całej miejscowości.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, umiejętność poszukiwania informacji, planowania działań, dokonywania adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

- **Wybrane zadanie szkoły:**
  8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

- **Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:**

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

1. Korzysta z informacji:
  - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji,
  - b. czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci na I etapie edukacyjnym i wyciąga z nich wnioski,
  - c. wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników i encyklopedii przeznaczonych dla dzieci na I etapie edukacyjnym,
  - d. zna formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki; potrafi z nich korzystać.
3. Tworzy wypowiedzi:
  - a. w formie ustnej i pisemnej: kilkudzaniową wypowiedź, krótkie opowiadanie I opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie,
  - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,
  - c. uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych.

Edukacja plastyczna. Uczeń:

2. W zakresie ekspresji przez sztukę:
  - a. podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne),
  - b. realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym (stosując określone narzędzia i wytwory przekazów medialnych).

Edukacja społeczna. Uczeń:

4. Jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej.

UWAGI

- Przewidywany czas realizacji projektu: około 3 tygodnie.
- Projekt ten przygotowuje dzieci do spotkań międzykulturowych w przyszłości. Omawiając z dziećmi różne części świata, warto zwrócić szczególną uwagę na to, aby nie posługiwać się stereotypami.

z malej szkoły w wielki świat

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	E1. Starter: Poznajemy cele projektu Dzieci rozmawiają na temat zabaw (w co się bawią, skąd znają zabawy), poznają cele projektu.	1 godz.	od ..... do .....
Planowanie działań i działania	E2. Kącik europejski. Zaczynamy tworzyć Bank zabaw Dzieci poznają Europę, poznają nowe zabawy, rozpoczynają gromadzenie przedmiotów kojarzących się z wybranymi częściami świata (wykorzystają je w czasie „Dnia poznawania świata”, imprezy zorganizowanej dla dzieci w wieku przedszkolnym).	1 godz.	od ..... do .....
	E3. Reguły pracy w grupach. Kącik afrykański. Gwiezdne pytania Dzieci ustalają reguły pracy w grupie, aranżują kącik afrykański, wykorzystując materiały kojarzące się z Afryką, wspólnie redagują notatkę o Afryce, poznają kolejne zabawy. Dzieci rozpoczynają planowanie „Dnia poznawania świata”.	3 godz.	od ..... do .....
	E4. Kącik azjatycki. Dekoracje Dzieci zdobywają informacje o Azji, redagują notatkę na temat tej części świata, poznają nowe zabawy, wykonują elementy dekoracji na „Dzień poznawania świata”. (plansze z konturami części świata, smok, palmy).	3 godz.	od ..... do .....
	E5. Kąciki Ameryki Północnej i Ameryki Południowej. Kącik Australii i Oceanii Dzieci zdobywają informacje o Ameryce Północnej, Ameryce Południowej, Australii i Oceanii, poznają nowe zabawy, przygotowują kolejne elementy dekoracji. Przygotowują także zaproszenia na „Dzień poznawania świata”.	2 godz.	od ..... do .....
	E6. Sala zmienia wygląd Dzieci wykonują plakat reklamujący „Dzień poznawania świata”, planują rozmieszczenie dekoracji w sali, w której odbędzie się impreza, dekorują salę.	2 godz.	od ..... do .....
Prezentacja	E7. „Dzień poznawania świata” Dzieci przeprowadzają „Dzień poznawania świata” zgodnie z wcześniej przygotowanym scenariuszem.	3 godz.	od ..... do .....
Refleksja	E8. Podsumowanie projektu Dzieci sprawdzają wykonanie zaplanowanych zadań, dokonują ewaluacji pracy zespołowej i indywidualnej.	1 godz.	od ..... do .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 1 godz.

Działania: poznanie celu i działań w projekcie, poznanie części świata.

Pomoce: mapa z częściami świata lub globus, duże arkusze papieru do notowania, mazaki.

E1 Starter: Poznajemy cele projektu

Kolejne kroki:

1. Zaprosz dzieci do kręgu. Powitaj je. Zapytaj, jak chciałyby rozpoczynać każde zajęcia tego projektu (na powitanie możecie np. wspólnie śpiewać jakąś piosenkę, recytować rymowankę, pokazywać jakiś gest). Ustalcie grupowy rytuał, który będziecie wprowadzać na początku każdego kolejnego zajęcia.
2. Zapytaj dzieci:
  - *W co bawią się dzieci w naszej miejscowości?*
  - *Skąd znają zabawy i gry?*
  - *W co bawili się wasi rodzice?*
  - *Co robią dzieci w naszej miejscowości, kiedy się spotykają na podwórku, na boisku?*
  - *Jak sądzicie, co robią dzieci w innych krajach świata, gdy się spotykają po lekcjach?*Podsumuj rozmowę: *Wszystkie dzieci, niezależnie od tego, gdzie mieszkają, lubią się bawić. Zabawy i gry dają dzieciom dużo radości, a także uczą je wielu umiejętności, np.: biegania, rzucania piłką, rymowania, liczenia, przestrzegania reguł. Bawiąc się wspólnie z innymi, możecie znaleźć kolegów, przyjaciół. Wymieniliście dużo nazw zabaw. Ja też znam różne zabawy i chętnie was ich nauczę, bo lubię dzielić się z innymi tym, co sama/sam wiem i potrafię. Zapytaj: Czy jesteście ich ciekawi?*
3. Powiedz dzieciom, że w tym projekcie proponujesz im zdobywanie informacji o różnych częściach świata i uczenie się nowych zabaw. Zwróć uwagę na to, że tą wiedzą warto podzielić się z innymi, przekazać ją dalej (możesz to nazwać zabawą „Podaj dalej” albo „Pałeczka sztafetowa”). Zaproponuj dzieciom zorganizowanie w szkole imprezy na temat różnych części świata dla dzieci w wieku przedszkolnym i ich rodziców. Powiedz, że wykorzystacie w niej nowe zabawy. Wasza impreza może nosić tytuł „Dzień poznawania świata”. Zapytaj dzieci, co sądzą o tej propozycji.
4. Pokaż dzieciom mapę z częściami świata lub globus. Powiedz, że to jest umowny podział kuli ziemskiej na podstawowe regiony geograficzne: Afryka, Ameryka Południowa, Ameryka Północna, Antarktyda, Australia i Oceania, Azja, Europa. Powiedz, że w czasie realizacji projektu porozmawiacie razem o niektórych z nich. Zaproponuj dzieciom samodzielne wskazanie regionów geograficznych na mapie lub globusie. Zapytaj dzieci, dlaczego warto poznawać różne części świata.
5. Zapisz na plakacie cel oraz działania projektowe (por. przykład niżej). Umieść plakat tak, by był widoczny w czasie realizacji całego projektu.

Upowszechnimy wiedzę o różnych częściach świata!

Aby to zrealizować:

- zbierzemy informacje o częściach świata,
- nauczymy się nowych zabaw,
- zorganizujemy w szkole „Dzień poznawania świata” dla dzieci w wieku przedszkolnym.

6. Podziękuj dzieciom i zachęć je do uczestnictwa w kolejnych zajęciach.

z małej szkoły w wielki świat

Planowanie działań i działania

Czas: 1 godz.

Działania: zdobycie podstawowych informacji o Europie, poznanie nowych zabaw.

Pomoce: mapa lub globus; przedmioty lub zdjęcia budzące skojarzenia z Europą, np.: gondola wenecka, drewniany pajac Pinokio (Włochy), tulipan, wiatrak (Holandia), figurka wieży Eiffle'a (Francja); krótka notatka o Europie (wykorzystasz ją do ekspozycji w kąciuku europejskim w „Dniu poznawania świata”), arkusz BANK ZABAW, piłka.

E2

Kącik europejski.
Zaczynamy tworzyć
Bank zabaw

Uwaga:

Na tym etapie dzieci mają podjąć współpracę w grupie w wesołej i przyjaznej atmosferze oraz poznać i zapamiętać proponowane zabawy. Zajęcia mogą się odbyć w sali gimnastycznej lub na korytarzu szkolnym. Nie ograniczaj swobodnych zachowań dzieci podczas spotkań, jednak zdecydowanie reaguj w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa grupy lub psucia innym zabawy.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Poproś dzieci o przypomnienie celu projektu i działań, które będą realizować w jego ramach.
3. Zaproponuj dzieciom, żeby pierwszą częścią świata, o której porozmawiacie, była Europa. Przekaż ogólne informacje o Europie i o różnorodności kultur w tej części świata. Nie wskazuj państw, ponieważ dzieci musiałyby zapamiętać zbyt wiele informacji. Przeczytaj zredagowaną przez siebie notatkę o Europie.
4. Pokaż dzieciom zgromadzone przez siebie ilustracje (zdjęcia, wycinki z tygodników ilustrowanych) i przedmioty, które kojarzą się z Europą. Powiedz: *Dzieci, które uczą się w szkołach na całym świecie, oglądają zdjęcia z Europy, niektóre odwiedziły kraje europejskie. Ja też mam tu ilustracje i przedmioty, które związane są z Europą. Pozwól dzieciom je obejrzeć. Zapytaj, z jakimi krajami im się one kojarzą, czy coś wiedzą na ich temat, jeśli tak, to skąd. Jeśli będzie taka potrzeba, opowiedz coś o nich, pogłębiając wiedzę dzieci.*
5. Następnie zaproś dzieci do kilku zabaw. Znajdź miejsce, w którym dzieci będą miały swobodę ruchu. Przeprowadź z nimi kolejne zabawy (ich opis znajdziesz w załączniku 1):
  - „Łap kolory”,
  - „Ludzie do ludzi”,
  - „Muzyka – Stop” (wariant do wyboru),
  - „Lustro”.

Po każdej zabawie proś dzieci o krótkie przypomnienie sobie tego, co kolejno robiły. Pomoże im to zapamiętać zasady zabawy. Nazwy zabaw zapisz na arkuszu z tytułem *BANK ZABAW 1* (na arkuszach tego typu będziesz zapisywać nazwy wszystkich kolejno poznawanych zabaw. Możesz pisać mazakami w różnych kolorach. Arkusz ten będzie elementem dekoracji sali podczas „Dnia poznawania świata”. Dzieci mogą ozdobić nazwy zabaw rysunkami lub obrazami, które będą je symbolizować).
6. Podsumowuj dotychczasową pracę w kręgu, stosując technikę „Dokończ zdanie”: rzuć piłkę do jednego dziecka, poproś, by dokończyło rozpoczęte przez siebie zdanie i rzuciło piłkę do następnego dziecka, które kończy kolejne rozpoczęte przez siebie zdanie itd. Przykłady rozpoczętych zdań:
  - *Wiem, że w projekcie będziemy... (nawiązanie do głównego celu zapisanego na plakacie),*
  - *Świat jest umownie podzielony na... (ile?) części,*
  - *Z Europą może się kojarzyć...*

7. Zaprosz dzieci do kolejnej aktywności. Przeprowadź ćwiczenie „Co to za zabawa?”. Ułatwi ono dzieciom wydawanie instrukcji do zabaw w czasie „Dnia poznawania świata”. Zadaj pytania dotyczące zabaw, które dzieci poznały, np.:

- *Co to za zabawa, która zaczyna się tak: Ustawcie się w rzędzie, jedno dziecko z piłką stanie przed wami...? Dzieci zgadują („Łap kolory”).*
- *Co to za zabawa, która zaczyna się tak: Włączę muzykę, a wy poruszajcie się po całej sali. Gdy wyłączę, wydam polecenie. Dzieci zgadują („Muzyka-Stop”).*

Poproś dzieci, by same wymyśliły pytania, dzięki którym inni odgadną nazwę zabawy. Zapytaj:

- *Czy łatwo jest zapamiętać zabawy?*
- *Co jest w nich ważnego do zapamiętania?*
- *Jak możemy się przygotować do prowadzenia zabaw?*

8. Powiedz dzieciom, że na następnych spotkaniach będziecie rozmawiać o różnych częściach świata i że musicie sprawnie zorganizować swoją pracę. Podziel dzieci na grupy odpowiedzialne za zebranie informacji o następujących częściach świata: Azja (grupa 1), Afryka (grupa 2), Ameryka Północna (grupa 3), Ameryka Południowa (grupa 4), Australia i Oceania (grupa 5). Poproś, aby dzieci z każdej grupy zaczęły gromadzić:

- przedmioty kojarzące się z daną częścią świata,
- ilustracje dotyczące danej części świata z książek lub czasopism,
- książki z wiadomościami o danej części świata,
- maskotki zwierząt, które żyją w danej części świata itp.

Wyjaśnij, że te materiały będą ciekawym elementem dekoracji kącików poszczególnych części świata podczas „Dnia poznawania świata”. Podaj terminy spotkań, tak aby dzieci miały czas na ich przygotowanie. Powiedz, że najbliższe spotkanie będzie dotyczyło Afryki.

Uwaga! Gromadzenie przedmiotów odbywa się po zajęciach szkolnych (praca własna).

9. Zaproponuj dzieciom, aby zastanowiły się nad tym, kiedy kącik każdej części świata będzie dobrze przygotowany. Wspólnie ustalcie kryteria. Mogą one brzmieć np. tak:

- Każda grupa przyniesie co najmniej 3 przedmioty kojarzące się z daną częścią świata (np. z Afryką).
- Każda grupa przyniesie co najmniej 3 ilustracje z książek lub czasopism przedstawiające daną część świata (np. Afrykę).
- Każda grupa postara się co najmniej o jedną książkę, która opowiada o danej części świata (np. o Afryce).

Zachęć dzieci do wymyślenia swoich propozycji kryteriów. Po ich przedyskutowaniu zapisz je na dużym plakacie i umieść w widocznym miejscu sali.

10. Podsumuj: *Zdobyliście dzisiaj dużo nowych wiadomości o Europie, nauczyliście się kilku nowych zabaw. Na następnych zajęciach dowiecie się o innych częściach świata i poznacie nowe zabawy. Ustalicie także reguły pracy naszej grupy. Dzięki nim łatwiej nam będzie zrealizować główny cel projektu.*

Planowanie działań i działania

Czas: 3 godz.

Działania: ustalenie reguł pracy grupy, zdobycie informacji o Afryce, zredagowanie notatki o Afryce, poznanie zabaw, zaplanowanie realizacji „Dnia poznawania świata”.

Pomoce: duży arkusz papieru, mazaki; mapa, globus; plakat *BANK ZABAW*; plansza z „Gwiazdą pytań” (załącznik 2); wycięte „żyrafy”: małe, średnie i duże; ilustracje przedstawiające chińskiego smoka znalezione np. w Internecie/książce.

E3

Reguły pracy w grupach.
Kącik afrykański.
Gwiazdne pytania

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci zgodnie z ustalonym rytuałem.
2. Zaproś dzieci do ustalenia reguł pracy w grupach.
  2. 1. Powiedz, że w czasie realizacji projektu dzieci będą pracowały w grupach. Aby praca była przyjemna i pozwoliła na realizację celu, trzeba ustalić reguły pracy w grupie. Wystarczy, jeśli będzie ich razem 4–5. Nie wszystkie muszą powstać na jednych zajęciach, mogą być dopisywane podczas następných spotkań.
  2. 2. Nawiąż do poprzednich zajęć i zapytaj:
    - *Czego się dowiedzieliście na poprzednim spotkaniu?*
    - *Co wam się podobało?*
    - *Kiedy możemy powiedzieć, że zabawa jest udana?*
    - *Jak mamy się zachowywać, żeby się wszystkim dobrze pracowało?*
  2. 3. Na podstawie odpowiedzi na dwa ostatnie pytania wspólnie sformułujcie reguły, np.:
    - *Słuchamy się wzajemnie.*
    - *Bawimy się spokojnie.*
    - *Dotrzymujemy umów.*
  2. 4. Zapisz reguły na plakacie pt. np.: „Nasze reguły”, „Tak pracujemy”. Od tego momentu arkusz z regułami powinien wisieć w widocznym miejscu sali. Jeśli są dzieci, które nie czytają, obok zapisów narysuj symbole ustalonych reguł, np.: ucho, uśmiechnięte usta itp.

Uwaga! Sugerujemy, aby nie nazywać zapisu kontraktem. Formułuj reguły tak, by uniknąć rozpoczynania od wyrazu „nie”.
3. Powiedz dzieciom, że zgodnie z zapowiedzią z poprzednich zajęć dziś będziecie mówić o Afryce. Zapytaj, czy są gotowe do wzięcia udziału w wyprawie do Afryki. Pokaż im Afrykę na globusie i/lub mapie.
4. Poproś dzieci z grupy „Afryka” o pokazanie zgromadzonych przez nie przedmiotów związanych z tym kontynentem, zdjęć, książek, albumów o Afryce, przeczytanie fragmentów tekstów.
5. Dzieci aranżują afrykański kącik: tworzą małą wystawę z przyniesionych przez siebie materiałów.
6. Po przygotowaniu kącika zapytaj dzieci z innych grup, czy kącik afrykański spełnia ustalone wcześniej kryteria dobrego kącika, tzn. czy są np.:
  - co najmniej 3 przedmioty kojarzące się z Afryką (każda grupa lub jedna z nich powinna podać uzasadnienie, dlaczego kojarzą się z Afryką),
  - co najmniej 3 ilustracje z książek i czasopism przedstawiające Afrykę (każda grupa lub jedna z nich wyjaśnia, co te ilustracje przedstawiają),
  - co najmniej jedna książka opowiadająca o Afryce (każda grupa lub jedna z nich wyjaśnia, kto napisał książkę, kto ją ilustrował i co w niej jest napisane).

Uwaga! Ocena koleżeńska może być rozbudowana o dodatkowe wyjaśnienia członkiń i członków grupy afrykańskiej, gdyby dzieci nie umiały powiązać ilustracji, przedmiotów lub książki z Afryką.

7. Dokonaj własnej oceny dotychczasowej pracy grupy „Afryka”, odnieś się do kryteriów, ale w inny sposób: przy każdym z nich podkreśl ich wartość „naukową”, odpowiedzialność dziecka, które poczyniło starania, oraz walor estetyczny samego kącika. Udziel nagrody, przyczepiając wyciętą „żyrafę” (małą, średnią lub dużą). Największa oznacza, że kącik jest bardzo dobrze przygotowany do dalszej zabawy, a najmniejsza — że należy jeszcze nad nim popracować.
8. Zachęć dzieci do wspólnego zredagowania notatki o Afryce (np. na tablicy). Możesz też zaproponować dzieciom opracowanie tego tematu w grupach. Poproś kilkoro sprawnie piszących dzieci, aby przepisały fragmenty notatki na kartę. Będzie ona elementem dekoracji kącika afrykańskiego w sali zabaw.
9. Zaproponuj dzieciom udział w dwóch zabawach. Znajdź miejsce, w którym dzieci będą miały swobodę ruchu. Przeprowadź z nimi zabawy (ich opis znajdziesz w załączniku 1):
  - „Wąż boa”,
  - „Wyścig „Ręce na kolana”.Po każdej zabawie proś dzieci o krótkie przypomnienie sobie tego, co kolejno robiły. Pomoże im to zapamiętać zasady zabawy. Nazwy zabaw zapisz na arkuszu z tytułem *BANK ZABAW 2*. Możesz pisać mazakami w różnych kolorach. Arkusz ten będzie elementem dekoracji sali podczas „Dnia poznawania świata”. Dzieci mogą ozdobić nazwy zabaw rysunkami lub obrazami, które będą je symbolizować.
10. Przypomnij dzieciom, że w dalszej części projektu poznają kolejne części świata.

11. Zaprosz dzieci do pracy z „Gwiazdą pytań”.
  11. 1. Wywieś planszę z „Gwiazdą pytań” (załącznik 2) i powiedz, że będziecie wspólnie poszukiwać odpowiedzi na pytania w niej zawarte: kto?, gdzie?, co?, jak?.
  11. 2. Przeprowadź rozmowę z dziećmi zgodnie z zaproponowanym schematem, zbieraj wypowiedzi dzieci i krótko je zapisuj. Możesz je ilustrować prostymi rysunkami. Proponowane możliwości:
    - *Dla kogo?* Dla młodszych dzieci (wiek przedszkolny) i ich rodziców. Dla naszych rodziców.
    - *Kto zorganizuje i poprowadzi?* Dzieci z klas I, II, III i pani/pan nauczycielka/nauczyciel.
    - *Jak zorganizujemy i poprowadzimy?* Napiszemy scenariusz (według scenariusza).
    - *Gdzie i kiedy to będzie?* W sali gimnastycznej, za 3 tygodnie (sprawdź datę, zaznacz ją w kalendarzu ściennym, np. czerwonym kółkiem).
    - *Co przygotujemy?* 1. Nauczymy się prowadzenia zabaw; 2. Przygotujemy kąciki części świata, dekoracje (Afryka, Azja, obie Ameryki, Australia i Oceania, Europa); 3. Zrobimy i rozdamy zaproszenia; 4. Przygotujemy plakaty.
    - *Kiedy to przygotujemy?* Dekoracje – w szkole, na zajęciach plastyki (przez dwa tygodnie); dekorowanie sali (dzień przed zabawą); zaproszenia – w szkole, na zajęciach z informatyki, zaproszenia zaniemiemy sąsiadom (wtorek); plakaty – na zajęciach z plastyki, powiesimy je na drzwiach szkoły, przedszkola i w centrum wsi (czwartek).
    - *Po czym poznamy, że nam się udało?* Zrobimy wszystko w terminie, każdy będzie pracował (zbierał informacje, przynosił przedmioty, zdjęcia dotyczące danej części świata), w sali będą dekoracje, przyjdą goście, będziemy się razem bawić.
12. Przystąp do zaplanowania przebiegu „Dnia poznawania świata”.
  12. 1. Powiedz, że podczas tego dnia goście mają poznać różne części świata i bawić się w miejscach, które będą je symbolizować. Poproś dzieci, by wyobraziły sobie zabawę na sali (co kolejno, kto prowadzi).
  12. 2. Przeprowadź „Burzę mózgow” – spisz na papierze/tablicy wszystkie propozycje. Poproś dzieci, by w fazie ich podawania nie krytykowały ich, nie chwaliły ani w żaden inny sposób nie komentowały. Następnie wspólnie przeanalizujcie pomysły i wybierzcie te, które są realne, interesujące, zróżnicowane. Ułóżcie działania w kolejności (scenariusz, przykład w ramce).

Propozycja zapisu scenariusza: co, jak i kiedy?

1. Zabawa „Powitanie” – dzieci witają gości.
2. Podróż do poszczególnych części świata (według kolejności plakatów *BANK ZABAW*. W każdej części świata powtarzamy następujące czynności:
  - czytanie notatki przez dziecko z grupy zbierającej materiały kojarzące się z daną częścią świata,
  - wspólne oglądanie zgromadzonych materiałów,
  - prowadzenie przez dzieci wybranych zabaw.
3. Przerwa.
4. Dalsza część podróży.
5. Zakończenie zabawy.
6. Ekipa sprzątająca – wszyscy organizatorzy.

Uwaga! „Dzień poznawania świata” może także przebiegać według scenariusza zamieszczonego w załączniku 3. Jeśli się na to zdecydujesz, omów z dziećmi sposób wykonania i przydziel zadań. Dzieci prowadzące zabawy w danym kącie świata mogą mieć przypięte znaczki, np. żyrafy, bizony, smoki.

13. Zrób podsumowanie: odnieś się do zapisów na wszystkich planszach (*Cel projektu, Bank zabaw, Reguły grupy, Gwiazda pytań, Scenariusz, czyli co, jak i kiedy?*), pokieruj rozmową w taki sposób, by dzieci zauważyły związek wypracowanego materiału z głównym celem projektu. Podkreśl zasadność dotychczasowej pracy.
14. Przypomnij, o jakich częściach świata dzieci już zebrały wiadomości, a jakie zespoły czekają wciąż na swoją kolej. Poproś dzieci z tych zespołów, które jeszcze nie prezentowały swojej części świata, o pokazanie jej na mapie i/lub globusie.
15. Powiedz: *Na następnym spotkaniu będziemy mówić o Azji. Proszę dzieci z grupy „Azja” o przyniesienie zgromadzonych materiałów na temat tej części świata (przedmioty, ilustracje, książki itp.).* Zapytaj: *Czy słyszeliście o Azji? Co wam się kojarzy z tą częścią świata? Zbierz skojarzenia dzieci.* Powiedz: *Mnie z Azją kojarzy się smok.* Opowiedz dzieciom o smoku chińskim, pokaż przygotowane przez siebie ilustracje go przedstawiające. Zaproponuj dzieciom wykonanie smoka. Będzie on stanowił dekorację sali w „Dniu poznawania świata”. Poproś dzieci, by pomyślały, z czego można zrobić smoka (np. smok może być zrobiony z tapczanowego wałka, jego łeb można zrobić z poduszki z doklejonymi oczami, uszami itd.). Poproś dzieci o przyniesienie materiałów do zrobienia smoka na następne spotkanie.

Planowanie działań i działania

Czas: 3 godz.

Działania: zdobycie informacji o Azji, zredagowanie notatki, poznanie zabaw, wykonanie elementów dekoracji.

Pomoce: globus, mapa, plakat *BANK ZABAW*; arkusze papieru z lekko naszkicowanymi konturami Europy, Azji i Afryki; zdjęcia wycięte z kolorowych tygodników; klej, mazaki, farby, pędzle, elementy do zrobienia smoka, materiały do wykonania palm, np.: kolorowy papier do wyklejania na dużym arkuszu; przygotowane papierowe rybki i sznurek z przyczepionym niewielkim magnesem (do zabawy „Łowienie rybek”); maskotka lub miękka piłeczka; wycięte z papieru małe, średnie i duże „smoki”.

E4 Kącik azjatycki. Dekoracje.

Kolejne kroki:

1. Powitaj grupę według ustalonego rytuału, powiedz, że odwiedzicie dzisiaj Azję. Pokaż Azję na globusie i/lub mapie.
2. Poproś dzieci, które gromadziły materiały związane z Azją, o ich prezentację. Postępuj tak jak w przypadku prezentacji Afryki.
  2. 1. Dzieci pokazują zebrane materiały, omawiają je, czytają fragmenty tekstów.
  2. 2. Grupa „Azja” eksponuje materiały dotyczące tej części świata w wyznaczonym miejscu (aranżacja kącika azjatyckiego).
  2. 3. Dokonajcie oceny kącika azjatyckiego (ocena koleżeńska i ocena nauczycielki/nauczyciela.) Uwaga: schemat kryteriów oceny koleżeńskiej i oceny nauczyciela jest też taki sam jak w wątku dotyczącym Afryki. Zamiast „żyraf”, użyj małych, średnich, dużych „smoków” wyciętych z papieru.
  2. 4. Przeprowadź redagowanie notatki o Azji (w dużej grupie lub w zespołach). Poproś kilkoro sprawnie piszących dzieci o przepisanie fragmentów notatki na kartę. Posłuży ona do udekorowania kącika azjatyckiego w sali zabaw.
3. Poszukajcie miejsca, w którym dzieci będą mogły swobodnie się poruszać. Przeprowadź tam nowe zabawy (załącznik 1):
  - „Łowienie rybek,
  - „Kabadidi”.Po każdej zabawie proś dzieci o krótkie przypomnienie sobie tego, co kolejno robiły. Zwracaj uwagę na instrukcje. Nazwy zabaw zapisz na arkuszu z tytułem *BANK ZABAW 3*.
4. Zaproponuj dzieciom zrobienie dekoracji, które wykorzystacie w „Dniu poznawania świata”.
  4. 1. W sali klasowej połóż na stolikach brystole z konturami 3 części świata: Europy, Azji, Afryki. Poproś dzieci, aby dobrały się w grupy i dowolnie ozdobiły kontury (można np.: wypełnić kontur kolorową farbą, wkleić w środek zdjęcia z kolorowych czasopism. Decyzja należy do dzieci).
  4. 2. Poproś dzieci, by podzieliły się na dwie grupy (grupy nie muszą być równoliczne). Przedstaw zadania dla każdej z grup:
    - Zadanie dla grupy 1: Smok. Grupa ma do dyspozycji materiały do zrobienia smoka; dzieci same decydują, jak ich smok będzie wyglądał.
    - Zadanie dla grupy 2: Palmy. Grupa otrzymuje brystole, papier kolorowy do wyklejania, klej, mazaki; dzieci same decydują, jak można z nich zrobić palmy (np. można wkleić kolorowe wydzieranki w kontury palmy).Pomagaj obu grupom w fazie ustaleń i w fazie wykonania.

z małej szkoły w wielki świat

- Usiądź z dziećmi w kręgu i podsumuj zajęcia. Poproś dzieci o dokończenie zdania: *Dowiedziałam/em się, że...* Podaj maskotkę lub miękką piłeczkę dziecku, które ma dokończyć zdanie jako pierwsze, poproś je o dokończenie zdania i podanie maskotki/piłeczki osobie siedzącej po prawej stronie.
- Powtórz zgadywanke „Co to za zabawa” (por. pkt 7, część: Kącik europejski). Ochotniczki/ochotnicy opisują wybraną zabawę, podają instrukcje do niej, a pozostałe dzieci odgadują jej nazwę. Za odgadnięcie dzieci nagradzane są brawami.
- Powiedz, że na następnym spotkaniu zajmiecie się Ameryką Północną i Południową oraz Australią i Oceanią. Przypomnij, kto przygotowuje materiały dotyczące tych części świata. Omówcie, jakich przedmiotów dzieci mają szukać, co kojarzą się im z tymi częściami świata

Planowanie działań i działania

Czas: 2 godz.

Działania: zdobycie informacji o Ameryce Północnej i Południowej, Australii i Oceanii, poznanie nowych zabaw, wykonanie elementów dekoracji i zaproszeń.

Pomoce: globus, mapa; lekko naszkicowane na arkuszach brystolu kontury Ameryki Północnej, Ameryki Południowej, Australii i Oceanii; mazaki, farby, pędzle, klej, zdjęcia z kolorowych tygodników, rysunki; arkusze z tytułem *BANK ZABAW*; wycięte z papieru małe, średnie i duże „bizony” i „kangury”.

E5

Kąciki Ameryki
 Północnej i Ameryki
 Południowej. Kącik
 Australii i Oceanii

Kolejne kroki:

- Powitaj grupy zgodnie z ustalonym rytuałem.
- Przeprowadź spotkanie według schematu zastosowanego w dniu afrykańskim i azjatyckim. Dla przypomnienia kolejne działania to:
  - Przegląd i omówienie przyniesionych materiałów.
  - Ekspozycja materiałów (aranżacja trzech kącików).
  - Ocena kącików według ustalonych kryteriów (patrz: przykład „afrykański”; zamiast „żyraf”, użyj małych, średnich, dużych „bizonów” i „kangurów” wyciętych z papieru).
  - Sporządzenie notatek.
  - Zabawy (opis zabaw w załączniku 1). Przypominanie ich zasad i instrukcji. Zapis nazw zabaw na plakacie *BANK ZABAW*:
    - „Aligator lata”, „Simon mówi”, „Berek” (plakat 4),
    - „Titicaca Hula Bula”, „Indiańskie pozdrowienia” (plakat 5),
    - „Kangurki” (plakat 6).
- W sali klasowej połóż na stolikach brystole z konturami omawianych części świata. Poproś dzieci, aby dobrały się w grupy i dowolnie ozdobiły kontury.
- Zaproś dzieci do pracy nad zaproszeniami. Zapiszcie, kogo chcecie zaprosić i ile zaproszeń potrzebujecie. Poproś dzieci, by przygotowały:
  - okładkę zaproszenia (przecinają kartkę A4 kolorowego brystolu na 4 części, składają każdą na pół),
  - wklejkę (wnętrze zaproszenia można wykonać na komputerze (przykład w ramce).

Zapraszamy na „Dzień poznawania świata”

Miejsce: szkolna sala gimnastyczna

Data: ..... godzina ....

Dzieci z klas I, II, III.

z małej szkoły w wielki świat

5. Podsumuj zajęcia. Zapytaj: *Czego potrzebujemy do omówienia waszej dotychczasowej pracy?* Podpowiedz, jeśli trzeba: *Arkuszy z zapiskami.* Poproś każde dziecko o dokończenie zdania: *Nauczyłam/nauczyłem się...* W trakcie rozmowy poproś któreś dziecko, by zaznaczało wykonanie kolejnych wymienianych przez dzieci zadań na „Gwieździe pytań”.

Planowanie działań i działania

Czas: 2 godz.

Działania: wykonanie plakatu reklamującego „Dzień poznawania świata”, planowanie rozmieszczenia dekoracji w sali, w której odbędzie się impreza, dekorowanie sali.

Pomoce: kolorowy brystol, mazaki, farby, pędzle; arkusze pt. *BANK ZABAW*, wszystkie elementy dekoracji (smok, palmy, kontury części świata); klej, taśmy klejące, sznurki do mocowania dekoracji itp.

E6 Sala zmienia wygląd

Kolejne kroki:

1. Powitaj grupę w sposób przyjęty na początku projektu.
2. Zachęć dzieci do przygotowania trzech plakatów reklamujących „Dzień poznawania świata”.
  2. 1. Podziel dzieci na trzy grupy.
  2. 2. Przygotuj kilka kolorów farby na talerzykach tak, żeby dzieci mogły umazać nią całą otwartą dłoń. Wyłóż kolorowe brystole.
  2. 3. Poproś dzieci, by wzdłuż brzegów brystolu zrobiły szlaczek, ramkę, odbijając tam ślady swoich dłoni.
  2. 4. Poproś dzieci o zapisanie na plakacie następujących informacji:
    - Co?: „Dzień poznawania świata”.
    - Gdzie?: szkolna sala gimnastyczna.
    - Kiedy?: data, godzina.
    - Kto?: organizatorzy.
    - Dla kogo?: dzieci przedszkolne z rodzicami.
  2. 5. Powieście plakaty w wyznaczonym miejscu w szkole, w przedszkolu i w centrum waszej miejscowości.
3. Przejdź z dziećmi do miejsca, w którym macie zamiar przeprowadzić „Dzień poznawania świata” (np. do sali gimnastycznej). Przyjrzyjcie się pomieszczeniu, zaplanujcie rozmieszczenie dekoracji: arkuszy z konturami części świata, waszych plakatów, materiałów prezentujących poszczególne części świata. Zastanówcie się, jak przymocujecie plakaty i inne elementy dekoracji.

4. Zbierzcie wszystkie elementy dekoracji. Przydziel zadania wszystkim dzieciom. Zaczynacie dekorować.

Uwaga! Proponowany wystrój sali z elementami charakterystycznymi dla poszczególnych części świata, np.:

- Afryka – palmy, piramidy, małpki, lwy, żyrafy, itp.,
- Australia i Oceania – kangury, koala, rafa koralowa, gmach opery w Sydney, pustynia itp.,
- Europa – wieża Eiffle’a, holenderskie wiatraki itp.,
- Azja – lampiony, chiński smok, tygrysy, chińskie napisy, góry itp.,
- Ameryka Północna, Ameryka Południowa – Indianie, sombrero, Statua Wolności, kaktusy itp.

5. Popatrzcie na wasze dzieło. Podsumuj, mówiąc: *Sala pięknie wygląda. Czeka na naszych gości. Widać tu dużo pracy. Staćcie teraz przy „waszych” częściach świata. Popatrzcie, co jeszcze można dodać, co poprawić. Co wam się szczególnie podoba? Podpiszcie się na kartce brystolu i postawcie ją przy waszych dekoracjach. Zbierzmy się wszyscy przy arkuszu z „Gwiazdką pytań”. Co jeszcze zostało do zrobienia? Trzeba roznieść zaproszenia. Ustalmy: kto koło kogo mieszka?, kto komu rozniesie zaproszenia?*

6. Pożegnaj dzieci.

Prezentacja

Czas: 3 godz.

Działania: przeprowadzenie spotkania zgodnie ze scenariuszem, zorganizowanie wspólnej zabawy z młodszymi dziećmi i dorosłymi.

Pomoce: mikrofon, odtwarzacz CD, głośniki; dekoracje z elementami charakterystycznymi dla różnych części świata; przybory do zabaw; aparat fotograficzny; księga do wpisów: kronika.

E7 „Dzień poznawania świata”

Uwaga:

- Poproś kogoś, aby robił zdjęcia!
- Pamiętaj, że po zakończeniu wydarzenia należy posprzątać. Tę czynność również powinny wykonać dzieci. Należy to uwzględnić we wcześniejszym planie.

Kolejne kroki:

Przeprowadźcie „Dzień poznawania świata” zgodnie z przygotowanym scenariuszem.

Prezentacja

Czas: 1 godz.

Działania: przeprowadzenie spotkania zgodnie ze scenariuszem, zorganizowanie wspólnej zabawy z młodszymi dziećmi i dorosłymi.

Pomoce: kartki dla każdego dziecka z rysunkiem dzbanu; rysunki: głowa, serce, ręce; arkusze z celami i działaniami, plakaty pt. *BANK ZABAW, Reguły grupy, Gwiazda pytań, Scenariusz, czyli co, jak i kiedy?*

E8 Podsumowanie projektu

Uwaga:

Na podsumowanie projektu zaprosz dyrektorkę/dyrektora szkoły, przedstawicieli rady rodziców, przedstawicieli rodziców obecnych na zabawie.

Kolejne kroki:

1. Zbierzcie zdjęcia zrobione podczas „Dnia poznawania świata”, wykonajcie kolaż ze zdjęć, prac dzieci, elementów dekoracji, zróbcie ekspozycję na korytarzu szkoły. Z pewnością dzieci oraz rodzice chętnie będą ją oglądać.
2. Zorganizuj spotkanie podsumowujące projekt.
  2. 1. Poproś, aby wszyscy obecni na podsumowaniu projektu, dzieci i dorośli, usiedli w kręgu.
  2. 2. Omów kolejność prac przy realizacji projektu.
  2. 3. Zaprosz do podsumowania projektu. Wykorzystaj dwa ćwiczenia: „Głowa, serce, ręce” i „Dzbany”.
3. Poproś dzieci o udzielenie odpowiedzi na pytania. Dla uporządkowania ich wypowiedzi posłuż się prostymi rysunkami. Poproś dzieci, aby w czasie swojej odpowiedzi podnosiły do góry określony rysunek:
  - Głowa – *Czego się nauczyłam/em? Czego się dowiedziałam/em nowego? Co mnie najbardziej zainteresowało?*
  - Serce – *Co przeżyłam/em, jakie emocje, uczucia, w jakim nastroju spędziłam/em czas? Co mnie najbardziej rozśmieszyło? Czy zdarzyło się coś, co mnie zmartwiło, zasmuciło?*
  - Ręce – *Co mi się szczególnie udało? Co mogłam/em zrobić lepiej?*Poproś wszystkich o wypowiedzi.

Uwaga!

  - Kiedy dzieci odpowiedzą np. „Było fajnie, dobrze” itp., dopytaj: *Co to znaczy fajnie?, Co znaczy, według ciebie, „dobrze”? Staraj się też uściślać wypowiedzi dzieci, np.: Mówisz, że śmiałeś się dużo i było fajnie. Czy to znaczy, że byłeś radosny?*
  - Dzieci mogą mówić, że nauczyły się nowych zabaw, zdobyły wiadomości o różnych częściach świata. To ważna wiedza. Zwróć ich uwagę także na to, że uczyły się planowania, wykonywania zadań zgodnie z planem, występowania przed innymi, dążenia do celu, współpracy w grupie.
4. Zaproponuj dzieciom ćwiczenie „Dzban”.
  4. 1. Rozdaj każdemu dziecku kartkę z narysowanym dzbanem.
  4. 2. Powiedz dzieciom, że w pracy zespołowej – podczas planowania, realizacji i wykonywania zadań projektowych – każdy powinien mieć możliwość wpływu na podejmowane decyzje. Poproś o refleksję: *Jak oceniasz swój wpływ na podejmowanie decyzji w zespole? Zaznacz ten poziom w dzbanie, zakoloruj. Wpisz swoje imię.*
  4. 3. Pozwól dzieciom pokolorować odpowiednią część ich dzbanów.
  4. 4. Omów ćwiczenie z dziećmi, proś o uzasadnienie. Zachęć do wypowiedzi również te dzieci, które zaznaczyły niski poziom wpływu.

z małej szkoły w wielki świat

z małej szkoły w wielki świat

5. Następnie zaprosz wszystkich do ćwiczenia „W kole”. Powiedz: *Ustawcie się w kole, odwróćcie się plecami do wewnątrz koła tak, byśmy się wzajemnie nie widzieli. Na sygnał JUŻ wszyscy razem odwracają się twarzami do środka koła i przyjmują pozycję, która będzie wyrażała, jak się czuli na spotkaniu.*
6. Podziękuj dzieciom za pracę w projekcie i pogratuluj im jego zakończenia!
Podziękuj dorosłym za udział w tym spotkaniu.

Załącznik 1. Propozycje zabaw¹

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

Tytuł zabawy	Opis zabawy
Łąp kolory	Ustawienie w szeregu. Jedno dziecko staje przed szeregiem z piłką. Rzuci kolejno do każdego z szeregu i jednocześnie wymienia kolor. Ustalenie koloru, który „parzy”, np.: fioletowy – nie wolno złapać piłki. Przed szeregiem stają kolejno wszystkie dzieci. Można wprowadzić dwa kolory, które „parzą”; dzieci, które złapią kolor „parzący” idą na koniec szeregu.
Ludzie do ludzi	Ustawienie w parach. Prowadzący wydaje polecenia, dzieci w parach dotykają się wymienionymi częściami ciała, np.: <i>Nos do nosa!</i> , <i>Plecy do pleców!</i> , <i>Ramię do ramienia!</i> itd. Na hasło <i>Ludzie do ludzi!</i> wszyscy zmieniają pary. Kto zostanie bez pary, prowadzi zabawę dalej.
Muzyka – Stop (wariant do wyboru)	Wariant 1. Dzieci poruszają się swobodnie przy żywej, skocznej muzyce. Nauczycielka/nauczyciel wyłącza muzykę i wydaje polecenie, np.: <i>Idź jak paw</i> , <i>Skacz jak kangur</i> , <i>Popatrz na sufit</i> , <i>Podaj rękę trzem osobom</i> , <i>Łąp za kostki u nóg cztery osoby</i> . Polecenia mogą też wydawać dzieci. Wariant 2. W czasie przerwy w muzyce, nauczycielka/nauczyciel pokazuje na palcach, w ilu osobowe grupki mają się zebrać dzieci. Następnie wydaje polecenie, np.: 1 osoba – Ukłoń się pani/panu i powiedz głośno <i>Dzień dobry!</i> 2 osoby – Przywitajcie się jak niedźwiadki! 3 osoby – Idziecie pod małym parasolem! 4 osoby – Złapcie się za ręce i zakręćcie się w kółko! 5 osób – Zróbcie pociąg! Jeśli na zakończenie dzieci zostaną w parach, będzie to początek następnej zabawy.
Lustro	Dzieci stają naprzeciw siebie. Decydują, kto będzie lustrem, a kto się w nim będzie przeglądać. Gdy osoba przeglądająca się podniesie prawą rękę, lustro ma podnieść lewą. W czasie zabawy można włączyć wolne nagranie muzyczne.
Wąż boa	Ta zabawa jest podobna do naszej zabawy „Gąski, gąski do domu”. Wąż składa się z trójki dzieci, które trzymają się za ręce. Oba „końce” węża łapią przebiegające dzieci. Zawołanie brzmi „Króliczki, króliczki do domu”.
Wyścig „Ręce na kolana”	Dwa rzędy ustawione z par. Dzieci w parze muszą się trzymać pod rękę i mieć ręce położone na swoich kolanach. Teraz dopiero rozpoczynają bieg.

z małej szkoły w wielki świat

¹ Scenariusz projektu zawiera propozycje zabaw, dla których źródłem inspiracji były zabawy zamieszczone m.in. na portalu www.miedzykulturowa.org.pl oraz w publikacjach KLANZY (np.: E. Noga, A. Wasilak (2002) *Stare i nowe zabawy podwórkowe*, Lublin: KLANZA). Ostateczny kształt zabaw został opracowany przez autorki scenariusza tak, by odpowiadał on upodobaniom dzieci w wieku 6–8 lat i jednocześnie realizował cele projektu.

z malej szkoły w wielki świat

Tytuł zabawy	Opis zabawy
Łowienie rybek	Do zabawy potrzebne są rybki wycięte z lekkiego brystolu, do każdej przypięty ma być spinacz. Wędką to kijek ze sznurkiem obciążonym niewielkim magnesem. Można przygotować kilka wędek.
Kabadidi	Podział na dwie drużyny: A, B. Drużyny stają w znacznej odległości od siebie. Z drużyny A wybiega zawodnik i krzyczy „Kabadidi” lub „Oooooo”, dobiega do drużyny B i dotyka kilku zawodników. Na jednym wdechu i okrzyku musi wrócić do drużyny A. Jeśli mu się to uda, dotknięci zawodnicy przechodzą do drużyny A. Jeśli nie, to sam idzie do drużyny B.
Aligator lata	Ustawienie dowolne (rozsyпка). Ustalamy, że będziemy naśladować lot ptaka. Osoba wydająca polecenie mówi: <i>zółw lata, kot lata</i> (dzieci nie mogą machać rękami), <i>ptak lata</i> (dzieci machają rękami jak skrzydłami). Nikt nie odpada z zabawy. Jest sporo śmiechu.
Simon mówi	Ustawienie dowolne. Wszyscy mają słuchać Simona i robić to, co on mówi. Co jakiś czas Simon wyda polecenie, ale zrobi coś zupełnie innego, np.: powie: <i>Skacz</i> , a pokaże przysiad. Dziecko, które się pomyli, wydaje polecenia.
Berek	Tę odmianę berka dzieci na pewno znają. Osoba dotknięta przez berka staje w rozkroku, może ją uratować ten, kto przejdzie na czworakach między jej nogami.
Titicaca Hula Bula	Zabawa „Titicaca Hula Bula” to nasz „Głuchy telefon”.
Indiańskie pozdrowienia	Ustawienie w kole. Wyobraźcie sobie, że jesteście członkami indiańskiego plemienia. W tym plemieniu każdy ma swoje wyjątkowe imię, np.: <i>Sokole Oko, Wielka Chmura, Świetliste Słońce, Wielkie Serce, Serce na Dłoni, Pędzący Koń, Zwinna Sarna, Bystry Potok, Szumiące Drzewo</i> . Wymyślcie swoje indiańskie imiona. Kolejno w kole każdy mówi swoje imię i pokazuje je gestem. Grupa stara się je zapamiętać. Osoba prowadząca rozpoczyna pozdrowienia bez słów. Pierwszy raz mówi i pokazuje, żeby dzieci się nauczyły: <i>Ja</i> (obie ręce układa na piersi) <i>Wielkie Serce</i> (np: rysuje w powietrzu serce), <i>pozdrawiam</i> (ręce skrzyżowane na piersi i lekki ukłon głową) <i>Zwinną Samę</i> (naśladuje dokładnie to, co pokazało dziecko, które chciało być Zwinną Sarną, np. podskakuje). Indianie w tym plemieniu są dobrze wychowani. Pozdrowiony zawsze dziękuje – ukłon w stronę pozdrawiającego. Teraz pozdrawia Zwinna Sarna: <i>Ja</i> (obie ręce na piersi) <i>Zwinna Sarna</i> (podskakuje) <i>pozdrawiam</i> (ręce skrzyżowane na piersi) <i>Bystry Potok</i> (gest danej osoby). Pozdrowienia zakończą się, gdy wszystkie dzieci będą pozdrowione.
Kangurki	Uczestnicy ustawiają się w dwójkach, jedno za drugim. Osoba z tyłu to mama kangurzyca. Mama z rąk układa „torbę”, okala rękoma w pasie dziecko stojące z przodu. Na sygnał „Kangurki” wszyscy podskokami obunóż poruszają się do przodu. Na sygnał „Zmiana” następuje zmiana par i teraz mama kangurzyca powinna być małym kangurkiem.

Załącznik 2. Gwiazda pytań

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

GWIAZDA PYTAŃ to prosta technika planowania zmian. Umożliwia ona planowanie każdego przedsięwzięcia. Można ją stosować w pracy zespołowej i indywidualnej. Jej istotą jest szukanie odpowiedzi na pytania: kto?, gdzie?, co?, jak?. Pamiętaj: plan wymaga realizacji.

Przygotuj plakat z „Gwiazdą pytań” według poniższego wzoru:

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 3. Przykład scenariusza „Dnia poznawania świata”

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z malej szkoły w wielki świat

1. Zaproś zebranych do zabawy „Powitanie”. Wszyscy stają w dużym kręgu. Zaczynasz witać pierwsza/y, a potem każde powitanie formuluje inne dziecko. Zachęć gości do włączenia się do zabawy. Powitania można wymyślać dowolnie. Osoby, które czują się powitane, machają ręką.
Przykłady powitań:
  - *Witam wszystkich, którzy piją mleko.*
  - *Witam wszystkich, którzy lubią bawić się w berka.*
  - *Witam wszystkich, którzy mają dziś dobry humor.*
  - *Witam wszystkie uśmiechnięte dzieci.*
  - *Witam wszystkich chłopców.*
  - *Witam wszystkie dziewczynki.*
2. Powiedz, z jakiej okazji się spotykacie. Przedstaw cel spotkania.
3. Zaproponuj następujące aktywności.
  3. 1. **Nauka jazdy pociągami i przystanek w Europie.** Dzieci ustawiają się jedno za drugim, np. po pięcioro, chwytają w pasie osobę stojącą przed nimi, na czele pociągu stoi dziecko ze starszej klasy, między przedszkolakami stoją dzieci z klas młodszych. Włącz muzykę, pociągi jadą po całej sali, niezbyt szybko ze względu na małe dzieci, przejeżdżają obok poszczególnych kontynentów. Po chwili jazdy zatrzymaj pociągi przy ekspozycji Europy. Dzieci z grupy „Europa” czytają notatkę o tej części świata, prowadzą zabawy. Pomagaj ekipie europejskiej.
  3. 2. **Muzyka i ponowne formowanie pociągów.** Dzieci formują pociągi i jadą w dalszą podróż... Zatrzymują się w Afryce. Pomagaj ekipie afrykańskiej.
  3. 3. **Przerwa w podróży.** Po odwiedzeniu dwóch kontynentów zaproponuj wszystkim odpoczynek, dokładne obejrzenie dekoracji. Dzieci omówią plansze z planami, zapisami – pokażcie rodzicom, ile pracy wykonały dzieci. Dzieci mogą też opowiadać (do mikrofonu), co robiły, czego się nauczyły.
  3. 4. **Dalsza podróż.** Na umówiony sygnał rozpoczynacie dalszą podróż:
    - do Azji: idziecie tam drobnymi kroczkami lub stopa za stopą,
    - do Australii: skaczcie jak kangury,
    - do Ameryki: jedźcie na koniu, kręcąc lassem nad głową.W czasie podróży włączaj muzykę. W każdej części świata dzieci czytają notatki, prowadzą zabawy. Pomagaj poszczególnym ekipom.
4. Zakończenie zabawy. Przypomnijcie sobie nazwy zabaw, zastanówcie się, w co mogłyby się bawić wspólnie dzieci z całego świata. Poproś dzieci, by ustawiły się przy tej części świata, gdzie bawiły się najlepiej.
5. Podziękujcie sobie za wspólną zabawę. Wielkie brawa.

KAMPANIA DLA PRZYSZŁOŚCI

F

AUTORZY **Elżbieta Michalak | Wojciech Papaj**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Skupieni na własnych potrzebach wynikających z życia „tu i teraz” zapominamy często o tym, że globalizacja oznacza nie tylko zagęszczenie sieci związków i zależności w przestrzeni, ale również w czasie. Nasze jednostkowe i grupowe zachowania wpływają zatem nie tylko na zmiany zachodzące w lokalnym i globalnym środowisku dziś – determinują również perspektywy rozwoju jakości życia przyszłych pokoleń. Posługiwanie się kategoriami międzygeneracyjnymi w pracy z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym byłoby oczywiście nazbyt abstrakcyjne, można jednak odwołać się do dziecięcej ciekawości świata oraz wyobraźni, by ułatwić im poruszanie się w tej złożonej tematyce.

Momentem przełomowym dla koncepcji zrównoważonego rozwoju była Konferencja Organizacji Narodów Zjednoczonych „Szczyt Ziemi”, która odbyła się wiosną 1992 r. w Rio de Janeiro. Opracowano wówczas *Deklarację w sprawie środowiska i rozwoju*. Zawiera ona najważniejsze wytyczne dla krajowych polityk uwzględniających rozwój zrównoważony, tzn. rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie. Wiele spośród tych wytycznych dotyczy bezpośrednio ładu społecznego jako najważniejszego kontekstu, w którym dokonuje się ochrona lub degradacja środowiska naturalnego. Przywołane poniżej zasady szczególnie wyraziście demonstrowują obywatelski wymiar zrównoważonego rozwoju:

- dbałość o dziedzictwo kolejnych pokoleń – podmiotem i beneficjentem zrównoważonego rozwoju jest człowiek: zarówno założenie długookresowego wzrostu gospodarczego, jak i zachowanie zasobów naturalnych nie tylko służą społeczeństwu, ale w społeczeństwie i poprzez społeczeństwo mogą się dokonać,
- zaangażowanie obywateli – warunkiem sukcesu jest powszechna akceptacja przyjętych założeń oraz czynne ich poparcie przez społeczeństwa, zarówno w działaniach ochronnych, jak w politycznych procesach decyzyjnych,
- rola młodzieży i edukacja – młodzi ludzie w sposób naturalny wydają się predestynowani do wsparcia procesów służących zrównoważonemu rozwojowi.

Zagadnieniom tym warto poświęcić szczególną uwagę w niniejszym projekcie. Ze względu na możliwości organizacyjne szkoły i możliwości poznawcze dzieci realizujących projekt w praktyce skoncentrujemy się na działaniu na rzecz społeczności lokalnej (współczesnej i przyszłej). Perspektywa globalna będzie mogła być przez dzieci istotnie uwzględniona dopiero w starszych klasach szkoły podstawowej i w gimnazjum.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Zrozumiemy i rozpropagujemy ideę głoszącą, że nasza jakość życia i jakość życia naszych rodzin teraz i w przyszłości zależy od naszych obecnych działań.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Zrozumiemy potrzebę ochrony środowiska naturalnego, dziedzictwa kulturowego, społecznego i gospodarczego.
- Podejmiemy w środowisku lokalnym działania, dzięki którym już dziś można zadbać o lepszą przyszłość dla nas i następnych pokoleń.
- Zorganizujemy kampanię (akcję) informacyjną w środowisku lokalnym.

PRODUKT KOŃCOWY PROJEKTU

- Kampania informacyjna na rzecz zrównoważonego rozwoju.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: zainteresowanie przeszłością i przyszłością swojej okolicy oraz jej rozwojem społeczno-gospodarczym, wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

- **Wybrane zadania szkoły:**
  7. Dbalność o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich.
  8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.
- **Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:**

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

  1. Korzysta z informacji:
    - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji,
    - b. czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci na I etapie edukacyjnym i wyciąga z nich wnioski.

Edukacja plastyczna. Uczeń:

  1. W zakresie percepcji sztuki:
    - a. określa swoją przynależność kulturową poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki, zabytkami i z tradycją w środowisku rodzinnym, szkolnym i lokalnym; uczestniczy w życiu kulturalnym tych środowisk, wie o istnieniu placówek kultury działających na ich rzecz,
    - b. korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora).
  3. W zakresie recepcji sztuki:
    - a. rozróżnia takie dziedziny działalności twórczej człowieka jak: architektura, sztuki plastyczne oraz inne określone dyscypliny sztuki (fotografika, film).

Edukacja społeczna. Uczeń

  6. Zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje; wie, w jakim regionie mieszka; uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność.

Etyka. Uczeń

  2. Zastanawia się nad tym, na co ma wpływ, na czym mu zależy, do czego może dążyć, nie krzywdząc innych.
  6. Wie, że jest częścią przyrody, chroni ją i szanuje; nie niszczy swojego otoczenia.

UWAGI

Proponujemy, aby praca nad projektem dokonywała się:

- w suchej porze roku,
- po zrealizowaniu przez klasy IV–VI projektu matematyczno-przyrodniczego poświęconego zagadnieniom zrównoważonego rozwoju i ekologii. Zapewni to ciągłość pracy wychowawczo-dydaktycznej w szkole, pozwoli utrwalić efekty pracy, zaangażować w realizację projektu większą liczbę osób.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	F1. Starter: Zabawa terenowa (wprowadzenie) F2. Sformułowanie problemu F3. Poszukiwanie informacji F4. Zebranie informacji i określenie celów projektu Zabawa terenowa oraz ćwiczenia plastyczne wprowadzają dzieci w tematykę projektu. Po określeniu problemu dzieci gromadzą informacje na temat potrzeb ludzi i sposobów ich zaspokajania. Po omówieniu zebranych informacji dochodzi do sformułowania celów projektu.	6 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	F5. Określenie działań w ramach kampanii/akcji informacyjnej Dzieci zastanawiają się, co zrobić, aby wszyscy mieszkańcy wsi uświadomili sobie, że o przyszłość naszą i przyszłych pokoleń musimy zadbać już dzisiaj. Wymyślają działania do realizacji w ramach kampanii informacyjnej, dzielą się na grupy zadaniowe, które zrealizują poszczególne elementy kampanii.	2 godz.	od: ..... do: .....
Działania	F6. Kampania informacyjna Dzieci wykonują zaplanowane działania; grupy pracują samodzielnie, nauczycielka/nauczyciel monitoruje przebieg pracy.	2 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	F7. Prezentacja przebiegu kampanii: informacje zamieszczone w gazecie szkolnej lub przedstawione podczas apelu Dzieci przygotowują materiały do publikacji w gazecie szkolnej bądź organizują apel podsumowujący projekt; redagują kryteria oceny. Publikacja gazetki lub przeprowadzenie apelu stanowi zwieńczenie projektu.	4 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	F8. Podsumowanie projektu Dzieci podsumowują prezentację pod kątem m.in. wcześniejszych oczekiwań. Podsumowują także cały projekt, w tym szczególnie społeczne reakcje na prowadzone przez nie działania. Dzieci określają również, czego dowiedziały się o swoim środowisku lokalnym.	2 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 0,5 godz.

Działania: przeprowadzenie zabawy terenowej związanej z tematyką projektu.

Pomoce: lornetki z rolek po papierze toaletowym lub ręcznikach papierowych przygotowane przez dzieci na zajęciach technicznych.

F1

Starter: Zabawa terenowa (wprowadzenie)

Kolejne kroki:

1. Zaproponuj dzieciom zabawę terenową z lornetkami wykonanymi z rolek po papierze toaletowym. Wyjdź z dziećmi w bezpieczną przestrzeń (okolice szkoły, łąka itp.).
  1. 1. Poproś dzieci, by spacerowały z lornetkami przy oczach. Poproś, aby patrzyły na ziemię pod nogami, mówiąc przy tym, co widzą. Niech przejdą w ten sposób kilka kroków i nie przejmują się hałasem (w tej zabawie ważne jest to, co widać, a nie to, co słychać).
  1. 2. Poproś, by dzieci się wyprostowały i rozejrzały wokół, by przyjrzały się najbliższemu otoczeniu, budynkom i sobie nawzajem – i znowu, jak poprzednio, równocześnie mówiły o tym, co widzą.
  1. 3. Poproś dzieci o „wyregulowanie” lornetek tak mocno, żeby pozwoliły im sięgnąć wzrokiem w dalekie kraje: poproś, aby wyobraziły sobie jakieś odległe miejsce, w dalekim kraju, może to być miejsce znane dzieciom z wakacyjnych podróży lub programów telewizyjnych. Zapytaj dzieci, co widzą w wyobraźni, i poproś je, by o tym opowiedziały, głośno, wszystkie naraz.
  1. 4. Poproś dzieci o ponowne „wyregulowanie” lornetek i obserwowanie tego, co je otacza.
  1. 5. Poleć dzieciom, aby odłożyły lornetki i usiadły na trawie lub ławce. Poproś co najmniej kilkoro dzieci, aby po kolei opowiedziały o tym, co widziały naprawdę i oczyma wyobraźni, które widoki czy obserwacje były najciekawsze i dlaczego.
  1. 6. Gdy zaobserwujesz, że dzieci zaczynają przejawiać mniejszą aktywność, zakończ zabawę.
2. Wróćcie do szkoły.

z małej szkoły w wielki świat

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 1,5 godz.

Działania: przeprowadzenie rozmowy na temat przyszłości wsi, sformułowanie problemu.

Pomoce: bloki rysunkowe, duże arkusze papieru pakowego lub papier typu flipchart, kredki świecowe/pastele, klej.

F2

Sformułowanie problemu

Kolejne kroki:

1. Po powrocie do szkoły zapowiedz dzieciom, że teraz znów będziecie używać lornetek, ale tym razem „wyregulowanych” tak mocno, by można było zobaczyć przyszłość!

2. Zaproponuj dzieciom zabawę „Patrzmy w przyszłość” (inspiracji do niej dostarczył scenariusz „Graffiti” zamieszczony w książce K. Vopela, *Zabawy interakcyjne*, cz. I, Wydawnictwo Jedność, Kielce 1999).
  2. 1. Podziel dzieci na dwie grupy i przekaz każdej grupie materiały do wykonania zadania: komplet kredek świecowych lub pasteli, kartki z bloku rysunkowego oraz duży arkusz papieru z wypisanym wcześniej tytułem:
    - grupa 1: arkusz nr 1 pt. *Kiedy nasze dzieci będą już dorosłe (i będą miały swoje dzieci?), CHCEMY, żeby nasza wieś wyglądała TAK:...*,
    - grupa 2: arkusz nr 2 pt. *Kiedy nasze dzieci będą już dorosłe (i będą miały swoje dzieci?), NIE CHCEMY, żeby nasza wieś wyglądała TAK:...*

Uwaga! Jeśli zespół jest bardzo liczny, podziel go na cztery grupy pracujące w systemie „2 x 2”, tj. dwie grupy pracują – niezależnie od siebie – nad arkuszem nr 1, zaś dwie kolejne opracowują swoje wersje arkusza nr 2. W zdaniach niedokończonych sformułowanie dotyczące przyszłych wnuków naszych podopiecznych opatrzone jest znakiem zapytania z przyczyn wyłącznie dydaktycznych: zdecyduj, czy dodanie tego elementu ułatwi, czy też utrudni dzieciom zrozumienie zadania.
  2. 2. Przekaz dzieciom instrukcję: *Narysujcie wspólnie jeden duży albo kilka małych rysunków, które byłyby „dokończeniem” waszego zdania, tzn. pokażcie, jak chcielibyście oraz jak nie chcielibyście, żeby wasza wieś wyglądała, gdy będziecie już mieć dorosłe dzieci. Po wykonaniu rysunków poproszę was o opowiedzenie o tym, co narysowaliście i dlaczego.*
  2. 3. Daj sygnał rozpoczęcia pracy w grupach, określ czas wykonania zadania (15 minut). Obserwuj pracę dzieci. Jeżeli w grupach rysują one na pojedynczych kartkach, pomóż im przykleić gotowe rysunki na dużym arkuszu papieru.
  2. 4. Zaprosz dzieci do kręgu, zapytaj kilkoro dzieci z obu zespołów o to, co narysowały, co jest dla nich najważniejsze w tych rysunkach oraz na czym im najbardziej zależy w przyszłości ich wsi.
  2. 5. W rozmowie podsumowującej wypowiedzi dzieci postaraj się, używając, rzecz jasna, słów zrozumiałych dla dzieci, wydobyć i utrwalić przekonanie, że:
    - to, jakie jest nasze życie, zależy od wielu rzeczy, np. od tego, jak gospodarujemy, jak dbamy o środowisko, co jest dla nas ważne,
    - świat, w którym będą żyć przyszłe pokolenia, może wyglądać pięknie, ale może też być ponury i brzydki,
    - to, jaka będzie przyszłość, zależy przede wszystkim od nas samych.
3. Powiedz dzieciom, że proponujesz im realizację projektu, w którym będziecie pracować nad rozwiązaniem problemu, który można sformułować następująco: *Nie odziedziczyliśmy Ziemi po naszych przodkach, pożyczaliśmy ją tylko od naszych dzieci.* Zapisz tę sentencję na arkuszu papieru/tablicy.

Uwaga! Możesz sformułować problem inaczej, np.: *Chrońmy naszą Ziemię, wszystko, co na niej żyje; zadbajmy, aby kolejne pokolenia dzieci mogły się nią cieszyć.* Jeśli wybierzesz to sformułowanie omiń punkt 4.
4. Zapytaj dzieci, jak rozumieją sentencję z punktu 3. Dostyc często stanowi ona motto rozmaitych publikacji, programów czy akcji o charakterze ekologicznym, prawdopodobnie jednak większość dzieci jej nie zna. Pomóż im – za pomocą dedukcji – dojść do zrozumienia, że naszym obowiązkiem jest zachować jak najwięcej istniejących dzisiaj dóbr naturalnych (np. drzew, parków, lasów, jezior), materialnych (np. zabytków) czy społecznych (np. pokój na świecie) dla przyszłych pokoleń, aby i nasze wnuki mogły się nimi cieszyć.

Uwaga! Możesz też wspólnie z dziećmi przeprowadzić prostą analizę:

  - Wskażcie dwa najważniejsze wyrazy w tym zdaniu („odziedziczyliśmy” i „pożyczyliśmy”). Zapisz je na tablicy.
  - Powiedzcie, jakie inne słowa kojarzą się wam ze słowem „odziedziczyć”? Zapisuj odpowiedzi, zachęcaj do szerszych skojarzeń (por. przykład w tabeli poniżej).
  - Powiedzcie, jakie inne słowa kojarzą się wam ze słowem „pożyczyć”? Zapisuj odpowiedzi, zachęcaj do szerszych skojarzeń (por. przykład w tabeli poniżej).

odziedziczyć	pożyczyć
- otrzymać	- wziąć
- dostać	- oddać
- spadek	- raty
- własność	- zwrot
- bogactwo itp.	- pożyczka
	- dług itp.

Poproś dzieci o wyciągnięcie wniosków z takiego przeciwstawienia: *ZIEMIA to NIE nasza własność, ALE pożyczka*).

5. Powiedz dzieciom, że na zajęciach spróbujemy znaleźć odpowiedź na następujące pytania:
- *Jak możemy dziś zatroszczyć się o przyszłość świata i dzieci, które kiedyś będą go zamieszkiwać?*
  - *Co zrobić, aby uświadomić mieszkańcom wsi, że od nas zależy przyszłość nie tylko nasza, ale i następnych pokoleń – naszych dzieci i wnuków?*
  - *Co zrobić, aby mieszkańcy naszej wsi pamiętali, że o jutro trzeba troszczyć się już dziś?*

Poinformuj, że przystępujecie do realizacji projektu, który ma uświadomić wszystkim mieszkańcom wsi, że nasza przyszłość zależy przede wszystkim od nas samych. Na początek jednak dzieci powinny zebrać i przeanalizować informacje, które pozwolą im później zaangażować się w projekt.

z małej szkoły w wielki świat

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 1 godz.

Działania: określenie potrzeb człowieka i sposobów ich zaspokajania.

Pomoce: tablica pogładowa, kolorowe kartki samoprzylepne, standardowe przybory biurowe.

F3 Poszukiwanie informacji

Kolejne kroki:

1. Wybierz jeden z dwóch wariantów postępowania.
Uwaga! Warianty różnią się stopniem trudności. Zdecyduj, które ćwiczenie będzie bardziej odpowiednie dla twoich uczennic i uczniów. Przed przeprowadzeniem ćwiczeń przypomnij sobie piramidę potrzeb A. Masłowa (załącznik 1).

Wariant 1. „Co jest nam potrzebne do życia i dobrego samopoczucia?” – rozmowa

- A. Zapytaj dzieci: *Co jest nam potrzebne do tego, abyśmy mogli żyć i dobrze się czuć?* Pozwól dzieciom na chwilę namysłu nad odpowiedzią.
- B. Poproś dzieci o udzielenie odpowiedzi na zadane pytanie. Dzieci wymieniać będą takie potrzeby jak: jedzenie, picie, dach nad głową, ubranie, ciepło, schronienie, nauka, zabawa, praca, wypoczynek, towarzystwo innych ludzi (rodzina, rówieśnicy), miłość itp. Zapisuj wszystkie propozycje, łącząc je na bieżąco w większe kategorie (np. potrzeby podstawowe: powietrze, schronienie, żywność, picie, potrzeby bezpieczeństwa: opieka, porządek, prawo, zdrowie) zależnie od propozycji dzieci.

Wariant 2. „Co jest nam potrzebne do życia i dobrego samopoczucia?” – analiza obrazka

- A. Przygotuj duży plakat, książeczkę z obrazkami dla małych dzieci lub tablicę poglądową (być może znajdziesz taką wśród szkolnych pomocy naukowych, jeśli nie, możesz ją łatwo przygotować we własnym zakresie) ukazującą miejscowość lub osiedle z najbardziej charakterystycznymi jej/jego elementami (organizacja przestrzeni, budynki, instytucje, obiekty itp.) oraz sylwetkami ludzi wykonujących codzienne czynności (dzieci w szkole, w drodze do/ze szkoły, dzieci bawiące się na placu zabaw, małżeństwo spacerujące pod rękę, policjant, listonosz, rolnik, budka telefoniczna, przystanek PKS, człowiek z laptopem itp.).
- B. Poproś dzieci, aby przyjrzały się planszy i zastanowiły się nad tym, co jest ludziom potrzebne, żeby żyć i mieć dobre samopoczucie.
- C. Poproś dzieci, by wskazały na planszy miejsca/sytuacje pozwalające ludziom zaspokoić ich potrzeby, pozwalające żyć i mieć dobre samopoczucie. W miejscach wskazanych przez dzieci przyklejaj kolorowe karteczki. Porozmawiajcie o tym, co zaznaczyliście.
- Uwaga!** Zwróć uwagę dzieci na potrzeby, których nie dostrzegły na obrazku. Naprowadzaj dzieci na potrzeby mniej oczywiste, np. czystość i estetyka własna i otoczenia, podróżowanie, poczucie bezpieczeństwa itp.

2. Zaproponuj dzieciom wykonanie ćwiczenia „Dzięki KOMU, CZEMU...?”.
2. 1. Podziel grupę na dwu- lub trzyosobowe zespoły.
2. 2. Każdemu zespołowi przekaż kartkę (załącznik 2) z instrukcją do zadania oraz zapisanym w ramce jednym lub dwoma pytaniami (zależnie od liczby dzieci w zespole):
- *Dzięki KOMU/CZEMU mam co jeść?*
  - *Dzięki KOMU/CZEMU mam co pić?*
  - *GDZIE mogę się schronić w różnych sytuacjach?*
  - *GDZIE mogę spotykać innych ludzi?*
  - *Dzięki KOMU/CZEMU mogę kontaktować się z innymi ludźmi, nawet jeśli mieszkają daleko stąd?*
  - *Dzięki KOMU/CZEMU mogę czuć się bezpiecznie?*
  - *Dzięki KOMU/CZEMU mogę czuć się potrzebna/y?*
  - *Dzięki KOMU/CZEMU mogę czuć się szanowana/y?*
  - *Dzięki KOMU/CZEMU nasze otoczenie staje się ładniejsze i czystsze?*
  - *Dzięki KOMU/CZEMU mogę stawać się lepszym człowiekiem?*
2. 3. Wyjaśnij dzieciom zadanie zgodnie z instrukcją podaną w załączniku 2.
- Uwaga!** Przykłady możliwych odpowiedzi na zadane pytania:
- **JEDZENIE** – miejsca, w których kupujemy żywność – sklepy, targowiska itp.; restauracja/bar, w którym możemy coś zjeść; automat, w którym możemy kupić napój w puszcze lub kartonie; rodzina, która dba, by dziecko miało co jeść itp.
  - **KONTAKTY z LUDŹMI** – szkoła jako miejsce spotkań z kolegami; gminny ośrodek kultury; boisko; rynek; sklepy; telefon jako narzędzie kontaktów; drogi i środki lokomocji umożliwiające kontakty z ludźmi mieszkającymi w innych miejscowościach; dom, w którym uczymy się żyć z ludźmi itp.
2. 4. Ustalcie termin wykonania pracy i następnego spotkania.

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 3 godz.

Działania: określenie miejsc, instytucji, osób, urządzeń związanych z zaspokajaniem naszych potrzeb; określenie celów projektu.

Pomoce: standardowe przybory biurowe, mapa/globus, schemat „Blisko – Dalej – Najdalej” z załącznika 2.

F4

Zebranie informacji i określenie celów projektu

Kolejne kroki:

1. Poproś dzieci o zaprezentowanie wniosków z ćwiczenia „Dzięki KOMU, CZEMU...?”. Zapisuj je na dużym plakacie przygotowanym według schematu „Blisko – Dalej – Najdalej” (załącznik 2). Możesz również użyć fizycznej mapy świata lub globusa oraz mapy waszej okolicy (możesz przygotować ją samodzielnie) – chodzi o to, by dzieci same mogły stwierdzić, jak wiele potrzeb (szczególnie wyższych, ale także i podstawowych) zaspokajanych jest dzięki ludziom i miejscom z ich najbliższego otoczenia.

2. Podsumuj dyskusję. Powiedz: *Należy dbać o własną okolicę i ludzi w niej żyjących. Troszcząc się o najbliższą nam okolicę, dbamy o przyszłość całego świata. Dlatego też warto:*

- *mniej rzeczy kupować, więcej przygotowywać samemu, np. zamiast kupować masowo produkowane napoje „owocowe” (często zawierające niezdrowe sztuczne substancje), można przygotowywać we własnym zakresie kompoty z prawdziwych owoców kupionych od sąsiada,*
- *segregować odpady (w ten sposób nie tylko przedłużamy „żywność” lokalnego wysypiska śmieci, ale w dalszej perspektywie przyczyniamy się do zmniejszenia produkcji nowych śmieci – choćby opakowań),*
- *oszczędzać energię we własnym domu – gasić światła,*
- *oszczędzać wodę, np. zakręcać kran podczas mycia zębów, wodę zużytą do gotowania ziemniaków wykorzystać do podlewania kwiatków itp.*

Uwaga! Zdecyduj we własnym zakresie, czy dzieci zrozumieją zależność między codziennymi decyzjami (np. zakupowymi) a prawami człowieka. Dla realizowanego projektu kluczowe jest, by dzieci dostrzegły, że każdy z nas może na co dzień troszczyć się o przyszłość świata, zaczynając od najbliższego nam kawałka.

3. Zachęć dzieci do rozmowy na następujące tematy:

- *Które z wymienionych miejsc, urządzeń czy instytucji „odziedziczyliśmy” po poprzednich pokoleniach, tj. które z nich istnieją co najmniej kilkadziesiąt lat? (np. szkoła, kościół, droga, las, telefon itp.),*
- *Które z nich stanowią nowość, powstały w ostatnim czasie? (np. droga, boisko szkolne, Internet itp.),*
- *Czy któreś z nich są zagrożone, mogą zniknąć z jakichkolwiek przyczyn? (np. drzewa, które są masowo wycinane),*
- *Jak chronić to, co zagrożone?*

W odpowiedzi na ostatnie pytanie dzieci zapewne zwrócą uwagę na konieczność informowania ludzi, uświadamiania im, że od nich samych zależy w dużej mierze ich los i dobre samopoczucie, a także los i dobre samopoczucie ludzi w przyszłości. Nawiązując do tych opinii, powiedz dzieciom, że proponujesz im przygotowanie kampanii/akcji informacyjnej dla wszystkich mieszkańców wsi. Zasugeruj im, aby akcja przebiegała pod jednym z hasł:

- „Nie odziedziczyliśmy Ziemi po naszych przodkach, pożyczaliśmy ją tylko od naszych dzieci”
- „Chrońmy naszą Ziemię, wszystko co na niej żyje; zadbajmy, aby kolejne pokolenia dzieci mogły się nią cieszyć,”

Uwaga! Wybór hasła zależy od decyzji, którą podjąłeś/podjęłaś w punkcie 3, w części „Sformułowanie problemu”.

z małej szkoły w wielki świat

4. Zaproponuj następujące cele do osiągnięcia w projekcie:
- *Zorganizujemy na terenie całej wsi akcją informacyjną pokazującą, w jaki sposób dziś troszczyć się o jutro.*
  - *Podejmiemy w środowisku i w swoich domach różne działania, aby już dziś zadbać o lepszą przyszłość.*
- Zainicjuj rozmowę na temat celów. Zapytaj np.:
- *Jak rozumiesz/rozumiecie ten cel?*
  - *Co, twoim/waszym zdaniem, powinniśmy robić, żeby akcja informacyjna była udana?*
- Można tu wstępnie określić, jakie treści będzie zawierała akcja informacyjna, np.:
- Dbamy o czystość okolicy, otoczenie domów.
  - Oszczędzamy energię.
  - Segregujemy odpady.
  - Szanujemy zieleń, lasy, łąki, pola, zbiorniki wodne.
  - Dbamy o tradycje, zabytki.
  - Szanujemy rodzimą sztukę ludową.
  - Wspólnie dbamy o sprawy naszej społeczności.
- Uwaga!** Ważne, żeby zachęcić dzieci do rozmowy, zmotywować je do refleksji nad celami.
5. Spotkanie możesz zakończyć ćwiczeniem „Niezwyczajne perspektywy” (K. Vopel, *Zabawy interakcyjne*, cz. I, Wydawnictwo Jedność, Kielce 1999).
5. 1. Poproś, by dzieci przez kilka minut w milczeniu przechadzały się po sali; każde z nich w dowolnie wybranym przez siebie momencie zatrzymuje się, aby popatrzeć na wybraną osobę z niezwykłego punktu widzenia (z przechyloną głową, leżąc, stojąc na krześle itd.).
5. 2. Poproś, by dzieci podzieliły się wrażeniami:
- *Jak się czuję teraz?*
  - *Który punkt widzenia był najzabawniejszy? Najbardziej niezwykły?*
  - *Czy dowiedziałam/em się/zobaczyłam/em coś nowego?*
  - *W jaki sposób takie nowe punkty widzenia mogą pomóc mi poznawać świat? itp.*
- Uwaga!** Podsumuj, zwracając uwagę dzieci na to, że zawsze warto patrzeć na rzeczy z różnych punktów widzenia.
6. Podczas tego etapu dzieci dowiadują się wielu niezwykłych, często dla nich zaskakujących rzeczy. Warto odwołać się do tych emocji, aby kształtować nowe „ekologiczne” nawyki. Dlatego zaproponuj dzieciom, aby dokończyły zdanie: *Gdy zbierałyśmy/liśmy informacje, podjęłam/ąłem decyzję, że „od zaraz” będę... , np.*
- *sprawdzać, ile wody zużywam,*
  - *oddzielać od siebie różne śmieci w domu,*
  - *robiąc zakupy, korzystać z torebek ekologicznych, przyjaznych dla środowiska,*
  - *namawiać rodziców do kupowania lokalnych produktów,*
  - *sprawdzać, co jem, w myśl zasady „jestem tym, co jem”,*
  - *rozmawiać z rodzicami o tym, ile w naszym domu zużywamy energii, gazu i jak można zmniejszyć ich użycie.*
- Poproś dzieci o uzasadnienie swojego zdania.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: podział zadań, ustalenie harmonogramu działań w projekcie.

Pomoce: standardowe przybory biurowe, arkusze papieru typu *flipchart*.

F5

Określenie działań w ramach kampanii/ akcji informacyjnej

Kolejne kroki:

1. Zorganizuj „Burzę mózgów” na jeden z tematów:

- *Jak możemy dziś zatroszczyć się o przyszłość świata i dzieci, które kiedyś będą go zamieszkiwać?*
- *Co zrobić, aby mieszkańcy naszej wsi pamiętali, że o jutro trzeba troszczyć się już dziś?*
- *Co zrobić, aby uświadomić mieszkańcom wsi, że od nas zależy przyszłość nie tylko nasza, ale i następnych pokoleń – naszych dzieci i wnuków?*

Uwaga! Oto przykłady form aktywności, jakie mogą być wskazywane przez dzieci:

- plakaty informacyjne rozwieszane w szkole i w wyznaczonych miejscach we wsi,
- ulotki informacyjne rozprowadzane w szkole, w urzędzie gminy, w ośrodkach zdrowia, ośrodkach komunikacji itp.,
- konkursy rysunkowe i/lub poetyckie dla uczennic i uczniów klas młodszych i starszych,
- inscenizacje o szeroko rozumianej tematyce ekologicznej prezentowane np. przy okazji specjalnego zebrania rodziców,
- zainteresowanie naszą akcją mediów – gazetki szkolnej i/lub mediów lokalnych (gazeta, radio, portal internetowy),
- posprzątanie otoczenia szkoły i/lub otoczenia własnych domów uczennic i uczniów,
- zorganizowanie zbiórki odpadów i surowców wtórnych dla całej wsi,
- napisanie petycji do władz gminy z prośbą o uporządkowanie/wyremontowanie... (np. placu zabaw, kąpieliska, boiska itp.).

2. Zastanówcie się, które zadania dzieci będą w stanie zrealizować samodzielnie. Wybierzcie te zadania.

3. Podziel dzieci na zespoły i rozdziel zadania między zespoły lub poszczególnych członków zespołu.

4. Zapowiedz, że wszystkie zadania zostaną podsumowane w specjalnym numerze gazetki szkolnej lub – jeśli nie ma jej w waszej szkole – podczas uroczystego apelu szkolnego. Z tego powodu wszystko, co dzieci będą robić w ramach kampanii, powinno zostać udokumentowane. Poproś, aby plakaty, ulotki itp. materiały nie uległy zniszczeniu, a wydarzenia w rodzaju inscenizacji, „sprzątania świata” czy spotkania z wójtem były fotografowane lub filmowane.

Uwaga! Musisz zdecydować – zależnie od liczebności zespołu projektowego i liczby działań w ramach kampanii oraz zależnie od dostępności kamer/aparatów cyfrowych – czy dokumentowaniem przebiegu zajmie się osobna grupa dzieci („Dokumentaliści”), czy w każdej grupie będzie dostępny aparat cyfrowy bądź kamera, czy też wreszcie zadanie dokumentowania weźmiesz po prostu na siebie.

5. Określcie również ramy czasowe realizacji zadania, w tym koniecznie terminarz spotkań i konsultacji.

Z młodej szkoły w wielki świat

Działania

Czas: 2 godz. + praca własna dzieci

Działania: zrealizowanie zadań, monitorowanie pracy uczennic i uczniów, przeprowadzenie konsultacji.

Pomoce: zależnie od ustaleń przyjętych przez zespół.

F6

 Kampania informacyjna

Kolejne kroki:

1. Dzieci wykonują zadania zgodnie z przyjętym harmonogramem. Monitoruj ich prace, udzielaj informacji zwrotnych, koordynuj całość projektu.

Uwaga! Pewne elementy kampanii informacyjnej – zależnie od tego, na jakie działania się zdecydowanie – mogą być wykonywane w szkole, np. podczas zajęć lekcyjnych (jeśli zgodzą się na to nauczycielki i nauczyciele) czy świetlicowych. Należy jednak pamiętać, że dzieci mają pracować samodzielnie. Nauczycielka/nauczyciel oczywiście „zawsze służy pomocą”. Jej/jego szczególnym zadaniem jest koordynowanie działań poszczególnych zespołów z działaniami ewentualnej grupy „Dokumentalistów”; chodzi o to, by żadne działanie nie odbyło się bez obecności fotografa czy kamerzysty. Ważnym zadaniem nauczycielki/nauczyciela jest również przypomnienie zasad bezpieczeństwa w poruszaniu się po wsi – szczególnie tym dzieciom, których zadanie wiąże się np. z rozklejaniem plakatów czy rozprowadzaniem ulotek. Dzieci te należy również poinformować o zasadach kolportowania takich materiałów. W tym celu nauczycielka/nauczyciel powinna/powinien uprzednio sprawdzić w urzędzie gminy, gdzie znajdują się tablice ogłoszeniowe i inne miejsca przeznaczone do rozpowszechniania informacji publicznej. Warto również poprosić o pomoc np. właścicieli sklepów bądź firmy zarządzające przystankami autobusowymi. Dzieci powinny wiedzieć, że plakatów i ulotek nie można zostawiać gdziekolwiek bez zgody właściciela lub administratora obiektu oraz – oczywiście – pod żadnym pozorem nie wolno przybijać ich do drzew bądź ścian budynków!

Prezentacja

Czas: 4 godz. + praca własna dzieci

Działania: przygotowanie prezentacji zamkającej projekt i kryteriów jej oceny, prezentacja efektów projektu.

Pomoce: standardowe przybory biurowe.

F7

 Prezentacja przebiegu kampanii: informacje zamieszczone w gazetce szkolnej lub przedstawione podczas apelu

Kolejne kroki:

1. Spotkaj się z dziećmi w celu ustalenia formy prezentacji.

Uwaga!

Jeżeli w szkole działa gazetka (strona www):

- ustal z osobami odpowiedzialnymi (zarówno nauczycielką/nauczycielem-opiekunem, jak i młodymi redaktorkami/ami) zasady i terminy publikacji numeru specjalnego poświęconego w ca-

łości zagadnieniom podejmowanym przez was w projekcie – w tym realizowanej przez wasz zespół kampanii informacyjnej,

- korzystniejsze będzie, jeśli dokumentacja przebiegu akcji będzie przede wszystkim fotograficzna,
- zachęć redaktorki/ów gazetki, aby w numerze specjalnym umieścili/li także artykuły ukazujące szersze tło waszej akcji, możecie poprosić o pomoc uczennice i uczniów ze starszych klas lub wykorzystać ich prace wykonane w podobnym projekcie.

Jeżeli w waszej szkole gazetka (lub strona www) nie działa lub jeśli uznacie, że prezentacja w formie apelu jest dla was bardziej atrakcyjna:

- ustalcie warunki organizacyjne z dyrekcją szkoły,
- korzystniejsze będzie, jeśli dokumentacja przebiegu akcji będzie przede wszystkim filmowa – film może stać się elementem urozmaicającym tę uroczystość,
- w programie apelu powinny być zaprezentowane wszystkie działania wykonywane w ramach kampanii, a niektóre z nich, np. inscenizacja, mogą wręcz zostać odtworzone dla wszystkich uczennic i uczniów.

2. Ustalcie kryteria oceny prezentacji. Wykorzystajcie w tym celu „Burzę mózgów”. Zapytaj dzieci: *Kiedy uznamy, że apel lub materiały do gazetki spełniły nasze oczekiwania?* Poinformuj, że powrócicie do kryteriów po prezentacji. Przykłady ramowych kryteriów oceny materiałów do publikacji i apelu podano w tabeli poniżej.

Ramowe kryteria oceny materiałów do publikacji (przykłady)	Ramowe kryteria oceny apelu (przykłady)
<ul style="list-style-type: none"> • pokazujemy wszystkie działania w ramach akcji informacyjnej, • przedstawiamy krótką informację o akcji informacyjnej, • przedstawiamy krótką informację o każdym działaniu, • pokazujemy kolorowe zdjęcia z każdego działania, • przedstawiamy nazwiska wszystkich dzieci realizujących kampanię. 	<ul style="list-style-type: none"> • pokazujemy wszystkie działania podjęte w ramach akcji informacyjnej, • przedstawiamy krótką informację o akcji informacyjnej, • przedstawiamy krótką informację o każdym działaniu, • przedstawiamy nagrania wideo z niektórych działań, • pokazujemy inscenizację powstałą w ramach akcji • organizujemy wystawę prac konkursowych.

Uwaga! Powyższe zapisy mają charakter przykładowy – w praktyce kryteria mogą wyraźniej odnosić się do konkretnych działań zrealizowanych w projekcie i przedstawionych w toku prezentacji; ostateczny kształt kryteriów zależy jednak – zgodnie z założeniami oceniania kształtującego – od samych dzieci (tj. od tego, jak odpowiedzą na postawione wyżej pytanie).

3. Zachęć dzieci do podjęcia działań związanych z prezentacją efektów projektu zgodnie z przyjętymi ustaleniami. Koordynuj i monitoruj ich pracę.
4. Prezentacja efektów – wydanie gazetki lub przeprowadzenie apelu.

Refleksja

Czas: 2 godz.**Działania:** ocena realizacji założonych celów.**Pomoce:** standardowe przybory biurowe, kartki w kolorach świateł drogowych.

F8

Podsumowanie projektu

Kolejne kroki:

1. Dokonajcie swobodnej oceny prezentacji:

- Czy spełniła określone przez nas samych kryteria?
- Czy podobała się w szkole?
- Co moglibyśmy poprawić, zmienić?

Uwaga! Oprócz odniesienia do konkretnych kryteriów ta część spotkania powinna mieć raczej swobodny charakter. W tym projekcie główny akcent pada na informację i edukację społeczną, toteż refleksja i ewaluacja powinny dotyczyć efektywności kampanii informacyjnej. Oczywiście nie możemy się spodziewać natychmiastowych efektów w postaci zmian w postawach współmieszkańców ani tego, że dzieci z klas młodszych będą w stanie takie zmiany zarejestrować.

2. Zadaj dzieciom następujące pytania:

- Czy zorganizowaliśmy akcję informacyjną na terenie całej wsi?
  - Czy podjęliśmy w środowisku i w swoich domach różne działania, aby już dziś zadbać o lepszą przyszłość?
- Do tych pytań możesz dołączyć kolejne – dotyczące reakcji mieszkańców i własnych doświadczeń dzieci, w tym przebiegu pracy grupowej:
- Jak zareagowali mieszkańcy, kiedy dowiedzieli się o naszych działaniach?
  - Jak pracowało wam się w grupie zadaniowej? Czy podział zadań uważacie za sprawiedliwy? Czy mogliście wzajemnie liczyć na swoją koleżeńską pomoc?
  - Czego dowiedzieliście się o środowisku, w którym żyjecie?

3. Poproś dzieci o samoocenę na płaszczyźnie indywidualnej.

3. 1. Poproś dzieci, aby wysłuchały kolejnych zdań, które im przeczytasz, i zastanowiły się, czy zgadzają się z nimi. Dzieci mają zasygnalizować swoje zdanie poprzez podniesienie kartek w kolorach świateł drogowych. Wyjaśnij znaczenie kolorów:

- kartka czerwona – nie zgadzam się z tą opinią,
- kartka żółta – mam wątpliwości co do tej opinii, muszę o tym jeszcze pomyśleć,
- kartka zielona – zgadzam się z tą opinią.

3. 2. Rozpoczynasz zdanie: *Ten projekt uświadomił mi, że... np.:*

- jestem częścią świata,
- mam wpływ na to, co się dzieje wokół mnie,
- dzieci, które urodzą się później, mogą żyć w zdrowszym świecie,
- mogę korzystać z uroków tego świata, np.: oglądać piękne góry, kąpać się w czystych jeziorach, oddychać wspaniałym powietrzem,
- mogę rozmawiać z innymi, jak chronić naszą planetę i organizować różne akcje,
- mogę prosić o pomoc innych ludzi, jeśli zobaczę coś niepokojącego w moim otoczeniu i zechcę działać.

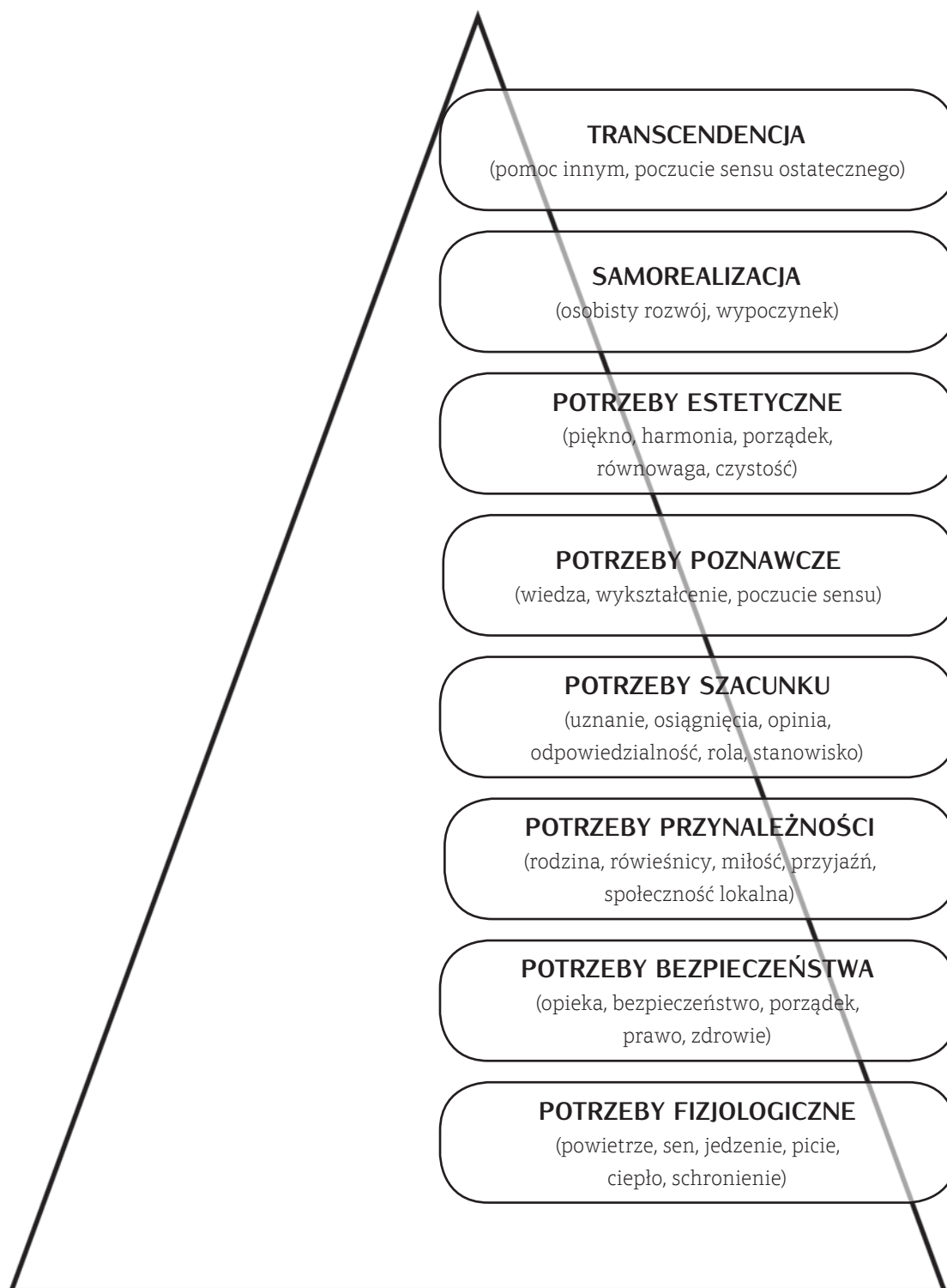
Za każdym razem pytaj dzieci, czy zgadzają się z wypowiedzianą opinią, i proś je o odpowiedź poprzez podniesienie kartek odpowiedniego koloru.

4. Podsumuj pracę nad projektem i podziękuj dzieciom za udział w nim.

Załącznik 1. Piramida potrzeb A. Maslowa

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z matej szkoły w wielki świat

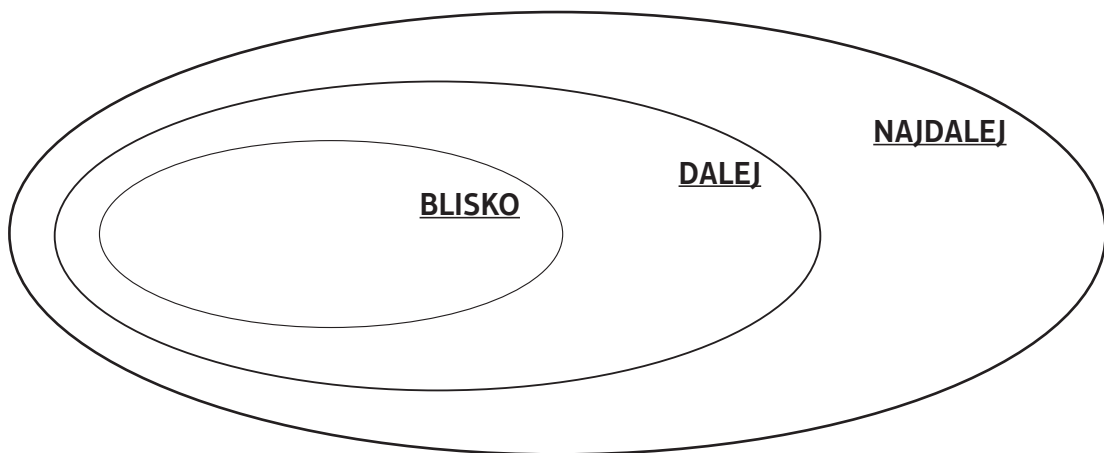
Załącznik 2. Dzięki KOMU, CZEMU...?

Przeczytajcie pytanie/pytania:

Tu wpisz pytanie/pytania dla grupy

Poszukajcie odpowiedzi na powyższe pytanie/pytania:

- Rozejrzyjcie się po okolicy, pomyślcie, porozmawiajcie, zapytajcie rodziców: jakie osoby, instytucje, urzędy, jakie towary, przedmioty lub materiały, jakie miejsca czy urządzenia pomagają nam zaspokoić wskazaną potrzebę.
- Jeśli to „coś” można kupić – idźcie do sklepu i zobaczcie, skąd pochodzi ten towar (gdzie został wyprodukowany). Zapiszcie lub zapamiętajcie kraje pochodzenia inne niż Polska.
- Wnioski zapiszcie na schemacie „Blisko – Dalej – Najdalej”. „Blisko” oznacza najbliższą okolicę dzieci: otoczenie domu, szkoły, podwórko, boisko szkolne, „Dalej” – miejscowość, w której mieszkają dzieci, „Najdalej” – najbliższe miasto, siedzibę urzędu gminy, odległe jezioro, las, inne kraje...

NOCKA W SZKOLE

G

AUTORKI **Ewa Taszarek | Anna Jurewicz**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Nocka w szkole to projekt, dzięki któremu dzieci uczą się współpracy na terenie szkoły w zabawnych, niecodziennych i ekscytujących warunkach. Daje on dzieciom możliwości samodzielnego zaplanowania i zorganizowania wspólnie spędzanego czasu, realizacji zadań w grupach zadaniowych.

Dzięki temu projektowi szkoła przestaje być tylko miejscem nauki, a staje się przestrzenią dobrej zabawy, koleżeństwa. Dzieci doznają przyjemności z organizacji wspólnego przedsięwzięcia. Są jego autorami, co daje im poczucie bycia sprawcami działań. Budowanie przeświadczenia, że współpraca łączy się z przyjemnością, bezpieczeństwem i dobrą zabawą, jest bardzo ważnym zadaniem edukacji obywatelskiej, pomaga obalać negatywne stereotypy, według których udział w życiu publicznym jest aktywnością nudną, bezsensowną i niepotrzebną.

CELE OGÓLNE PROJEKTU

- Doświadczymy samodzielności, współodpowiedzialności i sprawczości.
- Doświadczymy poczucia wspólnoty ze społecznością szkolną (z rówieśnikami, wychowawcami, rodzicami) oraz poczucia bezpieczeństwa przy osobach odpowiedzialnych, zaakceptowanych przez rodziców.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Zaplanujemy, zorganizujemy i spędzimy jedną noc w szkole.
- Rozpoznamy nasze emocje.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- Zaplanowana, zorganizowana i przeprowadzona akcja nocowania w szkole.
- Różne prace poświęcone temu, co w nocy działo się w szkole, np.: zdjęcia, wiersze, listy do przyjaciół, prace plastyczne, filmy, notka do gazety lokalnej lub gazetki szkolnej; „Księga nocy” – kronika nocnych wydarzeń w szkole; zdjęcia i notatka z wydarzenia umieszczone na stronie internetowej szkoły.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: wyrażanie własnej opinii oraz udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach społeczności szkolnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Wybrane zadanie szkoły:

5. Zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej.

Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

1. Korzysta z informacji:
  - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji,
  - b. czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci na I etapie edukacyjnym i wyciąga z nich wnioski.

Edukacja społeczna. Uczeń:

1. Odróżnia dobro od zła, stara się być sprawiedliwym i prawdomównym; nie krzywdzi słabszych i pomaga potrzebującym.
3. Wie, jak należy zachowywać się w stosunku do dorosłych i rówieśników (formy grzecznościowe); rozumie potrzebę utrzymywania dobrych relacji z sąsiadami w miejscu zamieszkania; jest chętny do pomocy, respektuje prawo innych do pracy i wypoczynku.

UWAGI

Poproś kilkoro rodziców o pomoc w przeprowadzeniu projektu. Wyjaśnij im cel projektu i ich rolę w działaniach projektowych (wsparcie w czasie przygotowań i opieka podczas „Nocki w szkole”).

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	G1. Starter: Co się dzieje w nocy w szkole? Dzieci poznają fragment wybranej książki opowiadający o nocnych przygodach. Zastanawiają się nad tym, co przeżywali bohaterowie książki, co można sobie wyobrazić nocą. Rozważają, co dzieje się wtedy w szkole, i dyskutują, jak można to sprawdzić.	4 godz.	od _____ do _____
Planowanie działań	G2. Planujemy wielką przygodę – noc w szkole! Dzieci opracowują ogólny plan spędzenia nocy w szkole oraz planują przygotowanie poszczególnych elementów tego wydarzenia.	4 godz.	od _____ do _____
	G3. Sporządzamy szczegółowy harmonogram nocy w szkole Dzieci przygotowują szczegółowy harmonogram, ustalają, co trzeba przynieść, jak się ubrać, jaki będzie przebieg „nocy w szkole”.	3 godz.	od _____ do _____
Działania	G4. Noc w szkole Dzieci spędzają noc w szkole zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami.	Noc w szkole	od _____ do _____
Refleksja	G5. Co się działo w szkole nocą? Dziennikarski ślad Dzieci podsumowują przebieg nocy, dokumentują to, co się wydarzyło. Dokonują indywidualnej i grupowej oceny pracy projektowej.	5 godz.	od _____ do _____
łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 4 godz.

Działania: przeprowadzenie rozmowy na temat tego, że nocą w szkole też może coś się dziać, refleksja nad tym, jak można sprawdzić, co dzieje się nocą w szkole.

Pomoc: duże arkusze papieru do notowania/rysowania, mazaki; ordery dla każdego dziecka: „Sokole Oko”, „Wielkie Serce”, „Łowca Dźwięków” – cienkie wstążeczki do kwiatów lub gruba włóczka, brystol, tektura, samoprzylepne papiery; książki i świece w świecznikach; fragment książki opowiadający o nocnych przygodach. Przydatne być mogą poduszki dla każdego dziecka do siedzenia w kręgu na podłodze, jeśli w sali nie ma dywanu (dobrym rozwiązaniem są np. poduszki z gąbki w kolorowych pokrowcach, tzw. „nakładki” na taborety).

G1 Starter: Co się dzieje w nocy w szkole?

Uwaga:

- Znajdź książki, których fragmenty opowiadają o nocnych przygodach (nawiązanie tematyczne). Możesz wykorzystać następujące pozycje:
  - Maciejewska K. (2007) *Upiorna rodzinka, czyli im straszniej tym lepiej*, Wydawnictwo Dolnośląskie,
  - Park B. (2006) *Zużka D. Zołzik i potwór spod łóżka*, Nasza Księgarnia,
  - Simon F. (2002) *Koszmarny Karolek i nawiedzony dom*, Wydawnictwo ZNAK.
 Zapoznaj się z tekstami, wybierz fragmenty, które będą ciekawą inspiracją do rozmowy o tym, jak postrzegamy otoczenie nocą.
- Zorganizuj przestrzeń do spokojnego wysłuchania tekstu rozpoczynającego zajęcia, np.: miejsce na dywan, poduszki do siedzenia w kręgu, stabilne świeczniki ze świecami dla stworzenia ciepłej, tajemniczej atmosfery.
- Przygotuj ordery w trzech kolorach z zaznaczonym okiem, uchem lub sercem (może mogliby ci w tym pomóc uczennice i uczniowie z klas starszych, robiąc ordery na zajęciach plastycznych?) Order wycina się z kartonu lub tekturki (średnica koła od 8 cm do 10 cm). Jedną jego stronę okleja się kolorowym papierem samoprzylepnym. Druga strona zostaje pusta, dzieci wpiszą na niej swoje imię. W każdym orderze powinien być otwór do przeciągnięcia wstążeczki, sznurka (otwór ten można zrobić jedną stroną dziurkacza).

Kolejne kroki:

1. Poproś dzieci, by usiadły w kręgu. Rozpocznijcie ustalonym gestem, piosenką, rymowanką itp. Możesz skorzystać z propozycji opisanej w załączniku 1 (Rymowanki/czarowanki).
2. Powiedz: *Dziś rozpoczynamy realizację kolejnego projektu. Będzie on niezwykły, inny niż dotychczasowe, bo będzie miał się... nocą! Zanim dokładnie zastanowimy się i podejmiemy decyzję, co będziemy robić, przeczytamy fragmenty książek, które opowiadają o nocnych przygodach. Najpierw dowiemy się, co przydarzyło się nocą innym.* Postępuj następująco:
  2. 1. Poproś, aby dzieci wygodnie usiadły, zapal świece. Omów zasady bezpiecznego zachowywania się przy świecach. Powiedz, że patrząc w płomyk świecy, uspokajamy się, możemy wyobrazić sobie różne sceny.
  2. 2. Powiedz dzieciom, że przeczytasz im fragment wybranego opowiadania (o czytanie tego fragmentu możesz też poprosić jedno lub dwoje dobrze czytających dzieci). Poproś dzieci, by go uważnie wysłuchały i postarały się znaleźć odpowiedź na pytanie: *Czego bały/li się bohaterki/bohaterowie opowiadania?*

2. 3. Przeczytaj fragment opowiadania (lub poproś któregoś z dzieci o jego przeczytanie).

2. 4. Porozmawiaj z dziećmi, posługując się następującymi pytaniami:

- *Czego bały/li się bohaterki/bohaterowie opowiadania?*
- *Co można sobie wyobrazić, gdy jest ciemno?*
- *Jakich uczuć doświadczają dzieci, gdy jest ciemno?*
- *Co mogą wtedy zrobić?*
- *Kto może im pomóc?*

Uwaga! W czasie rozmowy z dziećmi podkreśl rolę wyobraźni i strachu. Warto, żeby dzieci usłyszały, że każdy człowiek się czegoś boi. Strach towarzyszy ludziom w różnych sytuacjach i pełni ważną rolę w naszym życiu, np. sygnalizuje zagrożenie. Każdy z nas uczy się opanowywać swój strach. Oswaja się z nim po to, żeby móc decydować, jak się zachować w sytuacji, gdy zaczynamy się bać. Dzieci również się tego uczą, np. czytają książki, oglądają filmy, czasem coś, czego się boją, przytrafia się im samym. W podsumowaniu rozmowy podkreśl rolę zmysłów. Podaj kilka nazw uczuć, które mogą być wywołane przebywaniem gdzieś w nocy, np. zaciekanie, ekscytacja, zdenerwowanie, ciekawość, niepewność.

3. Zachęć dzieci do pomyślenia o tym, co nocą widać, słyszać i jak nocą można się czuć.

3. 1. Podziel dzieci na trzy zespoły: „Sokole Oczy”, „Łowcy Dźwięków”, „Wielkie Serca”. W tym celu poproś dzieci o wylosowanie wcześniej przygotowanych orderów w trzech kolorach z zaznaczonym okiem, uchem lub sercem. Przydziel do danej grupy wyznacza kolor orderu. Poproś dzieci, by przynosiły swoje ordery na każde zajęcia. Będziesz na nich dorysowywać serca lub inne znaki za każde wykonane przez dziecko zadanie. Dzięki temu będziesz mieć kontrolę nad realizacją zadań przez dzieci.

Uwaga! Warto tak zorganizować dobór do grup, aby w każdej grupie znalazły się dzieci z trzech roczników. Kilka sposobów dzielenia na grupy przedstawiono w załączniku 2. Grupy nie powinny liczyć więcej niż 5–6 dzieci. Jeśli twoja grupa projektowa jest liczna, stwórz po dwie grupy każdego typu.

3. 2. Rozdaj każdej grupie arkusz papieru z symbolem jej medalu i zapisanym pytaniem (tabela). Poproś, aby dzieci z każdej grupy zapisały lub narysowały odpowiedzi na swoje pytanie.

Grupa	Symbol	Temat
1	„Sokole Oczy”	Co w nocy widać? Jak wyglądają przedmioty, ludzie, zwierzęta?
2	„Łowcy Dźwięków”	Co w nocy słyszą? Jak słyszać różne odgłosy?
3	„Wielkie Serca”	Jak się można czuć w nocy, jeśli się nie śpi?

3. 3. Zaproponuj dzieciom, aby w każdej grupie wybrały sprawozdawczynię/sprawozdawcę, która/y zrelacjonuje informacje zapisane na plakacie na forum.

3. 4. Poproś sprawozdawców grupowych o prezentację plakatów swoich grup. Po każdej prezentacji, podziękuj dzieciom z danej grupy za pracę i zapytaj pozostałe dzieci, czy jeszcze coś chciałyby dodać.

4. Przeprowadź rozmowę, zadając dzieciom pytania:

- *Jak myślicie, co dzieje się w naszej szkole w nocy?*
- *Co, waszym zdaniem, można usłyszeć w szkole w nocy?*
- *Jak sądzicie, co widać w nocy w szkole?*
- *Jak byśmy się czuli w tym miejscu w nocy?*

Odpowiedzi dzieci zapisuj na nowym plakacie pt. „Szkoła w nocy”.

5. Postaw pytanie kluczowe: *Jak możemy sprawdzić, co się dzieje w naszej szkole w nocy?* Zapisz je na kolejnym arkuszu. Poproś dzieci, by zastanowiły się nad odpowiedzią i podawały swoje propozycje. Zapisuj je. Być może wśród propozycji dzieci znajdzie się pomysł spędzenia nocy w szkole; jeśli nie, dodaj taką propozycję i zachęć dzieci do niej. Powiedz: *Jeśli spędzimy noc w szkole, będziemy mogli się przekonać, jak szkoła wygląda nocą, co w szkole w nocy słyszać i jak będziemy się w niej wtedy czuli.*

6. Podsumuj, pytając:

- *Co robiliśmy na dzisiejszych zajęciach?*

- Czego się dowiedzieliście?
- Jakie decyzje podjęliście?

Nadaj tempo wypowiedziom. Zachęć każde dziecko do zabrania głosu.

7. Zapisz pytanie kluczowe: *Jak zorganizować noc w szkole?* Poproś dzieci, by zastanowiły się nad odpowiedzią na to pytanie. Porozmawiacie o tym na następnym spotkaniu. Podkreśl, że to dzieci same zdecydują, jak będzie przebiegać noc w szkole.
8. Na orderach narysuj dzieciom znaczki za pracę na zajęciach.

Planowanie działań

Czas: 4 godz.

Działania: zaplanowanie sposobu spędzenia nocy w szkole.

Pomoce: arkusze, mazaki, arkusz pt. *Pierwsze ustalenia*, karty pracy „Planujemy zadanie naszej grupy” (załącznik 3A), zeszyty, ewentualnie teczki z napisem: *Projekt „Nocka w szkole”*.

G2 Planujemy wielką przygodę – noc w szkole!

Uwaga:

Elementem tego etapu projektu są konsultacje, na które będą się do Ciebie zgłaszały zespoły zadaniowe w celu przygotowania szczegółowego planu poszczególnych elementów „Nocki w szkole” (działania: co?, jak?, por. punkt 5).

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci zgodnie z przyjętym rytuałem: piosenka, rymowanka, gest, okrzyk.
2. Na rozgrzewkę zaproponuj dzieciom zabawę „Jedynki i dwójki”.
  2. 1. Poproś, aby dzieci odliczyły do dwóch. „Jedynki” przechodzą na jedną stronę, „dwójki” na drugą. Zdecyduj, czy dzieci będą siedziały, czy stały.
  2. 2. Wyjaśnij zasady zabawy: będziesz wypowiadać różne słowa (np. kolacja, noc, dzieci, rodzice, śpiwory, sala, materace, śniadanie, korytarz, dźwięki, uczucie, wrażenie, ciemność, gwiazdy, lampa). „Jedynki” reagują na słowa w liczbie pojedynczej, „dwójki” na słowa w liczbie mnogiej. Ustal sposoby reagowania, np. podnoszenie rąk, klaskanie, wstawanie, wydawanie krótkiego okrzyku „My!”.
  2. 3. Rozpocznij zabawę: wypowiadasz słowa, odpowiednia grupa zachowuje się według ustaleń.
3. Przypomnij dzieciom, że miały zastanowić się nad tym, jak zorganizować noc w szkole. Przypomnij, że chcecie spędzić noc w szkole, aby sprawdzić, jak szkoła wygląda w nocy, co w szkole słychać, widać i jak się w niej wtedy czujecie. Powiedz dzieciom, że musicie poczynić pierwsze ustalenia i odpowiedzieć na następujące pytania:
  - Co?
  - Kiedy i jak długo?
  - Z kim?
  - Gdzie?
  - Jak?

Zapisz te pytania na arkuszu papieru pt. *Pierwsze ustalenia* i kieruj się nimi podczas rozmowy z dziećmi. Zbieraj pomysły dzieci i zapisuj je. W tabeli poniżej podano przykłady odpowiedzi i/lub wskazówki postępowania.

Pytanie	Przykłady odpowiedzi i/lub wskazówki postępowania
Co będziemy robić w nocy w szkole?	<i>Dzieci mogą powiedzieć np.: będziemy jeść, bawić się, spać, zrobimy ognisko, zadbamy o porządek, zorganizujemy podchody, czyli sprawdzimy, co słychać, widać i jak się czujemy nocą w szkole. Zapisz to następująco: Jedzenie. Spanie. Gry i zabawy. Ognisko. Sprawdzenie, co widać i słychać w szkole nocą. Porządek.</i> Te punkty będą później podstawą podziału dzieci na grupy zadaniowe. Uwaga! Sprawdźcie, które propozycje są możliwe do wykonania. Jeśli jakaś propozycja jest niemożliwa do realizacji (np. zrobienie ogniska), wykreślcie ją.
Kiedy i jak długo?	Wybierzcie dogodny termin, zaznaczcie go wyraźnie w kalendarzu. Trzeba wziąć pod uwagę wszystkie uwarunkowania: pracę szkoły, święta i dni wolne. Najlepszą nocą na zorganizowanie „Nocki w szkole” jest noc z piątku na sobotę (piątek, godzina 17.00: zbiórka; sobota, godzina 9.00: zakończenie).
Z kim?	Ogólna orientacja, kogo można prosić o pomoc, np.: mama, tata, babcia, pani Zosia – wychowawczynie, pani Ania – sprzątaczką, pan Krzysztof – wychowawcą, dyrektor szkoły.
Gdzie?	Spanie w salach klasowych, ognisko w wyznaczonym miejscu na boisku, jedzenie w wyznaczonej sali, podchody w budynku szkoły i na zewnątrz, duża sala lub korytarz na wspólny krąg, zabawę.
Jak?	Dzieci opracują odpowiedź w grupach zadaniowych (patrz niżej).

4. Zaproponuj dzieciom jakąś zabawę, przerywnik. Wybierz zabawę dynamizującą lub uspokajającą dzieci, zależnie od ich samopoczucia i potrzeb.
5. Zachęć dzieci do szczegółowego zaplanowania zaproponowanych działań (co?, jak?).
  5. 1. Poproś dzieci, by przypomnieli propozycje dotyczące tego, co będziemy robić w szkole w nocy. Zapisałaś/eś je np. następująco: *Jedzenie. Spanie. Gry i zabawy. Sprawdzenie, co widać i słychać w szkole nocą. Ognisko. Porządek.*
  5. 2. Powiedz dzieciom, że musicie stworzyć zespoły, które zajmą się planowaniem i realizacją tych propozycji. Zachęć dzieci, by zastanowiły się, czym chciałyby się zająć, i dobrały w zespoły zadaniowe. Uprzedź dzieci, że każda propozycja musi znaleźć swoich wykonawców i że zadania trzeba wykonać zespołowo, nie w pojedynkę.
  5. 3. Po ustaleniu składów zespołów, poproś zespoły o wybranie sobie nazwy (przykłady w tabeli poniżej).

Zadania	Nazwa zespołu
Jedzenie	Ekipa kucharzy/Szefowie kuchni
Spanie	Morfeusze/Stróże dobrego snu
Gry i zabawy	Kabareciarze/Animatorzy
Sprawdzanie co widać, słychać	Detektywi/Poszukiwacze skarbów
Ognisko	Strażacy/Ekipa ogniskowa
Porządek	Ekipa porządkowa

5. 4. Rozdaj każdemu zespołowi kartę pracy „Planujemy zadanie naszej grupy” z tabelą zawierającą pytania: *Co?, Kto?, Jak?, Gdzie?, Kiedy i jak długo?* (w załączniku 3A zamieszczono formularz karty, w załączniku 3B znajduje się przykład wypełnionej karty, załącznik 3C zawiera przykłady działań poszczególnych grup – kolumna „Co?” w tabeli planowania w karcie pracy). Wyjaśnij, do czego służy karta i jak ją wypełnić.
5. 5. Poproś, by dzieci wybrały miejsce do pracy swojego zespołu, tak by sobie wzajemnie nie przeszkadzały.
5. 6. Poproś, by zespoły przystąpiły do wypełnienia karty pracy, czyli zaplanowania swojego zadania.
Uwaga! Dzieci mają pracować koncepcyjnie, zapisami w tabeli powinno zająć się jedno dobrze piszące dziecko.

5. 7. Omów z dziećmi to, co ustaliły w zespołach. Mogą zgłaszać problemy i pytać całą grupę o opinie i sugestie.
5. 8. Zrób kopie kart pracy, tak aby każde dziecko wzięło ze sobą do domu kopię karty swojego zespołu. Poproś dzieci, by przedyskutowały z rodzicami swój plan. Poproś zespoły, aby po rozmowie z rodzicami zgłosiły się do ciebie na zespołowe konsultacje. Będą wtedy, pod twoim kierunkiem, „dopinać swój plan na ostatni guzik” (pytać, sprawdzać realność pomysłów, prosić o pomoc w planowaniu i przygotowywaniu potrzebnych materiałów). Ustal termin i miejsce konsultacji z każdym zespołem, zapisz te informacje na karcie pracy każdego zespołu.

Uwaga!

- W pierwszej kolejności na konsultacje zaprosz „Kabareciarzy” i „Detektywów”. „Kabareciarze” będą rozmawiać z dziećmi i zbierać propozycje zabaw. Omawiaj dokładnie ich organizację. Przygotuj zabawy, które poprowadzisz w sytuacji awaryjnej, np.: wyścigi – biegi z piłką, przenoszenie piłeczki na łyżeczce do herbaty; która grupa zaśpiewa więcej piosenek? – pojedynki na piosenki; kalambury – przedstawienie haseł bądź przysłów itp. „Detektywom” wytłumacz zasady gry „200 punktów” (załącznik 4). Rozdzielcie zadania do wykonania. Zobowiąż „Detektywów” do utrzymania gry w tajemnicy.
  - Kiedy po konsultacjach plan każdego zespołu będzie gotowy, poproś dzieci o wklejenie go do zeszytu lub włożenie do teczki z napisem: *Projekt: „Nocka w szkole”*. Poproś, by każde dziecko zaznaczyło kolorowym flamastrem zadania, za które odpowiada.
6. Ustalcie kryteria oceny, które pozwolą poznać, że zadania grup zostały wykonane, np.:
    - Grupy co najmniej 2 razy przyjdą na konsultacje.
    - Grupy przygotowują kartę pracy z planem do dnia...
    - Grupy przedstawią swoje propozycje wszystkim grupom na zebraniu ogólnym.
 Zapisz kryteria na plakacie i powieś plakat w klasie.
  7. Zaproponuj podsumowanie pracy. Zapisz na plakacie zdania niedokończone, np.:
    - Najbardziej podobał mi się pomysł..., ponieważ...
    - Nie bardzo rozumiem, o co chodzi z...
    - Bardzo chciał(a)bym w czasie „Nocki w szkole” robić/bawić się w...
    - Obawiam się...
    - Myśląc o „Nocce w szkole”, czuję...
 Poproś, aby każde dziecko wybrało i dokończyło przynajmniej jedno ze zdań. Uzyskasz w ten sposób informacje o samopoczuciu dzieci, ich nastawieniu do projektu i stopniu zrozumienia przez nie zadań i roli w projekcie.
  8. Narysuj na orderach dzieci znaczki za pracę.

Planowanie działań**Czas: 3 godz.****Działania:** ustalenie szczegółowego harmonogramu nocy w szkole.**Pomoce:** papier, pisaki, kolorowe kredki, paski papieru z zapisanymi działaniami do ułożenia szczegółowego harmonogramu.**G3**Sporządzamy
szczegółowy harmo-
nogram nocy w szkole**Uwaga:**

Ustalenie harmonogramu może odbyć się po zakończeniu konsultacji i ostatecznym zaplanowaniu działań przez poszczególne zespoły.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci według ustalonego rytuału.
2. Zaprosz dzieci do zabawy „Nocne ludy”.
  2. 1. Zaprosz dzieci na środek sali.
  2. 2. Poprosz, by wyobraziły sobie, że są „nocnymi ludami”, które wykonują opisane przez ciebie czynności. Powiedz: *Ukucnijcie i udawajcie, że śpicie. Nocne ludy śpią w dzień, a w nocy się budzą. Właśnie na niebie pojawia się Księżyc. Nocne ludy budzą się, wciągają przez nos dużo powietrza i rosną, ręce podnoszą do góry i wędrują w różne strony przez całą noc. Zaczyna świtać. Nocne ludy zaczynają wracać na swoje miejsca. Słońce świeci jasno. Nocne ludy kulą się i zasypiają.*
3. Sprawdź gotowość grup do przeprowadzenia „Nocki w szkole” (zorganizuj zebranie ogólne). Przypomnij pytanie kluczowe: *Jak zorganizować noc w szkole?*, przygotuj arkusz pt. *Pierwsze ustalenia*. Przypomnij, co dotąd dzieci zrobiły, jakie podjęły decyzje, ile razy grupy były na konsultacjach w sprawie planów poszczególnych zadań. Poprosz, aby liderzy grup (Ekipa kucharzy, Ekipa porządkowa, Strażacy itd.) zdali raporty z przygotowań, według kart pracy. Dbaj o oklaski za każdą prezentację. Przypomnij, kto za co odpowiada. Ustal ostateczne terminy wykonania zaległych prac, jeśli takie będą.
4. Zaproponuj dzieciom zabawę „Alfabet”.
  4. 1. Podziel dzieci na dwie grupy (w dowolny sposób).
  4. 2. Poprosz dzieci, aby przypomniały alfabet: chodź między dziećmi, dotknięta przez ciebie osoba mówi kolejną literę alfabetu, następnie wskaż jedną z grup i poprosz o przedstawienie całego alfabetu. Wskazuj ręką, na ile głośno dzieci mają wypowiadać poszczególne litery: ręka wysoko – głośno, ręka na poziomie tułowia – ciszej, ręka nisko – szeptem.
  4. 3. Poleć dzieciom z każdej grupy, by ustawiły się w rzędzie według kolejności alfabetycznej pierwszych liter w imionach – w czasie ustawiania się nie wolno się odzywać.
5. Opracuj z dziećmi harmonogram nocy w szkole.
  5. 1. Podziel dzieci na cztery grupy tak, by w każdej grupie były dzieci z trzech roczników (dzięki temu ich kompetencje będą się uzupełniać). Poprosz dzieci, by usiadły w swoich grupach.
  5. 2. Powiedz, że wszystko ma swoją kolejność: nie tylko litery, także działania/czynności, które będą podejmować w czasie nocy spędzanej w szkole. Poprosz dzieci, aby w grupach przez chwilę swobodnie porozmawiały o tym, co po kolei będzie się działo w nocy.
  5. 3. Rozdaj grupom paski z wypisanymi działaniami (znasz je po konsultacjach) i poprosz, by każda grupa opracowała własną propozycję przebiegu nocy, układając paski w odpowiedniej kolejności.
  5. 4. Zbierz propozycje grup, przedyskutujcie je, zdecydujcie o kolejności działań. Zapisz to na arkuszu (por. przykład poniżej).

Lp.	Co będzie się działo w nocy w szkole? Przykład harmonogramu	O której godzinie?
1	Początek spotkania: przyście do szkoły, ułożenie materacy, przygotowanie sal	
2	Ułożenie „Nocnego prawa”	
3	Przygotowanie kolacji	
4	Kolacja	
5	Przygotowanie zabawy wybranej przez dzieci	
6	Gra „200 punktów”; szukanie odpowiedzi na pytanie: <i>Co słyhać, co widać i jak się czujemy w szkole nocą?</i>	
7	Spotkanie przy ognisku	
8	Wieczorna toaleta, spotkanie w salach	

Lp.	Co będzie się działo w nocy w szkole? Przykład harmonogramu	O której godzinie?
9	Przygotowanie do snu (wyciszenie): czytanie ulubionych książek na dobranoc, słuchanie muzyki relaksacyjnej	
10	Sen	
11	Poranna toaleta	
12	Przygotowanie śniadania	
13	Śniadanie	
14	Krąg na pożegnanie, wpisy rodziców do księgi, podziękowania itd.	
15	Sprzątanie, powrót do domów	

Uwaga! Możesz zdecydować się na włączenie do harmonogramu niespodzianek dla dzieci. Dwie propozycje niespodzianek opisano w załączniku 5 („Podchody”, „Teatr cieni”). Te aktywności nie zostały zamieszczone w harmonogramie, bo przestałyby być niespodzianką. Dzieci powinny się o nich dowiedzieć w ostatnim momencie. Jeśli grupa dzieci jest duża, podziel ją na pół. Podczas gdy jedna grupa będzie bawić się np. w „Podchody”, druga zajmie się „Teatrem cieni”. Potem nastąpi zmiana. W takim przypadku będzie ci potrzebna pomoc drugiej dorosłej osoby (rodzica lub nauczyciela). Jeśli nie podzielisz grupy, wykorzystaj „Teatr cieni” w innym momencie „Nocki”. Przygotuj też muzykę relaksacyjną, spokojne opowiadania lub bajki, może tak się zdarzyć, że dzieci będą potrzebowały wyciszenia.

6. Porozmawiaj z dziećmi o tym, co mają ze sobą przynieść i jak się ubrać na noc do szkoły. Zaproponuj im ubieranie „Nocnego luda”.
  6. 1. Poproś ochotniczkę lub ochotnika (dziecko niezbyt wysokie), by ułożyło się na arkuszu papieru. Poproś dwoje innych dzieci, by odrysowały kontur jej/jego sylwetki.
  6. 2. Powieś arkusz z konturem na ścianie/tablicy.
  6. 3. Zapytaj dzieci: *Co przynieść ze sobą i jak się ubrać na noc do szkoły?* Zbieraj ich odpowiedzi, wpisu je i/lub rysuj na arkuszu: dres, buty, kapcie na zmianę, piżama, kurtka przeciwdeszczowa, w rękę latarka, pod pachą śpiwór, ulubiona maskotka do spania, przybory toaletowe. Dzieci, które chcą, będą mogły pokolorować luda.
7. Ustal z dziećmi kryteria sukcesu. Zapytaj: *Po czym poznamy, że nasze przedsięwzięcie się nam udało?* Zapisz propozycje, np.:
  - Zadowolenie uczestników „Nocki”.
  - Zachowanie zgodne z zasadami.
  - Pomaganie sobie w trudnych sytuacjach.
  - Porządek pozostawiony w szkole.
8. Podziękuj dzieciom za wspólną pracę. Narysuj im znaczki na orderach. Zapowiedz, że te ordery będą biletami wejściowymi dzieci na „Nockę w szkole”.

Działania

Czas: noc w szkole (np. od 17:00 jednego dnia do 9:00 dnia następnego)

Działania: ustalenie reguł zachowania, realizacja harmonogramu.

Pomoce: wszystko to, co ustaliliście, że jest niezbędne, aby spędzić noc w szkole, oraz przygotowane przez siebie dla dzieci niespodzianki, apteczka.

G4 Noc w szkole

Uwaga:

- Przyjdź do szkoły wcześniej niż dzieci.
- Przygotuj swoje niespodzianki, jeśli się na nie zdecydowałeś/eś.
- Sprawdź sale, kuchnię, materace itd.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci i rodziców w drzwiach szkoły. Proś o okazanie biletów wejściowych (orderów).
2. Poproś, aby uczestniczki i uczestnicy „Nocki w szkole” rozłożyli w salach materace i śpiwory (przypomnij, że po materacach chodzimy bez butów)

Uwaga! Poproś, by rodzice weszli do sal razem z dziećmi. Zadbaj o jak największą samodzielność dzieci; taktownie i dyplomatycznie powstrzymaj rodziców, jeśli chcieliby wyręczać dzieci. Poinformuj, że nauczycielka/nauczyciel śpi blisko wyjścia z sali, rodzice zaś wśród dzieci. W toaletach i na korytarzu należy na noc zostawić włączone światło.
3. Zgromadź wszystkich w jednym pomieszczeniu: na korytarzu lub w dużej sali. Poproś, aby wszyscy usiedli (na podłodze lub przygotowanych wcześniej krzesłach). Wybierz i zaproponuj zebrany jakiś rytuał powitania (np. okrzyki, rymowanki, klaskanie, tupanie, śpiewanie).
4. Na początku „Nocki” ustal z dziećmi reguły zachowania.
  4. 1. Poproś dzieci, by przypomniały sobie reguły klasowe i szkolne, i zastanowiły się nad tym, jak należy zachowywać się w szkole w czasie takiego wyjątkowego, nocnego spotkania.
  4. 2. Podziel dzieci na małe grupy. Poproś, aby każda grupa przygotowała swoją propozycję reguł zachowania i skonsultowała ją z tobą.
  4. 3. Z propozycji każdej grupy wybierz jedną regułę/zasadę do zaprezentowania na forum za pomocą pantomimy (twoja konsultacja jest potrzebna po to, aby prezentowane reguły nie powtarzały się). Poproś dzieci o przygotowanie scenek.
  4. 4. Zaproś dzieci do przedstawienia przygotowanych scenek. Poproś widzów o odgadywanie zasad i nagradzanie oklaskami prezentujących je grup. Rób na bieżąco spis zasad na arkuszu papieru.
  4. 5. Odczytaj głośno listę zasad. Zapytaj, czy wszyscy zgadzają się ich przestrzegać. Jeśli padnie odpowiedź „Tak”, poproś, aby każdy podpisał się pod przyjętymi regułami. Jeśli jakaś zasada budzi wątpliwość, przedyskutuj ją jeszcze raz, określ dokładnie, co ona oznacza, jakie zachowania się pod nią kryją. Nocnego prawa muszą przestrzegać wszyscy.
5. Przypomnij dzieciom, że są członkami zespołów zadaniowych, które odpowiadały za przygotowanie poszczególnych elementów „Nocki w szkole”. Przypomnij jeszcze raz harmonogram. Poproś grupy o rozpoczęcie realizacji poszczególnych zadań (np. „Ekipa kucharzy” idzie robić kolację).
6. Wszystko zaczyna toczyć się zgodnie z harmonogramem aż do rana (łącznie z niespodziankami opisanymi w załączniku 5 lub innymi, jeśli się na nie zdecydowałeś/eś (np. włączenie muzyki relaksacyjnej, czytanie bajek „na dobranoc”).

z małej szkoły w wielki świat

Refleksja

Czas: 5 godz.

Działania: podsumowanie projektu (przygotowanie i realizacja zadań), przygotowanie „Dziennikarskiego śladu”, czyli książki dokumentującej „Nockę w szkole”.

Pomoc: przygotowana przez nauczycielkę/nauczyciela „Nocna księga” do zapisu wrażeń dzieci, rodziców, nauczycieli – do książki wkleicie wierszyki, opowiadania itp.; lista pytań, wypracowane kryteria.

G5

Co się działo
w nocy w szkole?
Dziennikarski ślad

Uwaga:

Przed spotkaniem przygotuj harmonogram działań w projekcie, spisane zadania grup, kryteria sukcesu z zapisanymi kategoriami oceny. Zaproś rodziców na podsumowanie projektu.

Kolejne kroki:

1. Zaproś wszystkich do przygotowania „Dziennikarskiego śladu” z „Nocki w szkole”.
  1. 1. Poproś wszystkich, którzy uczestniczyli w „Nocce w szkole”, aby w dowolny sposób udokumentowali to wydarzenie (np.: wierszyki, listy do znajomych i przyjaciół lub do bohaterów książek, które były czytane na początku, opisy, opowiadania, rysunki, kilka zdań do gazetki szkolnej).
  1. 2. Daj wszystkim, zarówno dorosłym, jak i dzieciom, czas na przygotowanie swoich dokumentów.
  1. 3. Poproś o przedstawienie opracowanych dokumentów na forum grupy.
  1. 4. Wspólnie zdecydujcie, gdzie i jak poszczególne dokumenty zostaną umieszczone (np. ekspozycja zdjęć na korytarzach szkoły (tablice, antyramy), opis i zdjęcia na stronie internetowej). Ostatecznie wszystkie dokumenty powinny trafić do książki dokumentującej „Nockę w szkole”. Księga może mieć formę segregatora (do którego wpięte zostaną wszystkie dokumenty), teczki (w której zgromadzimy wszystkie dokumenty) lub inną – wygodną i dostępną dla was.
2. Zaproponuj dzieciom sprawdzenie tego, czy udało im się osiągnąć sukces.
  2. 1. Przypomnij kryteria sukcesu, które opracowaliście w fazie planowania działań (wywieś lub wskaż wcześniej przygotowany plakat).
  2. 2. Zachęć uczestniczki i uczestników „Nocki w szkole” do oceny, na ile udało się spełnić te kryteria (ocena indywidualna). Poproś, aby każde dziecko wybrało jedno z kryteriów sukcesu (takie, które mu najbardziej pasuje) i określiło, wybierając jedną z podanych odpowiedzi, na ile udało mu się spełnić to kryterium lub na ile dane kryterium zostało spełnione przez innych:
    - Zachowywałam/em się zgodnie z zasadami (tak, częściowo, nie),
    - Pomagałam/em innym w trudnych sytuacjach (tak, częściowo, nie),
    - Uzyskałam/em pomoc w trudnych sytuacjach (tak, częściowo, nie),
    - Pozostawiłam/em w szkole porządek (tak, częściowo, nie).
 Proś o uzasadnienie odpowiedzi.
  2. 3. Zapisz uwagi i wnioski. Podsumuj.
3. Przeprowadź grupową ocenę pracy projektowej.
  3. 1. Poproś dzieci, by usiadły w grupach, w których planowały „Nockę w szkole” („Ekipa kucharzy”, „Detektywi” itd.).

- 3.2. Wywieś na tablicy plakat z listą pytań (ramka poniżej). Poproś, aby dzieci zastanowiły się w grupie nad odpowiedziami na te pytania i przedstawiły najważniejsze, ich zdaniem, kwestie w formie pantomimy z ustnym uzasadnieniem. Zwróć uwagę na to, by każde dziecko z danej grupy było zaangażowane w grupową ocenę pracy.

Ocena naszej pracy

1. Jakie działania zaplanowaliśmy?
2. Jakie decyzje podjęliśmy?
3. Za co każdy odpowiadał?
4. Co i jak zorganizowaliśmy?
5. Co się udało?
6. Co się nie udało?
7. Co można zrobić lepiej w przyszłości?
8. Czego się nauczyliśmy?

- 3.3. Proś grupy o prezentację scenek i uzasadnienia. Zadbaj o nagradzanie występów brawami. Podsumuj.
4. Podziękuj dzieciom za ich pracę w projekcie. Podziękuj także rodzicom dzieci za ich udział w przedsięwzięciu.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 1. Rymowanki/czarowanki

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z malej szkoły w wielki świat

Rymowanki nadają się do stosowania podczas realizacji różnych scenariuszy. Zachęcamy do ich wykorzystania w celu podniesienia energii w grupie. Przydają się też one w chwilach, gdy dzieci zaczynają zachowywać się zbyt głośno. Rytmiczne wygłaszanie rymowanek możesz połączyć z gimnastyką: maszerowaniem po kole lub w różne strony, klaskaniem, tupaniem, klepaniem się po łydkach, udach, z ruchami głowy. Oto przykład:

**No-wy pro-jekt za-czy-na-my,
no-wych przy-gód po-szu-ka-my**

no – dłonie na ramionach,
wy – ręce unieś w górę,
pro – dłonie na ramiona,
jekt – ręce w bok,
za – dłonie na ramionach,
czy – ręce w górę,
na – dłonie na ramionach,
my – ręce w górę.

no – klaśnięcie,
wych – skrzyżowanie rąk,
przy – klaśnięcie,
gód – uderzenie dłońmi w uda,
po – klaśnięcie,
szu – skrzyżowanie rąk,
ka – klaśnięcie,
my – uderzenie dłońmi w uda.

PROPOZYCJE RYMOWANEK:

- Dzisiaj projekt zaczynamy, nowych przygód poszukamy.
- Chociaż trochę się bawimy, jednak ciągle się uczymy.
- Wciąż przybywa pomysł nowy, bo my mamy mądre głowy.
- Nad projektem pracujemy, cele wspólne osiągniemy.
- Świetna sprawa, w szkole nocą jest zabawa.
- Ciemno wszędzie, cicho wszędzie, ale fajnie tutaj będzie.
- Niech uciekną smutki, do śpiwora wskocz malutki.
- Niechaj strachy idą precz, „Nocka w szkole” – świetna rzecz.
- Podchody, zawody – radości dowody.
- Skacz i śpiewaj, nie zasypiaj i nie ziewaj.

Załącznik 2. Sposoby podziału dzieci na zespoły

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

ZABAWA „MUZYKA STOP”

Dzieci poruszają się swobodnie przy żywej, skocznej muzyce. Nauczyciel wyłącza muzykę i pokazuje na palcach, w ilu osobowe zespoły mają się zebrać dzieci. Następnie wydaje polecenie, np.:

1. Podskocz na jednej nodze.
2. Przywitajcie się tak, jak witają się niedźwiedzie.
3. Przejdźcie marynarskim krokiem.
4. Złapcie się za ręce i zakręćcie się w kółko.
5. Zróbcie pociąg.

Pokieruj pociągami tak, by dojechały w wyznaczone przez siebie miejsce (pod prawą ścianę, w lewy róg sali itd.). Dwa pociągi to jeden zespół do pracy. Mogą usiąść wokół rozłożonej karty papieru na podłodze lub na złączonych dwóch ławkach.

LOSY Z NUMERAMI

Przygotuj kartoniki z numerkami, np.: na pierwszych pięciu napisz 1, na kolejnych pięciu – 2 itd. Poproś dzieci o wylosowanie jednego kartonika, odczytanie numeru i dobranie się w zespoły według numerów.

LOSY Z SZYFREM

Przygotuj kartoniki z literami alfabetu tworzącymi jakiś wyraz (powinien się on składać z tylu liter, na ile zespołów chcesz podzielić dzieci), np. możesz wykorzystać litery z wyrazu N O C, N O C K A. Rozdaj dzieciom kartoniki, poproś, by stworzyły zespoły według liter na ich kartoniku. Wskazuj zespoły według kolejności liter w wyrazie, poproś o wypowiedzenie swojej litery (głośno, gdy podniesiesz rękę, cicho, gdy opuścisz rękę). W ten sposób dzieci odszyfrują cały wyraz.

KOLORY

Przygotuj papier lub wstążki w tylu kolorach, ile zespołów chcesz utworzyć (np. 5 zespołów – 5 kolorów). Potnij je na tyle kawałków, ile dzieci ma być w jednym zespole (np. 5 dzieci – 5 kawałków). Rozłóż wśród dzieci kawałki papieru/wstążek i poproś, by utworzyły grupy według kolorów.

PODZIAŁ NA PARY

Przygotuj tyle 1,5 metrowych kawałków wstążki (grubej włóczki, sznurka), ile ma być par. Ułóż je równo, złap w połowie, ściśnij w dłoni i podnieś w górę. Poproś dzieci, by każde z nich chwyciło jeden koniec. Gdy tak się stanie, otwórz dłoń i poproś, by dzieci, nie puszczając końcówek, rozplątały się i znalazły osobę trzymającą drugi koniec wstążki. Dzieci trzymające końce jednego kawałka wstążki, utworzą parę.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 3A. Planujemy zadanie naszej grupy

z małej szkoły w wielki świat

Uzupełnijcie table:

Zadanie:	
Nazwa grupy:	

Członkowie grupy:

PLAN

Co?	Kto?	Jak?	Gdzie?	Kiedy i jak długo?
Konsultacje z nauczycielem				
Uwagi				

Załącznik 3B. Przykład wypełnionej karty pracy: Planujemy zadanie naszej grupy

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

Uzupełnijcie tablele:

Zadanie:	Jedzenie
Nazwa grupy:	Ekipa kucharzy

Członkowie grupy:

- Jola (kl. I)
- Marta (kl. II)
- Bartek (kl. II)
- Marzena (kl. III)

PLAN

Co?	Kto?	Jak?	Gdzie?	Kiedy i jak długo?
<ul style="list-style-type: none"> - chleb, masło - ser żółty, dżem, pasztet - ogórki, pomidory - jabłka - drobne ciasteczka 	każdy przynosi, co może	<ul style="list-style-type: none"> - chleb krojony, pakowany w folii - pasztety w małych opakowaniach - ser żółty krojony 	wszystko zostawiamy w kuchni szkolnej lub wyznaczonej sali; kuchnia, sala nr 5	po przyjeździe do szkoły
<ul style="list-style-type: none"> - sztućce - noże - otwieracz do konserw - talerze na kanapki - kubki 	wyznaczone dzieci z klas; jeśli w szkole jest kuchnia, nie trzeba się nad tym zastanawiać	jeśli te przybory kuchenne są prywatne, powinny być opisane, żeby można było rozpoznać, do kogo należą	sala nr 5 lub kuchnia	po przyjeździe do szkoły, odbiór w sobotę
<ul style="list-style-type: none"> - herbata - cukier - cytryny 	wyznaczone dzieci z klas	mała paczka herbaty ekspresowej z każdej klasy i po 1/2 kg cukru	kuchnia	
dyżury przy robieniu kanapek	nasza grupa: - Jola - Marta - Bartek - Marzena	<ul style="list-style-type: none"> - czyste ręce - fartuszki - spięte włosy - towarzyszący dorośli - w sobotę trzeba raniutko wstać 	kuchnia	wieczorem – kolacja, rano – śniadanie
podanie jedzenia	my i rodzice	<ul style="list-style-type: none"> - kanapki na dużych talerzach - herbata słodzona z cytryną w dzbankach - dla każdego kubek i talerzyk albo duża papierowa serwetka (dzieci mogą też przynieść swoje plastikowe naczynia!) 	wyznaczona sala, jadalnia	wg planu
mycie, sprzątanie	Ekipa porządkowa i dorośli	<ul style="list-style-type: none"> - mycie w zmywarce, w zlewozmywaku - sprzątanie stołów 		po kolacji i po śniadaniu
Konsultacje z nauczycielem	Wyznacz czas i miejsce konsultacji dla każdej grupy, np.: codziennie o godz. 12.00 (po lekcjach), w pokoju nauczycielskim, w świetlicy; we wtorki i środy na długiej przerwie; na lekcji wychowawczej.			
Uwagi	<ul style="list-style-type: none"> - Zakaz przynoszenia chipsów, cukierków i napojów gazowanych. - Prosimy rodziców dzieci z każdej klasy o pomoc. - Zadbaj o wieczorną i poranną higienę (np. umycie rąk, zębów). 			

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 3C. Przykłady działań poszczególnych grup (kolumna „Co” w tabeli planowania w karcie pracy)

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z malej szkoły w wielki świat

Grupa 1. Jedzenie/Ekipa kucharzy:

- przyniesienie produktów żywnościowych: chleb, masło, ser żółty, dżem, pasztet, ogórki, pomidory, jabłka, drobne ciasteczka, herbata, cukier, cytryny,
- przyniesienie przyborów do przygotowania posiłków: sztućce, noże, otwieracz do konserw, talerze na kanapki, kubki,
- dyżurowanie przy robieniu kanapek,
- podanie jedzenia,
- mycie, sprzątanie.

Grupa 2. Spanie/Morfeusze:

- sprawdzenie materacy (Kto? Każdy swój materac. Znaleźcie sobie pomocników do przenoszenia materacy, pomaganie innym. Kiedy? Po przyjeździe do szkoły w piątek. Sprzątnięcie zaraz po zjedzeniu śniadania w sobotę).

Uwaga! Prosimy o pomoc kilka mam dzieci z każdej klasy; w każdej sali śpią dorosłe osoby (przy wyjściu z sali i między dziećmi), pomagają dzieciom, które chcą wyjść do toalety.

Grupa 3. Ognisko/Strażacy:

- przygotowanie bezpiecznego miejsca na ognisko,
- przygotowanie drewna,
- przyniesienie kielbasy,
- przygotowanie kijków do pieczenia kielbasy nad ogniem,
- przygotowanie piosenek i zabaw przy ognisku,
- wygaszenie ogniska – zalanie żaru wodą,
- poproszenie dorosłych o pomoc,
- wystawienie krzesełek lub niskich ławeczek do siedzenia w kręgu.

Uwaga! Jeżeli nie dopisze pogoda, zróbcie atrapę ogniska w szkole. Przygotujcie konstrukcję z deseczek, między deseczki włóżcie małą lampkę. Lekkie osłonięcie czerwoną krepiną da efekt ogniska.

Grupa 4. Sprawdzanie, co widać, słychać/Detektywi:

- robienie zdjęć, filmu (aparat fotograficzny, kamera),
- sprawdzenie, jak wygląda szkoła w nocy, tzn. nocny patrol,
- przygotowanie gry „200 punktów” (załącznik 4).

Grupa 5. Zabawy/Kabareciarze:

- zorganizowanie zapisów do konkursu „Mam talent” (lub inna propozycja) – kiedy?, gdzie?, kto?,
- zadbanie o to, by był przedłużacz,
- przygotowanie odtwarzacza CD,
- przygotowanie zabaw, piosenek przy ognisku lub na korytarzu – jakie? kto?,
- spis propozycji zabaw, kto prowadzi zabawy?,
- przygotowanie dowcipów, żartów, opowieści, piosenek – można przypomnieć je wcześniej na lekcjach muzyki.

Grupa 6. Porządek, bezpieczeństwo/Ekipa porządkowa:

- koordynacja działań:
  - układanie materacy na podłodze w sali – wszyscy,
  - sprzątanie w klasie – wszyscy,
  - zabezpieczenia źródeł światła (latarki)

Załącznik 4. Gra „200 punktów” (do przygotowania z „Detektywami”)

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

Przygotowanie gry:

- karty z zadaniami dla drużyn: „Sokole Oczy”, „Łowcy Dźwięków”, „Wielkie Serca”,
- punkt sędziowski.

Przebieg i zasady gry:

Drużyny dostają kartę z zadaniami/poleceniami. Po wykonaniu każdego zadania zgłaszają się z rozwiązaniem do punktu sędziowskiego po uzyskaniu jego zaliczenia. Drużyna nie może zakończyć gry, jeśli nie wykona wszystkich zadań. Gdy drużyna rozwiąże zadanie nieprawidłowo, nie może go poprawić, traci punkty za to zadanie. Dlatego, zanim dzieci zgłoszą rozwiązanie zadania, muszą się naradzić. Za rozwiązanie sędziowie mogą przyznać 10 lub 0 punktów. Maksymalnie można zdobyć 200 punktów (20 poleceń za 10 punktów). Dzieci chodzą po szkole z latarkami (poproś, aby towarzyszyli im rodzice).

Przygotowanie kart pracy:

- Większość zadań/poleceń (1–15) zamieszczono w tabeli. Zostawiono miejsce na dopisanie 5 zadań (16–20). Opracuj je z „Detektywami”. Można liczyć, mierzyć, dowiadywać się itp.
- „Detektywi” przygotowujący grę muszą sami sprawdzić dane potrzebne do wykonania zadań przez grupy oraz sami rozwiązać wszystkie zadania. Muszą przygotować arkusz kontrolny z prawidłowymi rozwiązaniami. Będzie on się znajdował w punkcie sędziowskim.

L.p.	Zadanie/polecenie	Odpowiedź
1	Policzcie, ile schodów jest w szkole.	
2	Sprawdźcie, ile szyb w oknach jest na parterze.	
3	Sprawdźcie, bez włączania światła, jaki kolor mają krzesła w pokoju nauczycielskim.	
4	Przynieście 5 czerwonych części garderoby.	
5	Dowiedzcie się, ile uczennic i ilu uczniów jest w waszej szkole.	
6	Jaki kolor fartucha ma pani kucharka?	
7	Stańcie w ciemności w sali przyrodniczej i zobaczcie, czy coś się świeci. Co to jest?	
8	Kto jest najmłodszą/ym nauczycielką/nauczycielem w waszej szkole?	
9	Do których pomieszczeń w szkole nie wolno wchodzić dzieciom?	
10	Ilu jest chłopców w klasach I, II i III łącznie?	
11	Która dziewczynka w szkole ma najdłuższe włosy i z której jest klasy?	
12	Sprawdźcie, co słychać w szkole nocą. Wysłuchajcie 6 dźwięków. Zapiszcie, co lub kto je wydaje.	
13	Ile drzwi jest w całym budynku szkoły?	
14	Kiedy powstała wasza szkoła?	
15	Jakie światło przedostaje się do szkoły nocą z zewnątrz i skąd je widać?	
16		
17		
18		
19		
20		

Uwagi:

Pyt. 2. Jeśli szyby w oknach są podwójne, trzeba je pomnożyć przez dwa.

Pyt. 7. Przygotuj wcześniej w zakamarku sali przyrodniczej coś świecącego małym, stłumionym światłem. Możesz wykorzystać świecące gadżety.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 5. Dodatkowe niespodzianki

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z malej szkoły w wielki świat

PODCHODY

Pomoce: latarki, karteczki z zadaniami umieszczone w foliowych torebkach.

Przygotowanie:

- Opracuj trasę podchodów, przejdź nią, policz kroki od punktu do punktu.
- Przygotuj zadania (przykłady poniżej), dobrać je tak, by angażowały wszystkie dzieci.
- Zapisz zadania na karteczkach (na jednej stronie kartki zapisz zadanie do wykonania, na drugiej – ile kroków i w jakim kierunku trzeba zrobić, by dojść do następnego punktu). Włóż karteczki do foliowych torebek.
- Rozłóż torebki z zadaniami w upatrzonych miejscach na boisku tuż przed wyjściem dzieci na trasę.

Przebieg:

Wydadz dzieciom pierwsze polecenie, dzięki niemu dojdą do punktu, w którym odnajdą kolejne zadanie itd. Wykonanie zadań zatwierdza dorosły, czasem trzeba powtórzyć zadanie aż do skutku. Końcowe polecenia mają prowadzić dzieci do szkoły. Podchody mogą się odbywać pod hasłem: „Poszukiwanie skarbu”. Wtedy w ostatnim punkcie, do którego dotrą dzieci, może być schowane np. ogromne pudło z cukierkami, skrzynia ze skarbami – np. maskotki, prezenciki, tort dla wszystkich.

Przykłady zadań:

- Każdy ma wrzucić piłkę do kosza (jeśli jest na boisku).
- Każdy ma oprzeć się o konstrukcję kosza plecami, idźcie 27 kroków prosto w kierunku płotu.
- Zaśpiewajcie wspólnie piosenkę.
- Zróbcie 8 przysiadów i 12 podskoków obunóż.
- Szybko policzcie: $12 + 8 - 4 = \dots$, $2 + 7 + 1 = \dots$, $5 \times 6 = \dots$
- Wyrecytujcie wiersz (wszyscy lub jedna osoba).
- Powtórzcie najszybciej jak tylko się uda: „Na wyścigach wyścigowych wyścigówek wyścigowych, wyścigowa wyścigówka numer sześć, wyścignęła wyścigową wyścigówkę numer sześćdziesiąt sześć.”.
- Zróbcie dwa okrążenia dokoła boiska.
- Wróćcie do szkoły. Ustawcie się cichutko pod salą nr 4.

TEATR CIENI

Pomoce: dwa zszyte prześcieradła, sznurek, silna kierunkowa lampa lub rzutnik.

Przygotowanie:

- Zawieś prześcieradła na sznurku w poprzek sali, w ten sposób powstanie „ekran”. Z tyłu ustaw lampę (rzutnik).
- Przed ekranem z prześcieradeł zorganizuj miejsce dla widzów (dywan, krzesła).
- Zanim rozpoczniesz zabawę, sprawdź, w którym miejscu i na jakiej wysokości trzeba ustawić światło, a w którym mają stawać aktorzy.

Przebieg:

Przed źródłem światła ustawiają się osoby i pokazują scenki (można w nich również wykorzystać przedmioty). Widzowie odgadują, co zostało pokazane. Można też zgadywać, kogo widać na ekranie. Za ekran mogą wchodzić niepostrzeżenie różne dzieci i dorośli.

WAŻNE ROZMOWY O WAŻNYCH SPRAWACH

H

AUTORKI **Lidia Pasich | Ewa Taszarek**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Konsultacje to sposób uzyskiwania opinii, stanowisk, propozycji od osób, których – bezpośrednio lub pośrednio – będą dotyczyły skutki działań proponowanych przez zainteresowane strony. Projekt angażuje dzieci we współpracę z dyrekcją szkoły, nauczycielami. Każda współpraca zaczyna się od wymiany informacji. Przepływ informacji powinien być dwustronny: dyrekcja szkoły, grono pedagogiczne ↔ samorząd uczniowski, uczennice i uczniowie.

W ramach realizacji projektu dzieci wybiorą problem, który poddadzą konsultacjom, oraz prześlędą kolejne kroki procesu konsultacji: 1) Przedstawienie planów, pomysłów; 2) Zebranie opinii na dany temat; 3) Znalezienie wspólnego rozwiązania, uzgodnienie stanowiska; 4) Informowanie o ostatecznej decyzji. Dzieci powołają zespół doradczy, który będzie wypracowywał i proponował rozwiązania dotyczące omawianego problemu. Przedmiotem konsultacji będą dwie kwestie: zapis w dokumentach szkoły o wprowadzeniu zasady konsultowania decyzji dotyczących wydarzeń w szkole z samorządem uczniowskim (czyli wszystkimi uczennicami i uczniami) oraz wybrany problem z *Listy ważnych szkolnych spraw*.

Wartością projektu jest budowanie kultury konsultacji jako niezbędnego elementu organizacji życia szkoły. Zakładamy, że udział w projekcie przygotowuje dzieci do aktywności w życiu społecznym i przyczyni się do rozwijania przez nie umiejętności dyskusowania i podejmowania decyzji.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Zaangażujemy się na rzecz społeczności szkolnej, budowania kultury konsultacji społecznych.

CELE SZCZEGÓLWE

- Rozpoznamy problemy szkolne.
- Poznamy zasady prowadzenia udanego dialogu.
- Przeprowadzimy szkolne konsultacje.
- Poinformujemy społeczność szkolną i lokalną o naszych ustaleniach.
- Wprowadzimy zmiany według ustaleń wynikających z konsultacji.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- Opracowana przez dzieci *Lista ważnych szkolnych spraw* (propozycje zmian w szkole wynikające z potrzeb uczennic i uczniów).
- Spotkanie konsultacyjne z udziałem dyrekcji szkoły oraz przedstawicielek/przedstawicieli samorządu uczniowskiego klas starszych.
- Dokonane zapisy w dokumentach szkolnych uwzględniające prawa dzieci do uczestnictwa w procesie konsultacji szkolnych.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności szkolnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

- **Wybrane zadania szkoły:**
  5. Poszanowanie godności dziecka; zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej.
  8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.
- **Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:**

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

  1. Korzysta z informacji:
    - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji.
  3. Tworzy wypowiedzi:
    - a. w formie ustnej i pisemnej: kilkudzaniową wypowiedź, krótkie opowiadanie i opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie,
    - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych.

Edukacja społeczna. Uczeń:

  5. Zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), respektuje je; uczestniczy w szkolnych wydarzeniach.

Etyka. Uczeń:

  2. Zastanawia się nad tym, na co ma wpływ, na czym mu zależy, do czego może dążyć, nie krzywdząc innych; stara się nieść pomoc potrzebującym.

UWAGI

- Projekt może być realizowany w dowolnym okresie roku szkolnego. Godziny określone przy poszczególnych etapach mogą być modyfikowane w zależności od potrzeb i tempa pracy grupy.
- Poinformuj dyrekcję szkoły o projekcie. Uzyskaj jej akceptację dla działań projektowych.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	H1. Starter: Mamy prawo do decydowania o szkolnych sprawach Dzieci zapoznają się z wydarzeniami zaplanowanymi w „Kalendarzu Imprez Szkolnych” i wyrażają swoją opinię na ten temat. Uświadamiają sobie, że mają prawo do udziału w decydowaniu o szkolnych sprawach. Przygotowują plakat: <i>Lista ważnych spraw szkolnych</i> . Sprawdzają, jakich zmian chcą dokonać w szkole, i wybierają najpilniejsze z nich. Dowiadują się o tym, co będą robić w projekcie – poznają znaczenie słowa „konsultacje”.	3 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	H2. Tematów do dialogu jest wiele Na podstawie obserwacji i doświadczeń z udziału w scenkach, dzieci ustalają zasady udanego dialogu. Biorą udział w „Targu owocowym – owocnych konsultacjach” i uczą się, jak dochodzić do porozumienia z rówieśnikami, którzy prezentują inne opinie. Układają kolejność postępowania w procesie konsultacji, budują szczegółowy plan działań.	4 godz.	od: ..... do: .....
Działania	H3. Nic o nas bez nas (część I: oprawa plastyczna konsultacji) Dzieci przygotowują materiały informacyjne o potrzebie rozpoczęcia konsultacji na ważne dla nich tematy (oprawa plastyczna konsultacji: „Plakat”, „Droga do porozumienia”, „Znaczkę” propagujące idee włączenia się do podejmowania decyzji na temat wydarzeń szkolnych.	2 godz.	od: ..... do: .....
	H4. Nic o nas bez nas (część II: spotkanie z przedstawicielkami/przedstawicielami rady rodziców i samorządu uczniowskiego) Dzieci spotykają się z rodzicami oraz z przedstawicielkami i przedstawicielami samorządu uczniowskiego ze starszych klas. Wybierają Zespół Doradczy, który będzie pomagał w konsultacjach z dyrekcją szkoły. Wyznaczają międzyklasowych łączników.	2 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	H5. Sztuka konsultacji (część I: spotkanie z dyrekcją szkoły) Dzieci przeprowadzają spotkanie konsultacyjne z udziałem dyrekcji szkoły. Podejmują wspólnie decyzje na temat zapisów uwzględniających prawa dzieci do ustalania wspólnych rozwiązań dotyczących „Kalendarza Imprez Szkolnych” i zmian zaznaczonych na <i>Liście ważnych szkolnych spraw</i> .	2 godz.	od: ..... do: .....
	H6. Sztuka konsultacji (część II: dzielenie się informacjami) Dzieci opracowują treść listów informujących o ich prawie do uczestnictwa w konsultacjach szkolnych oraz organizują apel informujący o tym społeczności szkolnej.	2 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	H7. Podsumowanie projektu – refleksja grupy projektowej Dzieci dokonują refleksji na temat działań realizowanych w projekcie.	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 3 godz.

Działania: uświadomienie dzieciom ich praw w procesie podejmowania decyzji, dokonanie obserwacji szkolnej rzeczywistości i opracowanie propozycji zmian w działalności szkoły.

Pomoce: plakat lub kartki papieru, mazaki, duże arkusze papieru, klej; duży plakat z rozpisany planem wydarzeń jednego miesiąca z „Kalendarza Imprez Szkolnych”, dokument „Kalendarz Imprez Szkolnych”; Karta obserwacji dla każdej pary (lub trójki/czwórki) obserwatorów (załącznik 2); odtwarzacz CD, płyta z radosną muzyką.

H1

Starter:
Mamy prawo do
decydowania
o szkolnych sprawach

z małej szkoły w wielki świat

Kolejne kroki:

1. Na początek zaproponuj dzieciom zabawę „Powitanie”. Powiedz: *Dzisiaj przywitamy się inaczej niż zwykle. Zapraszam was do spaceru po sali. Gdy wypowiem słowo „łokcie”, dotknijcie swoim łokciem łokcia najbliższej znajdującej się osoby. Kiedy wypowiem słowo „stopy”, dotknijcie stopą stopy tej osoby. Róbcie to delikatnie i szybko. Za każdym razem witajcie się z inną osobą.* Wypowiadaj nazwy różnych części ciała, np.: kolana, ramiona, głowy, plecy, dłonie prawe, lewe, obie itd. Co kilka kolejek, powtarzaj hasło „dłonie” i nim też zakończ powitanie.
2. Pokaż dzieciom opracowany w waszej szkole dokument „Kalendarz Imprez Szkolnych”. Wyjaśnij, że jest to plan, według którego odbywają się w szkole różne wydarzenia. Omów krótko, kto ustala kolejność i tematykę uroczystości szkolnych oraz od czego zależy ich dobór.
3. Wywieś dużą kartę z czytelnie rozpisany planem wydarzeń dowolnego miesiąca (por. przykład w załączniku 1). Przeczytaj go głośno, prosząc dzieci o śledzenie tekstu. Zapytaj dzieci:
  - Czy wiedzieliście o istnieniu takiego Kalendarza?
  - Które z wydarzeń lubicie?
  - Co w nich lubicie szczególnie?
  - Których wydarzeń nie znacie?
  - Które chcielibyście usunąć?
  - Jaką uroczystość chcielibyście dodać?
  - Jak myślicie, kogo poinformować o tym, że chcecie zmienić „Kalendarz”?
 Podkreśl, że realizacja „Kalendarza Imprez Szkolnych” dotyczy dzieci, nauczycieli, rodziców, dyrekcji szkoły i wszyscy mają prawo do wnoszenia swoich uwag i dokonywania wspólnych ustaleń.
4. Postaw dzieciom pytanie: *Jak możecie korzystać z waszego prawa wpływu na to, co dyrekcja szkoły i nauczyciele zapisują w „Kalendarzu Imprez Szkolnych”?* Zachęć dzieci do zgłaszania różnych pomysłów. Zapisz je na arkuszu papieru. Powiedz dzieciom, że mają wpływ na zmiany nie tylko w „Kalendarzu Imprez Szkolnych”, ale również na inne zagadnienia związane z życiem szkoły.
5. Zaproponuj dzieciom zabawę „Widzę i chcę zmian” (jest to ćwiczenie podnoszące energię i ukierunkowujące myślenie). Poproś, by dzieci usiadły *vis à vis* w dwójkach, swobodnie, nie przy ławkach. Powiedz, że zabawa polega na szybkiej zmianie par. Sygnałem zmiany będzie twoje klaśnięcie w dłonie. Rozpocznij zabawę, przeprowadź jej kilka kolejek (kilka zmian par). Gdy uznasz, że dzieci są gotowe do pracy, poproś je, by chwilę porozmawiały w parze o różnych pomieszczeniach i miejscach w szkole: o tym, które z nich są przytulne, ładne, bezpieczne, a w których warto dokonać zmian. Przynajmniej trzy razy dokonaj zmiany par rozmówców.

6. Przeprowadź ćwiczenie „Jesteśmy obserwatorami”. Dzieci mogą pracować w parach lub w trójkach/czwórkach (zdecyduj sama/sam). Rozdaj grupkom *Karty obserwacji* (załącznik 2) i omów zadanie do wykonania: dzieci mają pójść na zwiad i przyjrzeć się poszczególnym miejscom w szkole, ocenić ich stan (jak jest?) i określić, co można by w nich zmienić (przykłady zapisów podano w tabeli poniżej). Zasugeruj dzieciom, aby podzieliły się obszarami do obserwacji, np. szkoła, boisko. Po ustaleniu zasad bezpieczeństwa określ czas powrotu do sali i wyślij obserwatorów w teren.

Przykład zapisów w *Karcie obserwacji*

L.p.	Miejsce w szkole	Jak jest?	Co zmienić?
1.	Główny hol w szkole	brudny, szary	Umieścić symbole szkolne – godło szkoły, prace wykonane przez dzieci, kolorowe rysunki lub zdjęcia przedstawiające dzieci.
2.	Stoły w stołówce szkolnej	odrapane, porysowane	Zmienić blaty na jasne, ustawić flakoniki z kwiatami i serwetniki z serwetkami do wycierania buzi i rąk.

7. Po powrocie dzieci ze zwiadu przejdź do ćwiczenia „Lista ważnych spraw szkolnych”.
7. 1. Poproś grupy o przyklejenie swoich *Kart obserwacji* na wspólnym dużym arkuszu papieru.
7. 2. Zgromadź dzieci wokół arkusza i zachęć je do rozmowy o ich spostrzeżeniach z obserwacji. Ukierunkuj rozmowę następującymi pytaniami:
- *Od kogo zależy wprowadzenie zmian?*
  - *Z kim możecie o tym rozmawiać?*
  - *Co jest według was najważniejsze?*
  - *Co należałoby zmienić w pierwszej kolejności, co w drugiej, co w trzeciej?*
- Zapisuj pomysły dzieci na arkuszu papieru.
7. 3. Poproś, aby każde dziecko zastanowiło się nad zapisanymi pomysłami i wybrało trzy najważniejsze, według siebie, szkolne sprawy. Poproś, by dzieci kolejno podchodzili do arkusza i przy wybranych przez siebie pomysłach stawiali kreseczkę. Policzcie kreseczki przy każdym pomysle i uszeregujcie pomysły według ich liczby. W ten sposób stworzycie *Listę ważnych spraw szkolnych*.
8. Przypomnij dzieciom, że mają prawo wpływu na zapisy dokonywane przez dyrekcję szkoły i nauczycieli w „Kalendarzu Imprez Szkolnych”. Ich sugestie dotyczące zmian w „Kalendarzu” dopisz do *Listy ważnych spraw szkolnych*. Możesz też powiesić te dwa arkusze obok siebie.
9. Sformułuj pytanie kluczowe: *Co możemy zrobić, żeby korzystać z prawa decydowania o szkolnych sprawach?* Powiedz: *Zapraszam was do projektu, w którym nauczycie się brać udział w konsultacjach i poznacie zasady udanego dialogu. Konsultacje polegają na tym, że jeśli ktoś ma propozycje, plany, to powinien o nich poinformować wszystkie osoby, których te plany dotyczą, i wysłuchać, co te osoby o tym myślą. Potem wszyscy wspólnie decydują o tym, co zrobić, jak to zrobić, kiedy itp. Konsultacje to pomysł na wspólne decydowanie o ważnych sprawach.* Zapisz pytanie na arkuszu papieru. Pod nim dopisz wyraz: KONSULTACJE, oraz działania, które podejmiecie w projekcie (por ramka niżej).

Co możemy zrobić, żeby korzystać z prawa decydowania o szkolnych sprawach?

KONSULTACJE

Działania:

- poznamy zasady udanego dialogu,
- nauczymy się kolejnych kroków konsultacji i przeprowadzimy je,
- poinformujemy o ustaleniach wszystkich zainteresowanych.

10. Na zakończenie tego etapu zaproponuj dzieciom zabawę „Konsultacje w szkole”. W czterech oddalonych od siebie miejscach sali umieść czytelne napisy: *Pomysły, Opinie, Rozwiązanie, Informacja*. Wyjaśnij dzieciom, że w czasie zabawy będą się swobodnie poruszać po całej sali, od czasu do czasu reagując na podawane przez ciebie hasła i polecenia. Włącz radosną muzykę i poproś dzieci o poruszanie się po sali. Po chwili zatrzymaj muzykę i podaj:

- hasło: *Pomysły!* (poproś, by wszyscy jak najszybciej pobiegli do miejsca z napisem *Pomysły*),
  - polecenie: *Wszyscy całymi plecami opieracie się o ścianę!* (poproś dzieci, by wykonały polecenie).
- Po wykonaniu polecenia włącz muzykę, po chwili podaj kolejne hasło i polecenie itd. Od czasu do czasu zawołaj: *Konsultacje!*, wtedy dzieci mają dobrać się w pary i głośno powiedzieć do siebie: „Rozmowa, rozmowa, rozmowa, dialog, dialog, dialog”. W celu wyciszenia zbyt dużego gwaru, wprowadź zasadę: *na sygnał „Plecy do pleców”, stajecie w dwójkach, plecami do siebie, w ciszy.*

Uwaga! Zabawa jest atrakcyjna, gdy przebiega w bardzo szybkim tempie.

Planowanie działań

Czas: 4 godz.

Działania: poznanie zasad udanego dialogu, ustalenie ogólnych etapów konsultacji i przygotowanie planu konsultacji na temat wybranych problemów.

Pomoce: owoce, noże, deseczki do zrobienia sałatki owocowej, galaretki/kisiel w proszku, pucharki na owoce w galaretkie lub w kisielu; arkusze papieru, mazaki, klej, rozsypanka wyrazowa (jeden zastaw wyrazów dla każdego dziecka, załącznik 4), koperty na rozsypankę; arkusz z tabelą „Plan konsultacji problemów szkolnych”.

H2 Tematów do dialogu jest wiele

Uwaga:

Przed zajęciami przygotuj się do odegrania scenek. Zaprosz kogoś do pomocy: uczennicę lub ucznia ze starszej klasy, rodzica, inną nauczycielkę/innego nauczyciela. Możesz też przygotować scenki razem z wybranymi dziećmi uczestniczącymi w projekcie. Oto kilka propozycji tematów scenek:

- Dwie panie na ulicy – jedna bez przerwy mówi o swoich dzieciach, druga o przypalonym obiedzie.
- Dwaj panowie w restauracji – jeden czyta gazetę, drugi stara się go zainteresować rozmową.
- Dwaj koledzy na przerwie w szkole – każdy o czymś opowiada, nie patrząc na siebie, stojąc bokiem lub odwracając się czasem plecami.
- Dwie koleżanki przed szkołą – jedna chce przekonać drugą, że warto kupić naklejki w pobliskim kiosku, druga chce natychmiast iść do domu, aby odrabiać lekcje.
- Rodzic i dziecko w domu – dziecko o coś prosi, rodzic nie ma czasu, „opędza się” od dziecka itp.

Kolejne kroki:

1. Zaprosz dzieci do wybranej przez siebie zabawy na dobry początek.
2. Przygotuj dzieci do udziału w konstruktywnym dialogu; zaprosz do ćwiczeń, dzięki którym dzieci poznają zasady prowadzenia udanego dialogu. Podpowiedz, że słowo „rozmowa” może być zastąpione słowem „dialog”.
3. Wprowadź ćwiczenie „Czy to jest rozmowa?”.
  3. 1. Powiedz dzieciom, że za chwilę obejrzą scenki, w których dwie osoby rozmawiają ze sobą. Poproś je, by uważnie obserwowały te scenki i zastanowiły się nad tym, jak te osoby ze sobą rozmawiają.
  3. 2. Odegraj z wybranymi osobami dwie, trzy przygotowane wcześniej krótkie scenki.
  3. 3. Po odegraniu scenek zapytaj dzieci, czy to, co widziały, było rozmową. Omów każdą scenkę, pytając:
    - *Czy podobały wam się te „rozmowy”?*
    - *Jak chcielibyście być traktowani w takiej sytuacji przez swojego rozmówcę?*

3. 4. Po zakończeniu rozmowy z dziećmi ponownie odegraj scenkę ze swoimi pomocnikami, tym razem jednak uwzględnij zasady dobrego i aktywnego słuchania (wskazówki dotyczące dobrego słuchania i rozmawiania znajdziesz w załączniku 3).
4. Postaw pytanie: *Kiedy „dialog” jest udany?* Na podstawie obserwacji scenek, doświadczeń własnych dzieci, określcie kryteria udanej rozmowy, np.:
- Rozmówcy:
- słuchają się nawzajem,
  - prośby i życzenia każdego z nich są wysłuchane, rozmówcy starają się je spełnić,
  - są wobec siebie życzliwi,
  - potrafią osiągnąć porozumienie.
- Zapisz kryteria na arkuszu papieru, narysuj obok nich „rozmawiające buźki”. Umieść arkusz w widocznym miejscu w klasie.
5. Aby ułatwić dzieciom zrozumienie i zapamiętanie zasad udanego dialogu, zaproponuj, aby każde dziecko ułożyło rozsypankę wyrazową (załącznik 4) zawierającą hasła dotyczące dobrego dialogu (*Słucham – Proszę – Dziękuję – Wiem, czego potrzebuję – Oczekuję – Porozumienie*). Rozdaj każdemu dziecku kopertę z wyrazami. Powiedz, by dzieci spróbowały ułożyć wyrazy we właściwej kolejności. Sprawdź, jak dzieci wykonały zadanie. Hasła z jednej rozsypanki przyklejcie na plakacie.
6. Poproś dzieci, by podały przykłady sytuacji, w których nie udało im się zachować zgodnie z powyższymi zasadami, oraz przykłady sytuacji, w których im się to udało. Poproś je, by określiły, jakie były skutki w obu przypadkach (brak porozumienia, konflikt/porozumienie, dobre relacje). Powiedz, że zachowania zgodne z zasadami udanego dialogu są niezbędne, aby skutecznie prowadzić rozmowy i podtrzymywać dobre relacje z różnymi osobami (ze znajomymi, członkami rodziny, członkami społeczności szkolnej). Stanowią jeden z elementów podejmowania decyzji w wyniku wspólnych konsultacji. Żeby mieć wpływ na zdarzenia w szkole, trzeba umieć dyskutować, dochodzić do porozumienia i stosować odpowiednie słowa.
7. Zaprosz dzieci do ćwiczenia „Owocowy targ – owocne konsultacje”.
7. 1. Zorganizuj „Owocowy targ”: w czterech miejscach sali rozłóż na stolikach owoce, np.: jabłka, gruszki, śliwki, pomarańcze (lub inne dostępne). Powiedz, że na targu sprzedawcy zachwalają swoje produkty i starają się zachęcić klienta do wyboru ich towaru. Poproś, by dzieci wczuły się w rolę sprzedawców i wybrały owoce, które chcą sprzedawać. Niech ustawią się przy stolikach z tymi owocami, które są według nich najlepsze, najzdrowsze, najpiękniej pachnące, najsmaczniejsze, naj..., naj..., naj...
7. 2. Poproś, aby dzieci, wszystkie naraz, rozpoczęły zachwalanie swoich produktów.
- Uwaga!** Na targu może być głośno, sprzedawcy nawołują, podskakują, wyśpiewują rymowanki, ale nie słuchają się nawzajem.
7. 3. Przerwij zachwalanie, mówiąc, że chciał(a)byś dokonać wyboru owoców, ale w tym hałasie nie słyszysz argumentów sprzedawców. Zaproponuj dzieciom, aby owocowy targ stał się miejscem owocnych konsultacji. Powiedz, że kupisz wszystkie owoce i podzielisz się nimi z dziećmi, ale tylko wtedy, gdy dojdą one do porozumienia w następującej sprawie: *Jaki deser można by przyrządzić ze wszystkich owoców?* Zaproponuj dzieciom następującą procedurę postępowania:
- Dzieci z każdej grupy opracowują swoją propozycję wykorzystania wszystkich owoców (np. kompot owocowy, sałatka owocowa, ciasto z owocami, kisiel/galaretka z owocami) oraz argumenty na jej korzyść (dlaczego ta propozycja jest dobra?). Decydują, kto z ich grupy zaprezentuje ich propozycję na forum. Przypomnij im o zasadach dobrego dialogu!
  - Przedstawicielki/przedstawiciele poszczególnych grup przedstawiają ich propozycje, zachwalają je. Wszyscy pozostali uważnie ich słuchają.
  - Po prezentacji wszystkich pomysłów i argumentów na ich rzecz dzieci wracają do swoich grup i konsultują się ze sobą (która spośród propozycji innych grup spodobała im się najbardziej?, dlaczego?, którą propozycję wybierają?). Po naradzie wybierają delegatkę/delegata grupy, która/y zaprezentuje ich wybór pozostałym.
  - Przedstawiciele grup spotykają się na środku sali i przedstawiają propozycje wybrane przez ich grupy, podają argumenty, które ich do nich przekonały, i próbują wspólnie wybrać jedno rozwiązanie. Przypomnij o zasadach dobrego dialogu! W trakcie rozmowy możesz robić tzw. „stop klatki”, przedstawiciele grup mogą konsultować się z członkami swojej grupy. Obrady trwają aż do wyboru rozwiązania, tj. wyboru jednego, wspólnego deseru, który można sporządzić ze wszystkich owoców.

Uwaga! Ważne jest, aby dzieci same znalazły rozwiązanie, które będzie wszystkich satysfakcjonowało. Jeśli zdania dzieci będą podzielone, ostatecznie mogą zorganizować głosowanie i podjąć decyzję wolą większości.

7. 4. Pogratuluj dzieciom podjęcia decyzji w sprawie deseru. Zapytaj je o wrażenia z konsultacji przeprowadzonych w małych grupach:
  - *Jak przebiegały konsultacje?*
  - *Co ułatwiało podjęcie decyzji?*
  - *Co utrudniało podjęcie decyzji?*
  - *O czym warto pamiętać w przyszłości?*
7. 5. Zachęć dzieci do przyrządzenia wybranego przez nie deseru (lub innych deserów owocowych) w domu z pomocą rodziców. Powiedz, że możecie też zrobić taki deser na lekcji. Jeżeli dzieci wyrażą taką chęć, zaplanuj to.
7. 6. Na zakończenie zaproponuj dzieciom wspólne zjedzenie wszystkich owoców (najprostszy deser!). Połóż owoce na wspólnym stole i zachęć dzieci do poczęstunku. Smacznego!
8. Zapytaj dzieci, co kolejno robiły w zabawie „Owocowy targ – owocne konsultacje”. Pomóż im wyodrębnić i nazwać kolejne działania, zapisz je na plakacie:
  1. *Informacja o wyborze.*
  2. *Zebranie argumentów.*
  3. *Prezentacja argumentów.*
  4. *Wysłuchanie innych osób.*
  5. *Uzgodnienie wspólnego rozwiązania.*
  6. *Wykonanie.*

Powiedz, dzieciom, że te punkty pomogą stworzyć plan konsultacji w sprawie wybranych przez dzieci problemów zapisanych na *Liście ważnych szkolnych spraw*. Przypomnij dzieciom te problemy (odczytaj *Listę*). Zachęć dzieci do zastanowienia się nad następującymi zagadnieniami:

  - *Jak poinformować wszystkie uczennice i wszystkich uczniów, że chcecie prowadzić konsultacje w sprawie ważnych szkolnych problemów?*
  - *Jak zebrać argumenty od uczennic i uczniów z całej szkoły w sprawie wybranych problemów?*
9. Przejdź do pracy nad planem konsultacji problemów szkolnych.
  9. 1. Wywieś duży arkusz papieru z przygotowaną wcześniej tabelą „Plan konsultacji problemów szkolnych”:

Lp.	Etap konsultacji	Jak? (przykłady)	Kto? (imiona dzieci)	Kiedy? (terminy spotkań)
1.	Informacja, co chcemy zmienić	Plakaty w szkole, afisze		
2.	Zbieranie argumentów	Spotkanie z uczennicami i uczniami z samorządu uczniowskiego, z rodzicami z rady rodziców; wybór Zespołu Doradczego		
3.	Prezentacja planów	Plakaty, afisze; znaczki z napisami: <i>Konsultuj, Zmieniaj, Działaj, Decyduj, Uzgadniaj, Informuj</i> (dla wszystkich w szkole), ewentualnie manifestacja, przemarsz po szkole		
4.	Rozmowy, uzgodnienia	Spotkania z dyrekcją szkoły, z nauczycielkami i nauczycielami		
5.	Informacja o ustaleniach	Listy z wiadomością dla wszystkich, których ona dotyczy, plakaty		
6.	Wykonanie	Zmiany zapisów w dokumentach szkolnych		

9. 2. Zachęć dzieci do wypełnienia tabeli, wskazania, kto i kiedy zrealizuje poszczególne działania. Zwróć uwagę na potrzebę przygotowania zaproszeń na spotkania (zaproponuj takie formy jak np.: telefon do rodziców wykonany przez dzieci w twojej obecności, pisemne zaproszenie przekazane osobiście, rozmowa z nauczycielką/nauczycielem-opiekunem samorządu uczniowskiego).

9. 3. Odczytajcie plan, który powstał w wyniku wspólnej pracy dzieci.
9. 4. Zapytaj dzieci:
  - *Jak wam się pracowało podczas wypełniania „Planu konsultacji problemów szkolnych”*
  - *Czy wiecie, co i kiedy macie zrobić, o co i kiedy zadbać?*
  - *Czy potrzebujecie jakiejś pomocy?* (zaproponuj pomoc, jeżeli któreś z dzieci będzie tego chciało).
10. Zakończ zajęcia zabawą „Sałatka owocowa”. Poproś dzieci, by usiadły w kręgu na krzesłach. Rozdaj karteczki z rysunkami owoców (np.: gruszek, jabłek, winogron, śliwek). To, kto jaki owoc wylosował, ma być tajemnicą. Na hasło: „jabłka i gruszki”, dzieci, które wylosowały te „owoce”, bardzo szybko zamieniają się miejscami na krzesłach. Zmieniaj polecenia na: „śliwki i gruszki”, „winogrona i jabłka”, „jabłka, gruszki, winogrona” itd. Na hasło: „Sałatka owocowa” wszystkie dzieci zamieniają się miejscami. Zabierz jedno krzesło, a dziecko, które zostanie bez krzesła, będzie wydawało następne polecenie.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: przygotowanie materiałów informujących o potrzebie rozpoczęcia dyskusji na ważne dla dzieci tematy.

Pomoce: dowolny plakat informujący o jakimś przedsięwzięciu; materiały do wykonania plakatów techniką *collage* (nożyczki, klej, zdjęcia pomieszczeń szkolnych, boiska, gazety, tkaniny, bibuła, kolorowe papiery, brystole, farby, pędzle itp.); materiały do wykonania „Drogi do porozumienia” (długie pasy szarego papieru o szerokości ok. 30 cm, farby plakatowe, pędzle lub gąbki, rolka papierowego ręcznika, stare gazety do rozłożenia na podłodze); materiały do znaczków (samoprzylepne kolorowe wycinanki lub inne samoprzylepne papiery, na których można pisać); aparat fotograficzny lub kamera do dokumentowania działań.

H3

Nic o nas bez nas
(część I: oprawa
plastyczna konsultacji)

Uwaga:

- Pamiętaj, aby dokumentować przebieg zajęć i prace wykonane przez dzieci (zrób zdjęcia, jeśli to możliwe, nakręć krótkie filmy).
- Jeśli uznasz, że masz za mało czasu na przygotowanie wszystkich elementów oprawy plastycznej według poniższego scenariusza (wszystkie dzieci pracują nad kolejnymi zadaniami), zorganizuj pracę w grupach (przydziel grupom poszczególne zadania).

Kolejne kroki:

1. Zainicjuj zabawę „Powitanie” (por. punkt H1) lub inną „energetyczną”, lubianą przez dzieci zabawę.
2. Odwołaj się do tego, co robiliście na poprzednich zajęciach, tzn. przypomnij dzieciom:
  - postawiony problem: *Co możemy zrobić, żeby korzystać z prawa decydowania o szkolnych sprawach?*
  - dotychczasowe uzgodnienia i deklaracje ze strony dzieci dotyczące chęci wywierania wpływu na zapisy w „Kalendarzu Imprez Szkolnych”.

- kolejność potrzebnych zmian zapisanych na *Liście ważnych spraw szkolnych*.
- plan konsultacji tych problemów ze społecznością szkolną.

Powiedz dzieciom, że teraz nadszedł czas, żeby poinformować wszystkich o zamiarach rozpoczęcia konsultacji. Zaprosz dzieci do ćwiczeń, których celem będzie przygotowanie oprawy plastycznej konsultacji („Plakat”, „Droga do porozumienia”, „Znaczkki”).

3. Zaczynajcie od przygotowania plakatów.

1. Pokaż dzieciom, tytułem przykładu, dowolny plakat. Porozmawiaj z nimi o tym, jakie informacje/treści trzeba umieścić na plakacie, żeby spełniał on swoją rolę informacyjną.
2. Powiedz, że zadaniem dzieci jest przygotowanie plakatów, które poinformują całą społeczność szkolną (dzieci, nauczycieli i innych pracowników szkoły, rodziców) o tym, że:
  - chcemy korzystać z prawa ustalania „Kalendarza Imprez Szkolnych”,
  - chcemy dokonać pewnych zmian w szkole (powołaj się na punkty zaznaczone przez dzieci na *Liście ważnych spraw*),
  - potrzebujemy pomocy innych uczennic i uczniów w znalezieniu rozwiązań,
  - zapraszamy do dyskusji z dyrekcją szkoły, nauczycielkami i nauczycielami.
 Ustalcie rozmiar plakatu, kolorystykę itp. Poproś, by dzieci zadbały o to, by przekaz był czytelny.
3. Podziel dzieci na 3 grupy. Rozmieść je tak, by miały swobodę pracy. Udostępnij dzieciom materiały do pracy techniką *collage* i poproś o przystąpienie do wykonania plakatów.
4. Obejrzyjcie powstałe plakaty. Sfotografuj je lub sfilmuj. Podziękuj dzieciom za pracę nad nimi.

4. Wykonajcie „Drogę do porozumienia”.

1. Wyjaśnij dzieciom, że przygotują „Drogę do porozumienia”, znacząc ją śladami swoich stóp. Mają pomalować swoje stopy farbami, odcisnąć ich ślad na pasach papieru (stopa prawa, stopa lewa; tak jak wyglądają ślady idącego człowieka) i wytrzeć stopy ręcznikiem papierowym namoczonym wodą (pokaż, jak to zrobić). Przygotowane pasy ze śladami stóp zostaną potem rozwieszane w całej szkole. Żeby były zauważone, powinno ich być dużo.
2. Poproś dzieci, aby przygotowały sobie stanowisko pracy, daj im gazety do rozłożenia na podłodze, by zabezpieczyć ją przed pochłapaniem farbą.
3. Rozdaj dzieciom potrzebne do pracy przybory i materiały, poproś o przystąpienie do pracy. Pomagaj, czuwaj nad ładem w klasie. Dopilnuj, żeby każde dziecko zostawiło swoje „ślady” na szarym pasie.
4. Obejrzyjcie pasy ze śladami. Policzcie, ile ich macie. Powiedz, że starsze dzieci dopiszą na pasach hasła (*Słucham – Proszę – Dziękuję – Wiem, czego potrzebuję – Oczekuję – Porozumienie*) i rymowanki, które zostaną wymyślone na wspólnym spotkaniu.

5. Zajmijcie się przygotowaniem znaczków.

1. Przygotuj dużo znaczków (np. w kształcie prostokąta) wyciętych z papieru samoprzylepnego. Poproś dzieci, aby drukowanymi literami zapisały na każdym znaczku jedno hasło, np.: *Konsultuj, Zmieniaj, Działaj, Decyduj, Uzgadniaj, Informuj, Rozmawiaj, Słuchaj, Wyrażaj, Określaj, Nazywaj, Wybieraj, Myśl, Angażuj się, Przygotuj, Zorganizuj, Zaprosz, Bierz udział* itp.
2. Rozdaj znaczki dzieciom i poproś o wykonanie zadania.
3. Poproś dzieci o policzenie zrobionych przez nie znaczków. Obliczcie, ile ich macie w sumie. Włóżcie wszystkie znaczki do pudełka lub torebki.

6. Podsumuj pracę dzieci. Obejrzyjcie wszystkie elementy oprawy plastycznej. Zapytaj dzieci, która z prac dostarczyła im największej radości. Odłóżcie wszystkie prace w bezpieczne miejsce. Wykorzystacie je w dalszych działaniach projektowych.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: włączenie społeczności szkolnej do kolejnych etapów konsultacji, budowanie Zespołu Doradczego, wybór osób pełniących role łączników międzyklasowych.

Pomoce: duże arkusze papieru plakatowego, mazaki, kredki, farby.

H4

Nic o nas bez nas
(część II: spotkanie
z przedstawicielkami
i przedstawicielami rady
rodziców i samorządu
uczniowskiego)

Kolejne kroki:

Teraz, zgodnie z tabelą „Plan konsultacji”, należy przeprowadzić spotkanie z przedstawicielkami i przedstawicielami rady rodziców i samorządu uczniowskiego. Wspólnie z dziećmi zorganizuj spotkanie, na które przyjdą honorowi goście: rodzice z rady rodziców oraz przedstawicielki i przedstawiciele samorządu uczniowskiego. Zgromadź wszystkie wypracowane dotychczas materiały. Będą stanowić ekspozycję i tło spotkania. Poprowadź spotkanie wspólnie z dziećmi. Jego możliwy przebieg przedstawiono w ramce.

Spotkanie z przedstawicielkami i przedstawicielami rady rodziców i samorządu uczniowskiego

Faza ustalania

Zadbaj o to, by wykonane zostały następujące zadania i ustalenia:

1. Zgłoszenie się chętnych osób, które krótko przedstawią, czego dowiedziały się o zasadach dobrej rozmowy i na czym polegają konsultacje (w jakim celu je stosujemy?, z kim je przeprowadzamy?, jakie są ich etapy? itp.).
2. Podjęcie decyzji w sprawie formy zaprezentowania swojego stanowiska w sprawie zmian w szkole (może ono mieć formę manifestacji (np. przemarsz po szkole, przez wieś, z prezentowaniem napisów, skandowaniem haseł, rymowanek).
3. Ustalenie sposobu dokumentacji działania (np. manifestacji), np.: kto będzie robił zdjęcia?
4. Powołanie w czasie spotkania Zespołu Doradczego, który powinien składać się z dzieci z klas starszych i rodziców.
5. Wybór kilku łączników międzyklasowych. Zadania łączników:
  - zbieranie od przedstawicieli wszystkich klas propozycji odpowiedzi na hasła z plakatów, czyli: co zrobić, żeby korzystać z prawa ustalania „Kalendarza Imprez Szkolnych” i mieć wpływ na dokonywanie zmian w szkole. Pomóż łącznikom: umów się z nauczycielkami/nauczycielami, by opracowały/li ten problem na lekcjach wychowawczych,
  - przekazywanie tych propozycji Zespołowi Doradczemu,
  - poinformowanie wszystkich wychowawczyń/wychowawców, wszystkich dzieci w klasach, nauczycielek/nauczycieli i rodziców o terminie spotkania.
6. Ustalenie terminu spotkania Zespołu z dyrekcją szkoły

Uwaga! Dyrektorka/dyrektor powinni mieć wcześniej możliwość przygotowania się do spotkania konsultacyjnego.

Spotkanie z przedstawicielkami i przedstawicielami rady rodziców i samorządu uczniowskiego

Faza działania

1. Zaproponuj uczestnikom spotkania (dzieciom i dorosłym) dowolne ćwiczenie integrujące.
2. Zaproś dzieci do wspólnego układania rymowanek, haseł. Oto przykłady: *Droga do porozumienia. W naszej szkole następują zmiany – wymyślamy, rozmawiamy i zmieniamy. Konsultacje to rozmowy ze wszystkimi. Dobry dialog. Słucham – Proszę – Dziękuję. Wiem, czego potrzebuję. Oczekuję. Porozumienie. Gdy pomysły w głowie kręcą się, to do konsultacji zgłaszaj je. Każdy uczeń szkołę zmieniać chce, by najlepiej w świecie uczyć się.*
3. Poproś, aby dzieci zapisały opracowane hasła i rymowanki na szarych pasach papieru ze śladami stóp. Napisy powinny być czytelne i „ciągnąć się” wzdłuż pasów jak wąż.
4. Rozdaj znaczniki samoprzylepne i umów się z rodzicami oraz z grupą projektową, że następnego ranka przed dzwonkiem, przy szatni, będą je naklejać na ubrania wszystkich członków społeczności szkolnej (dzieci, rodziców, nauczycieli i innych pracowników szkoły). „Oznakowane” osoby będą cały dzień chodzić z napisami propagującymi idee konsultacji.
5. Na zakończenie spotkania poproś o wywieszenie w całej szkole przygotowanych plakatów informacyjnych i szarych pasów papieru ze stopkami i hasłami, czyli „Drogi do porozumienia”.

z małej szkoły w wielki świat

Prezentacja

Czas: 2 godz.

Działania: przeprowadzenie spotkania konsultacyjnego z udziałem dyrekcji szkoły w celu uwzględnienia prawa dzieci do podejmowania wspólnych decyzji dotyczących „Kalendarza Imprez Szkolnych” i wprowadzenia zmian zaznaczonych na *Liście ważnych szkolnych spraw*.

Pomoce: wszystkie dotychczas wypracowane materiały świadczące o przemyślanej decyzji dzieci; napisy: MY, WY, WSPÓLNIE.

H5

Sztuka konsultacji
(część I: spotkanie
z dyrekcją szkoły)

Uwaga:

Prezentacja w tym projekcie to zorganizowane konsultacje z dyrekcją szkoły, wybór najlepszych rozwiązań z udziałem wszystkich zainteresowanych, przede wszystkim dzieci. Uczestnicy spotkania: chętne uczennice i chętni uczniowie z całej szkoły, rodzice, Zespół Doradczy, łącznicy, nauczycielki/nauczyciele, dyrektorka/dyrektor.

Kolejne kroki:

1. Przed spotkaniem:
Na wypracowanym wspólnie plakacie prosiliście o pomoc w znalezieniu rozwiązań, więc sprawdźcie przed spotkaniem, czy przedstawicielki i przedstawiciele wszystkich klas ustalili:
  - co zrobić, żeby dzieci miały pewność, że ich zdanie będzie brane pod uwagę przez dorosłych, np. przy budowaniu „Kalendarza Imprez Szkolnych”,
  - co zrobić, żeby można było śmiało przedstawiać własne propozycje i pomysły na dokonywanie zmian w szkole, np. takich jak: uczestniczenie raz na dwa lata w konkursie „Mam talent” lub organizowanie co roku ognisk pod hasłem „Konkurs na wiersze” i „Najlepszy ogniskowy żart”.

2. W czasie spotkania weź pod uwagę poniższe sugestie:
- Zadbaj o to, aby spotkanie przebiegało w atmosferze naturalnego dialogu, zyczliwości, akceptacji, słuchania się nawzajem, chęci dojścia do porozumienia. Jest ono okazją do prezentacji całej pracy dzieci.
  - Przypomnij, w jakim celu dzieci domagały się udziału w konsultacjach. Kiloro z nich może przypomnieć kolejne etapy pracy, zaprezentować zdjęcia lub film. Temat jest poważny, jednak można go przedstawić w sposób dowcipny, np. wykorzystując scenki z nieudanymi i udanymi rozmowami.
  - Odwołaj się do wywieszonych przez łączników napisów: MY, WY, WSPÓLNIE. Wy tłumacz, że jest to najprościej ujęta kolejność dochodzenia do porozumienia, czyli: MY – najpierw swoje argumenty przedstawiają dzieci, potem wypowiada się Zespół Doradczy (z rodzicami włącznie), WY – następnie propozycje zgłaszają nauczyciele i dyrekcja szkoły, WSPÓLNIE – na końcu rozwiązania ustala się wspólnie.
  - Poproś o zgłoszenie się osób dorosłych do zapisywania propozycji odnoszących się do zgłoszonych przez dzieci problemów szkolnych (por. przykłady w ramce).

Propozycje ustaleń ogólnych (przykład)

- Umieszczenie w regulaminie samorządu uczniowskiego i w dokumentach stanowiących prawo wewnątrzszkolne (zapiszcie, w jakich) zapisu informującego, że konsultacje z całą społecznością szkolną na temat wprowadzanych zmian w szkole stają się stałym elementem funkcjonowania szkoły.
- Podejmowanie dyskusji na temat zmian wprowadzanych w szkole. Wprowadzenie w dokumentach szkolnych, np. w statucie szkoły, stosownych zapisów, które powinny być szczegółowe i odnosić się do konkretnych propozycji, np.: *Raz na pół roku dyrekcja oraz nauczyciele przekazują dokument „Kalendarz Imprez Szkolnych” do konsultacji Zespołowi Doradczemu, który się składa z...*
- Informowanie dzieci za pomocą dużych plakatów informacyjnych wywieszanych na korytarzu szkolnym o tym, co zawiera „Kalendarz Imprez Szkolnych” na dany miesiąc lub kwartał.
- Uwzględnianie wniosków i propozycji dzieci oraz rodziców na temat innych potrzebnych zmian.

Propozycje ustaleń dotyczących zmian w szkole (przykład)

- Wymiana blatów stołów w stołówce szkolnej. Wskazanie osób odpowiedzialnych i terminu realizacji zadania. Wskazanie sposobów i możliwości pozyskiwania sponsorów i poszukiwania środków finansowych. Określenie zadań dla dzieci, rodziców, nauczycieli – zredagowanie stosownego zapisu szczegółowego.
- Określenie zasad zgłaszania uwag i pomysłów do łączników i Zespołu Doradczego. Mogą one brzmieć tak:
  1. *Ze zgłoszoną uwagą powinny się zgodzić co najmniej trzy osoby (zgoda potwierdzona podpisem).*
  2. *Należy podać dwa argumenty, które potwierdziłyby, że daną rzecz należy usunąć/dodać lub że z czegoś należy zrezygnować/coś wprowadzić.*
  3. *Krytyczna uwaga z uzasadnieniem powinna być zapisana najwyżej w trzech zdaniach.*
  4. *Krytyczna uwaga z uzasadnieniem oraz pomysły powinny być zapisane wyraźnie, na kartce z bloku rysunkowego.*

- Zadbaj o to, by spotkanie nie było nużące. Możesz wykorzystać zabawę „Konsultacyjne gniazdko”. Poproś, by dzieci i dorośli dobrali się w trójki, ustawili się tak jak w zabawie „Komórki do wynajęcia”; dwie osoby trzymają się za obie ręce (to są „gniazdka konsultacyjne”), a w środku stoi trzecia osoba („konsultant”). Gdy wypowiesz hasło „Konsultant”, para trzymająca się za ręce podnosi je wysoko, a „konsultant” ucieka ze środka i biegnie do innego „gniazdka”. Gdy wypowiesz hasło „Gniazdko konsultacyjne” – „konsultanci” stoją nieruchomo, a „gniazdka”, trzymając się za ręce, biegną w poszukiwaniu osoby, którą „łapią” do swojego środka. Na hasło „Bałagan w szkole” wszyscy się rozbiegają i szukają nowej pary, „konsultanci” mogą być „gniazdkami”. Ta sama para nie może być jednak ponownie „gniazdkiem konsultacyjnym”. Wydawaj polecenia w dość szybkim tempie. Jeśli ktoś zostaje (liczba uczestników zabawy nie jest podzielna przez trzy), to osoba, która nie zdążyła wejść w rolę, wydaje polecenie.

Uwaga! Dorośli bawią się z dziećmi.

3. Zakończ spotkanie wspólnym śpiewem, wyklaskiwaniem popularnej piosenki lub żartobliwym wierszem.
4. Przy podsumowaniu wskaż, że wszystkie strony wykazały dobrą wolę dojścia do porozumienia.

Prezentacja

Czas: 2 godz.

Działania: przygotowanie listów i apelu na temat podjętych decyzji i działań.

Pomoce: kolorowe balony (nadmuchane), kolorowe karty z zasadami zgłaszania uwag i pomysłów.

H6

Sztuka konsultacji
(część II: dzielenie się informacjami)

Kolejne kroki:

1. Zaproś dzieci do ostatniego kroku konsultacji społecznych. Jest nim informowanie o podjętych decyzjach i działaniach.
2. Zaproponuj dzieciom:
  - Przekazanie informacji w formie listów do: znajomych, przyjaciół, mieszkańców wsi, władz gminy i sołectwa, gazety lokalnej. Ustal z dziećmi kryteria, jakie powinny spełniać listy, np.:
    - Treść listu powinna być dokładna (co zostało ustalone, kto, kiedy i w jaki sposób to ustalił).
    - Forma listu powinna być atrakcyjna: kolorowy papier, kolorowe farby lub kredki.
    - List zawiera podpisy dzieci.Pamiętaj o tym, aby listy zostały doręczone właściwym osobom: pracownikom szkoły, rodzicom, dyrekcji, władzom gminnym itp. Możesz to zrobić z dziećmi w czasie spaceru.
  - Zorganizowanie apelu w szkole dla wszystkich zainteresowanych, na którym dowiedzą się o ustaleniach podjętych na spotkaniu z dyrekcją szkoły i społecznością szkolną. Na apelu przedstawie też Zespół Doradczy i łączników oraz zasady zgłaszania do nich wniosków i pomysłów. Atrakcją apelu będzie rozdawanie kolorowych balonów z hasłami dotyczącymi konsultacji (mogą to być hasła z „Drogi do porozumienia”) i kolorowych kart dla każdej klasy z zapisanymi zasadami zgłaszania uwag i pomysłów.

z małej szkoły w wielki świat

Refleksja

Czas: 1 godz.**Działania:** dokonanie refleksji na temat działań realizowanych w projekcie.**Pomoce:** karteczki z rysunkiem oka, ucha, serca, ręki i stopy do podziału na grupy, duże arkusze papieru plakatowego, mazaki.

H7

Podsumowanie projektu – refleksja grupy projektowej

Kolejne kroki:

1. Zachęć dzieci do refleksji nad realizacją projektu.
  1. 1. Podziel dzieci na pięć grup poprzez rozlosowanie karteczek z rysunkiem oka, ucha, serca, ręki, stopy.
  1. 2. Poproś, by dzieci w każdej grupie naszkicowały na dużym arkuszu papieru postać człowieka.
  1. 3. Zachęć dzieci do udzielania odpowiedzi na pytania dotyczące realizacji projektu:
    - *Co te oczy widziały?*
    - *Co te uszy słyszały?*
    - *Czego te ręce dotykały?*
    - *Po czym te nogi chodziły?*
    - *Co to serce czuło?*
 Każde dziecko przygotowuje swoje odpowiedzi na te pytania i zapisuje je na plakacie. Liderka/lider grupy odczytuje te odpowiedzi na forum.
2. Zachęć dzieci do podzielenia się ich odczuciami dotyczącymi działań w projekcie. Pozwól wypowiedzieć się każdemu dziecku.
3. Podziękuj dzieciom za realizację projektu.

Załącznik 1. Przykład karty z „Kalendarza Imprez szkolnych” (miesiąc październik)

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z małej szkoły w wielki świat

Lp.	Rodzaj imprezy – uroczystości – zadania	Data
1.	Światowy Tydzień Zwierząt: • zbiórka karmy dla zwierząt: klasy 0-III, klasy IV-VI, • szkolny konkurs wiedzy o zwierzętach dla klas.	5-9 października
2.	Akcja „Góra grosza” (zgodnie z programem wychowawczym)	1-25 października
3.	Międzynarodowy Dzień Muzyki	5-9 października
4.	Światowy Tydzień Zdrowej Żywności	12-16 października
5.	Pasowanie uczennic i uczniów klas pierwszych pt. „Już jestem uczennicą/ucznem”	8 października
6.	Wybory do samorządu uczniowskiego	8 października
7.	Światowy Dzień Poczty Polskiej – konkurs plastyczny i wizyta na poczcie z życzeniami	19 października
8.	„Święto Drzewa”	8 października
9.	Dzień Edukacji Narodowej	14 października
10.	Szkolny konkurs plastyczny „Moja szkoła w kwiatach”	16 październik
11.	Mistrzostwa szkoły w skoku wzwyż	27 października
12.	Szkolny konkurs „Jem zdrowo i kolorowo” dla klas I-III	20 października

Załącznik 2. Karta obserwacji

z małej szkoły w wielki świat

- Idziecie na zwiad i odwiedźcie różne miejsca w naszej szkole.
- Przyjrzyjcie im się, zastanówcie się, jak one wyglądają.
- Pomyślcie, co można w nich zmienić, żeby było lepiej.
- Wasze przemyślenia zapiszcie w tabeli:

Uwaga!
W czasie zwiadu
przestrzegajcie
zasad bezpieczeństwa!

Lp.	Miejsce w szkole	Jak jest?	Co zmienić?
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			

Załącznik 3. Zasady dobrego słuchania i rozmawiania

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

Przeczytaj i daj do przeczytania innym!

Zazwyczaj przyjmujemy, iż osoby, które potrafią sprawnie posługiwać się językiem, równocześnie dobrze się porozumiewają. Jednak umiejętność ładnego wysławiania się w rzeczywistości nie zawsze idzie w parze z umiejętnością dobrego dialogu. Dobra komunikacja wymaga, by brać pod uwagę to, co widzi, słyszy i czuje rozmówca. Przede wszystkim wymaga uważnego słuchania oraz umiejętnego przekazywania i przyjmowania informacji zwrotnych.

Aktywne słuchanie to powstrzymanie się od własnych sądów i dobrych rad. Umiejętność dobrego słuchania wyraża się w skupieniu uwagi na rozmówcy poprzez: zwrócenie się w jego stronę, utrzymywanie z nim kontaktu wzrokowego, delikatne zachęcanie go do kontynuowania, nieprzeszkadzanie, kiedy mówi. Do technik aktywnego słuchania zalicza się:

- Odzwierciedlanie – mówimy rozmówcy o tym, jakie, według nas, przeżywa uczucia, np.: „Mam wrażenie, że jesteś zadowolony”, „Widzę, że ta sytuacja cię zasmuciła”.
- Parafrazowanie – powtarzanie własnymi słowami tego, co powiedział rozmówca, np.: „Jeśli dobrze Cię rozumiem to...”, „Usyszałem, że...”.
- Klaryfikację – zwracanie się do rozmówcy z prośbą o skoncentrowanie się na sprawach najważniejszych, np.: „Wiem, że to wszystko jest ważne dla ciebie, ale co zamierzasz...”.

Zasady przekazywania informacji zwrotnych:

- Mów o odczuciach, jakie wywołują w tobie zachowania rozmówcy.
- Nie oceniaj, nie dawaj rad, nie narzucaj swoich poglądów.
- Skup się na tym, co widzisz, podawaj fakty.
- Wypowiadaj się o zachowaniach drugiej osoby, a nie o tym jaka ona jest.
- Unikaj uogólnień „zawsze”, „nigdy”.
- Bądź konkretny. Ekspozuj to, co można zmienić. Mów o sprawach, na które rozmówca ma wpływ.

Zasady przyjmowania informacji zwrotnej:

- Słuchaj informacji zwrotnej bez natychmiastowego jej zaprzeczania i odrzucania.
- Sprawdź rozumienie komunikatu, poproś o wyjaśnienie treści.
- Nie wyciągaj pochopnych wniosków.
- Nie polegaj na jednym źródle informacji. Sprawdź, czy przekazywana ci informacja jest podzielana przez inne osoby.
- Pamiętaj o tym, że wykorzystanie informacji zwrotnej i ocena jej wartości zależy od ciebie.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 4. Rozsypanka wyrazowa „Dobry dialog”

z malej szkoły w wielki świat

SŁUCHAM	PROSZĘ	DZIĘKUJĘ
WIEM, CZEGO POTRZEBUJĘ		
OCZEKUJĘ	POROZUMIENIE	
SŁUCHAM	PROSZĘ	DZIĘKUJĘ
WIEM, CZEGO POTRZEBUJĘ		
OCZEKUJĘ	POROZUMIENIE	
SŁUCHAM	PROSZĘ	DZIĘKUJĘ
WIEM, CZEGO POTRZEBUJĘ		
OCZEKUJĘ	POROZUMIENIE	

Z WIZYTĄ U SĄSIADÓW

AUTORZY **Anna Jurewicz | Wojciech Papaj**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I–III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Istotę projektu stanowi uświadomienie dzieciom wartości związanych z życiem w małej społeczności: bezpośrednich i bliskich kontaktów międzyludzkich opartych na konkretnych zależnościach sąsiedzkich, wzajemnej pomocy, wspólnej historii, pracy i rozrywce. Dążymy do tego poprzez różnorodne działania zmierzające do zorganizowania międzypokoleniowego spotkania mieszkańców wsi połączonego z prezentacją efektów pracy poszczególnych zespołów uczniowskich. Aby wypełnić spotkanie mieszkańców wsi autentyczną treścią (opartą na znajomości ludzi i budzącą emocje), dzieci penetrują swoje najbliższe otoczenie (od domów rodzinnych począwszy), gromadząc ciekawe informacje o ludziach spotykanych na co dzień. Następnie dzieci łączą zebrane dane, przygotowując plakaty, tzw. „Sąsiedzkie kalejdoskopy”, które później zostaną zaprezentowane dorosłym współmieszkańcom. Prezentacja obejmuje omówienie historii i współczesności poszczególnych rodzin (gospodarstw) i ich członków (zwłaszcza dzieci). Można również wskazać połączenia między poszczególnymi „Sąsiedzkimi kalejdoskopami”, oznaczając one realne związki (różnego rodzaju) między rodzinami w przeszłości lub obecnie. Realizacja projektu może przyczynić się także do pogłębienia integracji dorosłej części społeczności wiejskiej („wartość dodana”).

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Wzmocnimy u dzieci poczucie więzi ze społecznością lokalną.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Poznamy swoich sąsiadów.
- Zdobędziemy informacje o ich życiu teraźniejszym i w przeszłości.
- Zrozumiemy zalety życia w małej społeczności.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- „Sąsiedzkie kalejdoskopy” (plakaty z informacjami o rodzinach sąsiadów).
- Międzypokoleniowe spotkanie mieszkańców wsi – dzieci i dorośli.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: zainteresowanie przeszłością i przyszłością swojej okolicy, wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

• Wybrane zadanie szkoły:

5. Zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej.

• Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

3. Tworzy wypowiedzi:
  - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,
  - c. uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych,
  - d. zna formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki; potrafi z nich korzystać.

Edukacja plastyczna. Uczeń:

2. W zakresie ekspresji przez sztukę:
  - a. podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni.

Edukacja społeczna. Uczeń:

3. Wie, jak należy zachowywać się w stosunku do dorosłych i rówieśników (formy grzecznościowe); rozumie potrzebę utrzymywania dobrych relacji z sąsiadami w miejscu zamieszkania; jest chętny do pomocy, respektuje prawo innych do pracy i wypoczynku.
6. Zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje; wie, w jakim regionie mieszka; uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność.

UWAGI

- Poinformuj rodziców o projekcie i planowanych działaniach dzieci. Uzyskaj zgodę rodziców na udział ich dzieci w projekcie.
- W miarę możliwości nawiąż kontakt z mieszkańcami miejscowości, uprzedzając ich o realizowanym projekcie (np. możesz poprosić księdza o przekazanie mieszkańcom komunikatu o projekcie w ramach ogłoszeń parafialnych, przekazać im list przez dzieci – załącznik 1).
- Jeśli zdarzy się sytuacja, że mieszkanka/mieszkaniec, do której/którego zwrócą się dzieci, nie zechce ich przyjąć, spróbuj porozmawiać z nią/nim osobiście (wyjaśnij dokładnie cel wizyty, podkreśl, że to gospodyni/gospodarz wizyty określa w istocie jej przebieg). Możesz także zaproponować zorganizowanie spotkania w szkole – czasem ludzie z różnych przyczyn nie chcą pokazywać obcom swoich domostw. W projekcie tak naprawdę chodzi o ludzi i relacje międzyludzkie, a nie o domy jako takie. Jeśli ktoś wyrazi zgodę na spotkanie w szkole, postaraj się o jego właściwą „oprawę”: ciasteczka, kawa lub herbata itp.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	<p>11. Starter: „Tajemnicze przedmioty” i „Jestem wiatrem” lub „Mój płot” i „mój most”</p> <p>Dzięki uczestnictwu w zabawach dzieci zwracają uwagę na rolę bezpośredniego poznania w zdobywaniu wiedzy o świecie, zostają wprowadzone w tematykę projektu.</p> <p>12. Założenia projektu i cele działania</p> <p>Dzieci poznają założenia projektu, dowiadują się, na czym będą polegały działania projektowe i zastanawiają się nad ich celami.</p>	3 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	<p>13. Pytania do sąsiadów</p> <p>Dzieci określają szczegółowe zagadnienia badawcze w formie pytań, jakie będą zadawać sąsiadom.</p>	2 godz.	od: ..... do: .....
Działania	<p>14. Organizacja pracy własnej dzieci</p> <p>Dzieci określają zasady pracy w terenie, dzielą się na grupy badawcze.</p>	1 godz.	od: ..... do: .....
	<p>15. Praca własna dzieci: zbieranie informacji, wizyty u sąsiadów. Konsultacje z opiekunem projektu</p> <p>Dzieci wykonują pracę badawczą w terenie (wizyty u sąsiadów), zbierając informacje niezbędne do wykonania „Sąsiedzkich kalejdoskopów”. Konsultują się z nauczycielką/nauczycielem.</p>	Wywiady: 7-9 dni Konsultacje: 2 godz.	od: ..... do: .....
	<p>16. Wykonanie „Sąsiedzkich kalejdoskopów”</p> <p>Dzieci podsumowują swoją pracę w terenie i przygotowują „Sąsiedzkie kalejdoskopy” odwiedzonych przez siebie rodzin.</p>	3 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	<p>17. Organizacja międzypokoleniowego spotkania sąsiadów</p> <p>Dzieci określają ramy organizacyjne spotkania i przygotowują się do wzięcia w nim udziału.</p>	2 godz.	od: ..... do: .....
	<p>18. Międzypokoleniowe spotkanie sąsiadów</p> <p>Dzieci prezentują sąsiadom plakaty wykonane na podstawie rozmów z nimi.</p>	2 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	<p>19. Podsumowanie projektu</p> <p>Dzieci podsumowują prezentację pod kątem m.in. wcześniejszych oczekiwań; podsumowują także cały projekt.</p>	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: wprowadzenie do tematyki projektu, przeprowadzenie zabaw edukacyjnych.

Pomoce:

Wariant 1: worki (najlepiej płócienne, ewentualnie z ciemnej, nieprzejrzystej folii) i „tajemnicze przedmioty” (coś rzadko używanego we współczesnym gospodarstwie domowym, np. świecznik, moździerz, luneta lub lornetka, kalejdoskop itp.; wykorzystaj swoją znajomość środowiska lokalnego, by odpowiednio dobrać przedmioty; należy przygotować tyle worków i przedmiotów, ile 3-osobowych zespołów można utworzyć w grupie dzieci uczestniczących w zajęciach); przybory plastyczne (bloki rysunkowe, kredki itp.).

Wariant 2: przybory plastyczne (bloki rysunkowe, kredki itp.).

I1

Starter:

„Tajemnicze przedmioty”
i „Jestem wiatrem” lub
„Mój płot” i „Mój most”

Uwaga:

Produktem końcowym projektu będzie „Sąsiedzki kalejdoskop”. Warto zaopatrzyć się w „pokazowy” egzemplarz kalejdoskopu, popularnej niegdyś zabawki, która wyszła już raczej z użycia, choć pojawia się jeszcze czasem na odpustowych straganach. Jeśli zdecydujesz się na pierwszy wariant Startera, umieść kalejdoskop wśród „tajemniczych przedmiotów”.

Kolejne kroki:

1. Wybierz jeden z dwóch wariantów postępowania.

Uwaga! Wariant 2 można zastosować wtedy, gdy w danej miejscowości jest most!

Wariant 1. „Tajemnicze przedmioty” i „Jestem wiatrem”

- A. Zaprosz dzieci do zabawy „Tajemnicze przedmioty” (jej celem jest zwrócenie uwagi dzieci na rolę bezpośredniego poznania w zdobywaniu wiedzy o świecie).
  - A. 1. Pokaż dzieciom worki, w których wcześniej umieściłaś/eś po jednym, trudnym do odgadnięcia dla dzieci przedmiocie. Poproś dzieci, aby dobrały się w trójki i za pomocą dotyku zidentyfikowały wszystkie ukryte w workach przedmioty, nazwały je oraz określiły ich przeznaczenie.
  - A. 2. Daj dzieciom chwilę czasu na wykonanie zadania.
  - A. 3. Poproś każdą grupę o podanie nazwy i przeznaczenia ich „tajemniczego przedmiotu”. Sprawdźcie, czy odpowiedź jest prawidłowa, wyjmijcie przedmiot z worka i obejrzyjcie go.
  - A. 4. Na zakończenie zabawy zapytaj dzieci, dlaczego coś (lub ktoś) jest dla nas tajemnicą, zagadką; odpowiedzi zapisuj (szybko i skrótowo) na plakacie. Następnie zapytaj, co robimy, aby rozwiązać zagadkę, tajemnicę, jeśli już się na taką natkniemy – znów notuj odpowiedzi.

z małej szkoły w wielki świat

- B. Zaproponuj dzieciom zabawę „Jestem wiatrem”:
- B. 1. Poproś dzieci, aby przygotowały przybory plastyczne.
  - B. 2. Wyjaśnij im, że ich zadaniem jest opracowanie obrazka (technika dowolna) oraz napisanie 3–4 zdań lub krótkiego wierszyka na następujący temat: *Jestem wiatrem przelatującym ponad naszą wsią*. Poza tą instrukcją pozostaw dzieciom pełną swobodę i zachęcaj, by z niej korzystały (na ich pytania dotyczące sposobu przedstawienia tematu odpowiadaj np.: „Jak chcesz, to zależy tylko od ciebie, nie ma żadnych ograniczeń” itp.). Chodzi o to, by dzieci, korzystając z bezkarnego wszędobylstwa wiatru, spróbowały stworzyć (przede wszystkim we własnej wyobraźni) rozległy obraz własnej miejscowości, z zaznaczeniem ogólnej struktury wsi oraz powiązań wewnętrznych pomiędzy miejscami, ludźmi, gospodarstwami. Ewentualny komentarz słowny pozwoli dopełnić, doprecyzować obraz.
  - B. 3. Poproś dzieci o przystąpienie do pracy i daj im czas na jej wykonanie.
  - B. 4. Po ukończeniu prac poproś chętne dzieci o prezentację swych obrazków i ich skomentowanie.

Wariant 2. „Mój płot” i „Mój most”¹

- A. Zaproponuj dzieciom ćwiczenie „Mój płot”.
  - A. 1. Poproś dzieci, aby przygotowały przybory plastyczne.
  - A. 2. Zachęć dzieci, by używając dowolnej techniki, opracowały obrazek przedstawiający płot okalający ich domostwo oraz otoczenie po obu jego stronach. Podobnie jak w ćwiczeniu „Jestem wiatrem”, pozostaw dzieciom pełną swobodę i zachęcaj, by z niej korzystały („Jak chcesz, to zależy tylko od ciebie, nie ma żadnych ograniczeń” itp.).
  - A. 3. Poproś o rozwieszenie prac na tablicy, przyjrzenie się im i podzielenie uwagami na ich temat. Zwracaj uwagę i w razie potrzeby dopytuj o szczegóły: stan płotu, jego funkcje, możliwości przekroczenia (bramy, furtki, dziury...) itp. Na zakończenie podkreśl, że płot odnosi się do ochrony naszego terytorium, ale nie można całego życia spędzić za płotem.
- B. Przeprowadź ćwiczenie „Mój most”: przebieg działań jest identyczny jak w ćwiczeniu „Mój płot”, tzn. dzieci opracowują obrazek, który przedstawia znajdujący się w ich najbliższej okolicy most i jego otoczenie. W omówieniu podkreśl kwestię otwartości na innych, komunikacji, ewentualnych trudnień itp.

2. Podsumuj ten etap pracy niezależnie od wyboru wariantu startera. Zwróć uwagę dzieci na znaczenie bezpośredniego poznania w zdobywaniu wiedzy o świecie (na użytek dzieci możemy to nazwać „przekonywaniem się na własnej skórze”).

¹ Opracowano na podstawie: Kopeczek J. (1994) *Praca metodami psychoaktywnymi*, Tarnobrzeg: ODN.

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 1 godz.

Działania: wprowadzenie w tematykę projektu, określenie problemu i celów projektu.

Pomoce: standardowe przybory biurowe; kalejdoskop.

I2 Założenia projektu i cele działania

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci w dowolny sposób.
2. Powiedz dzieciom, że rozpoczynacie projekt, który pomoże im zrozumieć różne korzyści wynikające z życia w małej wiejskiej społeczności.
Uwaga! Jeśli uznasz to za zasadne, przeprowadź z dziećmi krótką, otwartą rozmowę pt. „Lepiej w mieście czy na wsi?”; pozwoli ona ujawnić ewentualne negatywne stereotypy czy nawet uzasadnione zastrzeżenia. W czasie tej rozmowy wykorzystaj wnioski z ćwiczeń „starterowych”, zwłaszcza te dotyczące poczucia wspólnoty, bliskości relacji itp.

3. Wyjaśnij dzieciom, na czym będzie polegał projekt.
  3. 1. Powiedz, że realizując projekt, dzieci będą odwiedzać i poznawać swoich sąsiadów, na koniec zaś zorganizują w szkole spotkanie mieszkańców ich miejscowości (wszystkich lub przynajmniej tych, którym złożyły wizytę). Zaprezentują wówczas wszystko to, czego się o nich dowiedziały.
  3. 2. Przedstaw dzieciom formułę pracy końcowej: „Sąsiedzki kalejdoskop”. Wyjaśnij ją. Jeśli kalejdoskop nie pojawił się w ćwiczeniach „starterowych”, teraz jest dobry moment na pokazanie go dzieciom; pozwól im go obejrzeć. Wyłumacz, że kalejdoskop to wzór utworzony z – czasami przypadkowych – fragmentów. Powiedz, że „Kalejdoskop sąsiedzki” będzie plakatem, na którym dzieci umieszczą rozmaite elementy (opisy, komentarze, zdjęcia, rysunki) charakteryzujące sąsiedzkie rodziny (historie, tradycje, przekazy, osiągnięcia, zasługi itp.). Powiedz dzieciom, że podczas spotkania mieszkańców będą musiały wyjaśnić zebranym znaczenie wszystkich elementów pokazanych w „Kalejdoskopie”. Jeśli będą chciały, będą też mogły uzupełnić prezentację dodatkowymi elementami, zależnie od swojej inwencji (np. prezentacja kart kronikarskich, wierszyki, piosenki, anegdoty, scenki).
  3. 3. Zapisz na dużym arkuszu papieru tytuł projektu i najważniejsze działania (por. ramka).

Tytuł projektu: Z wizytą u sąsiadów

Działania:

- Odwiedzimy sąsiadów.
- Przygotujemy „Sąsiedzkie kalejdoskopy”.
- Zorganizujemy międzypokoleniowe spotkanie mieszkańców naszej miejscowości.

4. Wyjaśnij dzieciom aspekty organizacyjne i techniczne projektu: wizyty w domach sąsiadów, rozmowy, notowanie, rysowanie, fotografowanie itd.
5. Zachęć dzieci do zadawania pytań na temat przedstawionego projektu (pozwoli to dzieciom lepiej zrozumieć projekt oraz – przede wszystkim – skupić uwagę na zadaniach, jakie będą wykonywać; będzie to punkt wyjścia do rozmowy o celach).
  5. 1. Poproś dzieci, aby zastanowiły się (indywidualnie), czy są jakieś sprawy związane z projektem, o które chciałyby zapytać. Daj im ok. 30 sekund na zastanowienie się.
  5. 2. Po upływie wyznaczonego czasu poproś, aby dzieci dobrały się w pary i krótko porozmawiały z partnerami o swoich pytaniach. Uprzedź dzieci, że nie będą mieć wiele czasu na rozmowę, najwyżej 60–90 sekund („minutkę” lub „krótką chwilkę” w języku dzieci); ten czas musi im wystarczyć, żeby przedstawić dwa, trzy pytania dotyczące projektu.

z małej szkoły w wielki świat

5. 3. Następnie wskaż kilka par i poproś o przedstawienie ich pytań (np. *kiedy to zrobimy?, jak długo będzie trwała wizyta u sąsiadów?, jak sąsiedzi dowiedzą się, że ich odwiedzimy?, w jaki sposób udokumentujemy nasze działania?, jak trzeba się ubrać, gdy pójdziemy do sąsiadów?, czy na sąsiedzkie spotkanie można upiec moje ulubione ciasto?*). Zapisz pytania na tablicy lub plakacie; zainicjuj ogólnogrupową rozmowę, aby znaleźć na nie odpowiedzi (zapytaj dzieci: *Jak wam się wydaje...?*). Na końcu upewnij się, czy nie pozostały jeszcze jakieś wątpliwości.
6. Zaproś dzieci do refleksji na temat celów, jakie powinny zostać osiągnięte w wyniku realizacji projektu: *Do czego dążymy, co chcemy osiągnąć?* Zapisz wszystkie propozycje na dużym arkuszu papieru z tytułem *CELE*. Podkreśl dwa, trzy najważniejsze cele (najbardziej, twoim zdaniem, adekwatne do oczekiwań). Przykłady celów:
- *Lepiej poznamy swoich sąsiadów.*
  - *Dowiemy się, czym zajmują się sąsiedzi.*
  - *Dowiemy się, co łączy nas z naszymi sąsiadami.*
  - *Zorganizujemy w szkole spotkanie sąsiedzkie, na którym pokażemy, czego się nauczyliśmy o sobie nawzajem.*
- Uwaga!** Jeżeli uważasz, że dzieci mogą mieć trudności ze sformułowaniem celów, sformułuj je sama/sam, przedstaw dzieciom i porozmawiaj z nimi na ich temat (np. zapytaj: *Jak rozumiecie ten cel?*) Ta rozmowa jest ważna, stwarza dzieciom okazję poznania celów, zastanowienia się nad nimi i zapamiętania.
7. Aby pogłębić dyskusję o celach, postaw pytanie: *Po czym poznamy, że dany cel osiągnęliśmy?* Zapisz wybrane wcześniej cele na arkuszu i poproś dzieci o opracowanie kilku kryteriów do każdego z nich. W ramce poniżej podano przykład kryteriów dla jednego celu.

Kryteria argumentacji celu (przykład)

.....
 Cel: Lepiej poznamy naszych sąsiadów
 .....

Cel osiągniemy, jeśli:

- będziemy wiedzieć, z ilu osób składa się sąsiedzka rodzina,
  - zapamiętamy, jak każdy członek tej rodziny ma na imię,
  - dowiemy się, jak członkowie tej rodziny spędzają wolny czas, jakie mają hobby, co lubią robić,
  - dowiemy się o jakimś ważnym wydarzeniu z życia tej rodziny.
- .....

8. Zbierzcie wszystkie opracowane przez was plakaty (tytuł projektu i działania, cele, kryteria). Zawieście je w widocznym miejscu sali.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: refleksja nad regułami zachowania w czasie wizyty u sąsiadów, określenie zagadnień szczegółowych podejmowanych w rozmowach z sąsiadami, sformułowanie pytań.

Pomoce: bloki rysunkowe, duże arkusze papieru pakowego lub papier typu *flipchart*, kredki świecowe/pastele, klej.

I3 Pytania do sąsiadów

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci w wybrany przez siebie sposób.

- Przypomnij dzieciom, że w ramach projektu odwiedzą swoich bliższych i dalszych sąsiadów, zbierając wiadomości o nich, ich rodzinach i rodzinnych historiach. Zwrócić uwagę na konieczność właściwego zachowania w czasie wizyty, zachowania dyskrecji i delikatności w kontaktach z ludźmi. Poproś dzieci o sformułowanie kilku reguł zachowania w czasie odwiedzin, wyjaśnij, co to znaczy być dyskretnym i taktownym
- Zachęć dzieci do określenia zagadnień, na które powinny zwracać uwagę w rozmowach z sąsiadami, oraz sformułowania pytań, jakie będą im zadawać.

3. 1. Poproś dzieci: *Zastanówcie się, na co będziecie zwracać uwagę, odwiedzając sąsiadów w ich domach* (zrób z dziećmi listę tych zagadnień na tablicy).

3. 2. Zapytaj: *Jakie pytania będziecie zadawać swoim rozmówcom?* Zapisuj proponowane przez dzieci pytania. Przeczytajcie je wspólnie, dokonajcie ich selekcji i zredagujcie je (rób notatki). Przygotuj jedną, wspólną wersję pytań, skopiuj ją. Gotową kartę z pytaniami rozdaj każdemu dziecku.

Uwaga! Przykłady zagadnień, które dzieci mogą poruszyć z sąsiadami, i pytań, które mogą im zadać podczas wizyt w ich domach, zamieszczono w ramce.

Wizyta u sąsiadów

Przykłady zagadnień	Przykłady pytań
Historia domu	<ul style="list-style-type: none"> Kto zbudował ten dom? Kiedy? Kto tu mieszka? Co się zmieniło przez lata w konstrukcji domu lub całego gospodarstwa? Dlaczego właśnie takie zmiany zaszyły? (np. likwidacja stajni w związku z mechanizacją itp.)
Mieszkańcy domu	<ul style="list-style-type: none"> Jaki jest zawód mieszkańców domu? Czym się interesują? Co lubią robić? Co dla nich jest w życiu ważne?
Ciekawostki związane z domem, rodziną, pamiątki, wspomnienia rodzinne	<ul style="list-style-type: none"> Czy z tym domem/rodziną wiążą się jakieś ciekawostki, opowieści? Czy w domu są jakieś pamiątki? Stare lub interesujące przedmioty? Zdjęcia? Jakie są ulubione wspomnienia domowników związane z domem lub przeszłością rodziny?
Ulubione miejsca domowników	<ul style="list-style-type: none"> Jakie są ulubione miejsca domowników?
Relacje z sąsiadami	<ul style="list-style-type: none"> Jakie są/były stosunki mieszkańców domu z sąsiadami? Dlaczego? Co to znaczy „dobry sąsiad” – co nas łączy?

Uwaga! Ćwiczenie dodatkowe: „Metaplan” (opcjonalnie)

W celu pogłębienia analizy tematu „Sąsiedztwo” można zaproponować dzieciom sporządzenie metaplanu. Jest to aktywizująca technika nauczania/uczenia się, która polega na zespołowej krytycznej analizie tematu głównego pod kątem stanu faktycznego i pożądanego. Realizacja tego ćwiczenia pozwoli dzieciom bardziej świadomie i dojrzałe wykonać główne zadanie projektu. Metaplan można sporządzić w czasie zajęć lub w ramach pracy własnej wykonywanej przez zespoły w domu (na zajęciach grupy prezentują tylko efekty pracy, szczególnie wnioski).

Kolejne kroki w przypadku sporządzania metaplanu w klasie

- Podziel dzieci na zespoły.
- Powiedz zespołom, że będą zastanawiać się nad tematem: *Co to znaczy być dobrym sąsiadem?*, a swoje przemyślenia zapiszą w postaci plakatu. Każdemu zespołowi daj duży arkusz papieru z zapisanym schematem metaplanu (por. niżej).

Problem: Co to znaczy być dobrym sąsiadem?

Jak jest?

**Jak być
powinno?**

**Dlaczego nie jest tak,
jak być powinno?**

**Wnioski (co zrobić,
aby było tak, jak być
powinno?)**

- Wyjaśnij dzieciom, że ich praca będzie polegała na szukaniu odpowiedzi na kolejne pytania zapisane na plakacie: 1. *Jak jest?*, 2. *Jak być powinno?*, 3. *Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?*, 4. *Wnioski (co zrobić, aby było tak, jak być powinno?)*.
- Pokieruj pracę zespołów nad poszczególnymi elementami schematu. Procedura postępowania w przypadku wszystkich pytań jest następująca:
  - Dzieci rozmawiają ze sobą, odpowiadając na dane pytanie.
  - Dzieci spisują (lub rysują) swe przemyślenia na kartce papieru.
  - Dzieci przyklejają kartkę ze swoimi przemyśleniami na plakacie pod odpowiednim pytaniem.
- Poproś przedstawicielki/przedstawicieli każdego z zespołów o zaprezentowanie ich pracy na forum całej grupy. Dbaj o oklaski dla członków każdego zespołu.

Działania

Uwaga!

Na ten etap z przyczyn organizacyjnych trzeba zarezerwować ok. 7–9 dni, aby dzieci zdążyły zorganizować, umówić i przeprowadzić wizyty, opracować zebrany materiał. Samo wykonanie kalejdoskopów to kwestia jednego spotkania.

Czas: 2 godz.

Działania: określenie zasad pracy w terenie, podział na grupy badawcze.

Pomoce: standardowe materiały biurowe, arkusze papieru typu flipchart, kopie listu polecającego (załącznik 1).

I4 Organizacja pracy własnej dzieci

Uwaga:

- Przed zajęciami przemyśl zasady pracy w terenie, uwzględniając liczbę dzieci w grupie projektowej, liczbę domostw/gospodarstw i rozległość miejscowości. Zdecyduj:
  - Czy dzieci odbędą wizyty indywidualnie, w parach czy w większych grupkach? (preferowana praca grupowa),
  - Czy dzieci same wybiorą domostwo/gospodarstwo, które odwiedzą, wylosują je, zostaną do niego skierowane? (jedno domostwo/gospodarstwo nie może być celem wizyt kilku grup!),
  - Czy dzieci odwiedzą dane domostwo/gospodarstwo jeden czy więcej razy?

- Przemysł także zasady kontaktowania się dzieci z tobą podczas zbierania materiałów – chodzi zarówno o konsultacje merytoryczne czy pomoc w organizacji wizyty u sąsiada, jak i o kwestie czysto techniczne, np. wypożyczenie aparatu fotograficznego czy dyktafonu. Dla ciebie te spotkania będą okazją do upewnienia się, że prace przebiegają zgodnie z planem, i dyskretnego sprawdzenia, czy efekty wizyt w domach są wystarczające (jeśli stwierdzisz, że nie, zapytaj dzieci, jak chcą wykorzystać zebrany materiał i czy są pewne, że jego prezentacja będzie atrakcyjna i przyjemna tak dla nich, jak dla podejmujących ich gospodarzy – to może nakłonić dzieci do kolejnej wizyty i zebrania dodatkowego materiału).

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci w dowolny sposób.
2. Przedstaw dzieciom zasady pracy w terenie (liczebność grup, sposób wyboru domostwa/gospodarstwa do odwiedzin, liczba odwiedzin w danym domostwie/gospodarstwie). Zapisz je w jednej części arkusza papieru (przykład poniżej)

Zasady pracy w terenie

- Pracujemy w grupach .....-osobowych.
- Samodzielnie wybieramy domostwo do odwiedzenia i zgłaszamy to pani/panu.
- Odwiedzamy wybrane domostwo dwa razy.

3. Pomóż dzieciom podzielić się na grupy, w których udadzą się z wizytą do sąsiadów.
4. Ustal z dziećmi sposób organizowania i odbywania wizyty u sąsiadów (najważniejsze ustalenia zapisujcie krótko (rysujcie) w drugiej części arkusza z zasadami pracy w terenie, por. przykład poniżej):
  - Zwróć uwagę dzieci na to, że – zanim dojdzie do właściwej wizyty „badawczej” – muszą skontaktować się osobiście lub telefonicznie ze swoimi sąsiadami, przekazać im list informujący o projekcie (załącznik 1) i poprosić ich o zgodę na spotkanie. Termin spotkania powinien zostać określony przez gospodarzy i możliwy dla dzieci. Uprzedź dzieci, że może się zdarzyć, że ktoś odmówi im zgody na ich wizytę w swoim domu. Poproś, by w takim przypadku skontaktowały się z tobą, a spróbujesz temu zaradzić.
  - Przypomnij o kulturalnym zachowaniu w czasie wizyty. Podkreśl, że jeśli dzieci chcą dokumentować wizytę aparatem fotograficznym, kamerą lub dyktafonem, muszą zapytać gospodarzy o zgodę na takie działania. Nie wolno rejestrować niczego bez ich wiedzy. Porozmawiajcie o tym, dlaczego trzeba przestrzegać takich zasad.
  - Zaproponuj dzieciom, by na zakończenie wizyty zapytały, w czym mogą pomóc w podzięce za poświęcony czas (np. przynieść trochę drewna z podwórka czy wyrwać chwasty z jednej grządki).
  - Przypomnij dzieciom zasady bezpiecznego poruszania się po miejscowości.

Zasady pracy w terenie

• Pracujemy w grupach ...-osobowych. • Samodzielnie wybieramy domostwo do odwiedzenia i zgłaszamy to pani/panu. • Odwiedzamy wybrane domostwo dwa razy.	Pamiętajcie: • Umówcie wizytę! • Zachowujcie się grzecznie! • Uzyskajcie zgodę na fotografowanie/filmowanie/nagrywanie! • Podziękujcie za wizytę, zaoferujcie swoją pomoc! • Zachowujcie się bezpiecznie, poruszając się po miejscowości!

5. Zapytaj dzieci, czy czują się gotowe do odwiedzenia swoich sąsiadów, czy wiedzą, co mają zrobić (zweryfikuj to). Zapytaj także, czy chciałyby tobie zadać jakieś pytania. Powiedz dzieciom, że w czasie realizacji projektu mogą zawsze zwrócić się do ciebie z pytaniami/prośbą o pomoc.
6. Ustal z dziećmi zasady kontaktowania się z tobą podczas zbierania materiałów (miejsce i terminy konsultacji).

Działania

Czas:

Wywiady: 7–9 dni

Konsultacje: 2 godz.

Działania: zgromadzenie materiałów do opracowania „Sąsiedzkich kalejdoskopów”, monitorowanie pracy uczennic i uczniów.

Pomoce: zależnie od wcześniejszych ustaleń – dyktafon, aparat fotograficzny, kamera, notatniki i szkiecowniki.

I5

Praca własna dzieci
– zbieranie informacji,
wizyty u sąsiadów.
Konsultacje z opiekunem
projektu

Uwaga:

Ta część zadania projektowego wykonywana jest przez dzieci samodzielnie; jest to praca w terenie, wśród ludzi, w warunkach, które czasem mogą wymagać od dzieci pewnej improwizacji, dlatego też trzeba ją monitorować (konsultacje) i podsumować na najbliższym wspólnym spotkaniu (por. początek zajęć plastycznych, podczas których dzieci wykonują „Sąsiedzkie kalejdoskopy”).

Kolejne kroki:

1. Dzieci umawiają się na wizyty w wybranych domostwach/gospodarstwach.
2. Dzieci odbywają te wizyty, zbierając informacje do „Sąsiedzkich kalejdoskopów”.
3. Dzieci zgłaszają się do ciebie na konsultacje.

Działania

Czas: 3 godz.

Działania: podsumowanie pracy terenowej, opracowanie materiałów i ich wykorzystanie w „Sąsiedzkich kalejdoskopach”.

Pomoce: różnorodne przybory plastyczne (kredki, farby, klej, nożyczki, bloki rysunkowe, papier kolorowy, bibuła i in.)

I6 Wykonanie „Sąsiedzkich kalejdoskopów”

Uwaga:

W tej części projektu dzieci także mogłyby pracować samodzielnie, wykonując „Sąsiedzkie kalejdoskopy” w swoich domach.. Wydaje się jednak, że dzieci będą się czuły bezpieczniej, przygotowując „Kalejdoskopy” podczas zajęć zorganizowanych, pod opieką nauczycielki/nauczyciela; dzieci, uczestnicząc w zajęciach, mogą się wzajemnie inspirować, znajdować bardziej twórcze rozwiązania.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Poproś dzieci, by przypomniały sobie proces gromadzenia informacji i dokonały samooceny swojego funkcjonowania jako badaczki-reporterki/badacza-reportera. Zadaj po kolei następujące pytania i zachęć dzieci do odpowiedzi na nie:
  - Jak się czułaś/eś, prosząc sąsiadów o rozmowę?
  - Jak sąsiedzi zareagowali na twoją prośbę? Czy mieli jakieś wahania? Jak udało ci się ich przekonać?
  - Jak przebiegło spotkanie? Czy byłaś/eś dobrze przygotowana/y, wiedziałaś/eś, o co chcesz zapytać?
  - Czy robiłaś/eś notatki, nagrania, zdjęcia itp.? Czy udało ci się zapamiętać to, o czym mówili gospodarze?
  - Czy pomogłaś/eś w czymś sąsiadom? W czym?

Podsumuj wypowiedzi. Staraj się zmotywować dzieci do pracy nad „Kalejdoskopami” (powiedz np.: *Widzę, że byliście bardzo aktywni podczas tej pracy – jestem pewna/pewny, że w przygotowanie „Sąsiedzkich kalejdoskopów” włożycie co najmniej tyle samo energii i pomysłowości.*)
3. Przypomnij dzieciom jeszcze raz formułę „Sąsiedzkiego kalejdoskopu” – rodzaju „multimedialnego” plakatu, który można prezentować w pionie (zawieszony na ścianie) lub w poziomie (położony na stole lub podłodze) i na którym dzieci mogą umieszczać teksty opowiadań, wywiadów, spisy rekwizytów bądź same rekwizyty jako takie, ich modele, rysunki, zdjęcia, trójwymiarowe modele domostw itp., słowem wszystko, co dzieci „wizytujące” dane domostwo/gospodarstwo uznają za najważniejsze, najciekawsze, najbardziej charakterystyczne dla rodziny gospodarzy.
4. Ustalcie kryteria, jakie powinien spełniać „Sąsiedzki kalejdoskop” i jego prezentacja, np.:
  - „Sąsiedzki kalejdoskop” jest zbudowany z różnych elementów (teksty pisane odręcznie/drukowane, rysunki, zdjęcia, modele i in.).
  - „Sąsiedzki kalejdoskop” jest dopracowany (jest kolorowy, czysty, schludny).
  - W przygotowaniu i prezentacji „Sąsiedzkiego kalejdoskopu” wzięły udział wszystkie dzieci należące do zespołu zadaniowego.
  - Prezentacja „Sąsiedzkiego kalejdoskopu” zawiera elementy dodatkowe (np. taniec, piosenka itp.).
5. Poproś dzieci o przystąpienie do pracy nad „Sąsiedzkimi kalejdoskopami”. Nadzoruj pracę grup/podszczególnych dzieci – pytaj, inspiruj, w razie potrzeby podpowiadaj, ale niczego nie narzucaj. Najlepiej będzie, jeśli twoja rola ograniczy się do dostarczenia materiałów plastycznych (papier, klej, nożyczki, kredki, farby itp.) oraz zorganizowania miejsca, w którym będzie można bezpiecznie przechować ukończone prace.
6. Poproś dzieci o zaprezentowanie swoich prac. Nagradzajcie brawami osoby występujące na forum.

z małej szkoły w wielki świat

Działania

Czas: 2 godz.**Działania:** zorganizowanie spotkania sąsiadów.**Pomoce:** arkusz z pytaniami porządkującymi wypowiedzi dzieci, ewentualnie rzutnik pisma, projektor multimedialny.

I7

Organizacja międzypokoleniowego spotkania sąsiadów

Uwaga:

- W toku organizacji spotkania znów najlepiej będzie wykorzystać różne „naturalne” kanały przepływu informacji – ogłoszenia parafialne w kościele, gminne tablice ogłoszeniowe, „pocztę pantoflową”, wreszcie imienne zaproszenia przygotowane przez dzieci dla tych mieszkańców, którzy gościli je w swoich dniach. W miarę możliwości warto też zadbać o odpowiednią oprawę – wystrój sali, poczęstunek itp.
- Przemyśl czas trwania jednego spotkania, w przypadku dużej liczby dziecięcych prezentacji, zastanów się nad podziałem spotkania na części lub organizacją kilku spotkań.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Poproś dzieci, by krótko przedstawiły efekty swojej grupowej pracy. Przedstaw dzieciom pytania porządkujące ich wypowiedzi (powinny być wyraźnie widoczne przez cały czas spotkania – na tablicy, plakacie, wyświetlone za pomocą rzutnika pisma lub projektora multimedialnego):
  - *U jakiej rodziny gościliście?*
  - *Czego dowiedzieliście się o swoich sąsiadach i ich domostwach (jakie historie, opowieści, ciekawostki)?*
  - *Czy mogliście coś sfotografować? Co? Czy wypożyczyliście jakieś interesujące pamiątki, zdjęcia? Jakie?*
  - *Jak zaprojektowaliście i wykonaliście swój grupowy „Kalejdoskop”?*
  - *Co dla każdego z was okazało się najbardziej interesujące/pouczające?*
3. Powiedz dzieciom, że będziecie pracować nad organizacją międzypokoleniowego spotkania z mieszkańcami, na którym zaprezentujecie im efekty swojej pracy, tj. „Sąsiedzkie kalejdoskopy”.
  3. 1. Powiedz, że spotkanie z mieszkańcami nie może trwać zbyt długo (najwyżej 2 godz.). Trzeba ustalić maksymalny czas trwania jednej prezentacji, żeby w czasie spotkania móc przedstawić je wszystkie. Poproś dzieci, by szybko oszacowały, ile mają prezentacji i ile czasu można przeznaczyć na każdą z nich. Przyjmijcie określony czas trwania prezentacji jednego „Kalejdoskopu” (np. od 4 do 8 minut).

Uwaga! Rozważ podzielenie spotkania mieszkańców na kilka części (z przerywnikami kulinarnymi i artystycznymi), jeśli prezentacja wszystkich rodzin wymaga więcej czasu. W przypadku większej liczby prezentacji (większej liczby zaproszonych gości) zaplanuj kilka spotkań.
  3. 2. Zachęć dzieci do refleksji na temat możliwości prezentacji efektów ich pracy. Poproś, aby zespoły przemyślały odpowiedzi na następujące pytania:
    - *Na czym powinniśmy się skupić podczas prezentacji? Co jest naszą najwartościowszą „zdobyczą”?*
    - *Co powinniśmy powiedzieć, a co pokazać? Jak podzielić zadania – kto o czym opowie?*
    - *Czy będziemy potrzebować dodatkowego sprzętu (projektor, odtwarzacz muzyczny, inne rekwizyty, np. kostiumy)?*

Uwaga!

- Przypomnij dzieciom, że będą mówić o sprawach nader delikatnych, pokazywać świat, domy innych ludzi, zatem same powinny zachować delikatność i dyskrecję. Pokieruj rozmową tak, by dla dzieci było jasne, że same muszą wybrać do prezentacji to, co najważniejsze i najciekawsze, co pokaże w krótkim czasie sąsiedzkie rodziny od jak najlepszej strony. Warto tak pokierować dyskusją przygotowawczą, by dzieci w swych prezentacjach akcentowały temat dobrego sąsiedztwa. Będzie to łatwiejsze, o ile na etapie planowania pracy przeprowadzona została pogłębiona refleksja na ten temat.
  - Poproś, by „Sąsiedzkie kalejdoskopy” były prezentowane przez całe zespoły, by każde dziecko opowiedziało o swoim kawałeczku. Dzięki temu wszyscy będą mogli uczestniczyć w pokazie na miarę wieku i możliwości (może to wyglądać jak tworzenie planszy z puzzli, każdy dołoży swój kawałek). Prezentacja uzyska większą dynamikę, a przez to będzie bardziej atrakcyjna.
4. Zdecydujcie o kolejności prezentacji. Ustal, kto będzie prowadził spotkanie.
  5. Ustal z dziećmi termin, godzinę i miejsce spotkania mieszkańców ich miejscowości. Poproś, by dzieci zanotowały te informacje w zeszytach. Poproś każdy zespół o:
    - wykonanie w domu zaproszenia na spotkanie dla rodziny, u której gościł, i osobiste przekazanie tego zaproszenia tej rodzinie,
    - wykonanie w domu ogłoszeń/plakatów do umieszczenia w wybranych miejscach publicznych,
    - rozpowszechnianie informacji o spotkaniu „pocztą pantoflową” (wyjaśnij, co to znaczy).
  6. Porozmawiaj z dziećmi o wystroju sali i poczęstunku. Ustal, co, jak i kiedy zrobicie, by sala była przygotowana na przyjęcie gości. Zaplanujcie, kogo poprosicie w tej mierze o pomoc.

Prezentacja

Czas: 2 godz.

Działania: realizacja spotkania.

Pomoce: „Sąsiedzkie kalejdoskopy”.

I 8

Międzypokoleniowe spotkanie sąsiadów

Uwaga:

Przed spotkaniem, przygotujcie salę na przyjęcie gości (zgodnie z ustaleniami). Przydziel dzieciom zadania wstępne: witanie gości, kierowanie ich do sali, wskazywanie miejsc w sali.

Kolejne kroki:

1. Dzieci witają gości w drzwiach szkoły, kierują ich do sali, w której odbędzie się spotkanie, proszą o zajęcie miejsc.
2. Powitaj wraz z dziećmi wszystkich zebranych. Wyjaśnijcie krótko cel spotkania, podziękujcie wszystkim rodzinom za przyjęcie dzieci w ich domach. Zaproście do obejrzenia prezentacji.
3. Dzieci prezentują swoje „Sąsiedzkie kalejdoskopy” według ustalonego planu.
4. Zakończ spotkanie, podziękuj wszystkim za pracę i udział w nim.

Refleksja

Czas: 1 godz.

Działania: podsumowanie projektu, ocena realizacji założonych celów, samoocena „Sąsiedzkich kalejdoskopów”.

Pomoce: standardowe przybory biurowe, arkusze papieru typu *flipchart*, piłeczki lub kartoniki w kolorze czerwonym, żółtym, zielonym.

I9

 Podsumowanie projektu
Uwaga:

W projekcie mocno akcentowane są relacje i więzi społeczne, należy więc – także na poziomie ewaluacji – skupić się na relacjach interpersonalnych, zarówno w skali makro (społeczność wsi), jak i mikro (grupa zadaniowa).

Kolejne kroki:

- Zachęć dzieci do refleksji, wykorzystując następujące pytania (przynajmniej część z nich powinna wprost odnosić się do celów sformułowanych na początku projektu):
  - *Czy sąsiedzi chętnie wspierali wasze „badania”? Dlaczego? (uzasadnienia wymagają zarówno odpowiedzi negatywne, jak i pozytywne),*
  - *Jak pracowało ci się w grupie zadaniowej? Czy podział zadań uważasz za sprawiedliwy? Czy mogłaś/eś liczyć na pomoc koleżeńską?*
  - *Czy sąsiedzi zgodzili się skorzystać z zaoferowanej pomocy? Co zrobiłaś/eś w ramach tej pomocy? Jak się wtedy czułaś/eś?*
  - *Czy po zakończeniu projektu lepiej znasz i rozumiesz swoich sąsiadów? Czy potrafisz powiedzieć, co was łączy?*
  - *Czy udało się zorganizować spotkanie sąsiedzkie dla wszystkich rodzin zaangażowanych w badania projektowe? (to pytanie zadaj w przypadku zorganizowania kilku spotkań).*

Uwaga! Dzieci mogą również wyrazić swoje zdanie i odpowiedzieć na pytania poprzez podniesienie do góry piłeczek lub kartoników w trzech kolorach (kolor czerwony: dzieci miały trudności z daną kwestią; kolor żółty: dzieci częściowo sobie radziły, a częściowo nie; kolor zielony: wszystko układało się gładko i zgodnie z planem). Poproś o uzasadnianie odpowiedzi.
- Zaproponuj dzieciom dokonanie koleżeńskej oceny wytworzonych produktów, tj. „Sąsiedzkich kalejdoskopów”. Odnieście się do ustalonych wcześniej kryteriów.

Uwaga! Gdy uczymy dzieci dokonywania oceny koleżeńskej, warto poświęcić czas na ćwiczenie umiejętności udzielania informacji zwrotnej według ustalonych kryteriów. Wskazane jest utrwalanie następującej zasady:

  - najpierw mówimy o tym, co ciekawe, interesujące i godne podziwu,
  - potem mówimy o tym, co nie jest dla nas zrozumiałe, oczywiste i wymaga poprawy,
  - a na końcu wskazujemy, jak można dokonać poprawy danej części/danego elementu.
- Podziękuj dzieciom za udział w projekcie. Zrób ekspozycję „Sąsiedzkich kalejdoskopów” w wybranym miejscu szkoły. Zaprosz dzieci ze starszych klas, a także dorosłe osoby pracujące w szkole do obejrzenia wystawy.

Załącznik 1. List do mieszkańców miejscowości z prośbą o przyjęcie dzieci w ich domach

.....
miejscowość, data

Szanowna Pani/Szanowny Panie,

W naszej szkole realizujemy obecnie projekt pt. „Z wizytą u sąsiadów”. Zaplanowaliśmy, że w ramach tego projektu dzieci odwiedzą swoich sąsiadów, by porozmawiać z nimi o ich rodzinie, jej historii, ciekawostkach z nią związanych, pamiątkach rodzinnych, pasjach, zainteresowaniach, pracy itp. Dzięki tej rozmowie dzieci:

- lepiej poznają swoich sąsiadów,
- poszerzą swoją wiedzę o miejscowości, w której mieszkają, o ludziach, którzy w niej żyją, i więziach, które ich łączą,
- będą rozwijały rozmaite umiejętności pomagające radzić sobie w codziennym życiu (np. umiejętność nawiązywania kontaktu, prowadzenia rozmowy, poszukiwania informacji).

Efektom projektu będą plakaty prezentujące odwiedzone rodziny oraz spotkanie sąsiadów w szkole, na które serdecznie Panią/Pana zaprosimy po zakończeniu prac.

Dzieci, które przyniosły ten list, współpracują ze sobą. Długo przygotowaliśmy się wspólnie do odwiedzin u sąsiadów. Dzieci zastanawiały się nad tym, o co chciałyby się zapytać, oraz nad tym, jak trzeba się zachowywać w czasie odwiedzin. Termin i przebieg spotkania oraz zakres udzielanych dzieciom informacji zależy jednak od Pani/Pana.

Zwracamy się do Pani/Pana z serdeczną prośbą o przyjęcie dzieci i przeprowadzenie z nimi rozmowy. Będziemy wdzięczni za wyrażenie zgody na odwiedzinę dzieci oraz udzielenie im informacji.

Z wyrazami szacunku,

.....
podpis nauczycielki/nauczyciela

.....
miejscowość, data

Szanowna Pani/Szanowny Panie,

W naszej szkole realizujemy obecnie projekt pt. „Z wizytą u sąsiadów”. Zaplanowaliśmy, że w ramach tego projektu dzieci odwiedzą swoich sąsiadów, by porozmawiać z nimi o ich rodzinie, jej historii, ciekawostkach z nią związanych, pamiątkach rodzinnych, pasjach, zainteresowaniach, pracy itp. Dzięki tej rozmowie dzieci:

- lepiej poznają swoich sąsiadów,
- poszerzą swoją wiedzę o miejscowości, w której mieszkają, o ludziach, którzy w niej żyją, i więziach, które ich łączą,
- będą rozwijały rozmaite umiejętności pomagające radzić sobie w codziennym życiu (np. umiejętność nawiązywania kontaktu, prowadzenia rozmowy, poszukiwania informacji).

Efektom projektu będą plakaty prezentujące odwiedzone rodziny oraz spotkanie sąsiadów w szkole, na które serdecznie Panią/Pana zaprosimy po zakończeniu prac.

Dzieci, które przyniosły ten list, współpracują ze sobą. Długo przygotowaliśmy się wspólnie do odwiedzin u sąsiadów. Dzieci zastanawiały się nad tym, o co chciałyby się zapytać, oraz nad tym, jak trzeba się zachowywać w czasie odwiedzin. Termin i przebieg spotkania oraz zakres udzielanych dzieciom informacji zależy jednak od Pani/Pana.

Zwracamy się do Pani/Pana z serdeczną prośbą o przyjęcie dzieci i przeprowadzenie z nimi rozmowy. Będziemy wdzięczni za wyrażenie zgody na odwiedzinę dzieci oraz udzielenie im informacji.

Z wyrazami szacunku,

.....
podpis nauczycielki/nauczyciela

AUDYCJA RADIOWA:

CO TO ZNACZY „BYĆ DOBRYM OBYWATELEM”?

AUTORKI **Lidia Pasich | Elżbieta Michalak | Anna Jurewicz**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Projekt stwarza dzieciom okazję przeprowadzenia wywiadów z mieszkańcami ich miejscowości na temat rozumienia przez nich pojęcia „obywatelstwo” i przedstawienia zebranych informacji w formie samodzielnie nagranej audycji radiowej. Jest to dla nich wyzwanie. Dzięki jego podjęciu dzieci uświadomią sobie, na czym polega postawa obywatelska, dowiedzą się, co na ten temat myślą mieszkańcy ich miejscowości, oraz przedstawią to w atrakcyjny sposób. Użycie sprzętu technicznego nada ich przedsięwzięciu profesjonalny charakter. Uczestnictwo w projekcie umożliwi dzieciom doskonalenie siebie w wymiarze indywidualnym (praca nad swoją wrażliwością, uważne słuchanie, rozwijanie wyobraźni) i społecznym (uczenie się identyfikowania się z własnym środowiskiem i społecznością).

CELE OGÓLNE PROJEKTU

- Doświadczymy poczucia wspólnoty ze społecznością lokalną.
- Zrozumiemy, na czym polega postawa obywatelska.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Przeprowadzimy wywiady z mieszkańcami naszej miejscowości na temat rozumienia pojęcia „dobry obywatel”.
- Nagramy audycję radiową „Co to znaczy «być dobrym obywatelem»? – mówią mieszkańcy naszej miejscowości”.

PRODUKT KOŃCOWY PROJEKTU

- Nagrana przez dzieci audycja radiowa z udziałem mieszkańców danej miejscowości: „Co to znaczy «być dobrym obywatelem»? – mówią mieszkańcy naszej miejscowości”.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji w różnych źródłach, selekcja/porządkowanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

- **Wybrane zadania szkoły:**
  7. Dbalność o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich.
  8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

- **Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:**

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

1. Korzysta z informacji:
  - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji.
3. Tworzy wypowiedzi:
  - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,
  - c. uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych.

Edukacja muzyczna. Uczeń:

2. W zakresie tworzenia muzyki:
  - a. tworzy proste ilustracje dźwiękowe do tekstów i obrazów oraz improwizacje ruchowe do muzyki.

Edukacja społeczna. Uczeń:

7. Zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy) i najważniejsze wydarzenia historyczne; orientuje się w tym, że są ludzie szczególnie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, dla Polski i świata.

UWAGI

- Projekt może być realizowany w dowolnym czasie roku szkolnego. Czas realizacji poszczególnych etapów może być modyfikowany w zależności od potrzeb grupy.
- Realizując projekt, warto nawiązać współpracę z innymi nauczycielkami i nauczycielami, zwłaszcza z nauczycielką/nauczycielem muzyki (dobór tła muzycznego oraz piosenek jako tła audycji).
- Audycja może być wyemitowana przez szkolny radiowęzeł lub za pomocą odtwarzaczy w poszczególnych klasach/na korytarzu. Organizacja emisji zależy od wyposażenia szkoły i może wymagać współpracy z innymi jej pracownikami/pracownikami.
- Czas, miejsce i sposób emisji audycji powinny być ustalone z dyrekcją szkoły.
- Nauczycielki i nauczyciele pracujący z klasami IV–VI muszą być poinformowani o przedsięwzięciu, uprzedzeni o czasie, miejscu i sposobie emisji audycji oraz przygotowani do podjęcia tematu z dziećmi. Emisja audycji w tych klasach powinna być połączona z omówieniem tematu. Warto wspólnie zastanowić się nad tym, jak je przeprowadzić (np. dyskusja w każdej klasie).

z malej szkoły w wielki świat

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	J1. Starter: W teatrze wyobraźni, czyli w świecie dźwięków Dzieci rozpoznają dźwięki, uruchamiają wyobraźnię poprzez wykorzystanie zmysłu słuchu, określają kryteria „radiowego” głosu, ćwiczą „radiowy” głos.	3 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	J2. Przygotowujemy i przeprowadzamy wywiady Dzieci zastanawiają się nad tym, co to znaczy „obywatel” oraz co to znaczy „być dobrym obywatelem”. Wchodzą w rolę dziennikarzy, przygotowują i przeprowadzają wywiady z mieszkańcami swej miejscowości na temat rozumienia pojęcia „dobry obywatel”.	3 godz.	od: ..... do: .....
	J3. Odsłuchujemy wywiady. Planujemy przebieg audycji Dzieci odsłuchują nagrane wywiady i dowiadują się, jak ich rozmówcy rozumieli pojęcie „dobry obywatel”. Dyskutują na ten temat. Zastanawiają się nad tym, jak przygotować dobrą audycję radiową.	3 godz.	od: ..... do: .....
	J4. Uzgadniamy plan działań zespołów zadaniowych Dzieci tworzą zespoły zadaniowe. Zapoznają się z zadaniami do wykonania. Ustalają plan działań umożliwiających nagranie audycji.	2 godz.	od: ..... do: .....
Działania	J5. Radiowcy w akcji Dzieci realizują zaplanowane działania; przygotowują audycję zgodnie z planem.	3 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	J6. Audycja radiowa „Co to znaczy «być dobrym obywatelem»? – mówią mieszkańcy naszej miejscowości”. Dzieci emitują nagranie audycji radiowej z wykorzystaniem dostępnego sprzętu (szkolny radiowęzeł lub odtwarzacze).	1 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	J7. Podsumowanie projektu Dzieci zastanawiają się, czy potrafią wyjaśnić, co to znaczy „dobry obywatel”, weryfikują to. Dokonują także oceny pracy zespołowej.	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 3 godz.**Działania:** rozpoznawanie dźwięków, opowiedzenie historii za pomocą dźwięków, określenie kryteriów „radiowego” głosu.**Pomoce:****wariant 1:** nagranie dowolnej dziecięcej audycji radiowej, odtwarzacz,**wariant 2:** dowolne przedmioty, np: ołówki, kartki papieru, piórniki, buteleczki po sokach, dostępny sprzęt: krzeselka, tablica, instrumenty, szafki itp.

J1

Starter:

W teatrze wyobraźni,
czyli w świecie dźwięków

z małej szkoły w wielki świat

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Wybierz jeden z dwóch wariantów postępowania.

Uwaga!

- Jeśli wybierzesz wariant 1: ciekawe materiały do zajęć możesz znaleźć w Internecie. Spróbuj poszukać np. pod hasłem: radiowe audycje dziecięce.
- Jeśli wybierzesz wariant 2: przeczytaj informacje o dramie zamieszczone w załączniku 1. Ułatwi ci to przeprowadzenie ćwiczenia.

Wariant 1. „Słuchamy audycji radiowej: o czym opowiadają dźwięki, jaką snują historię?”

- A. Zaproponuj dzieciom wysłuchanie audycji radiowej przeznaczonej specjalnie dla nich. Może to być słuchowisko radiowe lub inna forma, np. dziecięce informacje.
- B. Aby ukierunkować uwagę dzieci podczas słuchania, przedstaw im pytania, na które będziecie odpowiadać po wysłuchaniu audycji:
  - *Czego dotyczyła audycja?*
  - *Czego się z niej dowiedzieliście?*
  - *Głosy jakich osób słyszeliście?*
  - *Jakie inne dźwięki zwróciły waszą uwagę? Czemu służyły te dźwięki? Czy dzięki nim łatwiej nam było zrozumieć audycję?*
- C. Po wysłuchaniu audycji poproś, by dzieci odpowiedziały na pytania. Podsumuj.

Wariant 2. „Historia opowiedziana dźwiękiem”

- A. Zachęć dzieci, aby sprawdziły, jakie dźwięki wydają różne przedmioty (np.: duży arkusz papieru, którym machamy w powietrzu, uderzenia metalem w szkło, w drewno itp.). W tym celu dzieci mogą wykorzystać przedmioty dostępne w zasięgu ręki.
- B. Poproś dzieci, aby pracując w grupach, wymyśliły historię dotyczącą jednego z następujących tematów:
  - *Chmurka zamienia się w deszcz.*
  - *Wędrówka przez las.*
  - *Lot szybowcem w przestworzach.*
  - *Na ruchliwej ulicy.*
  - *Wycieczka łodzią.*

Uwaga! Dzieci mogą wybrać jeden z podanych tematów lub wymyślić własny temat historii.

- C. Poproś, by dzieci opowiedziały wymyśloną przez siebie historię wyłącznie za pomocą dźwięków. Nie wolno mówić i używać słów. Można tworzyć dźwięki przy pomocy dowolnych przedmiotów, ewentualnie artykułować je samodzielnie (pokrzykiwania bez słów, muczenia, buczenia itp.). Daj dzieciom czas na opracowanie dramy.
- D. Zbierz dzieci i powiedz, że nadszedł czas dźwiękowych prezentacji ich historii. Poproś, aby „publiczność” wysłuchała każdej z nich i odgadła jej temat.
Uwaga! Publiczność powinna słuchać z zamkniętymi oczami lub siedząc tyłem do dzieci prezentujących scenkę, aby nie ulegać pokusie podglądania.
- E. Podziękuj dzieciom za prezentację. Brawa!

3. Zaproponuj dzieciom udział w ćwiczeniu „Oswajamy świat dźwięków – magia głosu”.
3. 1. Zadaj dzieciom pierwsze pytanie: *Kiedy słuchamy kogoś z przyjemnością?* Wysłuchaj ich odpowiedzi, np.: *Słuchamy kogoś z przyjemnością, gdy:*
- *ktos ma ładny głos,*
  - *rozumiemy, co ktoś mówi,*
  - *ktos się śmieje,*
  - *ktos ciekawie opowiada,*
  - *ktos naśladuje kogoś innego,*
  - *ktos szanuje innych w rozmowie.*
3. 2. Zadaj dzieciom następujące pytania:
- *Co to znaczy, że ktoś ma „radiowy” głos?*
  - *Czyj głos bardzo wam się podoba?*
  - *Z jakiego powodu?*
- Pozwól dzieciom swobodnie odpowiedzieć na te pytania. Jeśli trzeba, wytłumacz im, co to znaczy mieć „radiowy” głos (miły tembr głosu, wyraźna artykulacja, odpowiednie tempo mówienia).
3. 3. Zaproponuj dzieciom ćwiczenie „radiowego” głosu. Podziel dzieci na grupy. Poproś, aby każda grupa napisała krótką informację radiową (wesołą, smutną, neutralną). Poproś, by dzieci przećwiczyły sposób jej odczytania, tak aby ich głos można było określić jako „radiowy”. Określ z dziećmi kryteria „radiowego” odczytania informacji:
- Czytam wyraźnie.
  - Tempo czytania jest właściwe (nie za szybko, nie za wolno).
  - W sposobie czytania odzwierciedlają się uczucia związane z informacją (głos oddaje np. wesołość, gdy informacja jest wesoła, smutek, gdy informacja jest smutna)
3. 4. Poproś przedstawicieli grup o odczytanie przygotowanej informacji „radiowym” głosem. Pozostałe dzieci słuchają z zamkniętymi oczami i dokonują koleżeńskej oceny według ustalonych kryteriów.
4. Zaproponuj dzieciom realizację wspólnego działania pt.: „Nagrywamy audycję radiową”. Przedstaw temat audycji: *Co to znaczy, że jesteśmy obywatelami? Kto jest dobrym obywatelem?* Powiedz dzieciom, że w audycji tej zaprezentujecie rozmowy na ten temat – wywiady z mieszkańcami waszej miejscowości. Audycja będzie wyemitowana w szkole za pomocą radiowęzła lub – jeśli go nie ma – w poszczególnych klasach/na korytarzu za pomocą odtwarzaczy. Zapytaj dzieci, co sądzą o takiej propozycji. Zachęć je do jej realizacji.
5. Podziękuj dzieciom za udział w zajęciach, zaproś je na kolejne spotkanie.

Planowanie działań

Czas: 3 godz.**Działania:** zebranie opinii i refleksji mieszkańców danej miejscowości na temat pojęcia „dobry obywatel” (wywiady).**Pomoce:** dyktafony, mikrofony, aparaty fotograficzne, duże arkusze papieru, karteczki z napisami do losowania w celu podziału na grupy (przygotuj tyle pustych karteczek, ile dzieci uczestniczy w projekcie, podziel je na 5 części (dzieci będą pracować w 5 grupach), na karteczkach z poszczególnych części (grup) napisz: szkoła, dom, sklep, instytucja publiczna, urząd).

J2

 Przygotowujemy
i przeprowadzamy wywiady**Uwaga:**

Przed zajęciami:

- Przeczytaj materiał pomocniczy dla nauczycielki/nauczyciela pt. „Co to znaczy «być dobrym obywatelem?»” (załącznik 2).
- Poproś rodziców dzieci o towarzyszenie dzieciom podczas wywiadów i pomoc w obsłudze sprzętu nagrywającego.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci, przeprowadź z nimi krótką zabawę integrującą.
2. Poproś dzieci, by przypomniały sobie twoją propozycję z ostatnich zajęć. Zapytaj:
  - *Co zrobimy?* (nagramy audycję radiową).
  - *Na jaki temat?* (Co to znaczy, że jesteśmy obywatelami? Kto jest dobrym obywatelem?).
  - *Co zaprezentujemy w czasie audycji?* (wywiady z mieszkańcami miejscowości).
3. Powiedz dzieciom, że zanim przystąpicie do przeprowadzania wywiadów na temat bycia dobrym obywatelem, sami musicie się zastanowić nad tym, co kryje się pod słowem „obywatel”, co to znaczy „być dobrym obywatelem”.
  3. 1. Zaproponuj, aby każde dziecko dokończyło jedno z podanych przez ciebie zdań:
    - Obywatel to osoba, która...
    - *Obywatel to ktoś, kto...*
 Pozwól dzieciom na chwilę namysłu. Po jej upływie poproś dzieci o podanie propozycji dokończenia zdań. Na dużym arkuszu papieru zapisuj hasła, które uznasz za kluczowe dla rozumienia pojęcia „obywatel” (możesz np. stworzyć jego mapę mentalną). Podsumuj wypowiedzi dzieci.
  3. 2. Poproś dzieci, by zastanowiły się nad tym, co to znaczy „być dobrym obywatelem”. Pozwól każdemu dziecku zabrać głos. Zapisuj wypowiedzi na arkuszu pt. **DOBRY OBYWATEL**.
Uwaga! Możesz zaproponować dzieciom nagranie ich wypowiedzi. Będziecie mogli je wykorzystać w audycji radiowej.
4. Porozmawiaj z dziećmi o tym, z kim i gdzie mogłyby przeprowadzić wywiady. Na dużym plakacie narysuj tabelę z trzema kolumnami (wpisz nagłówki pierwszych dwóch kolumn (Z kim?, Gdzie?, trzecią kolumnę zostaw na razie pustą, uzupełnij ją za chwilę). Wspólnie zastanówcie się nad odpowiedziami na zadane pytania. Pomysły zapiszcie w tabeli (przykład poniżej).

z małej szkoły w wielki świat

z małej szkoły w wielki świat

Przeprowadzamy wywiady		
Z kim?	Gdzie?	Za pomocą czego?
<ul style="list-style-type: none"> uczenlice/uczniowie klas 4-6 nauczycielki/nauczyciele 	szkoła	
<ul style="list-style-type: none"> członkowie bliskiej rodziny: mama, tata, brat, siostra, członkowie dalszej rodziny 	dom	
pracownicy	instytucje: <ul style="list-style-type: none"> straż pożarna, policja, koło gospodyń wiejskich 	
<ul style="list-style-type: none"> sprzedawcy, klienci 	sklepy	
urzędnicy	urzędy publiczne: <ul style="list-style-type: none"> urząd gminy, urząd stanu cywilnego, starostwo 	
.....	.....	

- Zapytaj dzieci, za pomocą czego można przeprowadzić wywiady. W 3 kolumnie tabeli zapisz nagłówki (Za pomocą czego?) oraz odpowiedzi dzieci, np. dyktafony, aparaty telefoniczne z dyktafonami, aparaty fotograficzne. Zapytaj, czy dzieci znają taki sprzęt, czy go używały, czy umieją się nim posługiwać. Jeżeli uznasz to za potrzebne, zademonstruj działanie dyktafonu lub innego nieznanego dzieciom sprzętu.
- Podziel dzieci na 5 grup: rozłóż karteczki z napisami odnoszącymi się do miejsc, w których można przeprowadzić wywiady (szkoła, dom, sklep, instytucja publiczna, urząd).
- Poproś, aby dzieci z każdej grupy przygotowały się do przeprowadzenia wywiadu w wylosowanym miejscu, tj. aby wybrały osobę, z którą będą rozmawiać, oraz sformułowały pytania, jakie tej osobie zadadzą. Poproś, by dzieci zapisały te pytania w formie notatki.
Uwaga! Pomagaj dzieciom! Szczególnie trudny może być dla nich moment formułowania pytań. Jeżeli uważasz, że dzieci sobie z tym nie poradzą, możesz przygotować zestaw pytań, który rozdasz dzieciom do dyskusji, wyboru, uzupełnienia.
- Daj dzieciom czas na wykonanie zadania. Poproś je o przedstawienie efektów ich pracy. Zwróć uwagę na sformułowane przez dzieci pytania. Jeśli trzeba, pomóż im sformułować je poprawnie.
- Powiedz dzieciom, że są gotowe do przeprowadzenia wywiadów. Poinformuj, że:
  - uprzedzisz osobę, z którą będzie przeprowadzany wywiad, o takim zamiarze, i poprosisz ją o zgodę na udzielenie wywiadu,
  - razem z rodzicami dzieci będziesz im towarzyszyć w czasie wywiadu, pomagając w obsłudze sprzętu (dyktafonu i mikrofonu).
- Określ czas i termin wykonania zadania każdej z grup, np. 2 godziny w ciągu jednego dnia.
- Dzieci udają się do konkretnego miejsca i konkretnej osoby, aby przeprowadzić wywiad. Towarzyszysz jednej z grup, poproś rodziców o towarzyszenie pozostałym grupom.

Planowanie działań

Czas: 3 godz.**Działania:** odsłuchanie nagranych wywiadów, zaplanowanie przez dzieci scenariusza audycji.**Pomoce:** odtwarzacz do odsłuchania wywiadów, arkusze papieru, mazaki.

J3

Odsłuchujemy wywiady.
Planujemy przebieg audycji**Uwaga:**

Przed zajęciami odsłuchaj wszystkie nagrane przez dzieci wywiady. Ponownie odsłuchasz je razem z dziećmi.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci. Zapytaj je o wrażenia z przeprowadzania wywiadów:
  - *Jak się czuliście jako dziennikarze?*
  - *Co było przyjemne w tej pracy?*
  - *Co trudne?*
  - *Czy udało się nagrać wszystkie planowane wywiady? Jeżeli nie, z jakiego powodu?*
  - *O czym powinniśmy pamiętać w przyszłości?*
 Pozwól wypowiedzieć się każdemu dziecku. Zapytaj też, jak dzieciom współpracowało się w grupach.
2. Wspólnie odsłuchajcie nagrane wywiady. Zapytaj dzieci:
  - *Co w wypowiedziach waszych rozmówców na temat tego, kim jest „dobry obywatel”, zwróciło waszą uwagę?*
  - *Co jest dla was zrozumiałe, a co trudne?*
  - *Co jest dla was ciekawe, zadziwiające, odkrywcze?*
3. Zwróć uwagę dzieci na arkusz pt. *DOBRY OBYWATEL*, który opracowaliście na poprzednich zajęciach. Przypomnijcie sobie, co wtedy zapisaliście. Zapytaj dzieci, czy po odsłuchaniu wywiadów z mieszkańcami możecie uzupełnić waszą listę. Dopisz propozycje zgłoszone przez dzieci.
4. Powiedz dzieciom, że opracowanie dobrej audycji to wielka sztuka. Zachęć je, by podjęły to wyzwanie.
  4. 1. Zapytaj je:
    - *O co musimy zadbać, aby powstała dobra audycja?*
    - *Jak uruchomić wyobraźnię osoby, która słucha? Jak wzbudzić jej zainteresowanie?*
  4. 2. Stwórz z dziećmi listę pytań, które pomogą przygotować interesującą audycję, np.:
    - *Jak zaprezentujemy nagrane wypowiedzi, żeby były ciekawe dla słuchaczy?*
    - *Ile czasu powinna trwać audycja?*
    - *Jak ją rozpoczniemy i jak zakończymy?*
    - *Jakie „przerywniki” zastosujemy?*
    - *Jaką muzykę dobierzemy jako tło?*
  4. 3. Opracuj wraz z dziećmi odpowiedzi na pytania i zapisz je na dużym arkuszu papieru (przykłady w tabeli poniżej).

z małej szkoły w wielki świat

Refleksja nad przygotowaniem interesującej audycji

Pytanie	Odpowiedź
Jak zaprezentujemy nagrane wypowiedzi, żeby były ciekawe dla słuchaczy?	<ul style="list-style-type: none"> Umieścimy na przemian raz wypowiedź kobiety, raz wypowiedź mężczyzny, raz dziewczynki, raz chłopca. Dobierzemy wypowiedzi tak, aby różniły się pomiędzy sobą.
Ile czasu powinna trwać audycja?	Czas trwania audycji: od 10 do 15 min.
Jak ją rozpoczniemy i jak zakończymy?	Opracujemy wstęp i podsumowanie audycji.
Jakie „przerywniki” zastosujemy?	Jako „przerywniki” zastosujemy fragmenty naszych ulubionych piosenek. Zaśpiewamy je razem i nagramy.
Jaką muzykę dobierzemy jako tło?	Poprosimy panią od muzyki, aby nam pomogła wybrać tło („ścieżkę dźwiękową”) do naszej audycji. Spośród trzech propozycji wybierzemy jedną.

5. Podsumuj zajęcia. Pożegnaj dzieci.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: zaplanowanie kolejnych kroków związanych z nagraniem audycji.

Pomoce: kartki papieru, mazaki, sprzęt do nagrywania.

J₄ Uzgadniamy plan działań zespołów zadaniowych

Kolejne kroki:

- Powitaj dzieci. Poproś, aby przypomniały, czym zajmowaliście się na poprzednich zajęciach.
- Zaproponuj dzieciom opracowanie szczegółowego planu działań mających na celu przygotowanie audycji.
- Poproś dzieci, by stworzyły 4 zespoły. Każdy zespół będzie odpowiedzialny za swoje zadanie (zadania wynikają z listy pytań pomagających przygotować interesującą audycję, którą stworzyliście na poprzednich zajęciach), np.:
  - Pierwszy zespół dobierze nagrane wywiady według kryteriów: raz wypowiedź mężczyzny, raz kobiety, raz chłopca, raz dziewczynki.
  - Drugi zespół zredaguje wstęp do audycji oraz jej podsumowanie, wybierze tło muzyczne.
  - Trzeci zespół dobierze „przerywniki” – piosenki ze szkolnego repertuaru (w porozumieniu z nauczycielką/nauczycielem muzyki lub samodzielnie).
  - Czwarty zespół przygotowuje sprzęt do nagrania wstępu, podsumowania, przerywników i tła muzycznego, sprawdzi jakość sprzętu, określi miejsce nagrania, skontroluje porządek nagrywania i czas trwania audycji.

Przydziel zadania poszczególnym zespołom. Ich realizacją zajmiecie się na kolejnych zajęciach.
- Ustal wspólnie z dziećmi:
  - czas i termin działań poszczególnych grup, np. 2 godziny w środę od 10.00,
  - czas przygotowania nagrania samej audycji, np. 1 godz.,

- kto może im pomóc w nagraniu, np. nauczycielka/nauczyciel muzyki, informatyki, zaprzyjaźniony „radiowiec”,
  - termin i godzinę emisji audycji w szkole, np. w czasie dużej przerwy za pośrednictwem radiowęzła lub o ustalonej godzinie za pomocą odtwarzaczy w poszczególnych klasach.
5. Sprawdź, czy wszystkie dzieci wiedzą, w jakich są grupach, za co są odpowiedzialne i kiedy rozpoczną realizację zadań.

Działania

Czas: 3 godz.

Działania: realizacja zaplanowanych przez dzieci działań

Pomoce: sprzęt niezbędny do nagrania, odpowiednie pod względem akustycznym pomieszczenie.

J5 Radiowcy w akcji

Uwaga:

W tym etapie projektu przydatna będzie pomoc innych osób dorosłych. Zastanów się, kto mógłby wam pomóc w realizacji zadań (np. nauczycielka/nauczyciel muzyki, znajomy „radiowiec”, rodzice?).

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Przypomnijcie ustalenia z poprzednich zajęć (podział na grupy, zadania).
3. Poproś dzieci o to, by przystąpiły do realizacji swoich zadań:
  - Grupa 1 uważnie przesłuchuje nagrane wywiady i ustala kolejność ich prezentacji w audycji.
  - Grupa 2 opracowuje wstęp i podsumowanie audycji oraz – w porozumieniu z nauczycielką/nauczycielem muzyki lub inną wybraną osobą dorosłą – dobiera ciekawe tło muzyczne do wypowiedzi „dziennikarzy” rozpoczynających i kończących audycję (np. fragmenty jakiejś muzyki filmowej bez tekstu).
  - Grupa 3 w porozumieniu z nauczycielką/nauczycielem muzyki przesłuchuje swoje ulubione piosenki i dokonuje wyboru tych, które mogłyby stanowić „przerywniki” pomiędzy wywiadami.
  - Grupa 4 ma rolę „techniczną”: testuje sprzęt do nagrywania, współpracuje z pozostałymi grupami, przygląda się ich działaniom, określa, gdzie powinno być wykonane nagranie i według jakiego porządku.
4. Po przygotowaniu wszystkich elementów audycji zaprosz do działania grupę 4. Dzieci z tej grupy przesłuchują i sprawdzają jakość nagrań, czas ich trwania, dokonują odpowiedniego montażu i nagrania audycji. Pozostałe dzieci współpracują z nimi.

Uwaga! Dzieci są na ogół bardzo sprawne, jeśli chodzi o obsługę technicznych „gadżetów”, ale z pewnością będą potrzebowały rady i pomocy.
5. Odsłuchajcie wspólnie przygotowane nagranie. Zachęć dzieci do zastanowienia się nad następującymi kwestiami:
  - Czy grupy zmieściły się w czasie przewidzianym na wykonanie ich zadań?
  - Ile czasu zajęło im przygotowanie nagrania?
  - Czy uwzględniono wszystkie zaplanowane elementy audycji?
  - Czy potrzebna była dodatkowa pomoc w jakimś zakresie? Jaka?
  - Czy dzieci są zadowolone z efektu swojej pracy? Co można byłoby jeszcze poprawić? Kto to robi? Kiedy?

6. Na zakończenie przeprowadź z dziećmi rozmowę, w której uświadomisz im, jaka jest różnica pomiędzy planowaniem działań a ich realizacją. Dzięki temu lepiej być może będą sobie radziły w podobnej sytuacji w przyszłości.
7. Poproś dzieci o:
  - wykonanie w domu plakatów informujących społeczność lokalną o audycji,
  - przygotowanie zaproszeń na emisję audycji (np. dla osób, które udzieliły wywiadów, dla innych członków społeczności lokalnej, dyrektorki/dyrektora szkoły, rodziców).Ustalcie, jakie informacje umieścicie na plakatach i zaproszeniach (miejsce i termin emisji!). Rozważcie, gdzie zamieścić plakaty, jak doręczyć zaproszenia.
8. Zakończ spotkanie.

Prezentacja

Czas: 1 godz.

Działania: wyemitowanie nagrania audycji radiowej z wykorzystaniem dostępnego sprzętu.

Pomoce: radiowęzeł szkolny lub różnego typu odtwarzacze.

J6

Audycja radiowa
„Co to znaczy «być
dobrym obywatelem»?
– mówią mieszkańcy
naszej miejscowości”

Uwaga:

1. Pamiętaj, aby co najmniej dwa dni przed emisją audycji dzieci:
  - umieściły plakaty informujące o tym wydarzeniu w wybranych do tego miejscach,
  - wręczyły indywidualne zaproszenia na emisję audycji w szkole.
2. Porozum się z nauczycielkami/nauczycielami pracującymi w klasach IV–VI w sprawie emisji i jej omówienia z dziećmi. Przedyskutujcie sposób omówienia audycji, np. dyskusje w klasach.

Kolejne kroki:

1. Pod twoim kierunkiem, w wyznaczonym czasie i w ustalony sposób (np. przez radiowęzeł lub za pomocą odtwarzaczy w klasach lub na korytarzu szkolnym) audycja radiowa zostaje wyemitowana w szkole.
2. Po emisji nauczycielki i nauczyciele dyskutują z uczennicami i uczniami klas IV–VI na temat pojęcia „dobry obywatel”.

Refleksja

Czas: 1 godz.**Działania:** sprawdzenie rozumienia przez dzieci pojęcia „dobry obywatel”, podsumowanie pracy zespołowej.**Pomoce:** arkusze plakatowe, mazaki.

J7 Podsumowanie projektu

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci i pogratuluj im emisji ich audycji radiowej.
2. Powiedz dzieciom, że przyszedł czas na podsumowanie pracy. Poproś je, by postawiły sobie następujące pytanie: *Czy potrafię wyjaśnić innym, co to znaczy „być dobrym obywatelem”?* Daj dzieciom chwilę na zastanowienie się nad odpowiedzią na to pytanie. Potem poproś je, by zależnie od odpowiedzi zgromadziły się w 3 grupach:
  - Grupa 1: dzieci, które uważają, że potrafią to wyjaśnić,
  - Grupa 2: dzieci, które nie są pewne, czy potrafią to wyjaśnić,
  - Grupa 3: dzieci, które uważają, że nie potrafią tego wyjaśnić.
 Poproś, aby dzieci z grupy 1 przygotowały wyjaśnienia (zweryfikujesz w ten sposób, czy dzieci te właściwie oceniły swoją wiedzę). Zgromadź wokół siebie dzieci z pozostałych grup i porozmawiaj z nimi o ich wątpliwościach. Poproś dzieci z grupy 1 o przedstawienie swoich wyjaśnień. Zapytaj pozostałe dzieci, czy te wyjaśnienia były dla nich pomocne i czy teraz odpowiedziałyby inaczej na zadane na wstępie pytanie.
3. Zaprosz dzieci do podsumowania pracy grupowej. Zaaranżuj rozmowę, w której dzieci odpowiedzą na trzy pytania:
  - *Jak nam się pracowało?* Poproś dzieci o wybór i dokończenie zdań:
    - *Dobrze, ponieważ...*
    - *Tak sobie, ponieważ...*
    - *Źle, ponieważ...*
 Zatrzymaj się, gdy pojawią się odpowiedzi typu: *tak sobie, źle, ponieważ...* Uważnie wysłuchaj uzasadnień podawanych przez dzieci. Zapytaj je, co można by poprawić w przyszłości. W przypadku konfliktu interpersonalnego, zatrzymaj się i spróbuj go rozwiązać. Zapytaj dzieci o ich potrzeby: *Czego chcielibyście w przyszłości od siebie nawzajem?*
  - *Co nam pomagało we wspólnych działaniach? Jakie zachowania poszczególnych członków grupy projektowej sprzyjały realizacji projektu?* Podkreśl wypowiedzi, w których mowa o tym, co sprzyja dobrym relacjom w zespole, np.:
    - *Gdy inni byli wobec nas uprzejmi/mili/życzliwi.*
    - *Gdy mieliśmy okazję zrobić coś samodzielnie.*
    - *Gdy odczuwaliśmy radość i zapał.*
  - *O co należy zadbać w przyszłości, abyśmy się dobrze ze sobą czuli, realizując zadania w kolejnym projekcie?*
4. Podziękuj dzieciom za pracę w projekcie. Wręcz każdemu dziecku nagranie audycji radiowej.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 1. Czym jest „drama”?¹

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z małej szkoły w wielki świat

Czym jest drama?

Drama jest jedną z aktywizujących metod nauczania/uczenia się: uczy przez doświadczenie, eksperymentowanie, analizę, obserwację i przeżycie. Jest formą aktywności, która przygotowuje do uczestnictwa w sztuce.

Na czym polega drama?

- W dramacie może brać udział każdy bez względu na wiek. Dziecko nie musi posiadać predyspozycji i uzdolnień aktorskich.
- Uczestnik dramy wchodzi w rolę i jest to pewna umowa – konwencja bezpieczna dla wyrażenia różnorodnych emocji, postaw i zachowań.
- Każda drama ma swój cel, do którego konsekwentnie dąży. Zawsze możesz dramę zatrzymać i wrócić do momentu, nad którym chcesz popracować.
- Osią – rdzeniem dramy jest konflikt, który staje się punktem wyjścia do rozwiązania problemu.
- Cechą dramy jest improwizacja w każdej formie: werbalnej i niewerbalnej.
- Oprócz „bycia w roli” koniecznie wykorzystaj: przestrzeń, czas, ruch i gest. Pamiętaj, że drama porusza emocje, intelekt, duszę i ciało.
- Dowolny przedmiot w dramacie może udawać coś innego.

Dlaczego warto stosować dramę?

Oto kilka powodów:

- *Kiedy masz osiem lat i odrywasz w dramie rolę Krzysztofa Kolumba, nigdy już nie zapomnisz, że to TY byłeś tym, który odkrył Amerykę (Lidia Pasich)*
- *Słyszę i zapominam, widzę i pamiętam, czynię i rozumiem (Konfucjusz)*
- *Uczymy się nie dla szkoły, lecz dla życia (Seneka)*

Warto przeczytać!

Pankowska K. (2000) *Pedagogika dramy. Teoria i praktyka*, Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”.

¹ Opracowanie: Pasich L.

Załącznik 2. Co to znaczy „być dobrym obywatelem”?

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

Bycie obywatelem to jednocześnie status i codzienna praktyka:

- Kiedy obywatelstwo ujmuje się jako status, ma się na myśli przynależność jednostki do pewnej wspólnoty politycznej (obecnie jest to jednocześnie bycie obywatelem gminy, Polski, Unii Europejskiej) i związane z tą przynależnością prawa i obowiązki, gwarantowane przez daną władzę (wójta, parlament, sądy, Komisję Europejską, Europejski Trybunał Sprawiedliwości).
- Kiedy obywatelstwo ujmuje się jako praktykę polityczną, postrzega się je szerzej, nie tylko jako zestaw uprawnień i obowiązków. Obywatelstwo w tym znaczeniu rozumiane jest jako aktywny udział jednostek w kreowaniu świata, w którym żyją. **Bycie obywatelem rozumiane jest w tym ujęciu przede wszystkim przez pryzmat podejmowania działań – politycznych, społecznych, kulturowych i innych – na rzecz społeczności. W tym ujęciu jednostki nie tylko podlegają regułom, ale są także ich twórcami.**

Jaki powinien być **dobry obywatel**, ktoś, kto aktywnie współtworzy świat, w którym żyjemy? Oto kilka wskazówek przytoczonych za M. Ossowską, wybitną socjolożką i etyczką²:

1. Dobry obywatel to ktoś, kto chce wpływać na życie zbiorowe, dlatego powinien **mieć aspiracje** doskonalenia świata i samego siebie.
2. Cechą dobrego obywatela jest **otwartość umysłu** – interesowanie się otoczeniem (historią, bieżącymi problemami, sytuacją ludzi wokół). Oznacza to, że trzeba chcieć poznawać nowe rzeczy i modyfikować swoje poglądy.
3. Dobremu obywatelowi potrzebna jest **dyscyplina wewnętrzna**, by pomysły na ulepszanie świata i najbliższego otoczenia wprowadzać w życie.
4. Dobry obywatel to osoba **tolerancyjna**, szanująca cudze potrzeby, odmienność stylów życia, poglądów.
5. Ważną cechą dobrego obywatela jest **aktywność**, czyli podejmowanie konkretnych działań na rzecz otoczenia bliższego i dalszego na miarę własnych możliwości – każdy może przyczynić się do tego, by świat był lepszy.
6. Dobry obywatel ma **odwagę cywilną** – w trudnych sytuacjach życiowych i historycznych potrafi bronić prawdy, swoich poglądów nawet z narażeniem własnych interesów, bez względu na groźbę ludzkiej niezyczliwości, oszczerstw czy załamania kariery. Odwaga cywilna bywa definiowana jako „świadome przełamanie strachu i przeciwstawianie się sytuacji groźnej w imię czy to wartości osobistych, czy społecznych”.
7. Dobrego obywatela cechuje **uczciwość intelektualna** będąca przeciwieństwem zakłamania. Oznacza ona dostrzeganie i przyjmowanie informacji i faktów takimi, jakie są, bez ich upiększania czy pomijania.
8. Dobry obywatel jest **krytyczny** wobec źródeł informacji, szczególnie wobec tego, co mówi władza różnego rodzaju grup interesu. „Krytyczny” oznacza tu nie „krytykujący”, ale „potrafiący ocenić jakość informacji”. Obywatel powinien szukać różnych opinii o danej kwestii, zamiast zawierzać bezrefleksyjnie.

z małej szkoły w wielki świat

² Ossowska M. (1946) *Wzór obywatela w ustroju demokratycznym*, Warszawa: Zarząd Główny Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego.

SZKOLNA MEDIATEKA, CZYLI O TYM, JAK MĄDRZE KORZYSTAĆ Z MEDIÓW

K

AUTORZY **Anna Dereń | Wojciech Papaj | Ewa Taszarek**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I–III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Określanie współczesności, w której przyszło nam żyć, mianem kultury medialnej jest truizmem. Pytanie o charakter i rolę mediów za lat dwadzieścia jest dużo bardziej oryginalne, jednakże wobec dynamiki zmian technologicznych musi ono pozostać otwarte (co najmniej przez lat dziesięćnaście...). Tym bardziej zatem dojmująca staje się potrzeba wprowadzenia dzieci w zagadnienia dotyczące mediów. Dzisiejsi młodzi ludzie powinni dobrze rozumieć, na czym polega rola mediów zarówno w życiu publicznym (kreowanie i komentowanie polityki, manipulowanie wzorcami kulturowymi, wpływ na normy etyczne), jak i indywidualnym (media jako źródło rozrywki i informacji oraz narzędzie edukacji). Paradoksalnie, wobec wszechobecności mediów, podstawowym działaniem powinno stać się zwrócenie uwagi na ich istnienie – wszechobecność przekazu medialnego sprawia, że media jako takie stają się „przezroczyste”, a to ogranicza krytycyzm odbiorcy i czyni go bardziej podatnym na manipulację. Powstanie Szkolnej Mediateki jako miejsca, w którym dzieci świadomie wykorzystują różne media do zabawy i nauki, a także – pod kierunkiem nauczycielek i nauczycieli – uczą się je rozumieć i oceniać, może być dla uczestniczących w projekcie dzieci pierwszym ważnym krokiem w tym kierunku.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Stworzymy miejsce przygotowujące dzieci do właściwego odbioru i korzystania z mediów.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Poznamy rodzaje mediów, ich rolę, korzyści i zagrożenia związane z ich wykorzystaniem.
- Nauczymy się korzystać z informacji dostarczanej przez media i tworzyć informację dla innych (rówieśników i dorosłych).

PRODUKT KOŃCOWY PROJEKTU

- Szkolna Mediateka, miejsce świadomej zabawy i pracy, a także refleksji nad rolą przekazów medialnych.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności szkolnej, wyrażanie własnej opinii oraz udział w procesach decyzyjnych.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.
- Kompetencje informatyczne: zdolność poszukiwania, gromadzenia, przetwarzania i wykorzystywania informacji.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

• Wybrane zadania szkoły:

7. Dbalność o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich.
8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym

• Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

3. Tworzy wypowiedzi:
  - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych.

Edukacja plastyczna. Uczeń:

3. W zakresie recepcji sztuki:
  - a. rozróżnia takie dziedziny działalności twórczej człowieka jak: architektura, sztuki plastyczne oraz inne określone dyscypliny sztuki (fotografika, film) i przekazy medialne (telewizja, Internet), a także rzemiosło artystyczne i sztukę ludową.

Zajęcia komputerowe. Uczeń:

5. Zna zagrożenia wynikające z korzystania z komputera, Internetu i multimediów:
  - a. wie, że praca przy komputerze męczy wzrok, nadwęża kręgosłup, ogranicza kontakty społeczne,
  - b. ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z anonimowości kontaktów i podawania swojego adresu,
  - c. stosuje się do ograniczeń dotyczących korzystania z komputera, Internetu i multimediów.

UWAGI

- Ten projekt powinien być realizowany przed przystąpieniem do realizacji projektu „Gazeta, czyli co zrobić, żeby świat się o nas dowiedział”.
- Przy realizacji tego projektu ważne będzie wsparcie dyrekcji, nauczycielek/nauczycieli oraz – jeśli to możliwe – innych osób dorosłych, które mogłyby stać się sojusznikami projektu, ewentualnymi darczyńcami tworzącymi i wzbogacającymi zbiory Mediateki. Do realizacji projektu warto włączyć też dzieci ze starszych klas: mogą one pomóc w wykonaniu niektórych zadań, a także, być może, przynieść do Mediateki książki, gry, filmy, których już nie używają, z których „wyrosły”. Dlatego warto nagłośnić projekt, poszukać sponsorów, przygotować zapowiedź w gazetce szkolnej, przeprowadzić kampanię plakatową.
- Formuła projektu jest otwarta – kierunek i zakres działań uczennic i uczniów zależy wyłącznie od przyjętych ustaleń, tj. od zainteresowań dzieci, możliwości szkoły oraz nauczycielek i nauczycieli, zgromadzonych zasobów itp.
- Wszystkie działania projekcie odbywają się na terenie szkoły, toteż dzieci pozostają cały czas pod opieką nauczycielki/nauczyciela.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	K1. Starter: „Co by było, gdyby...?” lub „Uosobienia". Nasze ulubione programy telewizyjne, radiowe, czasopisma, strony internetowe Wykonując ćwiczenie angażujące kreatywność i wyobraźnię, dzieci łagodnie wchodzą w tematykę mediów i związany z nią język; swobodnie wypowiadają się na temat swoich ulubionych programów, audycji, czasopism, stron internetowych.	2 godz.	od: ..... do: .....
	K2. Dlaczego i jak mądrze korzystać z mediów? Dzieci zastanawiają się nad zagrożeniami związanymi z korzystaniem ze środków masowego przekazu, opracowują zasady umiejętnego korzystania z mediów; omawiają cel projektu.	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	K3. Planujemy działania na rzecz stworzenia Szkolnej Mediateki Dzieci zastanawiają się nad zasadami działania Szkolnej Mediateki. Rozstrzygają najważniejsze kwestie organizacyjne związane z jej powstaniem (m.in. lokalizacja Mediateki, czas pracy, regulamin, rola opiekuna). Poznają zadania mające na celu stworzenie i otwarcie Mediateki oraz dzielą się na grupy robocze odpowiedzialne za ich wykonanie.	4 godz.	od: ..... do: .....
Działania	K4. Realizujemy działania na rzecz stworzenia Szkolnej Mediateki Dzieci – w porozumieniu z nauczycielką/nauczycielem – realizują zaplanowane działania.	3,5 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	K5. Uroczyste otwieramy Szkolną Mediatekę Następuje otwarcie Szkolnej Mediateki.	2,5 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	K6 Podsumowujemy nasze działania Dzieci dokonują samooceny pracy poszczególnych grup roboczych. Wykorzystują również elementy oceny koleżeńskiej. Dzieci podsumowują uroczystość otwarcia Szkolnej Mediateki i zastanawiają się, co i jak mogłyby robić dalej, aby stała się ona ważnym miejscem w szkole.	2 godz.	od: ..... do: .....
łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: rozpoznanie upodobań i stanu wiedzy dzieci na temat mediów, zebranie podstawowych wiadomości na temat mediów (rodzaje, funkcje, korzyści).

Pomoce: karteczki z nazwą jednego środka masowego przekazu (telewizja, radio, prasa, Internet; tyle karteczek, ile par w grupie); standardowe przybory biurowe, stare gazety, klej, karty typu *flipchart*.

K1

Starter:

„Co by było, gdyby...?”

lub „Uosobienia”

Nasze ulubione
programy telewizyjne,
radiowe, czasopisma,
strony internetowe

Uwaga:

Co najmniej tydzień przed rozpoczęciem realizacji projektu poproś dzieci, by dobrały się w grupy i przygotowały prezentacje swoich ulubionych programów telewizyjnych, audycji radiowych, czasopism dziecięcych lub stron internetowych wraz z uzasadnieniem ich wyboru (dlaczego je lubią?). Powiedz, że w ramach prezentacji dzieci mogą robić różne rzeczy, np. odgrywać programy, śpiewać, tańczyć, rysować; mogą też zrobić telewizor z kartonowego pudła albo Internet ze sznurka. Poinformuj dzieci, że wyniki swojej pracy przedstawią na pierwszym spotkaniu w ramach nowego projektu. Określ termin tego spotkania.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Powiedz im, że w nowym projekcie będziecie zajmować się mediami. Zapytaj dzieci, czym, według nich, są media. W razie potrzeby wyjaśnij, że media to środki masowego przekazu: radio, telewizja, prasa, Internet.
3. Wybierz jedno z podanych niżej ćwiczeń.

Wariant 1. „Co by było, gdyby...?”

- A. Poproś dzieci, by dobrały się w pary, tak aby dzieci tworzące parę pochodziły z różnych klas (np. pierwszoklasista z trzecioklasistą).
- B. Rozdaj parom karteczki z nazwą jednego środka masowego przekazu (rozłóż je) i poproś, by dzieci w każdej parze przez trzy minuty porozmawiały o tym, co by było, gdyby nie było środka masowego przekazu zapisanego na wylosowanej karteczce.
- C. Po upływie wyznaczonego czasu poproś pary o zaprezentowanie pomysłów. Zapisz je na dużym arkuszu szarego papieru, pamiętając o tym, że wszystkie są cenne. Porozmawiaj z dziećmi o tym, jak zmieniłoby się życie dzieci, dorosłych, gdyby nie było mediów, jak radziliby sobie oni z taką sytuacją, czy radio, telewizja rzeczywiście są potrzebne, a może wystarczyłyby same gry i muzyka...

z małej szkoły w wielki świat

Wariant 2. „Uosobienia” (nadawanie mediom ludzkich cech)

- A. Zrób szybko ludzika z gazety i powiedz: *Moja gazeta właśnie zaprasza mnie na spacer. Pójdę z nią, bo zawsze ma dużo do powiedzenia. Was też zapraszam na „spacer z mediami”.*
- B. Podziel dzieci na cztery grupy: radio, telewizja, prasa, Internet.
- C. Wyjaśnij ćwiczenie: *Każdy wie, czym w rzeczywistości jest telewizja czy radio. Spróbujcie sobie teraz wyobrazić, że media są ludźmi. Pomyślcie, jakby się zachowywały, co robiły. Postarajcie się nadać mediom jak najwięcej ludzkich cech, pomyślcie np.: jak radio mogłoby spędzać wolny czas?, co mogłoby lubić?, gdzie mieszkać?, z kim się przyjaźnić? itp. Wykonajcie z gazet wydzierankę, która pokaże media jako ludzi. Przygotujcie się do omówienia swojej pracy.*

9. Poproś dzieci o prezentacje ich ulubionych programów telewizyjnych, radiowych, czasopism czy stron internetowych (zespołowa praca domowa poprzedzająca projekt). Zachęcaj dzieci do uzasadniania ich wyboru.
10. Podsumowując, zapytaj dzieci:
  - *Jakie znacze media?*
  - *Czym media różnią się między sobą.*
  - *Po co w ogóle są?*
  - *Jakie role pełnią w naszym życiu?*
 Słuchaj uważnie i sporządzaj notatki na dużym arkuszu papieru z tytułem *MEDIA*. Notuj wszelkie przychodzące ci na myśl uwagi związane z ogólną charakterystyką mediów: rodzaje, funkcje, korzyści, zagrożenia itp. Wykorzystasz ten arkusz na następnych zajęciach.
11. Na zakończenie ustalcie wspólnie termin kolejnego spotkania.

Sformułowanie problemu i celów projektu**Czas: 2 godz.**

Działania: omówienie zagrożeń związanych z korzystaniem z mediów, opracowanie zasad mądrego korzystania ze środków masowego przekazu; sformułowanie i omówienie celu projektu.

Pomoce: standardowe przybory biurowe, karty typu *flipchart*, kartki z gazet, karteczki z informacją na temat sposobu przekazania wiadomości, kartki formatu A5, rozsypanka zdaniowa dla każdej grupy eksperckiej, karta pracy „Gwiazda pytań” (załącznik 1).

K2 Dlaczego i jak mądrze korzystać z mediów?

Uwaga:

Przed zajęciami przygotuj rozsypankę zdaniową z zasadami mądrego korzystania z poszczególnych środków masowego przekazu. Przykłady zdań:

1. Ograniczaj czas spędzany przed telewizorem.
2. Ograniczaj czas spędzany na graniu w gry komputerowe.
3. Umów się z rodzicami, ile czasu w ciągu dnia/tygodnia możesz poświęcić na oglądanie TV/granie w gry komputerowe.
4. Napisz listę wartościowych gier komputerowych/programów TV/stron www/czasopism.
5. Mów koleżankom i kolegom o ciekawych grach/programach/stronach www.

6. Słuchaj ciekawych audycji radiowych dla dzieci.
7. Opowiadaj innym dzieciom o ciekawych czasopismach i interesujących artykułach prasowych.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Zaprosz dzieci do zabawy „Czytamy gazetę”. Nawiązuje ona do tematyki mediów. Daj każdemu dziecku kawałek codziennej gazety (np. jedną kartkę) i poprosz dzieci, by swobodnie spacerowały po sali i przeglądały swoje gazety w poszukiwaniu tytułu artykułu, który najbardziej je zainteresuje. Na dany przez siebie sygnał dzieci przekazują napotkanym osobom wybrany tytuł jako np. największą tajemnicę, sensacyjną wiadomość, radosną informację, smutną wiadomość itp. (karteczki z informacją na temat sposobu przekazania wiadomości możesz rozdać dzieciom podczas spaceru po sali z gazetami; dzieciom słabo czytającym wyjaśnij ustnie, w jaki sposób mają przedstawić „przechodniom” wybrany tytuł).
3. Poprosz dzieci o przypomnienie, do czego służą media. Powiedz dzieciom, że środki masowego przekazu dostarczają nam wielu korzyści, ale mogą też być z nimi związane pewne zagrożenia. Poprosz dzieci o zastanowienie się nad nimi (np.: zbyt długi czas spędzany przed telewizorem, komputerem, oglądanie programów w późnych godzinach nocnych i przeznaczonych wyłącznie dla dorosłych). Zapiszcie je na arkuszu *MEDIA*, częściowo już zapisanym na poprzednich zajęciach. Powieś ten arkusz w klasie.
4. Powiedz dzieciom, że z uwagi na wymienione przez nie zagrożenia, ze środków masowego przekazu należy korzystać umiejętnie, mądrze. Wyjaśnij dzieciom, że w projekcie zmierzycie się właśnie z problemem, który można sformułować w postaci pytania: *Jak mądrze korzystać z mediów?*
5. Zachęć dzieci do refleksji nad mądrym korzystaniem z mediów.
  5. 1. Podziel dzieci na „grupy eksperckie” zajmujące się poszczególnymi środkami masowego przekazu: telewizja, radio (ten temat może okazać się najtrudniejszy!), prasa, Internet.
  5. 2. Poprosz każdą grupę, aby zastanowiła się nad zasadami mądrego korzystania z przypisanego im środka masowego przekazu, zapisała je na kolejnych kartkach formatu A5 (jedna zasada na jednej kartce) i przedstawiła te zasady na forum całej grupy.
  5. 3. Poprosz grupy o przystąpienie do pracy. Określ czas jej trwania.
  5. 4. Poprosz „grupy eksperckie” o przedstawienie efektów ich pracy. Zorganizuj to w następujący sposób: poprosz, aby grupy prezentowały po kolei po jednej zasadzie mądrego korzystania z mediów. Jeśli zasada prezentowana przez jedną grupę powtarza się w innych grupach, kartka, na której jest zapisana, jest odkładana na bok (w ten sposób eliminuje się powtarzające się propozycje). Jedna kartka z zapisaną zasadą zostaje przypięta do tablicy.
  5. 5. Przeczytajcie razem wszystkie przypięte do tablicy karty z zasadami. Zastanówcie się wspólnie, jak je uporządkować. Jeżeli uznasz, że zasad jest zbyt mało, wykorzystaj przygotowaną wcześniej rozsypankę zdaniową z zasadami mądrego korzystania z poszczególnych środków masowego przekazu. Uporządkowane zasady mądrego korzystania z mediów przyklejcie na plakacie.
6. Podsumuj pracę, poinformuj dzieci, że celem nowego projektu jest stworzenie w szkole miejsca mądrego korzystania ze środków masowego przekazu. Będzie to Szkolna Mediateka. Dzieci nauczą się w niej korzystać z informacji dostarczanej przez media i tworzyć informację dla innych (rówieśników i dorosłych). Zapisz te informacje na arkuszu papieru (por. przykład poniżej) i zawieś go w klasie.

Projekt pt. Organizujemy Szkolną Mediatekę

Cel: Nauczmy się korzystać z informacji dostarczanej przez media i tworzyć informację dla innych (rówieśników i dorosłych)

7. Zapytaj dzieci, czy słyszały kiedyś o mediatekach, czy wiedzą, czym one są. Jeśli trzeba, wyjaśnij dzieciom, że „mediateka” to rodzaj biblioteki, w której ludzie mogą wypożyczać rozmaite zbiory multimedialne lub korzystać z nich na miejscu. Zbiory multimedialne to filmy, audycje, gry, e-booki nagrane np. na płytach CD.

z małej szkoły w wielki świat

Uwaga! Jeśli masz taką możliwość, zaprowadź dzieci do biblioteki szkolnej – wiele dzieci już ją zna, ale dla młodszych może to być pierwsza wizyta. Zachęć dzieci, by porozmawiały z bibliotekarką/bibliotekarzem o tym miejscu: dlaczego tak się nazywa?, jak działa?, jakie ma cele?, czy posiada zbiory multimedialne?, czy jest mediateką, czy biblioteką – miejscem, w którym są jedynie książki i prasa do wypożyczania? Aby przybliżyć dzieciom funkcje i wygląd nowoczesnych bibliotek i mediatek, możesz przejrzeć popularne i znane ci strony internetowe różnych mediatek, wybrać kilka z nich i zaprezentować dzieciom na zajęciach.

8. Powiedz dzieciom, że musicie zaplanować organizację Szkolnej Mediateki. Rozdaj im kartę pracy „Gwiazda pytań” (załącznik 1) i poproś, aby zastanowiły się w domu nad odpowiedziami na postawione w karcie pytania.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: zaplanowanie działań związanych z powstaniem Szkolnej Mediateki; rozdzielenie zadań.

Pomoce: standardowe przybory biurowe, karty typu *flipchart*, stary radioodbiornik, reprodukcje różnych obrazów, duże arkusze papieru.

K3

Planujemy działania na rzecz stworzenia Szkolnej Mediateki

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Powieś na tablicy arkusz z „Gwiazdą pytań” (przykład w załączniku 1) dotyczącą planowania organizacji Szkolnej Mediateki. Przypomnij, że dzieci były proszone o zastanowienie się w domu nad odpowiedziami na te pytania. Zapytaj, czy to zrobiły.
3. Podziel dzieci na pięć grup i każdej grupie przydziel jedno pytanie. Poproś, by każda grupa przygotowała propozycje odpowiedzi na to pytanie. Określ czas trwania pracy grupowej. Po jego upływie poproś grupy o przedstawienie swoich propozycji na forum. Przedyskutujcie je, uzupełnijcie (przykład w tabeli poniżej).

Gwiazda pytań

Pytanie	Rozwinięcie pytań i przykłady odpowiedzi
PO CO?	Po co organizujemy Szkolną Mediatekę? Nauczmy się korzystać z informacji dostarczanej przez media i tworzyć informację dla innych (rówieśników i dorosłych).
CO?	Co będzie można robić w Szkolnej Mediatece? (np.: pożyczać, polecać sobie ciekawe gazety, portale, książki, artykuły, grać w gry planszowe i internetowe, urządzić uczniowski klub filmowy, pracować indywidualnie, wspólnie odrabiać lekcje, uczestniczyć w zajęciach dodatkowych pod opieką nauczycielki/nauczyciela itp.)
KTO?	<ul style="list-style-type: none"> • Kto spośród nauczycielek i nauczycieli będzie sprawował opiekę nad Szkolną Mediateką? (np.: opiekunka/opiekun projektu, bibliotekarka/bibliotekarz, opiekunka/opiekun sali, w której mieścić się będzie Mediateka, wychowawcy różnych klas na zmianę itd.) • Kto spośród nauczycielek i nauczycieli może prowadzić w Mediatece dodatkowe zajęcia? (np. zajęcia dotyczące pracy z komputerem) • Kto będzie dostarczał dodatkowe zasoby? (gazety, gry, adresy www, materiały wideo – filmy, programy edukacyjne i in., materiały audio – audycje radiowe, nagrania muzyczne) • Kto będzie mógł korzystać z Mediateki? (np. wszystkie dzieci, nauczyciele, rodzice)

Gwiazda pytań

Pytanie	Rozwinięcie pytań i przykłady odpowiedzi
GDZIE?	<ul style="list-style-type: none"> • Gdzie będzie mieścić się Szkolna Mediateka? (np.: w bibliotece szkolnej, świetlicy, sali lekcyjnej, innym pomieszczeniu) • Gdzie będą składane materiały? (np.: w szafie, na półkach) • Gdzie będziemy korzystać ze zgromadzonych zbiorów? (np.: wykorzystamy stoliki i krzesła, kolorowe poduchy na podłodze, starą kanapę przykrytą kolorową narzutą)
KIEDY?	Kiedy będzie można korzystać ze Szkolnej Mediateki (w które dni, w jakich godzinach)?
JAK?	<ul style="list-style-type: none"> • Jak będzie wyglądać korzystanie ze Szkolnej Mediateki? (Co powinien zawierać jej regulamin?) • Jak Mediateka będzie wyposażona? (np. komputer z dostępem do Internetu, odtwarzacze audio i wideo) • Jak zrealizujemy te zamiary? • Jak podzielimy się pracą? • Jak zaprezentujemy Mediatekę społeczności szkolnej?

4. Zaproponuj dzieciom chwilę wytchnienia po wytężonej pracy koncepcyjnej. Wybierz jakąś znaną ci zabawę edukacyjną, która umożliwi dzieciom odprężenie. Możesz wykorzystać aktywność opisaną poniżej. Do jej przeprowadzenia będą ci potrzebne reprodukcje różnych znanych ci obrazów (np. obrazów J. Tarasina) oraz stary analogowy radioodbiornik (z tradycyjnym pokrętkiem do wybierania częstotliwości, tak żeby można było szukać różnych pasm, pojawiały się szумы, było słychać typowe dla „kanałowej” wędrowki dźwięki). Postępuj następująco:

1. Pokaż dzieciom reprodukcje obrazów i poproś je, aby zinterpretowały je, tzn. powiedziały, co – ich zdaniem – przedstawiono na obrazach, co jest ich treścią, oraz określiły uczucia, jakie obrazy w nich wywołują (sztuka J. Tarasina bardzo dobrze oddaje gwar, przepływ szumów informacyjnych; znaki są nośnikami informacji, stanowią tu środowisko gęsto otaczające człowieka). Dzieci z całą pewnością bardzo interesująco opowiedzą o swoich wrażeniach i emocjach.
2. Włącz analogowy radioodbiornik, poproś, aby dzieci pobawiły się pokrętkiem do wybierania częstotliwości, tak aby słychać było szum wędrowki po kanałach. Z pewnością dla niektórych dzieci będzie to nowe doświadczenie!

5. Rozpocznij przygotowania do urządzenia i otwarcia Szkolnej Mediateki. Podziel dzieci na cztery grupy i przedstaw im zadania do wykonania:

- Grupa 1 – zredagowanie regulaminu Szkolnej Mediateki (formy działania, czyli: co i po co będziemy tam robić; użytkownicy, czyli: kto będzie mógł korzystać z Mediateki; czas działania, czyli: kiedy będzie można z niej korzystać; zasady dostarczania i udostępniania zbiorów).
- Grupa 2 – wynegocjowanie warunków pracy Szkolnej Mediateki (opiekun lub opiekunowie, czyli: kto będzie sprawował bieżącą opiekę bądź prowadził dodatkowe zajęcia; miejsce, czyli: gdzie będzie się znajdować Mediateka).
- Grupa 3 – urządzenie Szkolnej Mediateki (zbiory, czyli: kto będzie dostarczał materiały medialne; aranżacja przestrzeni – posprzątanie pomieszczenia, wniesienie i/lub ustawienie mebli; przyniesienie i poukładanie wyposażenia: czasopism, płyt, książek, sprzętu RTV i PC).
- Grupa 4 – przygotowanie otwarcia Szkolnej Mediateki jako formy prezentacji projektu (kto weźmie udział w otwarciu Szkolnej Mediateki?, jak o tym poinformujemy? (zapowiedź w gazecie szkolnej, kampania plakatowa, zaproszenia ustne/pisemne), jak przedstawimy regulamin i zbiory?, jak zachęcimy do wzbogacania zbiorów Mediateki?).

Uwaga! W przypadku małej liczby zespołu projektowego nie dziel dzieci na grupy, przedstaw im zadania, wykonanie je wspólnie. Możesz też włączyć do działania uczennice i uczniów z klas starszych. Podczas zajęć z informatyki mogliby oni poszukać ciekawych dla dzieci stron www i zrobić plakat do Szkolnej Mediateki z ich adresami i krótką charakterystyką. Można ich też poprosić o przyniesienie z domu książek, gier, filmów, z których już „wyrósł”. W pierwszych dniach starsi mogliby np. uczyć młodszych nowych gier planszowych.

6. Poinformuj dzieci, że wszystkie zadania będą realizowane na terenie szkoły. Określ termin i czas ich realizacji. Powiedz, że w czasie pracy będziesz pozostawać do dyspozycji dzieci i udzielać im konsultacji. Wyjaśnij im, że w czasie tych konsultacji dzieci:
  - przedstawią to, co już zostało przygotowane,
  - omówią trudności,
  - pochwalą się swoim sukcesami.
 Ustal terminy konsultacji.
7. Podziękuj dzieciom za ich pracę

Działania

Czas: 3,5 godz.

Działania: wykonanie zadań przydzielonych grupom roboczym.

Pomoce: zależnie od ustaleń poczynionych przez zespół.

K4

Realizujemy działania na rzecz stworzenia Szkolnej Mediateki

Uwaga:

Wszystkie działania odbywają się na terenie szkoły, toteż dzieci pozostają cały czas „w zasięgu twojego wzroku”. Dzieci pracują w grupach lub wspólnie, zależnie od liczebności zespołu.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Poproś o rozpoczęcie pracy nad zadaniami. Czuwaj nad przebiegiem pracy, udzielaj dzieciom konsultacji. Wskazówki pomocne w twojej pracy z poszczególnymi grupami przedstawiono w tabeli poniżej.

Grupa i zadanie	Wskazówki dla nauczycielki/nauczyciela
1. Opracowanie regulaminu	Wspieraj dzieci w redagowaniu tekstu regulaminu. Uwaga! Regulamin ma pomagać w korzystaniu ze Szkolnej Mediateki, a nie utrudniać dostęp do jej zbiorów. Zastanówcie się, jak można udostępnić zbiory różnym grupom osób, np. dzieciom w wieku przedszkolnym.
2. Negocjowanie warunków funkcjonowania Szkolnej Mediateki (np. z dyrekcją, nauczycielami, bibliotekarzami, opiekunami świetlicy)	Zachęcaj dzieci, by samodzielnie prowadziły rozmowy z wybranymi osobami. Zadbaj, by czuły się bezpiecznie: poproś, aby przed spotkaniem z daną osobą dzieci przedstawiły ci plan tej rozmowy (o co chcą poprosić?, jakie argumenty przedstawić?, z czego są gotowe zrezygnować, a z czego nie? itd.); „pilotuj” je dyskretnie, uprzedzając innych pracowników szkoły, że dzieci zgłoszą się do nich z określonymi prośbami itp.

Grupa i zadanie	Wskazówki dla nauczycielki/nauczyciela
3. Adaptacja i wyposażenie wskazanego pomieszczenia lub wydzielonej przestrzeni	W grę wchodzić może sprząatanie, ustawienie mebli, przyniesienie i rozłożenie/zainstalowanie wyposażenia Szkolnej Mediateki (pokładanie czasopism, książek i płyt na półkach, podłączenie komputera i odtwarzaczy – pamiętaj o odłączeniu zasilania!), udekorowanie pomieszczenia. Twoja pomoc może być przydatna w kwestii udostępnienia szkolnego sprzętu radiowo-telewizyjnego i komputerów na potrzeby Szkolnej Mediateki, pozyskania mebli itd. Oczywiście nadzorujesz także wszystkie prace pod kątem BHP.
4. Organizacja otwarcia Szkolnej Mediateki	Dzieci powinny zainteresować nową formą działalności szkolnej dyrekcję szkoły, grono pedagogiczne, dzieci z innych klas. Twoja dyskretna pomoc może być im bardzo przydatna. Zachęć dzieci, by np. przeprowadziły wywiady z nauczycielkami i nauczycielami na temat roli mediów w ich życiu (wywiady te mogłyby zostać udostępnione redaktorkom i redaktorom gazetki szkolnej, ci zaś w ramach rewanżu zamieściliby w kolejnym numerze gazetki relację z otwarcia Szkolnej Mediateki). Możecie także przeprowadzić kampanię informacyjną – najlepiej plakatową.

3. Po upływie wyznaczonego na pracę czasu, poproś grupy o spotkanie w sali. Poproś, by każda grupa złożyła krótki raport ze swojej pracy. W ten sposób zorientujecie się, czy jesteście gotowi do otwarcia Mediateki.

Prezentacja

Czas: 2,5 godz.

Działania: zainicjowanie działalności Szkolnej Mediateki.

Pomoce: standardowe przybory biurowe.

K5 Uroczyste otwieramy Szkolną Mediatekę

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Sprawdźcie waszą gotowość do otwarcia Mediateki.
3. Dokonajcie otwarcia Szkolnej Mediateki zgodnie z ustaleniami przyjętymi uprzednio. Ze swojej strony możesz postarać się o niespodziankę w postaci np. drobnego poczęstunku.

Refleksja

Czas: 2 godz.

Działania: dokonanie samooceny i udzielenie informacji zwrotnej, refleksja nad możliwościami dalszego działania; przeprowadzenie rozmowy na temat dalszej działalności Mediateki.

Pomoce: standardowe przybory biurowe, karty typu *flipchart*.

K6

 Podsumowujemy
nasze działania
Uwaga:

Ten projekt charakteryzuje się szczególnie otwartą formułą, jego zasadniczym celem jest stworzenie miejsca, które dopiero ma zacząć żyć, pracować, służyć dzieciom. Dlatego jego podsumowanie powinno odzwierciedlać ten stan rzeczy i skupić się na przyszłości.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Zapytaj je o wrażenia z otwarcia Szkolnej Mediateki. Pozwól dzieciom swobodnie wypowiedzieć się na ten temat. Wykorzystaj następujące pytania:
  - *Jak się udało otwarcie Mediateki?*
  - *Czy, waszym zdaniem, Szkolna Mediateka spodobała się innym dzieciom i dorosłym w szkole?*
3. Zaproś dzieci do przeprowadzenia bilansu dotychczasowych działań. Zapytaj po kolei dzieci z poszczególnych grup:
  - *Co poszło dobrze, co się udało?*
  - *Co poszło źle, co byś zrobiła/zrobił inaczej?*
  - *Czego się nauczyłaś/nauczyłeś?*
  - *O co jeszcze chciałabyś/chciałbyś zapytać?*
 Kiedy dzieci z jednej grupy udzielą odpowiedzi na te pytania, zapytaj dzieci z pozostałych grup:
  - *Co szczególnie podoba wam się w zadaniu wykonanym przez tę grupę?*
  - *Co, waszym zdaniem, nie udało się lub wymaga poprawy?*
 Ty również możesz wziąć udział w tej dyskusji, wskazując kolejnym grupom mocne i słabe strony ich pracy, na które, być może, nikt wcześniej nie zwrócił uwagi. Takie podejście zobiektywizuje samoocenę i pozwoli dokonać ewentualnych korekt w dalszych pracach podejmowanych przez dzieci.
4. Zachęć dzieci do refleksji nad tym, w jaki sposób „rozkręcić” działalność Szkolnej Mediateki. Poproś o podawanie pomysłów. Zadbaj o klimat twórczej zabawy, swobody i radości. Poniżej w ramach podano dwa warianty „rozkręcenia” Szkolnej Mediateki.

Uwaga! Pytanie to „otwiera” dzieci na kolejne działania, pozwala im zrozumieć, że pewne rzeczy wymagają czasu i systematyczności, nie dają się załatwić „od ręki”. Oczywiście wszelkie pomysły, jakie przyjdą tu dzieciom do głowy, mogą być realizowane już w innej formule, np. na normalnych zajęciach lekcyjnych, na zajęciach kółek zainteresowań, w ramach działalności samorządu lub gazetki szkolnej itp.

Wariant 1. „Ankieta dla członków społeczności szkolnej”

- A. Zespół projektowy zastanawia się, jakie pytania zadać koleżankom i kolegom, nauczycielkom i nauczycielom, aby „rozkręcić” Szkolną Mediatekę i sprawić, by naprawdę pomagała w nauce i zabawie.
- B. Dzieci przygotowują ankietę, powielają ją w ustalonej liczbie egzemplarzy.
- C. Dzieci rozprowadzają ankietę wśród członków społeczności szkolnej.
- D. Dzieci opracowują wyniki ankiety.

Wariant 2. „Mediateka marzeń”

Dzieci formułują życzenia, postulaty, tworząc wizję „Mediateki Marzeń”. Kończą projekt „pobudzeniem apetytu” na realizację następnego. Postulaty te mogłyby brzmieć np. tak:

- *Każde dziecko ma do dyspozycji oddzielny komputer, np. mały laptop w ulubionym kolorze.*
- *Opiekun Szkolnej Mediateki co tydzień prezentuje ciekawe strony internetowe przeznaczone dla dzieci.*
- *Raz w tygodniu chętne dzieci grają w swoją ulubioną grę dydaktyczną.*
- *Sala jest kolorowa.*
- *W pomieszczeniu znajdują się kwiaty i ładne rośliny.*
- *Raz w tygodniu nauczycielka/nauczyciel informatyki uczy nowych umiejętności informatycznych i pokazuje różne ciekawe programy.*

5. Podziękuj dzieciom za udział w projekcie. Brawa dla wszystkich!

z małej szkoły w wielki świat

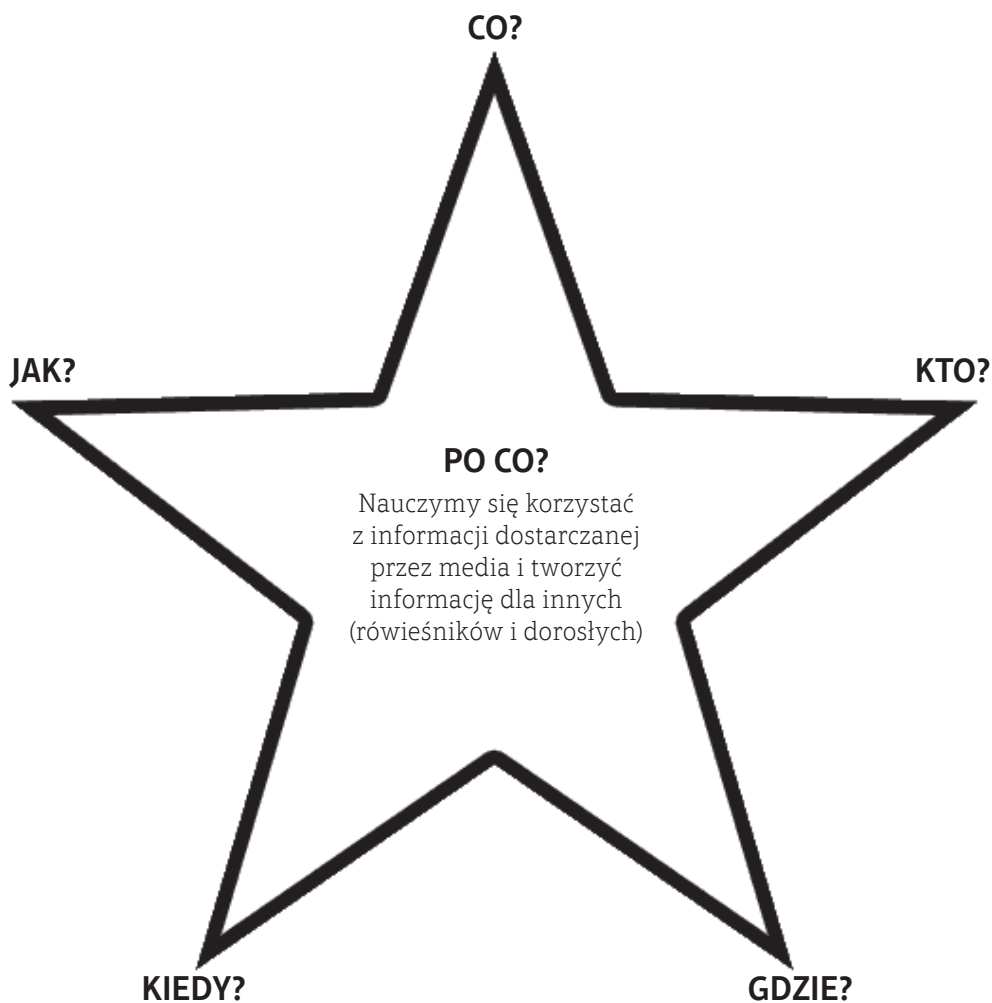
Załącznik 1. Gwiazda pytań. Będziemy organizować Szkolną Mediatekę

Aby osiągnąć nasz cel, zorganizować Szkolną Mediatekę, musimy zaplanować działania. Pomoże nam w tym „Gwiazda pytań”.

Zastanów się nad odpowiedziami na zadane pytania.

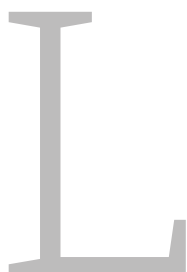
z małej szkoły w wielki świat

NASI REPREZENTANCI

AUTORZY **Anna Jurewicz** | **Wojciech Papaj**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Zasady funkcjonowania demokracji pośredniej (oddziaływanie za pośrednictwem wybieranych reprezentantów) to trudny temat dla młodszych dzieci. Zrozumienie tych zasad jest jednak bardzo ważne dla zrozumienia zasad funkcjonowania demokratycznego państwa i społeczeństwa. Niniejszy projekt ma to dzieciom umożliwić poprzez uczestnictwo w zabawach i odwoływanie się do doświadczeń z wcześniej realizowanych projektów (np. projektu *Wybieramy przedstawicieli samorządu uczniowskiego*) oraz działania w samorządzie uczniowskim klas I-III. W toku realizacji projektu dzieci pogłębią rozumienie pojęcia „reprezentant” oraz przygotują i przeprowadzą spotkanie z „naszym reprezentantem”, czyli przedstawicielem samorządu lokalnego. Najbliższym mieszkańcom gminy reprezentantem jest radny, wybrany przez nich i reprezentujący ich we władzy uchwałodawczej gminy, zajmujący się sprawami, które są dla nich ważne.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Zrozumiemy zasady sprawowania władzy za pośrednictwem naszych reprezentantów.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Zbierzemy informacje i dowiemy się, kim są i czym się zajmują nasi reprezentanci w różnych dziedzinach życia społecznego, w tym szczególną uwagę zwrócimy na rolę i zadania radnego (reprezentanta samorządu lokalnego, władzy lokalnej).
- Zorganizujemy spotkanie z radną/radnym: dowiemy się, na czym polega ich praca oraz w jaki sposób dbają oni o interes osób, które ich wybrały.

PRODUKT KOŃCOWY PROJEKTU

- Spotkanie z radną/radnym.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

• Wybrane zadania szkoły:

7. Dbałość o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich;
8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

• Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

1. Korzysta z informacji:
  - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji.
3. Tworzy wypowiedzi:
  - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,
  - c. uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie.

Edukacja społeczna. Uczeń:

6. Zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje; wie, w jakim regionie mieszka; uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność.

UWAGI

- Projekt może być realizowany w dowolnym okresie roku szkolnego. Wydaje się jednak, że czasem najbardziej sprzyjającym jego realizacji są miesiące jesienno-zimowe.
- Liczba godzin przypisana do poszczególnych etapów może być modyfikowana w zależności od liczebności grupy, potrzeb dzieci, ich dyspozycji do realizacji zadań.
- Przed przystąpieniem do projektu zwróć się z prośbą do jednego z przedstawicieli władzy gminnej o udział w spotkaniu z dziećmi. Ważne, aby była to osoba komunikatywna, potrafiąca w prostych słowach opowiedzieć dzieciom o swojej pracy w radzie gminy. Warto, aby dzieci uświadomiły sobie, że „nasi reprezentanci” pełnią służbę, w której powinni się kierować dbałością o interes mieszkańców, i że one jako mieszkańcy danej gminy mogą zapytać, jak dba się o ich interes i dobro, czy jest to trudne zadanie.
- Ustal z radną/radnym termin i miejsce spotkania. Może się ono odbyć np. na terenie szkoły, w urzędzie gminy, w świetlicy wiejskiej. Wydaje się, że dla dzieci atrakcyjniejszym wariantem byłoby spotkanie na terenie urzędu gminy, gdyż przy tej okazji mogłyby poznać go „od środka”, zwiedzić, obejrzeć, „oswoić się” z nim.
- Inspiracją do przeprowadzenia spotkania z radną/radnym może być jeden z archiwalnych odcinków programu Telewizji Polskiej „Duże dzieci”, odc. 50. W odcinku tym, w jego drugiej części, dzieci rozmawiają o parlamencie (film jest dostępny na stronie <http://www.tvp.pl/rozrywka/programy-rozrywkowe/duze-dzieci/>). Zachęcamy, abyś obejrzał/obejrzała ten film przed spotkaniem z radną/radnym. Osoba prowadząca program występuje w roli *facilitatora*, inspiratora wypowiedzi dzieci. Spróbuj odegrać podobną rolę w czasie spotkania dzieci z radną/radnym.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	L1. Starter: Zwierzęta potrzebują wody. Dokąd jedziemy na wycieczkę? Podczas wspólnych zabaw dzieci uświadamiają sobie, co oznacza „być czymś reprezentantem”, i pogłębiają rozumienie tego pojęcia.	3 godz.	od: ..... do: .....
	L2. Kim są i czym się zajmują nasi reprezentanci? Mapa reprezentacji Dzieci rozmawiają o różnych reprezentantach: tych związanych ze sportem, sztuką i tych związanych ze sprawowaniem władzy. Porównują oba rodzaje reprezentantów – oczekiwania wobec nich, sposób i kryteria ich wyboru, ich zadania; porządkują wiedzę na temat reprezentantów na różnych szczeblach władzy.	3 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	L3. Czym zajmuje się nasz reprezentant? Dzieci wyobrażają sobie, na czym polega bycie reprezentantem – radną/radnym w radzie gminy.	3 godz.	od: ..... do: .....
	L4. Przygotowujemy spotkanie z naszym reprezentantem Dzieci planują organizację spotkania z wybranym reprezentantem władzy lokalnej.	3 godz.	od: ..... do: .....
Działania i prezentacja	L5. Spotkanie z radną/radnym Dzieci realizują zaplanowane działania: organizują i uczestniczą w spotkaniu z radną/radnym. Podczas spotkania weryfikują swoje wyobrażenia na temat ich pracy. Spotkanie jest rejestrowane kamerą.	2 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	L6. Podsumowujemy projekt Dzieci podsumowują spotkanie z radną/radnym i swoją wiedzę dotyczącą sprawowania władzy za pośrednictwem reprezentantów; dokonują samooceny pracy zespołowej.	2 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 4 godz.

Działania: zrozumienie przez dzieci roli i odpowiedzialności reprezentantów; zdobycie informacji na temat tego, jakich reprezentantów mają mieszkańcy ich miejscowości.

Pomoce: 5 jednakowych pojemników do połowy wypełnionych wodą.

L1

Starter: Zwierzęta potrzebują wody. Dokąd jedziemy na wycieczkę?

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci zgodnie z waszym rytuałem. Powiedz, że ten projekt będzie poświęcony temu, w jaki sposób w demokratycznym państwie sprawowana jest władza, w jaki sposób obywatele mogą wpływać na to, jakie decyzje władza ta podejmuje.
2. Aby dzieci lepiej zrozumiały, na czym polega demokracja pośrednia, czyli oddziaływanie poprzez swoich reprezentantów, zaproponuj zabawę „Zwierzęta potrzebują wody”.
  - 2.1. Podziel dzieci na pięć 3–5-osobowych grup (ewentualnie – jeśli twoja grupa projektowa jest bardzo mała – na pięć par). Każda grupa to inne zwierzęta: koniki, pieski, wróbelki, rybki, kacuszki.
  - 2.2. Wyjaśnij, że wszystkie zwierzęta potrzebują wody. Jest im ona potrzebna w różnych ilościach i do zaspokojenia różnych potrzeb. Powiedz, że właśnie jest susza, wody jest mało i trzeba zdecydować, komu woda jest najbardziej potrzebna i w jakiej ilości. Pokaż dzieciom 5 jednakowych pojemników (garnuszków, wiaderek) wypełnionych do połowy wodą. Wyjaśnij, że to jest woda, którą trzeba podzielić między wszystkie zwierzęta i która musi starczyć dla wszystkich.
  - 2.3. Poproś wszystkie dzieci, by stanęły pośrodku w całej grupie i spróbowały przekonać innych, że to im woda jest potrzebna. Powiedz im, że mają na to 2,5 minuty. Daj sygnał *START*. Nie ingeruj, nie porządkuj sytuacji, pilnuj czasu. Po jego upływie powiedz *STOP* i spytaj dzieci, czy udało się im podjąć decyzje o podziale wody. Jest to mało prawdopodobne: w dużej grupie nie jest możliwe, aby wszyscy się wysłuchali, aby każdy powiedział, co chce, i aby zapadła zgodna decyzja. Zwróć na to uwagę dzieci.
  - 2.4. Poproś grupki, żeby ustaliły:
    - *Do czego woda jest im potrzebna?*
    - *Jaka ilość wody by im wystarczyła?*
    - *Jakimi argumentami przekonać inne zwierzęta o ich potrzebach?*
 Poproś dzieci, by w każdej grupie wybrały spośród siebie jednego przedstawiciela – dziecko, które, ich zdaniem, najlepiej przedstawi ich opinie i potrzeby danej grupy zwierząt.
  - 2.5. Zaprosz na środek reprezentantów każdej grupy zwierząt. Poinformuj, że każdy z nich ma pół minuty na przedstawienie informacji o zapotrzebowaniu na wodę swojej grupy zwierząt i ich uargumentowanie. Powiedz, że w tym czasie reprezentanci i ich grupy nie mogą się ze sobą kontaktować. Wyznacz strażnika czasu, który będzie pilnował przestrzegania czasu wypowiedzi.
  - 2.6. Poproś, by reprezentanci grup wspólnie podzielili wodę tak, aby starczyło jej dla wszystkich zwierząt zgodnie z potrzebami i możliwościami: dzieci mogą przelewać wodę między pięcioma pojemnikami. Upewnij się, czy reprezentanci grup uważają podział za zakończony. Poproś ich o powrót do swoich grup wraz z pojemnikami z przydzieloną wodą.
  - 2.7. Zachęć dzieci do refleksji. Zrób cztery rundki pytań:
    - Spytaj wszystkie dzieci:
      - *Czy widzicie różnice w procesie podejmowania decyzji i wyniku dyskusji za pierwszym razem (wszyscy uczestniczą) i drugim razem (uczestniczą reprezentanci)?*
      - *Na czym te różnice polegają?*

z małej szkoły w wielki świat

- Spytaj dzieci, które nie uczestniczyły w podejmowaniu decyzji:
    - *Czy jesteście zadowoleni z decyzji podjętej przez reprezentantów?*
    - *Czy macie tyle wody, ile chcieliście?*
  - Spytaj reprezentantów grup:
    - *Czy udało wam się dostać tyle wody, ile chcieliście?*
    - *Czy łatwo było reprezentować swoją grupę?*
    - *Czy udało się przekonać inne zwierzęta o szczególnych potrzebach własnej grupy?*
    - *Czym musieliście się kierować, gdy usiedliście pośrodku?*
  - Spytaj wszystkich:
    - *Czy byłoby możliwe porozumienie się w całej grupie?*
    - *Jakie byłyby przeszkody?*
    - *Co stałoby się, gdyby silniejsza grupa, np. koniki, upierała się przy swoich potrzebach?*
    - *Jakie są zalety i wady podejmowania decyzji przez reprezentantów?*
2. 8. Podsumuj. Powiedz, że podejmowanie decyzji w czyimś imieniu przez prawdziwych reprezentantów też nie zawsze jest proste i że spotykają się oni z podobnymi problemami.
3. Zaproponuj dzieciom zabawę „Dokąd jedziemy na wycieczkę?”. Zrozumieją one dzięki niej, jak reprezentanci mogą działać, aby ich decyzje były bardziej zgodne z potrzebami osób, które reprezentują.
3. 1. Spytaj dzieci, dokąd chciałyby pojechać na wycieczkę, gdyby nagle znalazły się na nią pieniądze: w góry, nad morze, nad jeziora (możesz podać inne trzy miejsca, istotne jest, aby były one równie atrakcyjne dla dzieci). Poproś, aby zwolennicy poszczególnych miejsc podnieśli rękę i połączyli się w grupy. Poproś, by każda grupa wybrała swojego reprezentanta, który będzie przekonywał dzieci z pozostałych grup do wyjazdu w wybrane miejsce (jeśli grupy są duże, można wybrać dwóch reprezentantów każdej grupy).
3. 2. Poproś, by reprezentanci trzech grup usiedli na środku sali i dyskutowali w celu podjęcia decyzji o wyborze jednego miejsca wyjazdu. Pozostałe dzieci mogą ich tylko słuchać.
3. 3. Po pięciu minutach dyskusji ogłoś przerwę na konsultacje. Poproś, by reprezentanci wrócili do swoich grup i wspólnie z nimi poszukali argumentów, które mogą przekonać innych do wyjazdu w wybrane przez nich miejsce.
3. 4. Poproś reprezentantów o ponowne spotkanie na środku sali i przedstawienie nowych argumentów. Pozwól im dyskutować przez kilka minut.
3. 5. Po kilku minutach dyskusji zarządz głosowanie nad trzema propozycjami:
  - *Kto jest za wyjazdem nad morze?*
  - *Kto jest za wyjazdem w góry?*
  - *Kto jest za wyjazdem nad jeziora?*
 Jeśli nie udało się podjąć decyzji, tzn. każdy głosował za swoją propozycją, powiedz, że w tej sytuacji wycieczki może nie być wcale i trzeba dojść do jakiegoś kompromisu (decyzji, na którą wszyscy się zgodzą, rezygnując nieco ze swoich oczekiwań). Poproś, by reprezentanci jeszcze raz wrócili do swoich grup i by grupy znów przeprowadziły konsultacje, starając się porozumieć w następujących kwestiach:
  - *Na jakim sposobie spędzania czasu najbardziej zależy grupie?*
  - *Czy to, co lubią robić jej członkinie/członkowie, można też robić w innych miejscach? (np. miłośniczki/miłośnicy morskich kąpeli zgodzą się na pobyt w górach, jeśli będzie tam basen).*
 Daj dzieciom około 10 minut na rozmowę, po czym poproś kolejny raz reprezentantów grup na środek sali. Powiedz, że to jest ostatnia szansa na podjęcie decyzji i spożytkowanie środków na wycieczkę. Poproś o przedstawienie potrzeb grup, pozwól dzieciom chwilę podyskutować i przeprowadź kolejne głosowanie nad trzema propozycjami. Tym razem powinna zapaść decyzja o miejscu wyjazdu. Niezależnie od wyniku (jest decyzja lub jej nie ma), skończ zabawę, przechodząc do jej omówienia.
3. 6. Omów zabawę:
  - Zapytaj po kolei dzieci z trzech grup:
    - *Czy jesteście zadowoleni z podjętej decyzji (lub jej braku)?*
    - *Dlaczego?*

- Zapytaj po kolei reprezentantów:
  - Czy jesteście zadowoleni z decyzji, którą podjęliście?
  - Dlaczego?
  - Czy łatwo było ją podjąć?
  - Co wam ułatwiało, a co utrudniało podjęcie decyzji zgodnej z potrzebami grupy, którą reprezentowaliście?

4. Zapytaj wszystkich:

- Czym różniło się podejmowanie decyzji przez reprezentantów w obu zabawach?
- W której z zabaw było łatwiejsze?
- Czy konsultacje reprezentantów z grupami pomogły im? W czym?

5. Przypomnij dzieciom, że i one mają swoją reprezentację. Są nią osoby wybrane do władz samorządu uczniowskiego. Zachęć dzieci do spotkania z jedną z osób z samorządu i przeprowadzenia z nią rozmowy. Można w niej zadać następujące pytania:

- Czy łatwo być reprezentantem pozostałych dzieci?
- Jak się czujesz, gdy we władzach samorządu uczniowskiego musisz zabrać głos?
- Czy wyrażasz tylko swoje opinie, czy także opinie innych dzieci?
- Skąd wiesz, jakie są opinie/potrzeby innych dzieci?

Uwaga! Zaprosz reprezentanta samorządu na zajęcia lub pomóż dzieciom zorganizować z nim spotkanie. Towarzysz dzieciom i wspieraj je w czasie tej rozmowy.

6. Zachęć dzieci do refleksji:

- Jak to jest „być reprezentantem grupy osób, reprezentować ich interesy”?
- Czy łatwo jest dbać o to, aby zaspokoić potrzeby osób, które się reprezentuje?
- Czy zawsze jest to możliwe?
- Jakie działania mogą w tym pomóc?
- Czy nasi przedstawiciele mogą robić i mówić, co chcą, czy powinni pamiętać, że reprezentują nas wszystkich?

7. Postaw pytania kluczowe:

- Kto reprezentuje nas – mieszkańców naszych miejscowości?
- Co robią nasi reprezentanci?
- Czy podejmują w imieniu naszym, naszych rodziców i innych dorosłych jakieś ważne dla nas decyzje?
- Gdzie możemy ich spotkać?

Poproś dzieci, by poszukały odpowiedzi na te pytania, rozmawiając z dorosłymi, np. z rodzicami, rodzeństwem, dziadkami, sąsiadami. Podpowiedz im, by pytały o to:

- kogo ich bliscy uznają za swojego reprezentanta,
- jakich reprezentantów wybierali?, w jaki sposób,
- czy uważają, że reprezentacja Polski w jakimś sporcie, np. w piłce nożnej, pływaniu, reprezentuje również ich? czy cieszą się, gdy wygrywa,
- czy znają innych reprezentantów Polski (np. piosenkarzy wybranych do konkursu Eurowizji).

Poproś, by dzieci, które umieją pisać, zapisały to, czego się dowiedzą od dorosłych, a te, które nie umieją pisać, zapamiętały informacje lub poprosiły dorosłych o ich zapisanie (np. zapisanie nazwisk wybranych osób i pełnionych przez nie funkcji). Zaproponuj dzieciom, aby na następne spotkanie przyniosły do szkoły zdjęcia osób, które reprezentują Polskę za granicą, np. sportowców z kadry narodowej, piosenkarzy śpiewających w konkursie Eurowizji itd.

8. Ustal z dziećmi kryteria dobrze wykonanego zadania, np.:

- Każde dziecko porozmawia co najmniej z trzema osobami.
- Każde dziecko będzie miało notatkę (zrobioną przez siebie lub dorosłego) dotyczącą co najmniej trzech reprezentantów, w notatce powinna być odpowiedź na pytanie, kogo dana osoba reprezentuje, w jaki sposób działa, jaki jest obszar jej działania, skąd wie, jakie potrzeby mają jej wyborcy, co lubi robić w czasie wolnym itp.
- Każde dziecko przyniesie przynajmniej jedno zdjęcie wybranego reprezentanta (można je znaleźć w Internecie, prasie, zrobić samodzielnie lub przy pomocy dorosłych, po uzyskaniu zgody danej osoby).
- Każde dziecko na podstawie zebranych informacji przedstawi jednego z wybranych przez siebie reprezentantów.

9. Podziękuj dzieciom za wspólną zabawę i pracę.

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 3 godz.

Działania: uświadomienie dzieciom różnic w znaczeniu słowa „reprezentant” w odniesieniu do konkurencji sportowych, konkursów międzynarodowych oraz sprawowania władzy; zaznajomienie z reprezentantami sprawującymi władzę w imieniu ich społeczności lokalnej; poznanie szczebli władz.

Pomoce: duży arkusz papieru, pisaki, 6 różnokolorowych kartek A4; różnej długości taśmy z krepiny w tych samych co kartki kolorach; zdjęcia reprezentantów sportowych, zdjęcia wybranych reprezentantów władz samorządowych, np. radnego gminnego, powiatowego, wojewódzkiego, posła, senatora, europosła (reprezentujących dany region), Prezydenta RP; zdjęcia powinny być dostępne na stronach internetowych gminy, powiatu, sejmiku wojewódzkiego (wraz z notkami biograficznymi) oraz na stronach Sejmu i Senatu RP: www.sejm.gov.pl oraz www.senat.gov.pl; mapa administracyjna Polski i mapa Unii Europejskiej.

L2

Kim są i czym się zajmują nasi reprezentanci?
Mapa reprezentacji

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Zapytaj, jak dzieci poradziły sobie z rozmowami na temat reprezentantów, które miały przeprowadzić po poprzednich zajęciach. Porozmawiaj o tym, czego dzieci dowiedziały się od rodziców i innych dorosłych:
  - Jakich mamy reprezentantów?
  - Kogo reprezentują?
  - Czy zostali wybrani przez mieszkańców naszej miejscowości? Jeśli tak, to przez kogo i w jaki sposób?
  - Co o nich wiemy?
  - Co wiemy o tym, jak nas reprezentują?
  - Gdzie nas reprezentują?
  - Czy wiemy, co robią na co dzień? Czym – oprócz reprezentowania nas – się zajmują?
 Każde dziecko przedstawia wybranego reprezentanta.
3. Przygotuj plakat podzielony na dwie części: jedna z nich przeznaczona jest na przygotowane przez dzieci informacje o reprezentantach związanych ze sportem, sztuką, nauką, druga – na informacje o reprezentantach związanych ze sprawowaniem władzy. Naklejcie notatki i zdjęcia przyniesione przez dzieci w odpowiednich miejscach na plakacie. Jeśli dzieci nie przygotują informacji o reprezentantach związanych z władzą, bądź gotowa/gotowy je uzupełnić. Notki i zdjęcia reprezentantów kolejnych szczebli władzy (wieś, gmina, powiat, województwo, kraj, Unia Europejska) naklejaj na kartkach A4 różnego koloru i przyklejaj na plakacie delikatnie (wykorzystasz je w dalszej części zajęć). W ten sposób powstanie zapis informacji dotyczących naszych reprezentantów i skojarzeń z tym słowem.
4. Kiedy plakat będzie gotowy, porozmawiaj z dziećmi na temat różnic pomiędzy reprezentantami z jednej i drugiej części plakatu. Możesz zapytać:
  - Kto wybiera tych reprezentantów?
  - Co robią ci reprezentanci? Czym się zajmują?
  - Do czego dążą, jakie cele realizują?
  - Co dla nich będzie sukcesem?
  - Za co i przed kim odpowiadają ci reprezentanci?
 Pozwól dzieciom na swobodne wypowiedzi.

5. Podsumuj, podkreślając główne różnice między dwoma grupami reprezentantów:
- *Pierwsza grupa to osoby, które reprezentują Polskę np. w międzynarodowych rozgrywkach sportowych, imprezach artystycznych, przedsięwzięciach naukowych. Te osoby uważamy za naszych reprezentantów, choć na ich wybór i dalsze działania nie mamy wpływu. Najczęściej pełnienie przez nie roli reprezentanta sprowadza się do prezentowania barw kraju (klubu) za granicą i nie jest związane z podejmowaniem żadnych ważnych decyzji ani z ponoszeniem odpowiedzialności za te decyzje. Ich zwycięstwo daje nam radość, ale nie wpływa na nasze życie. Wyboru takich reprezentantów dokonują zazwyczaj fachowcy, np. trenerzy lub sędziowie, a nie wszyscy, np. kibice piłki nożnej nie wybierają reprezentantów grających w drużynie narodowej (wyjątkiem jest konkurs piosenkarzy „Eurowizja”, w którym reprezentantów wybierają w głosowaniu widzowie).*
  - *Druga grupa to osoby sprawujące władzę na różnych szczeblach, takie, które podejmują decyzje dotyczące najbliższego otoczenia (rada sołecka, sołtys, rada gminy, wójt/burmistrz, rada powiatu, starosta), całego województwa (marszałek, radni sejmiku), kraju (posłowie, senatorowie, prezydent) czy nawet Europy (polscy posłowie do Parlamentu Europejskiego).*

6. Powiedz dzieciom, że w tym projekcie zajmiecie się poznaniem zadań osób, które są reprezentantami sprawującymi w naszym imieniu władzę.

7. Odnieście się do kryteriów dobrze wykonanego zadania ustalonych na poprzednich zajęciach. Przypomnij je (por. pkt. 8 Startera). Poproś, aby dzieci dobrały się w pary i w parach udzieliły sobie informacji zwrotnej na temat realizacji zadania z uwzględnieniem ustalonych kryteriów. Na koniec spytaj dzieci, jak oceniają swoją pracę – zaproponuj, aby każde dziecko narysowało na plakacie buźkę pokazującą jego stosunek do własnej pracy.

8. Przeprowadź z dziećmi ćwiczenie „Mapa reprezentacji”.
1. Pokaż dzieciom mapę administracyjną Polski i mapę Unii Europejskiej. Powiedz im, że skuteczne działanie i dbałość o interes każdego obywatela są możliwe dzięki reprezentantom działającym na różnych szczeblach władzy, odpowiadającym za decyzje dotyczące różnych obszarów kraju. Możesz zapytać dzieci: *Co by się stało, gdyby wszyscy z tego terenu (Polska i Unia Europejska) chcieli mieć wpływ na podejmowane decyzje, chcieli rządzić i w tym celu spotkali się w jednym miejscu? Czy to byłoby możliwe?* Uświadom dzieciom, że każdy człowiek może mieć wpływ na to, co dzieje się na każdym z „poziomów”, dzięki temu, że wybiera swoich reprezentantów, którzy powinni dbać o interes każdego z nas, tak jak my to robiliśmy w naszych zabawach na początku projektu.
  2. Sprawdźcie i zaznaczcie na mapach, gdzie jest wasza miejscowość, wasza gmina i miejscowość gminna (siedziba gminy), powiat i miasto powiatowe, województwo i miasto wojewódzkie, Warszawa, Bruksela.
  3. Aby lepiej zobrazować poszczególne szczeble reprezentacji, zabierz dzieci na boisko lub do dużego pomieszczenia, np. do sali gimnastycznej lub na korytarz. Weź ze sobą odklejone z plakatu o reprezentantach kartki ze zdjęciami i informacjami na temat reprezentantów władzy. Na podłodze w pomieszczeniu albo na boisku szkolnym ułóżcie powiększające się kolejno kręgi z kolorowej taśmy z krepiny, będące odwzorowaniem zależności terenów zaznaczonych na mapie (wieś, gmina, powiat, województwo, kraj, Unia Europejska; kolor każdego obszaru musi odpowiadać kolorowi kartki z notatką o jego reprezentancie). Zaznaczcie główne miejscowości każdego z tych obszarów. Poproś dzieci o ułożenie w odpowiednich miejscach kartek z notatkami o reprezentantach poszczególnych szczebli (ułatwi im to kolory kartek – takie same jak kolory właściwych kręgów z krepiny).
  4. Przyjrzyjcie się ułożonemu obrazowi. Zróbcie zdjęcia. Dzięki temu dzieci poznają kolejne szczeble administracji państwowej i osoby pełniące tam władzę w sposób obrazowy:

WIEŚ – SOŁTYS,

GMINA – RADA GMINY, WÓJT/BURMISTRZ

POWIAT – RADA POWIATU, STAROSTA,

WOJEWÓDZTWO – SEJMIK WOJEWÓDZTWA, MARSZAŁEK

PAŃSTWO – PARLAMENT (POSŁOWIE, SENATOROWIE), PREZYDENT PAŃSTWA

UNIA EUROPEJSKA – PARLAMENT EUROPEJSKI

Przypomnij, że na każdym z tych szczebli władzy podejmowane są decyzje dotyczące jego terenu. Możesz to wyjaśnić dzieciom na przykładzie dróg:

- Sołtys wraz z radą sołecką starają się dbać o chodniki i wiejskie drogi w swojej wsi.
- Rada gminy decyduje o budowie i remontach dróg łączących miejscowości na terenie gminy.
- Radni powiatu decydują o podobnych drogach, ale łączących miejscowości leżące w różnych gminach na terenie ich powiatu.
- Sejmik województwa dba o drogi wojewódzkie (przecinające całe województwo i łączące je z innymi województwami).
- Sejm podejmuje decyzje dotyczące dróg krajowych, którymi możemy pojechać nad morze lub w góry.
- Parlamentarzyści Unii Europejskiej dbają o połączenia drogowe ważne dla mieszkańców całej Europy.

Spytaj, czy mogłoby być odwrotnie, jeśli nie – dlaczego?

9. Podsumuj ten etap pracy, prosząc dzieci o dokończenie zdań:

- *Dowiedziałam/em się, że...*
- *Zdziwiło mnie, że...*
- *Myszę, że...*

10. Powiedz, że na następnych zajęciach zastanowicie się wspólnie nad tym, z jakim przedstawicielem władz gminy się spotkacie i jak przygotujecie się do tego spotkania.

Planowanie działań

Czas: 3 godz.

Działania: zebranie wyobrażeń na temat pracy radnej/radnego.

Pomoce: duże arkusze papieru, mazaki, kredki, farby, klej i kolorowy papier.

L3

Czym zajmuje się nasz reprezentant?

Kolejne kroki:

1. Po rytualnych powitaniach, przypomnij dzieciom wasze poprzednie spotkanie i wielkie koła układane na podłodze/boisku. Przypomnij, że najbliżej was jest wieś, a potem gmina. Zapytaj dzieci, czy wiedzą, czym się zajmują, o czym decydują władze wsi lub gminy, o czym mogą decydować reprezentanci mieszkańców. Rozmowę sprowadź do tego, co jest bliskie dzieciom (szkoła, poradnia zdrowia, przystanki autobusowe, place zabaw dla dzieci, świetlice wiejskie itp.).
2. Powiedz dzieciom, że celem tego projektu jest zorganizowanie spotkania z przedstawicielem władzy gminnej (rady gminy). Powiedz, że zanim do niego dojdzie, spróbujecie wyobrazić sobie pracę reprezentanta – radnej/radnego gminnego. Zaproś dzieci do ćwiczenia „Czym zajmuje się nasz reprezentant?”.
  2. 1. Podziel dzieci na sześć grup.
  2. 2. Daj każdej grupie arkusz papieru i poproś o przygotowanie wspólnego plakatu zawierającego odpowiedź na zadane grupie pytanie. Starsze dzieci zapisują informacje, młodsze mogą rysować, malować, wycinać i wyklejać wszystkie pomysły i skojarzenia, jakie przychodzą im do głowy podczas dyskusji mającej na celu udzielenie odpowiedzi na postawione pytanie.

Pytania dla grup:

- Grupa 1: *Gdzie pracuje radna/radny, ile czasu zajmuje jej/jemu bycie reprezentantem, jak wykonuje swoje zadania na co dzień?*
- Grupa 2: *Jak radna/radny dowiaduje się, czego chcą ludzie, których reprezentuje, skąd to wie?*
- Grupa 3: *Co robi radna/radny, kiedy różne osoby, które ją/jego wybrały mają różne potrzeby, opinie, prośby?*
- Grupa 4: *Jak radna/radny przekonuje reprezentantów osób, które mają inne potrzeby, opinie, prośby?*
- Grupa 5: *Jak różni reprezentanci podejmują wspólne decyzje?*
- Grupa 6: *Jakie były ostatnie decyzje podejmowane przez radną/radnego?*

Uwaga! Dzieci tworzą plakaty-kolaże, które są zapisem ich wyobrażeń na temat pracy i działań reprezentanta – radnej/radnego. W kolejnym etapie pracy plakaty te będą służyły jako podpowiedź do zadawanych radnemu pytań. Pozwól dzieciom na własną twórczość, nie krępuj ich wyobraźni, nie naprowadzaj na „właściwe” odpowiedzi. Na plakatach mają powstać zapisy dziecięcej wyobraźni dotyczącej działań radnej/radnego – nawet jeśli są zupełnie niezgodne ze stanem rzeczywistym. Jeśli grupa ma trudności z wymyśleniem odpowiedzi, zadaj dzieciom z tej grupy otwarte pytania, które pomogą uruchomić ich wyobraźnię.

2. 3. Powieś plakaty na ścianie. Podziękuj dzieciom za ich pracę. Na zakończenie zorganizuj wspólne pożegnanie piosenką lub pląsem.

z małej szkoły w wielki świat

Planowanie działań

Czas: 3 godz.

Działania: zaplanowanie organizacji spotkania z radną/radnym.

Pomoce: papier, pisaki, długopisy, tabela „Gwiazda pytań”, materiały potrzebne do wykonania zaproszeń.

L4

Przygotowujemy spotkanie z naszym reprezentantem

Uwaga:

Przed zajęciami z dziećmi powinnaś/powinieneś znać termin i miejsce spotkania z radną/radnym. Od miejsca spotkania zależy w pewnej mierze jego organizacja.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Przypomnij im, że podczas poprzednich zajęć wyobraziły sobie, jak pracuje radna/radny i przedstawiły swoje wyobrażenia na ten temat na plakatach. Powiedz im, że podczas spotkania z radnym/radną będą mogły sprawdzić, czy radni rzeczywiście tak pracują. Powiedz dzieciom, że zadadzą zaproszonemu gościowi takie same pytania, na które odpowiadały, pracując nad plakatami. Powiedz: *Wiemy już, o co chcemy zapytać, teraz czas zająć się organizacją spotkania.* Zaproś dzieci do wspólnego planowania: „Kto, co, gdzie, kiedy i jak?” (przykłady pytań zamieszczono w tabeli na następnej stronie).

Organizacja spotkania z radną/radnym: użyteczne pytania

KTO...	<ul style="list-style-type: none"> • będzie uczestniczył w spotkaniu? • przygotuje zaproszenia? • dostarczy zaproszenia do adresatów? • przygotuje miejsce spotkania? • poprowadzi spotkanie (uczennica liderka/uczeń lider)? • będzie nagrywał spotkanie kamerą?
CO...	<ul style="list-style-type: none"> • trzeba przygotować, czyli jakie materiały będą nam potrzebne? • trzeba napisać w zaproszeniach?
GDZIE...	<ul style="list-style-type: none"> • odbędzie się spotkanie?
KIEDY...	<ul style="list-style-type: none"> • odbędzie się spotkanie? • trzeba przygotować zaproszenia? • trzeba dostarczyć zaproszenia?
JAK...	<ul style="list-style-type: none"> • wyglądać ma sala, w której odbędzie się spotkanie? • przebiegać będzie spotkanie? (np. powitanie, prezentacja wyobrażeń dzieci, wystąpienie gościa, zadawanie pytań, podsumowanie, podziękowanie itp.). • długo będzie trwać spotkanie? • będziemy dokumentować spotkanie? (fotograf, filmowiec, sekretarz) – spotkanie ma być nagrywane, ważne jest więc ustalenie elementów, ujęć, które najlepiej zobrazują jego przebieg.

3. Ustal wspólnie z dziećmi szczegóły organizacji spotkania:

- Zróbcie listę zadań do wykonania przed spotkaniem (np. zaproszenia) oraz w dniu spotkania (np. przygotowanie sali). Poproś dzieci, by stworzyły zróżnicowane wiekowo grupy i podjęły się realizacji poszczególnych zadań. Na dużym arkuszu papieru zapisz „Kto, co, kiedy?”. Udzielcie odpowiedzi na te pytania. W ten sposób powstanie plan przygotowań do spotkania. Ustal z dziećmi terminy konsultacji dotyczących realizacji zadań i zaprosz je do przychodzenia na nie.

- Zapiszcie plan (scenariusz) spotkania.

Uwaga! Spotkanie z radną/radnym można rozpocząć od pokazania jej/jemu wszystkich plakatów przygotowanych przez dzieci. Mogą one najpierw opowiedzieć radnej/radnemu, jak wyobrażają sobie jej/jego pracę, a potem zapytać, jak jest naprawdę (np. *Kiedy rozmawialiśmy o pani/pana pracy, to naszym zdaniem jest ona... Czy to prawda?*). Pamiętaj, by ustalić kolejność prezentacji wyobrażeń dzieci.

Działania i prezentacja

Czas: 2 godz.

Działania: organizacja spotkania, przeprowadzenie spotkania z radną/radnym (weryfikacja wyobrażeń o pracy radnych).

Pomoce: flamastry, plakaty z zapisanymi wyobrażeniami działań reprezentanta, plakat z planowanym przebiegiem spotkania, plakat z pytaniem „Co robi radna/radny, nasz reprezentant?”, kamera przygotowana do nagrywania, aparat fotograficzny.

L5

Spotkanie z radną/radnym

Uwaga:

- Przed tym spotkaniem poszczególne grupy dzieci zgłaszają się do ciebie na konsultacje dotyczące realizacji ich zadań. Dzieci mają zrelacjonować przebieg i efekty swojej pracy nad zadaniami. Dzięki temu będziesz czuwać nad ich wykonaniem i będziesz w stanie wesprzeć dzieci w razie potrzeby.
- W poniższym opisie założono, że spotkanie odbywa się w szkole.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Przygotujcie się do spotkania zgodnie z ustalonym planem:
  - Sprawdźcie swoją gotowość do spotkania, np.: czy macie wszystkie materiały (plakaty z wyobrażeniami, z planem spotkania)?, czy przygotowany jest sprzęt do nagrywania spotkania?, czy każdy zna swoją rolę w spotkaniu?.
  - Przygotujcie salę do spotkania, np.: wywieście plakaty, ustawcie krzesła, wywietrzcie salę.
3. Przeprowadźcie spotkanie zgodnie z opracowanym scenariuszem.

Uwaga!

- Wspieraj liderkę/lidera w prowadzeniu spotkania (liderka/lider wita się z radnym w imieniu grupy, przedstawia cele, które przyświecają spotkaniu (dowiedzenie się, jak nasi reprezentanci nas reprezentują i na czym polega bycie reprezentantem), wskazuje, które dziecko ma zadać pytanie, a na koniec dziękuje za spotkanie).
- Zaznaczajcie na plakatach z wyobrażeniami dzieci o pracy radnej/radnego te elementy, które są najbliższe prawdy (np. podkreślając je kolorowym flamastrem). Na nowym plakacie „Co robi radna/radny, nasz reprezentant?” notuj jej/jego wypowiedzi.

z małej szkoły w wielki świat

Refleksja

Czas: 2 godz.

Działania: podsumowanie realizacji projektu.

Pomoce: duże arkusze papieru, kartki A5, pisaki, plakaty z zaznaczonymi wyobrażeniami, które były najbliższe prawdy o pracy radnej/radnego, plakat „Co robi radna/radny, nasz reprezentant?“, dokumentacja zgromadzona podczas spotkania (zdjęcia, film).

L6

 Podsumowujemy projekt

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Obejrzyjcie zgromadzoną dokumentację: plakaty, które powstały na etapie przygotowań do spotkania, plakat z notatkami o pracy radnej/radnego, który powstał w trakcie spotkania, zdjęcia/film ze spotkania. Podczas swobodnej rozmowy pozwól dzieciom na wymianę wrażeń:
  - *Czy spotkanie wam się podobało?*
  - *Co was zaskoczyło?*
  - *Które wyobrażenia się potwierdziły, a które okazały się zupełnie nietrafione?*
3. Przygotuj dwa plakaty, na każdym zapisz jedno niedokończone zdanie:
  - *Nasz reprezentant powinien...*
  - *Podczas spotkania z naszym reprezentantem dowiedziałam/em się...*
 Poproś dzieci, aby zastanowiły się nad dokończeniem zdań. Rozdaj im kartki A5, mazaki, kredki i poproś, aby dopisały lub narysowały zakończenia zdań. Poproś dzieci o podzielenie się myślami i przyklejenie kartek na plakatach. Podsumuj, podkreślając wiedzę, jaką dzieci zdobyły.
4. Poproś o dokonanie samooceny pracy grupy:
  - *W jakim stopniu jesteśmy zadowoleni z wykonania zadania?*
  - *Co udało się nam szczególnie?*
  - *Co zrobilibyśmy inaczej następnym razem?*
 Zadbaj o to, by każde dziecko mogło wypowiedzieć się w tych sprawach.
5. Podziękuj dzieciom za udział w projekcie. Spotkanie zakończ piosenką lub wspólnym płasem.

DZIECI SĄ WAŻNE I MAJĄ SWOJE PRAWA

M

AUTORKI **Olga Napiontek** | **Joanna Pietrasik**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Prawa człowieka są w dzisiejszym świecie uniwersalną wartością, najważniejszym mechanizmem chroniącym jednostkę przed nadużyciami władzy. Tworzą fundament współczesnego demokratycznego państwa prawnego, stanowiąc jeden z podstawowych mechanizmów zapewniających wolność jednostki. Dlatego tak ważne jest budowanie od najmłodszych lat szacunku i zrozumienia dla idei praw człowieka. Prawa dziecka zostały sformułowane po to, by podkreślić, że dzieciom, tak jak wszystkim ludziom, należąca jest ochrona praw człowieka, zwrócić uwagę na szczególne uprawnienia przynależne jedynie osobom niepełnoletnim ze względu na specyfikę pozycji dziecka. Pełne poszanowanie praw człowieka, w tym równości jako składowej demokracji, jest elementem kompetencji obywatelskich wskazanym przez Parlament Europejski. Prawa człowieka są bowiem jedną z podstawowych idei leżących u podstaw wspólnej Europy.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Wzmocnimy u dzieci poczucie bycia obywatelami Europy, w której prawa najmłodszych podlegają ochronie.

CELE SZCZEGÓLNE

- Poznamy i zrozumiemy prawa dziecka.
- Zorganizujemy w szkole wystawę ilustracji o prawach dziecka.
- Nakręcimy krótkie filmy o prawach dziecka.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- Tablica z prawami dziecka.
- Filmy na temat praw dziecka.
- Spotkanie informacyjne na temat praw dziecka.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności szkolnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji w różnych źródłach, selekcja/porządkowanie informacji, planowanie, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

• Wybrane zadania szkoły:

7. Dbalność o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich.
8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

• Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

1. Korzysta z informacji:
  - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji,
  - b. czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci na I etapie edukacyjnym i wyciąga z nich wnioski,
  - c. wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników i encyklopedii przeznaczonych dla dzieci na I etapie edukacyjnym,
  - d. zna formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki; potrafi z nich korzystać.
3. Tworzy wypowiedzi:
  - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,
  - c. uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych.

Edukacja plastyczna. Uczeń:

2. W zakresie ekspresji przez sztukę:
  - a. podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne),
  - b. realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym (stosując określone narzędzia i wytwory przekazów medialnych).

Edukacja społeczna. Uczeń:

5. Zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), respektuje je; uczestniczy w szkolnych wydarzeniach.

UWAGI

- Przed rozpoczęciem projektu przeczytaj *Konwencję o prawach dziecka* (wersja dla dzieci) znajdującą się w załączniku 1 oraz materiały dla nauczycielki/nauczyciela zamieszczone w załączniku 2 i 3 (Podstawowe informacje o prawach dziecka; Prawa dziecka w szkole).
- W czasie realizacji projektu dzieci poznają prawa dziecka, pracując z tekstem *Konwencji o Prawach Dziecka* w wersji dla dzieci (załącznik 1). Tekst ten zaczerpnięto z publikacji *Kompasik. Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi* (2009), K. Koszewska (red.), wydanie II poprawione w języku polskim, Rada Europy, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie oraz Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży SZANSA w Głogowie, s. 300–302. Warto zapoznać się z tą publikacją w całości. Można ją znaleźć w Bibliotece Cyfrowej Ośrodka Rozwoju Edukacji (www.bc.ore.edu.pl).

z malej szkoły w wielki świat

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	M1. Starter: Prawa królika Dzieci rozmawiają o potrzebach dzieci, sposobach ich zaspokojenia oraz o osobach/instytucjach odpowiadających za zaspokojenie tych potrzeb. Poznają <i>Konwencję o Prawach Dziecka</i> , rozmawiają o zapisanych w niej swoich prawach.	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	M2. Planowanie kampanii informacyjnej o prawach dziecka Dzieci poznają zadania, z którymi zmierzą się w projekcie, opracowują harmonogram ich wykonania.	1 godz.	od: ..... do: .....
Działania	M3. Tablica z ilustracjami na temat praw dziecka Dzieci analizują zapisy <i>Konwencji o Prawach Dziecka</i> . Ilustrują poszczególne prawa, prezentują sobie nawzajem swoje prace i omawiają je. Przedstawiają swe działania dyrekcji szkoły i proszą o wyznaczenie w szkole miejsca na tablicę o prawach dziecka. Umieszczają swoje prace na tablicy.	3 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	M4. Przygotowania do stworzenia filmów o prawach dziecka Dzieci planują nakręcenie filmów ilustrujących wybrane prawa dziecka: wymyślają scenki ilustrujące prawa dziecka, analizują pomysły na ich przedstawienie (scenariusze), rozdzielają zadania wewnątrz grupy.	2 godz.	od: ..... do: .....
Działania	M5. Nagrywanie filmów o prawach dziecka Dzieci kręcą filmy zgodnie z przygotowanymi scenariuszami i przyjętymi przez grupę kryteriami.	3 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	M6. Przygotowania do spotkania na temat praw dziecka Dzieci planują prezentację efektów projektu: odsłonięcie tablicy z obrazami praw dziecka oraz pokaz filmów, przygotowują zaproszenia na spotkanie.	2 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	M7. Spotkanie na temat praw dziecka: prezentacja efektów pracy projektowej Dzieci działają zgodnie z przygotowanym scenariuszem: odsłaniają tablicę z ilustracjami praw człowieka, prezentują ilustracje, wyjaśniając, jakie prawa są na nich pokazane, prezentują publiczności przygotowane filmy.	2 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	M8. Podsumowanie projektu Dzieci podsumowują swoją pracę: przypominają sobie wypracowane produkty; zastanawiają się nad tym, jak czuły się w czasie realizacji projektu, czego się nauczyły i co było dla nich najciekawsze; wskazują te działania projektowe, które miały dla nich największe znaczenie.	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: przeprowadzenie zabawy edukacyjnej, zebranie informacji o prawach dzieci, poznanie praw dziecka.

Pomoce: duże arkusze papieru, farby, kredki lub flamastry; tekst *Konwencji o Prawach Dziecka* w wersji dla dzieci (załącznik 1).

M1

Starter:
Prawa królika

z małej szkoły w wielki świat

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Zaprosz dzieci do ćwiczenia „Prawa królika”¹:
  2. 1. Podziel dzieci na 3-osobowe grupy. Poproś dzieci, by w grupach:
    - wyobraziły sobie małego królika, którym mają się zaopiekować, narysowały go i wymyśliły jego imię,
    - zastanowiły się nad tym, co jest potrzebne królikowi, by żył szczęśliwie (poproś starsze dzieci w każdej grupie o notowanie wypowiedzi pozostałych członków grupy).
  2. 2. Poproś przedstawicieli grup o prezentację narysowanych królików i ich potrzeb. Zapytaj:
    - *Co z tego, co wymieniliście, jest królikowi niezbędnie potrzebne do życia? (jedzenie, woda, klatka).*
    - *Czy królik ma do tego prawo? Co to znaczy, że królik ma do tego prawo?*
    - *Kto powinien zapewnić królikowi to, co jest mu niezbędnie potrzebne? (np. dzieci z pomocą rodziców itp.).*
  2. 3. Jeszcze raz podziel dzieci na 3-osobowe grupy. Rozdaj duże arkusze papieru. Poproś, by dzieci:
    - narysowały na arkuszu jedno dziecko z grupy (mogą odrysować jego kontur),
    - porozmawiały o tym, czego one potrzebują, by żyć w zdrowiu, szczęściu, czuć się bezpiecznie i móc się rozwijać (poproś o zapisanie wniosków z rozmowy na arkuszach).
  2. 4. Zachęć dzieci do przedstawienia rezultatów pracy grup na forum. Zwróć szczególną uwagę na to, aby oddzielić zachcianki typu posiadanie telefonu komórkowego czy wakacje za granicą od potrzeb dzieci związanych z ich poczuciem bezpieczeństwa, zdrowiem, rozwojem (dom, pożywienie, nauka, lekarstwa). Tego typu potrzeby podkreśl na arkuszach. Zapytaj
    - *Które z wymienionych rzeczy są dzieciom niezbędne do życia?*
    - *Czy te rzeczy powinny być dzieciom zapewnione? Jeśli tak, to przez kogo?*
    - *Czy dzieci mają do nich prawo? Kto powinien zapewnić dzieciom realizację ich praw?*
  2. 5. Podsumuj, mówiąc, że już wiele lat temu dorośli uznali, że dzieci powinny mieć prawo do zapewnienia potrzeb związanych ze zdrowiem, rozwojem, poczuciem bezpieczeństwa. Prawo to mają dzieciom zapewnić dorośli, by je chronić. W tym celu powstała *Konwencja o Prawach Dziecka*, dokument, w którym zapisano najważniejsze prawa dzieci. Prawa te mają zostać zapewnione przez władze naszego kraju: rząd, samorząd terytorialny, instytucje publiczne, w tym m.in. przez nauczycielki i nauczycieli w szkole.
3. Zaprosz dzieci do udziału w projekcie „Dzieci są ważne i mają swoje prawa”. Powiedz, że realizując go, będą poznawały i promowały prawa dzieci. Wy tłumacz, jak ważne jest, by ludzie rozumieli swoje prawa i chcieli ich bronić. Zwróć uwagę na to, że zajęcia na ten temat odbywają się w szkole. Jest tak dlatego, że w Europie uważa się, że prawa dziecka są ważne, że trzeba o nich rozmawiać, promować je i wzbudzać zainteresowanie nimi od najmłodszych lat.

¹ Opracowano na podstawie: *Kompasik. Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi* (2009), K. Koszewska (red.), wyd. II poprawione w języku polskim, Rada Europy, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie oraz Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży SZANSA w Głogowie, s. 161–162.

4. Rozdaj dzieciom tekst *Konwencji o Prawach Dziecka* w wersji dla dzieci (załącznik 1). Podziel je na cztery grupy, tak by w każdej z grup było dziecko dobrze czytające. Każdej grupie przypisz kilka artykułów *Konwencji*. Poproś o:
  - ich odczytanie oraz rozmowę na temat ich znaczenia,
  - przedstawienie na forum poznanych praw.
5. Podsumuj zajęcia, wskazując, że w *Konwencji o Prawach Dziecka* zapisanych jest dużo praw, które mają chronić dzieci na całym świecie. Powiedz np. o prawie do nauki: *Obecnie ludziom w Europie wydaje się ono oczywiste, ale jeszcze 100 lat temu dzieci takiego prawa nie miały i zamiast się uczyć, musiały – jak dorośli – pracować w fabrykach. W różnych krajach na świecie nadal tak się dzieje.*
6. Na zakończenie poproś dzieci, aby zastanowiły się nad tym, jak się czuły, gdy poznawały zapisy *Konwencji o Prawach Dziecka*. Poproś, by odpowiedziały na to pytanie, wybierając jedną lub kilka spośród podanych przez ciebie odpowiedzi (pytanie i odpowiedzi zapisz na arkuszu papieru):
  - *Byłam/em dumna/y, że mam prawa.*
  - *Byłam/em zaskoczona/y, że są takie dokumenty.*
  - *Jestem ciekawa/y, na czym te prawa polegają.*
  - *Nie rozumiem tych zapisów.*
 Dzieci, które wybrały ostatnią odpowiedź, zgromadź na chwilę wokół siebie. Ponownie porozmawiaj z nimi o zapisach *Konwencji o Prawach Dziecka*.

Planowanie działań

Czas: 1 godz.

Działania: zaplanowanie działań projekcie.

Pomoce: bloki rysunkowe, duże arkusze papieru pakowego lub papier typu *flipchart*, kredki świecowe/pastele.

M2

Planowanie kampanii informacyjnej o prawach dziecka

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Przypomnij dzieciom wasze poprzednie spotkanie. Poproś je, by wymieniły prawa dziecka, które zapamiętały. Powiedz dzieciom, że realizując zaplanowane w projekcie zadania, będą wzbogacać i zdobywać nową wiedzę o prawach dzieci. Przedstaw dzieciom te zadania:
  - Stworzenie tablicy informacyjnej o prawach dziecka, na której umieszczone będą obrazki ilustrujące wybrane prawa.
  - Opracowanie krótkich filmów o prawach dziecka.
  - Organizacja spotkania na temat praw dziecka (dla dzieci i dorosłych).
3. Zastanów się z dziećmi nad działaniami, które trzeba podjąć, by zrealizować te zadania. Rozpiszcie je szczegółowo (zaplanujcie), wykorzystując poniższą tabelę (narysuj ją na dużym arkuszu papieru).

Działanie	Kto?	Kiedy?	Potrzebne materiały
Zadanie 1: Stworzenie tablicy informacyjnej o prawach dziecka			
Zadanie 2: Opracowanie krótkich filmów o prawach dziecka			
Zadanie 3: Organizacja spotkania na temat praw dziecka (dla dzieci i dorosłych)			

4. Porozmawiajcie o waszym planie. Spytaj dzieci, co wydaje im się najłatwiejsze, a co najtrudniejsze, czy będą potrzebowały jakiejś pomocy. Utwierdź dzieci w przekonaniu, że zrobią coś ważnego dla siebie i najbliższego otoczenia, że podzielą się rezultatami swojej pracy z innymi (powiedz, że opracowane przez dzieci materiały zostaną umieszczone na stronie internetowej szkoły).

Działania

Czas: 1 godz.

Działania: poznanie i zrozumienie treści praw zapisanych w *Konwencji o Prawach Dziecka*, wykonanie ekspozycji praw dziecka.

Pomoce: kartki A4, kredki, farby, flamastry, klej lub taśma klejąca, magnesy do tablicy, inne materiały plastyczne, arkusz papieru z listą/listami praw dziecka, kartki z napisanymi prawami dziecka z *Konwencji o Prawach Dziecka* (załącznik 4).

M3

Tablica z ilustracjami na temat praw dziecka

Uwaga:

- W *Konwencji o Prawach Dziecka* jest wiele praw i trudno byłoby zająć się nimi wszystkimi. Dlatego proponuje się dokonanie wyboru praw, którymi zajmą się dzieci. Poniżej podano dwie listy wybranych praw, z których możesz skorzystać. Lista 1 jest obligatoryjna dla tego projektu, zawiera prawa mające fundamentalne znaczenie oraz zastosowanie na terenie szkoły. Lista 2 jest fakultatywna, możesz ją wykorzystać zależnie od czasu, jakim dysponujesz, liczby dzieci w grupie projektowej, własnego uznania.

Wybrane prawa dziecka

Lista 1 (obligatoryjna)

Art. 6. Prawo do życia i rozwoju
 Art. 12. Poszanowanie poglądów dziecka
 Art. 13. Prawo do swobodnej wypowiedzi
 Art. 16. Prywatność, honor i reputacja
 Art. 17. Dostęp do informacji i mediów
 Art. 24. Opieka zdrowotna
 Art. 28. Prawo do nauki
 Art. 37. Ochrona przed torturowaniem lub innym okrutnym, nieludzkim i poniżającym traktowaniem
 Art. 42. Szerzenie wiedzy o *Konwencji* (zwróć uwagę na to, że realizując ten projekt, realizujecie to prawo!)

Lista 2 (fakultatywna)

Art. 5. Nadzór rodzicielski i rozwój umiejętności dziecka
 Art. 19. Ochrona przed wszelkimi formami przemocy, krzywdy zaniedbania
 Art. 20. Opieka zastępcza
 Art. 31. Czas wolny, zabawa i życie kulturalne
 Art. 32. Praca dzieci.

- Jeżeli twoja grupa jest liczna, wybierz więcej praw niż jest ich na liście obligatoryjnej; jeżeli jest ona mała, uwzględnij tylko prawa z listy obligatoryjnej i przydziel parom dwa prawa do opracowania.
- Poinformuj dyrekcję szkoły o tych zajęciach. Zaproś jednego z jej przedstawicieli na ich końcówkę (określ godzinę, sposób zawiadomienia go, że jesteście gotowi na spotkanie z nim). Uprzedź tę osobę o tym, że dzieci przedstawią jej swoje działania projektowe oraz wystąpią z prośbą o udostępnienie szkolnej przestrzeni na potrzeby tablicy o prawach dziecka. Poproś przedstawiciela dyrekcji, by wybrał się z wami na spacer po szkole w celu znalezienia właściwego miejsca. Miejsce to powinno być w zasięgu dzieci i umożliwiać stałą ekspozycję ilustracji. Dzięki temu efekt pracy dzieci będzie długotrwały i będzie służył innym dzieciom.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Zaproś dzieci do zilustrowania wybranych praw dziecka.
  2. 1. Przytnij do tablicy arkusz z listą praw dziecka, nad którymi zdecydowałeś/eś się pracować z dziećmi (pamiętaj, że konieczne jest uwzględnienie praw z listy 1 (obligatoryjnej)). Listę tę możesz uzupełnić prawami z listy 2 (fakultatywnej) lub wybranymi przez siebie).
  2. 2. Połącz dzieci w pary, każdej parze przydziel jedno lub dwa prawa do opracowania (zależnie od liczby par). Rozdaj parom kartki z prawami, które mają zilustrować (załącznik 4). Poproś dzieci, żeby porozmawiały w parach o danym prawie i zastanowiły się nad tym, jak je rozumieją, co ono oznacza.
  2. 3. Poproś przedstawicieli każdej pary, by opowiedzieli o prawie, nad którym się zastanawiali w parach. Wysłuchaj wypowiedzi dzieci, w razie potrzeby pomóż im zrozumieć prawo (wyjaśnij, podsuń jakąś myśl) lub efektywniej wyrazić swoje myśli (przeformułuj, doprecyzuj).
  2. 4. Zaproś dzieci w parach do zilustrowania przydzielonych im praw.
  2. 5. Poproś pary o przedstawienie wykonanych ilustracji i ich omówienie. Zapraszaj prezentujące swe prace pary na środek. Przyczepiajcie ilustracje oraz karteczki z treścią artykułu *Konwencji o Prawach Dziecka* na tablicy.
3. Ogarnijcie wzrokiem wszystkie ilustracje. Zapytaj dzieci: *Które prawo, według was, jest szczególnie ważne?* Poproś dzieci o odpowiedź oraz próbę jej uzasadnienia (np. „Ochrona przed poniżającym traktowaniem dziecka jest ważna, bo dzieci bywają bite i poniżane przez dorosłych”).
4. Powiedz dzieciom, że musicie zastanowić się nad tym, gdzie umieścić tablicę z ilustracjami. Powiedz, że w podjęciu takiej decyzji pomoże wam dyrekcja szkoły, która została zaproszona na koniec tych zajęć. Powitaj gościa: dyrektorkę lub dyrektora. Poproś dzieci, by opowiedziały jej/jemu, czym się zajmują, z jakiego powodu (cel projektu), by pokazały swoje prace i wystąpiły z prośbą o udostępnienie szkolnej przestrzeni na potrzeby tablicy o prawach dziecka. Wybierzcie się razem na spacer po szkole i poszukajcie właściwego miejsca. Po jego wybraniu możecie zająć się instalacją ilustracji i tekstów na tablicy.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: przygotowanie grup do nakręcenia filmów, wymyślenie scenariuszy, opracowanie kryteriów, jakie powinien spełniać każdy film.

Pomoce: stoper dla każdej grupy (są np. w wielu telefonach komórkowych), arkusze papieru, pisaki.

M4

Przygotowanie do stworzenia filmów o prawach dziecka

Uwaga:

Dzieci mogą nagrać kilka krótkich filmów o prawach dziecka (wariant 1) lub jeden film, w którym omówią kilka praw (wariant 2). W przypadku jednego filmu konieczne będzie dokonanie montażu zapisów filmowych. Wybierz jeden wariant, uwzględniając swoje możliwości techniczne.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Poproś dzieci, by przypomniały, co robiły na poprzednich zajęciach i jakie jest ich kolejne wynikające z planu zadanie (zadanie 2 to opracowanie krótkich filmów (jednego filmu) o prawach dziecka, można to sprawdzić na planie pracy. Powinnaś/powinienes już wiedzieć, który wariant wybierasz: jeden film/kilka filmów).
3. Zaprosz dzieci do przygotowania scenariuszy filmów o prawach dziecka.
  3. 1. Wybierzcie wspólnie kilka praw, np. te, które poprzednio dzieci uznały za najważniejsze, o których nakręcicie filmy.
  3. 2. Podziel dzieci na 3–5-osobowe grupy i przydziel każdej z nich po jednym prawie. Poproś dzieci, by zastanowiły się, w jaki sposób, na jakim przykładzie mogą wytłumaczyć innym, co dane prawo oznacza, i przygotowały scenki ilustrujące dane prawo.
  3. 3. Poproś dzieci o przystąpienie do opracowania scenek. Postaraj się, żeby każda grupa znalazła sobie dogodne miejsce do pracy. Czuwaj nad przebiegiem pracy grupowej. Wspieraj dzieci w razie potrzeby.
  3. 4. Zachęć dzieci do prezentacji scenek na forum całej grupy. Każdą prezentację nagradzajcie brawami. Poproś dzieci będące publicznością, aby po każdej prezentacji udzieliły odgrywającym scenki informacji zwrotnych. Sama/sam także udziel takich informacji.

Uwaga! Zachęć dzieci do właśnie takiej formy dzielenia się swoimi uwagami z innymi. Przypomnij, z jakich elementów składa się informacja zwrotna (co mi się podobało?, co bym zmieniła/zmienił?, dlaczego i jak?). Daj dzieciom przykład informacji zwrotnej. W przypadku scenki dotyczącej prawa do opieki zdrowotnej informację zwrotną można sformułować np. tak: „To prawo jest dobrze wytłumaczone, ponieważ pokazano...:

    - jak mama jest z chorym dzieckiem u lekarza, co oznacza, że się o nie troszczy, ale nie rozumiem, co tam robi ta druga pani,
    - jak dziecko przewraca się na korytarzu w szkole i pani wychowawczyni wzywa lekarza, ponieważ bardzo boli je ręka, ale może lepiej byłoby pokazać, że to dzieje się na ulicy i inni ludzie wzywają lekarza”.
  3. 5. Po przyjęciu informacji zwrotnych poproś grupy o wprowadzenie ewentualnych zmian w połyśle na scenariusz scenki, tak aby dobrze ilustrowała ona dane prawo.
4. Kolejnym zadaniem grup filmowców jest przygotowanie się do produkcji filmów, czyli:
  - Przydzielenie ról poszczególnym członkom grupy (ważne, żeby cała grupa pracująca nad danym prawem była widoczna w kadrze. Dzieci mogą podzielić się tekstem albo wybrać jedną osobę, która wygłosi tekst, podczas gdy inne osoby będą w tle, ale najlepiej byłoby, gdyby do prezentacji włączyć jak najwięcej dzieci).

z małej szkoły w wielki świat

- Przygotowanie ewentualnych kostiumów i rekwizytów.
- Określenie i przygotowanie miejsca nagrywania.

Daj dzieciom czas na zastanowienie się i zdobycie wszystkich potrzebnych do produkcji filmów akcesoriów. Poproś także, aby każda grupa samodzielnie przeciwoczyła swoją scenkę, wprawiając się w jej odgrywaniu, sprawdzając, czy scenariusz jest możliwy do odegrania. Określ, na kiedy dzieci powinny się przygotować (ustal termin kolejnych zajęć).

- Ustal z dziećmi kryteria, jakie powinny spełniać ich film, np.
  - Film trwa do 3 minut (warto rozdać stopery, aby dzieci mierzyły czas scenki).
  - W filmie pojawia się informacja, jakiego prawa dotyczy.
  - W filmie występują wszystkie dzieci z grupy.
 Zapisz kryteria na arkuszu papieru i powieś go w widocznym miejscu w klasie.
- Podziękuj dzieciom za aktywność i zapowiedz, że na następnych zajęciach będą kręcić filmy. Poproś o przyniesienie potrzebnych rekwizytów oraz stoperów.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: nagranie filmów.

Pomoce: kamera, stopery.

M5

Nagrywanie filmów o prawach dziecka

Uwaga:

- Nagranie filmów wymaga od dzieci umiejętności posługiwania się kamerą. Zorientuj się, czy dzieci miały do czynienia z kamerą i czy poradzą sobie z nagraniem same. Bądź gotowa/y pomóc dzieciom w nagraniu filmów, obsłudze kamery. Być może uznasz za stosowne poprosić kogoś o udzielenie dzieciom instruktażu w tym zakresie (może zna się na tym dobrze jakiś rodzic lub pracownik szkoły). Jeśli dzieci będą nagrywały filmy osobiście, w każdej z grup powinien być kamerzysta, który nie bierze udziału w scenie!
- Przeznacz sporo czasu na nagranie filmów. To działanie powinno być dla dzieci zabawą. Pozwól im nagrywać swoje filmy tyle razy, ile chcą. Ważne jest, by dzieci były zadowolone z efektu swojej pracy.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Poproś je o przeprowadzenie próby generalnej ich scenek.
3. Zaprosz kolejne grupy do nagrywania scenek.
4. Obejrzyjcie filmy po pierwszym nagraniu. Jeśli dzieci chcą coś poprawić, pozwól im nagrać filmy jeszcze raz, ponownie je obejrzyjcie. Nagrywajcie scenki tyle razy, aż będziecie zadowoleni z efektu. Sprawdźcie wspólnie, czy przygotowane scenki filmowe spełniają określone przez was kryteria.
5. Zapytaj dzieci o wrażenia z zajęć. Podziękuj im za wspólną pracę.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: zaplanowanie organizacji uroczystości na temat praw dziecka, przygotowanie i dystrybucja zaproszeń.

Pomoce: duży arkusz papieru, papier na zaproszenia, kredki.

M6

Przygotowanie do spotkania na temat praw dziecka

Kolejne kroki:

1. Przywitaj dzieci.
2. Przypomnij dzieciom, że w projekcie zaplanowaliście również, że efekty waszych działań (ilustracje dotyczące praw dziecka (tablica z obrazkami dzieci) oraz film/filmy o prawach dziecka) zaprezentujecie społeczności waszej szkoły, dzieciom i dorosłym (np. nauczycielom, rodzicom). Powiedz, że nadszedł czas, by zrealizować ten plan.
3. Poproś dzieci, żeby zastanowiły się nad przebiegiem spotkania. Zaplanujcie:
  - scenariusz spotkania (wstęp, kolejność prezentacji, zakończenie),
  - organizację przestrzeni i ewentualną scenografię,
  - sposób prowadzenia spotkania (osoby prowadzące, zapowiadające),
  - datę i godzinę spotkania, czas jego trwania.Zanotuj ustalenia na dużym arkuszu papieru. Powieś go w widocznym miejscu sali.
4. Przećwiczcie poszczególne elementy scenariusza spotkania.
5. Zapytaj dzieci, kogo zaprosicie na spotkanie. Sporządźcie listę gości. Przygotujcie zaproszenia, zaplanujcie ich dystrybucję.
6. Podziękuj dzieciom za ich aktywność, upewnij się, czy wszystkie dzieci wiedzą, za co są odpowiedzialne i czy znają kolejność działań, które mają być podjęte podczas prezentacji.

Prezentacja

Czas: 2 godz.

Działania: zaprezentowanie praw dziecka społeczności szkolnej (wystawa i film/filmy).

Pomoce: rzutnik i komputer, głośniki.

M7

Spotkanie na temat praw dziecka: prezentacja efektów pracy projektowej

Uwaga:

- Prezentacja efektów pracy dzieci ma składać się z dwóch elementów: odsłonięcie tablicy z obrazami dotyczącymi praw dziecka oraz pokaz filmu/filmów na ten temat. Istotą tego wydarzenia jest zwrócenie uwagi na to, że prawa dziecka są ważną wartością w szkole i że chcemy tę wartość pielęgnować. Zadbaj o to, by dzieci wyjaśniały prawa, które były przedmiotem ich obrazków i filmu/filmów, a także by powiedziały, dlaczego ich prawa są dla nich ważne.
- Po spotkaniu umieść film/filmy na stronie internetowej szkoły.

z małej szkoły w wielki świat

Kolejne kroki:

1. Zgromadź dzieci przed spotkaniem. Sprawdźcie, czy wszystko jest przygotowane zgodnie z planem. Przypomnijcie sobie scenariusz spotkania.
2. Przeprowadźcie spotkanie zgodnie z ustaleniami.
Uwaga! Na zakończenie spotkania publiczności powinna pokazać się cała grupa projektowa. Brawa.

Refleksja**Czas: 2 godz.**

Działania: refleksja nad wypracowanymi w projekcie produktami, podsumowanie pracy, samoocena.

Pomoce: arkusze papieru z trzema pytaniami do samooceny, plakat z symbolami podjętych działań, mazaki, karteczki samoprzylepne z narysowanym słońcem lub serduszkami.

M8

 Podsumowanie projektu
Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Powiedz, że te zajęcia kończą pracę nad projektem i że przyszedł czas podsumowań.
  2. 1. Pójdź razem z dziećmi do miejsca, w którym wisi tablica z ilustracjami o prawach dziecka. Obejrzyjcie ją jeszcze raz, zwróć uwagę dzieci na to, że ta tablica to ich osiągnięcie.
  2. 2. Wróćcie do sali i jeszcze raz obejrzyjcie filmy stworzone przez dzieci. Podkreśl dokonania dzieci.
3. Zachęć dzieci do refleksji nad trzema elementami związanymi z realizacją projektu (trzy „rundy” podsumowujące).
  3. 1. Usiądźcie w kręgu.
  3. 2. Pokaż dzieciom arkusz z pytaniem: *Jak się czuliście, pracując w tym projekcie?* oraz odpowiedziami na nie w formie buziek wyrażających zadowolenie, obojętność i niezadowolenie. Poproś dzieci, by podeszły do arkusza i pod wybraną przez siebie odpowiedzią postawiły kropkę. Policzcie kropki pod odpowiedziami. Porozmawiaj z dziećmi o ich samopoczuciu (z jakiego powodu są zadowolone?, co sprawia, że są niezadowolone?, czego im potrzeba, aby być zadowolonym?).
  3. 3. Pokaż dzieciom arkusz z drugim pytaniem: *Czego się nauczyliście?* Poproś dzieci o odpowiedzi i zapisuj je na arkuszu.
  3. 4. Pokaż dzieciom trzeci arkusz z pytaniem: *Co było dla was ciekawe, a co mniej?* Postępuj podobnie jak w przypadku pytania 2.
4. Poproś dzieci, by oceniły, które działania projektowe miały dla nich największe znaczenie.
  4. 1. Zawieś na tablicy plakat z symbolami podjętych działań:
    - dwie „gadające” głowy: symbol dyskusji, która odbyła się podczas planowania pracy w projekcie,
    - tablica: symbol tablicy z ilustracjami na temat praw dziecka,
    - kamera: symbol nagrywania filmów.

4. 2. Daj każdemu dziecku trzy samoprzylepne karteczki z narysowanym na nich serduszkim lub słońcem (możesz też wyciąć serduszka z papieru samoprzylepnego lub posłużyć się karteczkami w takim kształcie, które można kupić w sklepach z artykułami papierniczymi). Poproś dzieci, by przykleiły karteczki przy tych symbolach działań, które miały dla nich największe znaczenie (dzieci same decydują, w którym miejscu i ile karteczek przykleić, np. trzy karteczki przy jednym działaniu albo po jednej przy każdym z nich).
5. Podsumujcie projekt poprzez chwilę wspólnej refleksji: *Jak w przyszłości skorzystacie z tego, czego doświadczyliście, czego się dowiedzieliście w trakcie realizacji projektu?* Zachęć dzieci do przemyślenia tego pytania w domu.
6. Podziękuj dzieciom za pracę w projekcie i zaangażowanie.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 1. Konwencja o Prawach Dziecka (wersja dla dzieci)²

z malej szkoły w wielki świat

Artykuł 1. Definicja dziecka:

Dopóki nie masz osiemnastu lat, jesteś dzieckiem i przysługują ci wszystkie prawa spisane w tej Konwencji.

Artykuł 2. Zakaz dyskryminacji:

Nikt nie może ciebie dyskryminować z żadnego powodu, czy to rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego lub społecznego, niepełnosprawności, urodzenia, czy też jakiegokolwiek innej cechy, która mogłaby charakteryzować ciebie i twoich rodziców lub opiekunów.

Artykuł 3. Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka:

Wszystkie działania i decyzje, które mogą dotyczyć dzieci, powinny być podejmowane z myślą o dobru twoim i innych dzieci.

Artykuł 4. Realizacja praw uznanych w niniejszej Konwencji:

Państwo powinno zadbać o to, by prawa zapisane w niniejszej Konwencji przysługiwały tobie i innym dzieciom.

Artykuł 5. Nadzór rodzicielski i rozwój umiejętności dziecka:

Na twoich rodzicach spoczywa główna odpowiedzialność za kierowanie tobą tak, abyś w miarę swego dorastania uczyła/uczył się, jak najlepiej korzystać ze swych praw. Państwo powinno przestrzegać tego prawa.

Artykuł 6. Prawo do życia i rozwoju:

Masz prawo żyć i dobrze się rozwijać. Państwo powinno zapewnić wszystko, co jest potrzebne tobie do przeżycia i zdrowego rozwoju.

Artykuł 7. Rejestracja urodzin, nazwisko, obywatelstwo i rodzice:

Masz prawo do tego, by twoje urodziny zostały zarejestrowane, do posiadania imienia, obywatelstwa i wiedzy, kim są twoi rodzice, którzy powinni o ciebie dbać.

Artykuł 8. Zachowania tożsamości:

Państwa powinny szanować przysługujące tobie prawo do imienia, obywatelstwa i powiązań rodzinnych.

Artykuł 9. Oddzielenie od rodziców:

Nikt nie powinien cię oddzielać od rodziców, chyba że mogłoby to okazać się dla ciebie korzystne (np. jeśli któreś z rodziców źle ciebie traktuje lub zaniedbuje cię). Jeżeli twoi rodzice są rozwiedzeni lub pozostają w separacji, masz prawo pozostawać z obojgiem z nich w kontakcie, o ile tylko któreś z nich nie będzie ciebie krzywdzić.

Artykuł 10. Połączenie rodzin:

Jeśli twoi rodzice mieszkają w różnych krajach, masz prawo poruszać się między tymi państwami tak, by być w kontakcie tak z mamą, jak i z tatą, lub by rodzina mogła się na nowo połączyć.

Artykuł 11. Zwalczanie nielegalnego transferu dzieci:

Państwa powinny podejmować wszelkie starania mające na celu niedopuszczenie, by ktoś wywiózł ciebie z kraju w sposób nielegalny.

² Kompasik. *Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi* (2009), K. Koszewska (red.), wyd. II poprawione w języku polskim, Rada Europy, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie oraz Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży SZANSA w Głogowie, s. 300–302.

Artykuł 12. Poszanowanie poglądów dziecka:

Kiedy dorośli podejmują decyzje, które ciebie dotyczą, masz prawo do swobodnej wypowiedzi na temat tego, co, twoim zdaniem, powinno mieć miejsce, a twoje zdanie powinno być wzięte pod uwagę.

Artykuł 13. Prawo do swobodnej wypowiedzi:

Masz prawo szukać, dostawać i wymieniać się informacjami we wszystkich formach (np. pisząc, oglądając telewizję, słuchając radia i korzystając z internetu) przynajmniej dopóty, dopóki informacje te nie krzywdzą ciebie albo innych osób.

Artykuł 14. Wolność myśli, sumienia i wyznania:

Masz prawo do myślenia i wierzenia w co tylko chcesz, możesz też swobodnie praktykować swoją wiarę, ale wszystko to rób tak, by nikomu nie ograniczać korzystania z przysługujących mu praw. Twoi rodzice powinni kierować tobą w tych sprawach.

Artykuł 15. Wolność zrzeszania się i zgromadzeń:

Masz prawo spotykać się z innymi dziećmi i dołączać do ich grup lub organizacji, o ile tylko nie ograniczasz tym przysługujących komuś praw.

Artykuł 16. Prywatność, honor i reputacja:

Masz prawo do życia prywatnego i nikt nie powinien naruszać twego dobrego imienia, wkraczać do twego domu, czytać twoich listów lub poczty elektronicznej czy w jakikolwiek sposób niepokoić twojej rodziny bez dobrego po temu powodu.

Artykuł 17. Dostęp do informacji i mediów:

Masz prawo do rzetelnych informacji pochodzących z różnych źródeł, w tym książek, gazet, czasopism, telewizji, radia i internetu. Informacje te powinny być dla ciebie zrozumiałe i przynosić korzyść.

Artykuł 18. Wspólna odpowiedzialność rodziców:

Oboje rodzice ponoszą współodpowiedzialność za twoje wychowanie, przy czym zawsze powinni mieć na względzie to, co jest dla ciebie najlepsze. Państwo powinno zapewnić twoim rodzicom pomoc, zwłaszcza jeśli oboje pracują.

Artykuł 19. Ochrona dziecka przed wszelkimi formami przemocy, krzywdy lub zaniedbania:

Państwo powinno zagwarantować tobie odpowiednią opiekę i ochronę przed przemocą, krzywdą lub zaniedbaniem ze strony twoich rodziców lub kogokolwiek, kto się tobą zajmuje.

Artykuł 20. Opieka zastępcza:

Jeśli twoi rodzice lub twoja rodzina nie mogą zadbać o ciebie, powinien ich wyręczyć w tym ktoś inny, kto uszanuje twoją wiarę, tradycje i język, którym mówisz.

Artykuł 21. Adopcja:

Jeśli zdarzy się tak, że ktoś ciebie adoptuje, osoba ta musi przede wszystkim dbać o twoje dobro i nie ma tu znaczenia, czy ktoś cię zaadoptował w twojej ojczyźnie, czy w kraju, gdzie akurat jesteś.

Artykuł 22. Dzieci uchodźcze:

Jeśli nie jesteś teraz w swojej ojczyźnie, bo tam groziło ci niebezpieczeństwo, to gdziekolwiek jesteś, masz prawo do ochrony i pomocy. Masz wszystkie prawa, które przysługują dzieciom urodzonym w kraju, w którym teraz mieszkasz.

Artykuł 23. Dzieci z niepełnosprawnością:

Jeśli jesteś w jakiegokolwiek sposób niepełnosprawna/niepełnosprawny, przysługuje ci szczególna opieka i pomoc. Także w szkole powinni zadbać o to, by nic nie ograniczało twoich możliwości. Masz prawo do niezależności w swoich poczynaniach i aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa.

Artykuł 24. Opieka zdrowotna:

Masz prawo do dobrej jakości opieki medycznej (np. lekarstw, szpitala, doktorów), jak też do czystej wody, dobrego jedzenia, czystego środowiska i oświaty zdrowotnej. Kraje bogatsze powinny pomagać biedniejszym, by te mogły zapewnić korzystanie z tego prawa swoim obywatelom.

Artykuł 25. Okresowy przegląd leczenia:

Jeśli jesteś w ośrodku opiekuńczym bądź też mieszkasz z kimś innym niż twoi rodzice, twoje zdrowie powinno być kontrolowane regularnie, by było jasne, czy masz zapewnioną opiekę z należytą dbałością.

Artykuł 26. Korzystanie z systemu zabezpieczenia społecznego:

Spółeczeństwo, w którym żyjesz, powinno zapewnić ci bezpieczeństwo socjalne i życie w odpowiednich warunkach: (np. dostęp do oświaty, życia kulturalnego, służby zdrowia i opieki społecznej). Państwo natomiast powinno zapewnić dodatkowe środki pieniężne dla dzieci i rodzin w potrzebie.

Artykuł 27. Odpowiedni poziom życia:

Masz prawo żyć w takich warunkach, które pozwolą ci rozwijać się fizycznie, psychicznie, duchowo, moralnie i społecznie. Państwo powinno pomagać tym rodzinom, które nie mogą tego zapewnić.

Artykuł 28. Prawo do nauki:

Masz prawo się uczyć. Wszelkie stosowane w szkole środki służące dyscyplinowaniu uczniów nie mogą naruszać czyjejkolwiek godności. Bogatsze kraje powinny pomagać biedniejszym, by te mogły zapewnić korzystanie z tego prawa swoim obywatelom.

Artykuł 29. Cele edukacji:

Edukacja powinna jak najpełniej rozwijać twoją osobowość, umiejętności oraz zdolności umysłowe i fizyczne. Ma przygotować cię do życia, wyrabiać w tobie poszanowanie dla rodziców, jak też kultury i narodu, w którym wrastasz, oraz szacunek dla innych osób i ich kultury. Masz prawo wiedzieć, jakie są twoje prawa.

Artykuł 30. Dziecko należące do mniejszości lub pochodzenia rdzennego:

Masz prawo znać i praktykować swoją tradycję, religię i język, którym posługuje się twoja rodzina, nawet jeśli większość ludzi w twoim kraju ich nie podziela.

Artykuł 31. Czas wolny, zabawa i życie kulturalne:

Masz prawo do wypoczynku, zabawy i włączania się w działania kulturalne i rekreacyjne.

Artykuł 32. Praca dzieci:

Państwo ma chronić cię przed wykonywaniem pracy, która może zagrażać twojemu zdrowiu, rozwojowi, wykształceniu. Nikt nie ma prawa cię wykorzystywać.

Artykuł 33. Ochrona przed używaniem środków narkotycznych:

Państwo powinno ochronić cię przed używaniem, produkowaniem lub rozpowszechnieniem niebezpiecznych substancji.

Artykuł 34. Ochrona przed wykorzystywaniem seksualnym:

Państwo powinno ochronić cię przed wszelkimi formami wykorzystywania seksualnego.

Artykuł 35. Ochrona przed uprowadzeniem, sprzedażą bądź handlem:

Państwo powinno ochronić cię przed porwaniem, sprzedażą i wywiezieniem do innego kraju w celu wyzysku.

Artykuł 36. Ochrona przed innymi formami wyzysku:

Masz prawo do ochrony przed wszelkimi działaniami, które mogą zaszkodzić twojemu rozwojowi lub dobru.

Artykuł 37. Ochrona przed torturowaniem bądź okrutnym, niehumanitarnym czy poniżającym traktowaniem:

Jeśli złamiesz prawo, nikt nie może cię traktować z okrucieństwem, umieścić cię w jednej celi z dorosłymi czy też odmawiać ci prawa do kontaktu z rodziną.

Artykuł 38. Ochrona przed konfliktem zbrojnym:

Jeśli nie masz piętnastu lat (lub osiemnastu w większości państw europejskich), nikt nie może wcielić cię do armii lub zmusić do jakiegokolwiek bezpośredniego uczestnictwa w działaniach wojennych. Dzieciom przebywającym w rejonie konfliktu zbrojnego przysługuje szczególna ochrona.

Artykuł 39. Prawo do rehabilitacji:

Jeśli jesteś ofiarą zaniedbania, wyzysku, wykorzystania albo torturowania lub też siedzisz w więzieniu, masz prawo do szczególnej pomocy w odzyskaniu zdrowia fizycznego i psychicznego, jak również pomocy, by na nowo stać się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa.

Artykuł 40. Młodociani przestępcy:

Jeśli oskarżono cię o złamanie prawa, masz prawo do takiego traktowania, które uszanuje twoją godność. Przysługuje ci pomoc prawna, a jeśli już trafisz przed sąd, to można skazać cię tylko za bardzo poważne przestępstwa.

Artykuł 41. Poszanowanie wyższych standardów praw człowieka:

Jeśli prawa twojego kraju bardziej sprzyjają dzieciom niż postanowienia tej Konwencji, to wówczas one właśnie mają zastosowanie.

Artykuł 42. Szerzenie wiedzy o Konwencji:

Państwo powinno zadbać o to, by wszyscy rodzice, dzieci i instytucje zapoznali się z postanowieniami tej Konwencji.

Artykuły 43–54. Zobowiązania państw:

Te postanowienia niniejszej konwencji tłumaczą, jak dorośli i władze państwowe powinni ze sobą współpracować na rzecz zapewnienia dzieciom wszystkich należnych im praw.

Uwaga:

Konwencja o Prawach Dziecka została **przyjęta** przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1989 roku i **weszła w życie**, jako obowiązujące prawo międzynarodowe, rok później. Konwencja zawiera 54 artykuły opisujące prawa przysługujące dzieciom i sposób, w jaki poszczególne państwa powinny tych praw przestrzegać i je chronić. Niemal każde państwo na świecie ratyfikowało tę Konwencję, tym samym przyjmując na siebie zobowiązanie do przestrzegania jej treści.

Załącznik 2. Podstawowe informacje o prawach dziecka

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z malej szkoły w wielki świat

Istota praw dziecka

Prawa dziecka są prawami człowieka mającego specyficzne potrzeby ze względu na swoją niedojrzałość, ale i prawami człowieka jako osoby, tzn. niepowtarzalnej jednostki ludzkiej. Dziecku przysługują takie same prawa człowieka jak dorosłemu, ograniczone oczywiście przez brak zdolności do czynności prawnych. Dziecko zatem, w przypadku występowania o naruszenie jego praw, musi być reprezentowane przez przedstawiciela ustawowego – rodzica lub opiekuna prawnego.

Prawa dziecka są po to, żeby chronić godność osobową dziecka, jego indywidualność i niepowtarzalność. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (RP)* w artykule 30. wprost nawiązuje do wartości, jaką jest godność człowieka³:

Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

Prawa człowieka, w tym prawa dziecka, to prawa jednostki w stosunku do szeroko rozumianego państwa, w tym jego funkcjonariuszy oraz osób wykonujących zadania na zlecenie państwa. Relacja jednostka – państwo charakteryzuje się nierównością i podległością stron oraz niemożnością wyjścia z tej relacji. Tę relację można również zauważyć w szkole. Dziecko w szkole znajduje się w zdecydowanie nierównej oraz podległej sytuacji w stosunku do nauczycieli. Ponadto dziecko w procesie edukacji nie może „wyjść” ze swojej zależności od nauczycieli, nie może bowiem przestać być uczniem ze względu na obowiązek szkolny, w przeciwieństwie do funkcjonariuszy państwa, m.in. nauczycieli, którzy mogą przestać wykonywać swój zawód. Prawa dziecka chronią zatem człowieka znajdującego się w słabszej, zależnej pozycji w stosunku do władzy, w tym przypadku władzy sprawowanej przez nauczycieli na terenie szkoły.

Większość praw i wolności to prawa ograniczone. Jedynie wolność od tortur i wolność od niewolnictwa nie może być ograniczona w żadnych okolicznościach – są to tzw. prawa absolutne. Istnieje 5 głównych przesłanek ograniczenia praw i wolności. Ograniczenie:

- można wprowadzić jedynie ustawowo, tzn. ograniczenie takie musi być sformułowane w ustawie,
- musi być proporcjonalne, tj. najmniejsze skuteczne w danej sytuacji,
- musi być niezbędne w demokratycznym państwie prawnym,
- musi być celowe, np. bezpieczeństwo wewnętrzne lub zewnętrzne, porządek społeczny, oraz musi służyć jakiejś wartości, np. bezpieczeństwu uczniów i nauczycieli,
- wymaga uzasadnienia!!!

Praw dziecka w szkole nie można łamać, ale z oczywistych względów w szkole niezbędne są pewne ograniczenia uprawnień dziecka, choćby dla zapewnienia dyscypliny czy bezpieczeństwa wszystkich dzieci i pracowników szkoły. Warto pamiętać, że uprawnienia dzieci w szkole można ograniczyć tylko zapisami w statucie szkoły. W ten sposób dzieci są chronione przed arbitralnością decyzji nauczycieli, czyli decyzjami, które są apodyktyczne, dowolne, a przede wszystkim nieprzewidywalne i nieczytelne dla uczniów, bo są wyrazem jednostronności nauczycieli. Zgodnie z artykułem 31. *Konstytucji RP*⁴:

Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Warto jeszcze raz podkreślić, że prawa człowieka są prawami indywidualnymi, a nie zbiorowymi. Są po to, żeby chronić niepowtarzalność i indywidualność istoty ludzkiej przed siłą większości czy nadużyciem władzy, także tej szkolnej.

Miejsce praw dziecka w przestrzeni prawnej

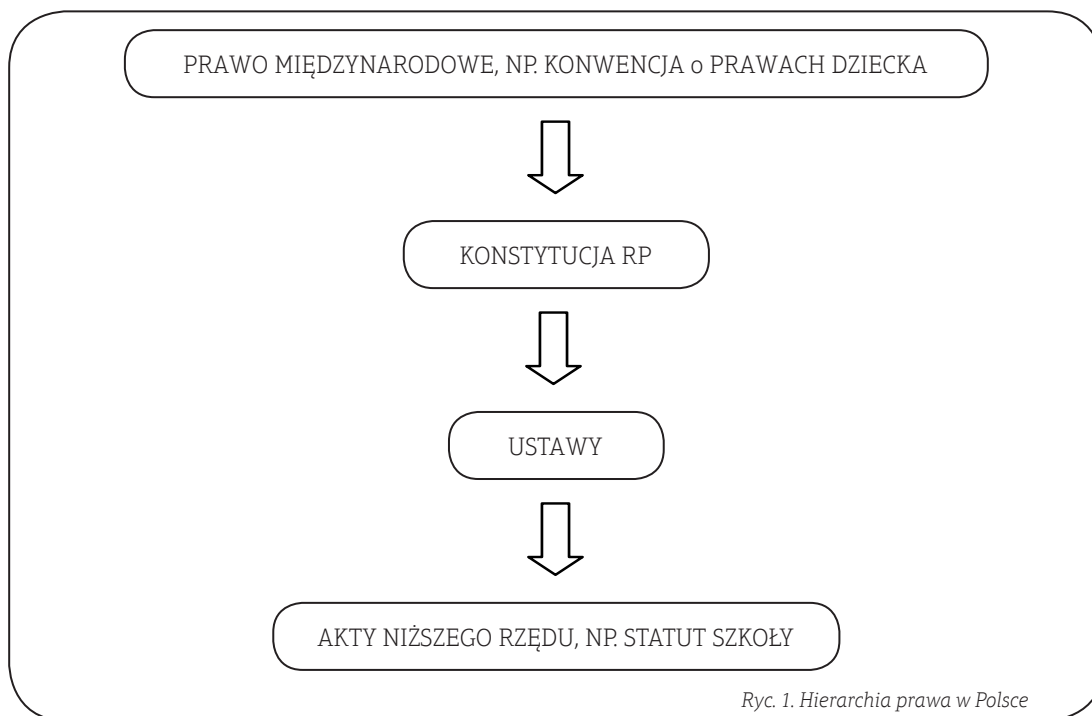
Prawa dziecka, podobnie jak inne prawa człowieka, zapisane są w dokumentach różnej rangi i szczególności (ryc. 1). Prawa dzieci umieszczone są w dokumentach międzynarodowych – konwencjach, oraz ustawach zasadniczych – konstytucjach. Dokumenty te wyznaczają standardy, wyprowadzone są z nich bardziej szczegółowe uprawnienia, które można znaleźć w pierwszej kolejności w aktach pra-

³ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej jest zamieszczona na stronie internetowej Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (www.sejm.gov.pl), w zakładce: Prawo (www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm)*

⁴ *Tamże.*

wa krajowego, które państwo ratyfikujące daną konwencję ma obowiązek uchwalić, by zrealizować zapisy konwencyjne. Przykład: ogólnie brzmiące prawo do nauki zapisane w artykule 28. *Konwencji*, znajdziemy również w artykule 70. punkt 2 *Konstytucji RP*, jest ono już tu jednak doprecyzowane, mówi się bowiem o bezpłatnej nauce. W dokumentach niższych w hierarchii, takich jak *Ustawa o systemie oświaty* oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej, ustalone są szczegółowe warunki wspomnianej bezpłatnej nauki.

Ryc. 1. Hierarchia prawa w Polsce

Najważniejszym dokumentem podejmującym kwestie praw dziecka odnoszących się do jego roli w szkole jest *Ustawa o systemie oświaty*⁵. W jej preambule zapisana jest deklaracja o respektowaniu przez ustawodawców zapisów *Konwencji o Prawach Dziecka*. W ustawie tej przedstawiono bardziej szczegółowe uprawnienia, które państwo polskie gwarantuje dzieciom w czasie nauki, w tym⁶:

- prawo do poszanowania godności osobistej ucznia (art. 4),
- prawo do zapoznawania się z programem nauczania, z jego treścią, celem i stawianymi wymaganiami (art. 55 ust. 5),
- prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu (art. 55 ust. 5),
- prawo ucznia do dostosowania treści, metod i organizacji nauczania do jego możliwości (art. 1 ust. 4),
- prawo ucznia do korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej (art. 1 ust. 4),
- prawo ucznia do udziału w zajęciach dydaktyczno-wyrównawczych w przypadku trudności w nauce (art. 1 ust. 4),
- prawo ucznia do indywidualnego programu lub toku nauki po uzyskaniu stosownej opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej i rady pedagogicznej (art. 1 ust. 4).

Szczegółowe uprawnienia uczniów odnoszące się do życia szkolnego (takie jak np. dopuszczalna liczba klasówek w tygodniu) zapisane są w statutach szkół. Statuty szkół powinny określać: prawa ucznia z uwzględnieniem praw zawartych w *Konwencji o Prawach Dziecka* oraz tryb składania skarg w przypadku naruszenia praw ucznia. Warto pamiętać, że statuty szkół są ogólnodostępne zarówno dla każdego ucznia, rodzica, jak i nauczyciela. Nikomu nie można odmówić wglądu do treści statutu szkoły, także jeżeli nie jest on uczniem konkretnej szkoły.

⁵ *Ustawa o systemie oświaty*: tekst ustawy można znaleźć na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej (www.men.gov.pl) lub w Internetowym Systemie Aktów Prawnych na stronie Sejmu RP (<http://isap.sejm.gov.pl/>).

⁶ Tamże.

Załącznik 3. Prawa dziecka w szkole

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

z malej szkoły w wielki świat

Prawo do nauki

Prawo do nauki jest określone w takich dokumentach jak *Konwencja o Prawach Dziecka*⁷, *Konstytucja RP*⁸, *Ustawa o systemie oświaty*⁹ oraz liczne rozporządzenia.

W *Konwencji o Prawach Dziecka* określono, jakie są minimalne warunki dobrze funkcjonującego prawa do nauki. W artykule 28. zapisano, że dziecko ma prawo do nauki na zasadach równych szans. W artykule 29. stwierdzono, że państwa, które przystąpiły do *Konwencji* „są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na: rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka; rozwijanie w dziecku szacunku dla praw człowieka [...], szacunku dla jego rodziców, jego tożsamości kulturowej, języka [...]; przygotowanie dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia; rozwijanie w dziecku poszanowania środowiska naturalnego.” *Konstytucja RP* gwarantuje każdemu prawo do nauki. Nauka do 18. roku życia jest obowiązkowa. System edukacji powszechnej, a więc także sposób realizacji prawa do nauki w Polsce, określony jest w *Ustawie o systemie oświaty*. Ustawa ta potwierdza, że w szkołach muszą być przestrzegane wszystkie prawa dziecka zapisane w *Konwencji o Prawach Dziecka*.

Prawo do nauki oznacza:

- Realizację obowiązku szkolnego: dzieci mają prawo do nauki, a na rodzicach ciąży obowiązek dopilnowania, by z niego korzystały.
- Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci: powinno ono zostać organizowane w placówkach oświatowych. W artykule 64. pkt. 3 *Ustawy o systemie oświaty* zapisano, że podstawowymi formami działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły są obowiązkowe zajęcia edukacyjne, ale także zajęcia przyczyniające się do wyrównywania szans edukacyjnych, takie jak:
  - dodatkowe zajęcia edukacyjne,
  - zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze i specjalistyczne organizowane dla uczniów mających trudności w nauce oraz inne zajęcia wspomagające rozwój dzieci i młodzieży z zaburzeniami rozwojowymi,
  - nadobowiązkowe zajęcia pozalekcyjne,
  - zajęcia socjoterapeutyczne lub o charakterze terapeutycznym.
- Rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka (artykuł 29. *Konwencji o Prawach Dziecka*) poprzez dostosowanie form i metod nauczania do potrzeb i możliwości dziecka.

Prawo do informacji

Na terenie szkoły prawo do informacji oznacza prawo do:

- znajomości obowiązujących zasad,
- wglądu do dokumentacji dotyczącej sposobu funkcjonowania szkoły,
- wglądu do informacji zbieranych przez szkołę na temat danej uczennicy/danego ucznia.

W szkole najważniejszym dokumentem zawierającym zasady jej funkcjonowania jest statut szkoły. Każdy ma prawo zapoznać się ze statutem szkoły. Statut szkoły określa:

- rodzaje nagród i kar stosowanych wobec uczniów oraz tryb odwoływania się od kary,
- przypadki, w których rada pedagogiczna może podjąć uchwałę upoważniającą dyrektora do skreślenia ucznia z listy uczniów (tylko w przypadku uczniów, którzy już spełnili obowiązek szkolny),
- przypadki, w których dyrektor gimnazjum może wystąpić do kuratora oświaty z wnioskiem o przeniesienie ucznia do innego gimnazjum,

⁷ Konwencja o Prawach Dziecka: tekst Konwencji można znaleźć na stronie Biura Rzecznika Praw Dziecka (www.brpd.gov.pl) w zakładce: Prawa Dziecka → Akty prawne (www.brpd.gov.pl/detail.php?recid=53), a także we wspomnianej już publikacji *Kompasik. Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi* (www.bc.ore.edu.pl).

⁸ *Konstytucja RP* jest zamieszczona na stronie internetowej Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (www.sejm.gov.pl), w zakładce: Prawo (www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm).

⁹ *Ustawa o systemie oświaty*: tekst ustawy można znaleźć na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej (www.men.gov.pl) lub w Internetowym Systemie Aktów Prawnych na stronie Sejmu RP (<http://isap.sejm.gov.pl/>).

- warunki pobytu w szkole zapewniające uczniom bezpieczeństwo,
- obowiązki uczniów,
- szczegółowe zasady wewnątrzszkolnego oceniania uczniów,
- cele i zadania szkoły wynikające z przepisów prawa oraz uwzględniające program wychowawczy i program profilaktyki, dostosowane do potrzeb uczniów,
- formy opieki i pomocy uczniom, którym z przyczyn rozwojowych, rodzinnych lub losowych potrzebna jest pomoc materialna.

W szkole konieczna jest znajomość nie tylko zasad ogólnych, ale także zasad szczegółowych dotyczących oceniania zachowania uczniów oraz reguł panujących na poszczególnych lekcjach. Dlatego:

- wychowawca klasy na początku każdego roku szkolnego ma obowiązek poinformować uczniów oraz ich rodziców (prawnych opiekunów) o zasadach oceniania zachowania,
- nauczyciele na początku każdego roku szkolnego mają obowiązek informowania uczniów oraz ich rodziców (prawnych opiekunów) o wymaganiach edukacyjnych wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania oraz o sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów. Uczniowie i rodzice mają zatem prawo wiedzieć, jakie formy sprawdzania wiedzy będą stosowane, jakie kryteria ocen będą obowiązywać.

Rodzice oraz uczniowie mają także prawo do wglądu do dokumentacji dotyczącej sposobu funkcjonowania szkoły: decyzji rady pedagogicznej, sposobu wydatkowania pieniędzy z komitetu rodzicielskiego, wykonywania budżetu szkoły.

W szkole prawo do informacji oznacza także prawo do wglądu do informacji zbieranych przez instytucje państwa, w tym przypadku pracowników szkoły, na temat danej jednostki. *Konstytucja RP* w artykule 51. ust. 2 stanowi, że „każdy ma prawo dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych”. W szkole prawo to głównie przysługuje rodzicom, a dotyczy ono wszelkich informacji gromadzonych na temat uczniów, ich wyników w nauce, sytuacji rodzinnej, ocen formułowanych przez radę pedagogiczną.

Uczniowie oraz rodzice mają prawo do informacji o ocenach ucznia. Na prośbę ucznia lub jego rodziców (prawnych opiekunów) sprawdzone i ocenione pisemne prace kontrolne oraz inna dokumentacja dotycząca oceniania ucznia jest udostępniana uczniowi lub jego rodzicom.

Prawo do swobodnej wypowiedzi

W artykule 13. *Konwencji o Prawach Dziecka* zapisano, że dziecko będzie miało prawo do swobodnej wypowiedzi. Prawo to oznacza swobodę poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju. Artykuł 54. *Konstytucji RP* stanowi, że każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. Każdemu, a więc także dziecku.

Swoboda manifestowania poglądów może przybierać różnorodną formę: może ona się ujawnić w postaci informacji ustnej, pisemnej, drukowanej, artystycznej czy też w sposobie wyrażania siebie poprzez strój. Podobnie jak w przypadku innych praw, granicą prawa do wypowiedzi dzieci w szkole są prawa innych osób oraz statut szkoły, który może realizację tego prawa ograniczyć.

Prawo do swobodnej wypowiedzi zawiera w sobie prawo do krytyki – wyrażania swoich własnych opinii dotyczących np. programu nauczania, treści omawianych w trakcie lekcji oraz sposobu pracy nauczyciela. Wolność wypowiedzi oznacza następujące uprawnienia indywidualne w szkole:

- prawo do swobodnego wypowiedzania opinii, przekonań: religijnych, politycznych, etycznych,
- prawo do wypowiedzania się na temat metod i treści nauczania,
- możliwość wyrażania opinii dotyczących postępowania nauczycieli, pracowników szkoły wobec ucznia – prawo do obrony, przedstawienia swojego stanowiska, sprostowania.

Pamiętajmy, że poglądy dziecka nie mogą wpływać na ocenę jego postępów w nauce!

Prawo do prywatności

Artykuł 16. *Konwencji o Prawach Dziecka* mówi, iż „żadne dziecko nie będzie podlegało arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję ani bezprawnym zamachom na jego honor i reputację. Dziecko ma prawo do ochrony prawnej przeciwko tego rodzaju ingerencji lub zamachom”. Prawo do prywatności ma na celu ochronę autonomii jednostki przed ingerencją państwa. Prawo to wyznacza wokół każdego z nas sferę autonomii, intymności, do której przedstawiciele państwa, czyli w przypadku szkoły nauczyciele, nie mają wstępu.

Prawo do prywatności w szkole oznacza:

- zakaz ingerowania w sprawy, które należą do prywatnej sfery ucznia,
- zakaz rozpowszechniania informacji, które organy administracji, w tym szkoły, zebrały na temat danego dziecka (zakaz ten odnosi się do informacji dotyczących m.in. zdrowia dziecka, jego sytuacji rodzinnej. Pracownicy szkoły nie mogą rozpowszechniać informacji dotyczących danego dziecka bez zgody rodziców lub opiekunów),
- nakaz ochrony dobrego imienia jednostki, oznaczający zakaz poniżającego traktowania, działania przeciw honorowi jednostki (np. nie wolno karać uczennicy czy ucznia publiczną naganą na apelu szkolnym). Wymóg ochrony dobrego imienia oznacza, że nie wolno nadużywać informacji powierzonych nauczycielowi w celu ukarania, ośmieszenia ucznia. Nie należy używać, agresywnych, obelżywych zwrotów. Nie wolno traktować uczniów w sposób poniżający, wyśmiewający czy po prostu złośliwy.

Ochrona prawa do prywatności w szkole to również zakaz naruszania własności ucznia bez uzasadnienia. Przestrzegana musi być zasada tajemnicy korespondencji. Nauczyciele nie mają prawa czytać listów, sms-ów, o ile ich nadawca lub adresat nie upoważni ich do tego. Nie wolno na trwałe zabierać przedmiotów należących do ucznia ani dysponować nimi w sposób niezgodny z wolą dziecka. Ograniczenia mogą być wprowadzane, ale tylko poprzez zapisy statutu szkoły!

Prawo do ochrony przed przemocą

Prawo do ochrony przed przemocą jest czasami nazywane prawem do godnego traktowania lub zakazem okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania i karaniami. Wiele dokumentów międzynarodowych i krajowych formułuje to prawo wprost. W artykule 40. *Konstytucji RP* zapisano: „Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”. O zagadnieniu tym traktują także artykuły 37. i 39. *Konwencji o Prawach Dziecka* oraz jej artykuł 28. ust. 2, w którym zapisano się, że Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe środki zapewniające, aby dyscyplina szkolna była stosowana w sposób zgodny z ludzką godnością dziecka i z niniejszą *Konwencją*.

Prawo do ochrony przed przemocą oznacza:

- bezwzględny zakaz tortur,
- zakaz stosowania jakichkolwiek kar fizycznych wobec dziecka, a także ośmieszania go czy poniżania wobec innych dzieci. Zabronione są zatem wszelkie kary cielesne jako naruszające nietykalność oraz wszelkie środki o charakterze poniżającym lub ośmieszającym, które uderzają w godność osobistą ucznia,
- bezwzględny zakaz okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego karaniami lub traktowania.

Nie ma kryteriów obiektywnych, które mogłyby stanowić podstawę do ustalania standardów niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, niemniej jednak istnieją wskazówki interpretacyjne niehumanitarnego i poniżającego traktowania i karaniami. Europejska Komisja Praw Człowieka za poniżające traktowanie i karaniami uznała:

- takie traktowanie osoby, które degraduje ją w oczach innych,
- zmuszanie do czynów wbrew swojej woli i sumieniu,
- sytuacje, gdy środki zastosowane względem określonej osoby są znacznie surowsze niż te, które zastosowano względem innych, w analogicznych sytuacjach,
- zmuszanie do działań sprzecznych z wolą jednostki lub takich, które są wykonywane przez nią nieświadomie.

Komisja uznała także, iż „przez nieludzkie traktowanie” należy rozumieć działania mające na celu zadanie cierpienia fizycznych lub psychicznych, które w określonej sytuacji nie znajdują żadnego uzasadnienia.

Podkreślić należy, że zarówno Europejska Komisja Praw Człowieka, jak i Europejski Trybunał Praw Człowieka stoją na stanowisku, iż artykuł 3. *Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*¹⁰ obejmuje nie tylko cierpienia fizyczne, ale także psychiczne. Może do nich prowadzić np. wywoływanie strachu, zastraszanie, powodowanie sytuacji stresowej, zmuszanie do bezcelowych zachowań itp. Ważne jest, że prawo do ochrony przez przemocą dotyczy w równej mierze traktowania co karania, nawet gdy uczeń zachował się niegodnie, kara wymierzona w stosunku do niego musi szanować jego godność.

Poszanowanie godności ucznia to także powstrzymanie się od ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego, w korespondencję oraz powstrzymanie się od bezprawnych zamachów na jego honor i reputację (art. 16. *Konwencji o Prawach Dziecka*).

Formą „nieludzkiego traktowania” mogą być działania dyskryminacyjne (dyskryminacją jest traktowanie w różny sposób osób znajdujących się w analogicznej sytuacji oraz traktowanie w taki sam sposób osób w różnych sytuacjach) lub polegające na nieuzasadnionym różnicowaniu.

z małej szkoły w wielki świat

¹⁰ *Europejska Konwencja Praw Człowieka*: Dziennik Ustaw z 1993 r. Nr 61, poz. 284; Protokół Nr 11, Dziennik Ustaw z 1998 r. Nr 147, poz. 962; tekst *Konwencji* można znaleźć w Internetowym Systemie Aktów Prawnych na stronie Sejmu RP (<http://isap.sejm.gov.pl/>).

Załącznik 4. Karty z wybranymi prawami dziecka

Lista 1 (obligatoryjna)

z malej szkoły w wielki świat

Artykuł 6. Prawo do życia i rozwoju:

Masz prawo żyć i dobrze się rozwijać. Państwo powinno zapewnić wszystko, co jest potrzebne tobie do przeżycia i zdrowego rozwoju.

Artykuł 12. Poszanowanie poglądów dziecka:

Kiedy dorośli podejmują decyzje, które ciebie dotyczą, masz prawo do swobodnej wypowiedzi na temat tego, co, twoim zdaniem, powinno mieć miejsce, a twoje zdanie powinno być wzięte pod uwagę.

Artykuł 13. Prawo do swobodnej wypowiedzi:

Masz prawo szukać, dostawać i wymieniać się informacjami we wszystkich formach (np. pisząc, oglądając telewizję, słuchając radia i korzystając z internetu) przynajmniej dopóty, dopóki informacje te nie krzywdzą ciebie albo innych osób.

Artykuł 16. Prywatność, honor i reputacja:

Masz prawo do życia prywatnego i nikt nie powinien naruszać twego dobrego imienia, wkraczać do twego domu, czytać twoich listów lub poczty elektronicznej czy w jakikolwiek sposób niepokoić twojej rodziny bez dobrego po temu powodu.

Artykuł 17. Dostęp do informacji i mediów:

Masz prawo do rzetelnych informacji pochodzących z różnych źródeł, w tym książek, gazet, czasopism, telewizji, radia i internetu. Informacje te powinny być dla ciebie zrozumiałe i przynosić pożytek.

Artykuł 24. Opieka zdrowotna:

Masz prawo do dobrej jakości opieki medycznej (np. lekarstw, szpitala, doktorów), jak też do czystej wody, dobrego jedzenia, czystego środowiska i oświaty zdrowotnej. Kraje bogatsze powinny pomagać biedniejszym, by te mogły zapewnić korzystanie z tego prawa swoim obywatelom.

Artykuł 28. Prawo do nauki:

Masz prawo się uczyć. Wszelkie stosowane w szkole środki służące dyscyplinowaniu uczniów nie mogą naruszać czyjejkolwiek godności. Bogatsze kraje powinny pomagać biedniejszym, by te mogły zapewnić korzystanie z tego prawa swoim obywatelom.

Artykuł 37. Ochrona przed torturowaniem bądź okrutnym, nieludzkim czy poniżającym traktowaniem:

Jeśli złamiesz prawo, nikt nie może ciebie traktować z okrucieństwem, umieścić ciebie w jednej celi z dorosłymi czy też odmawiać ci prawa do kontaktu z rodziną.

Artykuł 42. Szerzenie wiedzy o Konwencji:

Państwo powinno zadbać o to, by wszyscy rodzice, dzieci i instytucje zapoznali się z postanowieniami tej Konwencji.

Lista 2 (fakultatywna)

z małej szkoły w wielki świat

Artykuł 5. Nadzór rodzicielski i rozwój umiejętności dziecka:

Na twoich rodzicach spoczywa główna odpowiedzialność za kierowanie tobą tak, abyś w miarę swego dorastania uczyła/uczył się, jak najlepiej korzystać ze swych praw. Państwo powinno przestrzegać tego prawa.

Artykuł 19. Ochrona dziecka przed wszelkimi formami przemocy, krzywdy lub zaniedbania:

Państwo powinno zagwarantować tobie odpowiednią opiekę i ochronę przed przemocą, krzywdą lub zaniedbaniem ze strony twoich rodziców lub kogokolwiek, kto się tobą zajmuje.

Artykuł 20. Opieka zastępcza:

Jeśli twoi rodzice lub twoja rodzina nie mogą zadbać o ciebie, powinien ich wyręczyć w tym ktoś inny, kto uszanuje twoją wiarę, twoje tradycje i język, którym mówisz.

Artykuł 31. Czas wolny, zabawa i życie kulturalne:

Masz prawo do wypoczynku, zabawy i włączania się w działania kulturalne i rekreacyjne.

Artykuł 32. Praca dzieci:

Państwo ma chronić ciebie przed wykonywaniem pracy, która może zagrażać twojemu zdrowiu, rozwojowi, wykształceniu. Nikt nie ma prawa cię wykorzystywać.

DZIECIĘCA GMINA

N

AUTORKI **Olga Napiontek | Elżbieta Tołwińska-Królikowska**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

W Polsce obserwowany jest problem niskiego kapitału społecznego, rozumianego jako niewielkie zaangażowanie ludzi w sprawy publiczne. Świadczą o tym niskie wskaźniki zaufania międzyludzkiego, nieduży odsetek osób podejmujących różnego rodzaju oddolne inicjatywy, działających w stowarzyszeniach, czytających gazety, wreszcie niska frekwencja wyborcza. Niski kapitał społeczny oznacza, że Polacy wciąż nie odnajdują się w roli aktywnych obywateli – osób zaangażowanych, współdecydujących o sprawach publicznych.

Można jednak powiedzieć, że „ludzie nie rodzą się aktywnymi obywatelami, ale aktywnymi obywatelami mogą się stawać”. Istnienie wysokiego poziomu kapitału społecznego wymaga podejmowania działań zmierzających do rozwijania tego ważnego zasobu.

Projekt ma na celu przygotowywanie dzieci do bycia aktywnymi obywatelami społeczności lokalnej; zauważania potrzeb członków społeczności, szukania rozwiązań na rzecz ich zaspokojenia oraz kształtowania umiejętności podejmowania działań wspólnotowych. Projekt powinien umożliwić dzieciom zrozumienie, że są członkami społeczności gminnej, że mogą uczestniczyć w jej życiu, zgłaszać swoje inicjatywy w celu tworzenia środowiska sprzyjającego dobremu funkcjonowaniu społeczności.

CELE OGÓLNE PROJEKTU

- Uświadomimy dzieciom, że są pełnoprawnymi obywatelami swojej gminy.
- Rozbudzimy zaangażowanie dzieci i umożliwimy im uczestnictwo w życiu społeczności lokalnej.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Zrozumiemy, czym jest gmina.
- Dowiemy się, że dorośli i dzieci są obywatelami, członkami gminy i że mają prawo do wypowiedzania się na jej temat oraz wpływania na to, co się w niej dzieje.
- Doświadczymy, że w społeczności gminnej ważne jest, by jej członkowie „brali sprawy w swoje ręce” i troszczyli się o nią.
- Podejmiemy próby zagospodarowania terenu wokół szkoły.

PRODUKT KOŃCOWY PROJEKTU

- Zaprojektowanie i realizacja pomysłu dotyczącego zagospodarowania przestrzeni wokół szkoły.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji w różnych źródłach, selekcja/porządkowanie informacji, planowanie, dokonywanie adekwatnej samooceny.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

- **Wybrane zadania szkoły:**
  7. Dbalność o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich.
  8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.
- **Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej:**

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

  1. Korzysta z informacji:
    - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji.
  3. Tworzy wypowiedzi:
    - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,
    - c. uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych.

Edukacja plastyczna. Uczeń:

  2. W zakresie ekspresji przez sztukę:
    - a. podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne).

Edukacja społeczna. Uczeń:

  6. Zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje; wie, w jakim regionie mieszka; uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność.

UWAGI

- Ten projekt oraz projekt kolejny *Gazeta, czyli co zrobić, żeby świat się o nas dowiedział* stanowią całość i powinny być realizowane jeden po drugim, jako jedne z ostatnich projektów dotyczących rozwijania kompetencji społecznych i obywatelskich w klasach I–III. Projekty te wymagają doświadczenia w pracy projektowej. Zakładają one sporą dowolność podejmowanych działań, oddają duży zakres decyzji w ręce dzieci. Ważna w nich jest współpraca z rodzicami. Oczekujemy, że realizacja projektu zrodzi w dzieciach przekonanie, że nie tylko dorośli, ale również dzieci mogą wpływać na swoje otoczenie. Wspólna praca rodziców i dzieci ma wzmocnić przekaz edukacyjny projektu: podkreślać znaczenie współpracy i wspólnego działania na rzecz społeczności lokalnej.
- Materiały opracowane w tym projekcie będą wykorzystane w gazecie, którą dzieci stworzą w kolejnym projekcie. Dlatego gromadź wszystkie materiały, sporządzaj dokumentację fotograficzną. Przyda ci się ona także do prezentacji multimedialnej.
- W czasie zajęć projektowych dzieci będą zastanawiały się nad sytuacją dzieci w ich gminie i możliwościami jej poprawy. Zakładamy, że raport na ten temat trafi do rąk władz lokalnych. Wiadomo, że nie wszystkie pomysły dzieci mogą być realizowane, ważne jest jednak, by przedstawiciele władz lokalnych dali dzieciom sygnał, że zapoznali się z ich raportem i traktują je poważnie. Dlatego przed podjęciem projektu nawiąż kontakt z przedstawicielami tych władz. Wyjaśnij im cele projektu, omówcie możliwości współpracy.

- Obszarem, w którym, być może, możecie podjąć działania na rzecz poprawy sytuacji dzieci, jest zagospodarowanie przestrzeni wokół szkoły, przeznaczenie dla dzieci jakiś miejsc w miejscowościach, w których żyją (np. miejsce na plac zabaw, ślepe ściany budynków do ozdobienia), sprawienie, że otoczenie będzie bardziej przyjazne dzieciom. Zróbcie wizję lokalną w okolicy, porozumcie się z osobami, które są decydentami.
- Zastanów się, kto w gminie (rodzice, starsze rodzeństwo, inni mieszkańcy) mógłby pomóc w realizacji dziecięcych pomysłów zagospodarowania przestrzeni wokół szkoły i/lub w miejscowości. Nawiąż kontakt z takimi osobami, wyjaśnij im cel projektu, zaproś do współpracy, aktywnego uczestnictwa w zajęciach. Uprzedź dorosłych o terminach planowanych zajęć z ich udziałem.
- Wspólnie z dorosłymi zaangażowanymi w projekt zadbajcie o odpowiednie materiały i wysoką jakość wykonania prac, jakie podejmiecie. Działanie to straciłoby walor wychowawczy, gdyby po kilku miesiącach np. farba zaczęła odpadać z malowanych sprzętów lub elewacji. Z tego powodu ważne jest, by wśród dorosłych znalazły się osoby, które znają się na takich sprawach i pracach. Może warto zaprosić do tego lokalnych ekspertów. Dzieci zobaczą też, że do każdego działania trzeba się dobrze przygotowywać, mieć wiedzę i skorzystać z doświadczenia – własnego lub innych osób.
- Projekt będzie prawdopodobnie wymagał działań realizowanych poza budynkiem szkoły. Dlatego wydaje się, że najlepiej podejmować go w porze wiosennej.
- Na końcu scenariusza zamieszczono opis różnych zabaw, które można wykorzystać w czasie zajęć z dziećmi.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	N1. Starter: Mapa naszej gminy Dzieci dowiadują się, czym jest gmina, opracowują symboliczną mapę swojej gminy, zaznaczając na niej najważniejsze miejscowości, miejsca, obiekty gminne. Dzieci zaczynają prowadzić „Codzienniczek” (zapis działań realizowanych w projekcie).	2 godz.	od: ..... do: .....
	N2. Dzieci, ważni członkowie gminy, i ich sprawy Dzieci zastanawiają się nad sytuacją dzieci w swojej gminie i miejscowości. Wykonują prace plastyczne na ten temat. Powstanie z nich dziecięcy raport o sytuacji dzieci w gminie oraz wystawa.	2,5 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	N3. Co chcielibyśmy i co można by zmienić w otoczeniu naszej szkoły lub w naszej miejscowości? Dzieci i zaproszeni do współpracy dorośli, w tym przedstawiciel lokalnej władzy, poznają przykłady dobrej praktyki dotyczące tworzenia przestrzeni przyjaznych dla dzieci. Dokonują wspólnie wizji lokalnej otoczenia szkoły/miejscowości, szukając miejsc, które można by lepiej przystosować do potrzeb dzieci. Tworzą listy pomysłów zagospodarowania miejsc wokół szkoły i przedstawiają je sobie nawzajem. Podczas wspólnej dyskusji wybierają pomysł do realizacji.	3,5 godz.	od: ..... do: .....
	N4. Do dzieła: szukujemy plan! Dzieci i dorośli planują sposób realizacji wybranego pomysłu.	3 godz.	od: ..... do: .....
Działania	N5. Do dzieła: realizujemy plan! Dzieci wraz z dorosłymi realizują pomysł zgodnie z ustalonym planem.	3 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja Refleksja	N6. Podsumowanie projektu Dzieci oglądają efekt swoich działań. Przypominają sobie przebieg projektu (prezentacja multimedialna, relacje z „Codzienniczka”), dzielą się swoimi wrażeniami, rozmawiają o efektach projektu.	2 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.**Działania:** zebranie informacji na temat tego, czym jest gmina, stworzenie mapy gminy.**Pomoce:** sznurek, taśma klejąca, klej, duże arkusze papieru, farby/kredki/flamastry; mapa gminy, aparat fotograficzny.N1 Starter:
Mapa naszej gminy**Uwaga:**

- Pamiętaj o robieniu zdjęć dokumentujących pracę.
- Od początku pracy w projekcie dzieci będą prowadzić „Codzienniczek”, w którym relacjonować będą wszystkie podejmowane w projekcie działania. Mogą to robić indywidualnie lub zespołowo, np. w formie kroniki zeszytowej, na tablicy ściennej. Ważne jest, by dzieci przygotowały relację z kolejnych etapów pracy. Materiał ten będzie potrzebny w kolejnym projekcie

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci zgodnie z waszym rytuałem.
2. Powiedz, że ten projekt będzie poświęcony temu, co – według dzieci – one same wraz z dorosłymi mogą zrobić, by otoczenie, w którym żyją, uczynić bardziej przyjaznym dla dzieci. Wyjaśnij, że zanim się tym zajmiecie, powinniście zastanowić się nad tym, czym jest gmina, oraz zdobyć informacje na temat gminy, w której mieszkacie (ważne miejsca, obiekty, miejscowości zamieszkałe przez dzieci). Zapytaj dzieci, czy słyszały słowo „gmina” i co ono, według nich, oznacza. Zachęć dzieci do wypowiedzi. Podsumuj je (wytlumacz, co to jest gmina, jeśli dzieci tego nie wiedziały), mówiąc: *Gmina to pewien teren określony granicami. Na tym terenie znajdują się różne miejscowości (największa z nich jest siedzibą gminy), drogi, obiekty, elementy przyrody (np. rzeka, lasy). Ludzie mieszkający w gminie tworzą wspólnotę. Dzieci także są członkami tej wspólnoty.*
3. Zaproponuj dzieciom, że stworzycie symboliczną mapę waszej gminy (zrób to w sali lub na korytarzu).
  3. 1. Poproś dzieci, by wyobraziły sobie, że sala albo korytarz są terenem gminy, w której mieszkają. Określ jej granice za pomocą sznurka, taśmy klejącej lub wskazując ściany będące jej granicami. Poproś dzieci, aby:
    - podały nazwę miejscowości będącej siedzibą gminy oraz nazwy innych znanych im miejscowości należących do gminy,
    - wymieniły najbardziej charakterystyczne miejsca/obiekty w gminie (np. rzeka, las, linia kolejowa, droga) oraz w poszczególnych miejscowościach (np. szkoła, kościół, zakład przemysłowy).
  3. 2. Podziel dzieci na grupy, rozdaj im duże kartki papieru i przybory do rysowania/malowania. Poproś grupy o przygotowanie prac przedstawiających wybrane miejsca/obiekty znajdujące się w gminie, w jej poszczególnych miejscowościach (każda grupa wybiera inne miejsce/obiekt).
  3. 3. Rozmieście prace dzieci na „terenie” gminy (można np. przyklepić je do podłogi taśmą). Wspólnie zastanówcie się, gdzie je ułożyć, jak daleko od siebie. Obejrzyjcie waszą mapę. Sfotografujcie ją (najlepiej z góry). Możecie porównać waszą mapę z prawdziwą mapą gminy i zobaczyć, co jeszcze warto byłoby na niej umieścić.
  3. 4. Porozmawiaj z dziećmi o ich gminie:
    - *Czy lubicie swoją gminę?*
    - *Co wam się najbardziej w gminie podoba?*
    - *Czy jeździcie do innych miejscowości gminy? Czy je znacie?*
    - *Czy znacie mieszkańców innych miejscowości?*

4. Powiedz dzieciom, że od tej pory będą tworzyć „Codzienniczek”: relację z działań podejmowanych w ramach projektu. Ustalcie, jak będziecie to robić (np. zespołowo w formie kroniki zeszytowej, na tablicy ściennej lub indywidualnie). Poproś dzieci o przygotowanie notatek na temat tego, co zdarzyło się na tych zajęciach zgodnie z ustaleniami. Zapisy w „Codzienniczku” będą przedmiotem prezentacji na kolejnych zajęciach.
5. Podziękuj dzieciom za udział w zajęciach, zaprosz je na kolejne.

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2,5 godz.

Działania: uświadomienie dzieciom, że są ważnymi członkami gminy – obywatelami, że od nich zależy przyszłość gminy i ich okolicy.

Pomoce: pisaki, kredki, kartki A4, aparat fotograficzny, fotokopiarka.

N2

Dzieci, ważni
członkowie gminy,
i ich sprawy

Uwaga:

Pamiętaj o robieniu zdjęć dokumentujących pracę.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci zgodnie z waszym rytuałem.
2. Poproś dzieci o prezentację zapisów z „Codzienniczka”.
3. Poproś dzieci o przypomnienie, czym jest gmina. Zwróć uwagę na to, że gmina to nie tylko kawałek ziemi, ale przede wszystkim jej mieszkańcy, którzy są członkami gminy. Podkreśl, że są nimi także dzieci.
4. Poproś, by dzieci usiadły w kręgu. Zachęć je do rozmowy o dzieciach mieszkających w waszej gminie. Zapytaj:
  - Czy dużo dzieci mieszka w gminie?
  - W jakim są wieku?
  - Gdzie mieszkają?
  - Z kim mieszkają?
5. Podziel dzieci na cztery grupy. Każdej grupie przydziel jedno zagadnienie związane z sytuacją dzieci w gminie i poproś o jego przedyskutowanie. Spis zagadnień i przykłady pytań pomocniczych dla grup przedstawiono w tabeli poniżej. Określ czas dyskusji i poproś, by w każdej grupie wybrano przedstawicielkę/przedstawiciela, która/y przedstawi przemyślenia grupy na forum.

Uwaga! Jeśli w grupie projektowej jest dużo dzieci, zwiększ liczbę zespołów (np. stwórz ich osiem), poproś, aby jednym zagadnieniem zajmowały się dwa zespoły. Jeśli w grupie projektowej jest mało dzieci, zmniejsz liczbę pytań. Dobór pytań zależy od twojej inwencji.

Sytuacja dzieci w gminie

Grupa Zagadnienie	Pytania pomocnicze (przykłady)
1. Zabawy dzieci	<ul style="list-style-type: none"> • Co dzieci robią w wolnym czasie? • Jak się bawią? • W co bawią się chłopcy, a w co dziewczynki? • Gdzie się bawią? • Jakie są ulubione miejsca dzieci w gminie? W jakich miejscach w gminie dzieci lubią spędzać czas wolny? • Czy dzieci mają do nich łatwy dostęp?
2. Zdrowie dzieci	<ul style="list-style-type: none"> • Co wpływa dobrze na zdrowie dzieci? • Co wpływa źle na zdrowie dzieci? • Jeżeli dzieci chorują, to kto zapewnia im pomoc i opiekę?
3. Samopoczucie dzieci	<ul style="list-style-type: none"> • Czy dzieci są zadowolone z tego, że mieszkają w naszej gminie/miejscowości? • Po czym można poznać, że dzieci są zadowolone lub nie? • Z czego dzieci są zadowolone, co daje im radość? • Czego dzieciom brak?
4. Nauka dzieci	<ul style="list-style-type: none"> • W jakich szkołach uczą się dzieci? • Czy uczenie się to łatwa, czy trudna sprawa? • Co jest przyjemnego w uczeniu się? • Co jest trudnego w uczeniu się? • Co mogłoby pomóc dzieciom się uczyć?

6. Poproś przedstawicieli grup, aby zaprezentowali przemyślenia swoich grup na poszczególne tematy. Zapytaj dzieci, czy chcą coś dodać do ich wypowiedzi na dany temat.
7. Poproś, aby dzieci pozostały w swoich grupach i aby każde dziecko w danej grupie przygotowało rysunek odnoszący się do diskutowanego tematu (zabawa, zdrowie, samopoczucie, nauka).
8. Poproś dzieci o pokazanie rysunków i opowiedzenie o nich. Napisz na kartce wniosek z każdego rysunku. Wnioski te zachowaj na następne spotkanie.

Uwaga!

- Sfotografuj lub zrób kopie rysunków. Opraw je, przedzielając stronami tytułowymi oznaczającymi kolejny obszar tematyczny. W ten sposób powstanie dziecięcy raport o sytuacji dzieci w gminie. Raport ten można omówić na posiedzeniu rady pedagogicznej i przekazać władzom gminy.
  - Oryginalne rysunki zachowaj: na następnych zajęciach zrobicie z nich wystawę.
  - W sytuacji, gdy pojawią się rysunki dotyczące specyficznej, trudnej sytuacji konkretnego dziecka, np. smutne dziecko z powodu picia alkoholu przez dorosłych, nie włączaj ich do wspólnego raportu, nie wywieszaj na wystawie. Zastanów się, jak w inny sposób, nie poprzez ten projekt, który zakłada upublicznienie problemu, można takiemu dziecku pomóc.
9. Zaproponuj dzieciom krótką zabawę ruchową jako przerwę śródlekcyjną.
  10. Zapytaj dzieci:
    - *Jak sądzicie, czy w naszej gminie, w waszych miejscowościach dzieciom dobrze się żyje?*
    - *Jak sądzicie, co można byłoby zrobić, co należałoby zmienić, aby dzieciom żyło się lepiej?*
 Zachęć dzieci do wypowiedzi, wysłuchaj ich uważnie, zapisuj pomysły dzieci na kartkach. Notatki te skopiuj. Włączysz je do dziecięcego raportu.

11. Podsumuj pracę dzieci. Powiedz, że przekażesz pomysły dzieci władzom gminnym z prośbą o zapoznanie się z nimi. Wy tłumacz, że nie wszystkie pomysły dzieci mogą być zrealizowane i że dzieje się tak z wielu powodów. Mimo to, ludzie, w tym dzieci, powinni jednak sygnalizować swoje potrzeby/pomysły. Ich zgłoszenie jest pierwszym krokiem do celu, który być może wcześniej lub później uda się osiągnąć. Zwróć uwagę na te pomysły, które mówią o spędzaniu czasu wolnego, o zabawie w miejscowościach zamieszkałych przez dzieci, o zagospodarowaniu przestrzeni wokół szkoły. Powiedz, że jest to obszar, w którym możecie wystąpić z inicjatywą i podjąć działania we współpracy z dorosłymi. Poinformuj dzieci, że na następnym spotkaniu zaplanujecie działania

w tym obszarze, zastanowicie się, co można zrobić, by otoczenie uczynić bardziej przyjaznym dla dzieci. Na to spotkanie zostaną zaproszeni rodzice, starsze rodzeństwo i inni mieszkańcy gminy, którzy mogą wam pomóc w zrealizowaniu pomysłów zagospodarowania przestrzeni wokół szkoły i/lub w waszej miejscowości.

12. Poproś dzieci o sporządzenie notatek do „Codzienniczka”.
13. Podziękuj dzieciom za udział w zajęciach.

z małej szkoły w wielki świat

Planowanie działań

Czas: 3,5 godz.

Działania: uświadomienie dzieciom i dorosłym (rodzicom i innym mieszkańcom wsi) dziecięcych potrzeb, określenie możliwości wprowadzenia zmian służących dzieciom w otoczeniu szkoły, sformułowanie pomysłów na wprowadzenie zmian w otoczeniu szkolnym.

Pomoce: rysunki dzieci wykonane na poprzednich zajęciach, prezentacja PowerPoint pt. „Dziecięca gmina” dostępna wraz z tym scenariuszem w wersji elektronicznej na stronie: www.malaszkoła.pl

N3

Co chcielibyśmy
i co można by zmienić
w otoczeniu naszej
szkoły lub w naszej
miejscowości?

Uwaga:

- Od tego etapu w projekcie uczestniczą rodzice i inni mieszkańcy gminy, w tym przedstawiciele lokalnych władz, z którymi nawiązałaś/nawiązałeś kontakt w sprawie współpracy przy realizacji projektu.
- W czasie tych zajęć macie dokonać wizji lokalnej, powinna się ona odbyć za dnia.
- Pamiętaj o robieniu zdjęć dokumentujących pracę i kontynuacji „Codzienniczka”.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci i dorosłych.
2. Zachęć dzieci, by opowiedziały dorosłym o tym, co robiły na poprzednich zajęciach
  2. 1. Poproś dzieci o przedstawienie zapisów z „Codzienniczka”.
  2. 2. Poproś chętne dzieci, by zaprezentowały dorosłym swoje rysunki.
  2. 3. Przedstaw wnioski z rysunków. Powiedz, że z kopii rysunków i wniosków przygotowaliście raport o sytuacji dzieci w gminie. Przekaż ten raport przedstawicielowi władz lokalnych.
3. Powiedz dzieciom i dorosłym, że wiele rzeczy warto zrobić w gminie, żeby dzieciom żyło się w niej lepiej. Działania mogą być podejmowane przez różne instytucje, ale także mogą być inicjowane i realizowane przez samych obywateli.
  3. 1. Zachęć do rozmowy o dobrych praktykach związanych z zagospodarowaniem przestrzeni wokół szkoły. Zapytaj zebranych, czy zwrócili uwagę na to, jak wygląda teren wokół szkół w innych gminach, w innych państwach.

3. 2. Podaj znane ci przykłady dobrych rozwiązań. Jeżeli to możliwe, przynieś zdjęcia przedstawiające sposoby zagospodarowania przestrzeni wokół szkoły, przygotuj prezentację na ten temat (materiały można spróbować znaleźć w Internecie). Możesz też posłużyć się prezentacją pt „Dziecięca gmina” ukazujący ciekawe przykłady z otoczenia szkół brytyjskich (prezentacja ta jest dostępna na stronie: www.malaszkoła.pl).
3. 3. Zachęć do dyskusji na temat przykładów rozwiązań.
4. Zaproś wszystkich – dzieci i dorosłych – na spacer po terenie wokół szkoły. Wspólnie zobaczcie, jak wygląda teren szkolny, zastanówcie się, jakie miejsca/urządzenia przyjazne dzieciom już się na nim znajdują, a jakie warto stworzyć.
5. Po powrocie do szkoły poproś, aby dzieci i dorośli rozdzielili się i pracując w grupach (w osobnych salach), zastanowili się nad odpowiedziami na dwa pytania:
  - *Co chcemy zrobić w otoczeniu, by uczynić je bardziej przyjaznym dzieciom? (plansze do gier na powietrzu, domek do zabaw itp.)*
  - *Gdzie chcemy to zrobić, w którym miejscu?*
 Daj grupom duże arkusze papieru z zapisanymi pytaniami i poproś o zapisywanie pomysłów. W ramce zamieszczono wskazówki do pracy z poszczególnymi grupami.

Wskazówki do pracy z dorosłymi:

- Wyjaśnij, że pracujecie w dwóch grupach, ponieważ ważne jest, żeby opinie i pomysły dorosłych nie zdominowały pomysłów dzieci.
- Powiedz, że prosisz o takie pomysły dotyczące zmian w otoczeniu, które uczyniłyby to otoczenie bardziej przyjaznym dzieciom. Zwróć uwagę, że oczekujesz pomysłów, które mają szansę realizacji, bo dzieci mogą mieć trudność z oceną możliwości wdrożenia swoich pomysłów. Poproś, aby dorośli przypomnieli sobie, jakiego rodzaju zabawy sami lubili w okresie dzieciństwa, i zastanowili się, czego teraz brakuje w ich miejscowości, aby można było je powtórzyć; zachęć, aby pomyśleli, co ich dzieci lubią robić najbardziej i czego im brakuje.
- Poproś o wyznaczenie osoby, która będzie prowadziła dyskusję i zapisywała pomysły na plakacie (poproś o to, by zapis był czytelny, by dzieci mogły go łatwo odczytać).
- Wyznacz czas pracy.
Uwaga! Być może warto przygotować jednego z rodziców do moderowania pracy tej grupy albo poprosić o pomoc w tej kwestii inną nauczycielkę/innego nauczyciela.

Wskazówki do pracy z dziećmi:

- Poproś dzieci, aby zgłaszały i uzasadniały swoje pomysły zmian w otoczeniu, kończąc zdanie: *Chciałabym/chciałbym...*, np.:
  - *Chciałabym/chciałbym, aby na placyku przed szkołą były namalowane plansze do gier, które wykorzystamy podczas przerw.*
  - *Chciałabym/chciałbym, aby koło ogrodzenia boiska powstały szalasy do zabawy – moglibyśmy się w nich razem bawić również w soboty i niedziele.*
  - *Chciałabym/chciałbym, aby ściana naszej sali gimnastycznej wyglądała ładniej, mogłyby powstać na niej nasze malunki.*
- Zapisuj pomysły dzieci, zachęcaj je do wymyślenia, zwracaj uwagę na niezagospodarowane miejsca w otoczeniu i możliwości, jakie niosą.

6. Zaproś obie grupy na spotkanie. Poproś o przedstawienie pomysłów. Zaproponuj, aby:
  - prezentować je na zmianę: jeden pomysł grupy dzieci, jeden pomysł grupy dorosłych itd.
  - każdy pomysł był przedstawiany przez inną osobę.
 Powieście oba plakaty obok siebie, jeśli w obu grupach pojawiają się te same pomysły, podkreślcie je. Warto je przeanalizować szczególnie dokładnie.
7. Zapytaj dzieci:
  - *Czy, waszym zdaniem, wszystkie te pomysły da się zrealizować?*
  - *Od czego to zależy?*

- *Co sądzicie o pomysłach, które pojawiły się na jednej i drugiej kartce?*
- *Czy zawsze udaje się wam zrealizować wasze pomysły?*
- *Kiedy tak, a kiedy nie?*
- *Czego potrzebujecie, aby móc zrealizować wasze pomysły?*

Zapytaj też dzieci, czy są takie pomysły, które mogą zrealizować zupełnie same. Pewnie odpowiedzą, że nie. Wyjaśnij, że dlatego niezbędna im będzie pomoc dorosłych.

8. Zapytaj dorosłych:

- *Czy, waszym zdaniem, wszystkie te pomysły da się zrealizować?*
- *Od czego to zależy?*
- *Co sądzicie o pomysłach, które pojawiły się na jednej i drugiej kartce?*
- *Czy zawsze udaje się wam zrealizować wasze pomysły?*
- *Kiedy tak, a kiedy nie?*
- *Czego potrzebujecie, aby móc zrealizować wasze pomysły?*

Powiedz, że niektóre z tych pomysłów są łatwiejsze do zrealizowania, a niektóre trudniejsze, ale być może nadal możliwe do wcielenia w życie, choć w dłuższym czasie.

9. Zaproponuj, aby spróbować wybrać pomysły do zrealizowania w tym roku.

9. 1. Podkreśl, że aby je wybrać, warto zastosować dwa kryteria:

- atrakcyjność dla dzieci,
- wykonalność w istniejących warunkach.

Zwróć uwagę na to, że o atrakcyjności być może więcej wiedzą dzieci, o wykonalności zaś więcej wiedzą dorośli, bo mają doświadczenie i wiedzę.

9. 2. Rozdaj „cenki” (samoprzylepne karteczki do kupienia w sklepie papierniczym, zapisuje się na nich ceny produktów, stąd potoczna ich nazwa) w dwóch kolorach, np.:

- „cenki” zielone rozdaj dzieciom – będą oznaczały pomysł najbardziej dla nich atrakcyjny,
- „cenki” pomarańczowe rozdaj dorosłym – będą oznaczały pomysł najłatwiejszy do wykonania (zadbaj, aby „cenek” pomarańczowych było tyle, ile zielonych, jeśli dorosłych jest więcej, niech decydują o losach jednej „cenki” np. w parach).

Poproś, aby każde dziecko i każdy dorosły nakleili swoją „cenkę” przy pomysle – dzieci przy najbardziej atrakcyjnym dla nich, a dorośli przy, ich zdaniem, najbardziej realnym.

9. 3. Popatrzcie na plakaty – zobaczcie, jakie pomysły uzyskały porównywalną liczbę „cenek” zielonych i pomarańczowych, co oznacza, że są i atrakcyjne dla dzieci, i możliwe do wykonania w najbliższym czasie. Jeśli pojawiły się pomysły, które wysoko oceniły dzieci, ale dorośli nie przykleili tam swoich „cenek”, porozmawiacie o tym, dlaczego te pomysły są tak trudne do wykonania i jakie warunki musiałyby zaistnieć, aby to się zmieniło.

9. 4. Powiedz, że właśnie w taki sposób dorośli, w tym urzędnicy (radni, wójt), podejmują decyzje o tym, jakie działania, inwestycje realizować na terenie gminy – najpierw rozmawiają o potrzebach mieszkańców, następnie szukają rozwiązań, a na końcu decydują, jakie działania zostaną wprowadzone w życie. Powiedz, że nie zawsze to, co najbardziej chcieliby mieć mieszkańcy, jest możliwe do zrealizowania, ale wtedy warto zastanowić się, jak w dłuższym czasie zaspokoić ich potrzeby.

9. 5. Zapiszcie na plakacie wielkimi literami te pomysły, które zostały wybrane. Powiedz, że planowaniem pracy nad ich realizacją zajmiecie się podczas następnego spotkania. Poproś dorosłych, by zastanowili się, skąd wezmą potrzebne materiały, kto im w tym pomoże itp.

10. Poproś kilkoro dzieci o sporządzenie notatek do „Codzienniczka”.

11. Wyznaczcie termin kolejnego wspólnego spotkania. Podziękuj wszystkim za udział w zajęciach

Planowanie działań

Czas: 4 godz.

Działania: zaplanowanie pracy, zaprojektowanie zmian.

Pomoce: plakat z pomysłami wybranymi do realizacji, duże arkusze papieru, farby, pędzle i inne materiały plastyczne, zależne od wybranych pomysłów, aparat fotograficzny.

N4 Do dzieła: **szykujemy plan!**

Uwaga:

- W spotkaniu uczestniczą też dorośli. Jeśli masz możliwość, zaprosz osobę ze zdolnościami plastycznymi, jej umiejętności mogą być niezwykle przydatne przy projektowaniu zmian.
- Pamiętaj o robieniu zdjęć dokumentujących pracę i kontynuacji „Codzienniczka”.

Kolejne kroki:

1. Powitaj wszystkich: dzieci i dorosłych.
2. Poproś dzieci o przedstawienie zapisów z „Codzienniczka”.
3. Poproś dorosłych o potwierdzenie możliwości realizacji wybranych pomysłów i informację o tym, jakie działania trzeba podjąć, aby do ich realizacji doszło.
4. Zachęć wszystkich do wspólnego opracowania planu prac. Na dużym arkuszu papieru, w tabeli, zapisujcie kolejne etapy prac wraz z datami ich realizacji.
5. Poproś o zastanowienie się nad tym, w których etapach mogą pomóc dzieci (przykład w tabeli).

Etap	Pomoc dzieci (przykłady)
Projektowanie	<ul style="list-style-type: none"> • zaprojektowanie plansz do gier i zabaw, które mają być namalowane na asfalcie, • ustalenie, na jaki kolor mają być pomalowane odnawiane drabinki czy ławki, • zaprojektowanie malunku, który ma się pojawić na ścianie budynku.
Zdobywanie sponsorów	<ul style="list-style-type: none"> • wizyta delegacji dzieci i dorosłych wraz z projektem malunku u dystrybutora farb, • uczestnictwo w spotkaniu rady sołectkiej w celu przedstawienia projektu zmian na terenie wsi.
Realizacja	<ul style="list-style-type: none"> • pomocnicze prace porządkowe, • malowanie w wyznaczonych miejscach.

Na planie prac zaznaczcie te etapy, wydarzenia, w których mogą uczestniczyć dzieci. Ważne, aby taki punkt znalazł się na każdym etapie prac, aby dzieci poznały cały proces wprowadzania zmiany w ich otoczeniu.

6. Poproś dzieci i dorosłych o pracę w dwóch grupach:
  - Dorośli omawiają zadania, dzielą się nimi, ustalają szczegółowy terminarz ich wykonania (ważne, aby wyznaczyć osobę, która będzie odpowiadać za koordynację działań, przepływ informacji itp.).
  - Dzieci mają czas na projektowanie zmian.

Uwaga!

- Zwróć dzieciom uwagę na estetykę planowanych zmian. Jeśli będą odmalowywane stare sprzęty, porozmawiajcie o tym, jakiego koloru jest budynek szkolny, a jakiego jego dach, jaki kolor ma ogrodzenie, na jakie kolory tradycyjnie malowano w waszej okolicy domy. Podkreśl, że przestrzeń wspólna (całej wsi) powinna być harmonijna, bo przecież wszyscy z niej korzystają (widzą ją). Wybierając nowe kolory, wybierzcie takie, które podobają się dzieciom (mogą być bardzo wesołe, kontrastowe), ale które jednocześnie nie wprowadzają chaosu kolorystycznego (np. każda drabinka w zupełnie innym kolorze).
  - Jeśli przedmiotem zmian ma być malunek na ścianie, dzieci powinny:
    - zdecydować, jaką będzie miał tematykę (osoby, przedmioty, krajobraz, abstrakcja?), wielkość, w którym miejscu ściany się znajdzie. Zadbaj, aby dzieci nie brały pod uwagę motywów z popularnych kreskówek – powiedz, że takie motywy mogą się znaleźć na całym świecie, a przecież chcecie, aby wasza szkoła i miejscowość były wasze – wyjątkowe. Wspomnij też o prawach autorskich – bez zgody autorów, a często i wykupienia „pozwolenia”, nie wolno używać ich dzieł.
    - przygotować projekt – naszkicować ołówkami na dużym arkuszu szarego papieru, co i w którym miejscu ma być namalowane, wyznaczyć kolorystykę, podzielić się malowaniem.
7. Po zakończeniu prac w grupach usiądźcie razem, obejrzyjcie plan i projekt, sprawdźcie, czy umiecie odpowiedzieć sobie na następujące pytania:
- *Jaki dokładnie ma być efekt naszego działania?*
  - *Czy w planie zapisaliśmy wszystkie działania, które są ważne, aby się udało?*
  - *Czy wiemy, co będzie potrzebne – jakie zasoby materialne (przedmioty), czyja pomoc?*
  - *Czy wiemy, kiedy dane działanie/wydarzenie zostanie zrealizowane? Czy zaplanowany czas jest realny?*
  - *Czy wiemy, kto co będzie robił? W jakich pracach będą uczestniczyły dzieci?*
8. Zapytaj uczestników spotkania (dorosłych i dzieci), o to, co sądzą o wspólnym projekcie i jego wspólnej realizacji. Poproś o wypowiedzi według następującego schematu: mocne strony projektu, słabsze strony projektu i to, co należy poprawić, sposób poprawy.
9. Poproś dzieci o zapisy do „Codzienniczka”.

Działania

Czas: 3 godz.

Działania: wprowadzenie w życie zaplanowanych działań.

Pomoce: w zależności od planu działań; aparat fotograficzny, komputer.

N5 Do dzieła:
realizujemy plan!

Uwaga:

Pamiętaj, by wspólnie z dorosłymi zaangażowanymi w projekt zadbać o odpowiednie materiały i wysoką jakość wykonania prac. Działanie to straciłoby walor wychowawczy, gdyby po kilku miesiącach np. farba zaczęła odpadać z malowanych sprzętów lub elewacji. Z tego powodu ważne jest, by wśród dorosłych znalazły się osoby, które znają się na takich sprawach i pracach. Warto zaprosić do współpracy lokalnych ekspertów. Dzieci zobaczą też, że do każdego działania trzeba się dobrze przygotowywać, mieć wiedzę i skorzystać z doświadczenia – własnego lub cudzego.

Kolejne kroki:

Na tym etapie dzieci uczestniczą w pracach prowadzonych przez dorosłych – częściowo poza godzinami pracy szkoły, pod opieką swoich rodziców, a częściowo razem z tobą (planowany twój czas pracy to 2 godziny). Postępowanie zależy w dużym stopniu od charakteru prac i zapisanego planu. Zadbaj o to, aby choć część prac odbywała się w obecności wszystkich zainteresowanych.

Dodatkowe wskazówki:

- Rób zdjęcia podczas wspólnych działań w projekcie (dokumentacja fotograficzna). Przypomnij o zapisach w „Codzienniczku” (zachęcaj dzieci do notowania różnych ważnych informacji w trakcie działania).
- Przygotuj prezentację multimedialną (wykorzystaj robione zdjęcia) pokazującą etapy pracy – od dyskusji i diagnozowania potrzeb dzieci poprzez wybranie optymalnych działań aż po ich wykonanie. Będzie ci ona potrzebna podczas podsumowania działań w projekcie.

Prezentacja i refleksja

Czas: 2 godz.

Działania: pokazanie dzieciom efektów wspólnych działań oraz ukazanie wpływu, jaki mogą wywierać na swoją okolicę, podsumowanie pracy.

Pomoce: komputer, rzutnik, przygotowana przez nauczycielkę/nauczyciela prezentacja multimedialna pokazująca etapy pracy, „Codzienniczek” przygotowany przez dzieci.

N6 Podsumowanie realizacji projektu

Uwaga:

- Na spotkanie podsumowujące działania w projekcie zaprosz dorosłych zaangażowanych w ich realizację. Zależnie od rodzaju podjętych działań oraz czasu, jaki na nie zaplanowano, podsumowanie można zrobić na różnych etapach prac. Jeśli prace będą rozciągnięte w czasie, nie czekaj z podsumowaniem na ich zakończenie. Uznaj wtedy, że zakończenie planowania i projektowania jest zamknięciem etapu, w którym dzieci odgrywają kluczową rolę, i podsumuj projekt po zakończeniu tego etapu.
- Pamiętaj o przygotowaniu prezentacji multimedialnej przedstawiającej przebieg pracy projektowej!

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci i dorosłych zaangażowanych w realizację projektu. Pójdźcie razem do miejsca, które w wyniku inicjatywy dzieci i współpracy z dorosłymi uległo zmianie. Obejrzyjcie je. Pogratulujcie sobie wspólnego dzieła. Wróćcie do szkoły.
2. Poproś, by wszyscy usiedli w kręgu. Wyświetl prezentację multimedialną pokazującą przebieg pracy projektowej – od dyskusji i diagnozowania potrzeb lokalnych dzieci poprzez wybranie optymalnych działań aż po ich wykonanie. Wspólnie obejrzyjcie i skomentujcie zgromadzone w „Codzienniczku” relacje i refleksje z działań w projekcie.
3. Przypomnij, że lista pomysłów na działania, które warto podjąć na rzecz dzieci w waszej gminie, została przekazana przedstawicielom władzy lokalnej. Liczymy, że nasi przedstawiciele, radni w gminie, zechcą monitorować dalsze decyzje w tych sprawach.
4. Poproś dzieci i dorosłych, aby podzielili się swoimi wrażeniami z realizacji projektu. Zapytaj np.:
  - *Co sądzicie o tym projekcie?*
  - *Czy jesteście z siebie zadowoleni?*

- *Czy poczuliście, że możecie mieć pewien wpływ na działania podejmowane w gminie w waszych sprawach, brać sprawy w swoje ręce? (pytanie do dzieci)*
- *Co nam się udało?*
- *Co było trudne?*
- *Co moglibyśmy lepiej zrobić w przyszłości? Jak?*

Wysłuchaj wypowiedzi, pozwól, aby każdy, kto chce, swobodnie się wypowiedział. W sytuacji, gdy dzieci powiedzą, że mają małe poczucie wpływu na to, co się dzieje w gminie, zapytaj, z jakiego powodu tak sądzą, czego potrzebowałyby jeszcze, kto i w jaki sposób mógłby im pomóc.

5. Podsumuj projekt, podkreślając, że:
  - *Jakość naszego codziennego życia w dużej mierze zależy właśnie od oddolnych działań mieszkańców, także tych małych.*
  - *Nasze potrzeby możemy zaspokajać poprzez zgłaszanie ich do władz, ale też samodzielnie, działając indywidualnie lub wspólnie.*
  - *Rolą wójta, radnych jest wspieranie aktywnych obywateli, także małych.*
6. Zapytaj dorosłych uczestników projektu, czy chcieliby coś dodać na zakończenie.
7. Serdecznie podziękuj wszystkim za wysiłek, czas i zaangażowanie w realizację projektu.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 1. Zabawy, które można włączyć w tok zajęć

Materiał dla nauczycielki/nauczyciela

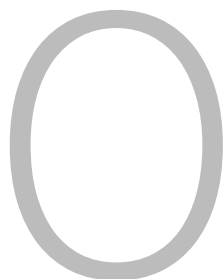
z malej szkoły w wielki świat

W zajęcia projektowe warto wplatać rozmaite zabawy: na dobry początek lub koniec, jako przerwę śródlekcyjną. Zabawy te mogą służyć różnym celom: wyciszać, rozluźniać, aktywizować, budować wśród dzieci wzajemne zaufanie, wzmacniać grupę. Niżej podano przykłady zabaw, które można wykorzystać w pracy z dziećmi.

1. **Powitanie indywidualne.** Dzieci stoją w kręgu. Osoba prowadząca zajęcia mówi: *Witam tych, którzy...* (np. *mają szare oczy, lubią mandarynki...*). Dzieci, których to dotyczy, podnoszą rękę/machają ręką.
2. **Powitanie grupowe.** Dzieci stoją w kręgu. Osoba prowadząca wymienia poszczególne części ciała, a dzieci dotykają się nimi z osobą, która stoi po prawej i lewej stronie, np.: *Witają się nasze stopy; Witają się nasze dłonie; Witają się nasze czoła; Witają się nasze brzuchy* itd.
3. **Ludzie do ludzi.** Dzieci dzielą się na pary. Osoba prowadząca wydaje komendy, a dzieci je wykonują (dotykają się poszczególnymi częściami ciała), np.: *Głowa do głowy; Dłoń do dłoni; Nos do nosa* itd. Na hasło *Ludzie do ludzi* wszyscy zamieniają się parami.
4. **U innych lubię...** Rundka, w której każdy kończy zdanie, mówiąc, co lubi u innych.
5. **Wspólny rysunek.** Osoba prowadząca zajęcia daje dzieciom kartkę, która wędruje z rąk do rąk, i każdy na niej „coś dorysowuje”. Nadajemy rysunkowi tytuł.
6. **Salatka owocowa.** Dzieci dzielą się na grupy przez odliczanie (np. jabłko, śliwka, truskawka, gruszka). Osoba prowadząca zabawę wywołuje kolejno różne owoce (np. *Śliwki i Jabłka!*). Wywołane grupy zamieniają się miejscami. Na hasło: *Salatka owocowa!*, wszyscy zamieniają się miejscami.
7. **Lustro.** Dzieci stają parami naprzeciw siebie. Osoba A pokazuje różne miny, osoba B „lustro”, pokazuje to samo – naśladuje osobę A. Po 2 minutach następuje zmiana ról.
8. **Perskie oko** (nieparzysta liczba uczestników). Dzieci stoją w kręgu, a przed każdym z nich na krześle siedzi osoba zwrócona twarzą do środka, jedna osoba ma puste krzesło. Ta osoba rozpoczyna zabawę: mruga okiem do dowolnego dziecka, które siedzi – musi ono szybko zmienić miejsce i usiąść na pustym krześle. Jeśli osoba, która za nim stoi, zdąży je przytrzymać, dziecko to nie może się przesiąść i zostaje na swoim miejscu. W takiej sytuacji osoba, która ma wolne krzesło, ponownie mruga do kolejnego dziecka, aż do skutku.
9. **Przyjdź do mnie jako...** Dzieci stoją w gromadce z jednej strony sali. Jedno dziecko stoi po drugiej stronie i woła do siebie kolejne dzieci, np.: *Przyjdź do mnie Kasiu jak chmurka!*, *Przyjdź do mnie Tomku jak kisiel!*, *Przyjdź do mnie Aniu jak bocian!* itd. Wskazane dzieci idą do wołającego, udając wskazaną rzecz.
10. **Supel.** Dzieci chwytają się za ręce i przechodząc między sobą wężym, tworzą ze swoich ciał supel. Następnie – wracając tą samą drogą – rozwiązują go. Trudność polega na tym, że dzieci nie mogą puścić swoich rąk.
11. **Rozmowy w kręgu.** Wszyscy ustawiają się parami w kręgu, twarzami do siebie. Osoba prowadząca zabawę podaje jakiś temat rozmowy, np.: „Moje pierwsze zwierzątko”, „Ulubiona zabawa”, „Mój idol” itp. Osoby w parach rozmawiają ze sobą na ten temat przez np. 2 minuty. Później zewnętrzny krąg przesuwa się o jedną osobę w prawo/w lewo i tworzą się nowe pary, które rozmawiają na ten sam lub inny temat (decyzję podejmuje osoba prowadząca zabawę). Bardzo ciekawym tematem tej zabawy (szczególnie, jeśli nie wszystkie dzieci dobrze się znają) jest: „Powiedz mi o sobie coś, czego jeszcze nie wiem”.
12. **Okręt.** Dzieci stoją na środku sali zwrócone w jednym kierunku. Prowadzący podaje różne komendy, np.: *Lewa burta – wszyscy biegną na lewą stronę sali; Prawa burta – wszyscy biegną na prawą stronę; Rufa – wszyscy biegną do tyłu sali; Dziób – wtedy wszyscy biegną do przodu; Pokład – wszystkie osoby stoją w miejscu, nikt nie może się ruszyć.* Po każdej komendzie odpada jedna osoba, ta, która najpóźniej ją wykonała lub pomyliła się. Zabawa powinna być prowadzona wartko, w dość szybkim tempie.
13. **Atomy, atomy łączcie się.** Dzieci poruszają się swobodnie po sali (możesz włączyć przy tym muzykę). Osoba prowadząca zabawę podaje jakąś liczbę (np. 3). Zadaniem dzieci jest jak najszybciej połączyć się w trzyosobowe grupy. Zabawę można prowadzić w różnym tempie.

GAZETA, CZYLI CO ZROBIĆ, ŻEBY ŚWIAT SIĘ O NAS DOWIEDZIAŁ

AUTORKI **Anna Dereń** | **Anna Jurewicz** | **Ewa Taszarek**

SCENARIUSZ DLA KLAS **I-III SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Ten projekt jest kontynuacją projektu *Dziecięca gmina*, bazuje na zaangażowaniu dzieci w poprzednie działania, umacnia w nich świadomość ich przydatności, umożliwia wykorzystanie wielu opracowanych wówczas materiałów.

W tym projekcie dzieci przygotowują się do prowadzenia własnej szkolnej/klasowej gazety. Dzieci będą się bawiły w redaktorów gazety. Ważne jest, by zrozumiały, jaką rolę pełnią media w demokracji (dostarczanie obiektywnych informacji na temat życia danej społeczności). Obserwując swoje działanie, dzieci będą mogły docenić wagę krytycznego myślenia, uważnego obserwowania i rzetelnego opisywania rzeczywistości. Doświadczą zatem tworzenia oraz czytania wartościowej prasy.

CELE OGÓLNE PROJEKTU

- Dowiemy się, jakie znaczenie ma przekaz informacji w społeczności lokalnej.
- Zrozumiemy, że ludzie mają prawo do informacji.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Udokumentujemy nasze działania w społeczności lokalnej.
- Opracujemy i wydamy gazetę.

PRODUKT KOŃCOWY PROJEKTU

- Przygotowana i wydana przez dzieci gazeta.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Kompetencje społeczne i obywatelskie: wyrażanie własnej opinii, udział w procesach decyzyjnych, konstruktywne uczestnictwo w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.
- Umiejętność uczenia się: współpraca w grupie, poszukiwanie informacji, planowanie działań, dokonywanie adekwatnej samooceny

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Wybrane zadania szkoły:

7. Dbalność o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich;
8. Sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec klasy III szkoły podstawowej.

Edukacja polonistyczna. Uczeń:

1. Korzysta z informacji:
  - a. uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji,
  - b. czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci na I etapie edukacyjnym i wyciąga z nich wnioski,
  - c. wyszukuje w tekście potrzebne informacje.
3. Tworzy wypowiedzi:
  - a. w formie ustnej i pisemnej: kilkudzaniową wypowiedź, krótkie opowiadanie i opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie,
  - b. dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,
  - c. uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych.

Edukacja plastyczna. Uczeń:

1. W zakresie percepcji sztuki:
  - a. określa swoją przynależność kulturową poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki, zabawkami i z tradycją w środowisku rodzinnym, szkolnym i lokalnym; uczestniczy w życiu kulturalnym tych środowisk, wie o istnieniu placówek kultury,
  - b. korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora).
2. W zakresie ekspresji przez sztukę:
  - a. podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne),
  - b. realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym (stosując określone narzędzia i wytwory przekazów medialnych).

Edukacja społeczna. Uczeń:

1. Odróżnia dobro od zła, stara się być sprawiedliwym i prawdomównym; nie krzywdzi słabszych i pomaga potrzebującym.

Zajęcia komputerowe. Uczeń:

1. Umie obsługiwać komputer:
  - a. posługuje się myszą i klawiaturą,
  - b. poprawnie nazywa główne elementy zestawu komputerowego.
2. Posługuje się wybranymi programami i grami edukacyjnymi, rozwijając swoje zainteresowania; korzysta z opcji w programach.
3. Tworzy teksty i rysunki:
  - a. wpisuje za pomocą klawiatury litery, cyfry i inne znaki, wyrazy i zdania,
  - b. wykonuje rysunki za pomocą wybranego edytora grafiki, np. z gotowych figur.

UWAGI

- Ten projekt powinien być realizowany bezpośrednio po zakończeniu projektu *Dziecięca gmina*. Gazeta, którą stworzą dzieci, ma dokumentować działania podjęte w tym projekcie. Dlatego powinny w niej być wykorzystane materiały opracowane wówczas przez dzieci (plakaty, notatki, zdjęcia, „Codzienniczek”).
- Przed przystąpieniem do realizacji projektu nawiąż kontakt z osobą, która ma doświadczenie dziennikarskie lub zajmuje się tworzeniem informacji przekazywanych szerszemu odbiorcy (np. w gminie, sołectwie, szkole). Opowiedz jej o projekcie. Zaprosz ją na spotkanie z dziećmi (ustal termin spotkania), poproś, by opowiedziała im o swojej pracy, procesie tworzenia gazety, sposobach wzbudzania zainteresowania czytelników, odpowiedziała na pytania dzieci.

- W poniższym scenariuszu przyjęto, że gazeta będzie składana „ręcznie” (dzieci przygotowują szablony stron, naklejając na nie teksty i zdjęcia, a następnie je skopiują w ustalonej liczbie egzemplarzy). Uznano, że jest to wariant najprostszy do wykonania. Jeśli masz pomysł na inne rozwiązanie techniczne i chcesz je wdrożyć, zmodyfikuj scenariusz. Rozważ współpracę z osobami, które znają się na rzeczy (np. nauczycielką/nauczycielem informatyki, pracownikami lokalnej gazety odpowiadającymi za sprawy techniczne, rodzicami znającymi oprogramowanie używane podczas tworzenia gazety itp.). Zastanów się, na ile dzieci będą mogły wziąć udział w innym wariantcie składu gazety. Gazeta powinna być zrobiona przede wszystkim przez dzieci.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	01. Starter: Co zrobić z „Codzienniczkiem”? Dzieci przypominają sobie działania realizowane w projekcie <i>Dziecięca gmina</i> , zastanawiają się nad różnymi sposobami przekazu informacji, rozważają ich wady i zalety.	2 godz.	od: ..... do: .....
	02. Tajemnice dziennikarzy: jak powstaje gazeta? Dzieci uczestniczą w spotkaniu z dziennikarzem, analizują gazety pod względem treści i formy.	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	03. Jaka ma być nasza gazeta? Dzieci planują przygotowanie gazety, w której zaprezentują wcześniejsze działania projektowe.	3 godz.	od: ..... do: .....
Działania	04. W akcji: przygotowujemy materiały do gazety Dzieci porządkują materiały do gazety. Dobierają teksty, decydują o ich dopracowaniu, uzupełniają braki. Przygotowują się do samodzielnego wykonania pozostałych zadań.	3 godz.	od: ..... do: .....
	05. W akcji: składamy gazetę Dzieci przygotowują szablony stron gazety, powielają je, zszywają. Dyskutują o kolportażu gazety.	2 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	06. Kolportaż: gazeta trafia do rąk czytelników Dzieci przekazują gazetę czytelnikom.	1 godz.	od: ..... do: .....
	07. Przygotowujemy badanie opinii czytelników o naszej gazecie Dzieci opracowują ankietę badającą opinie czytelników.	2 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	08. Co i jak zrobiliśmy? Wyniki badania opinii czytelników Dzieci opracowują wyniki badania opinii czytelników i omawiają je. Podsumowują pracę w projekcie.	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: przeprowadzenie rozmowy w grupie na temat doświadczeń związanych z projektem *Dziecięca gmina*, przedstawienie zalet i wad różnych sposobów przekazywania informacji, podkreślenie prawa do informacji.

Pomoce: cały „Codzienniczek”, czyli kronika wydarzeń związanych z projektem *Dziecięca gmina*, szary papier, pisaki, koperty z kwadratami (długość boku: do 10 cm, nie większe) w trzech kolorach, do wyrażania emocji, np. żółty – radość, satysfakcja; zielony – niepewność; brązowy – niezadowolenie (kilka kwadratów każdego koloru dla każdego dziecka), klej, gazety, farby, grube pędzle, kubeczki na wodę, gazety, czasopisma, arkusze papieru.

01 Starter: Co zrobić z „Codzienniczkiem”?

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci zgodnie z waszym rytuałem (np. piosenką, rymowanką).
2. Zaprosz dzieci do zabawy/zabaw, które stanowią wprowadzenie do nowego projektu. Możesz wybrać jedną zabawę, a pozostałe wykorzystać przy innej okazji.

Zabawa 1. „Czytamy gazetę”

- A. Podziel dzieci na małe grupy.
- B. Rozdaj im gazety i czasopisma. Poproś dzieci, by przejrzały tytuły zamieszczonych w nich artykułów i wybrały (zapamiętały) tytuł, który im się najbardziej spodoba.
- C. Zaprosz dzieci do spaceru po sali i przekazania innym tego tytułu jako:
  - największej tajemnicy,
  - sensacyjnej wiadomości,
  - radosnej informacji,
  - smutnej wiadomości.

Zabawa 2. „Gazeciarz”

- A. Podziel dzieci na małe grupy.
- B. Rozdaj im gazety i czasopisma. Poproś dzieci, by przejrzały tytuły zamieszczonych w nich artykułów i wybrały (zapamiętały) tytuł, który im się najbardziej spodoba.
- C. Zaprosz dzieci do spaceru po sali i reklamowania gazet: poproś, by wskazane przez ciebie dzieci wykrzykiwały wybrany tytuł w celu zachęcenia innych do kupna gazety.

Zabawa 3. „Noszenie gazety”

- A. Zaprosz dzieci na środek sali.
- B. Poproś, by dzieci chodziły po sali w rytm melodii i wykonywały twoje kolejne polecenia, np.:
  - Nosimy gazetę, przytrzymując ją brodą.
  - Nosimy gazetę na plecach, na głowie, na jednym palcu, przytrzymując kolanami, łokciami itp.
  - Chodzimy, czytając gazetę; przysiadamy, czytając gazetę; wstajemy, czytając gazetę; marszerujemy, czytając gazetę itp.

z małej szkoły w wielki świat

z malej szkoły w wielki świat

3. Zaproponuj dzieciom ćwiczenie „Wspomnienia i emocje”.
  3. 1. Przygotuj w kopertach kolorowe kwadraty, klej, akcesoria do malowania farbami. Na środku wspólnego stołu połóż arkusz papieru.
  3. 2. Zasiądź z dziećmi nad „Codzienniczkiem” (produkt projektu *Dziecięca gmina*). Przejrzyjcie go, przypominając sobie wydarzenia poprzednich tygodni. Zapytaj dzieci:
    - *Jak się czuliście, budując dziecięcą gminę?*
    - *Co wam utkwiło w pamięci?*
    - *Czy było coś, co warto opowiedzieć innym, zachować w pamięci?*
    - *Sprawdźcie, które dni mają najdłuższe opisy, a które najkrótsze?*
    - *Jakie zdania, sformułowania, najlepiej oddają atmosferę tych dni?*
    - *Czy na zdjęciach dobrze zostały uchwycone różnorodne wydarzenia?*
 Zadbaj o to, aby wszystkie dzieci mogły zabrać głos, a przeglądanie kolejnych stron „Codzienniczka” dało możliwość przywołania towarzyszących dzieciom emocji. W czasie rozmowy o przeżyciach proś dzieci o naklejanie na przygotowanym arkuszu kolorowych kwadratów wyrażających emocje (np.: żółty – radość, satysfakcja; zielony – niepewność; brązowy – niezadowolony). Kwadraty mogą być naklejane w różnych miejscach arkusza, raczej odśrodkowo, nie przy brzegach; im większe rozproszenie kwadratów, tym ciekawszy efekt końcowy.
  3. 3. Po zakończeniu rozmowy obejrzyjcie arkusz z kwadratami: jakie kolory przeważają?, jaki kształt powstał z kwadratów?, z czym się kojarzy?. Zróbcie wspólnie kolorowy obraz (bez zamalowywania kolorów kwadratów), nadajcie mu tytuł.
4. Przeprowadź z dziećmi zabawę „Idziemy tak...”. Włącz rytmiczną muzykę i poproś dzieci, by poruszały się po wyznaczonym miejscu w sali. Wyłącz na moment muzykę i wskaź dziecko, które ma powiedzieć: „Idziemy tak...” i pokazać jakiś gest (np. podkulenie nogi, podskok, chód na czworaka, kiwanie głową itp.). Włącz muzykę. Wszyscy naśladują to dziecko aż do następnego zatrzymania.
5. Zachęć dzieci do refleksji nad formami przekazu wiadomości.
  5. 1. Powiedz: *To, co zrobiliśmy w projekcie Dziecięca gmina, zasługuje na nagłośnienie. Warto, by dowiedzieli się o tym inni.*
  5. 2. Zapytaj dzieci:
    - *W jaki sposób przekazać informacje, by dotrzeć do dużej grupy ludzi?*
    - *W jaki sposób wy lub wasi rodzice dowiadujecie się o ważnych wydarzeniach lokalnych?* (np. audycje telewizyjne, radiowe, strony www itp.). Zapisz odpowiedzi dzieci w pewnych odstępach w pierwszej kolumnie tabeli narysowanej na arkuszu papieru (wzór poniżej).
    - *Jakie są zalety i wady różnych sposobów przekazywania informacji?* Najpierw omów z dziećmi zalety, potem wady (prasa: zalety: krótkie artykuły, artykuły na bieżące tematy, można je czytać tyle razy, ile chcemy, kiedy chcemy; wady: bywa trudno dostępna, ma czasami mały nakład). Zapisuj odpowiedzi dzieci w drugiej i trzeciej kolumnie tabeli).

Przekazywanie informacji		
Sposób przekazu	Zalety	Wady

5. 3. Podsumuj: *Każdy sposób przekazywania informacji ma swoje zalety i wady. Ludzie chcą wiedzieć jak najwięcej o otaczającym ich świecie, dlatego też warto korzystać z każdego sposobu przekazywania informacji, szukać informacji w różnych źródłach. Ludzie mają prawo do informacji.*
6. Powiedz dzieciom, że w tym projekcie ich zadaniem będzie wydanie i przekazanie odbiorcom gazety poświęconej projektowi *Dziecięca gmina*. Powiedz dzieciom, że na kolejnych zajęciach spotkają się z osobą mającą doświadczenie dziennikarskie, która opowie im o swojej pracy, procesie tworzenia gazety, sposobach wzbudzania zainteresowania czytelników. Będzie to pomocne w przygotowaniu dziecięcej gazety. Poproś dzieci, by w domu zastanowiły się nad tym, o czym chciałyby z tą osobą porozmawiać, o co zapytać. Pytania mogą zapamiętać lub zapisać na kartce.

7. Podziękuj dzieciom za spotkanie. Na zakończenie zaproponuj jedną z zabaw opisanych na wstępie lub wybraną przez siebie.

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: przeprowadzenie rozmowy z dziennikarzem, zwrócenie uwagi dzieci na to, że ludzie mają prawo do informacji i że nie mogą być okłamywani, analiza gazet pod względem treści i formy.

Pomoce: egzemplarze lokalnych gazet, plakaty z zadaniami/pytaniami do 4 rund analizy gazet, arkusze papieru, flamastry.

02 Tajemnice dziennikarzy: jak powstaje gazeta?

Uwaga:

W zajęciach bierze udział zaproszona przez ciebie osoba mająca dziennikarskie doświadczenie. Przed jej przyjściem zapytaj dzieci, czy zastanowiły się w domu nad pytaniami, które chciałyby jej zadać, porozmawiaj z nimi o tych pytaniach. Jeśli trzeba podpowiedz dzieciom, o co mogłyby zapytać. Oto przykłady pytań, które mogą ci być pomocne:

- Kto bierze udział w przygotowaniu gazety?
- Jak się „robi” gazetę?
- Co jest potrzebne do zrobienia gazety?
- Skąd dziennikarze wiedzą, o czym napisać?
- Dla kogo tworzy się gazetę?
- Jaką gazetę chętnie się czyta?

Przemyśl pytania, które ewentualnie ty mogłabyś/mógłbyś zadać. Ta rozmowa ma duże znaczenie, informacje zdobyte przez dzieci będą wskazówką do pracy nad ich gazetą.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Przedstaw dzieciom gościa. Poproś, by opowiedział dzieciom o swojej pracy, zwracając uwagę na sposób przygotowania artykułów i gazety, tak by wzbudzić zainteresowanie czytelników i przyciągnąć ich uwagę. Poproś dzieci o zadawanie pytań. Zachęć dzieci do dyskusji, dbaj o to, aby każde chętne dziecko mogło zadać pytanie, udzielał głosu, tym, którzy chcą go zabrać (kieruj rozmową). Podziękuj gościowi za udział w rozmowie i cenne informacje. Zaproś go do pozostania z wami w dalszej części zajęć w charakterze obserwatora i eksperta.
3. Zaproś dzieci do analizy lokalnych gazet.
  3. 1. Podziel dzieci na zespoły.
  3. 2. Rozdaj zespołom egzemplarze lokalnych gazet. Zaproś dzieci do 4 rund przeglądania gazet. W każdej rundzie dzieci będą szukały w gazetach innych informacji. Tematy rund oraz zadania/pytania dla dzieci zapisano w tabeli poniżej. Przed zajęciami przygotuj plakaty z zadaniami/pytaniami i zawieszaj je kolejno przed każdą rundą w widocznym miejscu klasy. Po każdej rundzie proś zespoły o przedstawienie odpowiedzi na pytania na forum całej grupy, zachęcaj wszystkich do dyskusji. Poproś waszego gościa o aktywny udział w rozmowie, wyjaśnianie wątpliwości dzieci. Wspólnie podsumujcie rozmowę.

Uwaga!

- Zwróćcie uwagę dzieci na to, że ludzie mają prawo do informacji i że nie mogą być okłamywani, że ludzie żyją we wspólnocie i dzielą się tym, co robią, i tym, co jest dla nich ważne. Dziennikarzom zatem nie wolno kłamać, zmyślać, żeby zaciekawić czytelnika. Informacja przez nich podawana powinna być prawdziwa, rzetelna, staranna, powinni oni przestrzegać praw autorskich. Zwróć uwagę na odpowiedzialność dziennikarzy.
- Jeśli uznasz, że ćwiczenie się dłuży i dzieci tracą koncentrację, zrób przerwę śródlekcyjną.

Runda i jej temat	Zadania/pytania
1. Co nas zaciekawia?	<ul style="list-style-type: none"> • Poszukajcie w gazecie informacji na ciekawe lub bliskie wam tematy (np. o wydarzeniach dotyczących waszej miejscowości, znanych wam osobach).
2. Treść artykułów	<ul style="list-style-type: none"> • Czego dotyczą artykuły zamieszczone w gazecie? • Dlaczego dziennikarze wybierają takie tematy? • Jakie powinny być informacje podane przez dziennikarzy?
3. Wygląd gazety	<ul style="list-style-type: none"> • Ile stron ma gazeta? • Czy ma okładkę? • Czy można w niej wyróżnić jakieś części (działy)? • Ile jest w niej ilustracji/zdjęć? • Jak napisany jest tytuł gazety? • Czy gazeta jest kolorowa? • Gdzie umieszczono informacje o twórcach gazety? Jakie informacje o nich uwzględniono?
4. Rozmiar, wygląd artykułów	<ul style="list-style-type: none"> • Jak długie są artykuły? • Jak są rozmieszczone na stronie? (w ilu kolumnach?) • Czy artykułom towarzyszą ilustracje/zdjęcia? Dlaczego? • Jakie są tytuły artykułów? (długość, wielkość czcionki)

4. Podsumuj pracę dzieci. Podziękuj dzieciom i ekspertowi za udział w spotkaniu. Poinformuj dzieci, że na kolejnych zajęciach będziecie projektować swoją własną gazetę. Na zakończenie zaproponuj np. wspólne odśpiewanie piosenki.

Planowanie działań

Czas: 3 godz.

Działania: planowanie gazety i działań niezbędnych do jej wydania.

Pomoce: arkusze papieru, flamastry; karteczki ze zdaniem prezentującymi fakty lub opinie; małe karteczki do głosowania; kartki A4 przecięte na pół w poziomie do zapisu działań (5 kartek dla każdej grupy), magnesy, kartki samoprzylepne (po kilka dla każdego dziecka), plakat z tabelą „Co?, kto?, kiedy?”; dwie kule ze zgniecionej starej gazety.

03

Jaka ma być nasza gazeta?

Uwaga:

- Przed zajęciami przygotuj małe karteczki ze zdaniem, w których przedstawiono fakty lub opinie: np. „W Domu Kultury odbył się koncert.”, „Koncert był bardzo fajny.” itp. Zdania powinny być związane z codziennym życiem dzieci.
- W czasie zajęć będziecie ustalali szczegóły dotyczące waszej gazety (czytelnicy, artykuły, tytuł, kwestie techniczne). Zapisuj wszystkie ustalenia na plakatach. Będą one potrzebne podczas pracy nad gazetą oraz przy jej podsumowaniu.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci według ustalonego rytuału.
2. Poproś, by dzieci usiadły w kręgu. W środku kręgu rozłóż gazetę. Zapytaj:
  - *Gazeta służy na ogół do czytania. Do czego jeszcze może ona służyć?*
  - *Czym mogłaby być ta gazeta, gdyby nie była gazetą?* (np. wachlarzem, pieluszką, chustką, kocem, poduszką, ręcznikiem, ścierką, z gazety można zrobić buty, tubę, lunetę, gazeta uniesiona na jednym palcu nad głową może być parasolem itp.). Dziecko, które ma pomysł, wchodzi do środka, bierze gazetę i pokazuje swój pomysł pantomimicznie, pozostali go odgadują, dziecko wraca na swoje miejsce itd.
3. Poproś dzieci, by przypomniły, co robiliście na ostatnich zajęciach.
4. Wprowadź dzieci do tematyki zajęć. Powiedz: *Dziś będziemy rozmawiać o naszej gazecie, o tym, kto będzie jej odbiorcą i co w niej zamieścimy, jak będzie wyglądała. Zaplanujemy też działania, które musimy wykonać, by wydać naszą gazetę.*
5. Poproś dzieci, by zastanowiły się nad tym, kto będzie adresatem, odbiorcą gazety, czytelnikiem:
  - *Dla kogo przygotowujemy naszą gazetę? Kto miałby ją przeczytać i po co?*
  - *Co chcemy powiedzieć naszemu czytelnikowi, o czym chcemy go poinformować?*Przypominaj, że punktem wyjścia jest „Codzienniczek” i materiały z projektu *Dziecięca gmina*. Zapisuj ustalenia na arkuszu papieru pod hasłem: **NASZ CZYTELNIK**.
6. Zastanów się wspólnie z dziećmi nad tym, jakie rodzaje tekstów (artykułów) i ilustracji znajdą się w gazecie, np.:
  - artykuł wstępny, ogólnie opisujący projekt *Dziecięca gmina* (fakty),
  - trzy krótkie teksty przedstawiające najciekawsze, najważniejsze wydarzenia (fakty),
  - jeden komentarz podsumowujący – co nam się podobało? (a może komentarz dyrektora szkoły lub przewodniczącego szkolnego samorządu?) (opinie),
  - co najmniej 3 opatrzone podpisem fotografie ukazujące najważniejsze działania projektowe.Wszystkie ustalenia zapisuj na plakacie pod hasłem: **ARTYKUŁY**.

z małej szkoły w wielki świat

7. Zwróć uwagę dzieci na to, że w dziennikarstwie bardzo ważna jest rzetelność i uczciwość. Podkreśl konieczność oddzielania faktów od komentarzy (opinii). Kiedy piszemy o faktach, odpowiadamy na pytania: kto?, co?, gdzie?, kiedy?, jak?. Kiedy przedstawiamy opinie, piszemy o tym, co myślimy o danym fakcie, co nam się podobało, co nie. Zaproponuj dzieciom zabawę „Fakt czy opinia?”.
  7. 1. Podziel dzieci na trzyosobowe grupy (zadbaj, by w składzie każdej grupy były dzieci z klas I, II i III).
  7. 2. Rozdaj grupom małe karteczki ze zdaniem zawierającym stwierdzenie faktu lub opinię (np. „W Domu Kultury odbył się koncert.”, „Koncert był bardzo fajny.”). Poproś, by dzieci zastanowiły się, czy zdanie zapisane na otrzymanej przez ich grupę karteczce stwierdza fakt czy prezentuje opinię. Poproś dzieci o podanie swoich przykładów zdań zawierających fakt lub opinię.
  7. 3. Poproś dzieci, by zastanowiły się nad tym, jak zmienić zdanie prezentujące opinię w zdanie opisujące fakt (np. „Koncert był bardzo fajny.” (opinia) → „Po koncercie słuchacze nagrodzili wykonawców gromkimi brawami.” (fakt)).
  7. 4. Zwróć uwagę dzieci na zdanie „W Domu Kultury odbył się koncert.”. Zapytaj je, o czym informuje nas to zdanie, czy ta informacja jest pełna, czego w niej brak (np.: kiedy odbył się koncert?, kto grał?, jaki to był koncert?).
8. Poproś dzieci, by zastanowiły się nad nazwą gazety.
  8. 1. Zachęć dzieci do przedstawiania propozycji. Każdą propozycję zapisuj na arkuszu papieru, nie oceniajcie żadnej z nich, nie dyskutujcie o żadnej.
  8. 2. Zrób chwilę przerwy (możesz przeprowadzić jakąś zabawę).
  8. 3. Odczytaj zgłoszone propozycje. Rozpocznij dyskusję nad tytułami, zapytaj, które komu się podobają i dlaczego. Jeśli dzieci wspólnie dojdą do wniosku, że któryś z zaproponowanych tytułów nie jest dobry, wykreśl go. Ponumeruj pozostałe tytuły i ogłoś głosowanie. Rozdaj dzieciom karteczki i poproś, by każde dziecko na swojej kartce zapisało numer tytułu, który uznało za najlepszy. Zbierz kartki do pudełka. Poproś troje dzieci o policzenie głosów i ogłoszenie wyniku. Zapisz tytuł gazety na plakacie pod hasłem **TYTUŁ GAZETY**.
9. Przedyskutuj z dziećmi kwestie techniczne:
  - Ile stron ma liczyć nasza gazeta? (np. 4 strony)
  - Na jakiej wielkości kartkach ma być wydrukowana? (jakiego ma być formatu?) (np. A4)
  - Jak ją zrobimy? (jeśli trzeba zasugeruj dzieciom, że zrobicie szablony poszczególnych stron gazety na kartkach papieru: *ponaklejacie na kartki wydrukowane teksty i zdjęcia, a potem je powielicie*)
  - Czy potrzebujemy czyjejs pomocy? Kto mógłby nam jej udzielić?
  - Jaki ma być nakład naszej gazety?Wszystkie ustalenia zapisuj na dużym arkuszu papieru pod hasłem **KWESTIE TECHNICZNE**.
10. Powiedz dzieciom: *Określiśmy już, dla kogo piszemy naszą gazetę, jakie rodzaje artykułów w niej zamieścimy, wybraliśmy tytuł gazety, ustaliliśmy, jak ją zrobimy. Teraz przyszedł czas na zaplanowanie działań.*
  10. 1. Poproś dzieci, by połączyły się w trójki lub w czwórki (stwórz parzystą liczbę grup). Daj każdej grupie 5 kartek i poproś, by dzieci zastanowiły się nad działaniami, które trzeba podjąć, by stworzyć gazetę. Poproś, by grupa zapisała wymyślane przez siebie zadania na osobnych kartkach (jedna kartka – jedno działanie).
  10. 2. Poproś, by grupy połączyły się ze sobą po dwie i sporządziły wspólną listę działań.
  10. 3. Poproś reprezentanta jednej grupy o prezentację propozycji tej grupy. Przyczepiaj karty z działaniami na tablicy za pomocą magnesów. Jeśli inne grupy zapisały takie same działania, poproś, by karty z nimi odkładały na bok; jeśli te grupy zapisały inne działania, poproś o ich prezentację i przyczenie do tablicy.
  10. 4. Zachęć dzieci do uporządkowania działań. Ułóżcie je w odpowiedniej kolejności. Pomóż dzieciom w tym, uzupełnij działania, jeśli okaże się to konieczne (por. ramka poniżej).

Uwaga! Niektóre działania dzieci powinny wykonać wspólnie w klasie, inne mogą zrealizować samodzielnie w domu, pracując w zespołach. W ramce te ostatnie działania zapisano kursywą.

Działania: Co musimy zrobić, by wydać gazetę?

- Dobór i przygotowanie tekstów artykułów.
- Zamówienie „brakujących tekstów”.
- Przygotowanie notki redakcyjnej.
- Dobór i przygotowanie zdjęć, ilustracji i ich podpisów.
- Ustalenie układu stron gazety i zasad zapisu tekstów.
- *Odbiór zamówionych tekstów*
- *Przepisanie tekstów artykułów według ustalonych zasad.*
- *Korekta tekstów artykułów.*
- Opracowanie szablonów stron gazety.
- Powielenie stron gazety.
- „Zszycie” stron gazety.
- *Opracowanie listy czytelników.*
- *Przemyślenie sposobu reklamowania gazety.*
- *Zaplanowanie sposobu przekazania gazety czytelnikom w szkole i poza nią.*
- Kolportaż gazety.

10. 5. Powiedz dzieciom, że niektóre działania wykonacie razem (podkreśl te działania), inne zaś wykonają same poza szkołą. Poproś dzieci o zastanowienie się nad tym, które działania chciałyby realizować. Zachęć dzieci, by pomyślały o tym, jakie umiejętności będą potrzebne do zrealizowania kolejnych działań i kto może je dobrze wykonać. Przypomnij, że każdy ma inne talenty i że w pracy zespołowej ważne jest, aby każdy talent był dobrze wykorzystany, to bowiem gwarantuje sukces! Daj dzieciom po kilka karteczek samoprzylepnych. Poproś, by zapisały na nich swoje imię i przyklepiły te karteczki obok działania, które chcą wykonać. Poinformuj dzieci, że będą mogły się z tobą konsultować w sprawie wykonywanych przez siebie prac.
10. 6. Sprawdźcie, czy są wykonawcy wszystkich działań. Jeśli nie, zachęć dzieci do ich podjęcia.
10. 7. Ustal z dziećmi terminy wykonania poszczególnych działań. Zapiszcie je na kartkach i przyczepcie magnesami obok działań i ich wykonawców.
10. 8. Przyjrzyjcie się jeszcze raz swojemu planowi. Jeśli go akceptujecie, przenieście karty z tablicy na arkusz papieru „Co?, kto?, kiedy?” (przykład poniżej) i przyklejcie je. Arkusz ten powieście w widocznym miejscu klasy.

Co?	Kto? <i>(imiona i nazwiska członków zespołów)</i>	Kiedy? <i>(konkretne terminy)</i>
.....		

11. Uruchom „sesję pytań”, dzięki której wyjaśnisz ewentualne wątpliwości i niejasności. Poproś dzieci o dokończenie zdania: *Gdy rozmawialiśmy o gazecie, którą wspólnie wykonamy, wiele się dowiedziałam/em, ale chcę jeszcze zapytać o...* Odpowiedz na wszystkie pytania dzieci.
12. Podsumowując spotkanie, poproś dzieci, żeby ustawiły się w kręgu. Ze starej gazety zgnieć kulę. Dzieci będą ją sobie podawać kolejno z rąk do rąk po obwodzie koła (zaczynając od prawej strony), powtarzając podzielony na sylaby tekst rymowanki: „My je-ste-śmy dzien-ni-ka-rze, ro-ze-śmia-ne ma-my twa-rze”. Zwróć uwagę, że kulę można podać dalej wtedy, gdy wypowiedziana jest sylaba, nie wcześniej. Powtórzcie tekst rymowanki tyle razy, ile trzeba, aby kula obeszła całe koło. Oklaski, jeśli się uda. Przy następnym okrążeniu wprowadź drugą kulę albo puść ją w drugą stronę.

Działania

Czas: 3 godz.

Działania: zebranie i opracowanie materiału do gazety.

Pomoce: „Codzienniczek”, materiały z projektu *Dziecięca gmina*, formularz zamówienia tekstu (załącznik 1), legitymacje prasowe dla każdego dziecka (tytuł gazety, imię, nazwisko, główna funkcja w procesie przygotowania gazety, np. dziennikarz, składacz lub dziennikarz, korektor).

04

W akcji:
przygotowujemy
materiały do gazety

Uwaga:

Jeśli uznasz to za zasadne, zaprosz kilka dorosłych osób do pomocy, towarzyszenia dzieciom w ich pracy zespołowej. Szczególnie pomocna/y przy ustalaniu układu gazety może być nauczycielka/nauczyciel informatyki.

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. W ramach rozgrzewki zaproponuj dzieciom jedną wybraną przez siebie zabawę.
3. Powiedz, że dzisiejsze spotkanie będzie miało formę spotkania redakcyjnego, jakie bardzo często odbywa się w redakcji prawdziwej gazety. Wręcz dzieciom przygotowane „legitymacje prasowe”. Zrób to z pełną powagą, nadaj temu uroczysty charakter. Powiedz dzieciom, że na tym spotkaniu zajmą się następującymi zadaniami (wskaż je na planie, który zrobiliście na poprzednich zajęciach):
  - Dobór i przygotowanie tekstów artykułów.
  - Zamówienie „brakujących tekstów”.
  - Przygotowanie notki redakcyjnej.
  - Dobór i przygotowanie zdjęć, ilustracji i ich podpisów.
  - Ustalenie układu stron gazety i zasad zapisu tekstów.
4. Zachęć dzieci do narady redakcyjnej. Poproś dzieci o zajęcie miejsc w kręgu (przy stołach lub na dywanie, podłódze). Rozłóżcie na środku materiały z projektu *Dziecięca gmina*. Przedyskutujcie, które z nich i w jakiej postaci przedstawicie w gazecie. Wybierzcie je. Zastanówcie się, czego wam brak (np. brak artykułu wstępnego, brak komentarza dyrektora lub przedstawicieli samorządu uczniowskiego). Podziel dzieci na zespoły odpowiedzialne za następujące zadania:
  - Opracowanie artykułu wstępnego.
  - Przygotowanie 3 krótkich tekstów o najciekawszych/najważniejszych wydarzeniach.
  - Przygotowanie zamówienia na brakujący tekst (załącznik 1) i przekazanie go jego adresatowi.
  - Przygotowanie notki redakcyjnej.
5. Poproś dzieci o wykonanie poszczególnych zadań. Poproś zespoły o znalezienie sobie wygodnego miejsca do pracy w sali i przystąpienie do realizacji powierzonego im zadania. Czuwaj nad przebiegiem pracy poszczególnych zespołów. Jeśli trzeba, wspieraj, pomagaj rozwiązać problemy.
6. Poproś przedstawicieli zespołów o sprawozdanie z wykonanych zadań. Odczytajcie przygotowane teksty. Zastanówcie się, czy was zadowolają, jeśli trzeba, wprowadźcie poprawki.
7. Ponownie poproś dzieci do kręgu. Zajmijcie się:
  - wyborem zdjęć i ilustracji do wybranych artykułów. Przygotujcie wspólnie podpisy do nich,
  - ustaleniem układu stron gazety, zasad zapisu tekstów (np. zapis w dwóch kolumnach, rozmiar czcionki tekstu i tytułów).

Uwaga! Jeśli uznasz to za zasadne, poproś o pomoc nauczycielkę/nauczyciela informatyki. Mogliby oni pomóc w ustalaniu kwestii technicznych oraz w ich wykonaniu: dzieci mogłyby przepisać teksty pod ich kierunkiem. Można też zastanowić się nad pomocą uczennic i uczniów z klas starszych.

8. Powiedz dzieciom, że kluczowa część wspólnej pracy została już wykonana, teraz pora na pozostałe działania. Pokaż je na planie. Wskaż działania, które dzieci mają wykonać w domu, przygotowując się do kolejnych zajęć (odbiór zamówionych tekstów, przepisanie tekstów artykułów według ustalonych zasad, korekta, opracowanie listy czytelników, przemyślenie sposobu reklamowania gazety, zaplanowanie sposobu przekazania gazety czytelnikom w szkole i poza nią). Ustal kolejność ich wykonania (np. przepisanie, korekta, naniesienie poprawek w tekście), przypomnij wykonawców (zgodnie z planem), ustal terminy wykonania prac. Omów z dziećmi zadania i sposób ich wykonania. Upewnij się, czy dzieci wiedzą, co mają zrobić i jak. Umów się z nimi na konsultacje.
9. Zainicjuj ocenę koleżeńską. Poproś, aby każde dziecko podeszło do wybranej przez siebie osoby i przekazało jej co najmniej dwa zdania, w których doceni jej dotychczasową pracę. Zadbaj o to, aby każde dziecko otrzymało miłe słowa od pozostałych dzieci. Może to wpłynąć na wzrost samooceny.
10. Podziękuj dzieciom za ich pracę na zajęciach.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: opracowanie i przygotowanie szablonów stron gazety, powielenie i zszywanie stron gazety, ustalenie sposobu kolportażu gazety.

Pomoce: kartki z bloku, pisaki, kredki, klej, wydruki tekstów, zdjęcia/ilustracje (kilka kopii); papier, kopiarka; zszywacz.

05 W akcji: składamy gazetę

Uwaga:

- Przed tymi zajęciami teksty artykułów powinny być przepisane, poddane korekcie i zatwierdzone przez ciebie po konsultacjach.
- Jeśli uznasz to za zasadne, zaproś kilka dorosłych osób do pomocy, towarzyszenia dzieciom w ich pracy zespołowej.
- Pamiętaj o zapewnieniu dostępu do koparki. Osobę odpowiedzialną za obsługę koparki poproś o współpracę: opiekę nad dziećmi w czasie kopiowania i pomoc w wykonaniu tego zadania.
- Jeśli nie masz dostępu do koparki kolorowej, a zależy ci na kolorowej gazecie, poproś dzieci o dodanie w gazecie kolorowych akcentów (np. podkreślenie tytułów, pokolorowanie drobnych szczegółów).

Kolejne kroki:

1. Przywitaj dzieci.
2. Poproś dzieci, które zajmowały się przepisywaniem i korektą tekstów o relację z wykonania zadań domowych, pokazanie tekstów. Podziękuj im za ich pracę.
3. Zapowiedz dzieciom, że teraz przed wami etap składania gazety.
  3. 1. Poproś o przypomnienie ustaleń dotyczących układu stron gazety.
  3. 2. Podziel dzieci na tyle grup, ile stron ma być w gazecie.

- 3.3. Poproś, by każda grupa pracowała przy osobnym stole nad jedną stroną gazety. Dzieci wstępnie rozkładają teksty i zdjęcia na stronie.
- 3.4. Poproś grupy, by obejrzały kolejne strony, przechodząc od stolika do stolika. Zachęć je do przyjrzenia się kompozycji, proponowania ewentualnych jej modyfikacji.
Uwaga! Wszystkie decyzje są podejmowane przez dzieci.
- 3.5. Po zaakceptowaniu układu stron, poproś dzieci o przyklejenie materiałów na stronie (kartce) gazety i o złożenie ich w jednym miejscu.
- 3.6. Obejrzyjcie wszystkie strony i zdecydujcie o ich akceptacji do druku.
4. Poproś dzieci odpowiedzialne za powielenie o udanie się do osoby zajmującej się w szkole obsługą koparki i zrobienie ustalonej liczby kopii poszczególnych stron gazety.
5. Poproś dzieci odpowiedzialne za opracowanie listy czytelników, przemyślenie sposobu reklamowania gazety i zaplanowanie sposobu przekazania gazety czytelnikom w szkole i poza nią o prezentację wyników swojej samodzielnej pracy nad tymi zagadnieniami. Przedyskutujcie je wspólnie i ustalcie, jak będziecie kolportować gazetę, kiedy, co będzie wam do tego potrzebne.
Uwaga! Kolportaż gazety może odbyć się w następujący sposób:
  - **W szkole:** możecie zorganizować punkt kolportażu gazety na jednej z dużych przerw. Punkt ten może być usytuowany na korytarzu lub w sali gimnastycznej. Zaprosicie do tego punktu całą społeczność szkolną. Wybierzcie najgłośniejszych gazeciarzy, którzy będą zachęcać do przybycia do punktu kolportażu i przeczytania gazety. Kiedy już wszyscy się przy was zgromadzą, opowiedzcie o waszej gazecie:
    - *O czym jest gazeta?*
    - *Dlaczego postanowiliście ją wydać?*
    - *Dlaczego chcecie, żeby inni ją przeczytali?*
    - *Co zyskają czytelnicy po jej lekturze?*
    - *Inne ważne dla was informacje.*Podziękujcie zgromadzonym za przybycie i wręczcie im po egzemplarzu waszej gazety.
  - **Poza szkołą:** możecie wybrać się na spacer do najważniejszych urzędów i instytucji w waszej miejscowości i osobiście doręczyć waszą gazetę ich kierownikom. Jeżeli chcecie, by gazeta dotarła do kogoś, kto pracuje daleko od szkoły, przygotujcie list z gazetą i wyślijcie go pocztą.
6. Po powrocie dzieci, które powieliły gazetę, złożcie poszczególne strony gazety w całość i zszyjcie je.
7. Obejrzyjcie wasze dzieło. Zastanówcie się:
  - *Czy podoba wam się wygląd gazety?*
  - *Czy teksty i zdjęcia są czytelne, wyraźne?*
  - *Czy artykuły są interesujące?*
  - *Czy zdjęcia są ciekawe?*
  - *Czy gazeta zawiera ważne informacje o projekcie Dziecięca gmina?*
8. Podziękuj dzieciom za pracę. Pogratuluj im wydania gazety.

Prezentacja

Czas: 1 godz.

Działania: przekazanie gazety czytelnikom.

Pomoce: egzemplarze gazety, pozostałe pomoce według ustaleń z poprzednich zajęć.

06

Kolportaż: gazeta trafia do rąk czytelników

Kolejne kroki:

1. Przywitaj się z dziećmi.
2. Poproś o przypomnienie ustaleń dotyczących kolportażu gazety. Zrealizujcie je zgodnie z planem.
3. Podziękuj dzieciom za kolportaż gazety. Zaprosz je na kolejne spotkanie.

z małej szkoły w wielki świat

Prezentacja

Czas: 2 godz.

Działania: opracowanie ankiety do badania opinii czytelników o gazecie.

Pomoce: arkusze papieru/tablica, kredki, pisaki.

07

Przygotowujemy badanie opinii czytelników o naszej gazecie

Kolejne kroki:

1. Zgromadź dzieci w sali, podziękuj im za kolportaż gazety. Poproś, by podzieliły się na gorąco swoimi wrażeniami z jego przebiegu.
2. Powiedz, że na wcześniejszych zajęciach dzieci dokonały samooceny, oceniły, czy ich gazeta jest atrakcyjna, czytelna i czy zawiera ważne informacje na temat projektu *Dziecięca gmina*. To była ich ocena. Warto także poznać opinie czytelników na temat gazety. Powiedz dzieciom, że mogą to zrobić za pomocą skierowanej do nich ankiety. Wyjaśnij, co to jest ankieta, jakie pytania mogą się w niej znaleźć (np. otwarte, zamknięte), jaki ankieta powinna mieć wygląd.
3. Zachęć dzieci do przygotowania ankiety.
  3. 1. Powiedz dzieciom, że każda ankieta powinna zawierać wstęp, w którym twórcy poinformują, jaki jest cel jej przeprowadzenia, do czego zostaną wykorzystane wyniki ankiety i jak zaznaczać odpowiedzi (przykład w ramce). Przygotujcie wspólnie taki wstęp.

Droga Czytelniczko, Drogi Czytelniku,

Prosimy Cię o wypełnienie anonimowej ankiety, której celem jest zebranie opinii na temat naszej gazety (tu można podać tytuł). Jej wyniki pozwolą nam dowiedzieć się, jak ją oceniasz. Dzięki temu w przyszłości będziemy mogli przygotować lepszą gazetę. Swoją odpowiedź zaznacz krzyżykiem w jednej wybranej kratce. Dziękujemy za wypełnienie ankiety.

Zespół redakcyjny

3. 2. Poproś dzieci o zastanowienie się nad pytaniami, jakie można by zadać czytelnikom. Zapisz propozycje dzieci na tablicy. Przykłady pytań:
- Czy podoba Ci się wygląd gazety?
  - Czy teksty i zdjęcia są czytelne, wyraźne?
  - Czy artykuły są interesujące?
  - Czy zdjęcia są ciekawe?
  - Czy gazeta zawiera ważne informacje na temat projektu *Dziecięca gmina*?
3. 3. Zaproponuj dzieciom kategorie odpowiedzi na pytania. Możesz zaproponować szkolną skalę oceny: od 1 do 5, gdzie 1 to najniższa ocena (zdecydowanie nie), a 5 to najwyższa ocena (zdecydowanie tak). Przykład:

Pytanie	Odpowiedź				
	Zdecydowanie tak, na 5	Raczej tak, na 4	Tak sobie, na 3	Raczej nie, na 2	Zdecydowanie nie, na 1
Czy podoba Ci się wygląd gazety?					
Czy teksty i zdjęcia są czytelne, wyraźne?					
Czy artykuły są interesujące?					
Czy zdjęcia są ciekawe?					
Czy gazeta zawiera dużo informacji o projekcie <i>Dziecięca gmina</i> ?					

3. 4. Ustal z dziećmi.
- *Kto przygotowuje ankietę na komputerze i na kiedy?*
  - *Ile osób chcecie zapytać o opinię? (ile kopii ankiet przygotować?)*
  - *W jaki sposób przeprowadzicie ankietę? (dzieci mogą ją roznieść (do starszych klas, rodziców), rozesłać pocztą (do wybranych dorosłych, np. w urzędach), prosić o jej wypełnienie (indywidualnie lub grupowo) i wrzucenie do przygotowanego pudełka).*
  - *Kiedy to zrobicie?*
3. 5. Poproś, aby dzieci przyniosły zebraneankiety na kolejne spotkanie. Wspólnie opracujecie wyniki waszego badania.
4. Podziękuj dzieciom za pracę.

Refleksja

Czas: 1 godz.

Działania: podsumowanie wyników badania opinii czytelników, podsumowanie projektu, refleksja nad tym, czego dzieci się nauczyły.

Pomoce: duży arkusz papieru z zapisaną ankietą, kartki papieru, długopisy, ołówki.

08

Co i jak zrobiliśmy? Wyniki badania opinii czytelników

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci.
2. Poproś, by wyjęły zebrane przez siebie ankietę z opiniami czytelników o gazecie. Powiedz, że wspólnie opracujecie ich wyniki.
3. Powieś na tablicy arkusz z narysowaną tabelą ankiety, pytaniami i odpowiedziami. Poproś dzieci, aby podchodziły do tablicy i zaznaczały na arkuszu odpowiedzi z przyniesionych ankiet (dzieci stawiają kreskę w odpowiedniej kratce). Jeśli wolisz, poproś dzieci o podanie odpowiedzi i sama/sam zapisz je na arkuszu. Policzcie kreski, zapiszcie wyniki zbiorcze.
4. Zastanówcie się nad wynikami:
  - *Czy wyniki badania opinii czytelników nas zaskakują?*
  - *O czym świadczą?*
  - *Co z nich dla nas wynika?*
  - *Z czego możemy być zadowoleni? Co dobrze się nam udało?*
  - *Co możemy zrobić lepiej? Co zrobimy inaczej następnym razem, kiedy będziemy przygotowywać jakąś publikację?*

Uwaga! To ważny etap skonfrontowania własnej opinii z opinią odbiorców. Przebieg rozmowy z dziećmi zależy od opinii czytelników i was samych. Pozwól każdemu chętnemu dziecku się wypowiedzieć.
5. Na zakończenie zaproponuj zabawę „Dokończ zdanie”. Usiądźcie w kręgu. Poproś dzieci, by dokończyły dwa zdania (dwie rundki):
  - *Teraz czuję się..., ponieważ...*
  - *W czasie realizacji projektu nauczyłam/em się przede wszystkim...*
6. Podziękuj dzieciom za pracę w projekcie. Brawa dla wszystkich!

Z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 1. Formularz zamówienia artykułu

z małej szkoły w wielki świat

ZAMÓWIENIE

Redakcja gazety ....., którą reprezentuje Redaktor Naczelny ..... z klasy ....., składa zamówienie na napisanie artykułu na temat „Co myślę o projekcie *Dziecięca gmina?*”. Przyjmujący zamówienie zgadza się dostarczyć tekst do dnia ..... Wydawca zobowiązuje się do publikacji artykułu w gazecie ....., zachowując prawa autorskie.

Zamawiający

Przyjmujący zamówienie

.....

.....

Data złożenia zamówienia .....

ZAMÓWIENIE

Redakcja gazety ....., którą reprezentuje Redaktor Naczelny ..... z klasy ....., składa zamówienie na napisanie artykułu na temat „Co myślę o projekcie *Dziecięca gmina?*”. Przyjmujący zamówienie zgadza się dostarczyć tekst do dnia ..... Wydawca zobowiązuje się do publikacji artykułu w gazecie ....., zachowując prawa autorskie.

Zamawiający

Przyjmujący zamówienie

.....

.....

Data złożenia zamówienia .....

**Scenariusze zajęć projektowych
opracowane przez nauczycieli
uczestniczących w Projekcie
„Z Małej Szkoły w Wielki Świat”**

ILE OPOWIEŚCI PAMIĘĆ NASZA MIEŚCI

AUTORKA **Katarzyna Wojciechowska**

Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Lipinach

SCENARIUSZ DLA KLAS **1–3 SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Każdy z nas tworzy historię. Każdy z nas jest częścią historii. Wszyscy również tworzymy wspólnoty, żyjemy w nich: mniejszych – rodzinnych, większych – sąsiedzkich, czy jeszcze większych – narodowych, religijnych. Rola wspólnoty, świadomość, że jesteśmy jej częścią jest niezmiernie istotna dla kształtowania naszej tożsamości.

Projekt przygotować ma uczennice i uczniów do identyfikacji z najbliższymi sobie wspólnotami. Poprzez działania projektowe dzieci zainteresują się przeszłością miejsca, w którym żyją, poczują więź z ludźmi tworzącymi małą ojczyznę, docenią konieczność kultywowania tradycji. Tworząc „Księgę opowieści”, która jest końcowym produktem projektu, docenią wartość słowa pisanego, jego ogromną rolę w przekazywaniu historii, opowieści. Praca w zespole rozwinięciem umiejętności podejmowania decyzji, nauki współpracy, dzielenia się zadaniami, wreszcie dostarczy radości uczestnictwa we wspólnym działaniu.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Stworzymy księgi opowieści rodzinnych uczennic i uczniów na wzór zbiorów podań lub legend.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Uświadomimy sobie, jak ważne są nasze rodzinne opowieści oraz jak istotne jest ich zachowanie.
- Zdobędziemy wiedzę na temat wydawania książek.
- Zorganizujemy spotkanie promujące książkę i zawarte w niej opowieści.
- Rozwiniemy umiejętność oceny i samooceny działań.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- Księga opowieści rodzinnych.
- Spotkanie promujące książkę.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Język polski

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

1. Czytanie i słuchanie. Uczeń:

- 1) 1) sprawnie czyta teksty głośno i cicho;
- 2) 2) określa temat i główną myśl tekstu.

4. Wartości i wartościowanie. Uczeń:

Odczytuje wartości pozytywne i ich przeciwieństwa wpisane w teksty kultury.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury;
- 6) stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny zgodny z wymogami danej formy gatunkowej (w tym wydziela akapity);
- 8) uczestnicząc w rozmowie, słucha z uwagą wypowiedzi innych, mówi na temat; prezentuje własne zdanie i uzasadnia je.

Historia i społeczeństwo

1. Refleksja nad sobą i otoczeniem społecznym. Uczeń:

- 4) wyraża opinię na temat kultywowania tradycji i gromadzenia pamiątek rodzinnych.

2. „Mała Ojczyzna”. Uczeń:

- 1) opisuje swoją „małą Ojczyznę”, uwzględniając tradycję historyczno-kulturową i problemy społeczno-gospodarcze;
- 2) zbiera informacje o rozmaitych formach upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości „małej Ojczyzny”.

z małej szkoły w wielki świat

z małej szkoły w wielki świat

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	Starter: Opowiedz swoją historię Uczennice i uczniowie zastanawiają się nad rolą opowieści rodzinnych, przypominają sobie najzabawniejsze historie ze swojego dzieciństwa. Podejmują decyzję o stworzeniu księgi opowieści.	2 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań. Działania	Jak ożywić opowieści? Potawiacze opowieści Trudny wybór Przełać słowa na papier Uczennice i uczniowie decydują, jakie opowieści chcą zamieścić w książce. Tworzą kryteria, do których odnosić będą zebrane przez siebie historie. Dzieci planują działania, zbierają opowieści (nagrania), wybierają opowieści zgodnie z ustalonymi kryteriami, spisują nagrane opowieści.	5 godz.	od: ..... do: .....
Działania	Jak powstaje książka? Nasza książka – ale jaka? Zbieramy informacje Wykorzystajmy nasze zdolności Uczennice i uczniowie dowiadują się, jak wygląda proces powstawania książki, podejmują decyzje, jak ma wyglądać książka, zbierają informacje potrzebne do wydania książki, dzielą się na grupy zadaniowe i wykonują działania im przypisane.	6 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	Ile opowieści nasza pamięć mieści? – nasza księga Uczennice i uczniowie prezentują efekt pracy podczas spotkania zorganizowanego w środowisku lokalnym.	2 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	Podsumowanie projektu Refleksja indywidualna i grupowa.	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: wprowadzenie w problematykę projektu, sformułowanie celu, przedstawienie opowieści jako elementu integrującego wspólnotę.

Starter:
Opowiedz swoją historię

Kolejne kroki:

1. Zaproś dzieci do kręgu – tak najlepiej opowiada się i słucha historii. Poproś, by przypomniały sobie jakieś zabawne wydarzenie, którego były uczestnikami. Niech przypomną sobie przede wszystkim historyjki z ich dzieciństwa opowiadane przez mamy czy babcie. Sam/a opowiedz taką historyjkę – dzieci zwykle słuchają z zaciekawieniem jak to było, gdy ich jeszcze nie było na świecie. Następnie poproś, by kolejno podzieliły się z innymi swoją opowieścią. Proponuję, by była to „rundka bez przymusu”. Niech zaczną chętni i najbardziej śmiali. Zadbaj o swobodną i przyjazną atmosferę – jest duża szansa, że opowiedzieć będą chcieli wszyscy. Podsuwaj tematy, zadawaj pytania. Dzieci muszą czuć, że ich historie są zabawne i ciekawe.
2. Zapisz na tablicy słowo OPOWIEŚĆ. Zapytaj i zapisz wszystkie skojarzenia, jakie niesie ten wyraz.
  2. 1. Zapytaj: *Czy ktoś z was zapisuje takie wyjątkowe historie? Skąd je znacie? Kto wam je opowiadał? Przecież często nawet nie możecie pamiętać czasów, gdy mieliście dwa, trzy lata?* Wnioskiem, który z pewnością się nasunie jest to, że pamiętamy historie, które wielekroć opowiadamy lub słyszymy. Takie, które są ważne, wyjątkowo zabawne czy niesamowite. Takie, które budzą miłe wspomnienia lub które były tak nieprzyjemne, że wolelibyśmy o nich zapomnieć. Skupmy się jednak na takich, które chcielibyśmy zapamiętać, przekazać, opowiedzieć.
  2. 2. Przypomnij najstarsze opowieści z historii naszego kraju: opowieści o Lechu, Czechu i Rusie, o Popielu, o Piaście Kołodziejcu. Zauważ: *Jak mało wiemy o czasach przed chrztem Polski. Dlaczego? Czy nic się wtedy nie działo? Czy ludzie nie mieli nic do opowiadania? Oczywiście, że tak. Jednak nikt tych historii nie zapisywał. Zaginęły więc w mrokach dziejów lub szczątkowo pozostały w formie legend, podań.*
3. Zadaż dzieciom pytania: *Czy opowieści są ważne? Dlaczego? Jakie mają funkcje? Co nam dają? Spróbujcie porozmawiać na ten temat. Odwołaj się do skojarzeń związanych ze słowem „Opowieść”.*
4. Wyjaśnij cel projektu. **Chcemy ocalić od zapomnienia domowe historie.** Wskazać ich wartość, bo taką niewątpliwie mają. Aby to uczynić stworzymy księgę naszych domowych opowieści – opowieści naszych rodziców i dziadków.
5. Podziękuj uczennicom i uczniom za ciekawe zajęcia i zaproś na następne.

z małej szkoły w wielki świat

Planowanie działań. Działania

Czas: 2 godz.

Działania: kształtowanie umiejętności grupowego podejmowania decyzji, wyrażania własnych poglądów, zawierania kompromisu.

Pomoce: materiały piśmiennicze, duży arkusz.

Jak ożywić opowieści?

Kolejne kroki:

1. Wiemy już, co ma być materia, tworzywem – rodzinne opowieści. Teraz pora zadać pytanie, *Co zrobić, by ożyły w formie pisanej?*
2. Warto wspólnie się zastanowić nad ustaleniem **pierwszych kryteriów**: *Jakie opowieści powinny znaleźć się w naszej księdze?* Podstawowym, narzuconym z góry warunkiem jest to, że wszystkie historie mają być „nasze” – dotyczyć naszych rodzin, miejsc, które znamy, osób nam bliskich. Opowieści zakorzenione mają być w naszym „tu”, choć niekoniecznie, a w zasadzie na pewno nie „teraz”. Opowiadania koncentrować się mogą wokół jakiegoś miejsca, na przykład być związane ze szkołą (jeśli mieści się od dawna w naszej miejscowości). Mogą przybliżać świąteczny czas i związane z nim zwyczaje (np. święta Bożego Narodzenia czy Wielkanocy). Mogą dotyczyć najzabawniejszych rodzinnych pomyłek. A może jak wiązały się małżeństwa, jak poznali się dziadkowie, rodzice, jak wyglądał ślub, wesele? Może zdarzyć się tak, że zbierzemy tak dużo opowieści, że pogrupujemy je w książki w rozdziały, wówczas ograniczenie tematyczne nie będzie konieczne. Przy dużej liczbie uczennic i uczniów może okazać się konieczne prowadzenie pracy w grupach – każda z grup wtedy stworzy osobną książkę.

Uwaga:

Oczywiście najlepiej byłoby, gdyby opowiadań było naprawdę dużo, ale miejmy na uwadze, że dzieci będą musiały przepisać nagrane opowieści i może się to okazać problemem. Dlatego zachęcajmy, ale też namawiajmy do rozsądku i dokładnego określenia i trzymania się kryteriów.

Kiedy określimy podstawowe kryterium jakim jest tematyka opowieści, ustalmy inne kryteria, którymi będziemy się posługiwali dokonując ostatecznego wyboru.

3. Podziel uczennice i uczniów na grupy kilkuosobowe, np. zbierając po jednym długopisie od każdego dziecka i dzieląc je na równe kupki, przyporządkuj od razu uczennice i uczniów do grup. (By nie było podejrzeń możemy rozłożyć zebrane długopisy z zamkniętymi oczami.)
    3. 1. Uczennice i uczniowie ustalają w grupach pięć najważniejszych kryteriów dobrej opowieści. *Jaka powinna być? Co możemy ocenić?* Pamiętajmy, by wyjaśnić dzieciom, że kryteria muszą być obiektywne. Jeśli wkracza element subiektywności, np. „opowiadanie podoba mi się” musimy dodać kryterium ilościowe, czyli: „podoba się większości osób oceniających”. Raczej jednak kładźmy nacisk na konkrety.
    3. 2. Po skończonej pracy w grupach zbierzcie propozycje, wybierzcie te, które powtarzają się najczęściej (w razie wątpliwości dyskutujcie) i stwórzcie z nich listę około pięciu kryteriów dla waszych opowiadań.
  4. **Przykładowe kryteria dobrej opowieści:**
    - Opowiadanie dotyczy konkretnego miejsca czy tematu (szkoła, zwyczaj wielkanocny).
    - Jest umiejscowione w czasie („Było to latem 1960 roku...”).
    - Mieści się na jednej stronie tekstu.
    - Trudniejsze wyrazy gwarowe są wytłumaczone.
- Spiszcie kryteria na dużym arkuszu i powieście w widocznym miejscu w klasie.

Planowanie działań. Działania

Czas: 1 godz. + około 1–2 tygodni na pracę własną – nagrywanie opowieści.

Działania: opracowanie planu działań, zbieranie materiału – opowieści wg wcześniej określonych kryteriów.

Pomoce: dyktafony.

Poławiacze opowieści

Kolejne kroki:

1. Zastanówcie się wspólnie nad tym, co będziecie robić krok po kroku. Wyjaśnij uczniom i uczniom, jakie działania będziecie wspólnie realizować pracując indywidualnie, w zespole i w grupach.
2. Wstępnie zaplanujcie i przedyskutujcie kolejne kroki, jakie będziecie realizować w projekcie. Po krótko objaśnij dzieciom, jakie zadania przed nimi stoją.
  - Pierwszym zadaniem będzie oczywiście zebranie materiału do pracy, czyli wysłuchanie i nagranie opowiadań.
  - Kolejnym krokiem będzie przeniesienie ich na papier i następnym – wydanie ich w formie książkowej.
  - Prawdziwym wyzwaniem będzie organizacja spotkania, podczas którego zaprezentujecie dzieło uczennic i uczniów.
3. Poinformuj uczennice i uczniów, że teraz nadszedł czas na pracę własną, czyli zbieranie opowieści. Opowiadać mogą dziadkowie, babcie, rodzice, inni bliscy. Przeznaczcie na ten etap około 1–2 tygodni. Poproś wszystkich, aby opowiadania nagrywali na dyktafon, a następnie zgrali je na jeden nośnik pamiętając o dokładnym opisie (kto opowiada, data nagrania). Jeśli nie ustalisz wcześniej limitu, to każde dziecko może przynieść kilka opowieści. Zaznacz, że nagranie nie powinno przekroczyć 10 minut.

z małej szkoły w wielki świat

Planowanie działań. Działania

Czas: 2 godz.

Działania: wybór opowiadań według ustalonych kryteriów.

Pomoce: kolorowe karteczki.

Trudny wybór

Kolejne kroki:

1. W zależności od tego, czy przyjęliśmy jakiegokolwiek kryteria ilościowe możemy dwójako wybrać konkretne opowiadania do naszej publikacji:
  - po pierwsze możemy opowiadania odtworzyć w formie zapisu dźwiękowego, odsłuchać i na tej podstawie dokonać selekcji (tu oczywiście odpadnie kryterium np. liczby stron tekstu),
  - po drugie – możemy ocenić dopiero opowiadania przeniesione na papier.
2. Tytuły poszczególnych opowiadań zapisz na tablicy. Kryteria koniecznie muszą być wywieszane w widocznym miejscu. Poproś dzieci, żeby przy każdym z tytułów opowiadań oceniały kolorowymi karteczkami zgodność z kryteriami (najlepiej bezpośrednio po wysłuchaniu).

3. Na zakończenie tego etapu powinniście mieć wybrany materiał do książki – konkretne opowiadania.
4. Przypomnij uczniom i uczniom cel projektu: *Co tworzymy i dlaczego?* Podkreśl ważność opowieści dla wspólnoty, dla podtrzymywania więzi.

Planowanie działań. Działania

Czas: 2 godz.

Działania: spisywanie opowieści.

Przełać słowa na papier

Kolejne kroki:

1. Przy przepisywaniu tekstów może być potrzebna twoja pomoc. Namów dzieci na pracę w parach i koniecznie od razu przepisujcie tekst na komputerze, aby oszczędzić sobie pracy. Ten etap może okazać się żmudny i może w tym miejscu nastąpić spadek motywacji. Monitoruj więc pracę uczennic i uczniów, uczul na usuwanie z opowiadań elementów zbędnych, wtrąceń, odbiegania od tematu.
2. Część pracy dzieci mogą wykonać w domu, ale warto też poprosić nauczycielkę/a informatyki, by poświęcił/a na spisywanie tekstów część swojej lekcji (praca z edytorem tekstu).
3. Oczywiście możecie również wybrać opcję powtórzenia własnymi słowami usłyszanego opowiadania. Wówczas dzieci – opowiadając po swojemu, zachowując sens historii, ciekawe słownictwo i puentę – stają się współtwórcami opowieści, jej „żywymi” uczestniczkami/uczestnikami.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: zdobycie wiedzy na temat procesu powstawania książek.

Jak powstaje książka?

Kolejne kroki:

1. Zastanówcie się wspólnie, jak możecie wydać waszą książkę.
  1. 1. Najpierw dobrze byłoby dowiedzieć się czegoś o samym procesie wydawania książek.
  1. 2. Spróbuj zorganizować wizytę w wydawnictwie. Jeśli to nie będzie możliwe, zaaranżuj spotkanie z wydawcą lub choćby rozmowę z panią bibliotekarką (wcześniej uprzedzoną o wizycie i rodzaju zadawanych pytań). Możesz także zrobić pokaz prezentacji multimedialnej na temat procesu powstawania książki.
2. Te rozmowy prawdopodobnie uświadomią uczniom i uczniom, że proces wydawania książek jest niełatwy i kosztowny.

Działania

Czas: 1 godz.

Działania: podjęcie decyzji, jak ma wyglądać nasza książka.

Pomoce: papier plakatowy, kolorowe kartki, mazaki, ankieta (Załącznik 1).

Nasza książka – ale jaka?

Kolejne kroki:

1. Pora więc wspólnie podjąć decyzję – jak zostaną wydane wasze opowieści. Uczennice i uczniowie muszą zorientować się w możliwościach pomocy ze strony szkoły i rodziców. *Co będzie potrzebne? Papier? Dobre ksero? Czy w książce mają być ilustracje? Zdjęcia? No i – najistotniejsze – na ile możecie sobie pozwolić czyli w ilu egzemplarzach realne jest wydanie waszego wspólnego dzieła?* Być może uda wam się wydać tylko jeden egzemplarz książki – wówczas podejmijcie decyzję, gdzie będzie się znajdował. Najlepszym miejscem będzie chyba szkolna biblioteka, ale może będą też inne propozycje.
2. Zastanówcie się wspólnie: *Jak chcemy, by wyglądała nasza książka?* W tym celu możesz zebrać propozycje dzieci zgłaszane ustnie. Propozycje mogą być zapisywane na kolorowych karteczkach, albo możesz zaproponować uczennicom i uczniom wypełnienie ankiety „Jak ma wyglądać nasza książka?” (Załącznik 1). Jej wyniki oczywiście podsumowują dzieci pracując w grupach. Zbierz wyniki wszystkich ankiet, podsumuj je i odczytaj ostateczny rezultat.
3. Pod koniec tego etapu pracy powinniście wiedzieć, jak chcecie, by wyglądała wasza księga. Zaproponuj teraz „burzę mózgów” – dzieci najpierw w grupach (np. według poprzedniego podziału) generują listę pytań „wydawniczych” (jak wyżej). Przedstawiają swoje propozycje na forum – jedna osoba zapisuje pytania na dużym arkuszu.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: rozwój umiejętności zdobywania i wykorzystywania informacji.

Pomoce: materiały piśmiennicze, ewentualnie dyktafon.

Zbieramy informacje

Kolejne kroki:

1. Zastanówcie się wspólnie komu możecie zadać pytania, które wygenerowaliście podczas ostatniego spotkania, kto może udzielić odpowiedzi i pomóc.
Przykładowe pytania:
  - Czy można skorzystać ze szkolnej drukarki, kopiarki? (sekretariat, dyrekcja)
  - Czy jest możliwość druku w kolorze, ewentualnie druku zdjęć? (sekretariat, dyrekcja)
  - Jaką metodą możemy oprawić książki? Czy mamy dostęp do bindownicy? (biblioteka)
  - Na jakim edytorze tekstu najlepiej pracować? (nauczyciel/ka informatyki)
  - Kto może pomóc dofinansować zakup papieru czy tonera? (dyrektor/ka, rada rodziców)

2. Uczennice i uczniowie dzielą się zadaniami-pytaniami, zbierają potrzebne informacje i prezentują odpowiedzi podczas kolejnego spotkania.
3. Wiedza zdobyta podczas zbierania odpowiedzi na pytania powinna wam przybliżyć ostateczny wygląd waszej książki. To skonfrontowanie wcześniejszych wyobrażeń z możliwościami jakimi dysponujecie uzmysłowi dzieciom konieczność dokonywania wyborów, czasem ustępstw, a niekiedy naświetlić może inne możliwości, podsunąć świeże pomysły.

Działania

Czas: 2 godz. + praca grup zadaniowych (3 godziny) + konsultacje

Działania: stworzenie zespołów projektowych, zdobycie umiejętności potrzebnych do wydania książki oraz organizacji spotkania promocyjnego.

Pomoce: pracownia komputerowa, program do edycji tekstów, Załącznik 2 (ABC pisania opowiadań), materiały piśmiennicze.

Wykorzystajmy nasze zdolności

Kolejne kroki:

1. Zaproponuj dzieciom, żeby podzieliły się na grupy zadaniowe. Najlepiej, żeby same według preferencji wybrały grupę, w której chcą pracować. Będą miały kilka możliwości:

ORGANIZATORZY

Lubią działanie, organizowanie, ruch, są otwarci, przedsiębiorczy, aktywni, swobodnie się wypowiadają, łatwo nawiązują kontakty.

Zadaniem organizatorów jest zapewnienie koniecznych materiałów, szukanie odpowiedzi na kolejne pojawiające się w trakcie dalszej realizacji pytania oraz zorganizowanie spotkania – prezentacji. Organizatorzy mając wiedzę na temat możliwości wydawniczych, jakimi dysponujecie, decydują o dystrybucji książki. Od liczby egzemplarzy zależy bowiem dalszy los waszego dzieła – czy będzie to jeden egzemplarz i komu zostanie przekazany, czy będzie ich więcej (ile?) i do kogo powinny trafić.

REDAKTORZY

Z łatwością posługują się słowem pisany (Załącznik 2), mają zdolności analityczne, są zdecydowani. Zadaniem redaktorów jest praca nad ostatecznym kształtem opowiadań, korekta tekstu, napisanie wstępu, rozplanowanie układu opowiadań w książce, ewentualne nadanie tytułów, opracowanie stopki redakcyjnej.

EDYTORZY

Mają zdolności techniczne, swobodnie posługują się technologią informatyczną, lubią pracę przy komputerze, zarówno w pojedynkę jak i w grupie.

Zadaniem edytorów jest praca nad wersją opowiadań przeznaczoną już do druku, opracowanie układu tekstu, rozplanowanie i umieszczenie zdjęć czy ilustracji, stworzenie okładki, rozplanowanie strony tytułowej oraz stopki redakcyjnej. Tu konieczna może być pomoc nauczycielki/a informatyki.

2. Grupy ustalają teraz dokładny plan swojej pracy, następnie konsultują między sobą ostateczny harmonogram prac. Dobrze, by taki wspólny plan działań wisiał w widocznym miejscu, tak by możliwe było odwoływanie się do ustalonych terminów i działań.

Mimo że dzieci pracują od tej chwili w grupach, zajmując się innymi zadaniami, to jednak współpraca między nimi jest niezbędna. Musisz zadbać zatem o spotkania wszystkich uczennic i uczniów, wymianę informacji, współpracę. Podkreśl konieczność współdziałania dla osiągnięcia celu. Wszyscy są potrzebni, każde nawet najmniejsze działanie przyczyni się do ostatecznego kształtu waszego dzieła.

Uwaga:

Te zadania uczennice i uczniowie wykonują niejako poza godzinami projektowymi, konieczne więc będzie ustalenie sposobu konsultacji z nauczycielką/em, aby można było uzyskać wsparcie i pomoc.

- Wyjaśnij uczennicom i uczniom, że od tej chwili twoja rola to rola konsultanta. Twoim zadaniem jest kontrolowanie i wsparcie prac zespołów. Monitorując pracę poszczególnych grup odwołuj się do ustalonych wcześniej kryteriów.

Prezentacja

Czas: 2 godz.

Działania: zaprezentowanie lokalnej i szkolnej społeczności efektów projektu, promocja projektu, pogłębianie umiejętności organizacyjnych i auto-prezentacji.

Spotkanie promocyjne:
Ile opowieści pamięć nasza mieści?

Kolejne kroki:

- Spotkanie na wstępnym etapie planuje grupa ORGANIZATORÓW. Grupa ta konsultując się z pozostałymi dziećmi decyduje, jak przebiegać ma spotkanie, kogo na nie zaprosicie. Następnie zajmuje się napisaniem zaproszeń (czy ma to być zaproszenie-plakat, czy zaproszenia imienne) i ich dystrybucją.
- Podczas spotkania uczennice i uczniowie opowiadają, jak przebiegał cały proces tworzenia książki, jaki był cel jej wydania, jak przebiegała praca. Osoba reprezentująca każdą z zadaniowych grup może opowiedzieć kilka słów na temat pracy grupowej. Spotkanie może mieć charakter wieczoru autorskiego – warto przeczytać kilka wybranych wcześniej opowiadań. Jeśli zaproszeni zostaną ich autorzy (a to wydaje się jak najbardziej na miejscu), to można zaproponować publiczności zadawanie im pytań.
- Zadbajmy o atmosferę takiego spotkania – stwórzmy prawdziwie czytelniczy nastrój – świece, herbata, ciasteczka na pewno w tym pomogą. Miło byłoby, aby autorzy opowiadań dostali, jeśli nie egzemplarz całej książki, to chociażby wydrukowane swoje opowiadanie. Poproście autorów o złożenie autografów choćby w jednym, przeznaczonym dla szkolnej biblioteki egzemplarzu waszego dzieła.

Refleksja

Czas: 1 godz.

Działania: doskonalenie umiejętności oceny i samooceny.

Podsumowanie

Kolejne kroki:

- Podczas spotkania podsumowującego działania na wstępie przypomnij, co było celem projektu. *Mieliśmy stworzyć książkę, zawierającą nasze domowe, rodzinne historie, opowiedziane przez naszych bliskich – rodziców, babcię, dziadków, ciotkę czy wujków.* Efekt końcowy wszyscy mogą zobaczyć gołym okiem.
- W zasadzie wszystkie najważniejsze elementy książki konfrontowane były z kryteriami, jakie sami ustaliliście w trakcie pracy, na bieżąco. Jednak warto zapytać uczennice i uczniów o opinię końcową. Zaproś wszystkich do kręgu, poproś by każdy spróbował zadać sobie pytanie (możesz zapisać te pytania na tablicy):
  - *Czy podoba mi się nasza wspólna książka?*
  - *Co podoba mi się w niej najbardziej?*
  - *Co można by jeszcze dopracować (np. gdybyśmy mieli większe możliwości finansowe)?*
 Wysłuchaj odpowiedzi.
- Teraz czas na refleksję o pracy uczennic i uczniów. Warto zadać pytania:
  - *Co w realizacji projektu było najtrudniejsze?*
  - *Z czego jestem zadowolona/y? Dumna/y?*
  - *Co podobało mi się najbardziej w realizacji projektu?*
 Zadbaj, by każdy miał możliwość wypowiedzenia swojej opinii. Podsumuj przebieg projektu z własnej perspektywy. Podziękuj dzieciom za ich zaangażowanie, udzielając im pozytywnej informacji zwrotnej. Podkreśl raz jeszcze ważność projektu dla budowania więzi społecznej w miejscowej wspólnotce.

Załącznik 1. Ankieta „Jak ma wyglądać nasza książka?”

Ankieta

„Jak ma wyglądać nasza książka?”

z małej szkoły w wielki świat

1. Jaki format powinna mieć książka?
  - a) A4 (kartka ksero)
  - b) A5 (zeszyt)
  - c) inny (jaki? .....
2. Jak wyobrażasz sobie okładkę książki?
  - a) sztywna oprawa, kolor
  - b) sztywna oprawa, czarno-biała
  - c) miękka oprawa, kolor
  - d) miękka oprawa, czarno-biała
3. Czy w książce powinny być ilustracje?
  - a) tak
  - b) nie
4. Jeśli na powyższe pytanie odpowiedziałeś „tak”, to czyje ilustracje powinny być umieszczone w książce?
  - a) uczennic i uczniów (każdy ilustruje swoje opowiadania)
  - b) wybranych dzieci
  - c) jednego dziecka
  - d) inne (jakie?) .....
5. Czy w książce powinny znaleźć się zdjęcia?
  - a) tak
  - b) nie
6. Jeśli na powyższe pytanie odpowiedziałeś „tak”, to jakie zdjęcia powinny być tu umieszczone?
  - c) autorów opowiadań
  - d) miejsc opisanych w historiach
  - e) osób opisanych w historiach
  - f) uczennic i uczniów – autorów całości opracowania
  - g) zdjęcia z domowych lub innych archiwów
  - h) inne (jakie?) .....
7. Miejsce na twoje uwagi:

.....

.....

Załącznik 2. ABC pisania opowiadań

ABC pisania opowiadań

z małej szkoły w wielki świat

1. Zastanów się, czy twoje opowiadanie zaciekawi innych.
2. Pilnuj pisania w jednym czasie (najlepiej przeszłym).
3. Pamiętaj o chronologicznym układzie zdarzeń.
4. Opowiadanie ożywi dialog lub choćby wypowiedź jednej postaci, natomiast tempo narracji spowolnią opisy, ale za to dostarczą dodatkowych informacji lub stworzą nastrój.
5. Nie zapomnij o trójdzielnej budowie – wstęp, rozwinięcie, zakończenie.
  - a) Wstęp wprowadza w zdarzenia („Działo się to...”, „Było to...”, „Pewnego razu...”, „Wydarzenia, o których opowiem miały miejsce...”).
  - b) Rozwinięcie – najdłuższa część – to opis przebiegu wydarzeń. Pamiętaj o określeniu następstw czasowych („nagle, wtem, następnie, po chwili, potem) i dynamice.
  - c) Zakończenie – czyli zamknięcie akcji. Dobrze, gdy jest zaskakujące. Tu także wskazane jest zdanie podsumowujące całość (np. „Tego dnia nigdy nie zapomnę...”, „To wydarzenie zmieniło moje życie...”, „To najzabawniejsza historia, jaka mi się przydarzyła...”).
6. Sprawdź, czy w bliskim sąsiedztwie nie powtarzają się podobne wyrazy – jeśli tak, zastąp je innymi (pomoże ci Słownik Wyrazów Bliskoźnacznych).

KAŻDY MOCNY, RAZEM MOCNIEJSI

AUTORKA **Agnieszka Leszczyńska**

**Zespół Szkolno-Przedszkolny Stowarzyszenia Pro Liberis Silesiae
Szkoła Podstawowa w Raszowej**

SCENARIUSZ DLA KLAS **1–3 SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

NAJLEPIEJ ZREALIZOWAĆ **wiosną lub jesienią**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Projekt dotyczy pracy w grupie. Ma rozwiązać problem braku zaangażowania wszystkich członków grupy w pracę, wpłynąć na brak motywacji uczennic i uczniów. Jednym z celów jest także dowartościowanie każdego dziecka poprzez zauważenie ich potencjału.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Stworzymy warunki do konstruktywnego doświadczenia pracy w grupie.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Poprzez zabawy i gry dowiemy się, co jest ważne w pracy w grupie.
- Stworzymy „latający dywan”, na którym wpisujemy swoje mocne cechy i latającą maszynę.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- „Latający dywan”.
- Maszyna latająca.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Język polski. Uczeń:

- obdarza uwagę dzieci i dorosłych, słucha ich wypowiedzi i chce zrozumieć, co przekazują; komunikuje w jasny sposób swoje spostrzeżenia, potrzeby, odczucia; (1.1.a).

Edukacja społeczna. Uczeń:

- współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych; przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (5.2)
- zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), respektuje je; uczestniczy w szkolnych wydarzeniach (5.5).

Matematyka. Uczeń:

- w sytuacjach trudnych i wymagających wysiłku intelektualnego zachowuje się rozumnie, dąży do wykonania zadania (7.1.d).

Zajęcia techniczne. Uczeń:

- buduje z różnorodnych przedmiotów dostępnych w otoczeniu (9.1.c);
- przedstawia pomysły rozwiązań technicznych: planuje kolejne czynności, dobiera odpowiednie materiały (papier, drewno, metal, tworzywo sztuczne, materiały włókiennicze) oraz narzędzia, (9.2.a)
- rozumie potrzebę organizowania działania technicznego: pracy indywidualnej i zespołowej, (9.2.b)
- posiada umiejętności:
  - odmierzania potrzebnej ilości materiału,
  - cięcia papieru, tektury itp.,
  - montażu modeli papierowych i z tworzyw sztucznych, korzystając z prostych instrukcji i schematów rysunkowych, np. buduje latawce, modele samolotów i statków (9.2.c).

Kompetencje społeczno-obywatelskie

Kompetencje obywatelskie zobowiązują nas do aktywnego i demokratycznego uczestnictwa. Zarówno kompetencje społeczne, jak i obywatelskie, rozwijają poczucie przynależności do społeczności lokalnej, rozwijają umiejętność zobaczenia i rozumienia różnych punktów widzenia.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu.	Starter: Dlaczego warto pracować w grupie? Zabawa „Jeden palec”.	2 godz.	od: ..... do: .....
	Zbieranie informacji – Co jest ważne w pracy w grupie? Zabawy: „Krzesełka”, „Miarka”.	4 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	Co każdy z nas może wnieść do grupy? Rozmowy na temat tego, jak można być użytecznym w grupie. Zabawa „Dyplom dla...”. Latający dywan – baza potencjałów członków grupy.	3 godz.	od: ..... do: .....
Działania	Latające maszyny Dzieci samodzielnie tworzą latające maszyny, zgodnie z przyjętymi kryteriami.	3 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	Pokaz latającej maszyny Uczennice i uczniowie prezentują maszyny własnego pomysłu.	2 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	Podsumowanie projektu połączone z refleksją	2 godz.	od: ..... do: .....
łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: wprowadzenie uczennic i uczniów w tematykę pracy w grupie. Uświadomienie dzieciom tego, że dzięki współpracy można osiągnąć efekt szybciej i dokładniej niż w pojedynkę.

Pomoce: złączone ławki, na których będzie mogła zmieścić się w pozycji leżącej jedna osoba. Przestrzeń dookoła stołu musi być wolna, by dzieci mogły podejść do ławki z każdej strony, zdjęcia wykonywanego zadania – Załącznik 1.

Starter:
Dlaczego warto pracować w grupie?

Kolejne kroki:

1. Zapytaj uczennice i uczniów: *Czy można podnieść człowieka jednym palcem?* Dzieci najprawdopodobniej będą wątpić. Wybierz jedno dziecko, które zgłosi się na ochotnika i poproś, by położyło się na złączonych ławkach z rękami skrzyżowanymi na piersi. Reszta uczennic i uczniów ustawia się dookoła stołu i wysuwa przed siebie palce wskazujące obu rąk (wyglądem taka dłoń przypomina pistolet). Dzieci wkładają palce pod ciało osoby leżącej i na znak lub hasło wszyscy podnoszą leżące dziecko (Załącznik 1). Na jednego podnoszonego powinno przypadać około 15 uczennic i uczniów. Należy pamiętać o tym, by podnieść także głowę leżącego ochotnika.
2. Usiądźcie w kręgu. Porozmawiaj z uczennicami i uczniami o wykonanym ćwiczeniu. Zadaj dzieciom pytania:
  - *Co wam się najbardziej podobało podczas tego zadania?*
  - *Czego nauczyło was takie zadanie?*
 Podsumowując wszystkie wypowiedzi możesz uświadomić dzieciom, jak ogromną siłę stanowią razem i jak wiele zależy od ich odpowiedzialności.
3. Poinformuj dzieci o celu projektu. Zapisz go w języku uczennic i uczniów w widocznym miejscu: **Poprzez zabawy i gry wzmocnimy naszą pracę w grupie.** Podsumuj ten etap projektu, podziękuj uczennicom i uczniom za spotkanie i zaproś na następne.

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 4 godz.

Działania: ustalenie kryteriów pracy w grupie.

Pomoce: drewniana, sztywna miara; krzesła (dla każdego dziecka), flipchart i flamastry, Załącznik 2 – zdjęcia pokazujące zabawę w „Krzesełka”, Załącznik 3 – zdjęcia pokazujące zabawę w „Miarke”.

Co jest ważne w pracy w grupie?

Kolejne kroki:

1. Przywitaj uczennice i uczniów. Powiedz, że podczas tego spotkania zajmiecie się odpowiedzią na pytanie: *Co jest ważne w pracy w grupie?* Zapisz to pytanie na *flipcharcie* i zostaw miejsce na odpowiedź.

2. Powiedz dzieciom, że czekają je dwie zabawy, podczas których trzeba będzie pracować w zespole. Poproś, by zwracały uwagę na to, co im przeszkadza i co pomaga w pracy w grupie, bo po każdej zabawie będą wpisywać swoje uwagi na *flipchart*.
Oba ćwiczenia powinny angażować całą grupę projektową. Jeśli jednak grupa jest zbyt liczna, możesz podzielić ją na dwie części i wykonywać zadania po dwa razy (musisz wtedy zadbać o to, by między grupami nie było rywalizacji).
Inną opcją jest podzielenie zespołu projektowego na dwie części – dzieci młodsze i dzieci starsze. Wtedy należy zrobić stacje z zadaniami. Po skończeniu zadania grupy zamieniają się stacjami.

„Krzesełka”

Uczennice i uczniowie stają w kręgu. Każdy bierze ze sobą jedno krzesło (zwykle krzeselko szkolne, najlepiej, żeby były jednej wielkości). Chwyta krzesło prawą ręką za oparcie, a część „do siedzenia” skierowana ma być w kierunku podłogi na zewnątrz koła. Każde krzesło opiera się tylko na dwóch przednich nogach, tylne nogi są uniesione (Załącznik 2).

Poproś, aby dzieci stanęły przy swoich krzesłach. Wydadaj polecenie:

Zadanie będzie wykonane, kiedy każde dziecko dotknie każdego krzesła, ale żadne krzesło nie może dotknąć ziemi. Jeśli tak się stanie, każdy wraca na swoje miejsce i zaczynacie zabawę jeszcze raz.

Uczennice i uczniowie zapewne umówią się na sygnał i będą zamieniać się krzeselkami w określonym kierunku. Zabawa pewnie będzie dość długo trwała z uwagi na wiek dzieci.

W czasie trwania zadania pilnie obserwuj i dopinguj uczennice i uczniów. Bardzo możliwe, że w grupie pojawi się lider/ka, który/a będzie kierować zadaniem.

Po zakończeniu zadania uczennice i uczniowie siadają przy tobie w kręgu. Zapytaj:

- *Co podobało wam się w tym zadaniu?*
- *Co było najtrudniejsze?*
- *Jak się czujecie po wykonaniu zadania?*
- *Co było ważne podczas wykonywania tego zadania?*
- *Dzięki czemu się to zadanie udało?*

W tym momencie powinny paść odpowiedzi dzieci, dotyczące pracy w grupie. Zapisz je na *flipcharcie*.

Prawdopodobne wnioski uczennic i uczniów to:

- Ważna jest osoba, która kieruje zadaniem (lider/ka).
- Wszyscy muszą pracować, nikt nie może odejść od zadania, bo wtedy się nie uda.
- Trzeba wspierać się wzajemnie, nie poddawać się.
- Trzeba rozmawiać ze sobą a nie działać na własną rękę.

Podziękuj za wykonanie tego zadania i przejdź do następnego. Jeśli dzieci będą zmęczone, zrób przerwę.

„Miarka”

Dzieci dobierają się parami. Pary stają naprzeciwko siebie. Każde dziecko wyciąga przed siebie ręce. Mają być one zgięte w łokciu pod kątem 90 stopni, palce zaciśnięte w pięść z wystającym palcem wskazującym (wygląda to podobnie do kowboja mierzącego z rewolweru). Nauczycielka/nauczyciel przepłata ręce uczennic i uczniów w sposób widoczny na zdjęciu (Załącznik 3) – dzieci nie mogą mieć swoich dłoni obok siebie.

Uczennice i uczniowie zbliżają się do siebie o jeden krok tak, że linia wyciągniętych palców jest prosta. Rozciągnij wraz z pomocnikiem nad dziećmi sztywną, drewnianą miarę. Zanim ją położycie na palcach uczennic i uczniów, powiedz na czym polega zadanie:

Musicie ułożyć miarkę na ziemi, trzeba zrobić to równocześnie i zgodnie. Nie możecie upuścić tej miarki.

Zazwyczaj podczas wykonywania zadania miarka unosi się w górę (patrz Załącznik 3). Dzieci muszą porozumieć się jak sprawić, by równo opuścić ją na ziemię.

Po zakończeniu zadania uczennice i uczniowie siadają w kręgu i rozmawiają. Zapytaj o wrażenia. Być może dojdzie do żywej dyskusji (zazwyczaj starsze dzieci złością się na młodsze za opóźnienie zadania – warto zwrócić tu uwagę na zalety młodszych dzieci – ich zapał, chęć do pracy i pomysłowość). Zapytaj o wnioski, które można zapisać na *flipcharcie*.

Przykładowe odpowiedzi:

- Trzeba opanować emocje, gdy się pracuje w grupie.
- Należy liczyć się ze zdaniem innych.

Odczytaj stworzoną przez dzieci listę tego, co jest ważne podczas pracy w grupie. Jeśli uczennice i uczniowie nie mają już więcej sugestii, podziękuj im za zajęcia, pożegnaj się i zaprosz na następne spotkanie.

Planowanie działań

Czas: 3 godz.

Działania: dostrzeżenie potencjału członków grupy, planowanie swojego miejsca w pracy grupowej.

Pomoce: Załącznik 4 – piktogramy, Załącznik 5 – dyplom (dla każdego dziecka), kolorowe kartki A5 (dla każdego dziecka), flipchart, flamastry.

Co każdy z nas
może wnieść do grupy?

Kolejne kroki:

1. Przywitaj się z dziećmi, poproś aby usiadły w kręgu. Poinformuj uczennice i uczniów o celu tego etapu projektu. Rozpocznij dyskusję o tym, co członkowie grupy mogą do niej wnieść? Możesz zapisywać lub rysować propozycje na *flipcharcie*.

Przykładowe odpowiedzi:

- siłę fizyczną,
- spryt,
- chęć do pracy, pracowitość,
- ładne pismo,
- zdolności plastyczne,
- spostrzegawczość,
- silny charakter (pomocze przy byciu liderem/ką),
- poczucie humoru,
- energię, ruch.

Uwaga:

Jeśli w grupie są dzieci, które jeszcze nie piszą (klasa 1), proponuję wprowadzić symbole przy cechach, by młodsi nie musieli pisać, tylko posługiwali się łatwiejszymi piktogramami (Załącznik 4). Kiedy uczennice i uczniowie wyczerpią możliwe odpowiedzi, każdy z nich dostaje jedną stronę (Załącznik 5).

2. Poproś, aby każdy napisał na dyplomie swoje imię i nazwisko, po czym wytłumacz na czym polega to zadanie.

Na dyplomie wpisujemy te cechy pomocne podczas pracy w grupie, które według was ma osoba, do której należy dyplom. Każde z dzieci musi coś wpisać (lub narysować) na dyplomie, który dostanie. Dla niepiszących uczennic i uczniów warto przygotować ponownie piktogramy z Załącznika 4, żeby mogły także się wypowiedzieć.

Dyplomy wędrują, każde dziecko coś na nie wpisuje (lub rysuje). W końcu, po „pełnym okrążeniu” wracają do właścicieli. Daj uczennicom i uczniom chwilę na zapoznanie się z zapisami.

Poinformuj dzieci, że zobaczyły teraz jak ich pracę w grupie widzą inni. Czas na to, by same zauważyły swoje mocne strony. Każdy z nich dostaje kolorową kartkę A5 (najlepiej, by ułożone były w poziomie). Uczennice i uczniowie podpisują ją i uzupełniają zdanie:

Gdy pracuję w grupie, moją mocną stroną jest.....

Uwaga:

Ważne jest tu dłuższe zastanowienie się uczennic i uczniów. Wpis powinien być czytelny, jasny i estetyczny.

Zbierz kartki i ułóż je ciasno przy sobie na podłodze. Efektem powinna być barwna mozaika. Można pogrupować ją według podobnych odpowiedzi.

Powiedz uczennicom i uczniom, że właśnie stworzyli latający dywan – na nim są wpisane mocne cechy każdego członka grupy. *Na takim dywanie „wlecicie” w dzień projektowy, podczas którego będzie czekało na was najważniejsze zadanie.*

Podziękuj uczennicom i uczniom za pracę i zaprosz na dzień projektowy.

Po zakończeniu tego etapu można oprawić latający dywan w antyramę lub zrobić z niego wystawę i powiesić w widocznym miejscu w szkole.

Działania**Czas: 3 godz.**

Działania: tworzymy w grupach latające maszyny.

Pomoce: zestaw dla każdej grupy: jajko, 1 strona papieru flipchartowego, balonik, 4 gumki recepturki, 3 spinacze do papieru, klej magic, nożyczki, 2 kartki papieru technicznego, mazaki w trzech kolorach.

Latające maszyny

Uwaga:

Przed dniem projektowym warto zaplanować prezentację gotowego produktu. Może ona odbyć się przy całej szkole lub przy rodzicach. Sugerowana pora roku, podczas której powinien odbyć się projekt to późna wiosna lub wczesna jesień – wtedy będzie możliwe ustawienie krzeseł (widowni) na zewnątrz budynku.

Kolejne kroki:

1. Przywitaj dzieci i przedstaw zadanie, z którym będą musiały się zmierzyć w czasie dnia projektowego. Zadanie polega na stworzeniu z podanych materiałów maszyny latającej dla jednego kurzego jajka. Testem dla maszyny będzie „próba lotu”, czyli wypuszczenie jej z wysokości pierwszego piętra i sprawdzenie, czy nic się nie stało jajecznemu pasażerowi. Oczywiście wszystko wykonane ma być podczas pracy w grupach.

Zanim dzieci przystąpią do podziału, ustal z nimi na co będziecie zwracać uwagę (NaCoBezU) w tym zadaniu.

Proponowane NaCoBezU:

- W zadaniu biorą udział wszyscy członkowie grupy.
- Lider/ka dba o to, by każdy z członków grupy miał zadanie.
- Przed zrobieniem maszyny grupa tworzy projekt przyszłej maszyny, który pokazuje do zatwierdzenia nauczycielce/nauczycielowi.
- Po wykonaniu zadania uczennice i uczniowie przedstawiają swoją maszynę. Stworzona maszyna powinna:
  - być zrobiona TYLKO z materiałów, które grupa dostanie od nauczycielki/nauczyciela,
  - mieć swoją nazwę wymyśloną przez grupę,
  - ochronić całe jajko przed upadkiem z pierwszego piętra (jajko musi być w całości, nie wolno zrobić z niego wydmuszki).

2. Poproś dzieci, aby podzieliły się na grupy. Niech ustawią się w rzędzie i odliczą do takiej cyfry, ile ma być grup. W tej samej grupie będą wszystkie „jedyńki”, w następnej wszystkie „dwójki” itd.
3. Daj wszystkim grupom około dwóch godzin na pracę nad zadaniem. Dokładnie odmierzasz czas i informuj uczennice i uczniów, o której godzinie nastąpi koniec pracy. Ważne jest to, by dzieci dobrze rozplanowały swoje działania i wzięły pod uwagę to, że będą jeszcze potrzebowały czasu na przygotowanie prezentacji ich maszyny. Uczennice i uczniowie muszą najpierw wykonać projekt i dać go do zaakceptowania nauczycielce/nauczycielowi. Wtedy będzie można sprawdzić, czy dzieci nie będą korzystały z żadnych dodatkowych materiałów. Później przystępują do pracy nad maszyną.

Prezentacja

Czas: 2 godz.

Działania: organizujemy pokaz latających maszyn.

Pokaz latającej maszyny

Kolejne kroki:

1. Powiedz dzieciom, że po zakończeniu zadania można zorganizować prezentację. Może ona odbyć się tego samego dnia lub innego – w zależności od tego, kogo zdecydujecie się zaprosić. Prezentacja będzie się składała z dwóch części:
  - w pierwszej części uczennice i uczniowie zaprezentują swoje maszyny, a nauczycielka/nauczyciel i inne grupy projektowe będą sprawdzać zgodność z ustalonym wcześniej NaCoBezU,
  - w drugiej części nastąpi „próbny lot” – dzieci pod twoją opieką wypuszczą z okna (wysokość pierwszego piętra) swoje latające maszyny.

Uwaga:
Poinformuj uczennice i uczniów, że nie są to zawody, dzieci nie dostaną ocen za to zadanie i jest to tylko zabawa, mająca sprawdzić, jak radzimy sobie z pracą w grupach. W przeciwnym razie dzieci mogą poczuć się rozczarowane faktem, że jajko się rozbiło.
2. Po prezentacji podziękuj uczennicom i uczniom za aktywność i zaproś na podsumowanie projektu.

Refleksja

Czas: 2 godz.**Działania:** podsumowanie doświadczeń zdobytych podczas projektu i wyciągnięcie z nich wniosków.**Pomoce:** flipchart.

Podsumowanie projektu

Kolejne kroki:

1. Przeprowadź ewaluację projektu metodą zdań niedokończonych.

Zapisz na flipcharcie zdania:

- *Najbardziej podobało mi się...*
- *Najmniej podobało mi się...*
- *Myszę, że...*
- *Nauczyłem/am się, że...*

Powiedz dzieciom, aby zastanowiły się chwilę nad dokończeniem wybranego zdania. Później po kolei każdy wypowiada się na temat projektu kończąc wybrane zdanie. Zostaw uczennicom i uczniom dowolność – jeśli ktoś chce dodać komentarz, ma na to szansę.

2. Jeszcze raz odczytaj cel projektu i porozmawiaj z uczennicami i uczniami o jego realizacji. Na koniec możesz zadać pytanie: *z czego u siebie (z jakiego dokonania, zadania) jesteście najbardziej zadowoleni?* Jeszcze raz wróćcie do oprawionego latającego dywanu i jeszcze raz opowiedz, co każde dziecko wniosło unikalnego do grupy. Podziękuj każdemu z osobna za zaangażowanie. Podziękuj uczennicom i uczniom za projekt.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 1. Zdjęcia pokazujące zabawę w „Jeden palec”

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 2. Zdjęcia pokazujące zabawę w „Krzesełka”

z małej szkoły w wielki świat

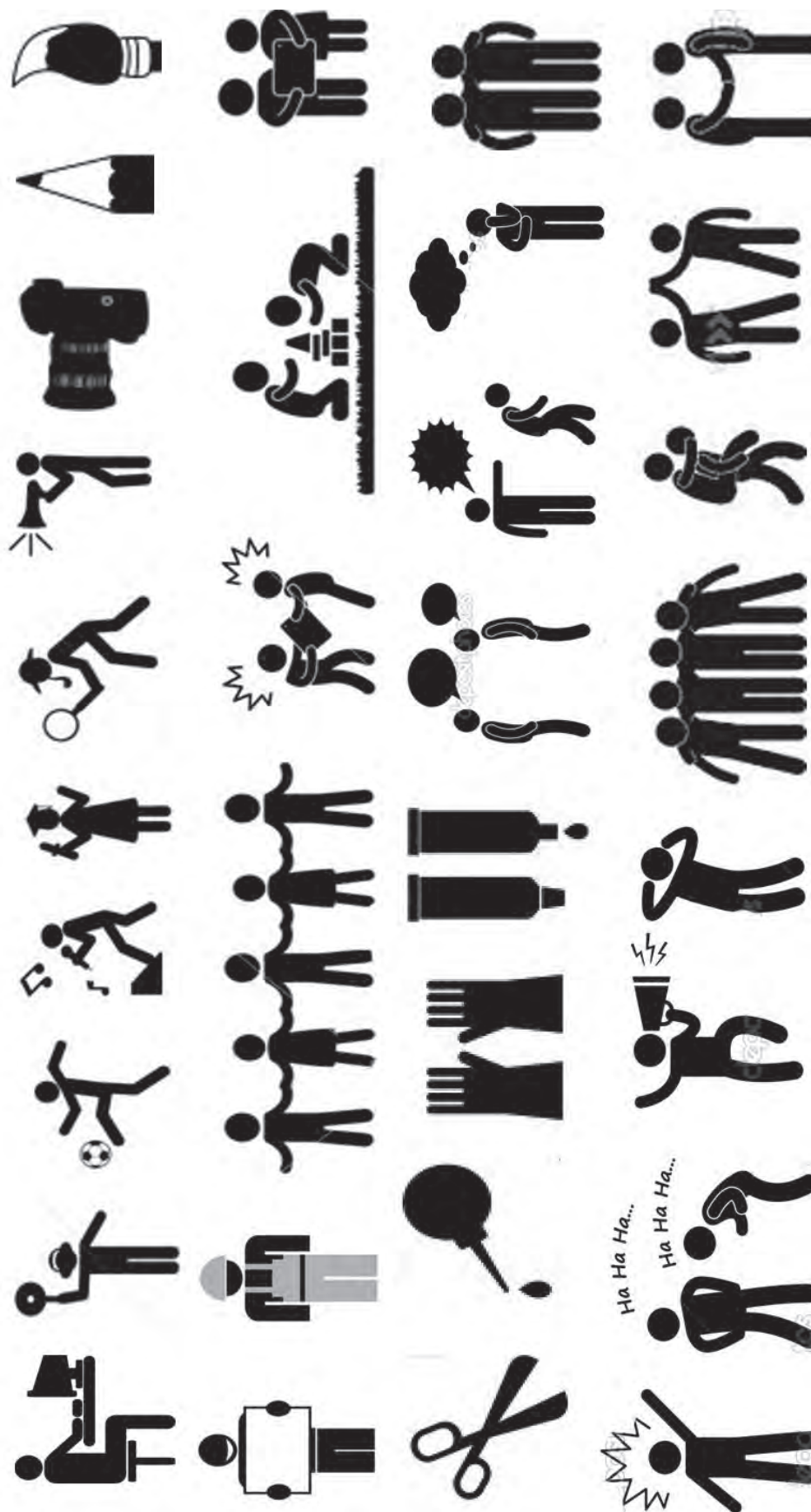
Załącznik 3. Zdjęcia pokazujące zabawę w „Miarkę”

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 4. Piktogramy

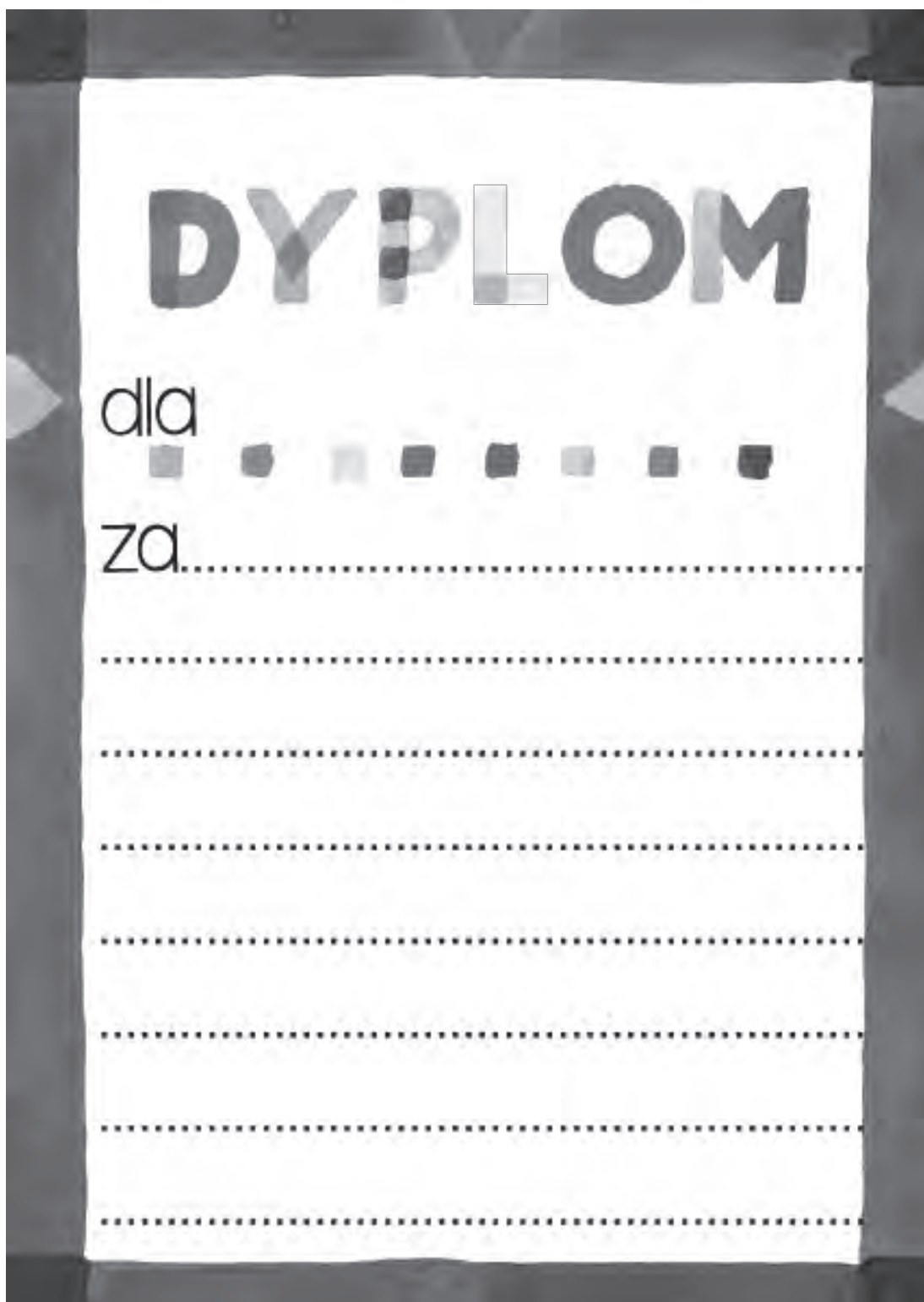
z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 5. Dyplom

z małej szkoły w wielki świat

PODRÓŻE DALEKIE I BLISKIE

Planujemy wspólną podróż

AUTORKI **Małgorzata Urbaniak | Elżbieta Maciejewska**

Niepubliczna Szkoła Podstawowa Bukowina Bobrzańska

SCENARIUSZ DLA KLAS **1–3 SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Człowiek od wieków podróżuje. Współczesność tym bardziej wymaga od nas przemieszczania się. Dzieci z różnych względów nie podróżują często i mają mało doświadczeń własnych. Dlatego tak ważne jest uczenie dzieci od najmłodszych lat wykonywania zadań i rozwiązywania problemów z tym związanych. Projekt ma na celu kształtowanie u uczennic i uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie. W ramach działań dzieci będą uczyć się w jaki sposób zaplanować i zorganizować podróż.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Zdobędziemy wiedzę i zaplanujemy działania związane z podróżowaniem.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Rozbudzimy wyobraźnię, ambicję i chęć poznawania świata,
- Zaplanujemy działania związane z podróżą,
- Rozwiniemy umiejętności współpracy w grupie,
- Rozwiniemy umiejętność komunikowania się w celu zdobycia potrzebnych informacji,
- Rozwiniemy umiejętność dokonywania samooceny i oceny koleżeńskiej,
- Będziemy wdrażać zachowania społeczne i rozwijać kulturę osobistą,
- Będziemy wdrażać zasady bezpieczeństwa w czasie podróży,
- Rozwiniemy umiejętność korzystania z programów i narzędzi internetowych w planowaniu podróży.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Umiejętność wyrażania własnej opinii oraz udział w procesach decyzyjnych.
- Umiejętność podejmowania współpracy w grupie.
- Umiejętność planowania działań (podróży).

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- Szczegółowy plan podróży.
- Wycieczka.

Uwaga:

Działania projektowe warto przeplatać zabawami, zgodnie z potrzebami dzieci.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu.	Starter: Planujemy wycieczkę Dzieci uczestniczą w zabawie „Wesoły autobus”. Wypowiadają się na temat własnych doświadczeń związanych z podróżowaniem. Wskazują na różne cele i sposoby podróżowania.	2 godz.	od ..... do .....
Planowanie działań	Sposoby podróżowania Wycieczka moich marzeń Ustalenie kryteriów wyboru wycieczki Uczennice i uczniowie przedstawiają sposoby podróżowania za pomocą różnych technik plastycznych, wypowiadają się na temat wycieczki swoich marzeń. Prowadzą dyskusję na temat możliwości spełnienia tych marzeń na podstawie ustalonych kryteriów, dokonują wyboru wspólnej wycieczki.	4 godz.	od ..... do .....
Działania	Plan wycieczki Przydział zadań Zaplanowanie spędzenia czasu w miejscu docelowym Opracowanie harmonogramu wycieczki Dzieci opracowują plan wycieczki i jej szczegółowy przebieg (trasa, środek transportu, cel). Organizują czas w miejscu docelowym, ustalają plan działania, ustalają szczegółowy harmonogram wycieczki.	5 godz.	od ..... do .....
Prezentacja	Odprawa przed wycieczką Wycieczka Uczennice i uczniowie prezentują plan wycieczki. Omawiamy i przeprowadzamy symulację działań związanych z wycieczką. Dzieci biorą udział w wycieczce według opracowanego harmonogramu.	4 godz.	od ..... do .....
Refleksja	Podsumowanie i ocena projektu Dzieci oceniają atrakcyjność, łatwość i przydatność projektu, a także swoje w nim zaangażowanie (samoocena i ocena koleżeńska). Dziękują sobie za wspólną pracę.	1 godz.	od ..... do .....
łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: wyznaczenie celu projektu.

Pomoce: zabawka (np. lokomotywa, wagonik), komputer z dostępem do internetu, wiersz Juliana Tuwima „Lokomotywa”.

Starter:
Planujemy wycieczkę

Kolejne kroki:

1. Zorganizuj spotkanie z uczennicami i uczniami w holu, na sali gimnastycznej lub na świeżym powietrzu.
  - 1.1. Zaprosz dzieci do zabawy „Wesoły autobus”. Możesz wykorzystać muzykę ze zmiennym tempem. Podziel dzieci na 4- lub 5-osobowe grupy. Poproś, aby trzymając się nawzajem w pasie zbudowały ze swoich ciał autobus. Włącz muzykę – pojazdy jadą po całej sali. Zmiana tempa – wszyscy stają i pompują koła. Zmiana tempa – dzieci jadą znów po sali. Kolejna zmiana – psują się wycieraczki, dzieci szybko machają rękami. Zmiana – jadą po sali. Zmiana – dzieci dokręcają śruby. Zmiana – jadą po sali. Zmiana – zabrakło benzyny, pchają pojazd do stacji benzynowej. Zmiana – jadą po sali. Zmiana – robią duży autobus, składający się ze wszystkich małych autobusów – jadą po sali. Na koniec zabawy grat-autobus rozsypuje się na kawałki (dzieci kładą się na podłogę).
  - 1.2. Poproś dzieci, aby usiadły w kręgu i zapytaj:
    - *Dokąd ostatnio podróżowaliście?*
    - *W jakim celu?*
    - *Jakim środkiem lokomocji?*Aby zachęcić uczennice i uczniów możesz zacząć wypowiedź od siebie. Następnie siedząc w kręgu poproś o zabranie głosu dziecko siedzące obok ciebie po prawej stronie (możesz podać mu jakiś przedmiot związany z podróżowaniem (np. wagonik). Po skończonej wypowiedzi uczennica/uczeń przekazuje przedmiot kolejnej osobie siedzącej z prawej strony. Postaraj się, aby każde dziecko się wypowiedziało, ale nikogo nie zmuszaj.
2. Przeczytaj lub zaprezentuj dzieciom wiersz Juliana Tuwima „Lokomotywa” – np. w interpretacji Piotra Fronczewskiego: <http://www.youtube.com/watch?v=wzge0nSflq8>
Możesz pokazać również filmik dźwiękowy o różnych środkach transportu, np. <http://www.youtube.com/watch?v=10m1lsQADP4>
Określ cel projektu. Zapisz go w języku uczennic i uczniów, np. **Organizujemy wspólną wycieczkę.** Zawieś cel projektu w widocznym miejscu.
3. Zakończ spotkanie, podsumowując dzisiejsze działania.
Poproś, aby dzieci porozmawiały w domu na temat planowanej wycieczki. Zachęć do zgromadzenia i przyniesienia na następne zajęcia gazet, albumów, fotografii przedstawiających różne środki lokomocji, w celu wykorzystania ich do pracy plastycznej na kolejnym spotkaniu.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: ustalenie różnych sposobów podróżowania.

Pomoce: duże arkusze szarego papieru, klej, nożyczki, pisaki, kredki, farby, kolorowy papier (wycinanki).

Sposoby podróżowania

Kolejne kroki:

1. Przywitaj się z dziećmi, zaprosz je do zabawy „Jedzie pociąg z daleka”.
Uczennice i uczniowie siedzą na krzesełkach jeden za drugim i śpiewają znaną piosenkę „Jedzie pociąg z daleka, na nikogo nie czeka, konduktorze łaskawy zabierz nas do Warszawy”.
Na głośny sygnał konduktor (może to być nauczyciel/ka lub wybrane dziecko) woła: *Uwaga, uwaga, stoimy na stacji na literę np. K...* Podróżni w kolejności, w której siedzą wymieniają nazwę stacji i wysiadają z pociągu, jeżeli dziecko nie zna miasta na tę literę – jedzie dalej. Zabawa kończy się, gdy ostatnie dziecko wysiądzie z pociągu.
2. Porozmawiaj z uczennicami i uczniami na temat różnych sposobów podróżowania – tych dawnych i tych współczesnych. Poproś o zaprezentowanie przyniesionych przez nich materiałów, obejrzyjcie je wszystkie dokładnie.
3. Zaproponuj wspólne stworzenie pracy plastycznej zatytułowanej „Sposoby podróżowania dawniej i dzisiaj”. Wyjaśnij uczennicom i uczniom, że zostaną podzieleni na dwie grupy, z których pierwsza przedstawi dawne sposoby podróżowania, a druga współczesne.
4. Zastanówcie się wspólnie, czy niektóre sposoby podróżowania mogą się znaleźć na obu planszach. Wyjaśnij, że pracę mogą wykonać używając różnych środków i technik plastycznych. Poproś, aby dzieci wyznaczyły lidera/liderkę każdej grupy, którzy będą kierować pracą jednocześnie pilnując, aby wszyscy mieli swój udział w wykonaniu zadania.
5. Opracuj wraz z uczennicami i uczniami **kryteria wykonania zadania**, np.:
  - praca musi być kolorowa,
  - ma zajmować całą powierzchnię papieru,
  - musi być wykonana różnymi technikami.
 Każda grupa prezentuje swoją planszę, a następnie zespoły oceniają siebie nawzajem z uwzględnieniem kryteriów.

z małej szkoły w wielki świat

Planowanie działań

Czas: 1 godz.

Działania: wytyczenie celów podróży.

Pomoce: duży arkusz szarego papieru, pisaki.

Wycieczka moich marzeń

Kolejne kroki:

1. Zaprosz dzieci do kręgu i zapytaj: w jakim celu ludzie podróżują? Ustal wraz z uczennicami i uczniami cele dalekie i bliskie.
2. Na dużej planszy narysuj np. mały domek i wokół niego krótkie promienie (bliższe cele: wyjazd do lekarza, po zakupy itp.) oraz dłuższe promienie (dalsze cele: wycieczka, wczasy z rodzicami). Dzieci mogą przedstawić te cele pisemnie lub za pomocą rysunku lub symbolu.
3. Zapytaj dzieci dokąd chciałyby pojechać na wycieczkę swoich marzeń, pozwól na swobodne wypowiedzi do najbardziej fantastycznych miejsc. Spróbuj razem z uczennicami i uczniami ustalić, które z ich marzeń mogą się spełnić.

Planowanie działań

Czas: 1 godz.

Działania: ustalenie miejsca wycieczki i sposobu podróżowania.

Pomoce: duży arkusz, pisaki.

Ustalenie kryteriów wyboru wycieczki

Kolejne kroki:

1. Wspólnie z uczennicami i uczniami dokonajcie przeglądu miejsc, do których możecie się razem udać na wycieczkę.
Ustalcie własne **kryteria, według których wybierzeć miejsce wycieczki:**
  - Miejsce wycieczki – daleko, blisko, miasto, wieś, las, jezioro, góry, morze, basen, sala zabaw itp. (np. musi to być niezbyt daleko, ma to być miasto, muszą tam być atrakcje dla dzieci).
  - Termin na podsumowanie projektu – należy ustalić dzień, miesiąc (np. za 3 lub 4 tygodnie).
  - Sposób podróżowania – pociąg, samolot, łódka, wóz konny, samochód, autobus itp. (np. pociąg, ponieważ dzieci jeszcze nigdy nim nie podróżowały).
2. Dzieci dyskutują nad różnymi propozycjami, uwzględniając kryteria wyboru. Jeżeli kilka miejsc spełnia te kryteria, a uczennice i uczniowie nie potrafią wybrać jednego, przeprowadzamy głosowanie. Dzieci głosują poprzez podniesienie ręki, wskazując tym samym wybrane miejsce wycieczki.
3. Zaproponuj dzieciom wspólną zabawę „Dyrygent”.
Jedna osoba wychodzi za drzwi, grupa wybiera dyrygenta. Dyrygent wymyśla dowolne ruchy. Wszyscy go naśladują. Osoba zza drzwi wchodzi do sali i musi odgadnąć kto jest dyrygentem.

Działania

Czas: 1 godz.**Działania:** opracowanie ogólnego planu wycieczki.**Pomoce:** duży arkusz papieru, pisaki.

Plan wycieczki

Kolejne kroki:

1. Usiądźcie wszyscy w kręgu, chwycicie się za ręce, zamknijcie oczy. Wszyscy głęboko oddychają, liczysz do pięciu. Następnie pochylacie się w prawo, a potem w lewo, podnosicie ręce wysoko do góry i opuszczacie je. Chwytacie się za ręce. Powiedz, że teraz puścisz iskierkę przyjaźni, która ma do ciebie powrócić.
2. Zapytaj uczennice i uczniów w jaki sposób wyobrażają sobie swoją wycieczkę, co trzeba zrobić, aby wycieczka się udała. Spisz wszystkie pomysły na dużym arkuszu. Zastanówcie się wspólnie, jak ma przebiegać wasza wycieczka punkt po punkcie.
3. Dzieci opracowują ogólny plan wycieczki. Zapisujecie go na dużym arkuszu i wywieszacie w widocznym miejscu. Zwróć uwagę na to, aby plan był krótki i czytelny dla wszystkich. Ma zawierać wszystkie najważniejsze punkty wycieczki.

Działania

Czas: 2 godz.**Działania:** rozdzielenie zadań pomiędzy uczennice i uczniów, omówienie sposobu ich wykonania.**Pomoce:** dostęp do Internetu i telefonu, papier, kredki, pisaki, arkusze papieru.

Przydział zadań

Kolejne kroki:

1. Wycieczka wymyślona przez grupę może być zorganizowana różnymi środkami lokomocji, jednakże bardzo wiele dzieci nie podróżowało nigdy pociągiem. Dlatego sugerujemy zorganizowanie wycieczki, której środkiem lokomocji będzie pociąg. W podziale na grupy zadaniowe uwzględnimy zadania związane z podróżowaniem koleją.

2. Podziel uczennice i uczniów na grupy zadaniowe.

I Grupa: ma zapoznać się z rozkładem jazdy (np. poprzez znalezienie informacji w internecie lub wykonanie telefonu do informacji na stacji PKP) oraz ma kupić bilety w kasie w dniu wycieczki. Przećwicz z grupą zadanie za pomocą krótkiej dramy. Dzieci dobierają się parami i układają dialog, jaki mają przeprowadzić. Zwróć uwagę na zastosowanie przez dzieci form grzecznościowych wobec osoby dorosłej oraz wskaż w jaki sposób należy pytać, aby uzyskać potrzebne informacje oraz kupić bilet.

Przed wykonaniem właściwego telefonu przez dzieci na informację PKP, zadzwoń tam sam/a i uprzedź, że za chwilę będą dzwonić dzieci i prosisz o poważne potraktowanie uczennic/uczniów oraz o udzielenie szczegółowej informacji.

- II Grupa:** zadaniem tej grupy jest zaproszenie wybranego nauczyciela/nauczycielkę (lub kilku) jako opiekuna/opiekunki wycieczki. Dzieci same organizują wycieczkę, ale w myśl przepisów muszą mieć dorosłego opiekuna – kierownika wycieczki. Dzieci same układają treść zaproszenia oraz wręczają je wybranej nauczycielce/wybranemu nauczycielowi.
W zaproszeniu muszą zaznaczyć: kogo zapraszają, gdzie, w jakim celu, w jakim charakterze, w jakim terminie. Uczennice i uczniowie klas pierwszych mogą zadbać o stronę graficzną zaproszenia, starsi skupiają się na treści i formie.
- III Grupa:** sprawdza w telewizji, internecie, w prasie prognozę pogody i określa, jak dzieci mają się ubrać na wycieczkę.
Prognoza pogody powinna być sprawdzona w kilku źródłach przez co najmniej dwie osoby i musi obejmować dwa dni (dzień przed wycieczką, sama wycieczka). Grupa określa kryteria, według jakich ma wyglądać strój uczestniczki/uczestnika wycieczki po uwzględnieniu wskazań prognozy pogody, np. wygodne obuwie, lekki plecak, nakrycie głowy itp.
- IV Grupa:** uczennice i uczniowie decydują, jaki prowiant i ekwipunek zabrać na wycieczkę (co wolno, a czego nie powinno się brać ze sobą). Zwracają uwagę na zasady zdrowego odżywiania, a także na fakt, że niektóre produkty zwłaszcza słodyczne i napoje gazowane szkodzą, szczególnie w podróży.
Ustalają listę, według której można skompletować prowiant i ekwipunek.
- V Grupa:** dzieci wybierają dwie osoby odpowiedzialne za dokumentowanie wszystkich działań związanych z wycieczką, np. fotograf i kronikarz.
- VI Grupa:** dba o bezpieczeństwo uczestniczek i uczestników. Każde dziecko powinno posiadać ważną legitymację oraz telefony kontaktowe do swoich opiekunów (telefony oraz numery PESEL każdej uczestniczki / każdego uczestnika wycieczki musi mieć także dorosły opiekun/ka wycieczki). Grupa ta zajmuje się także opracowaniem procedury w razie zgubienia się.
3. Przeprowadź dyskusję ze wszystkimi dziećmi na temat właściwego zachowania się podczas wycieczki. Wyjaśnij uczennicom i uczniom, że bezpieczeństwo ich samych zależeć będzie w głównej mierze od tego, w jaki sposób będą postępować w czasie podróży i w miejscu docelowym. Przeprowadź z dziećmi symulację sytuacji, w której dziecko się zgubiło. Zastanówcie się wspólnie co należy zrobić i jak się zachować. Opracujcie procedury postępowania w razie zagubienia się.

Działania

Czas: 1 godz.

Działania: zaplanowanie przez grupę sposobu spędzania czasu w miejscu docelowym..

Pomoce: foldery wybranego miasta (miejsca), komputer z internetem, papier, pisaki.

Zaplanowanie spędzenia czasu w miejscu docelowym

Kolejne kroki:

1. Uczennice i uczniowie ustalają plan działania w miejscu docelowym, uwzględniając kilka punktów:
  - czas przemarszu z dworca do miasta i z powrotem (np. gdy dworzec jest położony daleko od centrum)
  - czas przeznaczony np. na zwiedzanie w miejscu docelowym (gdy będą to 2 godziny, nie można w tym czasie zwiedzać miasta i iść na basen),
  - atrakcyjność przewidzianych działań dla wszystkich uczestniczek/uczestników,
  - zebranie informacji o miejscu podróży przy wykorzystaniu różnych źródeł
2. Zanotujcie wspólne ustalenia i wywieście je w widocznym miejscu.

Działania

Czas: 1 godz.

Działania: opracowanie przez grupę szczegółowego planu wycieczki.

Pomoce: kartoniki wycięte z Załącznika 1, nożyczki, kartki, klej.

Opracowanie harmonogramu wycieczki

Kolejne kroki:

1. Podziel uczennice i uczniów na 2–4 grupy. Rozłóż na ławkach karteczki wycięte z Załącznika 1. Zaproponuj dzieciom ułożenie karteczek (harmonogramu wycieczki) według logicznego ciągu wydarzeń. Powstanie harmonogram, którego kopię rozdaj uczennicom i uczniom.
2. Przeprowadź wraz z dziećmi symulację działań związanych z wycieczką. Postaraj się zrealizować wszystkie punkty harmonogramu. Będzie to doskonała zabawa, a jednocześnie sprawdzian umiejętności nabytych w czasie przygotowań do wycieczki.
3. Na koniec usiądźcie wszyscy w kręgu i podsumujcie przeprowadzone działania. Wspólnie z uczennicami i uczniami porozmawiaj na temat ewentualnych niedociągnięć i błędów. Spróbujcie je razem usunąć.

Prezentacja

Czas: 0,5 godz.

Działania: Przypomnienie i realizacja wszystkich punktów harmonogramu wycieczki.

Pomoce: lista uczestniczek i uczestników, aktualna prognoza pogody, plakat z rozpisaniem przebiegiem wycieczki, dobre humory.

Odprawa przed wycieczką

Kolejne kroki:

1. Nauczyciel/ka sprawdza obecność i przypomina kolejne postanowienia zawarte w harmonogramie.
2. Grupa odpowiedzialna za ubiór przedstawia prognozę pogody i sprawdza strój uczestniczek i uczestników.
3. Grupa odpowiadająca za bezpieczeństwo sprawdza legitymacje i telefony do opiekunów oraz przypomina zasady bezpieczeństwa obowiązujące na wycieczce.
4. Grupa odpowiadająca za prowiant przypomina o niezabieraniu ze sobą napojów gazowanych i dużej ilości słodyczy.

z małej szkoły w wielki świat

Prezentacja

Czas: 3,5 godz. (lub cały dzień)

Działania: wycieczka do ustalonego wcześniej miejsca podróży.

Pomoce: aparat fotograficzny, kamera do rejestracji wydarzeń.

Wycieczka

Kolejne kroki:

1. Wyjazd uczennic i uczniów do zaplanowanego miejsca według wytyczonego planu podróży.
2. Dzieci realizują wszystkie punkty harmonogramu. Wyznaczona osoba dokumentuje wszystkie zadania i działania za pomocą aparatu fotograficznego i kamery.

Refleksja

Czas: 1 godz.

Działania: dokonanie oceny realizacji projektu.

Pomoce: kolorowe kartki dla każdego dziecka, 2 arkusze papieru (na jednym namalowana jest walizka a na drugim – kosz), kolorowe karteczki samoprzylepne.

Podsumowanie i ocena projektu

Kolejne kroki:

1. Powiedz uczennicom i uczniom, że za chwilę każdy z nich dokona samodzielnie oceny wycieczki. Na małych karteczkach mogą narysować lub napisać co spodobało im się lub nie w czasie wycieczki. Następnie przykleją te karteczki na walizce (jeżeli chcą to zachować w pamięci) lub na koszu (jeżeli chcą o tym zapomnieć).
2. Następnie poproś o to, by dzieci w formie dyskusji oceniły swoje zaangażowanie w czasie przygotowań do i w trakcie wycieczki.
3. Podziękuj wszystkim uczennicom i uczniom i wskaż na ich sumienną pracę włożoną w przygotowanie wycieczki.

Załącznik 1. Harmonogram wycieczki

✂ - - - - -

Zbiórka w szkole o godzinie...

- - - - - ✂

Sprawdzenie, czy wszystkie dzieci są dobrze przygotowane do wycieczki

✂ - - - - -

Przypomnienie zasad bezpieczeństwa

- - - - - ✂

Przejazd autobusem ze szkoły do stacji PKP

✂ - - - - -

Zakup biletów na pociąg

- - - - - ✂

Przejazd pociągiem do stacji...

✂ - - - - -

Pobyty w miejscowości...

- - - - - ✂

Podróż powrotna – wyjazd pociągu o godzinie...

✂ - - - - -

Przejazd autobusem ze stacji PKP do szkoły

- - - - - ✂

Zakończenie wycieczki

✂ - - - - -

Przekazanie dzieci rodzicom w szkole około godziny...

- - - - - ✂

z małej szkoły w wielki świat

POZNAJ FLAGI KRAJÓW EUROPY

AUTORKA **Agnieszka Mateja**
Szkoła Podstawowa w Sarbach

SCENARIUSZ DLA KLAS **1–3 SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Żyjemy w świecie, w którym zmniejsza się dystans do naszych zagranicznych sąsiadów. Za granicę wyjeżdża się na wycieczki, wakacje, do pracy. Tam na bieżąco poznaje się kulturę i obyczaje, poznaje się życie społeczne i tradycje. Kompetencje społeczne mają niepodważalne znaczenie dla uczestnictwa w społeczeństwie, szczególnie uczestnictwa w społeczeństwie wielokulturowym i wielojęzycznym, jakim jest Unia Europejska. Obywatele w Europie są członkami wielu społeczności – lokalnej, regionalnej, krajowej i międzynarodowej – a z każdą z nich związane są inne, choć wzajemnie się uzupełniające rodzaje tożsamości. Zaangażowanie obywatelskie opiera się na zrozumieniu mentalności danej społeczności, ale również na zaufaniu niezbędnym z punktu widzenia respektowania zasad współżycia i wspólnego funkcjonowania. Zaangażowanie takie wymaga poszanowania obyczajów i tradycji społecznych. Aktywna postawa obywatelska oznacza również wiedzę i umiejętności rozpoznawania i poszanowania symboli narodowych.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Poznamy symbole narodowe wybranych krajów europejskich.

CELE SZCZEGÓLNE PROJEKTU

- Rozpoznamy flagi krajów europejskich.
- Wyszukamy informacji na temat krajów europejskich.
- Odczytamy z mapy dane dotyczące krajów europejskich.
- Wykonamy prace plastyczne – pocztówki według własnego pomysłu.
- Będziemy korzystać z dostępnych źródeł wiedzy.
- Zaplanujemy i zrealizujemy swoje działania.
- Wykonamy zadania w zespołach i udoskonalimy umiejętność współpracy w grupie.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- Wystawa flag narodowych krajów europejskich oraz pocztówek w „narodowych kolorach”.
- Loteria „Cukierek z pytaniem”.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Efektywne współdziałanie w zespole.
- Rozwiązywanie problemów w twórczy sposób.
- Przygotowanie do rozumienia wielokulturowych wymiarów społeczeństw europejskich.
- Wykazywanie się tolerancją, wyrażania i rozumienia różnych punktów widzenia.
- Świadomość i ekspresja kulturalna.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

- Poszanowanie godności dziecka; zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej (Zadanie szkoły 5);

Uczeń:

- Obdarza uwagę dzieci i dorosłych, słucha ich wypowiedzi i chce zrozumieć, co przekazują; komunikuje w jasny sposób swoje spostrzeżenia, potrzeby, odczucia (treści kształcenia I.1.1a);
- Współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych; przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej oraz w świecie dorosłych, grzecznie zwraca się do innych w szkole, w domu i na ulicy (treści kształcenia I.5.2);
- Podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne) (treści kształcenia II.4.2a);
- Jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej (II.5.4).

z małej szkoły w wielki świat

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu.	Starter: Gdzie jest to miejsce, w którym mieszkam? Kolorowanki „mapa Europy”. Przedstawienie tematu i sposobu pracy na zajęciach.	1 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań. Działania	Polska Legenda o Lechu, Czechu i Rusie. Plakat „Oto nasza Polska cała”.	2 godz.	od: ..... do: .....
Działania	Czechy i Słowacja Przedstawienie flagi i godła. Wykonanie plakatu, metryczki oraz pocztówki.	1,5 godz.	od: ..... do: .....
	Litwa, Białoruś, Ukraina, Rosja Przedstawienie flagi i godła. Wykonanie plakatu, metryczki oraz pocztówki.	1,5 godz.	od: ..... do: .....
	Niemcy Przedstawienie flagi i godła. Wykonanie plakatu, metryczki oraz pocztówki.	1,5 godz.	od: ..... do: .....
	Belgia, Holandia, Luksemburg – kraje Beneluxu Pojęcie monarchii. Bruksela i Unia Europejska – flaga i hymn. Przedstawienie flagi i godła. Wykonanie plakatu, metryczki oraz pocztówki.	2 godz.	od: ..... do: .....
	Wielka Brytania Przedstawienie flagi i godła. Wykonanie plakatu, metryczki wykonanie pocztówki.	1,5 godz.	od: ..... do: .....
Planowanie działań	Przygotowanie wystawy Zaplanowanie wystawy prac i prezentacji własnych działań, przygotowanie pytań do loterii dla gości.	3 godz.	od: ..... do: .....
Prezentacja	Wystawa prac i loteria	1 godz.	od: ..... do: .....
Refleksja	Podsumowanie realizacji i ocena projektu	1 godz.	od: ..... do: .....
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 1 godz.

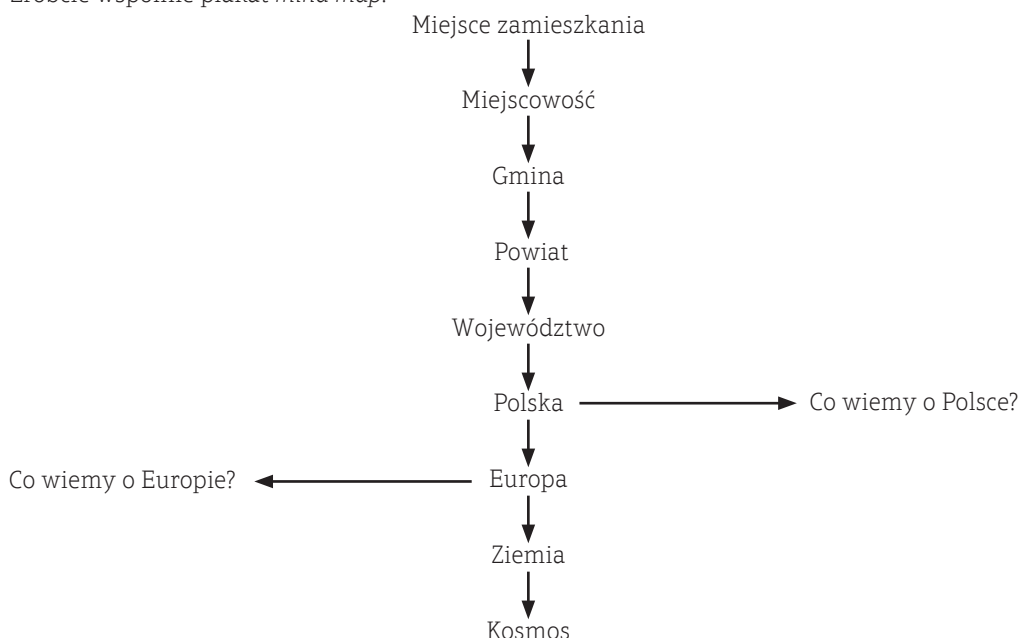
Działania: przedstawienie tematu projektu i sposobu pracy na zajęciach.

Pomoce: kredki, pisaki, kolorowanka – mapa konturowa Europy, brystol, marker, globus, mapa Europy.

Starter:
Gdzie jest to miejsce,
w którym mieszkam?

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci i zaprosz je do udziału w projekcie. Poproś, aby każdy się przedstawił.
2. Rozpocznij rozmowę na temat: „Gdzie jest to miejsce, w którym mieszkam?”.
Zróbcie wspólnie plakat *mind map*:

3. Pokaż uczniom i uczniom mapę Europy. Zapoznajcie się z nazwami krajów europejskich i ich stolicami.
4. Przedstaw dzieciom tematu projektu. Poinformuj, że na każdych zajęciach będziecie omawiać jeden lub kilka krajów. Powiedz dzieciom jakie to będą kraje. Omów z dziećmi cel projektu, a także końcowy efekt waszych prac, czyli wystawę i loterię.
5. Kolorowanie mapy konturowej Europy.¹
Wyszukaj w internecie i wydrukuj dla każdego dziecka konturową mapę Europy. Poleć dzieciom, aby dobrały się w pary. Rozdaj każdemu dziecku kredki i poproś o staranne pokolorowanie państw na mapie. Po skończeniu pracy porozmawiajcie jeszcze raz o nazwach państw wyróżnionych na mapie.
6. Praca domowa: Uprzedź dzieci, że tematem następnych zajęć będzie „Co wiesz o Polsce i naszej fladze?”. Poproś o przyniesienie pocztówek z różnych miejsc naszego kraju.

z małej szkoły w wielki świat

¹ Źródło: <http://gry-dladzieci.pl>

Planowanie działań. Działania

Czas: 2 godz.

Działania: wykonanie flagi Polski i przypomnienie legendy.

Pomoc: zestaw materiałów artystycznych (kredki, pisaki, farby, nożyczki, kleje, wycinanki, kolorowe kartki w „narodowych kolorach”, kartki z bloku technicznego, stare czasopisma itp.); mapa Polski, godło, flaga, komputer z dostępem do internetu, Załącznik 1, Załącznik 5, „skrzynia wiedzy” (przewodniki, informatory, encyklopedie, słowniki); legenda o Lechu, Czechu i Rusie, pocztówki, duży arkusz papieru.

Polska

Kolejne kroki:²

1. Poproś uczennice i uczniów o prezentację pocztówek, które przynieśli. Zgromadźcie się wokół mapy Polski. Każdy, kto przyniósł pocztówkę odczyta miejsce, z którego ona pochodzi. Po kolei odszukujcie te miejsca na mapie Polski.
2. Przypomnij dzieciom co to jest legenda. Przeczytaj im legendę o Lechu, Czechu i Rusie – opowieść o początkach państwa polskiego i innych państwach słowiańskich. Porozmawiajcie o kolejnych stolicach Polski, symbolach narodowych itp. Rozdaj dzieciom kopie Załącznika 1 (ogranicz się tylko do państw słowiańskich, o których opowiadała legenda). Poleć, aby dzieci w parach wybrały sobie jedno z państw, w dowolny sposób odnalazły informacje o kolorze „swojej” flagi i prawidłowo pokolorowały flagę wybranego państwa. Zachowaj te prace, ponieważ będzie można je wykorzystać w dalszej części zajęć.
3. Poinformuj uczennice i uczniów, że następne zadania będziecie wykonywać w zespołach 4-osobowych. Aby podzielić się na zespoły, przygotuj tyle pocztówek z miast polskich, ile będzie 4-osobowych grup. Każdą kartkę pocztową przetnij na 4 części, a następnie rozlosujcie te elementy. Dzieci odszukają i ułożą całą pocztówkę i w ten sposób ustalicie skład każdej grupy oraz jej nazwę, czyli nazwę miasta.
4. Omówcie zasady pracy.
  4. 1. **Na co będziemy zwracać uwagę (Nacobezu) przy pracy zespołowej:**
    - zgoda i dogadywanie się,
    - przygotowanie do zajęć,
    - podział obowiązków.
  4. 2. **Na co będziemy zwracać uwagę (Nacobezu) przy wykonywaniu prac plastycznych:**
    - staranność,
    - wypełnienie całej powierzchni,
    - dokładność przy klejeniu,
    - oryginalność wykonanych prac.
5. Wyjaśnij uczennicom i uczniom zadanie: *Wykonacie teraz w grupach plakat pt. „Oto nasza Polska cała”.*
  5. 1. Na plakacie muszą się znaleźć:
    - flaga (pokolorowana przez dzieci),
    - stolica,
    - godło Polski (otrzymują kolorowanki – Załącznik 1),
    - naklejone pocztówki i pocztówka z losowania grupy.

² Realizacja zajęć według stałego planu pozwoli uczennicom i uczniom doskonalić swoje działania na kolejnych zajęciach, poszukiwać i wykorzystywać inne rozwiązania, dążyć do lepszego wyniku, porównać własne dzieła.

5. 2. Poleć dzieciom, aby znalazły informacje o swoim wylosowanym mieście i innych miastach z pozostałych pocztówek. Na plakacie można umieścić każdą informację o Polsce i Polakach, jaką dzieci znają i uznają za ważną.
5. 3. Przeznaczcie na pracę ok. 30 min.
5. 4. Zorganizujcie prezentację wykonanych plakatów.
6. Przerwywnik zabawowy – możesz wykorzystać zabawy z Załącznika 5.
7. Poproś teraz dzieci o wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych Polski (biały i czerwony). Uczennice i uczniowie mogą usiąść w zespołach, ale pocztówki niech wykonują indywidualnie.
  7. 1. Każdy otrzymuje kartonik wielkości pocztówki A6³ oraz kolorowe kartki i obrazki wyszukane np. w starych czasopiśmie (technika wycinanka, kolaż), kredki, farby.
  7. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych pocztówek.
8. Przygotuj kartki, na których znajdzie się nazwa jednego z południowych sąsiadów Polski: Czechy lub Słowacja. Poleć, aby zespoły wylosowały, którym krajem będą się zajmować na następnych zajęciach.
9. Praca domowa: *Zbierzcie informacje o wylosowanym państwie.*

Działania

Czas: 1,5 godz.

Działania: narysowanie wizerunków flag, wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych, opracowanie krótkich notatek informacyjnych o wybranych krajach.

Pomoce: wydrukowane godło, flagi, materiały artystyczne, Załącznik 1, Załącznik 5, „skrzynia wiedzy”, mapa polityczna i mapa fizyczna Europy.

Czechy i Słowacja

Kolejne kroki:

1. Poproś uczennice i uczniów o zaprezentowanie zebranych informacji na temat wylosowanego na poprzednich zajęciach państwa.
2. Przedstaw dzieciom flagi Czech i Słowacji (Załącznik 1), pokaż im godła tych państw w internecie. Poproś, aby przy pomocy internetu lub encyklopedii i informatorów ustaliły stolice obu państw. Poleć, aby popatrzyły na mapę i znalazły największe rzeki itp.
3. Poproś uczennice i uczniów o wykonanie plakatu-metryczki wybranego państwa.
  3. 1. Na plakacie muszą się znaleźć: flaga (pokolorowana przez dzieci), stolica, godło (kolorowy wydruk) i inne przyniesione informacje.
  3. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych plakatów.
4. Przerwywnik zabawowy – możesz wykorzystać zabawy z Załącznika 5.

³ Można wykorzystać gotowe karty pocztowe, które mają czystą powierzchnię przodu i nadruk pocztowy z tyłu.

5. Poproś teraz dzieci o wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych Czech (biały, czerwony i niebieski) oraz Słowacji (biały, czerwony i niebieski). Uczennice i uczniowie mogą usiąść w zespołach, ale pocztówki niech wykonują indywidualnie.
  5. 1. Każdy otrzymuje kartonik wielkości pocztówki A6⁴ oraz kolorowe kartki i obrazki wyszukane np. W starych czasopiśmie (technika wycinanka, kolaż), kredki, farby.
  5. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych pocztówek.
6. Przygotuj kartki, na których znajdzie się nazwa jednego ze wschodnich sąsiadów Polski: Litwa, Białoruś, Ukraina, Rosja. Poleć, aby zespoły wylosowały, którym krajem będą się zajmować na następnych zajęciach.
7. Praca domowa: *Zbierzcie informacje o wylosowanym państwie.*

Działania

Czas: 1,5 godz.

Działania: narysowanie wizerunków flag, wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych, opracowanie krótkich notatek informacyjnych o wybranych krajach.

Pomoce: mapa polityczna i mapa fizyczna Europy, zestaw artystyczny, Załącznik 1, Załącznik 5, „skrzynia wiedzy”.

Litwa, Białoruś,
Ukraina, Rosja

Kolejne kroki:

1. Poproś uczennice i uczniów o zaprezentowanie zebranych informacji na temat wylosowanego na poprzednich zajęciach państwa.
2. Przedstaw dzieciom flagi państw: Litwa, Białoruś, Ukraina, Rosja (Załącznik 1), pokaż im godła tych państw w internecie. Poproś, aby przy pomocy internetu lub encyklopedii i informatorów ustaliły stolice każdego z państw. Poleć, aby popatrzyły na mapę i znalazły największe rzeki itp.
3. Poproś uczennice i uczniów o wykonanie plakatu-metryczki wybranego państwa.
  3. 1. Na plakacie muszą się znaleźć: flaga (pokolorowana przez dzieci), stolica, godło (kolorowy wydruk) i inne przyniesione informacje. Zwróć uwagę dzieciom, że należy dokonywać porównań, poszukiwać różnic flag narodowych, bo barwy się powtarzają, a każda flaga jest inna.
  3. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych plakatów.
4. Przerwywnik zabawowy – możesz wykorzystać zabawy z Załącznika 5.
5. Poproś teraz dzieci o wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych Rosji (biały, czerwony i niebieski), Litwy (żółty, czerwony i zielony), Białorusi (czerwony, zielony i biała „koronka”), Ukrainy (niebieski i żółty). Uczennice i uczniowie mogą usiąść w zespołach, ale pocztówki niech wykonują indywidualnie.
  5. 1. Każdy otrzymuje kartonik wielkości pocztówki A6⁵ oraz kolorowe kartki i obrazki wyszukane np. W starych czasopiśmie (technika wycinanka, kolaż), kredki, farby.
  5. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych pocztówek.
6. Praca domowa: *Zbierzcie informacje na temat Niemiec – zachodniego sąsiada Polski.*

⁴ jw.

⁵ jw.

Działania

Czas: 1,5 godz.

Działania: narysowanie wizerunku flagi, wykonanie pocztówki z wykorzystaniem jedynie barw narodowych, opracowanie krótkiej notatki informacyjnej.

Pomoce: mapa polityczna i mapa fizyczna Europy, zestaw artystyczny, Załącznik 1, Załącznik 5, „skrzynia wiedzy”.

Niemcy

z małej szkoły w wielki świat

Kolejne kroki:

1. Poproś uczennice i uczniów o zaprezentowanie zebranych informacji na temat Niemiec – zachodniego sąsiada Polski.
2. Przedstaw dzieciom flagę Niemiec, pokaż im godło w internecie. Znajdźcie w dostępnych materiałach kolory niemieckiej flagi, poproś chętne dzieci o jej pokolorowanie (Załącznik 1).
3. Poproś, aby dzieci przy pomocy internetu lub encyklopedii i informatorów ustaliły stolicę tego państwa. Poleć, aby popatrzyły na mapę i znalazły największe rzeki, ustaliły czy ma dostęp do morza itp.
4. Poproś uczennice i uczniów o wykonanie plakatu-metryczki Niemiec.
  4. 1. Na plakacie muszą się znaleźć: flaga (pokolorowana przez dzieci), stolica, godło (kolorowy wydruk) i inne przyniesione informacje.
  4. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych plakatów.
5. Przerwywnik zabawowy – możesz wykorzystać zabawy z Załącznika 5.
6. Poproś teraz dzieci o wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych Niemiec (czarny, czerwony i żółty). Uczennice i uczniowie mogą usiąść w zespołach, ale pocztówki niech wykonują indywidualnie.
  6. 1. Każdy otrzymuje kartonik wielkości pocztówki A6⁶ oraz kolorowe kartki i obrazki wyszukane np. w starych czasopiśmie (technika wycinanka, kolaż), kredki, farby.
  6. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych pocztówek.
7. Przygotuj kartki, na których znajdzie się nazwa jednego z krajów Beneluksu: Belgia, Holandia, Luksemburg. Poleć, aby zespoły wylosowały, którym krajem będą się zajmować na następnych zajęciach.
8. Praca domowa: *Zbierzcie informacje o wylosowanym państwie.*

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: narysowanie wizerunków flag, wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych, opracowanie krótkich notatek informacyjnych o wybranych krajach.

Pomoce: mapa polityczna i mapa fizyczna Europy, zestaw artystyczny, Załącznik 1, Załącznik 2, Załącznik 5, „skrzynia wiedzy”.

Belgia, Holandia,
Luksemburg

Kolejne kroki:

1. Poproś uczennice i uczniów o zaprezentowanie zebranych informacji na temat wylosowanego na poprzednich zajęciach państwa.
2. Przedstaw dzieciom flagi trzech państw: Belgia, Holandia, Luksemburg, pokaż im godła tych państw w internecie. Znajdźcie w dostępnych materiałach kolory flag tych państw, poproś chętne dzieci o ich pokolorowanie (Załącznik 1).
3. Poproś uczennice i uczniów, aby przy pomocy internetu lub encyklopedii i informatorów ustaliły stolice tych państw. Poleć, aby popatrzyli na mapę i znaleźli największe rzeki itp.
4. Wyjaśnij pojęcia „monarchia” oraz „kraje Beneluksu” (Załącznik 2). Przedstaw uczennicom i uczniom flagę i hymn Unii Europejskiej. Powiedz, że utwór ten skomponował Ludwig van Beethoven i jest to tzw. „Oda do radości” (1824 r.). Opowiedz im o siedzibie Parlamentu Europejskiego.
5. Poproś uczennice i uczniów o wykonanie plakatu-metryczki wybranego państwa.
  5. 1. Na plakacie muszą się znaleźć: flaga (pokolorowana przez dzieci), stolica, godło (kolorowy wydruk) i inne przyniesione informacje.
  5. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych plakatów.
6. Przerwywnik zabawowy – możesz wykorzystać zabawy z Załącznika 5.
7. Poproś teraz dzieci o wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych Belgii (czarny, żółty i czerwony), Holandii (biały, czerwony i niebieski), Luksemburga (biały, czerwony i niebieski). Przypomnij dzieciom, że już znają kraje, których flagi mają takie same kolory, zachęć je do uchwycenia czegoś charakterystycznego na pocztówce. Uczennice i uczniowie mogą usiąść w zespołach, ale pocztówki niech wykonują indywidualnie.
  7. 1. Każdy otrzymuje kartonik wielkości pocztówki A6⁷ oraz kolorowe kartki i obrazki wyszukane np. w starych czasopiśmie (technika wycinanka, kolaż), kredki, farby.
  7. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych pocztówek.
8. Praca domowa: *Zbierzcie informacje na temat Wielkiej Brytanii.*

⁷ jw.

Działania

Czas: 1,5 godz.

Działania: narysowanie wizerunków flag, wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych, opracowanie krótkich notatek informacyjnych o wybranych krajach.

Pomoce: narysowanie wizerunków flag, wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych, opracowanie krótkich notatek informacyjnych o wybranych krajach.

Wielka Brytania

z małej szkoły w wielki świat

Kolejne kroki:

1. Poproś uczennice i uczniów o zaprezentowanie zebranych informacji na temat Wielkiej Brytanii.
2. Przedstaw dzieciom flagę Wielkiej Brytanii, pokaż im godło w internecie. Znajdźcie w dostępnych materiałach kolory brytyjskiej flagi, poproś chętne dzieci o jej pokolorowanie (Załącznik 1).
3. Poproś, aby dzieci przy pomocy internetu lub encyklopedii i informatorów ustaliły stolicę tego państwa. Poleć, aby popatrzyły na mapę i znalazły największe rzeki itp.
4. Poproś uczennice i uczniów o wykonanie plakatu-metryczki Wielkiej Brytanii.
  4. 1. Na plakacie muszą się znaleźć: flaga (pokolorowana przez dzieci), stolica, godło (kolorowy wydruk) i inne przyniesione informacje.
  4. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych plakatów.
5. Przerwywnik zabawowy – możesz wykorzystać zabawy z Załącznika 5.
6. Poproś teraz dzieci o wykonanie pocztówek z wykorzystaniem jedynie barw narodowych Wielkiej Brytanii (biały, czerwony i niebieski „w układzie krzyża”). Uczennice i uczniowie mogą usiąść w zespołach, ale pocztówki niech wykonują indywidualnie.
  6. 1. Każdy otrzymuje kartonik wielkości pocztówki A6⁸ oraz kolorowe kartki i obrazki wyszukane np. W starych czasopiśmie (technika wycinanka, kolaż), kredki, farby.
  6. 2. Zorganizujcie prezentację wykonanych pocztówek.
7. Praca domowa: Poleć uczennicom i uczniom, żeby każdy przyniósł na następne zajęcia napisane na kartce pytanie dotyczące jednego z krajów omawianych na zajęciach. Pytania będą wykorzystane w loterii „Cukierek z pytaniem”.

Planowanie działań

Czas: 3 godz.

Działania: zaplanowanie i przygotowanie wystawy.

Pomoce: mapa Europy, taśmy, sznurki, haczyki, klamerki i in. do mocowania, zawieszania, cukierki, zszywacz i zszywki do „przyszywania” pytań na cukierkach, słój na cukierki-losy, materiały artystyczne, „skrzynia wiedzy”.

Kolejne kroki:

1. Poleć dzieciom, aby przygotowały w grupach prace na wystawę – niech wprowadzą ostatnie udogodnienia, podpisy itp.).
2. Zastanówcie się nad rozmieszczeniem plakatów, ustaleniem tytułu wystawy, sposobem udziału gości w loterii.
3. Przygotujcie wspólnie szyld wystawy. Rozmieście – zgodnie z ustaleniami – prace na wystawie oraz mapę Europy.
4. Poproś uczennice i uczniów o przedstawienie kartek z pytaniami do loterii. Goście wystawy będą losować cukierek z przymocowanym do niego pytaniem. Jeśli odpowiedzą na wylosowane pytanie to zabierają cukierek na zawsze, jeśli nie to cukierek i pytanie wraca do puli. Pytanie powinno dotyczyć poznanych krajów, a odpowiedzi, w zdecydowanej większości, znajdować się na plakatach i mapie. Podczas poszukiwania odpowiedzi na pytania, przeglądajcie starannie informacje zamieszczone na plakatach. Każda grupa otrzymuje cukierki i paseczki na pytania w ustalonej, jednakowej liczbie.
5. Przygotujcie zaproszenia i plakaty informacyjne dotyczące wystawy i loterii. Rozwieście plakaty zapraszające na wystawę z loterią „Cukierek z pytaniem”. Wystawa powinna być dostępna przed loterią.

Przygotowanie wystawy

Prezentacja

Czas: 1 godz.

Działania: prezentacja wystawy, przeprowadzenie loterii.

Pomoce: cukierki z przymocowanymi pytaniami.

Kolejne kroki:

1. Powitaj gości i podziękuj im za przybycie. Wprowadź wszystkich w historię powstania wystawy. Zachęć do szczegółowego oglądania wystawy prac. Uprzedź, że odpowiedzi na pytania w loterii w większości znajdują się na wyeksponowanych plakatach i pocztówkach.
2. Przeprowadźcie loterię „Cukierek z pytaniem” według zasady: odpowiedz na wylosowane pytanie i zabierz cukierek.
3. Na zakończenie pożegnajcie wspólnie gości.

Wystawa prac. Loteria „Cukierek z pytaniem”

Refleksja

Czas: 1 godz.

Działania: podsumowanie działań w projekcie, samoocena uczestniczek i uczestników.

Pomoce: Załącznik 3, Załącznik 4 dla każdego dziecka, Załącznik 5, papier, szary, klej, długopisy, ołówki, kredki, pisaki.

Kolejne kroki:

1. Powtórzcie spacer po waszej wystawie i jeszcze raz podziwiającie własne dzieło. Przypomnijcie ustalone zasady i to, na co mieliście zwracać uwagę.
2. Poleć dzieciom, żeby odnalazły swoje zespoły projektowe i usiadły w grupach w kręgu. Rozdaj wszystkim Załącznik 3. Każdy zespół dokonuje samooceny oraz oceny pozostałych zespołów przyznając punkty od 1–6. Każda grupa przygotowuje swoją kartę oceny i wypełnia okienko samooceny, następnie karty podawane są o jeden w prawo i wypełnia je zespół koleżanek i kolegów, po chwili znów o jeden w prawo i tak aż karta wróci do właściciela.
3. Poproś, aby dzieci w zespołach podsumowały otrzymane punkty i policzyły średnią.
4. Rozdaj każdemu dziecku indywidualne karty podsumowujące (Załącznik 4) i poproś o wypełnienie, a następnie o wykonanie wspólnych podsumowań w zespołach – niech uczennice i uczniowie sprawdzą, czy ocena różni się od oceny innych, czy jest podobna do odczuć pozostałych uczestniczek i uczestników w zespole.
5. Zaprezentujcie wyniki na forum uczestniczek i uczestników.
6. Na koniec podziękuj dzieciom za udział w projekcie i pożegnajcie się ulubioną zabawą (Załącznik 5).

Podsumowanie

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 1. Flagi państw⁹

z małej szkoły w wielki świat

Pokoloruj flagi państw europejskich w ich rzeczywistych kolorach.

POLSKA

Stolica: Warszawa

Rzeczpospolita Polska

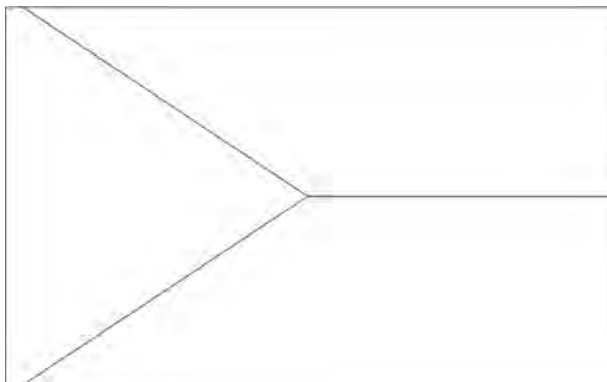
Polskie barwy narodowe kształtowały się od wieków i mają, jako jedne z nielicznych na świecie, pochodzenie heraldyczne. Barwy flagi pochodzą od barw herbu – białego orła na czerwonej tarczy. Zgodnie z legendą Lech podczas postoju w okolicach Poznania spotkał gniazdo z białym orłem i dwoma pisklętami. Orzeł rozpostarł skrzydła na tle czerwonego od zachodzącego słońca nieba. Lech osiadł w tym miejscu, które na pamiątkę nazwał Gniezmem (teraz Gniezno) a na swoim herbie umieścił białego orła na czerwonym tle. Barwy flagi polskiej symbolizują od wieków wolność i niepodległość państwa polskiego.

⁹ Źródło: www.e-flagi.pl

CZECHY

Stolica: Praga

Republika Czeska**Symbolika**

Barwy flagi czeskiej są barwami pansłowiańskimi. Barwy te są na większości flag krajów słowiańskich oraz tych, w których narody pochodzące od plemion słowiańskich stanowią większość. Barwy te zostały oficjalnie przyjęte podczas zjazdu wszechsłowiańskiego w Pradze w 1848 roku.

Historia

Tradycyjnymi barwami Czech są biel i czerwień. Pochodzą one z herbu ustanowionego w 1192 roku, na którym w czerwonym polu był umieszczony lew o podwójnym srebrnym ogonie. Już w XV wieku używane były czerwone flagi z białym lwem, a w XIX wieku posługiwano się biało-czerwonymi flagami. Biało-czerwona była również flaga Czechosłowacji po 1918 roku. Ze względu na podobieństwo do flagi Polski po połączeniu Czech i Słowacji powołano komisję, która miała ustanowić nowe symbole państwa. W czerwcu 1919 roku postanowiono, że flaga będzie zawierała kolory biały, czerwony i niebieski. 20 marca 1920 roku zatwierdzono obowiązujący wzór flagi. Po rozpadzie Czechosłowacji w 1993 roku Czesi używali ponownie flagi biało-czerwonej, jednak zgodnie z uchwałą z 17 grudnia 1992 roku wrócili do wzoru flagi biało-czerwonej z niebieskim trójkątem.

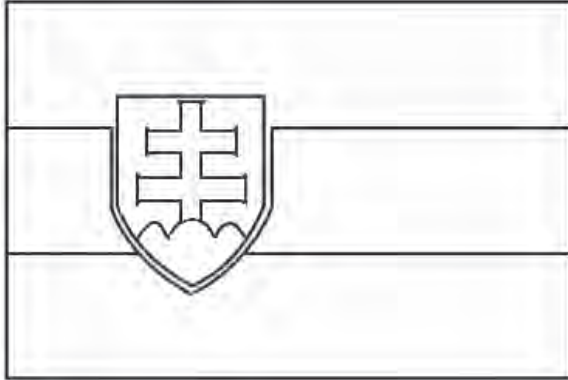
z małej szkoły w wielki świat

z małej szkoły w wielki świat

SŁOWACJA

Stolica: Bratysława

Republika Słowacka

Flaga Słowacji różni się od flagi Słowenii i Rosji jedynie umieszczonym na niej herbem.

Symbolika

Kolory flagi mimo zbieżności z flagą rosyjską i słoweńską mają rodzime pochodzenie i wywodzą się z herbu Słowacji.

Historia

Po raz pierwszy flaga słowacka pojawiła się w 1848 roku podczas Wiosny Ludów. Barwy biała, niebieska i czerwona pochodziły z herbu Słowacji. W okresie drugiej wojny światowej od 1939 do 1945 również była używana trójkolorowa flaga. Po rozpadzie Czechosłowacji w 1993 roku Słowacy do trójkolorowej flagi dodali godło. Flagę przyjęto 1 września 1992 roku. Barwy użyte na fladze słowackiej są barwami państwosłowiańskimi. Zostały one przyjęte na Zjeździe Słowiańskim w Pradze w okresie od 2 do 12 czerwca 1848 roku. Uczestnicy zjazdu ogłosili Manifest do narodów Europy, który głosił równouprawnienie narodów i potępiał rozbiory Polski.

LITWA

Stolica: Wilno

Republika Litewska**Symbolika**

Kolor żółty symbolizuje szlachetność i uczciwość i odnosi się do koloru słońca. Kolor zielony oznacza życie i nadzieję i nawiązuje do koloru roślin. Kolor czerwony symbolizuje miłość, odwagę i poświęcenie dla ojczyzny i odnosi się do koloru krwi. Wszystkie trzy kolory są kolorami ludowymi, które występują w litewskich strojach regionalnych. Kolory żółty i zielony symbolizują również krajobraz Litwy – pola, lasy i słońce.

Historia

Mimo iż Litwa ma długi tradycje państwowe to flaga Litwy jest stosunkowo młoda. W 1918 roku komisja artystów w składzie Jonas Basanavicius, Antanas Zmuidzinavicius, Tadas Daugirdas opracowała obecny wzór flagi, który 19 kwietnia 1918 roku został zatwierdzony przez Radę Państwa (Tarybę). Flaga po raz pierwszy została wywieszona na budynku Taryby w Wilnie 11 listopada 1918 roku.

Historyczną flagą obowiązującą w czasach Wielkiego Księstwa Litewskiego była czerwona flaga z herbem – Pogonią (Vityis). Ponieważ na początku XX wieku chciano uniknąć jakichkolwiek skojarzeń z bolszewizmem, zrezygnowano z czerwonej flagi i opracowano nowy wzór. Podobny proces miał miejsce w innych krajach Europy Środkowej. W Polsce przyjęto flagę biało-czerwoną zamiast czerwonej z godłem – białym orłem, w Finlandii przyjęto białą flagę z niebieskim krzyżem nordyckim zamiast flagi czerwonej z lwem.

z małej szkoły w wielki świat

z małej szkoły w wielki świat

BIAŁORUŚ

Stolica: Mińsk

Republika Białorusi

Opis

Flaga Białorusi jest prostokątem z pionowym pasem przy drzewcu, na którym umieszczono tradycyjny wzór białoruskiego haftu. Pozostała część jest podzielona poziomo na szerszy pas czerwieni oraz węższy zieleni.

Symbolika

Czerwień symbolizuje krew, natomiast zieleń symbolizuje lasy.

Historia

Obowiązująca flaga Białorusi została przyjęta w drodze referendum 7 czerwca 1995 roku. Poprzedni wzór flagi był biało-czerwono-biały.

UKRAINA

Stolica: Kijów

z małej szkoły w wielki świat

Opis

Flaga Ukrainy jest prostokątem podzielonym na dwa równe, poziome pasy, z których górny jest niebieski, a dolny żółty.

Symbolika

Kolor niebieski na fladze Ukrainy nawiązuje do koloru nieba i jest interpretowany jako symbol pokoju. Kolor żółty odnosi się do koloru zboża i jest traktowany jako symbol bogactwa ziemi.

Historia

Źródłem barw flagi ukraińskiej jest herb Księstwa Halicko-Wołyńskiego. W herbie tym na ciemnoniebieskiej tarczy umieszczony jest żółty lew. Pod żółto-niebieskim sztandarem z wizerunkiem lwa wspinającego się na skałę walczył w bitwie pod Grunwaldem pułk ziemi lwowskiej. Innym tłumaczeniem barw jest odniesienie ich do barw Opola. Barwy te miał przywieźć książę Władysław Opolczyk, który pod koniec XIV wieku był namiestnikiem Rusi Halickiej. Barwy żółty i niebieski w XIX wieku używane były przez działaczy ruchów odrodzenia narodowego. Oficjalnie flagę w tych kolorach zatwierdzono w 1918 roku. W okresie Ukraińskiej SRR wchodzącej w skład Związku Radzieckiego odcięto się od tych barw uważając ją za nieukraińską i wykorzystywaną przez banderowców. W 1949 roku flagę w tych kolorach przyjęła emigracyjna Ukraińska Rada Narodowa. Po odzyskaniu niepodległości w 1991 roku część społeczeństwa uważała, że barwy niebiesko-żółte zostały skompromitowane przez działalność band UPA. Ostatecznie jednak przyjęto ten wzór flagi jako historyczny i zatwierdzono 21 stycznia 1992 roku.

ROSJA

Stolica: Moskwa

Federacja Rosyjska

Symbolika

Kolor biały symbolizuje świat, czystość, niewinność i doskonałość. Kolor granatowy oznacza wiarę, wierność i stałość. Kolor czerwony symbolizuje energię, siłę i krew przelaną za Ojczyznę. Według innej symboliki tzw. wyjaśnienia państwowego barwy oznaczają jedność trzech braterskich wschodniosłowiańskich narodów. Biały jest kolorem Białej Rusi (Białorusi), granatowy oznacza Małorosję (Ukrainę – Ruś Kijowską), czerwony symbolizuje Wielką Rosję (Ruś Moskiewską). W okresie pierwszej wojny światowej kolor czerwony interpretowano jako imperialność, granatowy był kolorem Matki Boskiej, pod której opieką była Rosja, natomiast biały oznaczał wolność i niezależność.

Historia

Według legendy flaga Rosji była wzorowana na fladze Holandii podczas podróży cara Piotra Wielkiego do Holandii w 1699 roku, gdzie uczył się budowy okrętów. W rzeczywistości flaga została wprowadzona przez cara Piotra Wielkiego w 1693 roku do marynarki wojennej. Od 1705 roku była również używana jako flaga floty handlowej. Jest prawdopodobne, że kolory pochodziły od godła Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. Godło przedstawia świętego Jerzego w niebieskim płaszczu, na białym koniu, umieszczonego na czerwonym tle. Niezależnie od powyższych dociekań wiadomo, że pierwszy rosyjski okręt wojenny Orzeł odbudowany przez cara Alekseja Michajłowicza Romanowa, ojca Piotra Wielkiego, w roku 1667 również miał biało-granatowo-czerwoną flagę. Od 1699 do 1883 roku flaga o tych barwach była używana jako flaga narodowa. W 1858 roku imperator Aleksander II wprowadził flagę czarno-żółto-białą, ale nie zyskała ona popularności. Oficjalnie flaga biało-granatowo-czerwona została uznana za flagę narodową 7 maja 1883 roku przez cara Aleksandra III. Przed koronacją cara Mikołaja II w 1896 roku wzór ten został zatwierdzony jako oficjalna flaga Rosji. W 1914 w kantonie flagi umieszczono godło rosyjskie, choć takiego wzoru nigdy oficjalnie nie zatwierdzono. W okresie ZSRR wprowadzono nowy wzór flagi odwołujący się do ideologii komunistycznej i rewolucyjnej. Tradycyjna biało-granatowo-czerwona flaga została przywrócona 22 sierpnia 1991 roku.

NIEMCY

Stolica: Berlin

z małej szkoły w wielki świat

Republika Federalna Niemiec**Symbolika**

Kolor czarny jest interpretowany jako siła, kolor czerwony to jedność Niemiec, kolor złoty (żółty) pochodzi od średniowiecznej flagi Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego.

Historia

W okresie średniowiecza w Świętym Cesarstwie Rzymskim Narodu Niemieckiego obowiązywała złota flaga z czarnym orłem. Po 1410 roku na fladze pojawił się dwugłowy orzeł, który później trafił do herbu rodziny Habsburgów. Obecne kolory czarny, czerwony i złoty (żółty) zostały pierwotnie ustanowione jako barwy narodowe w pierwszej połowie XIX wieku w okresie Związku Niemieckiego. Flaga nazywana Schwarz-Rot-Gold została oficjalnie przyjęta 9 marca 1848 roku. W okresie Związku Północnoniemieckiego i II Rzeszy Niemieckiej obowiązywała flaga w kolorze czarnym, białym i czerwonym. Do flagi Schwarz-Rot-Gold wrócono po przegranej w I wojnie światowej w Republice Weimarskiej. W okresie III Rzeszy na krótko wrócono do flagi czarno-biało-czerwonej po czym zastąpiła ją flaga czerwona z białym kręgiem, w którym umieszczona została swastyka. Do poprzedniego wzoru wrócono po zjednoczeniu Niemiec po II wojnie światowej. Obecne barwy flagi zostały przyjęte w konstytucji z dnia 23 maja 1949. Proporcje zostały zatwierdzone w rozporządzeniu o niemieckich flagach z 7 lipca 1950 roku.

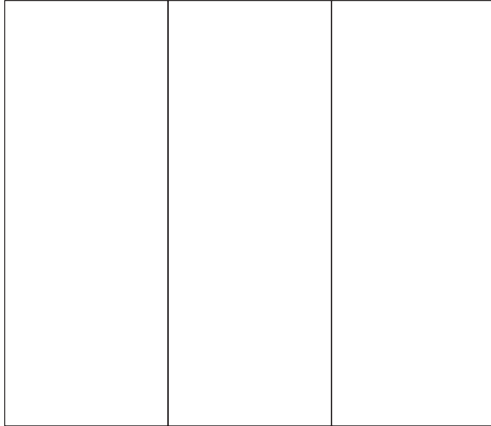

z małej szkoły w wielki świat

BELGIA

Stolica: Bruksela

Królestwo Belgii

Symbolika

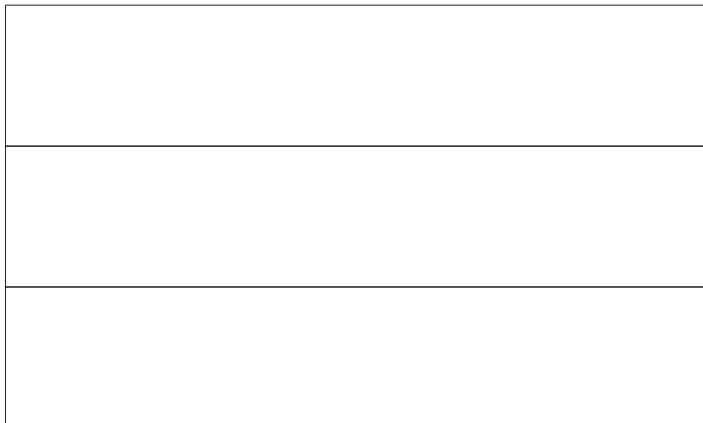
Wzór flagi jest oparty o flagę francuską „Tricolore”. Barwy są związane z herbem księstwa Brabancji, który stanowi obecnie godło Belgii. W herbie na czarnym polu jest umieszczony złoty wspięty lew w czerwonym uzbrojeniu. W Brabancji rozpoczęła się wojna o niepodległość Belgii przeciwko Holandii.

Historia

Flaga została wprowadzona w sierpniu 1830 roku, a oficjalnie przyjęta w dniu 23 stycznia 1831 roku.

LUKSEMBURG

Stolica: Luksemburg

z małej szkoły w wielki świat

Wielkie Księstwo Luksemburga**Opis**

Flaga Luksemburga jest prostokątem o proporcjach 3:5 lub 1:2 podzielonym na trzy równe, poziome pasy w kolorach czerwonym, białym i niebieskim. Flaga Luksemburga przypomina flagę Holandii. Kolor niebieski na fladze Luksemburga jest jaśniejszy niż na fladze Holandii. Flaga Holandii występuje wyłącznie w proporcjach 2:3.

Symbolika

Kolory flagi Luksemburga pochodzą z XIII wieku od herbu Wielkiego Księcia.

Historia

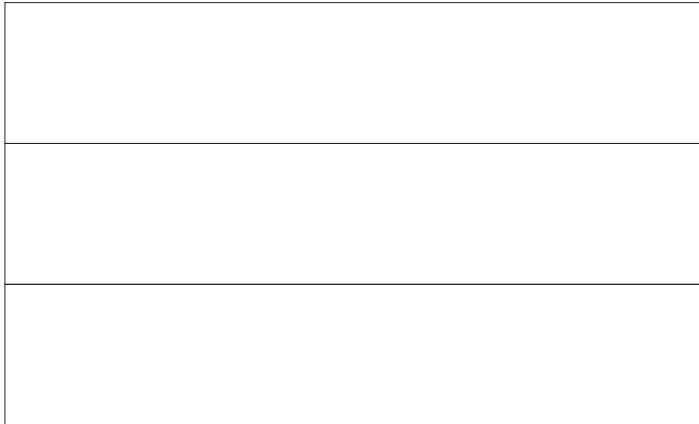
Kolory flagi pojawiły się w czasie rewolucji belgijskiej w 1830 roku. Prawdopodobnie pochodziły od herbu prowincji Limburg. Wówczas zamiast koloru niebieskiego występował kolor srebrny. Trójkolorowa flaga z kolorem srebrnym została zatwierdzona 12 czerwca 1845 roku. W 1890 zastąpiono ją flagą biało-niebieską z lwem w koronie. Po II wojnie światowej wrócono do poprzedniego wzorca, w którym zastąpiono kolor srebrny kolorem niebieskim. Obecny wzór flagi zatwierdzono 16 sierpnia 1972 roku.

HOLANDIA

Stolica: Amsterdam

Królestwo Niderlandów

Opis

Flaga Holandii jest prostokątem o proporcjach 2:3 podzielonym na trzy równe, poziome pasy w kolorach czerwonym, białym i niebieskim.

Symbolika

Kolory niebieski, biały i pomarańczowy pochodzą od barw noszonych przez wojska księcia holenderskiego Wilhelma i Orańskiego hrabiego von Nassau w okresie wojny o niepodległość. Od XVII wieku zamiast koloru pomarańczowego zaczęto używać koloru czerwonego. Przyczyną był prawdopodobnie nietrwały barwnik pomarańczowy, który z czasem zmieniał kolor na czerwony.

Historia

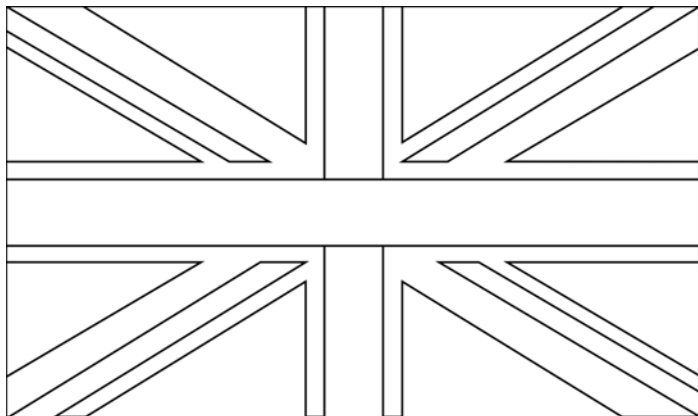
Flaga została oficjalnie przyjęta dekretem królowej Wilhelminy 19 lutego 1937 roku. Flaga była używana od XVI wieku, początkowo w kolorach pomarańczowym, białym i niebieskim. Flaga Holandii jest jedną z najstarszych flag państwowych w Europie. Już w XVII i XVIII wieku była traktowana jako symbol narodu a nie tylko władcy. Do pierwotnego wyglądu flagi holenderskiej w kolorach pomarańczowym, białym i niebieskim nawiązywała używana w latach 1928–1994 flaga RPA przypominając bandery statków, które przywiozły na Przylądek Dobrej Nadziei pierwszych osadników holenderskich w XVII wieku.

WIELKA BRYTANIA

Stolica: Londyn

Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej

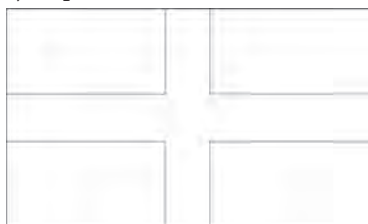
Opis

Flaga Wielkiej Brytanii (Union Jack) jest prostokątem o proporcjach 6:9. Na niebieskim tle umieszczony jest czerwony Krzyż św. Jerzego (patrona Anglii) w białym obramowaniu, a w tle po przekątnych nakładające się krzyże: czerwony Krzyż św. Patryka (patrona Irlandii) oraz biały Krzyż św. Andrzeja (patrona Szkocji). Formalna nazwa flagi narodowej Wielkiej Brytanii brzmi *Union Flag* lecz w praktyce używa się terminu *Union Jack*, który formalnie odnosi się wyłącznie do flagi wywieszanej jako porzecz na okręcie wojennym.

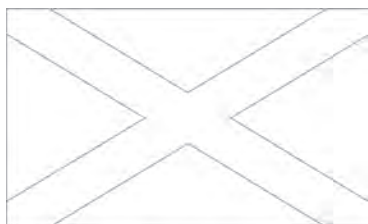
Symbolika

Flaga Wielkiej Brytanii powstała w wyniku połączenia flag Anglii, Szkocji oraz Irlandii. Flaga brytyjska w pierwszej wersji z początku XVII wieku powstała z połączenia flag Anglii i Szkocji. Stało się to w efekcie połączenia w 1603 roku Anglii i Szkocji unią personalną pod rządami Jakuba i dynastii Stuartów.

Flaga Anglii przedstawiająca czerwony krzyż Świętego Jerzego, patrona Anglii na białym polu.

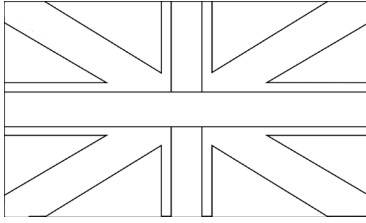

Flaga Szkocji przedstawiająca biały krzyż Świętego Andrzeja, patrona Szkocji na błękitnym polu.

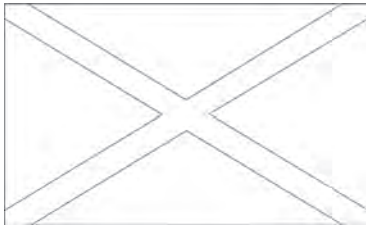

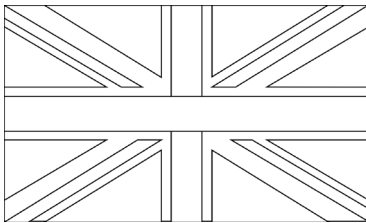
Flaga Zjednoczonego Królestwa (*Union Flag*) z 1606 roku powstała z połączenia flag Anglii i Szkocji.

Flaga Irlandii przedstawiająca czerwony krzyż Świętego Patryka na białym tle.

Aktualna flaga Zjednoczonego Królestwa z 1801 roku łącząca symbole Anglii, Szkocji i Irlandii.

UNIA EUROPEJSKA

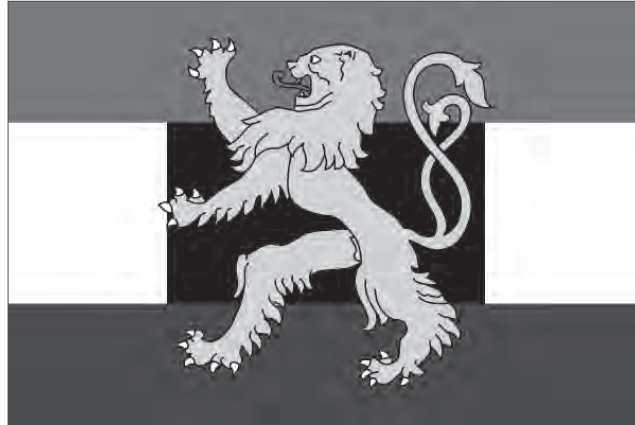
Według oficjalnej wykładni dwanaście nieodwracalnych złotych gwiazd rozłożonych w okręgu na lazurowym tle symbolizuje solidarność i harmonię między narodami Europy. Symbolika ta nawiązuje również do późniejszej dewizy Unii Europejskiej: *In varietate concordia* (z łac.: Jedność w różnorodności). Liczba gwiazd nawiązuje do starożytnej symboliki liczby 12 oznaczającej doskonałość i całość, nie zależy natomiast od liczby krajów członkowskich, ponieważ w chwili przyjmowania flagi Rada Europy liczyła już 14 państw członkowskich. Liczba 12 jest także odpowiednikiem liczby miesięcy w roku, godzin na tarczy zegara, znaków zodiaku itd. Krąg zaś, w który gwiazdy zostały ułożone, jest między innymi symbolem jedności. Flaga Unii Europejskiej powstała z inspiracji chrześcijańskiej. Sam Arsène Heitz przed śmiercią wyznał, że inspiracją dla niego był wizerunek Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, która jest właśnie przedstawiona na lazurowym tle, a jej głowę okala 12 gwiazd.¹⁰

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 2. Beneluks¹¹

z małej szkoły w wielki świat

Flaga Beneluksu
Utworzona w 1944 roku

BENELUKS

Region w Europie Zachodniej składający się z trzech sąsiadujących ze sobą monarchii: Belgii, Holandii i Luksemburga. Nazwę tworzą pierwsze litery nazw tych krajów: *Belgique/België* (Belgia), *Nederland* (Holandia), *Luxembourg/Luxemburg* (Luksemburg). Pierwotnie ta nazwa oznaczała jedynie unię celną wspomnianych państw.

Historia

Państwa Beneluksu są jednymi z najbardziej zaludnionych, najbardziej zurbanizowanych i najlepiej rozwiniętych gospodarczo państw świata. Średnia gęstość zaludnienia wynosi tu 375 osób na km², natomiast stopień urbanizacji – 85%.

Traktat powołujący Unię Celną Krajów Beneluksu został podpisany już 14 maja 1944 r. przez rządy na uchodźstwie przebywające w tym czasie w Londynie. Umowa nabrała mocy prawnej w 1947. Przestała obowiązywać w 1960, kiedy unia celna została zastąpiona Unią Ekonomiczną Krajów Beneluksu. Unia gospodarcza i monetarna łącząca Belgię i Luksemburg została pierwotnie powołana w 1921 roku i wciąż istnieje.

Powołanie tej organizacji przyczyniło się do powstania w późniejszym czasie Unii Europejskiej, której założycielami były właśnie kraje Beneluksu, a także RFN, Francja i Włochy.

Parlament Beneluksu (pierwotnie Międzyparlamentarna Rada Konsultacyjna) został stworzony w 1955. Zgromadzenie składa się z 21 członków holenderskiego parlamentu, 21 członków parlamentów narodowego i regionalnego Belgii i 7 członków parlamentu luksemburskiego.

Traktat powołujący Unię Ekonomiczną Krajów Beneluksu (Benelux Economische Unie/Union Économique Benelux) został podpisany w 1958, a wszedł w życie w 1960. Jego celem było umożliwienie wolnego przepływu pracowników, kapitału, usług i dóbr w regionie.

Główna siedziba (sekretariat) organizacji znajduje się w Brukseli. Wspólne prawo nadzoruje i tworzy Rada Ministrów Beneluksu. Co ważne, wspólne prawo nie dotyczy wszystkich dziedzin życia (w tym gospodarczego) w zrzeszonych państwach.

¹¹ Źródło: Wikipedia

Załącznik 3. Karta oceny

Nazwa Zespołu

Przyznaj punkty od 1 do 6, gdzie 1 punkt oznacza bardzo słabo to wyszło, a 6 punktów oznacza świetnie to zrobiliście.

Na co będziemy zwracać uwagę (Nacobezu) przy wykonywaniu **prac plastycznych**:

- staranność,
- zapełnienie całej powierzchni,
- dokładność przy klejeniu,
- oryginalność wykonanych ram.

Kogo oceniam?	Liczba punktów
Samoocena zespołu	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Razem:	
Średnia punktów:	

z małej szkoły w wielki świat

Nazwa Zespołu

Przyznaj punkty od 1 do 6, gdzie 1 punkt oznacza bardzo słabo to wyszło, a 6 punktów oznacza świetnie to zrobiliście.

Na co będziemy zwracać uwagę (Nacobezu) przy wykonywaniu **pracy zespołowej**:

- staranność,
- zapełnienie całej powierzchni,
- dokładność przy klejeniu,
- oryginalność wykonanych ram.

Kogo oceniam?	Liczba punktów
Samoocena zespołu	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Razem:	
Średnia punktów:	

Załącznik 4. Co się udało

z małej szkoły w wielki świat

CO SIĘ UDAŁO

CO CHCIAŁABYM/ŁBYM ZMIEŃĆ

NAUCZYŁAM/EM SIĘ...

DOWIEDZIAŁAM/EM SIĘ...

ZABAWNIK¹²**Rozruszać towarzystwo**

Kiedy nie da się szaleć na dworze, a za długo siedzieliśmy nad lekcjami, kiedy zebrało się kilka osób i nie ma pomysłu, co robić, zawsze można się powyglupiać: pochodzić na czworakach, poudawać koguta albo zaangażować Babę Jagę...

Kret

Dzielimy uczestników na dwa równe zespoły. Każdy zespół ustawia się rzędem w rozkroku. Na sygnał rozpoczęcia gry pierwsi zawodnicy w rzędach szybko odwracają się i na czworakach przemieszczają się między nogami swojego zespołu, po czym szybko ustawiają się w rozkroku na końcu rzędu. Za pierwszymi natychmiast podążają w tej samej pozycji kolejni zawodnicy. Zwycięża ten zespół, którego członkowie szybciej ukończą bieg kreta.

Stonoga

Uczestnicy dzielą się na dwa równe zespoły i obydwa ustawiają się w rzędach na linii startu. Zawodnicy w rzędzie kładą ręce na ramionach swojego poprzednika. Na sygnał rozpoczęcia gry obie stonogi robią przysiad i w tej pozycji starają się szybko dotrzeć do wyznaczonej mety. Jeśli w czasie biegu zespół rozerwie się, wówczas stonoga musi się zatrzymać, uporządkować i połączyć rząd i dopiero wtedy może biec dalej. Zwycięża zespół, który pierwszy dobiegnie do mety.

Inna stonoga (wersja dla najmłodszych)

Dzieci idą gęsiego, każdy trzyma kolegę z przodu za biodra. Mają szeroko rozstawione nogi i w ten sposób maszerują, kołysząc się z boku na bok. Śpiewają lub rytmicznie recytują:

Idzie sobie stonoga,
Stonoga, stonoga,
Każda inna jej noga,
Jej noga, bęc!

Po „bęc” wszyscy stają z szeroko rozstawionymi nogami, a ostatnia osoba przechodzi pod nimi (lub się przeczołguje) i rozpoczynamy zabawę od nowa.

Cztery kąty

W grze uczestniczy każdorazowo pięciu zawodników. Czterech ustawia się w czterech kątach pokoju, a piąty – piec – staje na środku. Na sygnał prowadzącego zawodnik ze środka woła: „Cztery kąty, a piec piąty!”. Na to zawołanie zawodnicy stojący w kątach szybko zamieniają się między sobą miejscami, a w tym czasie ten ze środka usiłuje zająć jedno ze zwalnianych miejsc. Gdy mu się to uda, środkowym zostaje ten, komu nie udało się zająć miejsca w kącie.

¹² „Zabawnik” został opublikowany dzięki dotacji Urzędu Dzielnicy Ochota m.st. Warszawy. Koncepcja: Hanka Dąbrowiecka, zebranie gier i zabaw: Krystyna Bratkowska, Hanka Dąbrowiecka, Irena Dembińska, Magdalena Guzik, Krystyna Kanecka, Krystyna Liszyk, Anna Makowiecka, Teresa Pąk, Katarzyna Szroeder-Dowjat.

Króla nie ma w domu

Ta stara duńska zabawa jest przypisywana królowi Fryderykowi II. Zdarzało mu się uciekać od sztywnych wymogów etykiety. Wypowiadał wtedy zdanie: „Króla nie ma w domu”. W ten sposób zyskiwał nieco swobody. Gracze – z wyjątkiem króla – siedzą w kółku na ziemi i czytają, piszą lub szyją. Zajęcia te przedstawiają za pomocą pantomimy. Gdy tylko król zawoła: „Króla nie ma w domu”, wszyscy rozbiegają się i harcują. Kiedy król nagle krzyknie: „Król jest z powrotem!”, każdy gracz musi jak najszybciej biec na swoje miejsce i powrócić do wykonywanej poprzednio czynności. Ostatni odpada z gry.

Szymon mówi

Inna wersja „Ojca Wirginiusza”, który należy do klasyki zabaw dla maluchów. W „Szymona” można się bawić bez obciachu w bardziej dorosłym wieku. Grupa wybiera sobie prowadzącego, zwanego „Szymonem”, którego wszyscy będą naśladować. Przed każdą czynnością wybrana osoba rozpoczyna zdanie od słów „Szymon mówi wam” – np. „załóżcie nogę na nogę” i uczestnicy wykonują zadaną czynność. Jeśli ktoś się pomyli – wypada z gry. Zabawa odbywa się coraz szybciej.

Walka kogutów

Zawodnicy dzielą się na dwa równe zespoły i ustawiają się naprzeciwko siebie parami. Na sygnał rozpoczęcia gry krzyżują ręce na piersiach, podnoszą jedną nogę zgiętą w kolanie i w tej pozycji, po kolejnym sygnale, zaczynają się wzajemnie atakować. Zadaniem każdego zawodnika jest pozbawienie przeciwnika równowagi. Zawodnik, który stracił równowagę i choć na chwilę podparł się nogą, odpada z dalszej gry. Wygrywa zespół, który stracił mniejszą liczbę zawodników. W czasie gry wolno atakować tylko skrzyżowanymi na piersiach rękami, starając się trafić w skrzyżowane ręce przeciwnika. Szarpanie, atakowanie kolaniem, barkiem itp. powoduje dyskwalifikację.

Walka węzów

Uczestnicy dzielą się na dwa równe zespoły i ustawiają się w rzędach, jeden za drugim, mocno trzymając się za ramiona lub w pasie. Tak tworzą węża. Każdy wąż chce rękami pierwszego zawodnika (głowy) uchwycić i oderwać ogon (ostatniego zawodnika) drugiego węża, a zarazem chroni swój ogon przed równoczesnymi atakami przeciwnika. Wygrywa zespół, który w określonym czasie straci mniej zawodników. Gra może trwać tak długo, aż któryś z zespołów straci trzech zawodników.

Statek

Grupa ustawia się w szeregu na środku pokoju. Kiedy prowadzący krzyczy: „Na prawą burtę”, wszyscy biegną na prawo. Kiedy krzyczy: „Na lewą burtę”, wszyscy biegną na lewo. Kiedy krzyczy „Na środek”, wszyscy wracają na środek pokoju. Prowadzący wydaje komendy coraz szybciej, ostatnia osoba dobiegająca do szeregu wypada z gry. Gra toczy się tak długo, aż zostanie jeden wygrany.

Łączenie się w grupy

Uczestnicy rozchodzą się po sali. Prowadzący wypowiada jakąś liczbę (np. 3), a uczestnicy starają się jak najszybciej utworzyć kręgi złożone z trzech osób, chwytając się za ręce. Jeśli liczba uczestników nie dzieli się przez trzy i zostaną dwie osoby, mogą się chwycić za ręce i utworzyć krąg. Jeśli zostanie jedna osoba – teraz ona wypowiada następną liczbę (np. 2 lub 6) i uczestnicy łączą się w nowe grupy.

Krzeseła

Do zabawy ustawiamy krzesła w koło – o jedno mniej niż liczba uczestników. Włączamy muzykę, wszyscy chodzą wokół krzesła w jej takt. Kiedy wyłączymy muzykę, każdy musi usiąść na najbliższym miejscu. Odpada ten, kto nie ma gdzie usiąść (i zabiera ze sobą krzesło). Zabawa powtarza się dotąd, aż pozostanie dwóch graczy i jedno krzesło. Zwycięża ten, kto zajmie ostatnie krzesło! i możemy bawić się od nowa...

Wszyscy, którzy...

Inna wersja „Krzeseł”. Wszyscy siadają na krzesłach wokół jednej stojącej osoby, która wypowiada polecenie, np. „Niech wstaną wszyscy, którzy noszą krawaty!”. Ci, którzy noszą krawaty, muszą wstać i poszukać sobie nowego krzesła. Zaczynający grę też oczywiście szuka miejsca. Ten, kto został bez swojego miejsca, wydaje kolejne polecenie, np. „Niech wstaną wszyscy, którzy lubią zupę pomidorową”... itd.

Jadę do Afryki

Jeszcze jedna wersja „Krzeseł”. Grupa uczestników siada w kręgu na krzesłach. Stojący w środku wypowiada zdanie:

„Jadę do Afryki i zabieram ze sobą wszystkich, którzy... (mają niebieskie oczy, noszą spodnie, mają siostrę, grają w piłkę)”.

Osoby, które identyfikują się z tą cechą, szybko wstają i zmieniają miejsce. Kto nie zdąży usiąść na wolnym krześle, staje w środku i wypowiada nową formułę.

Baba Jaga patrzy

Uczestnicy ustawiają się pod ścianą w dużej odległości od Baby Jagi, która stoi pod drugą ścianą. Odwraca się tyłem i wymawia magiczne słowa:

Raz, dwa, trzy

Baba Jaga patrzy!

W tym czasie uczestnicy szybko się do niej zbliżają. Ale mogą biec tylko wtedy, gdy ona ich nie widzi. Wymawiając drugą sylabę słowa „patrzy”, Baba Jaga odwraca się, a biegnący muszą się zatrzymać, zastygając w bezruchu w najróżniejszych pozach. Baba Jaga sprawdza, czy nikt się nie poruszył, a ten, komu się to nie udało, wraca do punktu wyjścia. Następnie Baba Jaga ponownie się odwraca, a wszyscy znów próbują do niej dobiec. Wygrywa ten, kto najszybciej dotrze do Baby Jagi

POZNAJ KRAJE EUROPY

AUTORKA **Agnieszka Mateja**

Szkoła Podstawowa w Sarbach

SCENARIUSZ DLA KLAS **1–3 SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Żyjemy w świecie, w którym coraz bliżej nam do naszych zagranicznych sąsiadów i nie tylko. Za granicę wyjeżdża się na wycieczki, wakacje, do pracy. Tam na bieżąco poznaje się kulturę i obyczaje, poznaje się życie społeczne i tradycje. Kompetencje społeczne mają niepodważalne znaczenie dla uczestnictwa w społeczeństwie, szczególnie wielokulturowym i wielojęzycznym, jakim jest Unia Europejska. Obywatele w Europie są członkami wielu społeczności – lokalnej, regionalnej, krajowej i międzynarodowej – a z każdą z nich związane są inne, choć wzajemnie się uzupełniające rodzaje tożsamości. Zaangażowanie obywatelskie opiera się na zrozumieniu mentalności danej społeczności, ale również na zaufaniu niezbędnym z punktu widzenia respektowania zasad współżycia i wspólnego funkcjonowania. Zaangażowanie takie wymaga poszanowania obyczajów i tradycji społecznych. Aktywna postawa obywatelska oznacza również wiedzę i umiejętności rozpoznawania i poszanowania symboli narodowych.

CEL OGÓLNY PROJEKTU

- Zapoznamy się z elementami tradycji i kultury wybranych krajów europejskich.

CELE SZCZEGÓLWE PROJEKTU

- Utrwalimy znajomość stolic krajów europejskich.
- Poznamy legendy i muzykę innych krajów europejskich.
- Wykonamy zadania w zespołach i doskonalą umiejętność współpracy w grupie.
- Wyszukamy informacje na temat krajów europejskich.
- „Odczytamy” z mapy dane dotyczące krajów europejskich.
- Wykonamy prace plastyczne wg własnego pomysłu.
- Będziemy korzystać z dostępnych źródeł wiedzy.
- Zaplanujemy i zrealizujemy swoje działania.
- Wykonamy zadania w zespołach i udoskonalimy umiejętność współpracy w grupie.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- Wystawa (aktywna) prac dotyczących charakterystyki krajów europejskich.
- Gazetka informacyjna dotycząca baśni i legend.
- Muzyczne przerwy z innych krajów.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Efektywne współdziałanie w zespole.
- Rozwiązywanie problemów w twórczy sposób.
- Przygotowanie do rozumienia wielokulturowych wymiarów społeczeństw europejskich.
- Wykazywanie się tolerancją, wyrażania i rozumienia różnych punktów widzenia.
- Świadomość i ekspresja kulturalna.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Uczeń:

- Ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem, muzyką; korzysta z narzędzi multimedialnych (I.4.2)
- Poszanowanie godności dziecka; zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej (Zadanie szkoły 5);
- Obdarza uwagę dzieci i dorosłych, słucha ich wypowiedzi i chce zrozumieć, co przekazują; komunikuje w jasny sposób swoje spostrzeżenia, potrzeby, odczucia (treści kształcenia I.1.1a)
- Współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych; przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej oraz w świecie dorosłych, grzecznie zwraca się do innych w szkole, w domu i na ulicy (treści kształcenia I.5.2);
- Podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne) (treści kształcenia II.4.2a),
- Jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej (II.5.4)

z małej szkoły w wielki świat

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	Starter: Co wiemy o krajach europejskich? Pokolorowanie kolorowanki „mapa Europy”. ¹ Plakat „Co wiemy o krajach europejskich?”. Przedstawienie tematu i sposobu pracy na zajęciach.	1 godz.	od : ..... do : .....
Planowanie działań. Działania	Europa Podział na zespoły, przedstawienie Nacobezu. Plakat „Kraje Europy i ich stolicy”. Polska Rozmowa o tradycjach w Polsce. „Czerwone jabłuszko” na melodię kujawiaka (lub muzyka Fryderyka Chopina).	2 godz.	od : ..... do : .....
Działania	Czechy i Słowacja Rozbójnik Rumcajs i Krecik. Zwroty w języku czeskim.	2 godz.	od : ..... do : .....
	Litwa, Białoruś, Ukraina „Hej sokoły” – pieśń ukraińska. Bajki Adama Mickiewicza. Legendy litewskie.	2 godz.	od : ..... do : .....
	Rosja Bajka „O królewnie zaklętej w żabkę”. Wykonanie matrioski. Piotr Czajkowski, np. „Jezioro łabędzie”.	2 godz.	od : ..... do : .....
	Niemcy Bajki braci Grimm wybrane np. „Muzykanci z Bremy”. Mur berliński – historia i zburzenie. Graffiti – postacie bajkowe. Muzyka Ludwig van Beethoven.	1 godz.	od : ..... do : .....
	Belgia, Holandia, Luksemburg – kraje Beneluksu Pojęcie „monarchia”. Bruksela i Unia Europejska (flaga i hymn) Atomium – rzeźba współczesna. Tulipany origami. Wiatraki Menekenis. Tańce holenderskie w tradycyjnych chodakach.	2 godz.	od : ..... do : .....
	Wielka Brytania Legenda Robin Hooda, Króla Artura i Loch Ness. Dudy szkockie.	2 godz.	od : ..... do : .....
Planowanie działań	Zaplanowanie i przygotowanie wystawy Przygotowanie prac i prezentacji własnych działań, zadań dla zaproszonych gości.	2 godz.	od : ..... do : .....
Prezentacja	Wystawa prac i turniej wiedzy o krajach Europy	1 godz.	od : ..... do : .....
Refleksja	Podsumowanie realizacji projektu	1 godz.	od : ..... do : .....
Łącznie:		16 godz.	

¹ Do pobrania: <http://gry-dladzieci.pl>

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 1 godz.**Działania:** ustalenie tematu projektu.**Pomoce:** mapa polityczna Europy, kredki, pisaki, kolorowanka „mapa konturowa Europy”,² bryłstol, marker, mapa, globus, Załącznik 1.

Starter:
Co wiemy o krajach europejskich?

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci i rozpocznij spotkanie rozmową na temat: *Kto z was był zagranicą? Gdzie byliście? Co tam było ciekawego do robienia, do oglądania...?* itp.
2. Zaproponuj dzieciom przygotowanie plakatu, na którym umieszczą nazwy krajów, które odwiedziły, informacje, które zapamiętały z pobytu zagranicą oraz inne ciekawostki, o których opowiadały (*mind map*). Poproś uczennice i uczniów, aby zaproponowały tytuł wykonanego przez siebie plakatu, np. **Co wiemy o krajach europejskich?** Poinformuj wszystkich, że tytuł plakatu będzie jednocześnie tematem projektu. Uprzedź, że na każdych zajęciach dzieci dowiedzą się czegoś nowego o wybranym kraju.
3. Pokaż uczennicom i uczniom mapę polityczną Europy. Poproś, aby któreś z dzieci przeczytało głośno nazwy krajów europejskich i ich stolice. Poleć, aby chętne dziecko odnalazło na mapie Warszawę i pokazało wszystkim gdzie jest położona stolica naszego kraju. Poinformuj, że Warszawa jest „środkiem Europy”. Rozdaj dzieciom Załącznik 1 – stolice krajów europejskich, powiedz, że mogą z niego korzystać podczas trwania projektu.
4. Rozdaj dzieciom kolorowanki z mapą konturową Europy do wypełnienia odpowiednimi barwami. Poproś, aby indywidualnie lub w parach odwzorowały z mapy Europy układ państw.
5. Żegnając się z dziećmi uprzedź je, że na następnych zajęciach będziemy porządkować informacje i ciekawostki o naszym kraju.

Planowanie działań. Działania

Czas: 1,5 godz.**Działania:** wykonanie w zespołach plakatu pt. „Kraje Europy i ich stolice”.**Pomoce:** zestaw artystyczny (kredki, pisaki, farby, nożyczki, kleje, wycinanki, stare czasopisma itp.), kartoniki w 4 kolorach, mapa Europy, atlasy geograficzne, dostęp do internetu, Załącznik 2, 3.

Europa

Kolejne kroki:

1. Na początek zapytaj dzieci: *Jakie znacie stolice europejskie? Jakie pamiętacie z poprzednich zajęć?*

2. Podziel uczennice i uczniów na 4-osobowe zespoły. Poproś, aby wylosowali kolorowe kartoniki; dzieci odszukują koleżanki/kolegów z takim samym kolorem i w ten sposób ustalacie skład grupy. (Uwaga: należy tak przygotować losowanie, aby w każdej grupie były dzieci z klasy I, II, III). Poinformuj, że następne zadania będziecie wykonywać w zespołach.
3. Omów **zasady pracy w grupach**:
  - Każda grupa obmyśla dla siebie nazwę i przygotowuje swoją wizytówkę, na której znajdzie się skład grupy i jej nazwa.
  - Na co będziemy zwracać uwagę (**Nacobezu**) przy pracy zespołowej: zgoda i dogadywanie się, przygotowanie do zajęć, podział obowiązków.
  - Na co będziemy zwracać uwagę (**Nacobezu**) przy wykonywaniu prac plastycznych: staranność, zapewnienie całej powierzchni, dokładność przy klejeniu, oryginalność wykonanych prac.
4. Wyjaśnij dzieciom zadanie: *W grupach wykonacie teraz plakat pt. „Kraje Europy i ich stolicy”. Na plakacie ma się znaleźć jak najwięcej krajów i ich stolic. Plakat powinien być wykonany starannie, kolorowo i czytelnie, tak by oglądający umieli bez trudu odczytać kraj i jego stolicę. Na pracę macie 40 min.*
5. Po skończonej pracy poproś grupy o zaprezentowanie swoich plakatów.

Planowanie działań. Działania

Czas: 0,5 godz.

Działania:

Pomoce:

Polska

1. Przeprowadź z uczennicami i uczniami rozmowę o tym, że każdy kraj ma swoje tradycje, kulturę, zwyczaje, własny język. Rozpocznijcie „podróż” po krajach Europy od naszej ojczyzny.
  1. 1. W Polsce mamy bardzo bogatą tradycję ludową, która przejawia się w strojach ludowych, tańcach, tradycjach związanych z obchodem świąt itp. Poproś dzieci, aby w rundce wypowiedziały się co wiedzą na ten temat.
  1. 2. Zaproponuj teraz wspólne śpiewanie na melodię kujawiaka „Czerwone jabłuszko”. Rozdaj każdemu dziecku tekst piosenki (Załącznik 2) i wspólnie ją zaśpiewajcie. A może ktoś umie zatańczyć kujawiaka?

Ciekawostka:
W Polsce mamy przeszło 100 gatunków jabłek, a w Anglii – tylko 3.
2. Na zakończenie zespoły losują, którym krajem będą się zajmować na następnych zajęciach: Czechy, Słowacja, czyli południowi sąsiedzi Polski.
3. Praca domowa: *Zbierzcie informacje o wylosowanym kraju*. Rozdaj wszystkim fiszki (Załącznik 3) i poleć, żeby każdy wpisał tam kraj, o jakim chce zebrać informacje. Dzieci mają poprosić kilku dorosłych o wypełnienie fiszki i przynieść je na następne zajęcia.

Działania

Czas: 2 godz.**Działania:** podsumowanie wybranych informacji o wybranych krajach, sporządzanie ilustracji do bajek.**Pomoce:** mapa Europy, wydrukowane godło, flagi, materiały artystyczne, Załącznik 3, 4.

Czechy i Słowacja

z małej szkoły w wielki świat

Kolejne kroki:

1. Na początku przeprowadź wspólną rundkę z prezentacjami zebranych informacji i fiszek skojarzeniowych na temat wybranych państw.
2. Zaprezentuj dzieciom flagi Czech i Słowacji, zapytaj kto przypomni ich stolice. Przekaż uczniom i uczniom informacje, że po II wojnie światowej Czechy i Słowacja stanowiły jedno państwo. Zadań im pytanie: *Jak sądzicie, jaką miało nazwę? CZECHOSŁOWACJA!*
  2. 1. Czechosłowacja wyprodukowała dla dzieci bardzo ciekawe dwie serie filmów animowanych o Rozbójniku Rumcajsie z Żachleckiego Lasu i o Kreciku. Zaproponuj dzieciom obejrzenie tych filmów,³ np. „Jak Rumcajs uratował tęczę”. (Spróbujcie obejrzeć Rumcajsa w języku oryginalnym, tak by zauważyć pewne podobieństwo języków).
  2. 2. Po zakończonej projekcji porozmawiaj z uczennicami i uczniami o filmach. Zwróć uwagę, że pewne zwroty brzmią podobnie – jak w naszym języku. W języku czeskim nazwy przedmiotów wynikają z funkcji, którą pełnią. Przykładowe czeskie zwroty, które śmieszą nas, Polaków, znajdziesz w Załączniku 4.
3. Zaproponuj dzieciom, aby wykonały w grupach postać Rumcajsa lub Krecika. Można też wydrukować kolorowanki⁴ i poprosić o ich wypełnienie kolorami i ozdobienie. Po skończeniu prac zorganizujcie ich prezentację.
4. Przygotujcie się do następnych zajęć: zespoły losują, którym krajem będą się zajmować: Litwą, Białorusią, czy Ukrainą. Każda grupa poza wylosowanym państwem otrzymuje Rosję. Powiedz dzieciom, że wszystkie te kraje to sąsiedzi Polski na wschodzie.
5. Praca domowa: Poproś dzieci, aby dowiedziały się czegoś o tych krajach i zapytały dorosłych z czym im się te państwa kojarzą (Załącznik 3 – fiszka dla każdego dziecka).

³ www.bajkidladzieci.yoyo.pl⁴ www.czasdzieci.pl

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: poznanie kultury wschodnich sąsiadów Polski.

Pomoce: mapa Europy, zestaw artystyczny, kartonowe arkusiki, nożyczki, klej, kartonowe listewki (np. z pudełka po butach), kredki, pisaki, Załącznik 3, 5, 6, 7.

Litwa, Białoruś, Ukraina, Rosja

Kolejne kroki:

- Przeprowadź na powitanie wspólną rundkę z prezentacjami zebranych informacji i fiszek skojarzeniowych na temat wybranych państw.
- Zaprezentuj dzieciom flagi Litwy, Białorusi, Ukrainy i Rosji, przypomnijcie sobie stolice tych państw.
- Porozmawiajcie o historii. Opowiedz, że kiedyś, dawno dawno temu, państwa te były połączone unią z państwem polskim i dlatego nasz polski wieszcz Adam Mickiewicz pisał: „Litwo, ojczyzno moja...”
  - Powiedz uczennicom i uczniom, że Adam Mickiewicz pisał także bajki dla dzieci. Dwie bajki: „Przyjaciele” oraz „Lis i kozioł” znajdziesz w Załączniku 5.⁵ Rozdaj wszystkim tekst tych bajek, przeczytajcie je na zmianę.
  - Zapytaj dzieci co zapamiętały z treści bajki. Omówcie morał zawarty w bajce „Przyjaciele”.
- Zapytaj, czy dzieci wiedzą co to jest przysłowie i czy ktoś potrafi jakieś powiedzieć. Mówi się, że „przysłowia są mądrością narodu”. Porozmawiajcie o przysłowiach litewskich, białoruskich, ukraińskich i rosyjskich. Niektóre z nich znajdziesz w Załączniku 6.
- Poproś teraz, aby grupy wykonały plakaty z wykorzystaniem przysłów. Można każde poznane przysłowie opisać lub narysować ilustracje. Po skończonej pracy wyeksponujcie plakaty w widocznym miejscu.
- Zachęć teraz uczennice i uczniów do wspólnego zaśpiewania pieśni ukraińskiej „Hej sokoły” (dzieci prawdopodobnie ją znają). Rozdaj teksty, przedstaw informacje na jej temat – wszystko to znajdziesz w Załączniku 7.
- Po rozśpiewanym przerywniku zaproś dzieci do rosyjskiego świata baśni, gdzie głównymi bohaterami są: Iwanuszka, który raz jest carewiczem, a raz durakom, czyli dobrodusznym prostaczkiem, piękna Wasyliśa i Żołuszka, czyli rosyjski Kopciuszek. Niezmiennie występuje też Baba Jaga, raz złośliwa i okrutna, a innym razem usłużna i przymilna. Jej adres: Mroczny Las, chatka na kurzych łapkach⁶.
- Aby lepiej poznać kulturę Rosji obejrzyjcie film – bajkę rosyjską (która być może znajduje się w zbiorach bibliotecznych) lub przeczytajcie baśń, np. „O królewnie zaklętej w żabkę”⁷. Porozmawiajcie potem na temat baśni.
- Zaproś dzieci do wykonania matrioszek – ulubionej rosyjskiej zabawki. Matrioszka, czyli drewniana lala... z niespodzianką. Gdy się ją otworzy, w środku znajduje się... kolejna, mniejsza, a w niej... następna mniejsza itd.⁸
  - Potrzebne wam będą materiały do wykonania matrioszki: kartonowe arkusiki, nożyczki, klej, kartonowe listewki (np. z pudełka po butach), kredki, pisaki.

⁵ Na stronie www.dziecionline.pl znajdziesz „Balladę o Pani Twardowskiej” z rysunkami w stylu komiksu.

⁶ Miki Geo – niezwykle podróże po świecie. DeAgostini Sp. Z o.o. Warszawa, 1999 Disney, nr 11.

⁷ Lech Abłażej, Marcin Przewoźniak, Wielka księga baśni rosyjskich, wyd. Publicat, 2007.

⁸ www.omalovankaonline.com/pl/rosyjska-matrioszka

9. 2. Co trzeba zrobić: narysuj (lub przekopiuj) zarys matrioski. Zwróć uwagę na charakterystyczną kolorową chustę zawiązaną pod brodą. Noszą je do dzisiaj starsze kobiety na rosyjskiej wsi. Pokoloruj strój nawiązujący do dawnego sarafanu, czyli powłóczystej szaty sięgającej stóp.
9. 3. Przygotuj inne zarysy matrioszek o coraz mniejszych wymiarach. Wytnij je, podklej z tyłu podpórką z kartonu. Masz rosyjskie malowane lale.⁹ Praca może odbywać się przy muzyce np. Piotra Czajkowskiego.
9. 4. Na zakończenie prac zorganizujcie prezentację wykonanych matrioszek.
10. Praca domowa: Poproś dzieci, aby dowiedziały się czegoś na temat Niemiec – zachodniego sąsiada Polski – i zapytały dorosłych z czym im się ten kraj kojarzy (Załącznik 3 – fiszka dla każdego dziecka).

Działania

Czas: 1 godz.

Działania: poznanie baśni i muzyki stworzonej przez Niemców.

Pomoce: mapa Europy, zestaw artystyczny, Załącznik 3, 8, 9, 10, słowniki, brystole, farby, taśma mocująca.

Niemcy

Kolejne kroki:

1. Zaczynajcie zajęcia od wspólnej rundki – prezentacji zebranych informacji i fiszek skojarzeniowych na temat Niemiec.
2. Zaprezentuj dzieciom flagę Niemiec, poproś aby przypomniały co jest stolicą tego państwa.
3. Porozmawiajcie o baśniopisarzach niemieckich – braciach Grimm: opowiedz dzieciom o tych pisarzach, którzy zasłynęli na całym świecie jako znakomici autorzy baśni (Załącznik 8). Zapoznajcie się z baśnią „Muzykanci z Bremy”.¹⁰
  3. 1. Poproś dzieci o narysowanie ilustracji do usłyszonej przed chwilą baśni. Chętne dzieci mogą wykonać plakaty.
  3. 2. Zorganizujcie na koniec prezentację plakatów i ilustracji do baśni braci Grimm.
4. Przedstaw dzieciom innych sławnych Niemców¹¹:

Ludwig van Beethoven (1770–1827), geniusz muzyczny. Zaczął koncertować przed publicznością w wieku ośmiu lat! Napisał sonaty na fortepian oraz dziewięć słynnych symfonii orkiestrowych.

Albert Einstein (1879–1955), wielki uczyony, opracował słynną „teorię względności” – udowodnił, że każda masa może przekształcić się w określoną porcję energii. Nieustannie pochłonięty matematycznymi wyliczeniami i skomplikowanymi wzorami fizycznymi znajdował także czas na rozważania filozoficzne.

Johann Gutenberg (1400–1468), wynalazca druku i ruchomych czcionek, które układał na drewnianej podkładce i klinował, a następnie dociskał prasą ułożony na nich arkusz papieru.

Ryszard Wagner (1813–1883), kompozytor i pisarz, jest autorem wielu słynnych oper, takich jak „Tristan i Izolda” i „Lohengrin”. W tej ostatniej pojawia się na scenie nadzwyczajna machina teatralna – łódź ciągniona przez łabędzia.

⁹ Miki Geo – niezwykle podróże po świecie. DeAgostini Sp. Z o.o. Warszawa, 1999 Disney, nr 11.

¹⁰ www.grimmstories.com/pl/grimm_basnie/muzykanci_z_bremy

¹¹ Miki Geo – niezwykle podróże po świecie. DeAgostini Sp. Z o.o. Warszawa, 1999 Disney, nr 13.

5. Porozmawiajcie teraz o podziale Berlina – stolicy Niemiec – po II wojnie światowej. Zapoznaj dzieci z historią Muru berlińskiego (Załącznik 9). Pokaż dzieciom zdjęcia Muru i zapytaj, czy wiedzą, jak nazywa się technika, którą pomalowany był Mur berliński – na murze było *graffiti*. 5.1 Zaproś grupy do wykonania *graffiti* na brystolu przymocowanym pionowo do ściany. Zaproponuj, żeby uczennice i uczniowie namalowali postacie i sceny z baśni braci Grimm.
  5. 1. Zwróć uwagę, że *graffiti* nie może obrażać i nie może być wulgarnie. Powiedz, że cała powierzchnia kartonu musi być zamalowana.
  5. 2. Wykonujcie prace przy muzyce niemieckiego kompozytora Ludwiga van Beethovena.¹² Krótco jeszcze raz przybliż dzieciom jego postać (Załącznik 10).
  5. 3. Po zakończonej pracy zabezpieczcie *graffiti*, żeby wyschło.
6. Przygotujcie się do następnych zajęć: zespoły losują, którym krajem będą się zajmować: Belgią, Holandią, czy Luksemburgiem. Powiedz dzieciom, że wszystkie te państwa to kraje Beneluxu.
7. Praca domowa: Poproś dzieci, aby dowiedziały się czegoś o tych krajach i zapytały dorosłych z czym im się te państwa kojarzą (Załącznik 3 – fiszka dla każdego dziecka).

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: poznanie krajów Beneluxu, zabawa z symbolami tych państw.

Pomoce: mapa Europy, zestaw artystyczny, papier do origami, plastelina, patyczki, Załącznik 3, Załącznik 11, 12, podłóżę na pole tulipanów, dostęp do internetu.

Holandia, Belgia, Luksemburg

Kolejne kroki:

1. Poproś dzieci o prezentacje zebranych informacji i fiszek skojarzeniowych na temat wylosowanych na poprzednich zajęciach państw.
2. Zaprezentuj flagi krajów Beneluxu: Holandii, Belgii, Luksemburga, przypomnijcie sobie jakie są stolice tych państw. Wyjaśnij pojęcie „monarchia” oraz „kraje Beneluxu”. Przedstaw dzieciom flagę i hymn¹³ Unii Europejskiej, opowiedz o siedzibie Parlamentu Europejskiego. Omów charakterystyczne miejsca¹⁴:
  - Kosmiczna budowla – ATOMIUM¹⁵ w Brukseli, imponujący i gigantyczny model molekuly atomu, wykonany ze stali i aluminium, z panoramiczną restauracją na szczycie. Został zbudowany w 1958 roku z okazji Wystawy Światowej jako symbol epoki atomowej.
  - Najukochańszy pomnik Belgów, czyli siusiąjący chłopiec – sympatyczna figurka z brązu, zdobiąca najsłynniejszą fontannę Brukseli, nazywa się MANNEKEN-PIS.
  - Holenderskie wiatraki¹⁶. Holenderski krajobraz tchnie spokojem. Zieleń grobli, bydło na pastwiskach, lustro wody w kanałach, w których odbija się błękit nieba, charakterystyczne skrzydła wiatraków. Jednak trzeba wiele trudu, wysiłku i umiejętności, aby utrzymać taki stan rzeczy!

¹² <http://www.lastfm.pl/music/Ludwig+van+Beethoven/+tracks>

¹³ <http://www.zso6.kielce.edu.pl/hymnUE.htm>

¹⁴ Miki Geo – niezwykle podróże po świecie. DeAgostini Sp. Z o.o. Warszawa, 1999 Disney, nr 26.

¹⁵ <http://bruksela.lovetotravel.pl>

¹⁶ http://podroze.gazeta.pl/podroze/5,114158,6817141,Holenderskie_wiatraki.html

Obszar Holandii leży kilka metrów poniżej poziomu morza. Nagła burza, większy przyływ, nadmierny deszcz powoduje to, że wiele terenów zabezpieczonych wałami i tamami, powstałymi dzięki ludzkiemu geniuszowi, przeobraża się w bezkresne bagniska.

- ...i tulipany. W Holandii znajduje się największy obszar uprawy tulipanów, obejmujący około 180 km². Namiętność Holendrów do tych kwiatów sięga XVI wieku. W 1560 roku ambasador cesarza rzymsko-niemieckiego Ferdynanda I (do którego należały wówczas Niderlandy) Ghislain de Busbecq zobaczył w Turcji piękny kwiat. Zapytał, jak on się nazywa. Dowiedział się, że *thoilipen*, czyli turban – perła w koronie orientального okrycia. Stąd nazwa „tulipan”. Ambasador przywiózł cebulki kwiatów do kraju i... Holendrów opanowało prawdziwe tulipanowe szaleństwo. Wystawy tulipanów na stałe zadomowiły się w tradycji holenderskiej. Codziennie w miasteczku Aalsmeer, położonym na południe od Amsterdamu, odbywa się aukcja kwiatów, których Holandia jest największym producentem na świecie.

3. Zaprosz dzieci w grupach do wykonania:
  - kosmicznej rzeźby z patyczków i plasteliny,
  - tulipanów – całego pola tych kwiatów wykonanych techniką origami (Załącznik 11).
 Po skończonej pracy zorganizujcie prezentację powstałych rzeźb i kwiatów.
4. Teraz czas na zabawę i rozrywkę, czyli tańce holenderskie w tradycyjnych chodakach.¹⁷
5. Praca domowa: Poproś dzieci, aby dowiedziały się czegoś na temat Wielkiej Brytanii – i zapytały dorosłych z czym im się ten kraj kojarzy (Załącznik 3 – fiszka dla każdego dziecka).

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: poznanie legend, przysłów i brzmień charakterystycznych dla Wielkiej Brytanii.

Pomoce: mapa Europy, zestaw artystyczny, Załącznik 3, 12, 13, koperty, notatniki dla zespołów.

Wielka Brytania

Kolejne kroki:

1. Poproś dzieci, aby zaprezentowały zebrane informacje i fiszki skojarzeniowe na temat Wielkiej Brytanii (Załącznik 3).
2. Zaprezentuj flagę Wielkiej Brytanii, przypomnijcie sobie jej stolicę.
3. Opowiedz dzieciom o tym kraju.¹⁸ Powiedz, że są to dwie wyspy, które wraz z mnóstwem mniejszych tworzą Wielką Brytanię (Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, w skład której wchodzi Anglia, Szkocja, Walia, Irlandia Północna) i Irlandię (Republika Irlandii). Wyspy otacza Ocean Atlantycki, Morze Północne i kanał La Manche. Wszędobylskie morze nasącza wyspy wilgocią, dzięki czemu można napawać oczy zielenią pastwisk, łąk i lasów. Oceaniczny dżdżysty klimat wysp, bez mrozów i upałów, sprzyja rozwojowi bujnej roślinności. *Green* – zieleń jest cechą wyróżniającą te wyspy, ale nie brakuje tu także *gray* – szarzyzny mgieł, które często spowijają miasta i wsie Anglii, gdy ciepłe i wilgotne powietrze znad morza zderza się z chłodnym wiatrem znad lądu.

¹⁷ <http://www.youtube.com/watch?v=ZNTIZoXQts4>

¹⁸ Miki Geo – niezwykle podróże po świecie. DeAgostini Sp. z o.o. Warszawa, 1999 Disney, nr 8.

4. Przedstaw uczniom i uczniom legendy i podania pochodzące z tego kraju (Załącznik 12):
  - Legenda o Królu Arturze,
  - Robin Hood,
  - Potwór z Loch Ness.
  4. 1. Wykonajcie w grupach ilustracje do legend.
  4. 2. Zorganizujcie prezentację wszystkich prac.
5. Porozmawiajcie o przysłowiach angielskich. Rozdaj grupom w kopertach rozsypankę wyciętą z Załącznika 13. Wydaj polecenie: *Dobierzcie parami przysłowie po angielsku i jego tłumaczenie po polsku.* Prawidłowo wykonane zadanie możecie dokleić do waszych prac związanych z Wielką Brytanią.
6. Zaprezentuj dzieciom (np. w internecie)¹⁹ charakterystyczne brzmienie instrumentu, który jest niezwykle popularny w szkockiej muzyce ludowej; instrument nazywa się dudy (zwany jest czasem kobzą). Możecie wysłuchać koncertu granego na dudach – zarówno muzyki szkockiej, jak i irlandzkiej.
7. Poproś dzieci, aby do następnych zajęć zastanowiły się, jak chciałyby zorganizować wystawę wszystkich swoich prac wykonanych podczas projektu. Może zaproszeni goście mogliby otrzymać zadania do wykonania w trakcie zwiedzania? Poproś uczennice i uczniów o przemyślenie, jak się do tego przygotować, co należy wykonać.

Planowanie działań

Czas: 2 godz.

Działania: projektowanie przestrzeni wystawy, opracowanie zadań do turnieju.

Pomoce: taśmy, sznurki, haczyki, klamerki i inne do mocowania, zawieszania, arkusz papieru, pisaki.

Zaplanowanie i przygotowanie wystawy

Kolejne kroki:

1. Zapytaj dzieci, jakie są ich przemyślenia związane z przygotowywaną przez nie wystawą prac projektowych. Jak chciałyby rozmieścić plakaty i inne prace artystyczne? Jaki będzie tytuł wystawy? Kto przygotuje szyld? Opracujcie szczegóły organizacyjne wystawy: termin, miejsce, przydział czynności itp. Wszystkie wasze ustalenia zapisujcie na dużym arkuszu papieru.
2. Poproś uczennice i uczniów, aby przygotowali w grupach prace na wystawę: niech wprowadzą ostatnie udoskonalenia, nazwy prac, podpisy itp.
3. Porozmieszczajcie zgodnie z ustaleniami prace na wystawie.
4. Poleć dzieciom, aby dobrały się w zespoły. Każda grupa ma za zadanie opracować i zapisać zadania lub pytania dotyczące poznanych krajów. Odpowiedzi mają się znajdować w opisach/nazwach prac lub na plakatach informacyjnych o poszczególnych krajach, prezentowanych na wystawie. Uporządkujcie i spiszcie w jednym miejscu wszystkie zadania dla gości. Nagrody mogą być symboliczne, np. tulipan prosto z Holandii... zrobiony techniką origami.
5. Przygotujcie zaproszenia i plakaty informujące o wystawie i turnieju. Z odpowiednim wyprzedzeniem rozwieście w wielu miejscach plakaty zapraszające na wystawę.

¹⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=FV41o4mKASs>

Prezentacja

Czas: 1 godz.**Działania:** oprowadzanie po wystawie, przeprowadzenie turnieju wiedzy o krajach Europy.**Pomoce:** wszystkie prace wykonane w trakcie projektu, zestaw zadań i pytań dla zaproszonych gości, kartki, długopisy.

Wystawa. Turniej

Przeprowadźcie wystawę zgodnie z ustaleniami. Poproś chętne dzieci o oprowadzanie gości. (Wśród gości mogą się znaleźć uczennice i uczniowie z klas 4-6, a także rodzice.)

z małej szkoły w wielki świat

Refleksja

Czas: 1 godz.**Działania:** ocena pracy zespołów wg ustalonych zasad i Nacobezu.**Pomoce:** Załącznik 14 dla każdego dziecka, szary papier, notatniki, klej, długopisy, ołówki, kredki, pisaki.

Podsumowanie projektu

Kolejne kroki:

1. Urządźcie sobie pożegnalny spacer po waszej wystawie, podziwiajcie własne dzieło we własnym gronie.
2. Przypomnijcie sobie ustalone wcześniej zasady i to, na co mieliście zwracać uwagę.
3. Usiądźcie grupami w kręgu. Rozdaj każdej grupie kartę oceny (Załącznik 14). Każdy zespół dokonuje samooceny oraz oceny pozostałych zespołów przyznając punkty od 1 do 6. Każdy zespół przygotowuje swoją **kartę oceny prac plastycznych** oraz **kartę oceny pracy zespołowej**, a następnie karty podawane są o jeden w prawo i wypełnia je zespół koleżanek i kolegów, po chwili znów o jeden w prawo i tak, aż karta wróci do właścicieli.
  3. 1. Poproś zespoły o podsumowanie swoich punktów i policzenie średniej.
  3. 2. Poleć każdemu dziecku, aby indywidualnie odpowiedziało na pytania:
    - Co mi się udało?
    - Co chciałabym/łbym zmienić?
    - Czego się nauczyłam/em?
    - Czego się dowiedziałam/łem?
 Poproś o wykonanie wspólnych podsumowań w zespołach.
  3. 3. Zaprezentujcie wyniki na forum uczestniczek i uczestników.
4. Na zakończenie podziękuj wszystkim za udział w projekcie.

Załącznik 1. Stolice krajów europejskich

z malej szkoły w wielki świat

EUROPA PÓŁNOCNA

1. Islandia – REJKIAWIK
2. Norwegia – OSŁO
3. Szwecja – SZTOKHOLM
4. Finlandia – HELSINKI
5. Dania – KOPENHAGA

EUROPA ŚRODKOWO-WSCHODNIA

1. Polska – WARSZAWA
2. Czechy – PRAGA
3. Słowacja – BRATYSŁAWA
4. Węgry – BUDAPESZT
5. Rumunia – BUKARESZT
6. Bułgaria – SOFIA

EUROPA ZACHODNIA

1. Holandia – AMSTERDAM
2. Belgia – BRUKSELA
3. Niemcy – BERLIN
4. Luksemburg – LUKSEMBURG
5. Francja – PARYŻ
6. Wielka Brytania - LONDYN
7. Irlandia – DUBLIN

EUROPA WSCHODNIA

1. Rosja – MOSKWA
2. Litwa – WILNO
3. Łotwa – RYGA
4. Estonia – TALLIN
5. Białoruś – MIŃSK
6. Ukraina – KIJÓW
7. Mołdawia – KISZYNIÓW

EUROPA POŁUDNIOWA

1. Portugalia – LIZBONA
2. Hiszpania – MADRYT
3. Monako – MONAKO
4. Włochy – RZYM
5. San Marino – SAN MARINO
6. Watykan - ----
7. Malta – VALLETTA
8. Słowenia – LUBLANA
9. Chorwacja – ZAGRZEB
10. Bośnia i Hercegowina – SARAJEWO
11. Andora – ANDORA
12. Serbia - BELGRAD
13. Czarnogóra – PODGORICA
14. Albania – TIRANA
15. Macedonia – SKOPIE
16. Grecja – ATENY

KRAJE ALPEJSKIE

1. Szwajcaria – BERNO
2. Austria – WIEDEN
3. Lichtenstein – VEDUZ

Załącznik 2. Czerwone jabłuszko – piosenka ludowa

CZERWONE JABŁUSZKO

Czerwone jabłuszko przekrojone na krzyż
Czemu ty dziewczyno krzywo na mnie patrzysz?

Ref: Gęsi za wodą, kaczki za wodą
Uciekaj dziewczyno bo cię pobodą
Ty mi buzi dasz, ja ci buzi dam
Ty mnie nie wydasz, ja cię nie wydam.

Czerwone jabłuszko po ziemi się toczy
Tę dziewczynę kocham, co ma siwe oczy

Modre oczy miała, modrymi się śmiała
Modrymi mrugała bo innych nie miała

Tam gdzie czysta woda, tam koniki piją
Gdzie ładne dziewczyny, tam się chłopcy biją

Nie bijta się chłopcy, dla Boga świętego!
Nie wyjdę za wszystkich, ino za jednego.²⁰

Kujawiak to polski taniec ludowy, pochodzący z Kujaw. Wywodzi się z kujawskich obrzędów weselnych.

Jest tańcem spokojnym w metrum 3/4. Polega na chodzie w rytmie ćwierćnut na lekko ugiętych nogach. Nastrojowa, liryczna melodia nadaje mu zalotny charakter. Kroki taneczne oparte są głównie na łagodnym chodzie i obrotach, jedynie muzyczne akcenty na koniec frazy podkreślane są przez mocniejsze przytupywania.

Podstawowe kroki w kujawiaku to: równy, z dołu, z góry, trójkrok chodzony (w jednym takcie wykonuje się trzy kroki taneczne). Figury kujawiaka to: *śpiący*, *od się-do się (odsibka)*, *kolebany* i 4 kierunki wirowania.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 3. Fiszki – skojarzenia

z małej szkoły w wielki świat

Prosimy o odpowiedź na pytanie:

Z czym Pani/Panu kojarzy się kraj .....

.....
.....
.....
.....
.....

Dziękujemy!

Prosimy o odpowiedź na pytanie:

Z czym Pani/Panu kojarzy się kraj .....

.....
.....
.....
.....
.....

Dziękujemy!

Prosimy o odpowiedź na pytanie:

Z czym Pani/Panu kojarzy się kraj .....

.....
.....
.....
.....
.....

Dziękujemy!

Prosimy o odpowiedź na pytanie:

Z czym Pani/Panu kojarzy się kraj .....

.....
.....
.....
.....
.....

Dziękujemy!

Załącznik 4. Po czesku

Po polsku – po czesku

ogórek konserwowy – styrylizowany uhorek
uwaga pociąg – Pozor vlak
na przystankach napis (odjazdy): – Odchody autobusov
mam pomysł – mam napad
miejsce stałego zamieszkania – trvale bydlistko
stonka ziemniaczana – mandolinka bramborova
plaster na odciski – naplast na kure oko
wiewiórka – drevni kocur
chwilowo nieobecny – momentalnie ne przitomni
Hot dog – parek v rohliku
plyta CD – cedeczko
"Zaczarowany flet" – "Zahlastana fifulka"

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 5. Bajki Adama Mickiewicza

z malej szkoły w wielki świat

PRZYJACIELE

Nie masz teraz prawdziwej przyjaźni na świecie;
 Ostatni znam jej przykład w oszmiańskim powiecie.
 Tam żył Mieszek, kum Leszka, i kum Mieszka Leszek.
 Z tych, co to: gdzie ty, tam ja, - co moje, to twoje.
 Mówiono o nich, że gdy znaleźli orzeszek,
 Ziarnko dzielili na dwoje;
 Słowem, tacy przyjaciele,
 Jakich i wtenczas liczono niewiele.
 Rzekłbyś; dwójduch w jednym ciele.

O tej swojej przyjaźni raz w cieniu dąbrowy
 Kiedy gadali, łącząc swojo czułe mowy
 Do kukań zozul i krakań gawronich,
 Alić ryknęło raptem coś koło nich.
 Leszek na dąb; nuż po pniu skakać jak dzięciołek.
 Mieszek tej sztuki nie umie,
 Tylko wyciąga z dołu ręce: "Kumie!"
 Kum już wylazł na wierzchołek.

Ledwie Mieszkowi był czas zmrużyć oczy,
 Zbladnąć, paść na twarz: a już niedźwiedź kroczy.
 Trafia na ciało, maca: jak trup leży;
 Wącha: a z tego zapachu,
 Który mógł być skutkiem strachu.
 Wnosi, że to nieboszczyk i że już nieświeży.
 Więc mruknąwszy ze wzgardą odwraca się w knieję,
 Bo niedźwiedź Litwin mięs nieświeżych nie je.

Dopieroż Mieszek odżył... "Było z tobą krucho! -
 Woła kum, - szczęście, Mieszku, że cię nie zadrapał!
 Ale co on tak długo tam nad tobą sapał.
 Jak gdyby coś miał powiadać na ucho?"
 "Powiedział mi - rzekł Mieszek - przysłowie niedźwiedzie:
 Że prawdziwych przyjaciół poznajemy w biedzie".

Adam Mickiewicz

LIS I KOZIOŁ

Już był w ogródku, już witał się z gąską;
 Kiedy skok robiąc wpadł w beczkę wkopaną,
 Gdzie wodę zbierano;
 Ani pomyśleć o wyskoczeniu.
 Chociaż wody nie było i nawet nie grząsko:
 Studnia na półczwarta łokcia,
 Za wysokie progi
 Na lisie nogi;
 Zrąb tak gładki, że nigdzie nie wścibić paznokcia.
 Postaw sięż teraz w tego lisa położeniu!
 Inny zwierz pewno załamałby łapy
 I bił się w chrapy,
 Wołając gromu, ażeby go dobił:
 Nasz lis takich głupstw nie robił;
 Wie, że rozpaczać jest to zło przydawać do zła.
 Zawsze maca wkoło zębem,
 A patrzy w górę; jakoż wkrótce ujrzał kozła,
 Stojącego tuż nad zrębem
 I patrzącego z ciekawością w studnię.
 Lis wnet spuścił pysk na dno, udając, że pije;
 Cmoka mocno, głośno chłepce
 I tak sam do siebie szepce:
 "Oto mi woda, takiej nie piłem, jak żyję!
 Smak lodu, a czysta cudnie.
 Chce ini się całemu splukać,
 Ale mi ją szkoda zbrukać,
 Szkoda!
 Bo co też to za woda!"
 Kozioł, który tam właśnie przyszedł wody szukać:
 "Ej! - krzyknął z góry - Ej, ty ryży kudła,
 Wara od źródła!"
 I hop w dół. Lis mu na kark, a z karku na rogi,
 A z rogów na zrąb i w nogi.

Adam Mickiewicz

Załącznik 6. Przysłowia wschodnie

z malej szkoły w wielki świat

*przysłowie ukraińskie***darowanemu koniowi w zęby się nie zagląda**

дарованому коневі в зуби не дивляться

pusta beczka huczy, a pełna milczy

порожня дижка гучить, а повна мовчить

*przysłowie litewskie***koń ma cztery nogi i też się potknie**

arklys turi keturias kojas ir tai kartais suklumpa

kłamstwo ma krótkie nogi

melo trumpos kojios

śmiech to zdrowie;dosł. **śmiech - najlepsze lekarstwo**

juokas – geriausias vaistas

*przysłowie rosyjskie***strach ma wielkie oczy**

у страха глаза велики

dosł. lepsza sikorka w rękach, niż żuraw na niebie

лучше синица в руках, чем журавль в небе

odpowiednik polskiego:

lepszy wróbel w garści niż gołąb na dachu**cicha woda brzegi rwie**

тихая вода берега подмывает

Przysłowia białoruskie

Ani tak, ani siak.

Ні адказу, ні прыказу

Co głowa, to rozum.

Што галава, то разум

Jak baba dziadu, tak i dziad babie.

Як баба да дзеда, так і дзед да бабы

odpowiednik polskiego:

Jak Kuba Bogu, tak Bóg Kubie.

Załącznik 7. Hej sokoły – ukraińska piosenka

HEJ, SOKOŁY²¹

Hej, tam gdzieś z nad czarnej wody
Siada na koń ułan młody.
Czule żegna się z dziewczyną,
Jeszcze czulej z Ukrainą.

Hej, hej, hej sokoły
Omijajcie góry, lasy, pola, doły.
Dzwoń, dzwoń, dzwoń dzwoneczku,
Mój stepowy skowroneczku.

Wiele dziewcząt jest na świecie,
Lecz najwięcej w Ukrainie.
Tam me serce pozostało,
Przy kochanej mej dziewczynie.

Hej, hej, hej sokoły
Omijajcie góry, lasy, pola, doły.
Dzwoń, dzwoń, dzwoń dzwoneczku,
Mój stepowy skowroneczku.

Ona biedna tam została,
Przepióreczka moja mała,
A ja tutaj w obcej stronie
Dniem i nocą tęsknię do niej.

Hej, hej, hej sokoły
Omijajcie góry, lasy, pola, doły.
Dzwoń, dzwoń, dzwoń dzwoneczku,
Mój stepowy skowroneczku.

Żal, żal za dziewczyną,
Za zieloną Ukrainą,
Żal, żal serce płacze,
Iż jej więcej nie obaczę.

Hej, hej, hej sokoły
Omijajcie góry, lasy, pola, doły.
Dzwoń, dzwoń, dzwoń dzwoneczku,
Mój stepowy skowroneczku.

Wina, wina, wina dajcie,
A jak umrę pochowajcie
Na zielonej Ukrainie
Przy kochanej mej dziewczynie

Hej, hej, hej sokoły
Omijajcie góry, lasy, pola, doły.
Dzwoń, dzwoń, dzwoń dzwoneczku,
Mój stepowy skowroneczku.

Pieśń „Hej sokoły” (znana także pod nazwą „Ukraina”) napisał Tomasz Padurra (1801–1871) – polsko-ukraiński poeta i kompozytor, „śpiewak kozaczyzny”, popularyzujący ukraiński folklor poprzez muzykę. Ta kresowa ballada czasem interpretowana jest jako utwór biesiadny.

z matej sokoły w wielki świat

Załącznik 8. Bracia Grimm²²

Bracia Grimm – dwaj rodzeni bracia, pisarze i uczeni niemieccy **Wilhelm Karl Grimm** (1786–1859) i **Jacob Ludwig Karl Grimm** (1785–1863), którzy dużą część swoich dzieł publikowali wspólnie. Autorzy *Baśni braci Grimm*.

Twórczość

Obaj bracia byli członkami Akademii Nauk w Berlinie i uczonymi (językoznawcami), o znacznym dorobku. Najwybitniejszym ich dziełem naukowym był *Słownik niemiecki* (*Deutsches Wörterbuch*), którego publikację rozpoczęli w 1852 roku. Dzieło to kontynuowane było przez następne pokolenia uczonych niemieckich, a jego ostatni tom ukazał się w 1961 roku.

Najbardziej znanym ich osiągnięciem jest zebranie i opublikowanie baśni, które opracowali na podstawie wieloletnich badań podań, mitów i opowieści ludowych. *Baśnie braci Grimm* stały się klasyką, przetłumaczoną na wiele języków. Bracia Grimm zmierzali w nich do odtworzenia najstarszego wzorca motywów baśniowych, stąd charakterystyczne dla opowieści okrucieństwo. Różniło ich to od łagodniejszego ujęcia tych tematów przez francuskiego bajkopisarza Charles'a Perraulta. Niemniej w świecie tych baśni panowało żelazne prawo moralne – dobro i przezorność zwyciężają niegodziwość.

Ciekawostki

- Podobizny braci Grimm widniały na tysiącmarkowym banknocie.
- Wilhelm Grimm miał syna Hermana (1828-1901), który był znanym pisarzem niemieckim.
- Wilhelm i Jacob mieli też trzeciego brata – malarza Ludwiga Grimma.
- W styczniu 2006 roku w Bibliotece Jagiellońskiej odkryto pierwsze wydanie Słownika niemieckiego autorstwa braci Grimm. Słownik braci Grimm opatrzony jest odręcznymi poprawkami Jakuba i Wilhelma.

Galeria

Banknot z wizerunkiem braci Grimm

²² Źródło: Wikipedia

Załącznik 9. Mur Berliński

Berliński mur, system umocnień i zapór o długości 45,1 km (mur betonowy, okopy, druty kolczaste, miny) oddzielający stolicę Niemieckiej Republiki Demokratycznej – Berlin Wschodni od Berlina Zachodniego.

Wybudowany w 1961 przez władze NRD, w celu zahamowania fali uciekinierów z kraju. Decyzją zwycięskich mocarstw, po II wojnie światowej Berlin został podzielony, tak jak całe Niemcy, na 4 strefy okupacyjne. Utworzenie w 1949 dwóch państw – Republiki Federalnej Niemiec oraz Niemieckiej Republiki Demokratycznej – nie rozwiązało kwestii Berlina Zachodniego, enklawy terytorialnej wewnątrz NRD. Koncentrowały się wokół niego konflikty (berlińskie kryzysy).

Usiłowania ucieczki z NRD wielokrotnie kończyły się śmiercią. W licznych próbach przekraczania muru zginęło ok. 80 osób. Pomysłowość i determinacja uciekinierów, którym się powiodło, tworzyła legendę uwidocznioną w specjalnie utworzonym po zachodniej stronie muru muzeum w przejściu granicznym Check Point Charlie.

Mur berliński był jednym z symboli zimnej wojny i podziału Niemiec. Jego obalenie, które trwało od listopada 1989, a zakończyło się oficjalnie 3 października 1990, stało się symbolicznym aktem końca podziałów w Europie i zjednoczenia Niemiec. Zachowano tylko fragmenty muru berlińskiego jako pamiątkę historyczną.

Mur berliński w okolicy Bethaniendamm (1986)²³

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 10. Ludwig van Beethoven

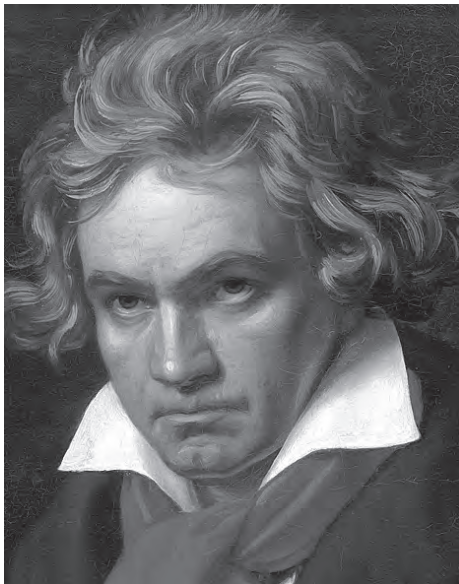

z małej szkoły w wielki świat

Ludwig van Beethoven (wymowa niemiecka: lu:tvic̥ fan ˈbe:tho:fn), ur. 15–17 grudnia 1770 w Bonn, zm. 26 marca 1827 w Wiedniu) – kompozytor i pianista niemiecki, ostatni z tzw. klasyków wiedeńskich, a zarazem prekursor romantyzmu w muzyce, uznawany za jednego z największych twórców muzycznych wszech czasów.

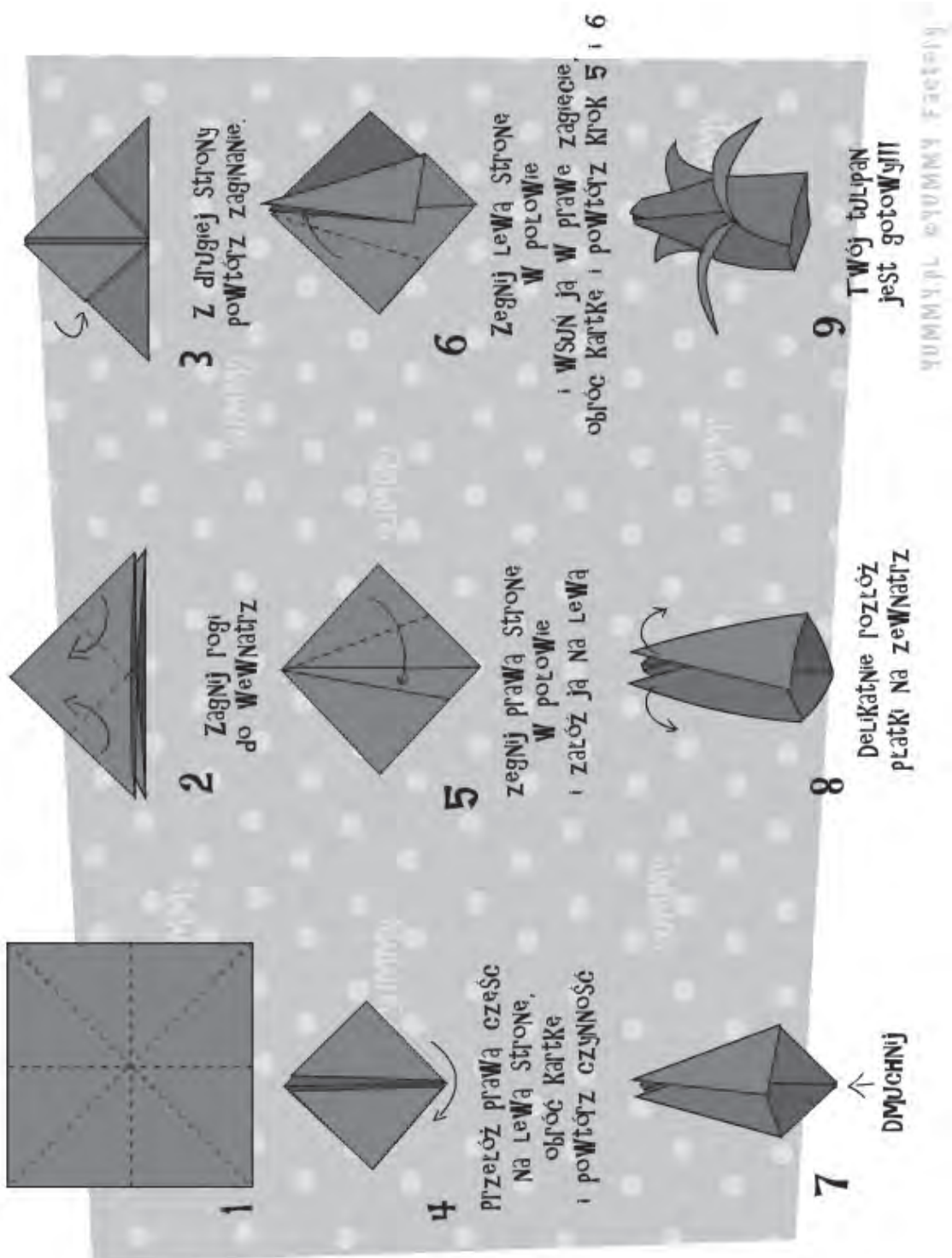
Urodzony w Bonn, na terenie dzisiejszych Niemiec, już w młodości przeniósł się do Wiednia, gdzie rychło uzyskał reputację pianisty wirtuoza, a następnie wybitnego kompozytora. Mimo że około 25 roku życia począł tracić słuch, okazał wielką siłę ducha i nie zaprzestał tworzenia (do czasu również wykonywania) swoich dzieł, nawet w okresie całkowitej głuchoty.

W historii muzyki stanowi centralną postać pogranicza klasycyzmu i romantyzmu. Jego twórczość wytyczyła kierunek rozwoju muzyki na cały XIX wiek. Światową popularność zawdzięcza Beethoven przede wszystkim swym dziewięciu symfoniom, choć równie przełomowe było znaczenie jego sonat i wariacji fortepianowych oraz muzyki kameralnej, przede wszystkim kwartetów smyczkowych. Muzyka Beethovena łączy intensywność uczuć z doskonałością formy; wyraża się w niej apoteoza wolności i godności jednostki, woli życia, heroizmu, zmagania z losem oraz radości i powszechnego braterstwa.

Ludwig van Beethoven²⁴

²⁴ Źródło: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Beethovensmall.jpg>

Załącznik 11. Tulipany²⁵

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 12. Legendy angielskie

z małej szkoły w wielki świat

NA DWORZE KRÓLA ARTURA

Król Artur to postać z drugiej, obok opowieści o Robin Hoodzie, najbardziej znanej angielskiej legendy. Zgodnie z nią Artur, bohater licznych średniowiecznych romansów, panował w Anglii w V lub VI wieku. Mieszkał na zamku Camelot w Kornwalii wraz ze swą żoną, królową Guinevere, doradcą czarownikiem Merlinem, oraz około setką rycerzy, z których najbardziej znani to Lancelot, Perceval i Gawain. Rycerze ci zostali specjalnie wybrani na służbę u króla, jako najsilniejsi i najodważniejsi. Podczas narad wojennych zasiadali oni wraz z królem przy wielkim okrągłym stole, który był takiego kształtu po to, aby nikt nie czuł się wywyższony ani poniżony - aby wszyscy byli równi. Rycerze króla Artura dążyli do ideału popularnego w tamtej epoce - idealny rycerz miał być mężny i szlachetny, dokonywać niezwykłych czynów, a jednocześnie być pokornym, skromnym i pobożnym człowiekiem. Mieli oni okazję wykazać się odwagą i zdobyć sławę podczas wielu wypraw, z których najbardziej znana to wyprawa w poszukiwaniu Świętego Graala, legendarnego kielicha, z którego Chrystus pił podczas Ostatniej Wieczerzy.

Dwór królewski na zamku Camelot był przedstawiany jako miejsce niemal idealne, spokojne, zasobne, gdzie kwitła miłość dworska i gdzie, za sprawą Merlina, uprawiano magię. Królestwo Artura było również szczęśliwe i bogate, jednak kres jego świetności nadszedł, gdy król dowiedział się o romansie żony ze swym najlepszym rycerzem, a zarazem przyjacielem, Lancelotem, co było wbrew zasadom rycerskiego braterstwa. Według legendy Artur został śmiertelnie raniony w bitwie, po czym przewieziono go na wyspę Avalon, gdzie zmarł.²⁶

ROBIN HOOD

Bohater średniowiecznych angielskich legend ludowych, którego faktyczne istnienie nie zostało potwierdzone przez źródła historyczne.

Legenda

Podania głoszą, że wraz z kompanami zamieszkiwał w lesie Sherwood i walczył przeciw despotycznemu szeryfowi z Nottingham, Robertowi de Rainault. W większości legend o Robinie Hoodzie jest on ułaskawiany przez powracającego do ojczyzny po długiej nieobecności króla Ryszarda Lwie Serce.

Według różnych wersji opowieści o Robinie Hoodzie w skład jego drużyny wchodził m.in.: Lady Marion, Mały John, brat Tuck oraz Will Szkarłatny.

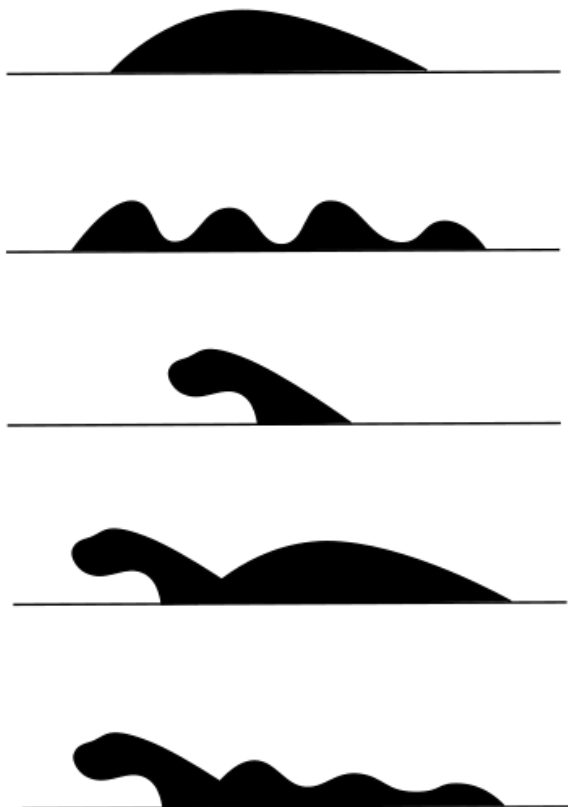
²⁶ Źródło: <http://www.angielski.host.sk/legandy.htm>

POTWÓR Z LOCH NESS²⁷

Legenda dotyczy stworzenia, którego istnienia nie potwierdza współczesna zoologia.

z małej szkoły w wielki świat

Kształty najczęściej opisywane przez rzekomych obserwatorów Nessie:
1) podłużny lub trójkątny grzbiet, 2) szereg "garbów", 3) stosunkowo niewielka głowa i długa szyja, 4) głowa, szyja i grzbiet, 5) głowa, szyja i szereg garbów

Potwór z Loch Ness (Nessie) – zwierzę lub grupa zwierząt rzekomo zamieszkujące szkockie jezioro Loch Ness, objętościowo największy słodkowodny zbiornik Wielkiej Brytanii. Razem z Wielką Stopą i Yeti, potwór z Loch Ness jest kryptydą, jedną z najbardziej znanych zagadek kryptozoologii. Większość naukowców uznaje obecną dokumentację mającą udowodnić istnienie zwierzęcia za nieprzekonującą. Twierdzą najczęściej, iż relacje ze spotkań z *Nessie* są oszustwami lub obserwacjami znanych zwierząt czy zjawisk. Jednakże wiara w istnienie zwierzęcia istnieje pośród wielu osób na całym świecie. Najbardziej popularne teorie próbujące wyjaśnić naturę rzekomego zwierzęcia określa je jako rodzaj plezjozaura, foki, węgorza lub jesiotra.

Opisy *Nessie* najczęściej mówią o tym, że potwór ma długą szyję zakończoną paszczą, dwu- lub jednogarbny grzbiet i ciemną skórę.

Załącznik 13. Przysłowia angielskie

z małej szkoły w wielki świat

Time will tell	Czas pokaże
Time flies	Czas ucieka
Better late than never	Lepiej późno niż wcale
Easier said than done	Łatwiej powiedzieć niż zrobić
Time is money	Czas to pieniądz
Never say never	Nigdy nie mów nigdy
Live and learn	Człowiek uczy się przez całe życie
The best is yet to come	Najlepsze dopiero przed nami
Home is where the heart is	Tam mój dom, gdzie serce moje
Tomorrow never comes	Jutro nigdy nie nadchodzi

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STYKAŁECIA SPÓWNOŚCIUNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Załącznik 14. Karta oceny

Nazwa Zespołu

Przyznaj punkty od 1 do 6, gdzie 1 punkt oznacza bardzo słabo to wyszło, a 6 punktów oznacza świetnie to zrobiliście.

Na co będziemy zwracać uwagę (Nacobezu) przy wykonywaniu **prac plastycznych**:

- staranność,
- zapełnienie całej powierzchni,
- dokładność przy klejeniu,
- oryginalność wykonanych ram.

Kogo oceniam?	Liczba punktów
Samoocena zespołu	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Razem:	
Średnia punktów:	

z małej szkoły w wielki świat

Nazwa Zespołu

Przyznaj punkty od 1 do 6, gdzie 1 punkt oznacza bardzo słabo to wyszło, a 6 punktów oznacza świetnie to zrobiliście.

Na co będziemy zwracać uwagę (Nacobezu) przy wykonywaniu **pracy zespołowej**:

- staranność,
- zapełnienie całej powierzchni,
- dokładność przy klejeniu,
- oryginalność wykonanych ram.

Kogo oceniam?	Liczba punktów
Samoocena zespołu	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Razem:	
Średnia punktów:	

SOŁTYS SOJUSZNIKIEM DZIECI

AUTORKA **Agnieszka Brzoza**
Szkoła Podstawowa w Podgórzu

SCENARIUSZ DLA KLAS **1–3 SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin + ok. 3 godz.**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Sołtyska/sołtys we wsi pełni najważniejszą funkcję i reprezentuje ich mieszkańców – jest organem wykonawczym sołectwa. Rada sołecka natomiast „wspomaga” sołtyskę/sołtysa w pracach na rzecz wsi. Z licznych rozmów z sołtyskami i sołtysami wynika, że coraz bardziej niknie ich rola we wsi. Często wykonują tylko polecenia gminy – zwołanie zebrania, pobranie podatków czy powieszenie ogłoszeń, a przecież zakres ich zadań i obowiązków jest szerszy.

Ważne zatem jest poznanie informacji zapisanych w statucie sołectwa oraz uświadomienie dzieciom, że taki dokument w ogóle istnieje. Odrębną sprawą jest to, że uczennice i uczniowie bardzo rzadko potrafią wymienić nazwisko sołtyski/sołtysa swojej wsi (najczęściej taką wiedzę posiadają dzieci, które są w jakiś sposób z nim spokrewnione). Zasadne również jest, by przybliżyć dzieciom tę postać w toku realizowanych zajęć – kto to jest oraz jaką rolę pełni w swojej miejscowości i społeczności lokalnej, co stanowić będzie istotę projektu.

CELE OGÓLNE PROJEKTU

- Poznamy rolę sołtyski/sołtysa w społeczności lokalnej.
- Poznamy zadania i obowiązki, które wypełnia sołtyska/sołtys.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- Nauczymy się zbierać informacje od mieszkańców wsi.
- Przeanalizujemy statut sołectwa.
- Dowiemy się, jaki jest cel zebrań wiejskich i ich przebieg.
- Nauczymy się wypowiadać się publicznie.

PRODUKT KOŃCOWY PROJEKTU

- Udział uczennic, uczniów i mieszkańców wsi w zebraniu wiejskim, któremu będzie przewodniczyć sołtyska/sołtys wsi.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Pogłębienie więzi ze środowiskiem lokalnym poprzez wspólny udział w zebraniu wiejskim.
- Wyrażanie swojej opinii na forum.
- Umiejętność planowania własnych działań.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Język polski. Uczeń:

- Uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie: poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych;
- Uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji;
- Wyszukuje w tekście potrzebne informacje.

Historia

Zainteresowanie problematyką społeczną. Uczeń:

- Uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność;
- Rozumie potrzebę utrzymywania dobrych relacji z sąsiadami w miejscu zamieszkania.

Plastyka. Uczeń:

- Podejmuje działalność twórczą stosując różne techniki plastyczne.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	Starter: Rola sołtyski/sołtysa we wsi Uczennice i uczniowie dowiadują się, jaką rolę pełni sołtyska/sołtys w społeczności lokalnej, kim jest i czym się zajmuje.	2 godz.	od _____ do _____
	Jaka jest rola mieszkańców w zebraniach wiejskich	2 godz.	od _____ do _____
	Zadania i obowiązki sołtyski/sołtysa – poznanie statutu Dzieci analizują fragmenty dokumentu, które dotyczą zadań i obowiązków sołtyski/sołtysa.	2 godz.	od _____ do _____
Planowanie działań	Analizowanie problemów, z którymi zmaga się wieś Uczennice i uczniowie w trakcie wywiadów zbierają informacje dotyczące problemów wsi.	4 godz.	od _____ do _____
	Planowanie spotkania z sołtyską/sołtysem Dzieci planują prace związane z wzięciem udziału w zebraniu wiejskim.	3 godz.	od _____ do _____
Działania	Udział w zebraniu wiejskim Dzieci realizują zaplanowane działania poprzez uczestnictwo w zebraniu wiejskim.	3 godz.	od _____ do _____
Refleksja	Podsumowanie realizacji projektu Uczennice i uczniowie dokonują podsumowania zaplanowanych działań oraz samooceny za pomocą świateł drogowych.	3 godz.	od _____ do _____
Łącznie:		16 godz. + ok. 3 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: przedstawienie roli soltyski/soltysa jaką pełni w społeczności lokalnej, czyli we wsi; czym się zajmuje, jakie podejmuje decyzje.

Pomoce: duże arkusze papieru, kolorowe kartki A4, kolorowe markery, klej, kredki, Załącznik 1.

Starter:

Rola soltyski/soltysa we wsi

Kolejne kroki:

1. Rozpocznijcie zajęcia wspólnym powitaniem (Załącznik 1), a następnie zaproponuj zabawę „Króla nie ma w domu”¹.
2. Po skończonej zabawie opowiedz dzieciom, czym się będą zajmować na najbliższych spotkaniach.
3. Następnie przejdź do kolejnej zabawy, która przybliży uczennicom i uczniom istotę postawionych celów. Podziel dzieci na dwa zespoły i zaproponuj im odegranie scenek dramatycznych.
  3. 1. Pierwsza grupa ma za zadanie przedstawić w sposób humorystyczny zachowanie uczennic i uczniów w klasie, kiedy nie ma nad nimi nadzoru nauczycielki/a, a wszyscy (łącznie z nauczycielką/em) są równi w swojej hierarchii.
  3. 2. Druga grupa natomiast pokaże, jak zachowują się dzieci, kiedy są zajęcia zorganizowane przez nauczycielkę/a i to ona/on pełni funkcję lidera.
  3. 3. Nie ingeruj w pomysły uczennic i uczniów, a bacznie obserwuj. Po wystąpieniu „aktorów” wspólnie wyciągnijcie wnioski.
  3. 4. Zapytaj dzieci, jak się czuły w przedstawianej przez siebie roli. Każdy powinien wyrazić swoją opinię, pokonując przy tym stres związany z wystąpieniem publicznym – w tym przypadku przed grupą projektową. Nikogo nie pospieszaj, pozwól uczennicom i uczniom na własną interpretację odczuć.
4. Zadaj pytania:
  - *Jak myślicie, czy lepiej funkcjonuje społeczeństwo z liderem, czy bez lidera?*
  - *Kto pełni taką funkcję we wsi, po co on tak naprawdę jest?*
  4. 1. Wszystkie pomysły zapisuj na dużej kartce – nie ma pomysłów złych! Następnie przeanalizujcie je wszystkie i niech uczennice i uczniowie wskażą, które z zapisanych pomysłów dotyczą roli, jaką pełni soltyska/soltys we wsi.
  4. 2. Zebrane i uporządkowane pomysły spisz na oddzielnym dużym arkuszu, który posłuży dzieciom w etapie końcowym projektu.
5. Skoro już wszyscy wiedzą jaką rolę pełni soltyska/soltys, to zastanówcie się teraz, jakie ona/on podejmuje decyzje.
  5. 1. Podziel uczennice i uczniów na 4 zespoły i każda grupa niech zapisuje swoje pomysły (lub je ilustruje) na oddzielnych kolorowych kartkach A4: jeden pomysł – jedna kartka.
  5. 2. Po skończonej pracy omówcie propozycje dzieci i naklejcie kartki na dużym arkuszu papieru. Praca ta posłuży wam jeszcze w końcowej fazie projektu.
6. Teraz pożegnajcie się poznaną zabawą „Króla nie ma w domu”.
7. Praca domowa: Poleć dzieciom, żeby zebrały informacje od dorosłych (rodziców, dziadków, a może od pełnoletniego rodzeństwa) czy chodzą na zebrania wiejskie, czy warto brać w nich udział (jeśli tak, to dlaczego). Pozyskane informacje niech zapiszą, zilustrują, zapamiętają (forma dowolna), by opowiedzieć je potem w klasie.

¹ Bogactwem propozycji gier i zabaw jest „Zabawnik” dostępny w każdym module kompetencyjnym Zasoby – Scenariusze zajęć na rok szkolny 2011–2012.

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.**Działania:** poznanie roli mieszkańców wsi w zebraniach wiejskich oraz analiza zapisów w statucie sołectwa.**Pomoce:** duże arkusze papieru, kolorowe mazaki, kredki, kilka egzemplarzy statutu sołectwa, Załącznik 1.

Jaka jest rola mieszkańców
w zebraniach wiejskich?

Kolejne kroki:

1. Przywitaj się z dziećmi waszą ulubioną rymowanką. Możecie skorzystać z tekstów powitań zapisanych w Załączniku 1.
2. Następnie poproś dzieci, żeby przypomniały cel realizowanego projektu. Po wysłuchaniu, zapytaj o wykonanie pracy domowej dotyczącej zebrania informacji na temat tego, czy dorośli chodzą na zebrania wiejskie i czy warto brać w nich udział.
  2. 1. Poleć, aby każde dziecko zaprezentowało swoje wyniki wywiadów. Ty natomiast odnotowuj je na dużym arkuszu papieru. Powstanie wam wykaz aktywności rodzin w zebraniach. Podsumowane wyniki powinny być czytelne dla dzieci.
  2. 2. Omówcie wspólnie wyniki dotyczące frekwencji mieszkańców wsi. Być może wyniki będą zadowalające, jednak często się zdarza, że większość mieszkańców nie chodzi, nie uczestniczy w zebraniach wiejskich. (Jeśli jednak wyniki byłyby zadowalające – wysoka frekwencja – to i tak można dążyć do zwiększenia tej frekwencji, a może uzyskania 100% obecności mieszkańców.)
3. Podziel uczennice i uczniów na 3 zespoły, każdemu daj duży arkusz papieru, kolorowe mazaki, kredki, a następnie zadaj im pytanie: *Co zrobić, żeby poprawić frekwencję mieszkańców wsi w zebraniach wiejskich?*
Swoje propozycje niech nanoszą w różnej formie na otrzymaną kartkę. Po skończonej pracy poproś liderki/liderów tych grup o zaprezentowanie efektów pracy. Utworzone przez dzieci prace posłużą w spotkaniu z sołtyską/sołtysiem.

z małej szkoły w wielki świat

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.**Działania:** poznanie statutu sołectwa.**Pomoce:** egzemplarz statutu sołectwa dla każdej grupy.

Zadania i obowiązki
sołtyski/sołtysa – poznanie statutu

Kolejne kroki:

1. Przywitajcie się znanym i lubianym przez wszystkich powitaniem lub zabawą. Przypomnij, w jakim celu się spotykacie, co wspólnie chcecie osiągnąć.

2. Pokaż dzieciom jak wygląda dokument statutu sołectwa. Rozdaj każdej grupie po jednym egzemplarzu. Poinformuj dzieci, że kopie tych dokumentów znajdują się w urzędzie gminy, na stronie internetowej danej gminy lub u sołtyski/sołtysa. Następnie niech przejrzą, przeanalizują ww. statut. Zadaj im pytania:
  - Z ilu rozdziałów składa się statut sołectwa?
  - Jakie są nagłówki – nazwy rozdziałów?
  - Który rozdział dotyczy sołtyski/sołtysa – zadań, obowiązków i kompetencji.
3. Po szczegółowym zapoznaniu się dzieci z informacjami zawartymi w statucie podsumuj pracę zespołów. Wskaż również na społeczny charakter pełnienia tej funkcji przez sołtyskę/sołtysa. Podkreśl, że za pełnienie tej funkcji nie otrzymuje się pieniędzy.

Planowanie działań

Czas: 4 godz.

Działania: zebranie informacji o problemach mieszkańców wsi, zaplanowanie przeprowadzenia z nimi wywiadów.

Pomoce: duże arkusze papieru, pisaki, farby, pędzle, Załącznik 2, Załącznik 3.

Analizowanie problemów,
z którymi zмага się wieś

Kolejne kroki:

1. Przywitajcie się według ustalonego i ulubionego rytuału, może rymowanką lub zabawą.
2. Przypomnij dzieciom, jakie uzyskały informacje o sołtysce/sołtysie na ostatnich zajęciach.
3. Wytlumacz uczennicom i uczniom, że sołtyska/sołtys reprezentuje mieszkańców wsi i jest organem wykonawczym sołectwa. Jego działalność wspomaga **rada sołecka**, która pełni funkcje doradcze oraz opiniodawcze.
Członkowie rady są wybierani w głosowaniu tajnym podczas zebrania wiejskiego na jedną kadencję, która trwa 4 lata. Nadzór nad działalnością sołectwa jak i kontrolę sprawują władze lokalne, czyli rada gminy, wójt lub burmistrz. Organem władzy uchwałodawczej sołectwa jest **zebranie wiejskie**. Natomiast jego organizatorem jest sołtyska/sołtys i to ona/on jest odpowiedzialna/y za program spotkania, czyli porządek obrad. To spotkanie właśnie gromadzi wszystkich mieszkańców wsi. Podczas zebrania omawiane są wspólne sprawy dotyczące sołectwa, jak również mogą tu być podejmowane m.in. uchwały dotyczące wykonywania różnorodnych prac na rzecz wsi. To wszystko zależy od aktywności i kreatywności sołtyski/sołtysa – liczby i jakości spotkań.
4. Bardzo ważne jest, by sołtyska/sołtys potrafił/a rozmawiać z ludźmi, wsłuchiwać się w to, co oni mówią oraz motywować ich do działania społecznego. Wszystkie te pomysły i propozycje, czyli potrzeby i problemy mieszkańców swojej wsi powinna/powinien przedstawić na posiedzeniach **rady gminy**. Dobrze by było, gdyby również sama sołtyska / sam sołtys wychodził/a z własną inicjatywą jakiegoś działania ważnego dla wsi, a może i całej gminy. Ustalone natomiast podczas zebrania prace powinna/powinien nadzorować i koordynować, wcielać w życie wspólnie z mieszkańcami.
5. Wskaż na istotę problemu, że sama sołtyska / sam sołtys nie jest w stanie dużo zrobić, że bez zaangażowania mieszkańców jest bardzo trudno we wsi cokolwiek zrobić.

6. Podziel dzieci na 3–4 grupy, niech wybiorą spośród siebie liderkę/lidera.
6. 1. Powiedz, żeby zastanowiły się, jakie potrzeby ma ich wieś. Podsuń kilka pomysłów, resztę niech wymyślą i przedstawią same na dużych arkuszach papieru za pomocą farb. Prace nadzoruje liderka/lider grupy. Powstałe prace plastyczne można wyeksponować pod wspólnym tytułem „Potrzeby mojej wsi”.
- Propozycje potrzeb:**
- naprawić kładkę na rzece,
  - naprawić ławki na placu zabaw,
  - naprawić ciekący dach na przystanku autobusowym,
  - utworzyć plac zabaw dla dzieci,
  - pomalować huśtawki,
  - wykosić rowy,
  - położyć nowe chodniki,
  - wyrównać drogę itp.
6. 2. Po skończonej pracy niech liderka/lider każdej grupy zaprezentuje powstałe pomysły. Na dużym arkuszu papieru zapisuj propozycje dzieci oraz omawiajcie je wspólnie na bieżąco (Załącznik 2).
7. Poproś dzieci, aby dobrały się parami lub w małe grupki 3-osobowe i niech zaplanują przeprowadzenie wywiadów z mieszkańcami wsi.
7. 1. Powiedz uczennicom i uczniom, aby zastanowili się, jak zorganizować taką wyprawę po wsi. Niech ułożą pytania do mieszkańców na temat problemów, z którymi się borykają; (może życia społecznego i kulturalnego) – co by chcieli zmienić, czy (jakie?) mają propozycje odnośnie zmian we wsi.
7. 2. Wszystkie pomysły powinny być zapisane, aby je później przedstawić na zebraniu wiejskim. Niech dzieci poinformują wszystkich odwiedzających, jaki jest cel wizyty, że poproszą sołtyskę/sołtysa o zorganizowanie zebrania wiejskiego, aby przedstawić wyniki wywiadu z mieszkańcami wsi oraz swoje własne spostrzeżenia wypracowane podczas zajęć projektowych. O terminie zostaną poinformowani przez sołtyskę/sołtysa w sposób zwyczajowo przyjęty.
7. 3. Twoim zadaniem jest, aby tak podzielić dzieci, by dotarły do jak największej grupy mieszkańców, żeby się nie powtarzały w odwiedzinach.
7. 4. Ważne, by wizytę rozpocząć od samego reprezentanta wsi, czyli sołtyski/sołtysa. Należy przedstawić jej/jemu cel wizyty oraz zaprosić ją/jego na spotkanie z grupą projektową do szkoły. Koniecznie ustalcie termin spotkania oraz godzinę. Najlepiej niech dzieci zaproponują datę następnych zajęć projektowych, aby zbytnio nie odwlekać spotkania w czasie.
8. Teraz już po wszystkich ustaleniach przygotujcie pytania, które chcielibyście zadać sołtysce/sołtysowi podczas spotkania (Załącznik 3).
9. Na zakończenie zajęć zróbcie wystawę z wykonanych prac. Posłuży ona za dekorację na najbliższym spotkaniu. Podsumujcie zajęcia i pożegnajcie się ulubioną lub nową zabawą.

Planowanie działań

Czas: 3 godz.**Działania:** zaplanowanie organizacji spotkania z liderką/liderem wsi.**Pomoce:** duże arkusze papieru, pisaki, kolorowe kartki, nożyczki, karteczki z logo projektu, klej, długopisy, kredki.

Planowanie spotkania z sołtyską/sołtysem

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci oraz zaproszonego gościa. Zaproś go do wspólnego powitania w kręgu.
2. Następnie poproś, aby osoby chętne przypomniały to, czego dowiedziały się na ostatnich zajęciach. Zapytaj, kim jest osoba zaproszona na zajęcia w szkole, w jakim celu przybyła?
3. Usiądźcie w kręgu, zapytaj o odczucia uczennic i uczniów z wizyt u mieszkańców wsi. Każdy niech opowie o swoich odczuciach, jak byli przyjmowani, czy nie spotkała ich jakaś odmowa mieszkańców, może przykreść, czy wszyscy chętnie udzielali wywiadu. Pozwól na dłuższe wypowiedzi. Ważne, aby swoje spostrzeżenia przedstawili wszyscy uczestnicy wywiadów.
4. Teraz poproś dzieci o zadawanie pytań sołtysce/sołtysowi. Nadzoruj spotkanie (nie wszyscy mówią jednocześnie, zgłaszamy się za pomocą podniesienia ręki itp.), ale pozwól na swobodę wypowiedzi.
5. Po wyczerpaniu pytań zaprezentujcie gościowi przygotowane przez siebie prace plastyczne „Potrzeby mojej wsi”. Niech każda grupa opowie o przedstawionych pomysłach. Powiedzcie, że chcielibyście przedstawić wyniki wywiadów z mieszkańcami na zebraniu wiejskim, poproście o zgodę. Następnie ustalcie datę, godzinę oraz jego organizację. Posłużą wam do tego poniżej zamieszczona przykładowa tabela.

Pytanie	Osoby odpowiedzialne
Kto będzie uczestniczył w spotkaniu	Sołtyska/sołtys, wszyscy mieszkańcy wsi, uczennice i uczniowie, osoby zaproszone
Jaka jest ustalona data, godzina spotkania?	
Gdzie odbędzie się to spotkanie?	
W jaki sposób tam dotrzeć?	
Kto przygotuje salę na zebranie wiejskie?	
Kto zawiadomi mieszkańców?	
W jakiej formie zostaną poinformowani?	
Kto będzie dokumentować spotkanie?	
Jaki zaplanowano czas spotkania?	
Kto przedstawi wyniki wywiadu przeprowadzonego wśród mieszkańców?	
Kto przedstawi wypracowane na zajęciach propozycje potrzeb wsi?	

Uwaga:

To zebranie może się odbyć w jednej z sal w szkole. Najlepiej jednak, by zostało zorganizowane tam, gdzie się zawsze odbywa. Dla dzieci jest to bowiem nowe doświadczenie.

6. Poproś, aby zaproszony gość tj. sołtyska/sołtys opowiedział/a wam o przebiegu takiego zebrania, jak ono wygląda, kiedy będziecie mogli zabrać głos itp.
  6. 1. Zawiadomieniem mieszkańców oraz członków Rady Sołectkiej zajmują się dzieci we współpracy z sołtyską/sołtyssem. Może to być w sposób zwyczajowo przyjęty w sołectwie, np. ogłoszenie na tablicy informacyjnej w połączeniu z osobistym zaproszeniem lub w formie pisemnego zaproszenia swoich rodziców, dziadków, sąsiadów. Będzie to doskonała okazja do zwiększenia frekwencji społeczności lokalnej. Wybór odpowiedniej formy zaproszenia pozostaje do dyspozycji prowadzącego.
  6. 2. Po wspólnych ustaleniach zaproponujcie sołtysce/sołtysowi, że zajmiecie się dekoracją sali na zebranie wiejskie. Powiedźcie, że wykorzystacie wykonywane na zajęciach plakaty. Ustalcie, kiedy moglibyście to zrobić (a może 0,5 godz. przed zebraniem?).
  6. 3. Podziękujcie sołtysce/sołtysowi za udział w spotkaniu, za zgodę na udział uczennic i uczniów w zebraniu itp. Nadmieńcie, że bardzo czekacie na to spotkanie i cieszyacie się z tego powodu.
7. Gdy już zostanieie we własnym gronie – tylko ty i dzieci, poproś je by dobrały się w takie grupki, w jakich przeprowadzały wywiady wśród mieszkańców. Poproś, by przedstawiły swoje wyniki.
  7. 1. Twoim zadaniem jest, by wszystkie pomysły, propozycje zapisywać na dużym arkuszu papieru. Powiedz im, że wyniki tej pracy będą przedstawione zebranym podczas wystąpienia na zebraniu wiejskim.
  7. 2. Kiedy już wszystko ustalicie, wykonajcie potwierdzenia udziału w zebraniu wiejskim – z datą, z logo projektu „Z Małej Szkoły w Wielki Świat” w kształcie, który ustalicie. Może to być kwiatek, listek, a może po prostu koło czy prostokąt. Wybór należy do dzieci. Poproś o wykonanie na kolorowych kartkach, pomysłowo i estetycznie.
Wyznaczone osoby niech rozdają przybyłym osobom przy wejściu na salę.
8. Na zakończenie zajęć pożegnajcie się ustaloną rymowanką, lub zabawą.

Działania

Czas: ok. 3 godz.

Działania: ustalenie celu zebrań wiejskich, ich przebiegu oraz roli mieszkańców.

Pomoce: wykonane plakaty, potwierdzenia udziału zaplanowanych zebraniu, kamera, aparat fotograficzny, kartka, długopis.

Udział w zebraniu wiejskim**Kolejne kroki:**

1. Zajęcia rozpoczynacie od spotkania w szkole. Następnie realizujecie działania zgodnie z ustalonym wcześniej planem. Na zebranie zabierzcie kamerę i aparat fotograficzny, a wybrane osoby niech rejestrują przebieg.
2. Po dotarciu na miejsce spotkania zajmijcie swoje miejsca i uważnie słuchajcie porządku obrad zebrania ustalonego przez radę sołectwa, który przedstawi sołtyska/sołtys.
  2. 1. Podczas zbierania wniosków i innych wystąpień mieszkańców w sprawach sołectwa, niech ustalona osoba zgłosi wasz wniosek dotyczący problemów, z którymi boryka się wieś i poprosi o dyskusję w tej sprawie. Zostanie to wpisane do porządku obrad.

2. 2. W momencie, kiedy przewodniczący zebrania odda wam głos, przedstawcie swoje spostrzeżenia, pomysły oraz wyniki wywiadu. W trakcie powstałej dyskusji mieszkańcy razem z sołtyską/sołtysem wspólnie ustalą realizację niektórych działań oraz te, które mogą wykonać we własnym zakresie – zaproponujcie swoją wizję rozwiązania owych problemów. Być może niektóre pomysły znajdują swoje odzwierciedlenie w obradach rady gminy, ale to już zależy od sołtyski/sołtysa.
2. 3. Zwróćcie uwagę na liczbę mieszkańców przybyłych na to spotkanie. Od porządku zebrania zależy, jak długo będziecie w nim uczestniczyć. Jeśli będą poruszane jeszcze inne tematy, które nie dotyczą problemów wsi, to podziękujcie sołtysce/sołtysowi za zorganizowanie tego zebrania oraz poświęcony wam czas. Nadmieńcie również, że dobrze mieć świadomość, że z każdym społecznym problemem można zwrócić się do reprezentanta wsi i że zostaniecie wysłuchani.

Refleksja

Czas: 3 godz.

Działania: podsumowanie realizacji projektu.

Pomoc: rzutnik, laptop, nagrany film, przygotowane kartki z pytaniami, kolorowe kółka w kolorach świateł drogowych, klej, Załącznik 4.

Podsumowanie realizacji projektu

Kolejne kroki:

1. Powitaj dzieci, zaproponuj im nową zabawę. Dzieci bardzo lubią poznawać nowe zabawy, a i zajęcia stają się też dużo ciekawsze i atrakcyjniejsze.
2. Usiądźcie w kręgu i rozpocznijcie swobodną rozmowę o waszych odczuciach podczas pobytu na zebraniu wiejskim. Niech każdy się wypowie: jak się czuł, co mu się podobało, co go zaskoczyło podczas tego spotkania. Ważne tu będzie omówienie uzgodnionych prac przez mieszkańców na zebraniu wiejskim.
3. Po zakończonych wypowiedziach poproś dzieci o obejrzenie wspólnie nagranych filmów.
4. Samoocena.
Rozdaj uczniom i uczniom kartki (Załącznik 4) i kółka w kolorach świateł drogowych. Poleć im, aby nakleiły odpowiednie, wybrane przez siebie kółko przy każdym pytaniu.
Kolor **zielony** oznacza pełne zadowolenie z realizacji.
Kolor **żółty** oznacza, że częściowo się podobało.
Kolor **czerwony** oznacza, że się nie podobało.
5. Pożegnajcie się nowo poznaną zabawą.

Załącznik 1. Propozycje powitań

Propozycje powitań

Wszyscy są, witam Was
Na zabawę nadszedł czas
Jestem ja, jesteś Ty
Raz, dwa trzy.

Wszyscy są, witam Was
Zaczynamy, bo już czas
Jestem ja, jesteś Ty
Raz, dwa, trzy

Już zajęcia zaczynamy
Wszyscy się witamy
Każda buzia uśmiechnięta,
Nikt już się nie dąsa.

Chodźcie wszyscy tu do koła
Zabawimy się wesoło.
Witamy się wszyscy wraz,
Na zabawę nadszedł czas.
Jedna ręka, druga ręka
Jedna noga, druga noga.
Cały tułów oraz głowa
Witamy się!

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 2. Propozycje potrzeb wsi

z małej szkoły w wielki świat

Propozycje potrzeb wsi	W jaki sposób problem rozwiązać?	Kto ma ten problem rozwiązać?
naprawić kładkę na rzece	uciąć dwie deski i je przybicz	mieszkańcy wsi – chętna, zgłoszona osoba na Zebraniu Wiejskim
naprawić ławki na placu zabaw	policzyć liczbę brakujących desek, uciąć je, przybicz i pomalować	mieszkańcy wsi we współpracy z sołtyską/sołtysem, która/y zorganizuje potrzebne materiały (od osób prywatnych, lub z urzędu gminy)
naprawić cieknięcy dach na przystanku autobusowym	zakupić brakujące elementy dachowe	pracownik urzędu gminy lub któryś z mieszkańców, mający takie uprawnienia, lub umiejący to zrobić
utworzyć plac zabaw dla dzieci	interpretacja własna	interpretacja własna
pomalować huśtawki	interpretacja własna	interpretacja własna
wykosić rowy	interpretacja własna	interpretacja własna
położyć nowe chodniki	interpretacja własna	interpretacja własna
wyrównać drogę	interpretacja własna	interpretacja własna
pomysły dzieci	interpretacja własna	interpretacja własna

Załącznik 3. Przykładowe pytania do sołtyski/sołtysa

- Dlaczego chciała Pani / chciał Pan zostać sołtyską/sołtysem?
- Jak długo pełni Pani/Pan tę funkcję?
- Jak się Pani/Panu pracuje z mieszkańcami wsi?
- Jakie napotyka Pani/Pan trudności w swojej pracy?
- Jakie problemy zostały rozwiązane za Pani/Pana kadencji?
- Jakie ma Pani/Pan plany na rozwój naszej wsi?
- Jaki ma Pani/Pan pomysł, żeby zwiększyć frekwencję mieszkańców podczas zebrań?

To tylko przykładowe pytania, wy natomiast ustalcie swój własny zestaw pytań.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 4. Samoocena

z małej szkoły w wielki świat

1. Czy poznałem problemy, z którymi boryka się wieś?
2. Czy sołtyśka/sołtyś chętnie wspierał/a nasze działania?
3. Jak podobało mi się spotkanie z sołtyśką/sołtysem?
4. Czy po zakończeniu projektu lepiej znam postać oraz zadania i obowiązki sołtyśki/sołtyśa?
5. Czy trudne było przeprowadzenie wywiadów wśród społeczności lokalnej?
6. Czy wiem, jak wygląda zebranie wiejskie?
7. Czy ilość mieszkańców podczas zebrania wiejskiego była zadowalająca?
8. Czy rozumiem rolę mieszkańców podczas zebrania wiejskiego?
9. Jak mi się pracowało w grupie projektowej?
10. Czy chętnie uczestniczyłam/em w zajęciach projektowych?
11. Czy ten projekt był ciekawy?

ZATRZYMANE W CZASIE...

Tworzymy lokalne muzeum

AUTORKI **Agnieszka Szymańska | Anna Paszkiewicz**
Publiczna Szkoła Podstawowa
im. Braci Andrzeja i Józefa Zatuskich w Jedlance;

SCENARIUSZ DLA KLAS **1–3 SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Projekt ma za zadanie umożliwienie dzieciom poznania historii własnej okolicy i uświadomienia im jak wielka siła tkwi w działaniach ludzi. Podczas realizacji projektu pokażemy dzieciom jak wyglądały przedmioty codziennego użytku funkcjonujące w dawnej wsi. Dzięki działaniom projektowym możliwa stanie się integracja międzypokoleniowa społeczności lokalnej. Dzieci poznają zasady funkcjonowania muzeum i dostrzegą nowe możliwości spędzania czasu wolnego wraz z rodzicami i dziadkami. W szkole zostanie zaaranżowane muzeum lokalne (wystawa muzealna). Znajdą tam miejsce eksponaty, zdobyte przez uczennice i uczniów, pokazujące życie w dawnej wsi.

Projekt ma przygotować dzieci do identyfikacji z własną małą ojczyzną, wspomóc kształtowanie tożsamości wspólnoty ludzi poprzez budowanie więzi, pogłębianie duchowości, szanowanie i kultywowanie tradycji.

CELE OGÓLNE PROJEKTU

- Stworzymy lokalne muzeum (ewentualnie wystawę muzealną).
- Zintegrujemy społeczność lokalną.

CELE SZCZEGÓLNE

- Zdobędziemy wiedzę na temat instytucji, jaką jest muzeum.
- Wykształcimy umiejętności organizacyjne.
- Zaplanujemy działania zmierzające do otwarcia lokalnego muzeum (wystawy muzealnej).
- Wykształcimy poczucie dumy z przynależności do małej ojczyzny.

PRODUKTY KOŃCOWE PROJEKTU

- Ekspozycja muzealna.
- Spotkanie łączące pokolenia.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Konstrukttywne uczestnictwo w działaniach społeczności lokalnej.
- Umiejętność planowania działań.
- Zainteresowanie przeszłością swojej okolicy.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Historia i społeczeństwo. Uczeń:

- Wie, jak należy zachowywać się w stosunku do dorosłych i rówieśników (formy grzecznościowe); rozumie potrzebę utrzymywania dobrych relacji z sąsiadami w miejscu zamieszkania; jest chętny do pomocy, respektuje prawo innych do pracy i wypoczynku.

Plastyka. Uczeń:

- 1) W zakresie ekspresji przez sztukę:
  - a) Podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne).

Język polski. Uczeń:

- Zna formy użytkowe: zaproszenie, ogłoszenie; potrafi z nich korzystać.

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	Starter: Co możemy zrobić, żeby zaprezentować innym urządzenia z życia dawnej wsi? Stół-niespodzianka. Wprowadzenie dzieci w świat eksponatów z życia dawnej wsi.	2 godz.	od _____ do _____
Działania	Wizyta w muzeum lub izbie regionalnej Zwiedzanie zorganizujemy dla trzech pokoleń, połączymy je z lekcją muzealną.	3 godz.	od _____ do _____
Planowanie działań. Działania	Szperamy, szukamy, zbieramy Działania związane z gromadzeniem eksponatów do naszego muzeum.	2 godz.	od _____ do _____
Działania	Malujemy wspólne dzieło Organizacja spotkania międzypokoleniowego, podczas którego zostaną wykonane prace plastyczne na temat: „Obrazek z dzieciństwa.”	2 godz.	od _____ do _____
Planowanie działań. Działania	Urządzenie lokalnego muzeum (ewentualnie wystawy muzealnej) Aranżacja ekspozycji muzealnej. Wykonanie i wręczenie zaproszeń na otwarcie wystawy.	4 godz.	od _____ do _____
Prezentacja	Uroczyste otwarcie lokalnego muzeum (wystawy muzealnej) Otwarcie wystawy muzealnej w obecności zaproszonych gości. Zwiedzanie wystawy muzealnej.	2 godz.	od _____ do _____
Refleksja	Podsumowanie projektu połączone z refleksją indywidualną i zespołową.	1 godz.	od _____ do _____
Łącznie:		16 godz.	

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.

Działania: wprowadzenie uczennic i uczniów w temat projektu.

Pomoce: stolik, materiał do przykrycia stolika, 2-3 przedmioty używane w czasach minionych (np. żelazko na węgiel, moździerz, lampa naftowa, sierp, tara), karki ksero, mazaki

Starter:
Co możemy zrobić, żeby
zaprezentować innym urządzenia
z życia dawnej wsi?

Kolejne kroki:

1. Przed zajęciami przygotuj stół, na którym ustawisz 2-3 urządzenia z życia dawnej wsi. Przykryj je tkaniną, tak aby nie było widać, co znajduje się na stole.
2. Rozpocznij zajęcia od przywitania się i wprowadzenia miłej atmosfery. Siądźcie w kole i poproś o dokończenie zdania: *Lubię z tobą...*
3. Podziel dzieci na kilka grup w dowolny sposób (np. według miesiący urodzenia).
  3. 1. Poproś, aby każda grupa w określonym czasie wkładając dłoń tylko pod tkaninę rozpoznała ukryte przedmioty. Po naradzie w grupie poproś o spisanie na kartce nazw przedmiotów i ich funkcji. Następnie każda grupa ma około minuty na przedstawienie swoich przemyśleń.
  3. 2. Wspólnie zdejmijcie tkaninę z przedmiotów i sprawdźcie, która grupa była najbliższa prawdy. Pozwól dzieciom dotknąć eksponatów, wziąć je do ręki i porozmawiaj z nimi o ich doświadczeniach z tymi przedmiotami.
  3. 3. Poprowadź z uczennicami i uczniami rozmowę na temat miejsc gromadzenia, przechowywania takich eksponatów. Powiedz, żeby dzieci w tych samych grupach poszukały odpowiedzi na pytanie: *Gdzie widziałam/em takie urządzenie w swoim otoczeniu? U babci i dziadka w domu?* Dzieci z pewnością dojdą do wniosku, że urządzenia te znajdują się w zapomnianych miejscach typu piwnica, strych itp.).
4. Na zakończenie sformułuj problem: **Co możemy zrobić, żeby urządzenia z życia dawnej wsi mogli oglądać inni?**

Działania

Czas: 3 godz.

Działania: zapoznanie uczennic i uczniów z instytucją jaką jest muzeum, integracja środowiska lokalnego.

Wizyta w muzeum lub izbie regionalnej

Wariant A

Zorganizuj wyjście do pobliskiego muzeum lub izby regionalnej. Na spotkanie zaprosz rodziców, dziadków i babcię oraz uczennice i uczniów, tak aby uczestniczyły w nim trzy pokolenia. Celem wizyty w muzeum jest zapoznanie dzieci z istotą funkcjonowania takich miejsc jak muzea, izby regionalne itp. Dzieci w trakcie zwiedzania obserwują organizację przestrzeni, opis ekspozycji. Poproś kustosa o minilekcję muzealną dotyczącą zadań muzeum.

Dzieci nabywają umiejętność prawidłowego zachowania się w takim miejscu, poznają możliwości różnorodnego spędzania czasu wolnego.

Pod koniec wizyty zbierz wszystkich w jednym miejscu i poproś o krótką wypowiedź każdego na temat przeżyć związanych z dzisiejszym spotkaniem, np. *Dzisiaj najbardziej podobało mi się...*

Wariant B

Jeżeli nie masz możliwości zorganizowania wspólnego wyjścia do muzeum, możesz zaproponować uczennicom i uczniom wirtualną wycieczkę po muzeach.

Przykładowe strony internetowe muzeów:

- <http://1944.wp.pl/index2.php#>
- <http://www.wmp.podkarpackie.pl/>
- <http://www.imnk.pl/>
- <http://muzeumnarodowe.wkraj.pl/>

Przed pokazem wybierz z prezentacji internetowej elementy, które odpowiadają najbardziej twoim potrzebom. Możesz zorganizować spotkanie pokoleniowe, podczas którego wspólnie przeniesiecie się do wirtualnego muzeum. Miłym akcentem będą ciasto i herbata.

z małej szkoły w wielki świat

Planowanie działań. Działania

Czas: 2 godz.

Działania: zebranie eksponatów do lokalnego muzeum (wystawy muzealnej).

Pomoce: kartki ksero, duże arkusze, farby, kredki, flamastry.

Szperamy, szukamy, zbieramy

Kolejne kroki:

1. Przywitaj dzieci. Siądźcie w kole i niech każdy kolejno odpowie na pytanie *Co nowego? Co dobrego?*
2. Zaprojektujcie i wykonajcie ogłoszenie o zbiórce eksponatów z czasów minionych. Poproś dzieci, żeby zaproponowały 2–3 kryteria do ogłoszenia. Spiszcie je na dużym arkuszu i wywieście w dowolnym miejscu. Sprawdź, czy dzieci je rozumieją. Pracę wykonajcie w kilku grupach dobranych w dowolny sposób (np. poprzez naklejenie kolorowych metek na plecach). Na pracę daj im około 30 minut.
Przykładowe kryteria wykonania ogłoszenia:
  - Ogłoszenie powinno odpowiadać na pytania: co? gdzie? kiedy? kto?
  - Czytelna i oryginalna strona graficzna.
  - Ogłoszenie tworzą wszyscy członkowie grupy.
3. Następnie poprowadź w sprawny sposób prezentację prac poszczególnych grup z uwzględnieniem ustalonych kryteriów. Następnie porozmawiaj z dziećmi i poproś, aby wskazały miejsca, w których można powiesić ogłoszenia. Wspólnie wybierzcie osoby odpowiedzialne za wykonanie tego zadania.
4. Poproś dzieci, aby dobrały się w grupy 3-, 4-osobowe. Każda grupa powinna dotrzeć do starszych mieszkańców z informacją o przeprowadzanej zbiórce. Przygotujcie wspólnie drobne upominki (typu kwiatek z bibuły, laurka, aniołek lub serduszko z gipsu itp.), które wręczycie odwiedzanym osobom.
5. Na zakończenie porozmawiaj z dziećmi przy pomocy niedokończonych zdań:
  - *Dzisiaj nauczyłem/łam się ...*
  - *Podobało mi się...*
  - *Dowiedziałem/łam się, że...*
6. Poproś, aby każde dziecko (w miarę możliwości) na następne zajęcia przyniosło urządzenia z czasów minionych, które udało mu się odnaleźć w swoim otoczeniu.
Poinformuj dzieci, że na następne spotkanie zapraszasz je z osobami dorosłymi, np. mamą, tatą, babcią, dziadkiem.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: integracja środowiska lokalnego, wykonanie prac plastycznych w dowolnej technice jako elementu wystawy muzealnej.

Pomoce: kartony plakatowe, farby, pastele, kredki, flamastry, sztalugi (w miarę możliwości), dowolnie wybrane środki plastyczne.

Malujemy wspólne dzieło

1. Zorganizuj spotkanie w formie warsztatu malarskiego. Przywitaj wszystkich zebranych gości, przedstaw im cel spotkania. Możesz zadbać w miarę możliwości o kawę, herbatę, ciasto, które uprzyjemnią spotkanie.
2. Przedstaw temat pracy plastycznej: „Obrazek z dzieciństwa”. Zainicjuj rozmowę między uczestnikami i uczestnikami dotyczącą wspomnień z dzieciństwa. Pozwól na swobodną rozmowę między zebranymi.
3. Następnie z podręcznego stolika pozwól wybrać materiały plastyczne i zaprosz wszystkich do wspólnej pracy. Wynikiem mają być prace dzieci, rodziców i dziadków, które zostaną wykorzystane do stworzenia galerii w lokalnym muzeum (ewentualnie wystawy muzealnej).
4. Podziękuj za przybycie wszystkim zebranych, za zaangażowanie w działania projektowe i zaprosz na uroczyste otwarcie lokalnego muzeum (wystawy muzealnej). Poproś wszystkich o ustawienie się w kręgu. Każdy z obecnych ma za zadanie powiedzieć coś miłego osobie, którą ma po prawej jak i po lewej stronie.

Planowanie działań. Działania

Czas: 4 godz.

Działania: przygotowanie i aranżacja lokalnego muzeum (wystawy muzealnej).

Pomoce: białe i kolorowe kartki ksero, mazaki, karton plakatowy, sztalugi, ławeczki, eksponaty, obrazy.

Urządzanie lokalnego muzeum (wystawy muzealnej)

1. Aranżując wystawę muzealną wraz z uczennicami i uczniami ustawcie w wybrany sposób ławeczki, stoliki, sztalugi. Przemyślcie według jakiej zasady będziecie prezentować zgromadzone eksponaty i wykonane prace plastyczne.
2. Po ustawieniu wszystkich elementów wystawy powiedz uczennicom i uczniom, że opracują metryczki do każdego z eksponatów. Ustalcie wspólnie co taka metryczka musi zawierać. Tak prowadź rozmowę z dziećmi, aby same ustaliły elementy metryczki.

Przykładowa metryczka eksponatu

Nazwa urzędnika:
Do czego służy urządzenie:
Imię i nazwisko ofiarodawcy:

Przykładowa metryczka obrazu

Tytuł obrazu:
Imię i nazwisko autora:
Data wykonania:

5. Kolejnym etapem spotkania będzie wykonanie zaproszeń zgodnie z przygotowanym przez nauczycielkę/nauczyciela szablonem. Wspólnie ustalacie termin otwarcia wystawy. Wybrane dzieci mają za zadanie poinformować o tym dyrektorkę/dyrektora szkoły.

Chętne dzieci wraz z nauczycielką/nauczycielem zaproszą przedstawicieli władz lokalnych. Pozostałe dzieci zaproszą koleżanki, kolegów, rodziców, dziadków, sąsiadki, sąsiadów.

Prezentacja

Czas: 2 godz.

Działania: otwarcie lokalnego muzeum, prezentacja zgromadzonych eksponatów z czasów minionych oraz prac wykonanych na spotkaniu międzypokoleniowym.

Pomoce: wstęga, nożyczki, kamera, aparat fotograficzny, mikrofony, metki, plakat podzielony na trzy pola z sylwetkami miniek – uśmiechniętej, obojętnej, zniechęconej.

Uroczyste otwarcie lokalnego muzeum (wystawy muzealnej)

1. Przywitaj wszystkich zaproszonych gości. Poproś dyrektorkę/dyrektora szkoły oraz przedstawicieli władz lokalnych o zabranie głosu. Następnie poproś, aby wybrane dzieci razem z panią dyrektorem/panem dyrektorem uroczystie przecięły wstęgę.
2. Wystawa została oficjalnie otwarta.
Każdy ze zwiedzających otrzyma kolorową metkę, przy pomocy której na przygotowanym wcześniej plakacie zaznaczy swoje wrażenia z uroczystości. Dzieci dostaną w ten sposób informację zwrotną na temat przebiegu uroczystości.
3. Poproś starsze dziecko, aby nagrało przebieg otwarcia i zwiedzania muzeum, inne – o zrobienie zdjęć.

Refleksja

Czas: 1 godz.**Działania:** podsumowanie projektu.**Pomoce:** zdjęcia i film wykonane podczas otwarcia muzeum, flamastry, kartki, papier z konturem walizki i kosza.Podsumowanie projektu
połączone z refleksją
indywidualną i zespołową

- Na początku spotkania zaprezentuj dzieciom materiały z otwarcia lokalnego muzeum. Zastanówcie się wspólnie z uczennicami i uczniami, które materiały można umieścić na stronie internetowej. Do podsumowania zastosuj metodę kosz i walizka. Przygotuj papier z konturem walizki i kosza. Niech uczennice i uczniowie na karteczkach zapiszą odpowiedzi na pytania dotyczące realizacji projektu:
  - *Co było ciekawe?*
  - *Co sprawiło mi trudność?*
  - *Co było łatwe?*
  - *Co mi się nie podobało?*
  - *Co chciałabym/chciałbym zmienić?*
  - *Co mi się podobało najbardziej?*
  - *Co najbardziej utkwiło w mojej pamięci?*
 Poproś uczennice i uczniów o przypięcie odpowiedzi w kontur walizki i kontur kosza (kosz – chcę to wyrzucić, walizka – chcę to zabrać ze sobą). Tym sposobem uzyskacie odpowiedź na pytanie co dzieci „zabiorą” z zajęć oraz co im się nie podobało.
- Podziękuj dzieciom za prace w projekcie.

z małej szkoły w wielki świat

ZOBACZ MOJE I SWOJE PRAWA

AUTORKA **Agnieszka Mateja**
Szkoła Podstawowa w Sarbach

SCENARIUSZ DLA KLAS **1–3 SP**

CZAS REALIZACJI PROJEKTU **16 godzin**

UZASADNIENIE REALIZACJI PROJEKTU

Żyjemy w świecie, w którym naszymi działaniami rządzą zbiory praw i kodeksów. Powinniśmy korzystać z nich w sposób świadomy i odpowiedzialny, poznawać i rozważać prawa dziecka zapisane w Konwencji o Prawach Dziecka. Kompetencje społeczne mają niepodważalne znaczenie dla uczestnictwa w społeczeństwie, szczególnie uczestnictwa w społeczeństwie wielokulturowym i wielojęzycznym, jakim jest Unia Europejska. Obywatele w Europie są członkami wielu społeczności – lokalnej, regionalnej, krajowej i międzynarodowej – a z każdą z nich związane są inne, choć wzajemnie się uzupełniające rodzaje tożsamości. Zaangażowanie obywatelskie opiera się na znajomości swoich praw i obowiązków jako członka danej społeczności, ale również na zaufaniu niezbędnym z punktu widzenia realizacji tych praw i obowiązków. Zaangażowanie takie wymaga poszanowania zasad i instytucji rządzących społeczeństwem pluralistycznym. Aktywna postawa obywatelska oznacza również zaangażowanie w trwały rozwój, jako znak solidarności z przyszłymi pokoleniami.¹

CELE OGÓLNE PROJEKTU

- Uświadomimy sobie czym są prawa ucznia.
- Poznamy i nauczymy się szanować prawa dziecka i człowieka jako podstawy demokracji.
- Poznamy Konwencję o Prawach Dziecka.
- Przekonamy się, że prawa są powszechne, niezbywalne i współzależne.
- Wykształcimy gotowość poszanowania wartości i prywatności innych osób.
- Wdrożymy się do współpracy, asertywności i osiągania kompromisu, pracując w zespołach.

GŁÓWNE KOMPETENCJE KLUCZOWE UNII EUROPEJSKIEJ ROZWIJANE PODCZAS REALIZACJI PROJEKTU

- Efektywne współdziałanie w zespole.
- Rozwiązywanie problemów w twórczy sposób.
- Wyrażanie opinii oraz uczestnictwo w procesach decyzyjnych.
- Umiejętność planowania własnej pracy.

PRODUKT KOŃCOWY PROJEKTU

- Wystawa prac artystycznych pt. „Mam swoje prawa”.

¹ Źródło: Eurydice, Sieć Informacji o Edukacji w Europie, w opracowaniu pt. *Kompetencje kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego*.

ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

- Poszanowanie godności dziecka; zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej (Zadanie szkoły 5);

Uczeń:

- Obdarza uwagę dzieci i dorosłych, słucha ich wypowiedzi i chce zrozumieć, co przekazują; komunikuje w jasny sposób swoje spostrzeżenia, potrzeby, odczucia (treści kształcenia I.1.1a)
- Współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych; przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej oraz w świecie dorosłych, grzecznie zwraca się do innych w szkole, w domu i na ulicy (treści kształcenia I.5.2);
- Podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne) (treści kształcenia II.4.2a),
- Zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), respektuje je; uczestniczy w szkolnych wydarzeniach (treści kształcenia II.5.5).

z małej szkoły w wielki świat

PLAN DZIAŁAŃ W PROJEKCIE

Etap projektu	Opis działań	Czas	Terminy (WPISZ DATY)
Sformułowanie problemu i celów projektu	Starter: Prawa człowieka wypływają z ludzkich potrzeb Zaproszenie dzieci do realizacji projektu pt. „Zobacz swoje i moje prawa”. Wybór zespołów, każdy zespół ustala swoją nazwę, zasady współpracy oraz rysuje swój totem. Spisanie „Na co będziemy zwracać uwagę” (Nacobezu) przy pracy zespołowej: zasady obmyślane przez zespoły, zgoda i dogadywanie się, przygotowanie do zajęć, podział obowiązków.	2 godz.	od : ..... do : .....
Planowanie działań	Prawa dziecka – jak je należy rozumieć? Przedstawienie dokumentów opisujących prawa dziecka. Zadania plastyczne: „Namaluj szczęśliwą rodzinę” i „Czysty świat”.	3 godz.	od : ..... do : .....
Działania	Czy są prawa ważne i ważniejsze? Zabawa „Najważniejsze dla kogo?” ² . Wykonanie prac na wystawę.	2 godz.	od : ..... do : .....
	Miejsca związane z prawami człowieka Zabawa „Mapa praw” ³ . Wykonanie prac na wystawę.	2 godz.	od : ..... do : .....
	Piękne słowa i słowa, które ranią Zabawa „Słowa, które ranią” ⁴ . Wykonanie prac na wystawę	2 godz.	od : ..... do : .....
	Czy szanujemy wszystkie prawa? Zabawa „Mobil z prawami” ⁵	1 godz.	od : ..... do : .....
Planowanie działań	Przygotowanie wystawy prac Wykonanie hasła tytułowego „Mam swoje prawa”. Rozmieszczenie w przestrzeni sali wykonanych na zajęciach prac. Przygotowanie plakatów reklamujących wystawę. Wykonanie zaproszeń dla rodziców. Ustalenie przebiegu otwarcia wystawy. Podział ról i zadań.	2 godz.	od : ..... do : .....
Prezentacja	Wystawa prac pt. „Mam swoje prawa”	1 godz.	od : ..... do : .....
Refleksja	Refleksyjny spacer po wystawie Uczennice i uczniowie podsumowując swoją pracę w pro-jekcie, przypominają sobie wypracowane w nim efekty, dokonują refleksji i samooceny.	1 godz.	od : ..... do : .....
Łącznie:		16 godz.	

² Źródło: Kompasik. *Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi*, wydanie III w języku polskim, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.

³ jw.

⁴ jw.

⁵ jw.

Sformułowanie problemu i celów projektu

Czas: 2 godz.**Działania:** ocenienie, co jest niezbędne do przeżycia i rozwoju, odróżnienie potrzeb od zachcianek, powiązanie ludzkich potrzeb z prawami człowieka.**Pomoce:** pisaki, kredki, kartki A3 z labiryntem, białe kartki A3, po jednym zestawie kart z potrzebami i zachciankami dla każdego zespołu⁶ (umieszczone w kopertach), klej lub taśma samoprzylepna.

Starter:
Prawa człowieka
wypływają z ludzkich potrzeb

Kolejne kroki:

1. Powitaj uczennice i uczniów i zaproponuj zabawę „Żeglując ku nowym lądom. Co wyrzucić za burtę?”⁷
  1. 1. Powiedz dzieciom, by wyobraziły sobie, że mają zaraz pożeglować ku nieznanym lądom. Nikt tam teraz nie mieszka, więc po przybyciu zostaną pionierami powołującymi do życia nowe państwo.
  1. 2. Podziel dzieci na zespoły i wręcz każdemu kopertę z kartami z potrzebami i zachciankami, wyjaśniając przy tym, że są to rzeczy, które zabierają ze sobą. Będą one im potrzebne do życia na nowym lądzie. Poproś o otwarcie kopert, rozłożenie kart i uważne przyjrzenie się im. (Dołącz kilka kart pustych i daj dzieciom szansę na samodzielne dodanie paru rzeczy, które chciałyby wziąć ze sobą).
  1. 3. Oznajmij, że statek właśnie wypływa i zacznij opowieść:

Na początku podróż przebiega bardzo miło. Słońce świeci i morze jest spokojne. Nagle nadchodzi sztorm i strasznie buja statkiem. Zaraz zacznie tonąć! Trzeba wyrzucić za burtę trzy karty, by utrzymać statek na powierzchni.

Poproś każdy z zespołów o zadecydowanie z czego rezygnują. Dodaj, że później nie będą już w stanie tego odzyskać. Zbierz karty, które wyrzucono za burtę i ulóż je na jednej kupce. Następnie powróć do opowieści:

Sztorm się wreszcie skończył. Każdy odczuwa wielką ulgę. Nadchodzi jednak komunikat, że oto zbliża się ku nam huragan 5. – najwyższej kategorii. Jeśli chcecie ocaleć, musicie wyrzucić za burtę kolejne trzy karty! Pamiętajcie: nie wyrzucajcie tego, co może wam być potrzebne do przeżycia na nowym lądzie.

Tak jak uprzednio, zbierz karty i ulóż je na drugiej kupce. Powróć do opowieści:

Mało brakowało! Jesteśmy już jednak blisko lądu. Wszyscy są bardzo podekscytowani. Tylko że gdy ląd był już w zasięgu wzroku, z naszym statkiem zderzył się olbrzymi wieloryb i zrobił dziurę w burcie. Musicie odciążyć statek wyrzucając kolejne trzy karty!

Zbierz karty i ulóż je na nowej kupce.
  1. 4. Ogłoś dzieciom, że ostatecznie dopłynęły do nowego lądu bezpiecznie i są gotowe do budowy nowego państwa. Poproś wszystkie zespoły o przyklejenie na arkusz papieru kart, które im zostały, by każdy pamiętał co przywieźli na nowy kontynent. Zapytaj: *Czy brakuje wam czegoś, co będzie im potrzebne do przeżycia? a do pomyślnego rozwoju?*
2. Omów zajęcia, zadając uczennicom i uczniom następujące pytania:
  - Co wam się podobało w tych zajęciach?
  - W jaki sposób zdecydowaliście o tym, bez czego możecie się obyć? Co okazało się niezbędne?
  - Czy któreś z decyzji były trudne do podjęcia? Które?
  - Czy były w zespołach jakieś różnice zdań odnośnie tego, co wyrzucić za burtę? Jak sobie w tej sytuacji poradziliście?
  - Czy wszyscy ludzie mają takie same potrzeby? Kto może mieć inne potrzeby?
  - Co sądzicie o swym końcowym wyborze? Czy będziecie w stanie przetrwać na nowym lądzie?

⁶ do wydrukowania www.ore.edu.pl, Rozwój Kompetencji Społecznych i Obywatelskich, materiały do pobrania, publikacje, Kompasik str. 206–210.

⁷ Źródło: Kompasik. Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi, wydanie III w języku polskim, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.

z matej szkoły w wielki świat

- Czy będzie w stanie pomyślnie się rozwijać?
  - W jaki sposób wasz zespół podejmował decyzję o tym, co wyrzucić za burtę?
  - Czy ostateczny rezultat was zaskoczył?
  - Gdybyście raz jeszcze wypłynęli w taki rejs, to czy wyrzucilibyście jakieś inne rzeczy?
3. Podkreśl, że prawa człowieka wypływają z ludzkich potrzeb: tego, czego każdy człowiek potrzebuje do przeżycia, pomyślnego rozwoju i godnego życia.
Zadaj następujące pytania:
- Czy macie to, co jest potrzebne do przeżycia?
  - Czy macie to, co jest potrzebne do rozwoju?
  - Jakie rzeczy chcieliście mieć, choć uznaliście je za zbędne?
4. Wytlumacz, że potrzebujemy wszystkich praw człowieka! Niektóre z nich są konieczne do przeżycia, jak prawo do jedzenia, opieki medycznej, czystej wody i schronienia. Inne z kolei są potrzebne dla godnego życia i rozwoju. Samo przeżycie to za mało.
Zapytaj:
- Które z kart zawierają rzeczy, których możemy chcieć, ale nie musimy ich mieć, by przeżyć?
  - Które z kart zawierają rzeczy, które musimy mieć, by fizycznie przeżyć?
  - Które z kart zawierają rzeczy, których możemy potrzebować, by się pomyślnie rozwijać?
  - Co by się stało w tym nowym państwie, gdybyście nie mieli...? (Wybierz kilka przykładów rzeczy z kart.)
- Uwaga:**
- W trakcie omówienia, podkreśl wzajemną zależność wszystkich praw.
  - Połóż nacisk na to, że rzeczy, których dzieci się pozbywają, nie zostaną odzyskane, a to co sobie zostawiają, będzie im potrzebne do przeżycia nie tylko do momentu, kiedy się uratują, ale także do zbudowania nowego państwa.
  - Niektóre z rzeczy przedstawionych na kartach celowo są kontrowersyjne. Chodzi o wywołanie dyskusji o tym, co decyduje, że dana rzecz uznawana jest za niezbędną (np. telefon komórkowy może być postrzegany przez jednych za luksus, a przez innych za niezbędny środek komunikacji).
  - Małe dzieci mogą mieć problem z rozróżnieniem tego, co chciałyby mieć, od tego, co potrzebują. Pomóż im, podpowiadając czego mogą potrzebować na nowym lądzie.
5. Zaproś dzieci do realizacji projektu pt. „Zobacz moje i swoje prawa”. Krótko opisz na czym będą polegać zadania i co będzie finałem działań (wystawa ich prac i wykonanych zadań).
5. 1. Powiedz, że dzieci będą pracować w zespołach 4-, 5-osobowych. Wybierzcie zespoły np. przez losowanie kolorowych kartoników z pojemniczka przygotowanego dla każdej klasy osobno, z taką samą liczbą kartoników, bo w każdym zespole muszą znaleźć się uczennice i uczniowie klasy 3., 2. i 1.
5. 2. Następnie poproś, żeby każdy zespół ustalił swoją nazwę, 1–2 żelazne zasady współpracy (zakładamy, że uczennice i uczniowie wcześniej pracowali już w zespołach, jeśli nie to należy omówić i ustalić z nimi zasady współpracy) oraz narysował swój totem, na którym znajdą się imiona wszystkich członków, nazwa zespołu i ustalone zasady.
5. 3. Zaprezentujcie wszystkie zespoły: nazwa, totem i ustalone zasady.
5. 4. Omówcie i spiszcie: Na co będziemy zwracać uwagę (Nacobezu) przy pracy zespołowej:
- zasady obmyślane przez zespoły,
  - zgoda i dogadywanie się,
  - przygotowanie do zajęć,
  - podział obowiązków.
6. Powiedz dzieciom, że właśnie skorzystały ze swojego prawa do wolności zrzeszania się i zgromadzeń, bo mają prawo spotykać się z innymi dziećmi i dołączać do ich grup lub organizacji. o tym mówi art. 15 Konwencji o Prawach Dziecka, o której porozmawiacie na następnych zajęciach.

Planowanie działań

Czas: 3 godz.**Działania:** omówienie praw dziecka i człowieka, wprowadzenie do Konwencji Praw Dziecka.**Pomoce:** Załączniki 1, 2, farby, pędzle, bloki rysunkowe A3, brystole, stare koperty, kredki, pisaki, kleje, stare czasopisma, wycinanki, nożyczki, kolorowe kartki itp.Prawa dziecka
– jak je należy rozumieć?**Kolejne kroki:**

- Po powitaniu przedstaw cel dzisiejszego spotkania: *Rozpocniemy rozmowy dotyczące praw dziecka.*
  - Przedstaw dokumenty opisujące prawa dziecka: Powszechną Deklarację Praw Człowieka (PDPCz) – Załącznik 1 oraz Konwencję o Prawach Dziecka (KPDz) – Załącznik 2.
  - Zwróć uwagę na różnice: Deklaracja dotyczy wszystkich ludzi, a Konwencja PDz mówi przede wszystkim o prawach dzieci, które dorośli powinni respektować.
- Rozdaj dzieciom kserokopie dokumentów w wersji dla dzieci (Załącznik 1 i 2). Szczególną uwagę poświęć artykułom/prawom dotyczącym rodziny. Poproś, by dzieci spróbowały je odnaleźć w KPDz – tytuły są pogrubione. Omów wskazane prawa – jak je należy rozumieć.
- Zaproponuj uczniom i uczniom zadanie plastyczne: *Namaluj szczęśliwą rodzinę, napisz co robi, gdzie jest, dlaczego jest szczęśliwa?*
Omów z dziećmi: Na co będziemy zwracać uwagę (Nacobezu) przy wykonywaniu prac plastycznych:
  - staranność,
  - zapełnienie całej powierzchni,
  - dokładność przy klejeniu,
  - oryginalność wykonanych ram.
- Przy omawianiu z dziećmi KPDz (Załącznik 2), zwróć szczególną uwagę na:
  - art. 16, mówiący o prywatności, honorze i reputacji, a nawet zakazie czytania cudzych listów,
  - art. 24, mówiący o ochronie zdrowia, a także o zachowaniu czystego środowiska.
 Omówcie wskazane prawa – jak je należy rozumieć.
- Opisz dzieciom ich nowe zadanie plastyczne: *Narysuj piękny czysty świat na karteczkę wykonanej ze zużytych kopert.* Podkreśl, że koperty są puste, a wykorzystując je nie zaśmiecamy świata i dbamy o środowisko, bo to surowiec wtórny.
Zróbcie kompozycję pracy zbiorowej grupy z małych rysunków każdego dziecka. Wykonajcie łączenia między rysunkami oraz ramki dla całości.
Zaplanujcie prezentację wykonanych prac, przygotujcie je do wystawy.
Na koniec zajęć uporządkujcie salę i pożegnajcie się do następnego spotkania.

z małej szkoły w wielki świat

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: praca w grupach: jak korzystam z praw, co to dla mnie znaczy.

Pomoce: kartki A4, tektury, kredki, pisaki, ołówki, klej, Załącznik 3 – karty z prawami do rozcięcia, kolorowe papiery, wycinanki, stoper.

Czy są prawa ważne i ważniejsze?

Kolejne kroki:

1. Powitaj uczestniczki i uczestników projektu. Przypomnijcie sobie skład zespołów.
2. Zaproś dzieci do zabawy „Najważniejsze dla kogo?”⁸
  - 2.1. Zaczynajcie zajęcia od omówienia czym są prawa dziecka, a następnie poproś uczennice i uczniów, by sami przygotowali karty z prawami dziecka. Każdej grupie wręcz dwa artykuły z Konwencji o Prawach Dziecka w wersji dla dzieci, puste karty z tektury lub papieru i materiały piśmiennicze. Następnie poproś o zapisanie lub zilustrowanie każdego z praw na osobnej kartce.
  - 2.2. Gdy karty będą już gotowe, poleć przedstawicielom każdej grupy, by je odczytali, wyjaśnili wszystkim co znaczą, a na koniec pokazali zrobione przez zespół ilustracje.
Dzieci mogą potrzebować twojej pomocy we właściwym zrozumieniu znaczenia przydzielonych im artykułów Konwencji o Prawach Dziecka.
3. Zróbcie prezentację wykonanych prac.
4. Zabawa-przerywnik „Przeplataniec”.
Podziel uczennice i uczniów na dwa zespoły o równej liczbie uczestników. Drużyny startują oddzielnie. Poproś dzieci z pierwszego zespołu, aby ustawiły się w kole, zawodniczki/cy siadają w kłęku podpartym, głowami do środka koła. Na twój sygnał pierwszy zawodnik wykonuje przejście górą nad drugim zawodnikiem, przeczołguje się pod trzecim, wykonuje przejście nad czwartym itd., aż wróci na swoje miejsce. Wtedy kolejny zawodnik wykonuje to samo zadanie. Liczy się czas ukończenia ćwiczenia przez ostatniego zawodnika.
To samo zadanie wykonuje druga drużyna. Wygrywa zespół, który wykona zadanie w krótszym czasie.
5. Wyjaśnij uczennicom i uczniom następane zadanie.
  - 5.1. Każdy zespół otrzymuje dwie karty z prawami dziecka (Załącznik 3), na każdej kartce znajduje się jedno prawo zaczerpnięte z Konwencji o Prawach Dziecka (KPD).
Poproś, aby dzieci z każdego zespołu zdecydowały, które z praw jest – z ich punktu widzenia – ważniejsze.
Zasugeruj, żeby dzieci spisały (lub narysowały) na kartce argumenty stojące za tą decyzją.
  - 5.2. Gdy dzieci dokonają wyboru, z każdego zespołu poproś kogoś o odczytanie na głos karty z prawem dziecka, które przez dany zespół uznane zostało za najważniejsze. Poproś o uzasadnienie tej decyzji.
Po odczytaniu wszystkich praw, umieść je na arkuszu papieru zatytułowanym „Nasze prawa”.
  - 5.3. Porozmawiaj z dziećmi o dokonywaniu wyborów:
    - Czy miałyście jakieś problemy z podjęciem decyzji? Jakie to były problemy?
    - Co spowodowało, że przedłożyłyście jedno prawo nad drugie?
    - Czy wasze opinie na temat tego, które z praw są najważniejsze, zmieniły się w trakcie zajęć?
    - Czy zgadzacie się z argumentami, podanymi przez inne grupy, stojącymi za ich decyzjami? Dlaczego tak/nie?

⁸ Źródło: Kompasik. Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi, wydanie III w języku polskim, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.

6. Zbierz pozostałe karty z prawami, które nie zostały wybrane. Zamieść je wszystkie na dużym arkuszu papieru i opatrz tytułem „Prawa”.
  6. 1. Rozdaj losowo karty z „niewybranymi” prawami i poproś o odczytanie ich na głos. Podyskutujcie co by było, gdyby rzeczywiście te prawa zostały odrzucone.
  6. 2. Wybierz kilka „niewybranych” praw i poproś dzieci, by wyobraziły sobie, jak by było bez nich (np. bez prawa do adopcji i opieki zastępczej, prawa do uczestniczenia w życiu rodzinnym, prawa do zabawy i uczestniczenia w życiu kulturalnym).
    - Jak rzeczywista utrata któregokolwiek z tych „niewybranych” praw, wpłynęłaby na każde dziecko z osobna?
    - Jaki skutek dla praw uznanych za „ważniejsze” miałyby utrata „niewybranych” praw?
7. Na zakończenie zapytaj dzieci: *Z jakich praw dzisiaj korzystaliście?* (z prawa do swobodnej wypowiedzi – art. 13 i poszanowania poglądów dziecka – art.12 KPDz).
  7. 1. Poproś uczennice i uczniów, aby w zespołach wykonali ramki na swoich pracach z prawami, tak by były przygotowane do wystawy końcowej.
  7. 2. Uporządkujcie salę i pożegnajcie się.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: przedstawienie praw w formie plastycznej.

Pomoce: kartki brystolu dla każdej grupy, klej, nożyczki, pisaki, kredki, farby, ksero mapy gminy dla każdej grupy, Załącznik 2 do rozcięcia.

Miejsca związane z prawami człowieka

Kolejne kroki:

1. Zaprosz dzieci do zabawy „Mapa praw”.⁹
  1. 1. Powiedz dzieciom, że dzisiaj zajmą się w zespołach wykonaniem mapy okolicy poprzez naklejenie ksero mapy gminy na brystolu i zaznaczenie ważnych miejsc. Poproś, aby dzieci oznaczyły na mapach swoje domy, ważniejsze budynki użyteczności publicznej (np. pocztę, ratusz, szkoły, świątynie), siedziby służb publicznych (np. szpitale, remizy strażackie, posterunki policji) oraz inne miejsca ważne dla ludności (np. parki, sklepy spożywcze, cmentarz, kina, apteki itp.).
  1. 2. Kiedy mapy będą już gotowe, poproś uczennice i uczniów o przeanalizowanie ich pod kątem praw człowieka. Jakie prawa dziecka/człowieka można przypisać do poszczególnych miejsc wyróżnionych na mapie? Pomóż uczennicom i uczniom wykonać zadanie, zadając im następujące pytania:
    - Czy w którejś części waszej mapy występuje nagromadzenie miejsc związanych z prawami dziecka/człowieka? Czym to wytłumaczycie?
    - Czy są jakieś rejony z małą liczbą miejsc związanych z prawami człowieka lub też całkowicie ich pozbawione? Czym to wytłumaczycie?
    - Czy są jakieś artykuły Konwencji Praw dziecka, które szczególnie są realizowane w najbliższej okolicy? Jak byście to wytłumaczyły?

- Czy są jakieś artykuły Konwencji Praw Dziecka, z którymi nie ma związanych żadnych miejsc na waszej mapie? Jak byście to wytłumaczyły?
  - Czy w najbliższej okolicy są jakieś miejsca, gdzie naruszane są prawa człowieka?
  - Czy w najbliższej okolicy mieszkają ludzie, których prawa są łamane?
  - Czy są jakieś miejsca w okolicy, gdzie ludzie podejmują działania na rzecz ochrony praw człowieka lub zapobiegania ich naruszeniom?
1. 3. Podpowiedz dzieciom miejsca, które ewidentnie wiążą się z istnieniem praw człowieka
    - świątynie wiążą się z prawem do swobody myśli, sumienia i wyznania,
    - szkoła – z prawem do nauki,
    - urząd pocztowy – z prawem do prywatności i wyrażania poglądów,
    - biblioteka lub kafejka internetowa – z prawem do dostępu do informacji.
  1. 4. Po odnalezieniu pasujących praw (Załącznik 2), poproś dzieci, aby poszukały pasującego artykułu w Konwencji Praw Dziecka i nakleiły treść obok właściwego miejsca na mapie.
  1. 5. Poproś każdy z zespołów o zademonstrowanie ich mapy wszystkim dzieciom i podsumowanie dokonanej przez nich analizy praw człowieka, realizowanych w okolicy.
2. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
    - Czy trudno było wykonać mapę swojej okolicy?
    - Czy dowiedziałyście się czegoś nowego o swoim sąsiedztwie?
    - Czy zaskoczyło was odkrywanie miejsc związanych z prawami człowieka w najbliższej okolicy?
    - Czym wasza mapa różni się od tych, przygotowanych przez inne zespoły?
  3. Opowiedz dzieciom o Rzeczniku Praw Dziecka (www.brpd.gov.pl)
  4. Praca domowa: Poproś dzieci, aby przyniosły stare czasopisma na następne zajęcia.

Działania

Czas: 2 godz.

Działania: dyskusja na temat słów, które ranią, przedstawienie wniosków w formie kolażu.

Pomoce: kartony, kartki A3, kleje, nożyczki, stare czasopisma, kredki, farby, pisaki, szablony liter, stare czasopisma przyniesione przez dzieci.

Piękne słowa i słowa, które ranią

Kolejne kroki:

1. Zaprosz dzieci do zabawy „Słowa, które ranią”.¹⁰
Zapisz i/lub odczytaj na głos Artykuł 13 Konwencji o Prawach Dziecka. Zwróć uwagę, że przyznaje on dzieciom prawo do swobodnej wypowiedzi, ale wyraźnie ogranicza takie korzystanie z niej, które narusza prawa lub reputację innych ludzi. Omów kwestię swobody wypowiedzi, zadając następujące pytania:
  - Czy zawsze powinniśmy móc mówić to, co nam się żywnie podoba?
  - Czy powinno się nałożyć jakieś ograniczenia na nasze wypowiedzi o tym, co myślimy lub o czym jesteśmy przekonani?
  - Jaki rodzaj języka może naruszać prawa innych ludzi?
  - Jaki rodzaj języka może naruszać reputację innych ludzi?
 Wyjaśnij, że zajęcia będą poświęcone rozpatrzeniu kilku z tych kwestii.

¹⁰ Źródło: Kompasik. Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi, wydanie III w języku polskim, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.

2. Wręcz każdemu zespołowi karteczki i poproś o zapisanie co najmniej 3 krzywdzących komentarzy, jakie ludzie wypowiadają na temat innych dzieci, lub wyzwisk, jakimi dzieci obrzucają się nawzajem – każde na osobnej karteczce.
3. Zrób tabelę ze skalą od „Przekomarzenie się/dokazywanie” do „W najwyższym stopniu bolesne/poniżające” (wzór poniżej). Powieś ją w widocznym miejscu. Poproś dzieci o przyczepienie karteczek tam, gdzie według nich powinny się znaleźć na skali. Zadbaj o to, by podczas tej czynności nie rozmawiały ze sobą.

Następnie poproś wszystkich o przyjrzenie się tablicy. Zazwyczaj te same słowa i zwroty pojawiają się kilkakrotnie, choć niemal zawsze w różnych miejscach na skali.

4. Kiedy dzieci już usiądą, pomóż im przeanalizować spostrzeżenia przy pomocy następujących pytań:
  - Czy któreś ze słów lub zwrotów pojawiały się więcej niż w jednej kolumnie?
  - Jak sądzicie, dlaczego część z was uznała, że jakies słowo lub zwrot nie boli, a część uznała je za bolesne lub poniżające?
  - Czy sposób, w jaki się dane słowo wypowiada, lub też to, kto je wypowiada, ma tu jakies znaczenie?
  - Dlaczego ludzie używają tego rodzaju słów i zwrotów?
  - Czy krzywdzenie innych słowami to pewnego rodzaju forma przemocy? Dlaczego?
5. Spytaj dzieci, czy widzą między wyszczególnionymi słowami jakieś podobieństwa, na podstawie których dałoby się podzielić je na kilka kategorii. Zapisuj kategorie na tablicy (np. wygląd fizyczny, sprawność fizyczna, cechy psychiczne, seksualność, rodzina, pochodzenie etniczne) – w miarę ich zgłaszania. Ukierunkuj analizę przy pomocy następujących pytań:
  - Czy któreś z tych słów używane są wyłącznie wobec dziewczynek? a wobec chłopców?
  - Dlaczego sądzicie, że dane słowo lub zwrot można zaliczyć właśnie do tej kategorii?
  - Do jakiej kategorii zaliczylibyście słowa uznane za najbardziej bolesne?
  - Jakie wnioski na temat języka, który krzywdzi, możecie wyciągnąć na podstawie stworzonych przez siebie kategorii?
6. Poproś dzieci o odlepienie ich karteczek z tabeli i umieszczenie w tej kategorii, do której według nich należą. Możesz stworzyć kategorię dodatkową: „inne”. Poczekał, aż dzieci znów usiądą i zadaj następujące pytania:
  - Która kategoria zawiera największą liczbę karteczek? Czym byście to wytłumaczyły?
  - Czy słowa, uznane za najbardziej bolesne, trafiły do jednej konkretnej kategorii?
  - Nie odpowiadajcie na to pytanie na głos, tylko przemyślcie sobie – czy słowa, których same używacie, należą do jakiejś konkretnej kategorii?
7. Daj każdemu zespołowi po kilka karteczek ze słowami uznanymi za najbardziej bolesne. Poproś o to, by w każdym zespole ktoś odczytał treść pierwszej kartki. Zespół powinien zdecydować, czy rzeczywiście jest to krzywdzące słowo lub zwrot i przedyskutować:
  - Czy można ludziom pozwalać mówić takie rzeczy?
  - Co zrobić, gdy tak się jednak dzieje?
 Poleć zespołom powtórzenie tej procedury dla każdego słowa lub wyrażenia. Poproś zespoły o zrelacjonowanie wniosków, do jakich doszły.
8. Odnies kwestię języka, który krzywdzi, do obowiązków płynących z przysługujących nam wszystkim praw człowieka, zadając następujące pytania:
  - Czy dorośli mają obowiązek powstrzymywać się od stosowania języka, który krzywdzi? Jeśli tak, to dlaczego?
  - Czy dzieci mają obowiązek działać na rzecz wyeliminowania takiego języka ze swojego życia? Jeśli tak, to dlaczego?
  - Co możecie zrobić w swojej społeczności, by nie używano języka, który krzywdzi?
  - Dlaczego tak ważne jest, by do tego doprowadzić?
  - W jaki sposób język, który krzywdzi, łamie przysługujące komuś prawa człowieka?

9. Rozpocznij dyskusję na temat: Jak powstrzymać ludzi przed używaniem słów, które ranią?
  - 9.1. Na podsumowanie dyskusji spiszcie słowa piękne i mądre.
  - 9.2. Kolaż – „Piękne słowa”.
Wykorzystując stare czasopisma, podręczniki itp. wykonajcie kolaż w zespole z pięknymi słowami. Inspirujcie się cytataми np. Janusza Korczaka z www.cytaty.info lub innymi, wcześniej przygotowanymi. Zakończoną pracę zamknijcie w ramie.
10. Urządźcie prezentację kolaży, przypomnijcie prawa, o których dzisiaj rozmawialiście.

Działania

Czas: 1 godz.

Działania: stworzenie mobila poświęconego prawom dziecka.

Pomoce: Załączniki 4, 5; klej, kolorowe kartki: czerwona, niebieska, biała; nożyczki, tasiemki, karton, dziurkacz; kredki, pisaki.

Czy szanujemy wszystkie prawa?

Kolejne kroki:

1. Zaprosz dzieci do zabawy „Mobil z prawami”.¹¹
  - 1.1. Zrób wprowadzenie do zajęć, polegające na pokazaniu przykładowego mobila i wyjaśnieniu, że zadaniem dzieci będzie stworzenie mobila poświęconego prawom dziecka/człowieka. Poproś dzieci, by wyliczyły wszystko, co jest dla nich ważne w życiu (np. rodzina, koledzy, jedzenie, dom, szkoła, zabawa).
  - 1.2. Poleć, aby każde dziecko przygotowało kartonową sylwetkę człowieka (mobil), podpisało ją z tyłu własnym imieniem i nazwiskiem i przyozdobiło tak, by bez trudu można było je rozpoznać.
  - 1.3. Podkreśl, że każdy potrzebuje wszystkich praw człowieka i nie możemy w nich wybierać. Poproś, aby dzieci na swych mobilach pokazały te prawa, które są dla nich osobiście najważniejsze.
  - 1.4. Przygotuj kartki czerwone, niebieskie i białe, objaśniając przy tym, że kolor **czerwony** oznacza najważniejsze, **niebieski** – ważne, a **biały** – mniej ważne. Następnie pokaż uczniom i uczniom tablicę z listą praw (Załącznik 4) i odczytaj ich wersję dla dzieci. Spytaj dzieci o to, co według nich dany artykuł znaczy i uzyskaj od nich przykłady ilustrujące każde z praw. Poproś dzieci o spojrzenie na tablicę i wybranie tych praw, które są dla nich najważniejsze (Załącznik 5) oraz nakleić je na czerwonych paskach papieru, potem dzieci naklejają prawa ważne – na niebieskich paskach, a mniej ważne – na białych. Raz jeszcze zwróć uwagę, że dzieciom przysługują wszystkie prawa, ale na użytek tych zajęć muszą wybrać tylko dziewięć, które są dla nich najistotniejsze.
2. Powieś mobile w jakimś dobrze widocznym miejscu, np. pod sufitem. Kiedy już wszystkie mobile zostaną zrobione, wykorzystaj tabelę z Załącznika 4 do przeanalizowania rankingu praw.
  - 2.1. Omów wyniki przy pomocy następujących pytań:
    - *Które z praw wydają się najważniejsze dla waszej grupy? Czym mogłybyście to wytłumaczyć?*
    - *Które z praw wydają się najmniej ważne dla waszej grupy? Czym mogłybyście to wytłumaczyć?*

¹¹ Źródło: Kompasik. Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi, wydanie III w języku polskim, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.

- *Które z praw są najważniejsze dla was samych? Czy wasze priorytety osobiste różnią się od grupowych? Czym mogłybyście to wytłumaczyć?*
  - *Czy są jakieś różnice w priorytetach przyjmowanych przez chłopców i dziewczynki? Czym mogłybyście to wytłumaczyć?*
  - *Czy przychodzą wam do głowy jakieś grupy ludzi, które mogłyby mieć inne priorytety od waszych (np. dzieci z niepełnosprawnościami, uchodźcy, mniejszości etniczne, dorośli)?*
  - *Czy nasza społeczność szanuje wszystkie te prawa?*
2. 2. Podsumuj zajęcia, zadając następujące pytania:
- *Jakie macie odczucia odnośnie tych zajęć?*
  - *Czy trudno jest ustalać priorytety wśród praw?*
  - *Która część zajęć podobała wam się najbardziej? Dlaczego?*
  - *Czy coś was zaskoczyło?*
2. 3. Powiąż zajęcia z ogólnie pojmowanymi prawami człowieka przy pomocy następujących pytań:
- *Co to jest prawo człowieka?*
  - *Dlaczego jest to tak ważne, by korzystać z wszystkich praw człowieka, a nie tylko z tych, które są naszymi ulubionymi?*
  - *Czy prawa przysługujące chłopcom i dziewczynkom różnią się od siebie?*
  - *Czy dorosłym przysługują jakieś inne prawa?*
  - *Czy uważacie, że wszystkie dzieci na świecie powinny mieć takie same prawa? Dlaczego tak/nie?*
  - *Co możemy zrobić, by zagwarantować wszystkim dzieciom na świecie te same prawa?*
3. Opracujcie sposób zamocowania prac (mobili) na wystawie, spiszcie potrzebne do tego materiały. Ustalcie szczegóły organizacyjne.

Planowanie działań

Czas: 3 godz.

Działania: przygotowanie plakatów i zaproszeń, promocja wystawy.

Pomoce: kartki A4; brystol, bibuły karbowane, farby, pisaki, kleje, kolorowy papier, szablony liter, sznurki, pinezki, zszywacze, taśma klejąca itp.

Przygotowanie wystawy prac

Kolejne kroki:

1. Poleć, aby każdy zespół wykonał hasło tytułowe „Mam swoje prawa” (lub inne ustalone przez dzieci). Powstałe szyldy umieszczone zostaną na wystawie.
2. Przygotujcie w sali wystawę, rozmieście w przestrzeni wykonane na zajęciach prace.
3. Poleć poszczególnym zespołom przygotowanie plakatów reklamujących wystawę oraz wykonanie zaproszeń dla rodziców.
4. Ustalcie przebieg otwarcia wystawy, zaplanujcie zadania dla gości (np. wykonanie ilustracji do wylosowanego prawa, naklejonej na wspólny plakat; zrobienie kolorowanki dla młodszego rodzeństwa itp.).
5. Zaplanujcie podział ról i zadań.

Prezentacja

Czas: 1 godz.

Działania: otwarcie wystawy, udostępnienie jej dla gości.

Pomoce: kartki z bloku, kredki, pisaki, klej, bryłki.

Kolejne kroki:

1. Powitaj wszystkich przybyłych na wystawę gości.
2. Przedstaw pokrótce przebieg waszych zajęć.
3. Poproś chętne dzieci, aby oprowadziły przybyłych gości po wystawie.
4. Zorganizujcie przygotowane wcześniej zabawy dla gości.
5. Podziękuj gościom za przybycie i pogratuluj dzieciom zaangażowania w przygotowanie wystawy.

Wystawa prac pt.
„Mam swoje prawa”

Refleksja

Czas: 1 godz.

Działania: ocena pracy zespołów według ustalonych zasad i Nacobezu.

Pomoce: Załącznik 6, 7 dla każdego dziecka, pasek papieru szarego, klej, długopisy, ołówki, kredki, pisaki.

Kolejne kroki:

1. Zorganizujcie sobie jeszcze raz spacer po waszej wystawie, podziwiajcie własne dzieło.
2. Przypomnijcie ustalone zasady oraz to, na co mieliście zwracać uwagę.
3. Rozdaj dzieciom karty oceny (Załącznik 6) oraz karty podsumowujące (Załącznik 7). Każdy zespół dokonuje samooceny oraz oceny pozostałych zespołów, przyznając punkty od 1–6. Każdy zespół przygotowuje swoją kartę oceny i wypełnia okienko samooceny, następnie karty podawane są o jeden w prawo i wypełnia ją zespół koleżanek i kolegów, po chwili znów o jeden w prawo i tak aż karta wróci do właścicielki/a.
Poproś, aby zespoły podsumowały swoje punkty i ustaliły średnią.
4. Poproś każde dziecko, aby wypełniło indywidualnie kartę podsumowującą (Załącznik 7 do rozcięcia). Wykonajcie wspólne podsumowanie w zespołach (naklejcie na pasek papieru): udało mi się...; nauczyłem/am się; chciałbym/chciałbym zmienić...; wcześniej nie wiedziałem/am, że...
5. Zróbcie prezentację wyników na forum uczestniczek i uczestników.
6. Podziękuj dzieciom za ich prace i zaangażowanie w realizację projektu i pożegnaj uczestniczki i uczestników.

Refleksyjny spacer
po wystawie

Załącznik 1. Powszechna Deklaracja Praw

Wersja dla dzieci

Art. 1. Prawo do równości

Masz prawo do wolności i równości. Umiesz myśleć i potrafisz odróżnić dobro od zła. Traktuj innych ludzi przyjaźnie.

Art. 2. Zakaz dyskryminacji

Przysługują ci wszystkie z praw człowieka, niezależnie od twojej rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów, pochodzenia rodzinnego, statusu społecznego i ekonomicznego, urodzenia i obywatelstwa.

Art. 3. Prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego

Masz prawo do tego, by żyć, być wolnym/wolną i czuć się bezpiecznie.

Art. 4. Zakaz niewolnictwa

Nikt nie ma prawa traktować ciebie jak niewolnika, ty też nie możesz z kogoś uczynić niewolnika.

Art. 5. Zakaz tortur i poniżającego traktowania

Nikt nie ma prawa cię torturować, krzywdzić ani upokarzać.

Art. 6. Prawo do uznawania osobowości prawnej

Masz prawo wszędzie być traktowany/traktowana jako ktoś, kto według prawa jest osobą.

Art. 7. Prawo do równości wobec prawa

Masz prawo do ochrony i równego traktowania wobec prawa, bez jakiegokolwiek dyskryminacji.

Art. 8. Prawo do odwołania się do kompetentnych sądów

Jeśli twoje prawa zostały złamane, masz prawo odwołać się do kompetentnych sądów, które stać będą na ich straży.

Art. 9. Zakaz arbitralnego aresztowania i wygnania

Nikt nie ma prawa do aresztowania, uwięzienia lub wygnania ciebie z kraju, bez podania dobrych po temu powodów.

Art. 10. Prawo do sprawiedliwego i publicznego wysłuchania przez sąd

Jeśli oskarżono cię o popełnienie przestępstwa, to masz przysługują te same prawa, kiedy są małżeństwem i kiedy są rozwiedzeni lub w separacji. prawo do sprawiedliwego i publicznego wysłuchania twoich racji przez sąd.

Art. 11. Prawo do uznawania za niewinnego, dopóki wina nie zostanie udowodniona

- 1) Masz prawo do uznawania twojej niewinności, dopóki wina nie zostanie ci sądownie udowodniona.
- 2) Nikt nie może ciebie karać za zrobienie czegoś, co w chwili twego działania nie było uznawane za przestępstwo.

Art. 12. Zakaz ingerowania w życie prywatne, rodzinne, domowe lub korespondencję

Masz prawo do ochrony, jeśli ktoś chce wyrządzić krzywdę twojej reputacji, wkroczyć do twojego domu, otwierać twoją korespondencję, czy niepokoić ciebie lub twoją rodzinę, nie mając po temu dobrego powodu.

Art. 13. Prawo do swobodnego poruszania się

- 1) Masz prawo swobodnie poruszać się po swoim kraju.
- 2) Masz prawo wyjechać z kraju oraz wrócić do niego, jeśli tylko tego chcesz.

Art. 14. Prawo do ochrony w innym kraju

- 1) Jeśli ktoś ci grozi, masz prawo udać się do innego kraju i prosić tam o ochronę, jako uchodźca.
- 2) Możesz stracić to prawo, jeśli popełnisz jakieś poważne przestępstwo.

z małej szkoły w wielki świat

Art. 15. Prawo do obywatelstwa i swobody jego zmiany

- 1) Masz prawo być obywatelem dowolnego państwa.
- 2) Nikt nie może ci zabrać obywatelstwa bez podania dobrej przyczyny. Możesz zmienić obywatelstwo, jeśli tego chcesz.

Art. 16. Prawo do małżeństwa i rodziny

- 1) Kiedy osiągniesz pewien urzędowo określony wiek, możesz zawrzeć małżeństwo i założyć rodzinę, przy czym nie ma tu żadnych ograniczeń związanych z twoją rasą, narodowością lub religią. Obojgu partnerom
- 2) Nikt nie ma prawa zmuszać ciebie do małżeństwa.
- 3) Rodzina to podstawowa komórka społeczna i państwo powinno ją chronić.

Art. 17. Prawo do posiadania własności

- 1) Masz prawo posiadać rzeczy na własność.
- 2) Nikt nie ma prawa odebrać ich tobie bez podania dobrego powodu.

Art. 18. Wolność myśli, sumienia i religii

Masz prawo do własnych myśli i wyznawania dowolnej wiary. Możesz swobodnie praktykować swoją religię lub zmienić wyznanie, jeśli tylko tego chcesz.

Art. 19. Wolność poglądów i informacji

Masz prawo do posiadania i wyrażania własnych poglądów. Możesz wymieniać się swoimi poglądami z innymi ludźmi, także tymi z innych krajów, i to przy pomocy wszelkich dostępnych środków.

Art. 20. Prawo do pokojowych zgromadzeń i zrzeszania się

- 1) Masz prawo pokojowo spotykać się z innymi ludźmi.
- 2) Nikt nie ma prawa zmusić ciebie do przynależności do jakiejś grupy.

Art. 21. Prawo do uczestniczenia w rządzeniu i wyborach

- 1) Masz prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem, albo piastując jakieś stanowisko, albo wybierając kogoś, kto będzie twoim przedstawicielem.
- 2) Masz prawo służyć swemu krajowi tak samo jak pozostali jego obywatele.
- 3) Rządy powinny być wybierane w sposób regularny, w drodze uczciwych i tajnych wyborów.

Art. 22. Prawo do zabezpieczenia społecznego

Spółeczeństwo, w którym żyjesz, powinno zapewnić tobie zabezpieczenie socjalne i wszystko, co jest ci niezbędne do godnego życia i rozwoju.

Art. 23. Prawo do wyboru zatrudnienia i przystępowania do związków zawodowych

- 1) Masz prawo do pracy, wyboru zatrudnienia i pracy w dobrych warunkach.
- 2) Wszyscy, którzy wykonują tę samą pracę, powinni dostawać za nią taką samą zapłatę.
- 3) Masz prawo zarabiać tyle, by wystarczało tobie na życie i pomoc rodzinie.
- 4) Wszyscy ludzie, którzy pracują, mają prawo do przystępowania do związków zawodowych broniących ich interesów.

Art. 24. Prawo do urlopu i wypoczynku

Masz prawo do wypoczynku i czasu wolnego. Dzień pracy nie powinien trwać zbyt długo, a ponadto przysługuje ci prawo do regularnych i płatnych urlopów.

Art. 25. Prawo do odpowiedniego poziomu życia

- 1) Masz prawo do rzeczy, które tobie i twojej rodzinie są potrzebne do zdrowia i dobrobytu, w tym do jedzenia, ubrania, mieszkania, opieki medycznej i innych świadczeń socjalnych. Przysługuje ci prawo do otrzymania pomocy, jeśli nie możesz zdobyć pracy lub nie jesteś w stanie jej wykonywać.

2) Matkom i dzieciom przysługuje szczególna opieka i pomoc.

Art. 26. Prawo do edukacji

- 1) Masz prawo chodzić do szkoły. Edukacja na poziomie podstawowym powinna być bezpłatna i obowiązkowa. Powinnaś/powinieneś mieć możliwość przyuczenia się do zawodu lub kontynuowania nauki tak długo, jak tylko chcesz.
- 2) W szkole powinieneś/powinnaś mieć możliwość rozwijać swoje zdolności i uczyć się szacunku do innych, niezależnie od ich rasy, religii czy narodowości.
- 3) Rodzice powinni móc wybrać, jaki rodzaj wykształcenia będziesz posiadać.

Art. 27. Prawo do uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa

- 1) Masz prawo do zachowania tradycji i zwyczajów twojej społeczności oraz do korzystania ze sztuki i dobrodziejstw nauki.
2. Jeżeli jesteś artystą, pisarzem lub naukowcem, to owoce twojej pracy powinny być chronione, a tobie przysługuje prawo do czerpania z nich korzyści.

Art. 28. Prawo do porządku społecznego

Masz prawo żyć w takim świecie, w którym wszyscy ludzie mogą korzystać z wymienionych tu praw i wolności.

Art. 29. Obowiązki wobec społeczności

- 1) Twoja osobowość może się w pełni rozwijać tylko wtedy, gdy żyjesz w obrębie swojej społeczności, wobec której masz pewne obowiązki.
- 2) Prawodawstwo twojego kraju powinno gwarantować przestrzeganie praw człowieka, a także zapewniać ci możliwość okazywania szacunku innym ludziom i bycia przez nich szanowanym.

3) Twoje prawa i wolności powinny wspierać realizację celów i zasad Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. 30. Zakaz pozbawiania praw człowieka

Żaden człowiek, żadna grupa ludzi ani żadne państwo na świecie nie może robić niczego, co by zmierzało do zniweczenia tych praw.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 2. Konwencja o Prawach Dziecka

Wersja dla dzieci

z malej szkoły w wielki świat

Art. 1. Definicja dziecka

Dopóki nie masz osiemnastu lat, jesteś dzieckiem i przysługują ci wszystkie prawa spisane w tej konwencji.

Art. 2. Zakaz dyskryminacji

Nikt nie może ciebie dyskryminować z żadnego powodu, czy to rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego lub społecznego, niepełnosprawności, urodzenia, czy też jakiegokolwiek innej

cechy, która mogłaby charakteryzować ciebie i twoich rodziców lub opiekunów.

Art. 3. Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka

Wszystkie działania i decyzje, które mogą dotyczyć dzieci, powinny być podejmowane z myślą o dobru twoim i innych dzieci.

Art. 4. Realizacja praw uznanych w niniejszej konwencji

Państwo powinno zadbać o to, by prawa zapisane w niniejszej konwencji przysługiwały tobie i innym dzieciom.

Art. 5. Nadzór rodzicielski i rozwój umiejętności dziecka

Na twoich rodzicach spoczywa główna odpowiedzialność za kierowanie tobą tak, abyś w miarę swego dorastania uczyła/uczył się, jak najlepiej korzystać ze swych praw. Państwo powinno przestrzegać tego prawa.

Art. 6. Prawo do życia i rozwoju

Masz prawo żyć i dobrze się rozwijać. Państwo powinno zapewnić wszystko, co jest potrzebne tobie do przeżycia i zdrowego rozwoju.

Art. 7. Rejestracja urodzin, nazwisko, obywatelstwo i rodzice

Masz prawo do tego, by twoje urodziny zostały zarejestrowane, do posiadania imie-

nia, obywatelstwa i wiedzy kim są twoi rodzice, którzy powinni o ciebie dbać.

Art. 8. Zachowania tożsamości

Państwa powinny szanować przysługujące tobie prawo do imienia, obywatelstwa i powiązań rodzinnych.

Art. 9. Oddzielenie od rodziców

Nikt nie powinien cię oddzielać od rodziców, chyba że mogłoby to okazać się dla ciebie korzystne (np. jeśli któregoś z rodziców źle ciebie traktuje lub zaniedbuje cię). Jeżeli twoi rodzice są rozwiedzeni lub pozostają w separacji, masz prawo pozostawać w kontakcie z obojgiem z nich, o ile tylko któregoś z nich nie będzie ciebie krzywdzić.

Art. 10. Połączenie rodzin

Jeśli twoi rodzice mieszkają w różnych krajach, masz prawo poruszać się między tymi państwami tak, by być w kontakcie tak z mamą, jak i z tatą, lub by rodzina mogła się na nowo połączyć.

Art. 11. Zwalczanie nielegalnego transferu dzieci

Państwa powinny podejmować wszelkie starania, mające na celu niedopuszczenie, by ktoś wywiózł ciebie z kraju w sposób nielegalny.

Art. 12. Poszanowanie poglądów dziecka

Kiedy dorośli podejmują decyzje, które ciebie dotyczą masz prawo do swobodnej wypowiedzi na temat tego, co twoim zdaniem powinno mieć miejsce, a twoje zdanie powinno być wzięte pod uwagę.

Art. 13. Prawo do swobodnej wypowiedzi

Masz prawo szukać, dostawać i wymieniać się informacjami we wszystkich formach (np. pisząc, oglądając telewizję, słuchając radia i korzystając z internetu) przynajmniej dopóty, dopóki informacje te nie krzywdzą ciebie albo innych osób.

Art. 14. Wolność myśli, sumienia i wyznania

Masz prawo do myślenia i wierzenia w co tylko chcesz, możesz też swobodnie praktykować swoją wiarę, ale wszystko to rób tak, by nikomu nie ograniczać korzystania z przysługujących mu praw. Twoi rodzice powinni kierować tobą w tych sprawach.

Art. 15. Wolność zrzeszania się i zgromadzeń

Masz prawo spotykać się z innymi dziećmi i dołączać do ich grup lub organizacji, o ile tylko nie ograniczasz tym przysługujących komuś praw.

Art. 16. Prywatność, honor i reputacja

Masz prawo do życia prywatnego i nikt nie powinien naruszać twego dobrego imienia, wkraczać do twego domu, czytać twoich listów lub poczty elektronicznej, czy w jakikolwiek sposób niepokoić twojej rodziny, bez dobrego po temu powodu.

Art. 17. Dostęp do informacji i mediów

Masz prawo do rzetelnych informacji pochodzących z różnych źródeł, w tym książek, gazet, czasopism, telewizji, radia i internetu. Informacje te powinny być dla ciebie zrozumiałe i przynosić pożytek.

Art. 18. Wspólna odpowiedzialność rodziców

Oboje rodzice ponoszą współodpowiedzialność za twoje wychowanie, przy czym zawsze powinni mieć na względzie to, co jest dla ciebie najlepsze. Państwo powinno zapewnić twoim rodzicom pomoc, zwłaszcza jeśli oboje pracują.

Art. 19. Ochrona dziecka przed wszelkimi formami przemocy, krzywdy lub zaniedbania

Państwo powinno zagwarantować tobie odpowiednią opiekę i ochronę przed przemocą, krzywdą lub zaniedbaniem ze strony twoich rodziców, lub kogokolwiek, kto się tobą zajmuje.

Art. 20. Opieka zastępcza

Jeśli twoi rodzice lub twoja rodzina nie mogą zadbać o ciebie, powinien ich wyręczyć w tym ktoś inny, kto uszanuje twoją wiarę, tradycje i język, którym mówisz.

Art. 21. Adopcja

Jeśli zdarzy się tak, że ktoś ciebie adoptuje, osoba ta musi przede wszystkim dbać o twoje dobro i nie ma tu znaczenia, czy ktoś cię zaadoptował w twojej ojczyźnie, czy w kraju, gdzie akurat jesteś.

Art. 22. Dzieci uchodźcze

Jeśli nie jesteś teraz w swojej ojczyźnie, bo tam groziło ci niebezpieczeństwo, to gdziekolwiek jesteś, masz prawo do ochrony i pomocy. Masz wszystkie prawa, które przysługują dzieciom urodzonym w kraju, w którym teraz mieszkasz.

Art. 23. Dzieci z niepełnosprawnością

Jeśli jesteś w jakikolwiek sposób niepełnosprawna/niepełnosprawny, przysługuje ci szczególna opieka i pomoc. Także w szkole powinni zadbać o to, by nic nie ograniczało twoich możliwości. Masz prawo do niezależności w swoich działaniach i aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa.

Art. 24. Opieka zdrowotna

Masz prawo do dobrej jakości opieki medycznej (np. lekarstw, szpitala, doktorów), jak też do czystej wody, dobrego jedzenia, czystego środowiska i oświaty zdrowotnej. Kraje bogatsze powinny pomagać biedniejszym, by te mogły zapewnić korzystanie z tego prawa swoim obywatelom.

Art. 25. Okresowy przegląd leczenia

Jeśli jesteś w ośrodku opiekuńczym, bądź też mieszkasz z kimś innym niż twoi rodzice, twoje zdrowie powinno być kontrolowane regularnie, by było jasne, czy masz zapewnioną opiekę z należytą dbałością.

Art. 26. Korzystanie z systemu zabezpieczenia społecznego

Spółeczeństwo, w którym żyjesz, powinno zapewnić ci bezpieczeństwo socjalne i życie w odpowiednich warunkach (np. dostęp do edukacji, życia kulturalnego, służby zdrowia i opieki społecznej). Państwo natomiast powinno zapewnić dodatkowe środki pieniężne dla dzieci i rodzin w potrzebie.

Art. 27. Odpowiedni poziom życia

Masz prawo żyć w takich warunkach, które pozwolą ci rozwijać się fizycznie, psychicznie, duchowo, moralnie i społecznie. Państwo powinno pomagać tym rodzinom, które nie mogą tego zapewnić.

Art. 28. Prawo do nauki

Masz prawo się uczyć. Wszelkie, stosowane w szkole, środki służące dyscyplinowaniu uczniów nie mogą naruszać czyjejkolwiek godności. Bogatsze kraje powinny pomagać biedniejszym, by te mogły zapewnić korzystanie z tego prawa swoim obywatelom.

Art. 29. Cele edukacji

Edukacja powinna jak najpełniej rozwijać twoją osobowość, umiejętności oraz zdolności umysłowe i fizyczne. Ma przygotować cię do życia, wyrabiać w tobie poszanowanie dla rodziców, jak też kultury i narodu, w którym wzrastasz, oraz szacunek do innych osób i ich kultury. Masz prawo wiedzieć, jakie są twoje prawa.

Art. 30. Dziecko należące do mniejszości lub pochodzenia rdzennego

Masz prawo znać i praktykować swoją tradycję, religię i język, którym posługuje się twoja rodzina, nawet jeśli większość ludzi w twoim kraju ich nie podziela.

Art. 31. Czas wolny, zabawa i życie kulturalne

Masz prawo do wypoczynku, zabawy i włączania się w działania kulturalne i rekreacyjne.

Art. 32. Praca dzieci

Państwo ma chronić cię przed wykonywaniem pracy, która może zagrażać twojemu zdrowiu, rozwojowi, wykształceniu. Nikt nie ma prawa cię wykorzystywać.

Art. 33. Ochrona przed używaniem środków narkotycznych

Państwo powinno ochronić cię przed używaniem, produkowaniem lub rozpowszechnieniem niebezpiecznych substancji.

Art. 34. Ochrona przed... ...wykorzystywaniem seksualnym

Państwo powinno ochronić cię przed wszelkimi formami wykorzystywania seksualnego.

...sprzedażą bądź handlem

Państwo powinno ochronić cię przed porwaniem, sprzedażą i wywiezieniem do innego kraju w celu wyzysku.

Art. 36. Ochrona przed innymi formami wyzysku

Masz prawo do ochrony przed wszelkimi działaniami, które mogą zaszkodzić twojemu rozwojowi lub dobru.

Art. 37. Ochrona przed torturowaniem bądź okrutnym, niehumanitarnym czy poniżającym traktowaniem

Jeśli złamiesz prawo, nikt nie może traktować cię z okrucieństwem, umieścić w jednej celi z dorosłymi, czy też odmawiać ci prawa do kontaktu z rodziną.

Art. 38. Ochrona przed konfliktem zbrojnym

Jeśli nie masz piętnastu lat (lub osiemnastu w większości państw europejskich), nikt nie może wcielić cię do armii lub zmusić do jakiegokolwiek bezpośredniego uczestnictwa w działaniach wojennych. Dzieciom przebywającym w rejonie konfliktu zbrojnego przysługuje szczególna ochrona.

Art. 39. Prawo do rehabilitacji

Jeśli jesteś ofiarą zaniedbania, wyzysku, wykorzystania albo torturowania, lub też siedzisz w więzieniu, masz prawo do szczególnej pomocy w odzyskaniu zdrowia fizycznego i psychicznego, jak również pomocy, by na nowo stać się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa.

Art. 40. Młodociani przestępcy

Jeśli oskarżono ciebie o złamanie prawa, masz prawo do takiego traktowania, które uszanuje twoją godność. Przysługuje ci pomoc prawna, a jeśli już trafisz przed sąd, to można skazać ciebie tylko za bardzo poważne przestępstwa.

Art. 41. Poszanowanie wyższych standardów praw człowieka

Jeśli prawa twojego kraju bardziej sprzyjają dzieciom, niż postanowienia tej Konwencji, to wówczas one właśnie mają zastosowanie.

Art. 42. Szerzenie wiedzy o konwencji

Państwo powinno zadbać o to, by wszyscy rodzice, dzieci i instytucje zapoznały się z postanowieniami tej konwencji.

Art. art. 43–54. Zobowiązania państw

Te postanowienia niniejszej konwencji tłumaczą, jak dorośli i władze państwowe powinny ze sobą współpracować na rzecz zapewnienia dzieciom wszystkich należnych im praw.

Uwaga:

Konwencja o Prawach Dziecka została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1989 roku i weszła w życie, jako obowiązujące prawo międzynarodowe, rok później. Konwencja zawiera 54 artykuły opisujące prawa przysługujące dzieciom i sposób, w jaki poszczególne państwa powinny te prawa przestrzegać i je chronić. Niemal każde państwo na świecie ratyfikowało tę konwencję, tym samym, przyjmując na siebie zobowiązanie do przestrzegania jej treści.

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 3. Karty z prawami

z malej szkoły w wielki świat

<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 7 Prawo do imienia i obywatelstwa</p> <p>Każde dziecko ma prawo do otrzymania imienia, uzyskania obywatelstwa oraz, jeśli to możliwe, poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 3 Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka</p> <p>We wszystkich działaniach dotyczących dzieci sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 6 Prawo do życia i rozwoju</p> <p>Każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia i rozwoju.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 12 Prawo do wyrażania poglądów</p> <p>Każde dziecko ma prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów, we wszystkich sprawach jego dotyczących.</p>
<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 18 Prawo do życia rodzinnego</p> <p>Rodzina odgrywa główną rolę w wychowaniu dziecka. Oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka, a przedmiotem ich największej troski powinno być jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 14 Wolność myśli, sumienia i wyznania</p> <p>Każde dziecko ma prawo do myślenia, co chce, wierzenia, w co chce, i praktykowania religii w sposób nie naruszający praw innych ludzi. Obowiązkiem rodziców jest ukierunkowanie dziecka, w jaki sposób może korzystać z tego prawa.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 31 Prawo do zabawy i życia kulturalnego</p> <p>Każde dziecko ma prawo do wypoczynku i czasu wolnego, uczestniczenia w zabawach i zajęciach rekreacyjnych, a także w życiu kulturalnym i artystycznym.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuły 9, 20 i 21 Prawo do adopcji i opieki zastępczej</p> <p>Obowiązkiem państwa jest zapewnienie dzieciom opieki zastępczej, gwarantującej poszanowanie przekonań religijnych dziecka, jego odrębności kulturowej i etnicznej. Adopcja będzie dokonywana tylko przez organy kompetentne w tej materii.</p>

<p> Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 9 Prawo do nie oddzielenia od rodziców Każde dziecko ma prawo do tego, by nie zostało oddzielone od swoich rodziców, z wyłączeniem przypadków, gdy jest to konieczne ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka (jeśli rodzic zaniedbuje dziecko). Dziecko rodziców pozostających w separacji ma prawo do utrzymywania kontaktów z obojgiem rodziców. Rodziny mieszkające w różnych państwach mają prawo do ponownego zjednoczenia się jako rodzina.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 27 Prawo do odpowiednich warunków życia Rodzice ponoszą główną odpowiedzialność za zabezpieczenie warunków życia niezbędnych do rozwoju dziecka. Państwo powinno wspierać rodziców, oferując pomoc zwłaszcza, gdy oboje nie pracują.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 28 Prawo do nauki Każde dziecko ma prawo do nauki, która będzie wspierać rozwój jego osobowości i talentów oraz kształtować poszanowanie dla praw człowieka i wartości ogólnoludzkich. Dyscyplina szkolna ma być stosowana w sposób gwarantujący poszanowanie godności dziecka jako człowieka.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 13 Prawo do dostępu do informacji Każde dziecko ma prawo do otrzymywania i przekazywania informacji ze środków masowego przekazu. Telewizja, radio i gazety mają dostarczać informacje, które dzieci mogą zrozumieć, i nie powinny przekazywać treści mogących zaszkodzić ich dobru lub innych ludzi.</p>	<p></p>
--	---	---	--	--

z małej szkoły w wielki świat

z malej szkoły w wielki świat

✂	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuły 24 i 26 Prawo do zdrowia i zabezpieczeń społecznych Każde dziecko ma prawo do dobrej jakości usług medycznych, opieki społecznej, czystej wody, pożywnej jedzenia i czystego środowiska naturalnego.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 40 Prawa młodocianych Każde dziecko oskarżone o pogwałcenie prawa ma prawo do pomocy prawnej. W stosunku do dzieci kara więzienia powinna być orzekana tylko w przypadku najpoważniejszych przestępstw</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 16 Prawo do prywatności Każde dziecko ma prawo do życia prywatnego. Dzieci mają prawo do ochrony prawnej przed atakami na ich sposób życia, reputację, rodzinę i dom.</p>	<p>Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 15 Prawo do zrzeszania się Dzieci mają prawo do spotykania się, przynależności do stowarzyszeń i organizacji, o ile nie ogranicza to praw innych osób.</p>
✂				✂

Załącznik 4. Lista praw

Poniższą tabelę możesz wykorzystać do podliczenia ostatecznego wyniku każdego z praw. Przyznaj 3 punkty prawom czerwonym, 2 – prawom niebieskim i 1 – prawom białym.

Wybrane prawa dziecka/człowieka	Dziewczynki	Chłopcy	Wynik	Pozycja w rankingu
Każde dziecko ma prawo do ochrony				
Każde dziecko ma prawo do nauki				
Każde dziecko ma prawo do opieki medycznej				
Każde dziecko ma prawo do czasu wolnego i zabawy				
Każde dziecko ma prawo do imienia i obywatelstwa				
Każde dziecko ma prawo do wyboru wyznania				
Każde dziecko ma prawo do informacji				
Każde dziecko ma prawo do zrzeczenia się				
Każde dziecko ma prawo do życia w domu razem z rodziną				

z małej szkoły w wielki świat

Załącznik 5. Prawa do wykorzystania w zabawie „Mobil z prawami”

z malej szkoły w wielki świat

<p>Każde dziecko ma prawo do ochrony</p>	<p>Każde dziecko ma prawo do wyboru wyznania</p>
<p>Każde dziecko ma prawo do nauki</p>	<p>Każde dziecko ma prawo do informacji</p>
<p>Każde dziecko ma prawo do opieki medycznej</p>	<p>Każde dziecko ma prawo do zrzeszania się</p>
<p>Każde dziecko ma prawo do czasu wolnego i zabawy</p>	<p>Każde dziecko ma prawo do życia w domu razem z rodziną</p>
<p>Każde dziecko ma prawo do imienia i obywatelstwa</p>	

Załącznik 6. Karta oceny prac plastycznych

Nazwa zespołu

z małej szkoły w wielki świat

Przyznaj punkty od 1 do 6, gdzie 1 punkt oznacza „bardzo słabo to wyszło”, a 6 punktów oznacza „świetnie to zrobiliście”.

Na co będziemy zwracać uwagę (Nacobezu) przy wykonywaniu **prac plastycznych**:

- staranność,
- wypełnienie całej powierzchni,
- dokładność przy klejeniu,
- oryginalność wykonanych ram.

Oceniający	Liczba punktów
Samocena zespołu	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Razem	
Średnia punktów	

Załącznik 6. Karta oceny pracy zespołowej

z małej szkoły w wielki świat

Nazwa zespołu

Przyznaj punkty od 1 do 6, gdzie 1 punkt oznacza „bardzo słabo to wyszło”, a 6 punktów oznacza „świetnie to zrobiliście”.

Na co będziemy zwracać uwagę (Nacobezu) przy **pracy zespołowej**:

- zasady obmyślane przez zespoły,
- zgoda i dogadywanie się,
- przygotowanie do zajęć,
- podział obowiązków.

Oceniający	Liczba punktów
Samoocena zespołu	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Zespół kolegów	
Razem	
Średnia punktów	

Załącznik 7. Karta podsumowująca

Nauczyłem/am się...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Chciałbym/chciałabym zmienić...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Wcześniej nie wiedziałem/am, że...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Udało mi się...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

z małej szkoły w wielki świat